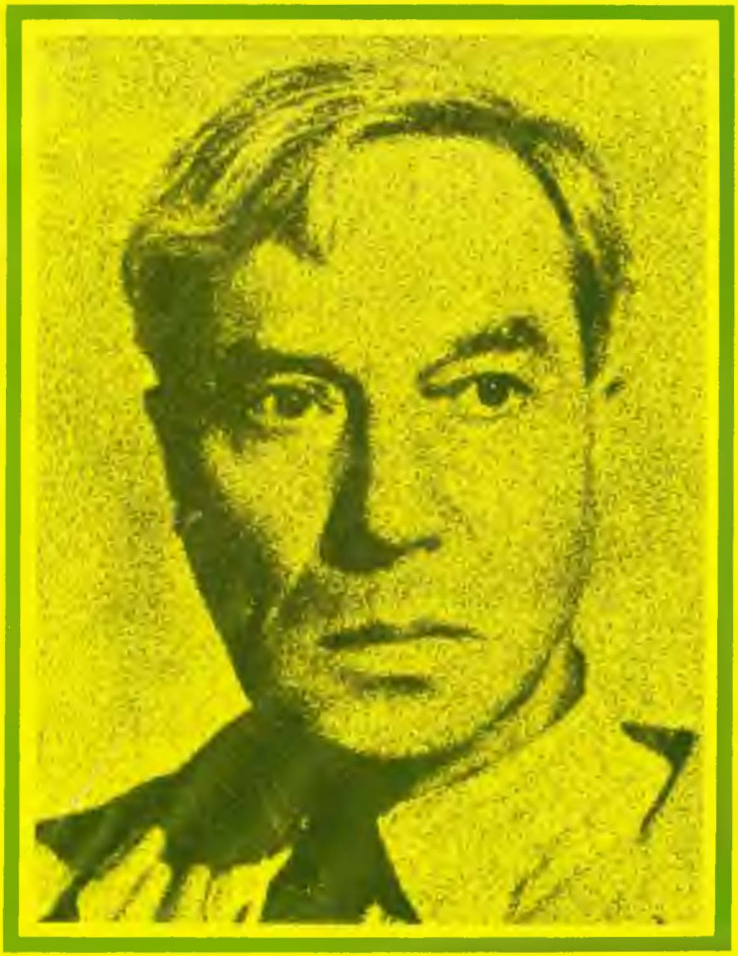
PASTERNAK

BİLGE
NOBEL
DİZİSİ

PASTERNAK

doktor jivago

SAMİH TİRYAKİOĞLU

BİLGE NOBEL DİZİSİ

BÜYÜK KLASİKLER DİZİSİ

Bu kitap 1984 yılında Özdem Kardeşler Basımevinde dizilip basıldı.

DOKTOR JİVAGO

Boris Pasternak

1958 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

ROMAN

Türkçesi

SAMİH TİRYAKİOĞLU

CAN YAYINLARI LTD. ŞTI.
Ankara Caddesi 40, kat 2, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 528 61 13

Romanın tam çevirisidir.

SUNUŞ

1957 güzünün başlangıcında, Sebastien-Bottin sokağı 5 numaraya üç kiloluk bir paket gelmişti: O gün gelen birçok müsvedde arasında bir müsvedde. Bu müsveddenin tek özelliği ağırlığı değildi. Altı-yedi yüz sayfanın her biri bir fotoğraftı. Rus harfleriyle daktilo edilmiş, bazı yerlerinde mürekkepli kalemle düzeltmeler yapılmıştı. Yabancı yapıtlar bölümü başkanı M. Brice Parain, hemen okudu bu müsveddeyi. Basılmasını uygun gördü. Dört çevirmen birden işe başladı. Bir yıl sonra, ilk nüshalar basılıp ciltlenmiş durumdaydı. *Doktor Jivago*, Fransızca olarak Gallimard yayınları arasında çıkıyordu. Pasternak'ın kocaman romanı, ünlü yayınevinin posta kutusuna gökten düşmemişti. İtalya'da fotoğrafları alınan bu sayfaların aslı, bir yıldan beri bir Milano kitapçısının, Fertinelli'nin malıydı. Fertinelli bu kitabın bütün dünyadaki basın, yayın, çeviri haklarını elinde bulundurduğuna göre, Fransa'da bütün çeviriler nasıl yayınlanırsa, bu da öyle yayınlanabilirdi. 1957 kasımının sonunda, Milano'da yapıtın İtalyanca baskısı yapılmış, altı bin nüshalık ilk baskı birkaç gün içinde tükenivermiş, ardından birçok başka baskılar gelmişti. Aslında önce çevirisi yayınlanan bir kitap, belki de ilk kez böyle büyük bir başarı kazanıyordu. İngiltere'de Collins yayınları arasında çıkan yapıt, Londra'da da çok tutuluyor, *Times* gazetesi, bütün bir sayfasını *Doktor Jivago*'ya ayırıyordu. Aynı kitap, Amerika'da eylül başında satışa çıkarılıyor, daha altı hafta bile geçmeden, en çok satılan kitapların en başında yer alıyor, satışı altmış bini buluyordu. Alman kitapçısı Fischer, uğraşmalardan, didinmelerden sonra, yapıtın Almanya'da yayınlanma hakkını elde ettiği için sevincinden uçuyordu.

Milano'lu kitapçı Fertinelli'nin söylediğine göre, 1956 yılında, Moskova'da bir yazın temsilcisi bulunduruyordu. Temsilcisi, o sıralarda yakında yayınlanacağı bildirilen *Doktor Jivago* üzerinde durmuş, müsveddenin bir kopyasını da kendisine ulaştırmıştı. Yayınevinin okuma kurulu, ki-

tabı inceler incelemez, çevirmenlere vermişti. Sonra Pasternak yapıtının geri verilmesini istemişti, ama artık iş işten geçmiş, kitap çoktan baskıya verilmişti.

Pasternak'ın, romanım geri istemesinin nedeni, romanı Rusya'da yayınlattıramayışı, dışarıda yayınlanması yüzünden karşılaşabileceği sorunlardan çekinmesiydi. 1956 yılının ilk aylarında Pasternak'ın önemli bir romanı tamamladığı, Moskova yazın çevrelerinde bilinmeyen bir şey değildi. 1954 yılında, *Znamia* dergisi, Boris Pasternak'ın, kahramanı Doktor Jivago'nun ağzından söylediği birkaç şiirini yayınlıyor, romanın da çok yakında tamamlanacağım bildiriyordu. Moskova'da hem Sovyetler, hem de İngilizler için yayımlanan *New* dergisiyse, 1956 yılında Pasternak'ın bir resmini basmış, «büyük romanının» birkaç aya kadar yayınlanacağım bildirmişti. Ama işler umulduğu gibi yürümemişti. Pasternak, 1956 yazında, romanını *Novy Mir* dergisine göndermişti ve kitap, eylül ayında, çok sert bir biçimde geri çevrilmişti. *Novy Mir* dergisinin yazı kurulu, yanıtının sonunda şöyle diyordu: «Dar bir biçimde siyasal, hem de her şeyden önce siyasal bir roman, bir dâvâ romanı yazmışsınız. Tümüyle ve içten olarak, bazı siyasal görüşlerin hizmetindeymiş gibi bir yapıt oluşturmuşsunuz. Kitabınız derin bir biçimde haksız, devrimin, iç savaşın ve devrim sonrası yıllarının anlatılışında da, tarih bakımından nesnellikten uzak.»

Yanıt alabildiğine sertti ama, Pasternak'ın yirmi yıldır içinde bulunduğu durum gözönüne getirilince, beklenmeyecek bir şey olduğu da söylenemezdi. 1920 ve 1930 yılları arasında yayınlanmış şiir kitaplarının, arada sırada eski kitapçılarda satılmasına ses çıkarılmıyorsa da, tümüyle devlet malı olan yayınevleri, ne yeni yapıtlarını basıyor, ne de eski kitaplarının yeni baskılarını yaptırtıyordu. Rusya dışında Pasternak'ın pek tanınmayışının başlıca nedenlerinden biri de buydu.

1890'da Moskova'da doğan Boris Pasternak, sanatçı bir babayla sanatçı bir annenin çocuğuydu. Babası Leonid Pasternak, Rusya'nın en ünlü ressamıydı, büyük yazar Tolstoy'un, Rainer Maria Rilke'nin, daha birçok ünlü sanatçının yakın dostuydu. Tolstoy'un kitaplarını resimlemiş, başta Lenin olmak üzere, birçok Sovyet büyüğünün portresini

yapmıştı. Evlendiğinde, daha mesleğinin eşiğinde bulunan, pek tanınmamış bir genç ressam, karısı Rosa Kauffmann ise, adı Avrupa'da bile hayranlıkla anılan, ünlü bir piyanistti. Daha sonra, konserlerini bırakmış, kendini ailesine, çocuklarına vermişti. Boris Pasternak'ın büyük müzik sevgisi, annesinden gelirdi. Şiirlerinde de müziğe büyük önem verirdi. Rusya'nın en büyük şairi sayıldığı, el üstünde tutulduğu sıralarda, şiirlerinin yabancı dillere çevrilmeyişinin nedeni, bu müzik yoğunluğunun, çeviriyi olanaksız kılmasıydı. Rusya'da ayaklanma başlayınca, ailesi Almanya'ya göç etmiş, Boris ise ülkesinden ayrılmayıp devrime katılmış, çarpışmış, devrimin şiirini söylemişti. Mayakovski'yle birlikte en çok sevilen şairdi. 1920-1930 yılları arasında yayınladığı şiir kitapları kapışılmıştı. Toplantılarda en çok alkış toplayan şairlerdendi. 1925 yılında, Paris'te yapılan Uluslararası Yazarlar Kongresine, Sovyet yazarları birliği delegesi olarak gönderilmişti. Moskova'nın yirmi kilometre ötesinde bulunan yazarlar köyü Peredelkino'nun en güzel köşklerinden biri ona verilmişti. Ama çok geçmeden, yıldızı sönmeye başladı. Bir daha da parlamadı. Pasternak, şiirde fütürizm akımını benimseyen, devrime, kodamanlara övgüler yazmaktansa, çiçekler, ağaçlar, otlar, yağmurlar, sabahlar, akşamlar üstüne şiir yazmayı daha uygun bulan bir şairdi, her şeyden önce kendi duygularına önem verirdi. Rus yazınını da, batı yazınını da çok iyi tanıyordu. Stalin çağının korkunç baskısı bile, onun eğilimlerini yok edememişti. Gözden düşüşüne, şiirlerinin yayınlanmayışına aldırmamış, geçimini sevdiği yazarlardan, Shakespeare'den, Goethe'den, Schiller'den, Rilke'den çeviriler yaparak sağlamıştı. Son yıllarda Pasternak adı yalnız çeviriler üzerinde, bir de tiyatro afişlerinde, çevirdiği oyunlar oynanırken görülürdü. Ama şiirleri kapalı bir biçimde de olsa elden ele dolaşır, gençler arasında çok sevilirdi. Onun en çok yerildiği günlerde bile, İlya Ehrenburg gibi bir yazar, bu gerçeği saklayamamış, Pasternak'ın şiirlerini kendi ağzından dinleyebilmek için, Rusya'nın dört bir yanından, yaya olarak gelmeyi göze alabilecek binlerce insan bulunduğunu söylemişti. Birçok ünlü Rus sanatçısının ya kendini öldürdüğü, ya da yok edildiği bir çağda onun sağ kalması, gerçekten şaşılacak bir şeydir. Birkaç açıklaması vardır bu olayın. Rusya'nın yazın çevre-

lerinde dolaşan bir söylentiye göre, Stalin yazından, özellikle de uyuyamadığı saatlerde şiir okumaktan çok hoşlanırdı. Bir keresinde, kesin olarak, Posternak'a dokunulmamasını emretmişti. Büyük şaire saldırılmasına, yapıtlarının yayınlanmasının yasaklanmasına izin veriyordu ama, onun hayatta kalmasını da istiyordu. Ne var ki, Pasternak dostlarına böyle gizli bir korumadan haberi olmadığım söylemiş, on iki yıl boyunca hep ölüm korkusu içinde yaşamıştı. Başka bir söylentiye göre de, Essenin'in, Mayakovski'nin, daha birçok ünlü sanatçının yok oluşundan sonra, çağdaş Rus şairlerinin en büyüğü Pasternak'ın ölmesi, öldürülmesi, Rus okurları için de, Batılı aydınlar için de, sarsıcı olacaktı, ona bunun için dokunulmadı. Ama en doğru açıklama şu olsa gerek: Pasternak'ın biricik silâhı yalnızlığı ve sessizliğiydi. Çok az kimseyle yakınlaşmış, yazdıklarını çekmecesine kapatmış, yalnız çevirilerini yayınlamakla yetinmişti. Bu sessizlik günlerinin on yılını *Doktor Jivago* almıştı. «Rusya'da *Savaş ve Barış*'tan sonra böyle bir yapıt çıkmadı!» dedirtecek bir yapıt da, ancak böyle bir yazarın, böyle bir çalışmanın ürünü olabilirdi.

Rus aydınları, 1958 yılının Nobel ödülünün Şolohov'a verilmesini beklerken, ödülü hiç ummadıkları birinin, Pasternak'ın kazanması karşısında, hem şaşkınlık, hem de öfke duydular. Gösterdikleri tepki, özgür dünyadaki tepkinin tam tersi oldu. İsveç Akademisine ve Batı dünyasına göre, Pasternak'ın romanı, *Pravda*'nın deyişiyle, «değersiz bir taşlama» değildi, büyük bir sanat değeri taşıyordu; her şeyden önce sanat yapıtıydı. Bununla birlikte, Pasternak'ın Nobel ödülünü kazanması bir şans eseri oldu. Nobel ödülü, ancak bir yazarın kendi dilinde yayınlanmış yapıtına, yapıtlarına verilebilirdi. Oysa, *Doktor Jivago*'nun Rusçası basılmış değildi. Kitabın Nobel'i kazanması olanaksız görülüyor, başka adlar üzerinde duruluyordu. Bu sırada küçük bir kitapçı, şansını denemek istemiş, *Doktor Jivago*'yu, İtalyancasından Rusçaya çevirtip Brüksel sergisinin Sovyet bölümünde kaçamak olarak sattırmaya başlamıştı. Her şeyi işte bu ikinci çeviri değiştirmiş, Pasternak'a Nobel ödülünü kazandırmıştı.

Pasternak, evine gelen bir gazeteciden, Nobel ödülünü kazandığını öğrenince çok sevindiğini, İsveç'te yapılacak törende bulunmayı da çok istediğini belirtmişti, ama, işler gene umduğu gibi yürümemişti. Yirmi dört saat sonra, resmi

Litteraturnaia Gazeta, Pasternak'a ateş püskürüyor, Moskova radyosu da bu saldırıları olduğu gibi yineliyordu. 30 ekim akşamı, Kruşçev'in önünde yapılan bir mitingde, «Genç komünistler»in birinci yazmanı, «İçimizde uyuz bir koyun var. Pasternak kırk bir yıl ülkemizde yaşadı. Halk açlıktan, soğuktan inlerken, o bu halkın tuzunu, ekmeğini yedi. Şimdi de yüzümüze tükürüyor. Domuzlar bile yattıkları, yem yedikleri yeri kirletmezler. Bir domuz bile yapmazdı Pasternak'ın yaptığını. Bence onu kapitalist cennetine yollamalı, gerçek bir göçmen olsun, daha iyi!» diye haykırıyordu. Bu sırada Boris Pasternak, savunmasını yapmasına fırsat verilmeden yazarlar birliğinden oy birliğiyle çıkarılmış, geçinmesi olanaksızlaştırılmış bulunuyordu. Ertesi gün, Moskova'da bir sendika toplantısına katılan sekiz yüz Sovyet yazarı da onun, «davranışı yazarlığa da, Sovyet yurttaşlığına da yakışmadığı için, yurttaşlıktan çıkarılıp kovulmasını» istiyordu hükümetten. Büyük şair, bu durum karşısında, İsveç Akademisine şu telgrafı çekti: «Bana verilen hak edilmemiş ödüle, içinde yaşadığım toplumun verdiği anlam yüzünden, 'Hayır, teşekkür ederim,' demek zorundayım. Kendi isteğimle verdiğim bu kararı yanlış anlamayın.» Pasternak bundan sonra, Kruşçev'e de bir mektup yazıyor, şöyle diyordu: «Sayın Nikita Sergeyeviç.- Yoldaş Semiçastni'nin raporundan, hükümetin benim Rusya'dan ayrılmama karşı durmadığını öğrendim. Bu benim için olanaksız. Doğuşumla, hayatımla, çalışmamla Rusya'ya bağlıyım ben. Ondan ayrılmayı, onun dışında yaşamayı aklıma sığdıramıyorum. Hatâlarım, yoldan sapmalarım ne olursa olsun, Batı'da, adımın çevresinde açılan siyasal kampanyanın ortasında bulunacağım aklıma gelmezdi. Bunu anlayınca, İsveç Akademisi'ne, Nobel ödülünden vazgeçtiğimi bildirdim. Yurdumun sınırları dışına gitmek, benim için ölüm demektir, bu nedenle, hakkımda böyle ağır bir kararı almamanızı sizden rica ediyorum. Elimi yüreğimin üzerine koyarak söyleyebilirim ki, her şeye karşın ben de Sovyet yazını için bir şeyler yaptım ve ona hâlâ yararlı olabilirim. Boris Pasternak.» Pasternak'ın bu mektubu hemen yayınlanıyor, Tass Ajansı, hükümetin yazara verdiği yanıtta, «isterse gidip Nobel ödülünü alabileceğini, kesin olarak yurt dışına yerleşebileceğini» belirttiğini bildiriyordu. Pasternak çok güç bir durumdaydı.

Bu arada, birçok ünlü Batılı yazar, yazarlar birliği, Rusya'nın bu davranışını yeriyor, Sovyet yazarlar birliğine telgraflar yağdırıyordu. Ama her zaman olduğu gibi bu kez de, Rusya'dan alacakları tek yanıt, küstahça bir sessizlik olacaktı.

Derleyen: *Tahsin YÜCEL*

ROMANDAKİ BAŞLICA KİŞİLER

ANTİPOV, Pavel (Paşa, Paşka, Paşenka) Pavloviç Demiryolu işçisi Pavel Ferapontoviç Antipov ve Darya Filimonovna'nın oğlu. Profesör. Daha sonra devrim ordusunda Strelnikov takma adıyla general.

ANTİPOVA, Larissa (Lara) Fyodorovna : Evlenmeden önceki soyadı Guichard. Pavel Pavloviç Antipov'la evli. Kızlarının adı Katya.

BRİKİN, Vasya İş ordusundan kaçmış bir genç. Dr. Jivago'nun yol arkadaşı. Daha sonra doktor onu korumasına alır.

DUDOROV, İnnokenti (Nika) Anarşist Dementi Dudorov'la Gürcü prensesi Nina Galaksyonovna'nın oğlu. Dr. Jivago'nun arkadaşı.

GALUZİN, Terenti (Tereşa, Tereşka) Tüccar Vlas (Vlasuşka) Pakomoviç Galuzin'le Olga (Olya) Nilovna'nın oğlu ; Pelageya. Nilovna Tyagunova'nın yeğeni. Beyaz Orduda askerken partizanlara (çetecilere) sığınır.

GALYULİN, Osip (Yusup, Yusupka) Himazeddinoviç : Kapıcı Himazeddin'le Fatma'nın oğlu. Makinist. Daha sonra Devrim sırasında Beyaz Orduda general.

GORDON, Mihail (Mişa) Avukat Grigori Osipoviç Gordon'un oğlu. Dr. Jivago'nun arkadaşı.

GROMEKO, Aleksandr Aleksandroviç Ziraat profesörü. Ural'lardaki demir-çelik fabrikalarının sahibi İvan Ernestoviç Krüger'in kızı olan Anna İvanovna'nın kocası. Kızlarının adı Antonina (Tonya).

GUICHARD, Amélie Karlovna : Ural'larda yerleşmiş Belçikalı bir mühendisin Fransız asıllı karısı. Rus ordu-

sunda asteğmen olan Rodyon (Rodya) ile Larissa' nın (Lara) annesi.

JİVAGO, Evgraf (Granya) Andreyeviç : Dr. Jivago'nun üvey kardeşi.

JİVAGO, Yuri (Yura, Yuroçka) Andreyeviç : Dr. Jivago. Sibiryalı zengin bir sanayiciyle kızlık soyadı Vedenyapin olan Marya Nikolayevna'nın oğlu. Gromeko ailesinin kızı olan Antonina (Antonya, Tonya) Aleksandrovna'nın kocası. Çocuklarının adı Saşa ve Maşa.

KATYA, KATENKA (Ekaterina) Larissa Fyodorovna ile Pavel Pavloviç Antipov'un kızı.

KOLOGRİVOV, Lavrenti Mihayloviç : Zengin bir sanayici. Larissa Fyodorovna'nın çocukluk arkadaşları olan Nadya ve Lipa'nın babası.

KOMAROVSKİ, Viktor İpolitoviç : Avukat. Daha sonra Devrim sırasında siyaset adamı, Amélie Guichard'ı korumasına alır. Larissa Fyodorovna'nın âşığı.

LARA : Bak. : Antipova, Larissa Fyodorovna.

LEZNİH : Liveri Averkyeviç Mikulitzin'in takma adı.

MARİNA : Bak : Şçapov.

MARYA NİKOLAYEVNA : Bak. : Jivago.

MAŞA (Marya) Antonina Aleksandrovna'yla Dr. Jivago'nun kızı.

MİKULİTZİN, Averki Stepanoviç : Krüger demir-çelik fabrikalarının eski yönetim görevlisi. Kızlık soyadı Tuntsov olan ilk karısı Agripina Severovna'dan olan oğlunun adı Liveri. İkinci karısı Elena (Lenoçka) Proklovna'dır.

MİKULİTZİN, Liveri (Livka) Averkyeviç : Averki'nin oğlu. Leznih takma adıyla orman milisleri partizanlarının reisi.

MİŞA : Bak. : Gordon, Mihail.

NİKA : Bak : Dudorov, İnnokenti.

NİKOLAY NİKOLAYEVİÇ (Kolya Dayı) Bak. : Vedenyapin.

ORLETSOVA, Kristina : Rahip Bonifatsi'nin kızı. İnnokenti Dudorov'un nişanlısı. Savaş kahramanı.

PALİH, Pamfil Partizan. Çar ordusunda asker. Daha sonra ordu komiseri Hinze'yi öldürmüştür.

PAŞA : Bak. : Antipov, Pavel Pavloviç.

RODYA : Bak. Guichard.

SAMDEVYATOV, Anfim Efimoviç : Bolşeviklerin yüksek memurlarından. Mikulitzin ve Jivago ailelerinin koruyucusu ve dostu.

SAŞA, SAŞENKA, SANEÇKA, ŞURA, ŞUROÇKA (Aleksandr) Antonina Aleksandrovna'yla Dr. Jivago'nun oğlu.

STRELNİKOV : Pavel Pavloviç Antipov'un takma adı.

ŞÇAPOV, Marina (Marinka) Markelovna Kapıcı Markel Şçapov'la Agafya Tihonovna'nın kızı. Dr. Jivago ile ilişkisi olan son kadın. Doktordan olan kızlarının adları Kapitolina (Kapa) ve Klavdya (Klava).

TANYA BEZOÇEREDEVA : Larissa Fyodorovna Antipova'yla Dr. Jivago'nun kızı.

TİVERZİN, Kipriyan (Kuprik) Savelyeviç : Demiryolu işçisi Saveli Nikiç Tiverzin'le Marfa Gavrilovna'nın oğlu. O da demiryolu işçisidir. Daha sonra arkadaşı Pavel Ferapontoviç Antipov'la birlikte devrim mahkemesi üyesi.

TONYA : Bak. Jivago, Antonina Aleksandrovna Gromeko.

TUNTSOV (Kardeşler), Evdokya (Avdotya), Glafira (Glaşa) ve Serafima (Sima, Simuşka, Simoçka) **SEVERİNOVNA** : Averki Stepanoviç Mikulitzin'in baldızları ve Liveri Averkyeviç'in teyzeleri.

TYAGUNOVA, Pelageya (Palaşa, Polya) Nilovna Olga Nilovna Galuzina'nın kızkardeşi. Vasya Brikin'in arkadaşı.

VEDENYAPİN, Nikolay (Kolya) Nikolayeviç Yazar ve düşünür. Dr. Jivago'nun dayısı.

YUSUPKA : Bak. : Galyulin.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAAT BEŞ EKSPRESİ

I

Yürüyorlar, durmadan yürüyorlardı, ağıt kesildikçe, adımların, atların, rüzgârın süregelen şarkısını duyar gibi oluyorlardı.

Yoldan geçenler, cenaze alayı ilerleyebilsin diye kenara çekiliyorlar, çelenkleri sayıyorlar, haç çıkarıyorlardı. Meraklılar da alaya katılıp, «Kimin cenazesi bu?» diye soruyorlardı.

«Jivago'nun,» diye karşılık veriliyordu.

«Ya! Haberim yoktu.»

«Bay Jivago değil ama, Bayan Jivago.»

«İkisi de aynı kapıya çıkar. Tanrı suçlarını bağışlasın. Cenaze töreni çok güzel düzenlenmiş doğrusu.»

Son anlarda hızla gelip geçiyordu; bir daha geri gelmeyecek olan, sayılı anlardı bunlar. Papaz, «Tanrı'nın toprağı ve içindeki her şey, evren ve içindeki bütün canlılar...» diye dua ederken haç çıkardı ve Marya Nikolayevna'nın tabutunun üzerine bir avuç toprak attı. Ardından Doğruların Ruhlarıyla ilâhisi okundu. Sonra da bir koşuşturmadır başladı. Tabut kapatılıp çivilendi, mezara indirildi. Dört kürek birden işlemeye başladı. Toprak kesekleri giderek örtülen tabutun üzerine yağmur gibi yağarken, trampet sesini andırır bir gürültü çıkarıyorlardı. Çok geçmeden küçük bir tümsek oluştu. On yaşlarında küçük bir erkek çocuğu tümseğin üzerine çıktı.

Büyük cenaze törenlerine katılan kalabalığı, töre-

nin sonunda genellikle bir sersemlik, bir uyuşukluk kaplar. İşte bu kalabalık da böyle bir etki altında kalmış olacak ki, küçük çocuğun, annesinin mezarı başında birkaç söz söyleyeceğini sandılar.

Çocuk başını kaldırdı, dalgın bir bakışla sonbaharın ıssızlaştırdığı düzlüklere, manastırın kubbelerine baktı. Hafif kalkık bir burnu vardı. Yüzü buruştu, boynu gerildi. İnsan, karşısında bir kurt yavrusu olsa, yüzünden, birazdan ulumaya başlayacak sanırdı. Küçük çocuk yüzünü avuçlarına gömerek hüngür hüngür ağlamaya başladı. Karşıdan gelmekte olan bir buluttan buz gibi bir yağmur sağnağı boşandı. Damlalar çocuğun ellerini, yüzünü kamçılıyorlardı sanki. O sırada, siyahlara bürünmüş bir adamın mezara yaklaştığı görüldü. Ceketinin vücuduna yapışık gibi duran dar yenleri, adamın kolları üzerinde buruş buruş olmuştu. Bu adam Nikolay Nikolayeviç Vedenyapin'di. Kendi isteğiyle papazlıktan ayrılmıştı. Ölen kadının kardeşi, ağlayan çocuğun da dayısı oluyordu. Çocuğa doğru ilerledi, onu alıp mezarlıktan çıkardı.

II

Dayıyla yeğen geceyi manastırın bir hücresinde geçirdiler. Dayı burada uzun süredir tanınırdı. Ertesi gün uzun bir yolculuğa çıkacaklardı. Güneye, Volga bölgesindeki bir ilçe merkezine gidiyorlardı. Rahip Nikolay orada, bölgenin ilerici gazetesini çıkaran yayımcının yanında çalışıyordu. Tren biletlerini almışlar, bavullarını hazırlayıp hücrenin bir köşesine koymuşlardı. İstasyon çok yakında olduğundan, rüzgâr ileride manevra yapmakta olan lokomotiflerin iniltili düdük seslerini onlara kadar getiriyordu.

Akşama doğru hava çok soğumuştu. Kaldıkları hücrenin toprakla aynı düzeyde iki penceresi vardı. Bu pencerelerden, bakımsız bir bahçenin köşesi, anayol üzerindeki donmuş su birikintileri ve Marya Nikolayevna'nın o gün gömüldüğü mezarlık köşesi görülüyordu. Soğuktan morarmış birkaç lâhana dışında bahçe boş sayılırdı. Arasıra, birden bir rüzgâr çıktığında, bahçede, yaprakları döküldüğü için çalıya dönmüş çiçekler deli gibi sarsılıyor, yoldan yana yatıyorlardı.

Geceleyin Yura, pencerenin vurulmasına uyandı. Karanlık hücre, parlak ve canlı, doğaüstü bir ışıkla aydınlanmıştı. Yura geceliğiyle pencereye koştu, alnını buz gibi soğuk cama dayadı.

Dışarıda artık ne yol kalmıştı, ne mezarlık, ne de bahçe. Azgın bir fırtına ortalığı kasıp kavuruyordu. Kar, havayı bir duman gibi kaplamıştı. Fırtına sanki Yura'yı görmüştü de, korkunçluğunu kendisi de bildiği için, küçük çocuk üzerinde yarattığı etkinin tadını çıkarıyordu. Islıklar çalıp homurdanıyor, çocuğun dikkatini çekmek için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Gökyüzünden beyaz bir bez, aralıksız yere iniyor, toprağı bir kefenin kıvrımlarıyla örtüyordu. Şu anda yeryüzünde yalnızca fırtına vardı.

Pencerenin girintisinden inince, Yura hemen dışarıya fırlamak için giyinmek istedi. Bir şeyler yapmak gerekiyordu. Korkuyordu. Aklına birbiri ardı sıra birtakım düşünceler geliyordu: Manastırın lâmbaları kar altında kalacak, bu yüzden onları topraktan çıkarmak mümkün olmayacaktı. Bir de orada, karların altında yatmakta olan annesini düşünüyordu. Kadıncağız kendisini çocuğundan uzaklaştıran güce karşı koyamazdı. Bu güç onu çocuğundan her an biraz daha çok uzaklaştıracak, toprağa gittikçe daha

çok gömecekti. Yura bunları düşündükçe korkuyordu.

Sonunda yine ağlamaya başladı. Dayı uyandı, yeğenine Hz. İsa'dan sözederek onu avutmaya çalıştı; sonra düşünceli bir tavırla pencereye yaklaşarak birkaç kez esnedi. Giyinmeye koyuldu. Sabah olmaya başlamıştı.

III

Annesi hayatta olduğu sürece Yura, babasının kendilerini çoktan bırakıp gitmiş olduğunu, sürekli Sibirya'ya ve yabancı ülkelere yolculuklar yaptığını, hovardalık ettiğini ve ailenin sahip olduğu bütün milyonları har vurup harman savurduğunu bilmiyordu. Çocuğa her zaman babasının Petersburg'a ya da büyük bir panayıra gitmiş olduğunu söylüyorlardı, çoğu kez İrbit panayırı olurdu bu.

Sonra da, sürekli hasta olan annesi vereme yakalanmıştı. Hastalığı geçsin diye Fransa'nın güneyinde ve kuzey İtalya'da birkaç kez kalmıştı. Yura da iki kez annesiyle birlikte bu ülkelere gitmişti. Bu yüzden çocukluğu başıboş bir halde, sayısız gizle dolu olarak geçmişti. Çoğunlukla yabancıların yanında kalıyordu, bunlar da hiçbir zaman aynı kimseler değillerdi. Öte yandan, bu değişikliklere alışmıştı, sonu gelmeyen kargaşalık içinde, babasının yokluğuna şaşmıyordu.

Daha küçücükken, taşımakta olduğu Jivago soyadının türlü şeyleri belirtmekte kullanıldığı günleri yaşamıştı.

Bu arada, örneğin Jivago fabrikası, Jivago bankası, Jivago binaları, Jivago kravat bağlama stili, hattâ, likörlü baba tatlısını andıran bir tür yuvarlak Jivago pastası bile vardı. Bir zamanlar Moskova'da bir

arabaya binip de: «Beni Kafdağı'nın ardına götür!» der gibi, «Jivago'ların oraya çek!» diye seslendiniz mi, araba sizi alıp dünyanın öbür ucuna götürürdü sanki. Vardığınızda, çevrenizde sessiz, geniş bir bahçe görürdünüz. Çamların eğri dallarına konmuş olan kargalar, dallardaki buzları silkelerlerdi. Kargaların gaklaması çok uzaklardan duyulur, sessizliğin içinde kuru bir dalın çatırtısı gibi yankılanırdı. Ağaçların arasından, ileride farkedilmekte olan yeni yapıların önünde, cins köpeklerin yoldan geçtikleri görülürdü. Akşam olunca binalarda ışıklar yanmaya başlardı.

Bütün bunlar ansızın uçup gidivermişti. Yoksul düşmüşlerdi artık.

IV

1903 yılı yazında bir gün, Yura'yla dayısı, çift atlı, külüstür bir arabaya binmişler, kırlardan, tarlalardan geçerek Dupliyanka'ya gidiyorlardı. Burası, zengin iplikçi Kologrivov'un malikânesiydi. Dayı ile yeğen burada İvan İvanoviç Voskoboynikov adlı bir öğretmenle buluşacaklardı.

O gün yortu vardı, ayrıca da hasat mevsiminin en civcivli zamanıydı. Belki yemek saati olduğundan, belki de yortu nedeniyle, tarlalarda hiç kimse görünmüyordu. Kızgın güneş, yarısı hasat edilmiş ürünü, tıpkı mahkûmların yarıya kadar traşlı enseleri gibi yakıp kavuruyordu. Kuşlar ovanın üzerinde daireler çizerek uçuşmaktaydılar. Hiçbir şeyin bozmadığı bir sessizlik içinde buğdaylar saplarını eğerek düzgün sıralar halinde duruyorlardı. Öte yanda, yolun biraz ilerisinde, demet halinde başka buğday yığınları da görülmekteydi. İnsan bu yığınlara uzun süre bakınca, kımıldar gibi olduklarını sanıyordu. Sanki bunlar

yerölçüm memurlarıydı da, ufuk boyunca araziyi ölçerek notlar ala ala ilerliyorlardı.

Bu sırada Nikolay Nikolayeviç, Pavel'le konuşmaktaydı. Pavel, yayınevinin bekçisi, çırağı, işçisi, her şeyiydi. Aslında arabacı olmadığını, bu işi de isteyerek yapmadığını anlatmak ister gibi arabacı yerine yan oturup sırtını kamburlaştırmış, ayak ayak üstüne atmıştı. Dayı, buğdayları göstererek Pavel'e sordu: «Peki, bunlar kimin? Efendinin mi, köylülerin mi?»

Pavel, «Bunlar efendinin,» diye karşılık verdi. Bir sigara yakıp, bir nefes çekecek kadar uzun bir aradan sonra devam etti: «Bunlar da bizim.» Bir yandan da, kamçısının ucuyla öbür tarafı gösteriyordu. Hem konuşuyor, hem de, tıpkı gözlerini manometreden ayırmayan bir lokomotif makinisti gibi, sürekli göz ucuyla atlarının kuyruklarına, sağrılarına bakıyordu. Hayvanlara ikide bir, «Heey! Uyuyor musunuz yoksa!» diye de bağırıyordu. Atlar arabaya yan yana değil de, arka arkaya koşulmuşlardı.

Ama arabayı yine de, bütün atların çektiği gibi çekiyorlardı: Yani, önde koşulu olan at, doğuştan dürüst ve saf huylu olduğunu göstermek istermiş gibi ilerliyordu; öteki ata gelince, bu işten anlamayan biri baksa, onun hiçbir iş yapmadığını sanırdı. Arkadaki at arabayı çekmiyordu da, kazaska oynuyordu sanki. Hoplayıp zıplayarak şıngırdattığı çıngırakların seslerine ayak uydurarak boynunu zarif bir biçimde bükmüş, durmadan sıçrıyordu.

Voskoboynikov, toprak dâvâsı hakkında küçük bir kitap yazmıştı. Ama o sıralarda, sansür bu gibi kitaplar konusunda çok titiz davrandığından, yayınevinin sahibi provaları Nikolay Nikolayeviç'e vererek Voskoboynikov'a göndermiş, «Sansür gittikçe

sertleşiyor, Voskoboynikov bunları bir kez daha gözden geçirse iyi eder,» demişti.

Nikolay Nikolayeviç, «Bu yörelerde işi oldukça azıtmışlar,» diyordu. «Pankovo'da bir tüccarın kafasını kesmişler, sonra zemskinin[1] harasını yakmışlar. Ne dersin sen buna Pavel? Köylüler ne düşünüyorlar bu işler hakkında?»

Pavel, işleri, Voskoboynikov'un toprak konusundaki ateşli düşüncelerini yumuşatmaya çalışan sansürden de daha kötü görmekteydi; «Köylüler ne mi düşünüyorlar?» dedi. «Çok başıboş kaldılar onlar, bu yüzden de çok şımardılar, utanmayı sıkılmayı bir yana bıraktılar artık. Hem, başka ne beklenir ki bizden? Köylüyü kendi haline bıraksan, hepsi birbirlerini yerler.» Sonra, yine atlardan yana dönerek bağırdı, «Deh! Uyuyor musunuz yoksa!»

Dayı ile yeğenin Dupliyanka'ya ikinci gelişleriydi. Yura yolu hatırlar gibiydi. İki yanı ormanlık vadinin her genişleyişinde, yolun sağa sapacağı noktaya geldiklerini sanıyordu: Dönemeci geçince, Kologrivov'un uçsuz bucaksız malikânesi olduğu gibi gözlerinin önüne serilecek, uzaklarda parıldayan ırmak, karşı kıyıdan geçmekte olan demiryolu görünecekti. Ama Yura her seferinde aldanıyordu; tarlaların ardından başka tarlalar geliyor, sonra bunları ormanlar kucaklayıveriyordu. Yolcuların duyguları da, bu hiç değişmeyen geniş manzaraya ayak uydurmaktaydı sanki: Üçü de bu yüzden hayal kurmak, gelecek günleri düşünmek istiyordu.

Nikolay Nikolayeviç, kendisini üne kavuşturacak kitapların hiçbirini henüz yazmış değildi ama, dü-

---

1. **Zemski** : Kırsal kesimde soylular arasından seçilen, yönetim ve yargı yetkisi taşıyan temsilci.

şünceleri kafasında biçimlenmişti. Üne ulaşacağı günün yakın olduğunun kendisi de farkında değildi.

Çok geçmeden, o da, o dönemde çıkan gazetelerde kendini herkese tanıtacak, devrimci üniversite profesörleri ve düşünürler arasında yer alacaktı. Nikolay Nikolayeviç de, tıpkı onlar gibi, aynı dâvâlar üzerinde fikir yürütüyordu. Ama yazılarında kullandığı terimler dışında, onlara benzeyen hiçbir yanı yoktu. Onların hepsi kesin birtakım yargılara saplanmışlar, birtakım sözcüklerle, dış görünüşlerle yetiniyorlardı. Oysa Rahip Nikolay, hem Tolstoy'un görüşlerini, hem devrimci düşünceleri benimsemiş olduğundan, hep daha ileriye gidiyordu. Nikolay Nikolayeviç, somut, esinli bir düşüncenin ardındaydı. Öyle bir düşünce ki, doğuracağı sonuç, belirli, açık bir yol çizecek, dünyayı düzeltecekti. Tıpkı birden çakan bir şimşeğin, ya da gökgürültüsünün bıraktığı iz gibi, bir çocuk, bir cahil bile bu düşünceyi anlayabilecekti. Sözün kısası, Nikolay Nikolayeviç yenilik ardmdaydı.

Yura, dayısının yanında olmaktan hoşlanırdı. Dayısı annesine benzerdi: O da annesi gibi özgür düşünceli bir insandı. Bilmediği, alışmadığı şeyleri yadırgamazdı. Tıpkı annesi gibi onda da, kendini yaşayan her şeyle eşit tutan yüce bir duygu vardı. O da, her şeyi ilk bakışta anlar, düşüncelerini aklına ilk geldikleri sırada, henüz canlıyken ve anlamlarını yitirmeden dile getirmesini bilirdi.

Yura, dayısının kendisini Dupliyanka'ya götürmesine de ayrıca seviniyordu. Burası çok güzel bir yerdi. Bu güzellik de ona annesini hatırlatıyordu. Çünkü annesi doğayı sever, gezmeye çıkarken, çoğunlukla Yura'yı da yanına alırdı. Ayrıca Yura, Nika Dudorov'u göreceği için de sevinçliydi. Nika, Voskoboynikov'un evinde oturan bir lise öğrencisiydi. Belki iki

yaş daha büyük olduğu için Yura'yı küçümserdi. «Merhaba» dediği zaman elinizi aşağı doğru çekerek sert sert sallar, başını da o kadar eğerdi ki saçları alnına dökülerek yüzünün yarısını örterdi.

V

Nikolay Nikolayeviç düzeltilmiş metni okuyarak, «Yoksulluk sorununun can damarı...» dedi. İvan İvanoviç Voskoboynikov, «Can damarı yerine 'özü' desek daha iyi olacak galiba,» diyerek kâğıt üzerinde gerekli düzeltmeyi yaptı.

Camlı taraçanın yarı aydınlığında çalışıyorlardı. Çevrede her yana atılmış kovalar, bahçıvan âletleri vardı. Kırık ayaklı bir iskemlenin arkalığına bir yağmurluk atılmıştı. Bir köşede de, üzerlerinde kurumuş çamurlarla, ırmaklarda balık avlayanların giydikleri türden, uzun konçlu lastik çizmeler durmaktaydı, konçları yere kadar sarkmıştı.

Nikolay Nikolayeviç devam etti: «Öte yandan, doğum ve ölüm istatistiklerinden anlaşıldığına göre...» İvan İvanoviç, «Geçen yıla ait olduklarını belirtelim.» diyerek not aldı.

Taraçada hafif bir esinti vardı. Kitabın sayfaları üzerine, uçmasın diye taş parçaları konulmuştu.

İşlerini bitirdiklerinde, Nikolay Nikolayeviç hemen kalkıp gitmek istedi.

«Fırtına geliyor, hemen yola çıkmam gerek.»

«Dünyada olmaz. Kesinlikle bırakmam! Birazdan çay içeceğiz.»

«İyi ama, bu akşam mutlaka kentte olmalıyım.»

«Hiç çeneni yorma. Ne desen dinlemem çünkü.»

Bahçeye beyaz peynir, çilek, pasta götürülmüştü. Fokurdayan bir semaverin kokusu onlara kadar geli-

yordu. Bu koku, içtikleri sigaralarla bahçedeki aygün çiçeklerinin kokusunu bastırıyordu. O sırada, arabacı Pavel'in ırmakta yıkanmaya gittiği, atları da yanında götürdüğü haberini getirdiler. Bunun üzerine, Nikolay Nikolayeviç de çağrıyı kabul etmek zorunda kaldı.

İvan İvanoviç, «Çay hazırlanırken biz de ırmağın kıyısına gidelim. Orada bir sıra var, biraz otururuz,» diye önerdi.

İvan İvanoviç, zengin iplikçi Kologrivov'un arkadaşı olduğundan, kâhyanın oturduğu binada kendisine iki oda verilmişti. Küçük evle önündeki bahçe, malikâne korusunun unutulmuş bir köşesinde bulunmaktaydı. Eski bahçe yolu da yarım daire şeklinde kıvrılarak buradan geçiyordu. Şimdi terkedilmiş olan bu yolun üzerinde sık otlar bitmişti. Yol artık yalnızca, yapı malzemesi kalıntılarının götürülüp bir sel çukuruna dökülmesi için kullanılmaktaydı. Kologrivov ilerici bir milyonerdi. Devrimcilere yakınlık duyardı. O sırada karısıyla birlikte yurt dışında bulunmaktaydı. Yalnız kızları Nadya ile Lipa, yanlarında eğitimcileri ve az sayıda uşaklarla hizmetçiler de olduğu halde, malikânede oturmaktaydılar.

Sık şimşirlerden oluşan bir çit, kâhyanın küçük bahçesini korudan ayırmaktaydı. Koruda havuzlar, çimenlikler, malikânenin sahibinin evi vardı. İvan İvanoviç ve Nikolay Nikolayeviç çitin yanısıra dolaştılar. Çitteki çalılıklar arasında bir sürü serçe vardı. İki arkadaş ilerlerlerken, kuşlar düzenli aralarla, eşit sayıda kümeler halinde havalanıp yükseliyorlardı. Bunlar çalıları, sanki çitin dibinde, iki arkadaşın önüne konmuş bir hortumdan akan su gibi, sürekli bir fışırtıyla doldurmaktaydılar.

Kış bahçesinin, bahçıvan kulübesinin, ne olduğu-

nu kimsenin bilmediği bir de taş bina yıkıntısının önünden geçtiler. Söz döne dolaşa, bilim ve edebiyat alanlarında beliren yeni akımlara geldi.

Nikolay Nikolayeviç, «Tek tük yetenekli insanlara rastlanmıyor değil,» diyordu, «ama şimdi her türden birlik, dernek kurmak moda oldu. Bana sorarsan, bu toplulukları oluşturanlar beceriksiz insanlardır. Bence gerçeği aramak için insan yalnız olmalı, gerçeği yeterince sevmeyenlerle ilişkiyi kesmelidir. Dünyada bağlanmaya değer şey var mıdır? Çok az şey vardır. Bana kalırsa insan ölümsüzlüğe bağlanmalıdır. Çünkü ölümsüzlük, bir bakıma, daha geniş anlamda, hayatın ta kendisidir. Evet, insan ölümsüzlüğe bağlanmalı, Hz. İsa'ya bağlanmalıdır! Ne o? Kaşlarını çatıyorsun bakıyorum. Vah zavallı! Yine bir şey anlamadın desene, hiçbir şey anlamadın hem.»

İvan İvanoviç, ince uzun, kurnaz görünüşlü bir adamdı. Keçi sakalıyla, Başkan Lincoln döneminden kalma bir Amerikalıyı andırıyordu. İkide bir sakalını avucuna alıp ucunu dudaklarının arasına kıstırmaya çalışıyordu. «Evet,» diye homurdandı, «susuyorum elbet. Ama anlıyorsun ya, ben işleri bambaşka bir açıdan görmekteyim. Aklıma gelmişken sorayım. Nasıl oldu da papazlıktan çıkardılar seni? Ne zamandır sormak istiyordum bunu. Epeyce korkmuş olmalısın. Yoksa aforoz mu ettiler?»

«Niçin sözü değiştiriyorsun canım? Ama, alt tarafı, madem istiyorsun, anlatayım bari... Aforoz mu dedin? Yok canım, beni artık eskisi gibi lânetlemiyorlar. Can sıkıcı birtakım şeylerle karşılaştım kuşkusuz. Bazılarının izleri de sürmekte. Örneğin, uzun süre devlet memuru olamayacağım. Petersburg'da oturamayacağım. Ama bana sorarsan, önemli değil bunlar. Biz yine kendi konumuza dönelim. Ne diyor-

dum? İnsan Hz. İsa'ya bağlanmalı diyordum, değil mi? Dur da bunun ne olduğunu anlatıvereyim. Senin anlayamadığın bir şey var: Bir kimse tanrıtanımaz olabilir, Tanrı'nın var olup olmadığını, neye yaradığını bilmeyebilir, ama, insan denen yaratığın doğada değil, tarihte yaşadığını bilebilir yine de. Bugünkü anlamda tarih ise, Hz. İsa tarafından kurulmuştur, bunun temeli İncil'dir. Tarih nedir, peki? Tarih, ölümün gizini zamanla aydınlatacak, günün birinde de onu alt edecek olan çalışmaların düzenlenmesi demektir. İşte bu yüzden, insanlar matematik anlamda sonsuzu, elektromanyetik dalgaları keşfediyorlar, senfoniler besteliyorlar. Ancak, bu yönde ilerleyebilmek için mutlaka bir atılım gerekir. Bu keşifleri yapabilmek, bir düşünce donanımı gerektirir. Veriler İncil'de yer almakta: Her şeyden önce, hemcinslerini seveceksin. Bu, yaşama gücünün gelişmiş biçimidir. İnsanın yüreği böyle bir sevgiyle dolunca, bu sevgi fışkırmak için mutlaka bir yer arar, yararlı olmak ister. İkinci olarak da, bugünkü insanın yapısını oluşturan temel unsurlar vardır ki, bunlar olmayınca, bugünkü insan da var olamaz. Bunlar, 'özgür insan' ve 'hayatın bir fedakârlık olduğu' görüşleridir. Dikkat et, bunlar, bugün bile, olağanüstü yeni sayılan şeylerdir. İşte eskilerin, bu anlamda bir tarihten haberleri yoktu. Onların bildikleri, Roma imparatorlarının aşağılık, kanlı işkenceleriydi yalnızca. O eski insanlar, bir zorbanın ne denli beceriksiz bir kimse olduğunu düşlerinden bile geçirmiyorlardı. Bildikleri, tunç heykellerle mermer sütunların gururlu, ama ölü sonsuzluğuydu yalnızca. Yüzyıllar boyunca, insanlar rahat bir nefes alabilsinler diye, Hz. İsa'yı beklemek gerekti. Sonra da, insanların sonsuza dek yaşayabilmeleri, sokakta değil de evde, tarihin içinde ölebilmeleri için,

Hz. İsa'nın ölmesi gerekti. Öte yandan insanlar ölümü yenmek için harıl harıl çalışıyorlar, İsa da bunun böyle olduğunu biliyordu. Öf! sana lâf anlatacağım diye kan ter içinde kaldım, yahu! Hoş, ne söylesem boş ya, çok inatçısın çünkü!»

«Azizim, buna metafizik derler. Midem kaldırmadığı için doktorlar bu tür şeyleri yasakladılar bana.»

«Neyse, boş yere çene çalmayayım da, sözü burada keseyim. Çok şanslı adamsın doğrusu, buranın manzarası çok güzel. İnsan saatlerce baksa doyamaz! Ama, bu güzel manzaranın içinde yaşadığın halde sen bunun farkında değilsindir belki.»

Irmak dalgalanıyor, güneşte madenî bir levha gibi parıldıyordu. Bu yüzden insanın gözleri kamaşmaktaydı. Ansızın suyun yüzü kırıştı: Atlarla arabalarla, kadınlı erkekli bir köylü topluluğuyla dolu bir sal, ırmaktan karşı kıyıya geçmekteydi.

İvan İvanoviç, «Hayret!» dedi. «Saat ancak beş olmuş. Bak, Sizran Ekspresi geliyor. Her zaman beşi birkaç dakika geçe görünür bu tren.»

Uzakta, vadinin sağından soluna doğru, sarılı mavili, güzel bir tren ilerlemekteydi. Aradaki uzaklık yüzünden küçücük görünüyordu. İki arkadaş, birden trenin durmuş olduğunu farkettiler. Lokomotifin bacasından döne döne, beyaz buhar sorguçları yükseldi. Sonra, alarm düdükleri duyuldu.

Voskoboynikov, «Tuhaf şey,» dedi, «bir kaza filan oldu galiba. Trenin böyle bataklığın tam ortasında durması için hiçbir neden yok. Bir şeyler oldu mutlaka. Neyse, biz gidelim de çayımızı içelim.»

VI

Nika ne bahçedeydi, ne de evde. Yura, onun kendileriyle birlikte olmaktan canı sıkıldığı için ortadan

kaybolduğunu anlamıştı. Yura ona göre bir arkadaş sayılmazdı çünkü. Nikolay Dayı ile İvan İvanoviç, Yura'yı bırakarak taraçada çalışmaya gitmişlerdi. O da evin çevresinde aylâk aylâk dolaşıyordu.

Ne kadar hoş bir yerdi burası! İkide bir sarı bir fliurya kuşunun üç tonlu, berrak ötüşü duyuluyordu. Kuş her ötüşten sonra biraz duruyordu, sesinin çevreye sinmesini bekliyordu sanki. Çiçeklerin kokusu havaya dağılmış, sıcağın etkisiyle bahçenin tarhlarına sinmişti sanki. Bütün bunlar Yura'ya eskiden annesiyle birlikte gitiği Antibes ve Bordighera'yı nasıl da hatırlatıyordu! Çocuk sürekli sağına soluna dönmekteydi. Tıpkı sesten bir hayalet gibi, annesinin sesinin yankıları da, korunun açıklık yerlerinde çınlamaktaydı sanki. Kuşların uyumlu cıvıltılarında, arıların vızıldayışlarında hep bu sesi duyar gibi oluyordu. Her an annesinin seslendiğini sanarak irkiliyordu.

Sel yatağına doğru ilerleyerek, aşağıya inmeye başladı. Tepedeki seyrek, bakımlı, küçük korudan ayrılarak, sel yatağının dibini kaplamış olan kızılağaçlara doğru ilerledi.

Burada nemli bir alacakaranlık vardı. Toprağın üzeri kırık dallarla, çürümüş bitkilerle kaplıydı. Pek fazla çiçek yoktu. Kamışların boğumlu sapları, Kutsal Kitap'taki Mısır işi süsler taşıyan kılıç ve haçları andırıyordu.

Yura içinin kederle dolduğunu hissetti. Canı ağlamak istiyordu. Diz çöktü, yanaklarından yaşlar akmaya başladı.

Dua etmeye başlayarak, «Tanrım,» dedi, «sen beni doğru yoldan ayırma. Söyle anneme, burada iyiyim ben, merak etmesin. Sonsuz hayat denen şey varsa, annemi cennetine kabul et, Tanrım! O cennet ki, ermişlerle doğrular orada birer meşale gibi parılda-

maktadır. Annem öylesine iyi yürekliydi ki, günah işleyemezdi. Rahmetini ondan esirgeme Tanrım, ona acı çektirme. Anne, anneciğim!»

Yura, içini parçalayan bir acıyla, sanki annesi de cennetteki ermişlerden bir yenisiymiş gibi, ondan yardım umuyordu. Ansızın dermanı kesildi, yere düşüp bayılıverdi.

Baygınlığı uzun sürmedi. Kendine geldiği zaman dayısının seslendiğini duydu. Ona karşılık verdi, sonra da yokuşu gerisin geriye çıkmaya başladı. Birden, babası için dua etmediğini hatırladı, annesi ona hep, «Baban için dua et,» derdi. Ama, geçirdiği baygınlık yüzünden öylesine ferahlamıştı ki, dua ederse üzerindeki hafifliği yitireceğinden korktu. «Bu işi başka bir güne bıraksam ne olur sanki?» diye düşündü. «Acelesi yok, biraz beklesem de olur.»

Yura babasını hiç hatırlamıyordu.

VII

Mişa Gordon beşinci sınıf öğrencisiydi. Orenburg'da avukat olan babasıyla birlikte, ikinci mevki bir kompartımanda bulunmaktaydı. On bir yaşında, küçük bir çocuktu. Düşünceli bir yüzü, iri siyah gözleri vardı. Babası Moskova'ya atandığından Mişa okul değiştiriyordu. Annesiyle ablası taşınma işini üzerlerine aldıkları için başlarını kaşıyacak vakitleri yoktu.

Yolculuklarının üçüncü günüydü.

Gözlerinin önünden, tarlaları ve bozkırlarıyla, kentleri ve kasabalarıyla, yer yer yükselen yakıcı toz bulutlarıyla, bütün Rusya geçiyordu. Güneşin altında ülkenin beyaz kireçle badanalanmış bir hali vardı. Araba katarları yollarda uzanıp gidiyor, sonra ağır

ağır, kestirme yollara yöneliyordu. İnsan delice bir hızla ilerleyen trenden baktığı zaman arabaların ilerlemediğini, atların da yerlerinde saydığını sanıyordu.

Tren büyük istasyonlara geldiği zaman yolcular deli gibi büfeye koşuşuyorlardı. Bir yandan da, istasyon bahçesinin ağaçları ardında batmaya hazırlanan güneş, yolcuların bacaklarını aydınlatıyor, vagon tekerleklerinin altında parlıyordu.

Ayrı ayrı bakıldığında bu dünyanın bütün hareketleri soğuk ve hesaplıydı. Ama toplu olarak bakıldığı zaman, bu hareketler bilinçsizdi, kendilerini bir araya getiren o dev hayat dalgasıyla esrimiş gibi, insanlar, herbirinin kendilerine has kaygılarının, endişelerinin etkisi altında harekete geçerek çabalayıp çırpınıyorlardı. Ama bütün bu insanların, böyle davranmalarının temel nedeni, derin bir aldırmazlık duygusuydu. Bu aldırmazlık duygusunun kaynağı, insanların arasındaki güçlü dayanışmaydı. Bu duygu, insanların birbirlerine bağlı olduklarına beslenen güvenden de doğmaktaydı. Ve bütün olayların, yalnız ölülerin gömülmekte olduğu kara toprak, yani şu ölümlü dünya, üzerinde değil de, adına Tanrı'nın Ülkesi, Tarih, v.b. denen başka birtakım yerlerde geçtiğini sezmekten gelen mutluluk duygusu da, bu aldırmazlık duygusunun kaynaklarından biriydi.

Ne var ki, küçük çocuk, bu kuralın, acı, sert bir istisnasıydı. O, hareket gücünü kaygı duygusundan almaktaydı. Başkalarının duyduğu güven verici aldırmazlık duygusunu taşımıyordu. Bu yüzden de, bir türlü ferahlayamıyordu. Kendisine dedelerinden geçmiş bir özellikti bu. Benliğindeki belirtilerini de büyük bir uyanıklıkla izliyordu. Ama bu durum yüzünden içine kapanıyor ve utanç duyuyordu.

Kendini bildiği günden beri şaşkınlıkla hep şunu sormuştu: Onun da tıpkı başkalarının olduğu gibi, bacakları, kolları vardı. Aynı biçimde konuşuyor, aynı biçimde alışkanlıklar edinmiş bulunuyordu. Öyleyken, nasıl oluyordu da, insan başkalarına hiç benzemiyor, üstelik hiç hoşa gitmeyen, kimsenin sevmediği bir hal alabiliyordu? Bu duruma bir türlü akıl erdiremiyordu. İnsan madem başkalarından kötü durumdaydı, nasıl oluyordu da, kendisini düzeltmek, geliştirmek için elinden hiçbir şey gelmiyordu? Yahudi olmak ne demekti? Böyle bir şey niçin vardı? İnsana yalnızca acı veren bu çaresiz başkaldırının ödülü ya da gerekçesi neydi?

Bu sorulara bir yanıt bulabilmek için babasına başvurduğu zaman o, «Saçma şeyler bunlar, anlamsız şeyler düşünüyorsun,» diye karşılık vermişti. Ama babasının gösterdiği yol, Mişa'yı çekecek kadar derin ve mantıklı olmadığı gibi, onu, yazgısına boyun eğmeye zorlayacak nitelikte de değildi.

Babasıyla annesinin dışında, Mişa zamanla bütün büyükleri küçümsemeye başlamıştı; çünkü onlar ortalığı karıştırmışlardı, şimdi de düzeltecek güçleri yoktu. Mişa, büyüdüğü zaman bütün bunları yoluna koyacağına inanıyordu.

Örneğin, trendeki o deli, kompartımandan sahanlığa fırlayıp da babası onun ardından koştuğu zaman, kimse, «Hatâ etti,» demeyi aklından geçirmemişti. Sonra aynı deli, Grigori Osipoviç Gordon'u sert bir hareketle itip vagonun kapısını ardına kadar açarak suya dalan bir dalgıç gibi, başaşağı tren yolunun kenarına attığı zaman, hiç kimse, «Treni durdurmak gerekmez,» diye düşünmemişti.

Ama, imdat zilini çeken herhangi biri değil, Grigori Osipoviç'ti. Bu yüzden de, katarın neden oldu-

ğu bilinmeksizin bu kadar uzun süre durmasına da, yine o neden olmuştu.

İşin niçin bu kadar uzun sürdüğünü kimse iyice bilmiyordu. Kimisi, «Tren birden durunca hava frenleri bozulmuş,» diyordu. Kimisi de, «Tren dik bir rampada durmuş, lokomotif hız alamadığı için çıkamıyor,» diyordu. Üçüncü bir neden daha ileri sürenler de vardı: Kendini trenden atıp ölen adam önemli bir kişiydi. Onunla birlikte yolculuk etmekte olan avukat, en yakın istasyon olan Kologrivovka'dan tanıklar getirilmesini, zabıt tutulmasını istiyordu. İşte bu yüzden, makinist yardımcısı bir telgraf direğine tırmanmıştı. Şu anda da, herhalde, bir drezin yola çıkmış bulunuyordu.

Vagonun her yanını hafif bir tuvalet kokusu kaplamıştı. Bu kokuyu duymamak için herkes kolonya sürüyordu. Vagonda ayrıca, kirli ve yağlı kâğıda sarılmış, ekşice bir tavuk kızartması kokusu da vardı. Trene Petersburg'dan binmiş olan kır saçlı birkaç hanım, yüzlerine sinen lokomotif dumanı kurumuyla yağlı kremler yüzünden çingene kadınlarına dönmüşlerdi. Yine de pudra sürmeye, avuçlarını mendilleriyle silmeye, derin ve kısık sesleriyle çene çalmaya devam ediyorlardı. Bunlar şallarını sıkıca omuzlarına sarıp koridordaki itiş kakışta yeni bir kırıtma nedeni bularak Gordon'ların kompartımanının önünden geçtikleri zaman Mişa onların büzülmüş dudaklarıyla, ıslık çaldıklarını işitir gibi oluyordu. Ya da bu hanımlar, ıslık çalmak içinmiş gibi büzülü dudaklarıyla şöyle diyor olmalıydılar: «Şuraya bakın! Bu ne duygusallık böyle? Ama biz, başkalarına benzemeyiz! Aydın kişileriz biz! Bu yüzden böyle davranışlara katlanamayız!»

Öte yandan ceset, demiryolunun kenarındaki ot-

ların arasında duruyordu. Pıhtılaşmış bir kan izi, siyah, belirgin bir çizgi halinde, adamın yüzünün bir yanından öbür yanına uzanıyordu. Birisi gelip adamın yüzüne kalemle bir çizgi çekmişti sanki. Kan kendi kanı değilmiş, onun damarlarından çıkmamış da, dışarıdan gelmiş, sonradan eklenmiş bir şey gibi duruyordu: Bir yakıydı, ya da sıçrayıp yüzünde kurumuş bir çamurdu, küçük, ıslak bir kayın yaprağıydı sanki.

Ölünün çevresinde işsiz güçsüzlerden, yanıp yakılan kimselerden oluşmuş bir kalabalık toplanmıştı, ama, bu kalabalığı oluşturan insanlar sürekli değişiyordu. Ölenin yol arkadaşı ve dostu olan adam, göbekli, kibirli bir avukattı. Asık, ifadesiz bir yüzle, cins bir hayvan gibi cesedin başında duruyordu. Gömleği terden sırılsıklam olmuştu. Sıcaktan boğulacaktı neredeyse, bu yüzden, elindeki yumuşak fötr şapkayla durmadan yelpazeleniyordu. Kendisine sorulan bütün sorulara, sert bir tavırla, yarım ağızla, soruyu sorandan yana dönmeye bile gerek duymadan, omuzlarını silkerek şöyle karşılık veriyordu: «Ayyaşın biriydi, anlamıyor musunuz? İçkinin etkisi altında bu işi yaptı işte!»

Sırtına yünlü bir elbise giymiş, başına dantel bir örtü örtmüş zayıf bir kadın, iki üç kez cesede yaklaşmıştı. Bu yaşlı kadının adı Tiverzina idi. Şimdi ölmüş olan kocası da, oğulları da, lokomotif makinistiydi. Tiverzina demiryolcu ailesi olduğu için paso almış, iki geliniyle birlikte üçüncü mevkide ücretsiz yolculuk yapıyordu. İki gelin, başlarına birer örtü örtüp, uçlarını alınlarında düğümlemişlerdi. Hiç seslerini çıkarmıyorlar, başrahibenin ardısıra yürüyen iki rahibe gibi, hep kaynanalarının arkasından gidiyorlardı. Oluşturdukları grup, çevredekilerde say-

gı uyandırmaktaydı. Geçsinler diye herkes yol veriyordu.

Tiverzina'nın kocası, bir tren kazasında diri diri yanmıştı. Yaşlı kadın, cesedi kalabalığın arasından görecek biçimde, birkaç adım uzaktâ duruyor, sonra bir benzetiş, ya da bir kıyaslama yapıyormuş gibi içini çekiyordu. Şöyle der gibi bir hali vardı: «Herkesin yazgısı ayrıdır. Kimisi Tanrı'nın iradesiyle ölür, kimisi de aklına esince böyle kendini öldürür. Ama, aslı aranırsa insan zengin olunca aklını da yitiriyor galiba.»

Bütün yolcular birbirlerinin ardısıra cesedin yanına geldiler. Ancak, kompartımanda bulunmadıkları sırada, eşyalarının çalınacağı korkusu nedeniyle, yine vagonlarına dönüyorlardı.

Vagondan demiryolunun üzerine atladıkları zaman biraz dinleniyorlar, çiçek topluyorlar, bacaklarındaki uyuşukluğu gidermek için biraz dolaşıyorlardı. Hepsinde de, manzaranın ancak trenin durması sayesinde ortaya çıktığı gibi bir kanı vardı. Sanki bu felâket olmasa, öbek öbek topraklarıyla bataklık arazi, geniş ırmak, karşıdaki sarp kıyıda bulunan güzel evle kilise olmayacaklardı.

Akşam olurken görünen türden, solgun bir güneş, bu sahneyi aydınlatmaktaydı. Güneş de manzaranın ayrıntılarından biri gibiydi. Onun da, çekingen bir tavırla raylara yaklaşır gibi bir hali vardı. Örneğin oralarda otlamakta olan sürüdeki ineklerden biri de kalabalığa bakmak için demiryoluna yaklaşmaya kalksa, güneş gibi davranırdı mutlaka.

Mişa, bütün bu olup bitenler yüzünden altüst olmuştu. Duyduğu acıma ve korku yüzünden önce ağlamıştı. Yaptıkları uzun yolculuk sırasında, şimdi kendi canına kıymış olan bu adam birkaç kez kom-

partımanlarına gelmiş, Mişa'nın babasıyla oturup saatlerce çene çalmıştı. «Burası çok sakin, çok temiz bir yer, sanki manevi bir temizlik, saflık var burada,» diyor, sonra da Grigori Osipoviç'e borç ve hibe senetleri, iflâs ve kalpazanlık gibi konularda bir sürü ince, hukuksal sorular soruyordu. Gordon bunlarla ilgili açıklamalar yaptıkça adam, «Ya, öyle mi?» diyordu. «Siz bu konuda daha yumuşak yasal yargılar ileri sürüyorsunuz. Benim avukatım başka ağız kullanıyor. O size göre daha karamsar,» diyordu.

Bu sinirli adamın her sakinleşişinde, avukatı ve aynı zamanda kompartıman komşusu olan kişi de çıkageliyor, onu birinci mevkiden alıp lokanta vagonuna şampanya içmeye götürüyordu. Bu adam, o deminki göbekli, küstah avukattı. Sinekkaydı traş olmuş, iki dirhem bir çekirdek giyinmişti. Cesedin başında dikilmiş durmaktaydı. Hiçbir şeye şaşmaz gibi bir hali vardı. İnsana öyle geliyordu ki, müvekkilinin hep böyle sinirli, telâşlı olması, bu avukatın şu ya da bu nedenle işine geliyordu.

Mişa'nın babası, «Bize misafir gelen bu adam çok zengindir. İyi olmasına iyidir ama kafadan sakattır, onun için suç işlese bile tam sorumlu sayılmaz,» demişti. Mişa orada diye adamın utanıp sıkıldığı yoktu. Durmadan Mişa'yla yaşıt olan oğlundan, ölen karısından sözediyor, sonra ikinci ailesini anlatmaya başlıyordu. Söylediğine göre, onu da yüzüstü bırakmıştı. O sırada aklına yeni bir şey geliyor, korkudan sapsarı kesiliyor, saçma sapan şeyler söylemeye, düşüncelerinin ucunu kaçırmaya başlıyordu.

Mişa'ya nedeni anlaşılamayan bir sevgi göstermekteydi. Başkasına göstermek istediği bu sevgiyi ona gösteriyordu galiba. Tren biraz büyükçe istasyonlarda durduğu zaman, adam hemen birinci mevki

bekleme salonundaki kitapçı kulübelerine koşuyordu. Burada oyuncaklar, yerel birtakım tuhaf eşyalar satılmaktaydı. Adam da buradan aldığı öteberiyi Mişa'ya armağan ediyordu.

Durmadan içki içiyor, «Belki üç ay var, uyku uyumadım. Bir saatliğine ayılsam, normal bir insanın düşünemeyeceği acılar çekiyorum,» diyordu.

Ölümünden az önce, yine koşup onların kompartımanına gelerek, Grigori Osipoviç'in eline sarılmış, ona bir şeyler söylemek istemişti. Ama tek söz söyleyememiş, sahanlığa fırlayarak bir anda kendini demiryolunun üzerine atmıştı.

Mişa ölünün kendisine vermiş olduğu son armağanı inceliyordu: Küçük bir tahta kutu içine yerleştirilmiş, Ural taşlarından oluşan bir koleksiyondu bu. Birden, yine bir hareket oldu. Öteki yoldan ilerleyen drezin, trenin yanına gelmişti. Kasketi şeritli bir müfettişle bir doktor, iki de polis, drezinden indiler. Sert ve resmi konuşmalar duyuldu. Sorular soruluyor, notlar tutuluyordu. Kumun üzerinde sık sık sendeleyip kayan kontrolörlerle polisler, ölüyü beceriksizce, üzerinden demiryolunun geçtiği toprak tümseğine doğru sürüklüyorlardı. Bir köylü kadın ağlamaya başladı. Yolculara, «Trene binin,» dediler. Bir düdük sesi işitildi. Tren sarsılıp ilerlemeye başladı.

VIII

Nika hırçın bir tavırla, «Yine geldi o kalabalık,» diye söylendi, sonra da odanın içinde kafese kapatılmış yırtıcı bir hayvan gibi dolaşmaya başladı. Konukların sesleri giderek yaklaşıyordu. Kaçacak yer de yoktu. Yatak odasında iki karyola vardı. Bunlardan biri Voskoboynikov'un, öteki kendinindi. Nika

uzun boylu düşünmedi, hemen ikinci karyolanın altına giriverdi.

Konuklar onu arıyor, öteki odaların kapılarını açarak sesleniyorlardı. Herkes onun ortadan kaybolduşuna şaşmaktaydı. Sonra da yatak odasına girdiler.

Vedenyapin, «Bulamadık, ne yapalım!» dedi. «Haydi Yura, sen git de bir dolaş. Arkadaşını belki daha sonra buluruz, ikiniz oynarsınız.» Gelenler bir süre, Petersburg ve Moskova üniversitelerinde çıkan kargaşalıklardan söz ettiler; böylece Nika'yı, belki yirmi dakika, saklandığı o saçma, onur kırıcı yerde hapis tuttular. Sonra nihayet taraçaya çıktılar. Nika usulca pencereyi açtı, atlayarak bahçeye çıktı.

Bugün sol yanından kalkmıştı. Zaten bütün gece gözüne uyku girmemişti. On dört yaşını sürüyordu. Küçük bir çocuk sayılmazdı artık. Bütün gece uyumamış, sabah da erkenden evden çıkmıştı. Güneş yeni doğuyor, ağaçlar, bahçenin zeminine yer yer ışıklarla parçalanan, kırağıyla nemlenmiş uzun gölgeler yansıtıyorlardı. Bu gölge siyah değil, tıplı ıslak keçe gibi koyu kurşuniydi. Sabahın, insanı sarhoş eden kokusu da, sanki yerde uzanan bu gölgelerden çıkıyor gibiydi. Nemin kemirdiği bu gölgelerin üzerinde, yer yer, genç kız parmaklarını hatırlatan uzun ışık çizgileri vardı.

Birden, cıvanın akışını hatırlatan ve otlar arasında parıldayan, kırağı damlalarına benzer bir şey, Nika'nın birkaç adım ilerisinden akıp gitti. Bu... su diyelim, durmadan akıp gidiyordu ama, toprak onu emmiyordu. Sonra da, beklenmedik, çevik bir hareketle yana sıçrayarak gözden yitti. Bir kör yılandı bu. Nika korkuyla irkildi.

Tuhaf bir çocuktu şu Nika. Heyecanlandığı za-

man, kendi kendine yüksek sesle konuşurdu. O da annesi gibiydi. Nitekim annesi de, derin konulara, çelişkilere pek meraklıydı.

«Yaşamak ne güzel şey,» diye düşündü Nika. «Yalnız, neden yaşamak aynı zamanda acı veren bir şey? Tanrı var, kuşkusuz. Ama eğer varsa, o benim.» Sonra karşısındaki kavak ağacına baktı. Ağaç baştan aşağı titriyordu. Parlak renkli, ıslak yaprakları, tenekedenmiş gibi duruyordu. Nika, «Dur bakayım, şu ağaca bir emir vereyim,» diye düşündü. Sonra bütün iradesini topladı. Daha doğrusu, bütün benliği, bütün eti ve kanıyla düşünerek ağacın kımıldamamasını istedi. «Kımıldama!» diye fısıldadı. Bunun üzerine ağaç, uysal bir tavırla, hemen hareketsiz kaldı. Nika sevinçle güldü, yüzmek için var hızıyla ırmağa doğru koştu.

Nika'nın babası, Dementi Dudorov, bir teröristti. Bu yüzden ölüm cezasına çarptırılmış, ama Çar cezasını ömür boyu hapse çevirmişti. Dementi Dudorov şimdi Sibirya'da cezasını çekmekteydi. Nika'nın annesi Nina Galaksyonovna ise bir Gürcü prensesiydi. Henüz genç ve güzeldi ama, kafadan sakattı. İkide bir olmadık şeylere merak sardırırdı: Ayaklanmalar, ayaklananlar, aşırı görüşler, ünlü sanatçılar, bir baltaya sap olamamış insanlar gibi şeylerdi bunlar.

Nina, oğlu Nika'ya ve «İnnokenti» adına hayrandı. Bu ada çocukça ekler takar, «İnoçek», «Noçenka» gibi sevgi dolu türevler çıkarırdı. Oğlunu ailesine göstermek için Tiflis'e götürmüştü. Orada çocuğun en çok gözüne çarpan, oturdukları evin bahçesinde gördüğü iri gövdeli bir ağaç olmuştu. Bu ağaç, tropiklerde yetişen türden, dev, hantal bir ağaçtı. Fil kulaklarını andıran kocaman yapraklarıyla, bahçeyi güney güneşinin yakıcı ışıklarından korurdu. Nika

bu ağaca bir türlü alışamamıştı, onu bir bitki değil, bir hayvan gibi görüyordu.

Babasının terörist olarak tanınması, küçük çocuğa zararlı olabileceğinden, İvan İvanoviç, Nina Galaksyonovna'nın da onayıyla, Çar'a bir dilekçe sunmaya hazırlanıyordu. Çar kabul ederse, çocuk bundan böyle annesinin soyadını taşıyacaktı.

Nika konuklara görünmemek için karyolanın altında saklı yatar, bu dünyada olup bitenlere içerlerken, başka şeylerle birlikte bunu da düşünüyordu. Bu Voskoboynikov da kim oluyordu? Niçin bu işlere burnunu sokmaktaydı? Hele durun, Nika gününü gösterecekti ona!

Bir de şu Nadya! On beş yaşındaydı tamam da, Nika'yla küçük bir çocukla konuşuyormuş gibi konuşmaya ne hakkı vardı? Nika ona da gösterecekti gününü! Kendi kendine birkaç kez, «Nefret ediyorum o kızdan!» diye söylendi. «Geberteceğim onu!» «Önce sandalla gezmeyi önerip, sonra da suya atıp boğacağım.»

Ya annesi! O da bir başka âlemdi! Nika'yla Voskoboynikov'a gelip, «Ben Kafkasya'ya gidiyorum,» derken, numara yapmıştı mutlaka. Kafkasya'ya öyle mi? Haydi canım sen de! Annesi mutlaka ilk istasyonda trenden inmişti. Şu anda da, Petersburg'da, üniversite öğrencileriyle birlikte polise ateş ediyor olmalıydı. Öte yandan Nika, bu lânet olası yere diri diri gömülmüştü sanki. Ama, durun hele, hepsine de günlerini gösterecekti: Nadya'yı suda boğacak, okuldan ayrılarak Sibirya'ya, babasının yanına gidecek, orada onunla birlikte bir ayaklanma hazırlayacaktı.

Gölün kıyısını nilüfer çiçekleri kaplamıştı. Sandal sert bir hışırtıyla gelip çiçeklerin arasına girdi. Nilüfer yapraklarının aralarından gölün suyu sızı-

yordu. Hani bir karpuzu kesersiniz de, suyu kesiğin yarığından dışariya doğru sızar, bu da tıpkı öyleydi.

İki çocuk nilüfer çiçeklerini toplamaya koyuldular. İkisi birden, aynı çiçeğin dayanıklı, ama lâstik gibi esnek sapını yakaladılar. Birbirlerine çok yaklaşmışlardı. Başları birbirine çarptı. Şandal da sanki bir kancayla çekiliyormuş gibi, kıyıya doğru sürüklendi. Çiçeklerin sapları birbirine dolaşıp kısalıyor, ortaları parlak yumurta sarısı renkte beyaz çiçekler suya dalıp sonra sırılsıklam yine ortaya çıkıyorlardı.

Nadya ile Nika, sandalı gittikçe daha çok yana yatırarak, çiçek toplamaya devam ediyorlardı. İkisi de sandalın eğilmiş olan kenarında, hemen hemen yüzükoyun yatmış gibiydiler.

Nika, «Okula gitmekten bıktım artık,» dedi. «İnsan aklına estiği gibi yaşamalı, hayatını kazanmalı, bağımsız olmalı.»

Nadya, «Ben de senden iki bilinmeyenli denklemleri açıklamanı isteyecektim,» dedi. «Cebirden hiç anlamıyorum. Az daha bütünlemeye kalıyordum bu yüzden.»

Nika bu sözlerde iğneli bir anlam bulunduğunu sezdi. Nadya ona ne kadar küçük olduğunu hatırlatarak ağzının payını vermiş oluyordu. İki bilinmeyenli denklem ha! Nika'nın sınıfı daha cebir okumaya başlamamıştı bile.

Bu sözlerle Nadya onun bam teline dokunmuştu ama, Nika hiç oralı değilmiş gibi göründü. Aldırmaz davranmaya çalışarak, «Büyüyünce kimle evleneceksin sen?» diye sordu. Sorar sormaz da bunun ne kadar saçma olduğunu farketti.

«Evlenmeye daha vakit var. Belki de hiç evlenmem. Şimdilik hiç düşünmedim bunu.»

«Bana bak, bununla fazla ilgileniyorum sanma, tamam mı?»

«Peki, niçin sordun öyleyse?»

«Aptal, sen de!»

Sonra kavga etmeye başladılar. Nika o sabah kadınlara karşı duyduğu düşmanlığı hatırladı. İleri geri konuşmaya devam ederse, kendisini suya atıp boğacağını söyleyerek Nadya'ya gözdağı verdi. Nadya, «Hele bir dene bakalım!» deyince kızı kavradı. İtişip güreşmeye başladılar. Dengelerini yitirip suya düştüler.

İkisi de yüzme biliyordu ama, nilüferler sürekli kollarına, bacaklarına dolanıyordu. Öte yandan, ayakları yere değmiyordu. Sonunda, çamurlara batarak çıka, gölün kıyısına tırmandılar. Ayakkabılarından, ceplerinden şarıl şarıl sular akıyordu. Nika, Nadya'dan daha çok yorulmuş, soluk soluğa kalmıştı.

Bu iş başlarına bir süre önce, örneğin geçen bahar gelmiş olsaydı, yine böyle sırılsıklam, yan yana oturmuş olsalardı, mutlaka kavgaya tutuşur, kahkahalarla gülerler, epey gürültü patırtı ederlerdi.

Ama şimdi, bu işin saçmalığı altında sanki ezilmiş gibi oldukları halde susuyorlar, belli belirsiz soluk alıyorlardı. Nadya küplere binmiş, bir şey söylemeden susuyordu. Nika'nın ise her yanı ağrımaktaydı; sanki kendisine bir temiz sopa çekmişler de, kollarını, bacaklarını kırmışlar, kaburgalarını çökertmişler gibi bir hali vardı.

Sonunda Nadya, tıpkı büyük bir insan gibi, alçak sesle, «Delisin sen!» dedi. Nika da yine büyük bir insan gibi, «Bağışla beni!» diye karşılık verdi.

Delik tenekelerle su taşıyan sucular gibi, arkalarında ıslak bir iz bırakarak eve doğru ilerlediler. Yolları tozlu bir yokuştan geçiyordu. Burada yılan-

lar kaynaşmaktaydı. Daha o sabah Nika'nın kör bir yılan görmüş olduğu yerin yakınından geçiyorlardı.

Nika o gece duyduğu şairane ateşli duyguları, günün doğuşunu, sabah doğaya isteğine göre emirler yağdırırkenki mutlak kudretini hatırladı. Şimdi doğaya ne emir verseydi acaba? «Canım en çok ne istiyor?» diye düşündü. Canının en çok istediği şey, Nadya ile birlikte bir kez daha suya düşmekti. Bu işin bir daha olup olmayacağını öğrenmek için de, varını yoğunu vermeye hazırdı.

İKİNCİ BÖLÜM

BAŞKA BİR ÇEVREDEN GELEN KIZ

I

Japonya'yla savaş henüz sona ermemişti. Ama, birdenbire patlak veren başka olaylar bu savaşı ikinci plana atıverdi. Rusya'nın her yanını devrim dalgaları kaplamıştı. Bunların her biri öbüründen daha yüksek, daha şaşırtıcıydı.

Tam o sıralarda, Ural'lardan Moskova'ya bir kadın geldi. Belçikalı bir mühendisten dul kalmış olan bu kadın, Fransız asıllı bir Rus'tu, adı Amélie Karlovna Guichard'dı. İki çocuğu vardı. Oğlunun adı Rodyon, kızının adı Larissa'ydı. Kadın Rodyon'u askeri bir okula, Lara'yı da bir kız lisesine yazdırdı. Rastlantı sonucu, Nadya Kologrivova'nın gittiği liseydi bu, aynı sınıftaydılar.

Bn. Guichard'ın birikmiş parası yoktu ama, kocasından kendisine birtakım tahviller kalmıştı. Bu tahviller bir ara yükselmiş, şimdi de düşmeye başlamıştı. Bu yüzden, Bn. Guichard'ın elindeki para, gözle görülür biçimde eriyip gidiyordu. Bu duruma bir çözüm bulmak, aynı zamanda da boş oturmamak için, kadın, Levitskaya dikiş atölyesini satın aldı. Atölye, Moskova'nın Zafer Takı adlı yoksul mahallesindeydi. Kadın atölyeyi alırken, eski adını da devralmıştı, böylece eski müşterileri de kaçırmamış oluyordu. Ayrıca dikişçi kızlarla çıraklar da kendisine devredilmişti.

Bn. Guichard bu işi, Avukat Komarovski'nin ken-

disine verdiği öğütler sonunda yapmıştı. Avukat kocasının arkadaşıydı, şimdi de kendisini korumaya başlamıştı. Soğukkanlı bir iş adamıydı. Rusya'daki ticaret hayatının bütün girdisini çıktısını bilirdi. Bn. Guichard, taşınma işini yoluna koyabilmek için avukata mektup yazmıştı. Komarovski de istasyona gelip onları karşılamış, hep birlikte Moskova'yı bir baştan ötekine geçtikten sonra, aileyi Tersane Sokağı'ndaki Karadağ Oteli'ne götürmüştü. Komarovski önceden bu otelde Guichard'lar için bir oda ayırtmıştı. Rodyon'u askeri okula, Lara'yı da kendi önerdiği kız lisesine de o yazdırmıştı. Ayrıca, erkek çocukla önemsemeden şakalaşan, kıza da utancından kızartacak biçimde garip garip bakan, yine bu Avukat Komarovski'ydi.

II

Guichard'lar atölyenin bitişiğindeki üç odalı bir apartman dairesine taşınmadan önce, Karadağ Oteli'nde bir aya yakın bir zaman oturmuşlardı. Arabacılarıyla, batakhaneleriyle, sefahat yuvalarıyla dolu sokaklarıyla, kötü evleriyle burası Moskova'nın en iç karartıcı mahallelerinden biriydi.

Odaların pisliği, tahtakuruları, eski püskü eşyalar, çocukları hiç şaşırtmıyordu. Kocasının ölümünden sonra, anneleri sürekli bir sefalet korkusu içinde yaşamaktaydı. Rodya ve Lara, annelerinin, «Beş parasız kalmak üzereyiz!» demesine alışmışlardı artık. İkisi de sokak çocuğu olmadıklarını biliyorlardı ama, tıpkı öksüzler yurdunda yetişen çocuklar gibi, zenginlerden için için çekiniyorlardı.

Zaten anneleri de, karşılarında bu korkunun canlı bir örneği gibi durmaktaydı. Amélie Guichard,

otuz beş yaşlarında, tombul bir sarışındı. Sık sık kalp krizleriyle birlikte sinir krizleri de geçirirdi. Olmayacak şeylerden korkardı. Hele erkeklerden çok, ama pek çok korkardı. İşte galiba bu korku ve çılgınlık yüzünden olsa gerek, kendini durmadan erkeklerin kucağına atıyordu.

Karadağ Oteli'nde, 23 no.lu odada kalıyorlardı. 24 no.da ise, otelin açıldığı günden beri, Tizkiyeviç adında bir viyolonselci kalmaktaydı. Bu Tizkiyeviç iyi bir adamdı. Sürekli terlerdi. Dazlak kafalı olduğu için küçük bir peruk takardı. Birisini bir şeye inandırmak istediği zaman, dua eder gibi ellerini kavuşturup yüreğinin üzerine koyardı. Bir toplulukta, ya da bir konserde viyolonsel çaldığı zamanlar, başını arkaya doğru atar, kendinden geçmiş bir tavırla gözlerini süzerdi. Odasında pek az oturur, günlerini ya Büyük Tiyatro'da, ya da Konservatuar'da geçirirdi. Oda komşuları birbirleriyle tanıştılar. Birbirlerine karşılıklı ufak tefek yardımlarda bulununca, daha çok yakınlaştılar.

Komarovski'nin ziyaretleri sırasında çocukların odada olması zaman zaman Amélie'yi tedirgin ediyordu. Bu yüzden, Tizkiyeviç giderken odasının anahtarını Amélie'ye bırakıyor, o da dostuyla orada buluşuyordu. Çok geçmeden Bn. Guichard sanatçının bu özverisine öylesine alıştı ki, dostuna karşı Tizkiyeviç'ten yardım istemek için birkaç kez gözyaşları içinde kapısını çaldığı bile oldu.

III

Brestlitovsk demiryolu istasyonunun yakınlarında, Tver Sokağı'nın neredeyse köşesinde tek katlı bir ev vardı. İki adım ileride de, istasyona bağlı yapılar

başlamaktaydı. Garın çevresinde demiryolu işçileriyle memurlarının oturdukları evler, lokomotif depoları, malzeme dükkânları bulunmaktaydı.

Yük garında çalışan memurlardan birinin yeğeni olan Olya Diyomina, işte orada oturuyordu. Akıllı bir kızdı Olya. Aynı zamanda becerikli bir çıraktı da. Bu yüzden, atölyenin eski sahibinin gözüne girmişti hemen. Şimdi yeni patron da onu korumasına almıştı. Olya Diyomina patronun kızı Lara'ya hayrandı.

Atölyede her şey, Levitskaya'mn zamanında olduğu gibi kalmıştı. Dikiş makinaları dikişçi kızların yorgun bacaklarına uyarak harıl harıl işliyor, öte yandan kızların elleri durmadan makinaların çevresinde dolaşıp duruyordu. Kızlardan biri, bir masanın üzerinde otururak sessiz sessiz dikiş diker, bunu yaparken de, ipliği çekmek için kolunu açarak havaya kaldırdı. Döşemenin üzeri kumaş parçalarıyla doluydu. Atölye dikiş makinalarının gürültüleriyle, Kiril Modestoviç adlı kanaryanın ötüşleriyle dolu olduğu için, konuşurken insanın sesini biraz yükseltmesi gerekiyordu. Kiril'in kafesi, pencerenin pervazına asılıydı. Kuşa niçin bu adın verildiğini kimse bilmiyordu. Atölyenin eski sahibi, bu sırrı kendisiyle birlikte mezara götürmüştü.

Kabul salonunda, üzeri moda dergileriyle dolu masanın çevresinde ziyaretçi hanımlar sanki canlı bir tablo oluşturuyorlardı. Bunların kimisi ayakta duruyor, kimisi masanın başında oturuyordu. Kimisi de dirseklerini masaya dayamıştı. Hepsi moda dergilerinde gördüklerine benzer tavırlar içindeydiler. Bir yandan modelleri incelerken, öte yandan da, elbiselerini nasıl diktirecekleri konusunda tartışıyorlardı. Başka bir masanın başında duran müdür kol-

tuğunda ise Amélie Karlovna'nın yardımcısı oturmaktaydı. Adı Fayna Silantyevna Fetisova olan bu kadın, eskiden makasçıydı. Zayıf, kemikli bir kadındı. Çökük yanaklarının çukurları sivilce doluydu.

Sararmış dişlerinin arasında hep kemikten bir ağızlık dururdu. Çipil gözlerini kırpıştırarak, dudaklarından burun deliklerinden sarı bir duman çıkartır, ölçüleri, makbuz numaralarını, çevresine toplanan müşterilerin adreslerini ve siparişlerini bir deftere yazardı.

Atölyede Amélie Karlovna'nın acemi çırakları andıran bir hali vardı. Kendini tam anlamıyla bir patron gibi hissetmiyordu. İşçi kızların hepsi namuslu ve dürüsttü, ayrıca, Fetisova da güvenilir bir kadındı. Oysa karışık bir dönemdeydiler. Amélie Karlovna, geleceği düşünmekten korkuyordu sanki. O zaman umutsuzluğa kapılıyor, ne yapacağını şaşırıyordu.

Komarovski sık sık onları görmeye geliyordu. Ailenin oturduğu bölmeye gitmek için atölyenin içinden geçerken prova için soyunmakta olan şık hanımları ürkütüyordu. Bunlar Komarovski'nin geldiğini görünce hemen paravanaların arkasına sığınıyorlar, sonra da aldırmaz bir tavırla, yaptığı şakalara neşeli neşeli karşılık veriyorlardı. Ama, Komarovski'nin her gelişinde, dikişçi kızlar içerleyip söylenmeye, ya da onunla gizliden gizliye alay etmeye başlıyorlardı.

Ama, dikişçi kızlar, asıl Komarovski'nin Jak adlı buldog köpeğine içerliyorlardı. Avukatın köpeğini de yanında getirdiği oluyordu. Köpek sahibini öyle bir sürüklüyordu ki, Komarovski bu yüzden adımlarını şaşırıyor, ileriye doğru atılarak kollarını uzatıp köpeğin ardı sıra ilerliyordu. Bu haliyle de, kılavuzunun ardından giden bir körü andırıyordu.

Bir ilkbahar günü Jak, dişlerini Lara'nın bacağına geçirerek kızın çorabını yırttı. Olya Diyomina, çocukların yaptığı gibi, Lara'nın kulağına eğilerek alçak sesle, «Geberteceğim bu musibeti!» diye fısıldadı.

«Gerçekten çok iğrenç bir hayvan. Ama, nasıl yapacaksın bu işi Olya?»

«Daha yavaş konuş, o kadar bağırma. Yolunu göstereyim sana. Bak, şurada taştan yapılma paskalya yumurtaları duruyor, görüyor musun? Annenin komodininin üzerinde, canım...»

«Tamam, bildim. Mermerden, billurdan yapılma yumurtalar bunlar.»

«Evet. Eğil biraz da kulağına söyleyeyim. Bu yumurtalardan birini yağa batırırsın. Köpek yağ kokusunu alıp bu yumurtaları yuttu mu geberir gider.»

Lara hem gülüyor, hem de yoksulluk içinde yaşayan, sabahtan akşama kadar ölesiye çalışan bu kızcağıza imreniyordu. Yoksul kimselerin çocukları çabuk gelişip serpilirler. Öte yandan da Olya'nın nasıl saf, çocukça bir hali vardı; Jak'a taştan yumurta yedirmeyi nasıl da çabucak akıl edivermişti! Lara bir yandan da, «Niçin her şeyi görüyorum, her şey için üzülüyorum sanki? Kaderim böyle galiba, ama neye yarar bu?» diye düşünüyordu.

IV

«Annem o adamın şey'si... ne derlerdi bunun adına? Yani o adam annemin şey'si değil mi? Ama çirkin sözler bunlar, ağzımdan çıkmasın daha iyi. Peki ama, madem öyle, bu adam niçin bana hep yiyecekmiş gibi bakıyor? Ben de annemin kızıyım enin-de sonunda, değil mi?»

Lara on altı yaşını yeni bitirmişti ama, tam anlamıyla gelişmiş bir genç kız sayılırdı. Görenler onu on sekizinde, daha bile büyük sanıyorlardı. Parlak zekâlı, iyi huylu bir kızdı. Çok da güzeldi.

Lara da, kardeşi Rodyon da, hayatta her şeyi kendi alınterleriyle elde etmek zorunda olduklarını biliyorlardı. İşsiz güçsüzlerin, ya da gelecekten korkusu olmayanların tersine, iki kardeşin birtakım kurnazlıklar yapmaya, pratikte kendilerini henüz ilgilendirmeyen bazı işlerle kuramsal olarak uğraşmaya zamanları yoktu. Ancak gereksiz olan şey kirlidir, Lara ise, yeryüzündeki yaratıkların en temiziydi.

İki kardeş her şeyin değerini biliyorlar, ayrıca, elde ettikleri sonuçları da değerlendirebiliyorlardı. İnsanın amacına erişebilmesi için, herkes üzerinde iyi bir izlenim bırakması gerekirdi. Lara okulda çok çalışkandı ama, bunu bilgiye susamış olduğu için değil de, çalışırsa okulda parasız okuyacağım bildiği için yapıyordu. Parasız okumak için iyi bir öğrenci olmak gerekiyordu. İyi bir öğrenci olabilmek için de çalışmak şarttı. Lara öteki işlerin tümünü de, yine aynı rahatlıkla, kolaylıkla yapıyordu: Örneğin bulaşıkları yıkıyor, atölyedeki işlere yardım ediyor, ayrıca annesinin kendine yüklediği başka işleri de görüyordu. Hareketleri sessiz, yumuşaktı. Hareketlerindeki belirsiz çabukluktan, boyuna bosuna, sesine, mavi gözlerine, sarı saçlarına varıncaya kadar, benliğindeki her şey birbirine denkti, uygundu.

Haziran ortalarında bir pazar günüydü. Evdekiler, ancak tatil günlerinde sabah keyfi yapabiliyorlardı. Lara sırtüstü yatmış, kollarını başının altında kavuşturmuştu.

Atölyede alışılmadık bir sessizlik vardı. Sokağa bakan pencere açıktı. Lara uzaklardan geçip giden

bir at arabasının sesini dinliyordu. Arabanın tekerlekleri, kaldırım taşlarından sonra, tramvay raylarının yanığı arasına girmişti. Bunun üzerine deminki şiddetli tangırtının yerini bir sessizlik almıştı. Tekerlekler yağ gibi, sessiz sessiz kayıp gidiyordu şimdi. Lara, «Biraz daha uyuyayım bari,» diye düşündü. Kentin uğultusu bir ninni gibi insanın uykusunu getiriyordu.

Lara şu anda gövdesini, yataktaki durumunu iki noktada hissetmekteydi. Bunlardan biri sol omuzunun çıkıntısı, öteki de sağ ayağının başparmağıydı. Onun omuzu, onun bacağıydı bunlar. Geri kalanı da, az çok kendisi, yani ruhu ya da benliği demekti. Bunların sınırını kendinden emin bir el çizmişti. Bu benlikle bu ruh da, şimdi kendisine tam bir güvenle, gelecek günlere bakıyordu.

Lara, «Biraz daha uyumam gerek,» diye düşünüyordu. Öte yandan da, bu saatte Arabacılar Sokağı'nın güneş gören yanının nasıl olabileceğini kafasında canlandırmaya çalışıyordu. Bu sokakta araba yapanların avluları vardı. Cilâlı tahtalar üzerinde kocaman, satılık binek arabaları görülürdü. Arabaların fenerlerinde kesme camlar vardı. Ayrıca içi saman doldurulmuş ayılar da görülürdü. Bütün bunlar, yüksek bir yaşam düzeyinin belirtileriydi. Lara biraz daha ileride, Znamenye Kışlası'ndaki atlı askerlerin talimlerini de gözlerinin önünde canlandırıyordu: Atlar, törenlerdeki gibi yapmacıklı tavırlarla dönüp duruyorlar, askerler ata binme, adi adımla yürüme, süratliye ve daha sonra dörtnala geçiş talimleri yapıyorlardı. Dadılarla sütnineler de, ağızları bir karış açık, birbirleri üzerine yığılarak, kışlanın parmaklığına dayanıp bunları izliyorlardı.

Lara düşünmeye devam ediyordu, daha ileride,

Petrovka Sokağı, bu sokağa çıkan başka sokaklar vardı. «İlâhi Lara! Nereden de çıkarırsın böyle şeyleri? Ben yalnızca sana oturduğum yeri göstereyim demiştim. Hemen şuracıkta, yakıncacık, bak.»

O gün Komarovski'nin Arabacılar Sokağı'nda oturan dostlarının küçük kızı Olga'nın doğum günüydü. Bu fırsatı büyükler de kaçırmayıp eğleneceklerdi, dansedilecek, şampanyalar içilecekti. Komarovski bu toplantıya Lara'nın annesini de götürmek istemişti ama, annesi gidemeyecekti, kendisini iyi hissetmiyordu. «Al Lara'yı götür istersen,» demişti. «Bana hep Lara'ya göz kulak olmamı söylemez miydin? Şimdi de sen göz kulak ol ona bakalım.» Komarovski de Lara'ya gerçekten göz kulak olmuştu hani! Kimse ona kusur bulamazdı!

Bu vals de ne delice şeydi. İnsan hiçbir şey düşünmeden dönüyor, dönüyordu. Müzik çalarken, tıpkı romanlarda olduğu gibi, zaman akıp gidiyordu. Ama, müzik durur durmaz, insan utanıyordu birden! Tepesinden aşağıya bir kova su dökülmüş, ya da çıplakken başkalarına yakalanmış olmak gibi bir şeydi bu. Bir de insan, başkalarının teklifsiz, saygısızca hareketlerine de ses çıkarmıyordu. Sırf kabadayılık olsun diye, artık büyüdüğünü göstermek için yapılıyordu bu.

Komarovski'nin bu kadar iyi dansedeceği Lara'nın aklından bile geçmezdi. Nasıl da zeki, becerikli elleri vardı, insanı nasıl da kendine güvenen bir tavırla belinden kavrayıveriyordu! Ama, Lara, bundan böyle kimsenin kendisini bu biçimde kucaklamasına izin vermeyecekti. Sonra, Lara, bir insanın, dudaklarını kendininkilere bu kadar uzun zaman bastırdığı sırada, bu dudakların böylesine küstahlaşabileceklerini de hiç sanmamıştı doğrusu.

Bu saçmalıklara bir son vermesi gerekiyordu. Hem de bir daha başlamamacasına. Toy kız tavırlarını bırakması, heyecana kapılmış görünmemesi, utangaç tavırlarla önüne bakmaması gerekirdi. Yoksa günün birinde başına bir iş açılabilirdi. Hemen şuracıkta, korkunç bir sınır vardı. Bir adım daha attı mı, insan uçuruma yuvarlanabilirdi. Dansı unutmalı, bir daha düşünmemeliydi. İşin kötüsü de buydu zaten. Ama, «Hayır,» demekten de çekinmemek gerekti. Daha olmazsa, «Dansetmesini bilmiyorum,» ya da, «Bacağımı kırdım.» gibi bir bahane bulup işin içinden sıyrılmalıydı.

V

Sonbaharda Moskova demiryolu şebekesinde karışıklıklar çıktı. Moskova-Kazan hattında çalışanlar grev yaptılar. Moskova-Brestlitovsk hattında çalışanlar da onlara katılacaklardı. Grev kararı oylama sonucunda alınmıştı ama, komite grevin başlangıç tarihi üzerinde bir uyuşmaya varamıyordu. Hat boyunda herkesin grev yapılacağından haberi vardı. Grevin de birden başlayabilmesi için, yalnızca ufacık bir bahane bekleniyordu.

Ekim ayı başlarında, kasvetli, soğuk bir sabahtı. O gün hat boyunda işçilerin gündelikleri dağıtılacaktı. Muhasebeden beklenen haberler bir türlü gelmek bilmiyordu. Sonra kaleme küçük bir çocuk girdi. Elinde bordrolarla ödeme emri, gündeliklerden yapılacak kesintiler dolayısıyla alıkonmuş bir sürü çalışma karnesi vardı. Gündeliklerin ödenmesi işine başlandı. Tahtadan yapılmış yönetim binalarıyla garı, atölyeleri, lokomotif deposunu, ambarları ve yolları birbirinden ayıran kocaman düzlükte kondük-

törler, makasçılar, tesviyecilerle yamakları, vagonların içlerini süpürüp temizleyen kadınlar, gündeliklerini almaya gelmişler, birçokları da, uzun bir sıra halinde dizilmişlerdi.

Kentte kışın başladığım gösteren belirtiler çoktu. Ayaklar altında ezilen yapraklar, erimiş kar, lokomotif dumanı, gar büfesinin bodrumunda pişirilip hemen o anda fırından çıkarılmış olan taze çavdar ekmeğinin kokuları, birbirine karışıyordu. Trenlerin biri geliyor, bir başkası kalkıyordu. Vagonlar katar haline sokuluyor, ya da katarlardaki vagonlar birbirinden ayrılıyordu. Memurlar ellerindeki dürülmüş, ya da açılmış bayrakları sallamaktaydılar. Bekçilerin düdükleri, makasçıların düdükleri ötüyor, bunların hepsinin üstünde de, lokomotiflerin kalın düdük sesleri işitiliyordu. Bitmez tükenmez duman sütunları gökyüzüne doğru yükselmekteydi. İstim üzerinde lokomotifler, yola çıkmaya hazır, bekleşiyorlar, öte yandan da kışın soğuk bulutları üzerine kaynar buharlarını püskürterek bu bulutları karartıyorlardı.

Hat boyunca gar müdürü mühendis Fufligin'le kısım ustabaşısı Pavel Ferapontoviç Antipov, durmadan gidip geliyorlardı. Antipov onarım servisinden yakınıyordu. Demiryolunun onarımı için kendisine verilen malzemeden hoşnut değildi. Çelik yeterince dayanıklı değildi. Raylar, bükülme, kırılma denemelerine dayanamıyorlardı. Antipov'un tahminine göre, hava dona çekti mi, bu rayların hepsi çatlayacaktı. Pavel Antipov'un bu yakınmalarına yönetimin kulak astığı yoktu. Görünüşe göre, bütün bunlar birinin başı altından çıkıyordu, olayların gidişi bu adamın işine geliyordu.

Fufligin'in üzerinde, pahalı, kürklü bir palto vardı. Paltonun yakasıyla kolları sırmalarla süslüy-

dü. Önü açık olan paltonun altından, yepyeni, sivil bir elbise görülmekteydi. Fufligin yolun ray döşeli, kabarık kısmı üzerinde dikkatle yürüyor, öte yandan da gururla ceket yakasının nasıl durduğuna bakıyordu. Pantalonunun bıçak gibi duran ütü çizgisini ve ayakkabılarının kibar biçimini de seyrediyordu.

Antipov'un sözleri, Fufligin'in bir kulağından girip öbür kulağından çıkıyordu. Çünkü onun aklı fikri başka yerdeydi. İkide bir saatini çıkarıp bakıyordu. Acele bir işi olduğu belliydi.

Sabırsız bir tavırla Antipov'un sözünü keserek, «Evet, evet, elbette.» diyordu. «Ama, bu senin dediklerin, yalnızca büyük hatlar, ya da çok işlek doğru hatlar içindir. Bir düşün, senin kısmında ne var ki? Yalnız şube hatları, makaslar, dikenler, ısırganlar var. Hareket olarak da, boş vagonlar katarlardan sökülüyor, manevra lokomotifi manevra yapıyor. Daha ne istiyorsun yahu? Delisin sen. Burada böyle raylar var ya, daha ne olsun? Tahtadan ray bile döşesen olur canım!»

Fufligin yine saatine baktı, sonra saatinin kapağını kapatarak uzaklara, caddenin demiryoluyla birleştiği noktaya bakmaya başladı.

Derken köşe başında bir araba göründü. Fufligin'in kendi arabasıydı bu. Karısı onu almaya geliyordu. Arabacı atları demiryolunun hemen yakınında durdurdu. Atlar trenlerden ürktükleri için, öte yandan da, arabacı onları zaptetmeye çalışıyordu. Arabanın arka köşesinde güzel bir hanım, yastıklara yaslanmış, oturuyordu.

Kısım şefi, «Haydi bakalım, sonra yine konuşuruz bunları,» dedi, eliyle bir işaret yaptı. Sanki, «Ba-

na ne senin raylarından? Bundan daha önemli işlerim var,» der gibiydi.

Üç dört saat sonra, alacakaranlık bastırırken, o zamana dek ortalıkta görünmeyen iki gölge sanki yer yarıldı da, içinden çıkıverdi. Bunlar yolun biraz ilerisindeki bir arsadan çıkmışlardı. Durup durup arkalarına bakarak uzaklaşıp gittiler. Bunlar Antipov ve Tiverzin'di.

Tiverzin, «Çabuk olalım,» dedi. «Peşimize adam takmışlarsa bile casuslardan filan korktuğum yok. Asıl çekindiğim şey şu: Palavrayı bitirip kulübeden çıkacaklar, sonra da arkamızdan yetişecekler. Suratlarını bile görmek istemem ben onların. Madem işi kıvıramayacaklardı, ne diye bu kadar gürültü patırtı ettiler? Komite ne diye kuruldu? Ne diye ateşle oynuyorlar, sonra da saklanacak delik arıyorlar? Sana gelince, sen de Moskova-Petersburg hattında işleri sürüncemede bıraktın doğrusu.»

«Benim halimi hiç sorma. Bizim Darya tifoya tutuldu. Kadıncağızı hastaneye yatırmam gerek. Onu hastaneye yatırmadıkça da iş görecek halde değilim.»

«Bugün para veriyorlarmış galiba. Vezneye bir uğrayayım bakayım. Bugün ödeme günü olmasa, kesinlikle hepinizi yüzüstü bırakır, bir an bile duraksamadan bütün bu işlere tek başıma son verirdim.»

«Nasıl yapardın bunu, sorabilir miyim?»

«Bundan kolay ne var? Kazan dairesine inip bir düdük öttürdüm mü, oyun sona ererdi.»

Birbirleriyle vedalaşıp ayrıldılar.

Tiverzin, kente doğru yol almıştı. Giderken, vezneye uğrayıp gündeliklerini almış olanlarla karşılaşıyordu. Epey çoktu bunlar. Tiverzin şöyle bir baktı. «Gar çevresinde pek de büyük bir kalabalık kalmamış olsa gerek,» diye düşündü.

Yavaş yavaş gece iniyordu. Veznenin önündeki düzlükte işsiz güçsüz işçiler toplanmıştı. Binanın ışıkları onları aydınlatıyordu. Bir kenarda, Fufligin' in arabası durmaktaydı. Bn. Fufligin, arabada hep aynı tavırla oturmaktaydı. Sabahtan beri arabadan inmemiş gibi bir hali vardı. Fufligin kaleme, parasını almaya gitmişti, karısı onu bekliyordu.

Birden, sulu bir kar yağmaya başladı. Arabacı, yerinden inerek, meşin körüğü kaldırmaya koyuldu. Ayağını arabanın arkasına dayamış, körüğün çemberlerini gevşetmeye çalışırken Bn. Fufligin de lâmbaların ışığı altında parıldayan inci gibi gümüşi damlacıkları seyrediyordu. İşçi kalabahğının üzerinden, sabit, dalgın bakışlarla bakıyordu. Bakışlarının, bu kalabalığı sanki bir sis, bir bulut gibi kolayca delip geçebileceğini anlatmak isteyen bir hali vardı.

Tiverzin onun yüzündeki bu ifadeyi o sırada rastlantı sonucu gördü. Kadına selâm vermeden geçip gitti. Kocasıyla veznede karşılaşmamak için de, gündeliğini sonra gelip almaya karar verdi. Atölyelerin daha aydınlık bir yanına doğru devam etti. Burada, döner levhanın koyu renk gölgesiyle, lokomotif depolarına giden hatlar seçiliyordu.

Karanlıkta birkaç ses birden, «Tiverzin! Hey, Tiverzin!» diye ona seslendi. Atölyelerin önüne küçük bir kalabalık toplanmıştı. İçeride birisi bağırıp çağırıyor, bir çocuğun ağladığı işitiliyordu. Kalabalığın arasından bir kadın, «Ne duruyorsun, Tiverzin? Kurtarsana çocuğu!» diye bağırdı.

Yaşlı ustabaşı Pyotr Hudoleyev, yine her zamanki gibi küçük çırak Yusupka'ya dayak atıyordu.

Hudoleyev, eskiden çıraklara böyle dayak atmaz, içki içmez, durup durup kavga çıkarmazdı. Vaktiyle,

yakışıklı bir delikanlıydı. Moskova çevresindeki sanayi mahallelerinde oturan esnaf ve papaz kızları bu güzel gence uzun uzun bakarlardı. Tiverzin'in annesi o sıralarda okula gidiyordu. Hudoleyev onunla evlenmek istemişti, ama kız kabul etmemiş, onun arkadaşı olan lokomotif makinisti Saveli Nikitiç Tiverzin'e varmıştı.

Kocası 1888'de, o zamanlar çok büyük yankılar uyandırmış bir kazaya uğrayarak alevler içinde can verince, genç kadın dul kalmıştı. Altı yıl sonra, Pyotr Petroviç yine Marfa Gavrilovna ile evlenmek istemiş, ama kadın yine kabul etmemişti. O gün bugündür, Hudoleyev içki içmeye, serseri bir hayat sürmeye başlamıştı. Herkesi sıkıntılarından sorumlu tuttuğu için, aklı sıra felekten öç almak için böyle davranıyordu.

Küçük çırak Yusupka, Tiverzin'in oturduğu binanın kapıcısı olan Himazeddin adlı birinin oğluydu. Tiverzin öteden beri Yusupka'yı korurdu. Hudoleyev de bu yüzden çocuğa daha çok içerliyordu.

Hudoleyev Yusupka'yı saçlarından yakalamış, ensesine tokatlar indirerek, «O nasıl eğe tutmak, serseri?» diye bağırıyordu. «Döküm böyle mi eğelenir sersem, söylesene! İş göreyim derken bir çuval inciri de berbat edeceksin!»

«Ah! Bir daha yapmam usta! Canımı yakıyorsun, ah!»

«Sana bin kez söyledim belki; önce mili ayarla, sonra aynayı sıkıştır, dedim. Ama sen hâlâ bildiğini okuyorsun. Az daha çarkı kıracaktın, itoğlu it!»

«Çarka dokunmadım, usta. Yemin ederim, dokunmadım.»

O sırada Tiverzin kalabalığı yarıp ilerleyerek Hudoleyev'e sordu, «Çocuk sana ne yaptı ki onu böyle dövüyorsun?»

Hudoleyev ters ters karşılık verdi: «Sana ne? Karışma benim işime!»

«Ne yaptı da dövüyorsun onu, diye soruyorum sana!»

«Ben de sana bas git işine diyorum. Sosyalist bozuntusu sen del Gebertsem bile az o keratayı. Az daha çarkı kıracaktı! Şükretsin ki gebertmedim onu. Ders olsun diye biraz saçlarını, kulaklarını çektim, o kadar.»

«İyi, ama, çocuğa dayak atmak için bahane mi bu, Hudoleyev? Utan, utan! Bunca yıllık usta olacaksın! Saçın, sakalın ağarmış ama, hâlâ akıllanmamışsın!»

«Yahu, git işine diyorum sana, bas git buradan da başıma iş açma. Bana sen mi akıl öğreteceksin? Git, yoksa leşini yere sererim. Zaten anan, babanın gözleri önünde seni başka birinden edinmişti. Ananın da ne mal olduğunu bilirim ben. O sürtüğün ne mal olduğunu bilirim!»

Ondan sonra her şey bir dakika içinde olup bitiverdi. Tezgâhın üzerinde koca koca âletler, demir parçaları duruyordu. İkisi de ellerine ilk geçen şeyi kaptılar. Çevredekiler hep birden koşup onları ayırmasaydı, birbirlerini öldüreceklerdi mutlaka. Hudoleyev'le Tiverzin karşı karşıyaydılar. Kafalarını ileriye doğru uzatmışlardı. Alınları birbirine değecekti neredeyse. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Öylesine kızmışlardı ki, tek söz söyleyemiyorlardı. Arkalarında bulunanlar ikisini de sımsıkı kollarından kavramışlardı. Arasıra kurtulmak için şöyle bir çırpınıyor, bu arada, kendilerine yapışmış olan arkadaşlarını da ardlarından sürüklüyorlardı. Giysilerinin düğmeleri, kopçaları, sırayla kopuyor, ceketleri, gömlekleri sıyrılıp, çıplak omuzlarını ortaya çıkarı-

yordu. Çevrelerindeki gürültü ise bir türlü bitmek bilmiyordu. Arasıra birtakım bağrışmalar da işitilmekteydi:

«Keskiyi alın elinden, keskiyi alın, adamın kafasını yaracak!»

«Yavaş ol biraz, Pyotr Usta, yavaş ol, yoksa kolunu kıracaksın!»

«Ne diye bunlarla uğraşıyoruz yahu? İkisini ayıralım, bir yere kilitleyelim, olsun bitsin!»

O sırada Tiverzin birden insanüstü bir çaba gösterdi. Kendisini sımsıkı tutan insan yığınını şöyle bir silkelediği gibi, ellerinden kurtuldu. Bunu yaparken öylesine hız almıştı ki, kapıya kadar sürüklendi. Çevredekiler onu yakalamak için koşmak istediler ama, yeniden saldırmak niyetinde olmadığını görünce, ardını bıraktılar. Tiverzin kapıyı çarparak dışarıya çıktı, arkasına bile bakmadan yürüyüp gitti. Dışarıda sonbaharın nemi, gecenin karanlığı vardı. Nereye gittiğini, ne yaptığını bilmeksizin, «Biz onların iyiliğini istiyoruz, onlarsa...» diye söylendi.

Çevresinde bayağı, yapay bir dünya vardı. Karnı tok, sırtı pek, güzel bir kadın, bu işçi olacak aptalları, yan gelip kurulduğu arabadan izliyordu. Bu düzenin, bu gidişin kurbanı olan sarhoş bir herif de, hemcinsleriyle eğlenmekten, onlara acı çektirmekten zevk alıyordu. Tiverzin bu dünyadan hiç, şu anda olduğu kadar nefret etmemişti. Acele ederse, sanki bütün evrenin mantıklı ve uyumlu bir hal alacağı an daha da yaklaşacakmış gibi, hızlı hızlı yürüyordu. Ateşli hayalinde, evrenin ileride alacağı bu görüntüyü izler gibiydi. Son günlerde harcanan çabalar, hat boyunda çıkan karışıklıklar, toplantılardaki söylevler, grev yapmak için verdikleri karar, — bu karar gerçi uygulanmamıştı ama, bundan vazgeçilmiş de

değildi — bütün bunlar, aşmaları gereken uzun yolun birer aşamasıydı. Tiverzin biliyordu bunu.

Ama, şu anda öylesine coşkuluydu ki, bu uzun yclu soluk bile almaksızın, birden aşmak istiyordu. Böyle geniş adımlarla nereye gittiğinin kendisi farkında değildi, ama, bacakları onu nereye götürdüklerini çok iyi biliyorlardı.

Tiverzin arkadaşı Antipov'la birlikte kulübeden ayrıldıktan sonra, orada toplantı halinde bulunan komite, grevin hemen o akşam başlamasını kararlaştırmıştı, ama Tiverzin bunu çok sonra öğrendi. Komite üyeleri, dolaşılacak kesimleri, boşaltılacak işyerlerini de hemen aralarında paylaşıvermişlerdi. Lokomotif onarım atölyesinden bir düdük sesi yükseldi. Önce kısık olan ses, sonraları daha temiz, daha pürüzsüz çıkmaya başladı. Tiverzin bu düdük sesini, benliğinin ta içlerinden yükselen bir çığlık gibi dinledi. Depodan, yük garından gelmekte olan işçi kalabalığı, kapının yamndaki işaret kulesinin önünden geçip kente doğru yollanıyor, Tiverzin'in kazan dairesinden çaldığı düdük sesi üzerine işlerini bırakmış olan başka işçi gruplarıyla birleşiyordu.

Tiverzin, uzun süre, o gece, işi de, tren seferlerini de, yalnızca kendisinin durdurduğunu sandı. Bu sanısının yanlış olduğunu, çok sonra, ancak çeşitli suçlar için toptan yargılandığı sırada anladı; kendisine yüklenen suçlar arasında, greve teşvik suçu yoktu.

Bir sürü insan koşarak dışarıya fırlıyor, «Bu düdük sesi de ne? Nereye gideceğiz biz şimdi?» diye soruyordu. Karanlıkta birtakım yanıtlar duyuluyordu: «Sağır mısın be adam? İşitiyorsun işte, tehlike işareti bu. Yangın var.»

«Yangın mı var? Nerede?»

«Cehennemin dibinde! Düdük çalıyorlar ya işte!»

Kapılar gürültüyle açılıyor, dışarıya başka işçiler çıkıyor, başka sesler işitiliyordu.

«Sen hâlâ çene çal bakalım!»

«Yangın varmış ha? Dinlemeyin o aptalı! Düdük sesi, artık bu işten herkes bıktı anlamına geliyor, anladın mı şimdi?»

Kalabalık durmadan artıyordu. Demiryollarında grev başlamıştı.

VII

Tiverzin evine üç gün sonra döndü. İliklerine kadar üşümüştü. Uykudan ayakta duracak hali yoktu. Sakalı bir karış uzamıştı. Yılın bu aylarında pek soğuk olmazdı ama, bir gece önce hava dona çekmişti. Tiverzin'in sırtında ise güzün giyilen türden, ince bir giysi vardı. Kapıcı Himazeddin onu binanın önünde karşıladı.

«Çok teşekkür ederim, Bay Tiverzin,» dedi, «Yusup'u dayaktan kurtarmışsın. Ömrüm boyunca sana duacı olacağım.»

«Bana 'Bay' diyorsun ha, Himazeddin? Aklını filan oynatmadın ya? Bırak şimdi bunları da, havanın haline bak. Amma da ayaz var değil mi?»

«Hiç merak etme Tiverzin. Soğukta bırakmayız seni. Dün annene yük garından bol bol odun getirdiler. Odunluk doldu taştı. Hem de en iyisinden meşe odunu. Kupkuru.»

«Sağol, Himazeddin. Ama, bir şey daha söylemek istiyordun galiba. Yalnız çabuk ol ne olur! Soğuktan dondum çünkü.»

«Ha, şunu söyleyecektim sana; bu akşam evde

oturma Tiverzin. Git saklan bir yere. Bir sivil polis gelip seni sordu. Sonra biri daha geldi, 'Sizin buraya kimler gelir?' dedi. Ben, 'Pek kimse gelmez, makinist yamağı gelir, demiryolu işçileri gelir, o kadar, dışarıdan kimse gelmez,' dedim.»

Tiverzin bekârdı, burada annesiyle oturuyordu. Bina, çevredeki kilisenin malıydı. Kiracılar arasında papazlarla iki manav, kasap loncasının mensupları vardı. Bunlar mallarını kentte kurdukları sergilerde satarlardı. Yalnız, kiracıların çoğunluğu, Moskova-Brestlitovsk demiryolunda çalışmakta olan küçük memurlarla işçilerdi.

Bina kâgirdi, her katında tahtadan yapılmış, çepeçevre balkonlar vardı. Bu balkonlar topraktan, pis bir avluya bakıyordu. Balkonlar birbirlerine kirli, sallanan merdivenlerle bağlıydı. Her yandan kedi ve lâhana turşusu kokusu geliyordu. Sahanlıklarda tuvaletler, kapıları asma kilitli kiler, sandık odası gibi yerler vardı.

Tiverzin'in kardeşi er olarak askere alınmış, Vafangoa'da yaralanmıştı. Krasonyarsk hastanesinde yatmaktaydı. Karısıyla iki kızı, hem kendisini görmek, hem de ona bakmak için oraya gitmişlerdi. Tiverzinler ailece demiryolcu olduklarından, yolculuk yapmaktan yana hiç güçlük çekmiyorlar, ücretsiz pasolarla Rusya'yı bir baştan öbürüne dolaşabiliyorlardı. Oturdukları daire o sırada boş ve sessizdi. Anaoğul burada, yalnız başlarına kalmaktaydılar.

Tiverzinlerin dairesi birinci kattaydı. Kapının önündeki balkonda bir fıçı vardı. Saka her gün gelip bu fıçıyı doldururdu. Tiverzin kapının önüne geldiği zaman fıçının kapağının yerinden oynamış, bir bakır maşrapanın da suyun yüzünü kaplayan buz tabakasına yapışmış olduğunu gördü.

Tiverzin gülümseyerek, «Prov'dur bu mutlaka,» diye düşündü. «Amma su içiyor şu adam! İçi yanıyor herhalde,» diye düşündü.

Prov Afanasyeviç Sokolov kilisenin bakıcısıydı. Yakışıklı, genç bir adamdı. Tiverzin'in anne tarafından uzak akrabası oluyordu.

Kipriyan Savelyeviç maşrapayı buz tabakasının üzerinden kopardı, kapağı yine fıçının üstüne kapattı, sonra da kapı zilinin ipini çekti. Kapı açılınca yüzüne sıcak aile yuvasının havası, ocakta pişmekte olan nefis yemeğin kokusu geldi.

«Burası sıcacık, anne,» dedi. «Sobayı iyice yakmışsın, her taraf ne güzel ısınmış.»

Annesi oğlunun boynuna sarılıp öptü, sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Tiverzin annesinin saçlarını okşayarak bir süre öylece durdu, sonra yavaşça onun kollarından sıyrıldı.

Alçak sesle, «Kendini tehlikeye atmayan, bir şey elde edemez,» dedi. «Moskova'dan Varşova'ya kadar bütün tren seferleri durdu.»

«Biliyorum. Zaten onun için ağlıyorum ya. Bunun sonu kötü olacak senin için. Kaç git buradan, uzaklara git, yavrum.»

«Şu senin eski gözağrın var ya anne, Pyotr Petrov? Az daha kafamı kıracaktı.» Tiverzin bunu şaka olsundiye söylemişti, ama kadın ciddiye aldı. «Alay etme onunla, Kipriyan yavrum,» dedi. «Olsa olsa acımak gerekir ona. Zavallının biri, görmüyor musun?»

«Haberin var değil mi? Antipov'u, Pavel Ferapontoviç'i alıp götürdüler. Gece gelip baskın yapmışlar. Evin her yanını didik didik aramışlar. Sabah da adamcağızı alıp götürmüşler. Karısı Darya tifodan hastanede yatıyor. Oğlu Pavel de evde, sağır ha-

lasıyla oturuyor. Üstelik zavallıları kapı dışarı etmek istiyorlar. Bana kalırsa çocuğu bizim eve almalı. Peki, Prov niçin gelmiş buraya?»

«Geldiğini nereden anladın?»

«Fıçının kapağını yine açık bırakmış, maşrapayı da üzerinde unutmuş. Kendi kendime, 'Bunu yapsa yapsa Prov yapar; yine içi yanmış, su içmiş olacak' diye düşündüm de.»

«Yamansın doğrusu Kuprik. Söylediklerin doğru. Evet, Prov geldi buraya, Prov Afanasyeviç. Odun istemeye gelmiş, ben de verdim. Ama, dur, ne aptal şeyim Tanrım! Odunun da sırası mı şimdi? Getirdiği haberi sana söylemeyi unuttum bak. Çar bir bildirge imzalamış. Her şeyde değişiklik olacakmış, kimseye kötülük edilmeyecekmiş. Köylüye toprak dağıtılacakmış. Herkes soylularla eşit olacakmış. Bildirge imzalanmış, iş yalnız yayınlanmasına kalmış. Sinod meclisi de kilisede ayinler sırasında okunsun diye bir dilekçe hazırlamış. Çara teşekkür için mi neymiş, pek bilemiyorum artık. Provuşka bunu da söyledi ama, ne olduğunu unuttum gitti.»

VIII

Tutuklanan Pavel Ferapontoviç'le hastanede yatmakta olan karısı Darya Filimonovna'nın Paşa Antipov adında bir oğulları vardı. O da geldi, Tiverzinlerde kalmaya başladı. Paşa temiz yüzlü, kumral saçlı bir çocuktu. Saçlarını ortadan ikiye ayırarak tarardı. İkide bir saçlarını fırçalar, sık sık da okul formasının kemerini, gömleğini düzeltirdi. Kemerinin tokasında okulun arması vardı. Paşa şakacı bir çocuktu. Olur olmaz şeye kahkahayı basardı. Gözünden de hiçbir şey kaçmazdı. Çevresinde görüp duy-

duklarının çok tuhaf bir biçimde, tıpatıp taklidini yapardı.

Çarın, anayasayı kabul eden 17 Ekim tarihli bildirgesinden hemen sonra, kentin Tver kapısıyla Kaluga kapısı arasında büyük bir gösteri düzenlenmişti. «Horoz çok olunca sabah geç olur,» diye bir atasözü vardır ya. Bu işi tasarlamış olan birkaç devrimci örgüt de aralarında kavgaya tutuşmuşlar, sonunda işten vazgeçmişlerdi. Ama, gösterinin yapılacağı günün sabahı halkın yine de sokaklara döküldüğünü duyunca, temsilcilerini çarçabuk göstericilerin yanına yollamıştı.

Kipriyan'ın bütün uyarılarına karşın, Marfa Gavrilovna yine de sevimli, girişken Paşa'yı da yanına alıp gösteriye gitti.

Kasım ayı başlarında bir gündü. Kuru bir ayaz vardı. Gökyüzü sakin ve kurşuniydi. Arasıra kar yağıyordu ama, o kadar yavaş yağmaktaydı ki, insan kar tanelerini sayabilirdi neredeyse. Karlar uçuşa uçuşa, uzun uzun havada dönüyorlar, sonra yere düşerek yolların çukurlarında tüylü gibi kurşuni bir toz oluşturuyorlardı.

Sokaklardan bir insan seli akmaktaydı. Her yanda kalabalık karınca gibi kaynaşıyordu. Nereye baksanız bir sürü insan yüzü, içleri pamuklu pardesüler, astragan kalpaklar, yaşlılar, kız öğrencilerle çocuklar, formalarını giymiş demiryolu işçileri görüyordunuz. Tramvay deposuyla telefon santralının uzun çizmeli, meşin ceketli işçileri, lise ve üniversite öğrencileri de bu kalabalığa katılmışlardı.

Halk bir süre, **Varşova**, Siz Kurbanlar ve **Marseillaise** marşlarını söyledi. Alayın önünde geri geri yürüyen bir adam, elinde tuttuğu kazak kalpağını sallayarak, şarkı söyleyenleri yönetiyordu. Birden

kalpağını başına giydi, artık tempo tutmaz oldu. Alaya sırtını dönerek, yanı sıra ilerleyen öteki göstericilerin söylediklerini dikkatle dinlemeye koyuldu. Bu yüzden şarkı bozuldu, sonunda da kesildi. Uçsuz bucaksız kalabalığın donmuş kaldırımlar üzerindeki ayak seslerinden başka şey işitilmez oldu.

Gösteriyi düzenleyenlerin arkadaşları gelmişler, «Dikkat edin, biraz ileride Kazak askerleri bekliyor.» diye haber vermişlerdi. Kazakların kurdukları pusu, o çevredeki bir eczaneye telefonla bildirilmişti.

Gösteriyi düzenleyenler, «Durun bir bakalım,» diyorlardı, «bütün olay, soğukkanlılığı elden bırakmamak, şaşkınlığa kapılmamaktır. İlk rastlayacağımız resmi yapıyı işgal edelim. Bizi beklemekte olan tehlikeyi herkese haber verelim. Sonra teker teker dağılalım, olsun bitsin.»

Bu kez de nereye gideceklerini kararlaştırmak için tartışmaya başladılar. Kimisi Ticaret Acenteleri Birliği binasını, kimisi Yüksek Teknik Okulu, kimisi de Yabancı Diller Ticari Yazışma Okulunu öneriyordu.

Onlar böyle tartışıp dururlarken, karşılarına resmi bir yapı çıkıverdi. Burası aynı zamanda bir öğrenim kurumuydu da, öteki yapıların görecekleri işi görebilirdi.

Alay binanın önüne gelince, elebaşları kapının önündeki merdivenlere çıkıp yarım daire biçiminde dizilerek kalabalığın önünde gidenleri durdurmak için işaretler yapmaya başladılar. Kapılar ardına kadar açıldı, alaydaki insanlar da birbiri ardı sıra okulun avlusuna doluşarak karşıdaki geniş, büyük merdiveni çıkmaya başladılar.

Geriden birkaç kişi, «Konferans salonuna! Konferans salonuna!» diye bağırdı, ama kalabalık, kori-

dorlara, sınıflara yayılmaya devam ediyordu.

Sonunda kalabalık güç belâ geri getirildi, herkes konferans salonunda toplandı. Elebaşları da kurulan pusuyu anlatmak için birkaç kez konuşmaya kalkıştılar, ama onları dinleyen yoktu. Alayın durdurularak böyle kapalı bir yerde toplanılması, herkeste, rasgele, beklenmedik bir miting yapıldığı duygusunu uyandırdı. Miting de hemen o anda başladı.

Kalabalık uzun süre yol yürüyüp şarkı söyledikten sonra biraz da sessiz sessiz oturmak dileğindeydi. Herkes, «Şimdi de başkaları çabalasın, başkaları gırtlak patlatsın,» diye düşünüyordu. Herkes biraz dinlenmek olanağı bulduğu için hayatından memnundu. Konuşmacılar aralarında anlaşmışlardı ama, yine de ufak tefek bazı görüş ayrılıkları vardı. Ama kalabalık buna aldırış etmiyordu.

Bu yüzden, en büyük başarıyı, en kötü konuşan kazandı. Çünkü bu adam kalabalığı kendisini dinlemeye zorlayarak yormuyordu. Adamın söylediği her söz, onaylanıyor, alkışlanıyordu. Konuşmacının söyledikleri, alkış gürültüleri arasında yitip gidiyordu, ama buna kimse aldırmıyordu. Herkes konuşma çabuk bitsin diye sabırsızlandığından, konuşmacıyı çabucak onaylıyordu. Bir ara, «Ayıp yahu!» diye sesler duyuldu, sonra da bir protesto telgrafı yazıldı. Kalabalık konuşmacının tekdüze sesini dinlemekten usanınca, birdenbire herkes ayağa kalkıverdi. Konuşan adamın söylediklerine aldıran yoktu. Kalabalık yine birinin ardı sıra merdivenlerden inerek sokağa döküldü. Alayın yürüyüşü devam ediyordu.

İçeride bu miting sürüp giderken kar yağmaya başlamış, sokaklar bembeyaz olmuştu. Kar gittikçe hızlanarak, aralıksız yağıyordu.

Kazaklar atlarını kalabalığın üzerine sürünce,

arka sıradakiler bir ara bunun farkına varmadılar. Birden ilk sıralardan gittikçe artan çığlıklar yükselmeye başladı. Tıpkı büyük bir kalabalık «Yaşasın!» diye bağırdığında olduğu gibi. «İmdat!», «Öldürdüler adamcağızı yahu!» gibi ve buna benzer başka çığlıklar, anlatılmaz bir gürültü içinde yitip gitti. Hemen hemen aynı anda, bağrışmalar sürüp giderken, halk birden ikiye ayrıldı. Açılan aralıkta atların burunları, yeleleri ve bunların üzerinde kılıçlarını sallaya sallaya hızla, sessizce geçen atlılar görüldü.

Yarım bölük asker dörtnala geçti, döndü ve birbiri ardı sıra dizilerek bıçak gibi alayın arka kısmına daldı. Ardından da bir kıyımdır başladı.

Biraz sonra sokak hemen hemen boşalmış, kalabalık yan sokaklara dağılmıştı. Kar daha seyrek yağıyordu. Kuru, nemsiz akşam, karakalem bir resmi andırıyordu. Güneş ta uzaklarda, evlerin ardından batmak üzereydi. Ansızın bir köşebaşında görünüvermiş gibi, sokakta kırmızı olan ne varsa hepsini işaret etmeye başladı; atlıların kalpaklarının kızıl tepeleri, oracığa bırakılan kızıl bayrak, karlar üzerinde noktalar, çizgiler gibi duran kan izleri, bir bir hep göründü.

Yolun kenarında kafası yarılmış bir adam inliyor, kollarına dayanarak sürünüyordu. Sıralar halinde atlılar ağır ağır ilerliyordu. Bunlar halkı sokağın köşesine kadar kovalamışlar, şimdi oradan dönmekteydiler. Marfa Gavrilovna onların hemen hemen ayakları altındaydı. Başörtüsü ensesine doğru kaymış, durmadan çırpınıyor, bir yandan da, avazı çıktığı kadar, «Paşa! Patulya!» diye haykırıyordu.

Paşa kadının yanından hiç ayrılmamış, mitingde söz alan sonuncu konuşmacının da çok güzel taklidini yapmıştı. Sonra atlılar çıkıp gelince, başgösteren

kargaşalıkta ortadan yokoluvermişti.

İtiş kakış sırasında Marfa Gavrilovna'nın da sırtına bir kırbaç inmişti. Arkasında içi kalın pamuk astarlı bir palto olduğu için canı pek yanmamıştı ama, yine de küfürü basmış, uzaklaşmakta olan atlılara yumruğunu sallamıştı. O yaştaki bir kadına böyle herkesin gözü önünde kırbaç indirilmiş olmasına çok öfkelenmiş gibi bir hali vardı.

Marfa Gavrilovna, durmaksızın sağına, soluna telâşlı telâşlı bakınıyordu. Neyse ki birden çocuğu karşıki kaldırımda görüverdi. Bir bakkal dükkânını bir evin çıkıntısından ayıran aralıkta, göstericilerden küçük bir grup toplanmıştı.

Kaldırımın üzerine çıkan bir atlı, hayvanın sağrısıyla bunları iterek oraya sıkıştırmıştı. Halkın şaşkınlığı atlının hoşuna gidiyordu. Küçük grubun yolunu kesmiş, burunlarının dibinde binicilik gösterileri yapıyor, sonra sirkteymiş gibi, atını yavaşça geriye çekerek şaha kaldırıyordu. Ansızın, geri gelmekte olan arkadaşlarını gördü, hayvanı mahmuzladı, iki üç sıçrayışta onlara yetişiverdi. Bunun üzerine aralığa sağınmış olanlar dağıldılar. Bu arada sesini çıkarmaya cesaret edememiş olan Paşa da yaşlı kadına doğru koşmaya başladı.

Şimdi evlerine dönüyorlardı artık. Marfa Gavrilovna söylenip duruyordu, «Pis katiller! Kana susamış herifler, ne olacak! Herkes hayatından memnun, Çar halka özgürlük verdi ama, onlara battı bu iş sanki. İşleri güçleri ortalığı karıştırmak, her sözü tersinden anlamak!» Şu anda, atlılara, herkese, hattâ kendi oğluna bile ateş püskürüyordu. Böyle zamanlarda birden kızıveriyordu. Bütün olup bitenler Kipriyan'ın arkadaşlarının, o beyinsizlerin, o sersemlerin marifetiydi. Hepsi de incir çekirdeğini doldurmayacak işlerle uğraşıyordu.

«Deli mi ne bunlar, daha ne isterler bilmem ki! Kafalarında bir dirhem akıl yok! İşleri güçleri bağırıp çağırmak, saçma sapan şeyler yapmak. Ya o geveze herif? Nasıldı o geveze herif, Paşenka? Bir daha yap bakayım onun taklidini, bir daha yap! İşte ta kendisi, hiç farkı yok!»

Marfa Gavrilovna eve dönünce oğluna bir güzel çıkıştı, «Baksana bana!» dedi. «Bu yaşta, o çopur, çam yarması heriften sırtıma kırbaç yiyecek kadın mıyım ben? Herif atına binmiş, saçı sakalı birbirine karışmış, sonra da etrafına dayak atıyor.»

«İyi ama ben ne yapabilirim, anne? Ben Kazak subayı mıyım, jandarma komutanı mıyım ki gelip bana dert yanıyorsun?»

IX

Kaçışmakta olan halk göründüğü sırada Nikolay Nikolayeviç de pencerenin önündeydi. Bunların gösteriden döndüklerini anladı. Yura'nın ya da başka birtakım tanıdıkların kaçışan kalabalık arasında olup olmadıklarını görmek için bir süre daha çevreye bakındı. Kimseyi göremedi, yalnız bir ara şu... (adı neydi onun, canım?) Dudorov'un oğlunun koşa koşa geçtiğini görür gibi olmuştu. Bir türlü adam olamamıştı şu oğlan! Daha geçen gün yaralanmıştı da, omuzundan bir kurşun çıkarmışlardı. Şimdiyse yine üstüne vazife olmayan işlere burnunu sokmuştu!

Nikolay Nikolayeviç Petersburg'dan sonbaharda gelmişti. Moskova'da oturacak yeri yoktu, otele gitmeyi de hiç canı istemiyordu. Bu nedenle, uzaktan akrabası olan Sventitski'lere misafir olmuştu. Bunlar kendisine üst katta bir çalışma odası hazırlamışlardı.

İki katlı bir evdi. Çocukları olmadığı için, burası Sventitski'lere çok büyük geliyordu. Evi aileye vaktiyle Prens Dolgoruki kiralamıştı. Dolgorukilerin asıl malikânesininse, üç tane iç avlusu, geniş bir bahçesi, bir sürü de ayrı binası vardı. Bunlar rasgele şurada burada yapılmıştı. Hepsi ayrı bir mimari anlayıştaydı. Yapılar üç ayrı sokağa bakıyordu. Buraya da Değirmenciler Mahallesi deniyordu.

Çalışma odasının dört penceresi vardı ama, içerisi yine de yarı aydınlıktı. Odanın içi kitaplarla, kâğıtlarla, resimlerle tıklım tıklımdı. Evin köşesine rastlayan kısımda bir balkon vardı. Balkona açılan camlı çift kapının kanatları kış nedeniyle bezlerle tıkanmış, kapatılmıştı.

Odanın iki penceresiyle balkonun camlı kapısından bakılınca, sokak boydan boya görünüyordu. Sokakta, uzaklara kadar giden kızak izleri, çarpık çurpuk küçük evler, yamru yumru tahta perdeler, çitler vardı.

Bahçeden odaya mor gölgeler vuruyordu. Ağaçların odaya öyle bir bakışları vardı ki, gören, bunların ağır bir buz tabakasıyla kaplı dallarını odanın içine sermek istediklerini sanırdı. Dallardan sarkan uzun, sivri buz parçaları, donup katılaşmış donyağından, açık mor renkte mumları andırıyordu.

Nikolay Nikolayeviç dar sokağa bakarken, Petersburg'daki geçen kışı hatırlıyordu. Bu arada rahip Gapon'u, Gorki'yi, Witte'nin ziyaretini ,moda olup sevilen yazarları düşündü. Gapon devrimcilerin toplantılarını yönetmişti ama, sonra yine devrimciler tarafından öldürülmüştü. Bunlar casus sanmışlardı onu. Gorki kırk yaşlarında olduğu halde, çok tanınan, sevilen bir yazardı. Witte ise, 1905'te başbakanlık yapmıştı.

Nikolay Nikolayeviç bir kitap yazmayı düşünüyordu. Bu yüzden, o gürültü patırtıdan kaçıp, eski başkentin sessiz, sakin bir çevresine sığınmıştı. Aksiliğe bakın ki, yağmurdan kaçarken doluya tutulmuştu! Her gün konferanslar verip konuşmalar yapıyordu. Bu yüzden bir türlü aklını toparlayamıyordu. Bazan Genç Kızlar İçin Yüksek Kurslarda, bazan Dinî Felsefe Birliği'nde söz alıyordu. Konferansların kimisini Kızılhaç, kimisini de Grev Yardım Sandığı yararına veriyordu. Ah, şöyle İsviçre'ye bir kapağı atıp ormanlık kantonlardan birinde, herkesten, her şeyden uzak bir yaşantısı olsa ne iyi olurdu! Karşısında ışıklara gömülmüş durgun bir göl, tepede gökyüzü, dağlar, sonra o duru, temiz hava... O temiz hava ki, sanki sürekli tetikteydi de, en ufak bir sesin yankılanışını bile size yollayıverirdi!

Nikolay Nikolayeviç pencerenin önünden çekildi. Canı gidip birini görmeyi, ya da amaçsız olarak, yalnızca sokağa inmeyi istedi. Ama, tam o sırada, Tolstoy'culardan Vivoloçnov'un kendisini görmeye geleceğini hatırladı. Onun için evden çıkamazdı. Bunun üzerine, odasını arşınlamaya, yeğenini düşünmeye başladı.

Nikolay Nikolayeviç Volga'daki o ıssız kasabadan kalkıp gelerek Petersburg'a yerleştiğinde, Yura'yı Moskova'da akrabalarının yanına bırakmıştı. Bunlar, Vedenyapin, Ostromislenski, Selyavin, Mihaelis, Sventitski ve Gromeko aileleriydi. Yura önce yaşlı Ostromislenski'nin evinde kalmıştı. Yakınlarının kısaca Fedka dedikleri bu ihtiyar, aksi, geveze bir adamdı. Evlâtlığı Motya ile nikâhsız yaşıyordu. Bu yüzden de, toplumun temellerini sarstığını sanıyor, kendisini bir fikir savaşçısı gibi görüyordu. Ama, kendisine gösterilen güvene lâyık olamamış, hattâ

Yura'nın masraflarına karşılık eline verilen parayı kendisi hesabına harcamak gibi, dürüstlüğe sığmayan bir iş de yapmıştı. Bunun üzerine çocuk, Profesör Gromeko'nun ailesinin yanına yerleştirilmiş, o güne kadar da orada kalmıştı.

Gromeko'ların evinde Yura, çok olumlu bir hava içindeydi.

Nikolay Nikolayeviç şöyle düşünüyordu: «Yura orada sınıf arkadaşı Gordon ve evin kızı Tonya Gromeko ile bir üçlü kurmuş. Üçü de Vladimir Solovyov'un Aşkın Anlamı adlı kitabını, Tolstoy'un Kreutzer Sonatı'nı ellerinden düşürmüyorlar. İşleri güçleri şehvetten uzak durmak için söylevler vermek!»

«İlk gençlik çağında insan, temiz kalmak uğruna birtakım çılgınlıklar yapar, ama bunlar biraz aşırıya kaçıyorlar, iyice ölçüyü şaşırmışlar.»

«Bunlar çocuk değil, birer vaka! Aşkla, şehvetle ilgili her şeyden bucak bucak kaçıyorlar. Kimbilir neden, bu gibi şeyleri 'bayağı' buluyorlar, bu terimi de yerli yersiz kullanıp duruyorlar. Bence bu söz hiç de yerinde değil. Onlara göre içgüdünün sesi, açık saçık yayınlar, kadının fuhuşa sürüklenmesi, kısaca şehvetle ilgili hemen her şey 'bayağılık'tır. Bu sözü duyar duymaz ya kıpkırmızı, ya da sapsarı kesiliveriyorlar! Moskova'da olsam bütün bunlara bir çeki düzen verirdim. Evet, insana utanç duygusu gerek, ama, bunun da bir sınırı var eninde sonunda...»

O sırada kapı vuruldu. Nikolay Nikolayeviç, «Vay, sen misin Nil Feoktistoviç! Buyur bakalım,» diyerek konuğuna doğru ilerledi.

X

Odaya şişman bir adam girmişti. Sırtında kur-

şuni bir Rus gömleği, belinde geniş bir kemer vardı. Ayağına keçe çizmeler geçirmişti. Pantalonunun dizleri şişkindi. Burnuna uzun siyah kurdeleyle bağlı bir kelebek gözlük takmıştı. Öfkelendiği zaman bu gözlük zıp zıp oynardı.

Paltosunu sokak kapısından gireken çıkarmıştı ama, işi yarıda bırakmıştı. Örneğin boyun atkısını çıkarmamıştı. Atkının bir ucu yerlerde sürünüyordu. Şapkasını da elinde tutmaktaydı. Atkıyla şapka, rahat hareket etmesini engelliyordu. Bu yüzden yalnız Nikolay Nikolayeviç'in elini sıkmamakla kalmadı, onu selâmlayamadı bile.

Şaşkın bir hali vardı. Her yanına bakınarak anlamsız anlamsız mırıldanıyordu.

Nikolay Nikolayeviç, «Nereye istersen bırak şapkanı,» dedi. Bunun üzerine Vivoloçnov kendini toparladı, çenesi açıldı.

Vivoloçnov da, Lev Tolstoy'un çömezlerinden biriydi. Tolstoy gibi bir dâhinin sürekli kaynaşma halinde olan düşünceleri onun kafasında da yer etmişti ama, hemen durgunlaşmış, umutsuzca incelip ufalmıştı.

Vivoloçnov, Nikolay Nikolayeviç'ten, bir okulda konferans vermesini istemeye gelmişti. Konferans, sıyasal sürgünler yararına verilecekti.

Nikolay, «Ben orada daha önce de konuştum,» dedi.

«Siyasal sürgünler yararına mı?»

«Evet.»

«Bir kez daha konuşuver.»

Nikolay Nikolayeviç onu önce biraz yalvarttı ama, sonunda kabul etti.

Ziyaret nedeni ortadan kalkmıştı. Nikolay Nikolayeviç, Nil Feoktistoviç'in kalması için bir çaba har-

camıyordu. Adam istese kalkıp gidebilirdi. Ama, Vivcloçnov, böyle çabucak gitmeyi saygısızlık kabul ediyordu. İzin istemeden önce, esprili, ortama uygun bir şeyler söylemesi gerekiyordu.

Zorlama, tatsız bir konuşma başladı.

«Demek siz de karamsarlaştınız, işi mistisizme döktünüz, öyle mi?»

«Ne demek istiyorsun?»

«Boş şeyler bunlar bence. İl meclisini hatırlıyorsun değil mi?»

«Hatırlamaz olur muyum? Seçimler için birlikte çalışmıştık. Köy okulları, öğretmen okulları için az mı savaştık? Hatırlıyorsun değil mi?»

«Elbette. Ne hareketli günlerdi onlar. Sonra sen galiba sağlık ve sosyal yardım işlerine el atmıştın değil mi?»

«Evet, bir ara onlarla da uğraştım.»

«Evet. Şimdi de işi bilgince konulara döktün. Ayıp değil ya, inanamıyorum buna. Senin gibi akıllı, esprili ve halkı iyi tanıyan biri... Yok, yok, ne olur bu işleri başkalarına bırak! Ama, işine karışmış olmayayım sakın? Bu işin gizli bir yanı da mı var yoksa?»

«Canım, ne diye düşünmeden, rasgele konuşuyorsun? Neyi tartışıyoruz? Benim düşüncelerimden haberin yok.»

«Bana kalırsa, Rusya'nın okula, hastaneye gereksinimi var, masal kahramanlarına, efsane tanrılarına değil.»

«Ben de tersini söylemiyorum ki!»

«Köylünün, sırtına giyecek eski bir çulu bile yok. Açlıktan nefesi kokuyor...»

Konuşma böylece sürüp gidiyordu. Nikolay Nikolayeviç, ne yapsa yararı olmayacağını anladığın-

dan, sözü çok uzatmadı. Yalnız, o sırada ilgi gören sembolist okulun bazı yazarlarına duyduğu yakınlığın nedenini anlatmaya çalıştı yine de, sonra da Tolstoy'dan sözetmeye başladı:

«Bir noktaya kadar seninle birlikteyim. Yalnız, Tolstoy'un bir sözü vardır, 'Bir insan kendini güzelliğe verdikçe iyilikten uzaklaşır,' der.»

«Sen bunun tersini düşünüyorsun öyle mi? Yani sana göre, dünyayı güzellik, Ortaçağın dinsel piyesleri, Tolstoy gibi düşünmeyen Rozanov ve Dostoyevski kurtaracak öyle mi?»

«Dur, acele etme. Ne düşündüğümü kendim anlatabilirim. Benim düşüncem şu: Her insanın içinde, uyuklayan bir de hayvan vardır. Bu hayvanı korkutarak, yani hapisle, ya da cehennemle korkutarak zaptetmeye çalışırsan, insanlığın simgesi, çıkar peşinde olmayan düşünürler değil de, eli kırbaçlı bir hayvan terbiyecisi olur. İşin püf noktası, yüzyıllar boyunca, insanı hayvandan ayırarak onu çok yükseklere ulaştıranın sopa değil, müzik olduğudur. Çünkü, müziğin yadsınamaz bir yanı vardır. Gerçeğin kendisidir o. İnsanı her zaman çeker. Bugüne dek, İncil'deki asıl önemli şeylerin, ahlâk ilkeleri, gizli kurallar olduğu sanılmıştı. Bence en önemli şey, Hz. İsa'nın günlük hayattan örneklerle açıkladığı şeylerdir. Bunlar gerçeği, her gün rastladığımız olayların ışığıyla aydınlatırlar. Bütün bunların ardında yatan düşünce şudur: Ölümlüleri birleştiren bağlar ölümsüzdür. Hayatın ise bir anlamı olduğuna göre, o, simgesel bir şeydir.»

«Ben bunlardan hiçbir şey anlamadım. Bu konu üzerine bir kitap yazsan fena olmaz.»

Vivoloçnov gittikten sonra, Nikolay Nikolayeviç şiddetli bir öfkeye kapıldı. Bağlı olduğu düşüncelerin bir kısmını bu Vivoloçnov olacak hayvana anlatmış-

tı ama, onun üzerinde en ufak bir etki bile bırakamamıştı. Bu yüzden de, kendi kendine içerliyordu. Arasıra olduğu gibi, öfkesi birden başka tarafa yöneldi. Vivoloçnov sanki hiç yokmuş gibi, artık onu düşünmez oldu. Aklına başka bir olay geldi. Günlük tutma alışkanlığı yoktu ama, yılda iki üç kez, aklına gelen, ilginç bulduğu düşüncelerini kalın bir okul defterine yazardı. Defteri yine çıkardı, o anda aklından geçenleri iri, okunaklı bir yazıyla yazdı :

«Şu Schlesinger sersemi yüzünden bütün gün kendime gelemedim. Sabah geldi, öğle yemeğine kadar oturdu ve iki saat boyunca zırvalıklarını dinlemeye zorladı beni. Sembolist A.'nın, besteci B.'nin evrendoğum senfonisi için yazdığı senfonik şiir, gezegenlerin ruhları, dört unsurun sesleri v.b. Uzun süre sabrettim, sonunda dayanamadım, beni esirgemesini rica ettim ondan, yok, bu kadarı da fazla artık.»

«Ansızın anladım. Ansızın, Faust'ta bile, her zaman niçin bu denli dayanılmaz ve yapmacık olduğunu anladım. Gösterilen ilgi yapay, yalan bir ilgi. Çağımız insanının buna gereksinimi yok. Evrenin gizlerini düşünmeye başladığında, Hesiodos'un altı ölçülü dizelerine değil, fiziğe dalıyor.»

«Sorun yalnız bu biçimlerin eskiliğinde, çağdışı oluşlarında değil. Önemli olan, bu ateşin ve suyun ruhunun, çağdaş bilimin gün ışığına çıkardığı herşeyi altüst etmesi değil. Önemli olan, bu biçimin, çağdaş sanatın ruhuna, özüne, amaçlarına ters düşmesi.»

«Bir zamanlar evrendoğum doğaldı, insanlar o kadar azdı ki o zamanlar, doğayı örtmüyorlardı. Mamutlar hâlâ ortalıkta geziniyordu, dinozorlarla canavarlar eskimemiş anılardı. Doğa öylesine acımasızca ve somut bir biçimde insanın gözü önün-

deydi ki, belki de tüm evren gerçekten tanrılarla doluydu. Henüz başlayan insanlık tarihinin ilk sayfalarıydı bunlar.»

«Bu evrenin sonunun geldiğini, Roma ve nüfus artışı haber verdi. Roma, ödünç alınmış tanrıların ve fethedilmiş ulusların satıldığı bir bit pazarıydı, hem yeryüzünde, hem de gökyüzündeki bir itiş kakıştı, bağırsak düğümlenmesi gibi bir çirkefti. Ağır tekerlekler, şiş gözler, zorbalık, kat kat gerdanlar, kölelerin etiyle beslenen balıklar ve okuma yazma bilmeyen imparatorlar, buydu Roma. Yeryüzünde her zamankinden çok insan vardı ve bunlar Colossum'un koridorlarında birbirlerini eziyor, acı çekiyorlardı.»

«İşte bu zevksiz mermer ve altın yığıntısının içinden, ışığa bürünmüş insan çıktı. Bu andan başlayarak, uluslar ve tanrılar ortadan kalktı ve insan var oldu, marangoz olan, çiftçi olan insan, gün batımında sürüsünün ortasında çoban olan insan, hiç de gururlu olmayan insan, ninnilerde ve dünyanın tüm resim müzelerinde yüceltilen insan.»

XI

Petrovka'ya çıkan yan sokaklar, insanda sanki, Petersburg kentinin bir köşesinin kaldırılıp Moskova'ya getirilmiş olduğu izlenimini yaratırdı. Sokağın iki yanındaki karşılıklı evler, bunların birer anıt gibi zevkle süslenmiş kapıları, kitapçı dükkânı, okuma salonu, harita merkezi, her şeyin iyisini satan bir tütüncü dükkânıyla, her yemeğin iyisini yapan bir lokanta, bu lokantanın önündeki direklere asılı buzlu camdan yuvarlak fanuslu havagazı fenerleri insanda uyanan bu izlenimi pekiştirirdi.

Kışın burası kasvetli, karamsar bir havaya bürü-

nürdü. Sokakta oturanlar, serbest meslek sahibi, ciddi insanlardı. Birbirlerine saygı göstermesini bilirlerdi, bol da para kazanırlardı.

İşte avukat Viktor İpolitoviç Komarovski'nin, bu sokaktaki evlerden birinin birinci katında lüks bir garsonyeri vardı. Buraya, meşe tahtasından yapılmış geniş trabzanlı bir merdivenle çıkılıyordu. Bu sakin evi, Komarovski'nin kâhyası, Emma Ernestovna adında bir kadın çekip çeviriyordu. Emma dikkatli bir kadındı, hiçbir şey gözünden kaçmazdı ama, hiçbir şeye de karışmaz görünürdü. Evin işlerini, ortalıkta görünmeden, sessizce yürütür, Komarovski de bu yüzden ona derin bir minnet beslerdi. Emma Ernestovna, evde kalmış, yaşlı bir kız olduğundan, kendi sakin dünyasına uygun düşmeyecek konukların, kadınların buraya gelmelerini pek hoş karşılamazdı. Bir manastır kadar sakindi burası. Kepenkler hep kapalıydı. Hiçbir yanda en ufak bir toz izi, en ufak bir leke görülmezdi. Buraya giren, kendisini bir hastanenin ameliyat salonunda sanırdı.

Her pazar, öğle yemeğinden önce, Viktor İpolitoviç, köpeği Jak'ı da alarak Petrovka'da Kuznetski Köprüsü'nde gezintiye çıkardı. O sırada, Konstantin İllaryonoviç Satanidi adlı dostu da, bir sokağın köşesinden ortaya çıkıverir, onlarla birlikte yürürdü. Bu Satanidi hem aktör, hem kumarbazdı.

İki dost kaldırımları yan yana arşınlarlar, öte yandan da birbirlerine öyküler anlatırlar, ya da çeşitli konularda kısa, bazan anlamsız görüşler ileri sürerlerdi. Bütün bu görüşlerde, evrene metelik vermeyen bir tavır vardı. Böyle konuşacak yerde, örneğin homurdansalar da olurdu. Konuştukları şeyler zaten anlamsızdı, homurdanarak da, Kuznetski'nin kaldırımlarını kalın sesleriyle doldurabilirlerdi. İkisinin de konuşması soluk soluğaydı. Bu sesler, kendi çınlayışlarına kendileri de şaşıyorlardı sanki.

XII

Kış, son günlerini yaşıyordu. Saçaklardan, pencerelerin, sütunların başlıklarından düşen damlalar 'pıt, pıt, pıt' diye sesler çıkarıyordu. Damlar, tıpkı ilkbaharda olduğu gibi, kendi aralarında konuşur gibiydiler. Karlar erimeye başlamıştı artık.

Yol boyunca, Lara'nın kendini kaybetmiş gibi bir hali vardı. Ancak eve döndükten sonra, başına gelmiş olanları kavrayabildi.

Herkes uyuyordu. Kızı yine bir uyuşukluk kapladı. Düşünmeden kendini annesinin tuvalet masasının önündeki iskemleye bırakıverdi. Sırtında, beyaz denecek kadar uçuk leylâk rengi bir elbise vardı. Yakası, etekleri, dantellerle süslüydü. Lara o gece, sanki bir maskeli baloya gidiyormuş gibi, atölyeden bir de duvak alıp gelmişti. Aynadaki görüntüsünün karşısına oturmuştu ama, hiçbir şey gördüğü yoktu. Sonra başını, masanın üzerine çapraz koyduğu kollarının üzerine bırakıverdi.

Annesi olup bitenleri duysa, onu öldürürdü mutlaka. Onu öldürür, sonra da kendi canına kıyardı.

Nasıl olmuştu bu iş? Nasıl olabilmişti daha doğrusu? Ama, iş işten geçmişti artık. Bütün bunları daha önce düşünmek gerekirdi.

Şimdi artık o - ne derlerdi buna? - şimdi artık o... baştan çıkmış bir kızdı. Bir Fransız romanının kadın kahramanı gibi bir şeydi işte. Üstelik yarın yine liseye gidecek, o küçük kızlarla birlikte, aynı sıralara oturacaktı. Kendisiyle karşılaştırıldığında birer bebek sayılabilecek o küçük kızlar. Nasıl, nasıl olabilmişti bu iş?

Bir gün, yıllarca sonra bir gün, Lara fırsat bu-

lursa her şeyi Olya Diyomina'ya anlatacaktı. O zaman küçük dikişçi kız onu kolları arasına alacak, hüngür hüngür ağlayacaktı.

Dışarıda damlalar cıvıldaşmaya, çözülen buzlar durmadan gevezelik etmeye devam ediyorlardı. Sokakta birisi, komşuların kapısma vurmaktaydı. Lara başını kaldırmıyordu. Omuzları sarsılıyordu. Ağlıyordu.

XIII

Komarovski, «Sevgili Emma Ernestovna, artık önemi yok bunun. Bıktım usandım bu işlerden,» diyordu.

Öte yandan da, eline ne geçerse rasgele halının, divanın üzerine fırlatmaktaydı. Bunların arasmda gömlek kollukları, önlükleri de vardı. Komarovski, konsolun gözlerini durmadan açıp kapıyordu ama, ne istediğini kendisi de bilmiyordu.

Ne pahasına olursa olsun, Lara'yı görmeliydi, ama onu bu pazar görmesine olanak yoktu. Kafeste bir hayvan gibi sürekli odanın içinde dolaşıyor, bir an yerinde duramıyordu.

Lara'nın eşsiz güzelliği, onda elle tutulamayan tek şeydi. Elleri tıpkı soylu bir düşüncenin kavrayışı gibi kavrayıveriyordu sizi. Otel odasındaki duvar halısına vuran gölgesinde onun temizliğinin, saflığının yansımalarını görüyorduıuz sanki. Göğsünün üzerindeki gömlek, tıpkı işleme gergefindeki kumaş parçası gibi, sade ve gergindi.

Komarovski, asfaltm üzerinden nallarım tıngırdata tıngırdata geçen atların ayak seslerine tempo tutarak, parmaklarıyla camın üzerinde trampet çalıyordu. Gözlerini yumarak «Lara,» diye mırıldanıyor, o anda da kızın, kendi elleri içinde duran başım görüyordu. Lara kirpiklerini yummuş, uyumaktaydı.

Birisinin saatlerden beri uyumadan kendisini seyrettiğinin farkında değildi. Yastığın üzerine darmadağın yayılmış olan saçları tıpkı bir duman gibi Komarovski'nin gözlerini yakıyor, yüreğinin derinliklerine işliyordu.

O pazarki gezintisi de tatsız oldu. Köpeği Jak'la birlikte kaldırımda birkaç adım attıktan sonra durdu. Kuznetski Caddesini, Satanidi'nin şakalarını, kendisine doğru ilerleyen bir sürü tanıdığı aklından geçirdi. Hayır, hayır, dayanamayacaktı bunlara. Bütün bunlar ne kadar acıydı şimdi onun için! Geriye döndü. Köpek şaşırdı, sahibine ters ters baktı, sonra da istemeye istemeye ardından yürüdü.

Komarovski, «Anlaşılır iş değil bu,» diye düşünüyordu. «Anlamı ne bütün bunların? Uyanmakta olan bir vicdan azabı mı, yoksa bir pişmanhk, ya da acıma duygusu mu? Kaygı mı bu yoksa?»Hayır, Komarovski çok iyi biliyordu ki, Lara şu anda evinde, güvenliktedir. O zaman niçin kızı bir türlü düşüncesinden atamıyordu?

Evinin kapısından içeriye girdi, sahanlığa kadar çıkıp döndü. Orada İtalyan stilinde bir pencere vardı. Köşeleri armaya benzer kabartmalarla süslüydü. Pencereden döşemeye, pervaza renk renk ışıklar vuruyordu. Komarovski sahanlıktan sonra merdivenin geri kalan bölümünü çıkarken durdu.

«Kendimi bu can sıkıntısına, bu üzüntülere, kaygılara kaptırmamalıyım,» diye düşündü. Artık çocuk değildi. Ölen arkadaşının kızı olan, bu henüz çocuk denecek yaştaki kız, herhangi bir gönül eğlencesi olmaktan çıkıp karasevdaya dönüşürse, başına neler geleceğini anlamalıydı. Kendisini toparlaması, alışkanlıklarını sürdürmesi gerekirdi. Yoksa her şey altüst olurdu.

Geniş merdiven trabzanını elini acıtıncaya kadar sıktı, bir an gözlerini kapadı, kararlı bir tavırla geriye dönerek yeniden aşağıya indi. Işıkların vurduğu sahanlıktan geçerken köpeğinin hayran hayran kendisine baktığını farketti. Jak başını kaldırmış, aşağıdan onu seyrediyordu. Sarkık yanaklarıyla, sarıyaları akan yaşlı bir cüceyi hatırlatıyordu.

Köpek kızı sevmiyordu. Çoraplarını yırtıyor, onu ne zaman görse, hırlamaya, dişlerini göstermeye başlıyordu. Kıskanıyordu onu. Sahibine insancıl birtakım duygular aşılamasından korkar gibi bir hali vardı.

«Ya, demek öyle? Sen de her şeyin eskisi gibi olacağına karar verdin öyle mi? Satanidi, aşağılık sözler, bayağı fıkralar yeniden başlayacak ha? Öyleyse al bakalım da gör gününü, al bunu da, bunu da, bunu da!»

Böyle söyleyip bastonuyla vurarak, tekmeleyerek köpeğini dövmeye başladı. Jak havlayıp inledi, birdenbire kendini kurtardı, arka bacakları tir tir titreyerek, sendeleye sendeleye merdiveni çıktı, Emma Ernestovna'ya dert yanmak için kapıyı tırmıkladı.

Günler, haftalar geçip gitmekteydi.

XIV

Ne içinden çıkılmaz, büyülü, kısır bir döngüydü bu! Komarovski'nin hayatına girmesi Lara'da tiksintiden başka bir şey uyandırmasa, kız isyan edip kendini kurtarmanın yolunu bulacaktı. Yalnız iş o kadar basit değildi.

Bu saçlarına kır düşmüş, babası yaşındaki yakışıklı adamın kendisi için zamanını ve parasını harcadığını gördükçe, bu durum Lara'nın gururunu ok-

şuyordu. Üstelik, Komarovski, toplantılarda alkışlanan, gazetelerde adı geçen bir adamdı. Böyle olduğu halde Lara'ya hep, «Sen çok güzelsin, bir tanesin,» diyor, onu tiyatrolara, konserlere götürerek, 'eğitiyordu'.

Oysa Lara henüz önlüklü, liseli küçük bir kızdı. Sınıf arkadaşlarının haşarılıklarına, çocukça şakalarına o da katılıyordu. Komarovski'nin arabanın içinde, arabacının burnunun dibinde, ya da tiyatro locasında, bütün seyircilerin gözleri önünde kendisine kur yapmasının sinsi ama, cüretli bir yanı vardı. Lara'yı çeken, içindeki şeytanca duyguları harekete geçirerek ona karşılık vermeye iten de işte buydu.

Ama Lara'daki bu arsızca okul çocuğu ateşliliği çabucak geçiveriyordu. Buna karşılık derin bir acı içini kemirmeye başlıyor, kendi kendine karşı bir tiksinme duygusu zaman zaman benliğinde yer ediyordu. Birçok geceler, yeterince uyuyamıyordu. Sürekli ağlıyordu. Yarım başağrıları çekiyordu hep. Öte yandan, ders çalışmak zorundaydı. Üstelik vücudu her zaman yorgun, bitkindi. Bütün bu nedenler yüzünden canı sürekli uyumak istiyordu.

XV

Başının belâsıydı bu Komarovski, nefret ediyordu ondan. Her gün dönüp dolaşıp aynı şeyleri düşünüyordu.

Şimdi artık ömür boyu onun kölesi olacaktı. Nasıl olmuştu da Komarovski onu kendisine böylesine tutsak etmişti? Lara kendisini ona veriyor, onun bütün isteklerini yerine getiriyor, duyduğu derin utancın ürpertilerinden onun zevk aldığını görüyordu.

Nasıl oluyordu da Komarovski onu bütün bunlara razı edebiliyordu? Yaşlı olmanın verdiği üstünlükle mi elde ediyordu bunu, yoksa Lara'nın annesinin para bakımından ona muhtaç oluşundan, ya da kadına karşı çok ustaca şantaj yapışından mı? Hayır, hayır, hayır! Saçmaydı bütün bunlar!

Köle olan biri varsa Lara değil, Komarovski'ydi. Onun kendisi için nasıl yanıp tutuştuğunu Lara görmüyor muydu? Kızın korkacak, çekinecek bir şeyi yoktu. Vicdanı rahattı. Asıl utanması, korkması gereken Komarovski'ydi. Hele bir de Lara'nın her şeyi ortaya döküvereceğini düşünürse! Ama Lara asla böyle bir şey yapmayacaktı. Bunu yapmak için aşağılık bir insan olmak gerekirdi. İşte bu alçaklık, Komarovski'de vardı. Zayıf, güçsüz kimselere karşı son derece alçakça davranıyordu, başlıca gücü de bundan ileri geliyordu.

Aralarındaki fark da buydu işte. Hayatı cehenneme çeviren de buydu. Hayat insanı sindirmek için neye başvurur? Gökgürültüsüne, şimşeğe mi? Hayır, imalı bakışlara, sinsice dedikodulara başvurur. Hayatta herşey dalaverelidir, belirsizdir; bir örümcek ağına benzer hayat. İnsan ağın bir telini yakaladığını sanır, çeker, ama, bir de bakar ki, tel yok olmuş. Yine de ağdan kurtulmak için çabalar. Sonunda da büsbütün ağa dolanır kalır.

Böylece güçlüler alçağın, güçsüzün eline düşmüş olurlar.

XVI

Lara kendi kendine, «Peki, ya evli olsaydım?» diyordu. Ne farkederdi ki? Kendi kendini kandırıyordu durmadan. Bazan da içini umutsuz bir keder kaplıyordu.

Komarovski ayaklarına kapanarak utanmadan yalvarmıştı kendisine, «Böyle devam edemez bu. Seni ne hale soktuğumu düşün bir. Tehlikeli bir uçurumun kenarındasın. Annene her şeyi anlatalım. Sonra da evlenelim.»

Derken oturup ağlamaya başlıyor, sanki Lara onunla bu konuda tartışmış, ona red cevabı vermiş gibi ayak diriyordu. Bütün bunlar gevezelikten ibaretti. Lara bu acıklı, boş sözleri dinlemiyordu bile.

Öte yandan da Komarovski onu o korkunç lokantanın özel odalarına götürmeye devam ediyordu. Lara yüzüne uzun bir peçe örtüyordu ama, garsonlarla müşteriler onu yiyecekmiş gibi süzüyorlar, bakışlarıyla soyuyorlardı sanki. Bu yüzden de kız kendi kendine hep, «İnsan sevdiğini küçük düşürür mü?» diye düşünüyordu.

Günün birinde bir düş gördü: Toprağa gömülüydü, yalnız sol yanıyla sağ ayağının tabanı dışarıdaydı. Sol memesinden bir tutam ot fışkırmıştı. Çevresindeki kalabalık ise hep bir ağızdan, «Kara kara gözler, beyaz beyaz memeler,» ve «Irmağa gideyim deme sakın, güzel Maşa,» türkülerini söylüyordu.

XVII

Lara dindar bir kız değildi, ayinlere inanmazdı. Yalnız, bazan, hayata dayanabilmek için, bir iç ezgiye gerek duyduğu olurdu. Yalnız şu var ki, insan böyle bir ezgiyi her zaman kendisi yaratamazdı. İşte Lara bunu Tanrı'nın hayat hakkında söylediği sözlerde bulurdu, bu sözleri işitip ağlamak için de kiliseye giderdi.

Aralık ayı başlarında bir gündü. Lara'mn yüreği kurşun gibi ağırdı. Bu yüzden dua etmek için kal-

kıp kiliseye gitti. Ona öyle geliyordu ki, ayaklarının altında yer neredeyse yarılıverecek, kilisenin kubbeleri de başının üzerine çökecekti. Böylece hakettiği sona kavuşmuş olacak, her şey de bitecekti. Yalnız, ne yazık ki, Olya Diyomina'yı da yanında getirmişti. Olya'nın çenesi de durmadan işliyordu.

Bir ara Lara'nın kulağına, «Bak, Prov Afanasyeviç!» diye fısıldadı.

«Sus, bırak beni, lütfen! Kimmiş o Prov Afanasyeviç?»

«Prov Afanasyeviç Sokolov, canım. Uzaktan akrabamız olur. İlâhi okuyor hani.»

«Ha, evet. Tiverzinlerin akrabası oluyor değil mi? Ama sus da beni rahatsız etme ne olur!»

Ayinin başına yetişmişlerdi. «Ey ruhum, Tanrı'yı yücelt ki, bütün benliğim de onun kutsal adını ulularştırsın,» diye başlayan ilâhi okunuyordu.

Kilise yarı yarıya boştu, her yerden uğultular işitiliyordu. Bütün cemaat mihrabın önüne toplanmıştı. Bina henüz yeni yapılmıştı. Pencerenin renksiz camları karlı sokağın kurşuni aydınlığına, geçip giden insanlarla arabaların gürültüsüne yeni bir şey katmıyordu. Kilisenin yöneticisi pencerenin yanında durmuş, tuhaf bir kadına yüksek sesle çıkışıyordu. Kadıncağız sağırdı, üstü başı yırtık pırtıktı. Yöneticinin sesi de pencere ve sokak kadar renksiz, özelliksizdi.

Lara, elinde ufak paralar, cemaatin arkasından yavaşça dolaşıp kilisenin kapısından mum satın almaya gitmiş, sonra kimseye çarpmamak için yine aynı biçimde, dikkatle geri dönmüştü. Ara yerde de Prov Afanasyeviç, «Ben söylemesem de siz bunları bilirsiniz zaten,» demek ister gibi bir tavırla birbiri ardından tam dokuz sureyi bir solukta okuyuvermişti.

Buna göre, deliler mutluydu... Ağlayanlar mutluydu... Adalete susamış olanlar mutluydu...

Lara ilerliyordu. Birden irkilerek durdu. Onun sözü geçmekteydi çünkü. «Ayaklar altında çiğnenenlere gıpta etmeli. Çünkü onların da kendileri hakkında söyleyecek sözleri vardır. Bunun için de, önlerinde bütün bir ömür vardır onların...» Demek, Hz. İsa da böyle düşünüyordu, o da bu görüşü paylaşıyordu demek.

XVIII

Aralık 1905'te patlak veren ayaklanma sırasındaydı. Devrimciler, sonunda Presniya sokağına sığınmışlar, son gayretlerini gösteriyorlardı. Lara'ların evinin biraz ilerisindeki Tver Sokağı'nda bir barikat kuruluyordu. Salonun penceresinden de görünmekteydi. Evlerinin avlusundan, barikata kova kova sular taşınıyor, taşlarla hurda birtakım eşyanın üzerine su dökülüyordu. Su donunca, buzdan bir duvar ortaya çıkacaktı.

Bitişik evin avlusunu ise devrimciler toplantı yeri olarak kullanmaktaydılar. Buranın hem sağlık merkezini, hem de yiyecek ve silâh deposunu andırır bir hali vardı.

İki delikanlı şimdi oraya gitmekteydiler. Lara bunların ikisini de tanıyordu. Biri Nika Dudorov'du. Lara onunla, arkadaşı Nadya'nın evinde tanışmıştı. O da tıpkı Lara gibi açık sözlü, onurlu, çok konuşmayan bir gençti. Lara'ya benzediği için de onu ilgilendirmiyordu.

Öteki delikanlı da, liseli Antipov'du. Atölyedeki dikişçi Olya Diyomina'nın büyükannesi Marfa Gavrilovna'nın evinde oturuyordu. Lara, Marfa Gavrilov-

na'yı görmeye gittiğinde, bu çocuğun üzerinde nasıl bir etki yarattığını yavaş yavaş farketmeye başlamıştı. Paşa Antipov henüz o kadar toydu ki, Lara'nın her gelişinde ağzı kulaklarına varıyor, toyluğu yüzünden de bu halini gizlemeyi beceremiyordu.

Lara ise, Paşa üzerindeki etkisini farkeder farketmez, elinde olmaksızın bundan yararlanmaya başladı. Ama, aslında, delikanlının kolayca yuğurulabilir, uysal yaradılışını daha ciddi biçimde avucunun içine alma işine Lara daha sonra girişecekti. O sıralarda, epeyce uzun süreden beri arkadaştılar. Paşa, bu kızı delice sevdiğinin, ondan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğinin farkındaydı.

Çocuklar o gün, oyunların en korkuncunu, büyüklerin oyununu oynamaktaydılar. Savaş oyunuydu bu. Öyle bir savaş ki, ucunda sürgüne gitmek, yağlı ipe gitmek de vardı. Ama, başlıklarının enselerine bağlanış biçiminden, hâlâ çocuk yaşta, hâlâ ana kuzusu oldukları anlaşılmaktaydı. Lara onları bir yetişkin tavrıyla izliyordu. Oynadıkları oyunun yine de masum bir yanı vardı. O çocukça tavrı bütün hareketlerinde sezebiliyordu. Bunu, çevrelerine de bulaştırmışlardı sanki. Bu yüzden, buzlarla, kalınlığı yüzünden beyaz değil de, siyah gibi görünen buzlarla kaplı soğuk akşam da, çocukça idi. Masmavi görünen avlu da çocukça idi. Delikanlıların sık sık dalıp çıktıkları karşıki evde de aynı çocukça hal vardı. Hele hele, bu evin içinde ikide bir patlayan tabanca sesleri, iyice çocukçaydı. Lara, «Çocuklar ateş ediyor,» diye düşünüyordu. Yalnız, bunu düşünürken özellikle Nika ve Paşa'yı değil, kentte ateş eden herkesi düşünmekteydi. Kendi kendine, «Çok iyi, çok dürüst çocuklar bunlar,» diyordu. «İyi oldukları için ateş ediyorlar zaten.»

XIX

Bir ara, barikatın topların ateşi altına girdiğini, kendi evlerinin de, tehlikede olduğunu öğrendiler. Moskova'nın başka bir mahallesine gidip dostlarının yanına sığınmak için de iş işten geçmişti artık. Çünkü kendi mahalleleri şu anda kuşatılmış bulunmaktaydı. Kuşatılmış alanın içinde, sığınacak daha yakın bir yer bulmak gerekiyordu. Bunun üzerine, Karadağ Oteli'ni hatırladılar.

Burasını tek akıl edenler onlar değildi. Otel tıklım tıklımdı. Herkes aynı durumdaydı çünkü. Yalnız, Guichard'lar otelin eski müşterileri olduklarından, onlara, «Merak etmeyin, çamaşırhaneye yerleştiririz sizi,» dediler.

Ev halkı, en gerekli eşyalarını toplayıp üç bohça hazırladı. Bavullarla sokağa çıkarlarsa dikkati çekeceklerdi. Yalnız, taşınma işlemini hep bir ertesi güne erteliyorlardı.

Atölyede eskiden beri öyle sıkı gelenekler egemendi ki, kentte başlamış olan grev buraya sıçramamıştı. Günün birinde, kasvetli, soğuk bir akşamda, adamın biri gelerek kapılarını çalmıştı. Adam yakınmaya gelmişti. Patronun kapıya gelmesini istiyordu. Fayna Silantyevna Fetissova hemen koşup ortalığı yatıştırdı. Sonra, «Gelin bakayım, kızlar!» diye seslenip işçileri çağırdı, hepsini birer birer gelen ziyaretçiye tanıştırdı. Ziyaretçi, kızların her birinin elini beceriksizce sıktı. Fetissova ile anlaştıktan sonra da çıkıp gitti.

Kızlar salona dönünce, atkılarını bağlamaya, kürklü, dar mantolarını giymek için kollarını havada savurmaya başladılar.

Amélie Karlovna içeriye girerek, «Ne var, ne oluyor?» diye sordu.

«Gidiyoruz, Madam. Grev varmış da.»

«İyi ama, ben... Ne kötülük gördünüz ki benden?»

Bn. Guichard, bunları söylerken ağlayacaktı neredeyse.

«Ağlamayın, Madam. Bizim sizden bir şey istediğimiz yok. Çok memnunuz sizden. Ama, ortada, siz, biz yokuz. Şimdi her yerde böyle artık, herkes grevde. Herkese karşı biz ne yapabiliriz ki?»

Tek tek hepsi çıkıp gittiler. Olya Diyomina ile Fetissova bile gittiler. Yalnız, Fetissova giderken, patronun kulağına, «Bunu sizin iyiliğiniz, atölyenin iyiliği için yaptım,» diye fısıldadı. Ama Amélie Karlovna, yine de bir türlü yatışmak bilmiyor, durmadan söyleniyordu.

«Ne nankör şeyler bunlar! İnsanları ne kadar yanlış tanımışım! Hele şu küçüğe ne iyilikler ettim! Hadi o daha çocuk diyelim, ama, ya o Fetissova cadısına ne demeli?»

Lara annesini avutmaya çalışıyor, «Senin için bir ayrım yapamazlar ki, anneciğim,» diyordu. «Kimsenin kızdığı yok sana. Tersine, şu anda çevremizde olup biten her şey, insanlar için, zayıfları, düşkünleri korumak için, kadınlarla çocukların iyiliği için yapılıyor. Gerçekten öyle. İnanmaz gibi başını sallama anne. Bu sayede, sen de, ben de, günün birinde daha mutlu bir hayat süreceğiz.»

Annesi bir türlü anlamıyordu. Gözyaşlarını tutmaya çalışarak, «Hep böyledir bu zaten,» diyordu. «Zaten durum karmakarışık, sen de gelmiş, insanı büsbütün şaşırtan şeyler söylüyorsun. Onlar işimi baltalıyorlar, sen de bana, 'Senin çıkarına uygun bu,'

diyorsun. Beni bunak, aptal filan mı sanıyorsun yoksa?»

Lara'nın kardeşi Rodya askerî okulda olduğundan, ana kız boş evde tek başlarına dolaşıp duruyorlardı. Karanlık sokak odalara boş gözlerle bakıyor gibiydi. Odalar da sokağa aynı gözlerle bakıyordu.

«Haydi anne, kalk, karanlık basmadan otele gidelim. İşitiyorsun, değil mi, anne? Hiç durmadan, hemen gidelim.»

İkisi birden arabacıya seslendiler:

«Fila, Fila! Haydi, Fila, bizi Karadağ Oteli'ne götürüver ne olur.»

«Başüstüne, Madam.»

«Şu bohçaları da alıver. Ha, sonra, Fila, eve de göz kulak ol olur mu? Karışıklıklar bitene kadar ev sana emanet. Kiril Modestoviç'e de yem ve su vermeyi unutma sakın. Her yanı kapayıp kilitle. Sonra arada bir bize bir görün.»

«Başüstüne, Madam.»

«Sağol, Fila. Tanrı seni korusun. Haydi, evden çıkmadan önce, işler yolunda gitsin diye biraz oturalım. Tanrı yardımcımız olsun.»

Hepsi eski bir Rus geleneğine uyarak, yola çıkmadan önce biraz oturdular, sonra evden ayrıldılar. Sanki uzun zaman hasta yatmışlardı da, sokağa ilk kez çıkıyorlardı. Dışarının havasını tanıyamadılar. Ceviz taklidi bir tahta gibi cilâlı, soğuk boşlukta, her yandan sanki torna tezgâhından çıkmış gibi düzgün, yuvarlak, hafif gürültüler işitiliyordu. Tabancalar patlıyor, topların salvoları uzaklardaki binaları yamyassı ediyordu.

Fila boş yere tersini iddia ediyordu ama, ana kız, kuru sıkı ateş edildiğini sanmaktaydılar. «Saçmalamasana, Fila! Bir düşün hele. Ateş edenler or-

talıkta görünmediğine göre, kuru sıkı değil de ne bu? Peki, sence kim ateş ediyor öyleyse? Cinlerle periler mi? Elbette kuru sıkı ateş ediyorlar.»

Bir dörtyol ağzında, devriye yollarını kesti. Kazaklar hepsini teklifsiz bir tavırla baştan ayağa yoklayıp üzerlerini ararken, bıyık altından gülüyorlardı. Kasketlerini afili bir biçimde yan giymişler, kayışlarını çenelerinin altından geçirmişlerdi. Bu yüzden, hepsi de tek gözlüymüş gibi görünmekteydi.

Lara, kentin geri kalan bölümüyle ulaştırma kesik oldukça Komarovski'yi göremeyeceğini hatırlayarak, «Aman, ne iyi!» diye düşünüyordu. Onunla olan ilişkilerini annesi yüzünden kesemiyordu. Annesine, «O adamı eve alma,» diyemezdi ki. O zaman her şey ortaya çıkardı. Sonra ne olacaktı peki? Aman! Bu iş bitsin de, sonu ne olursa olsundu. Lara öyle derin bir tiksinti duyuyordu ki, hemen oracıkta, sokak ortasında düşüp bayılacaktı neredeyse. Yalnız, neydi şimdi bu aklına gelen? İlk kez bir lokantaya gidip de ayrı odalardan birine kapandıkları zaman, duvarda korkunç bir tablo vardı. Üzerinde şişman bir Romalı görünüyordu. «Vazolu Kadın» dı tablonun adı. Evet, evet, ünlü bir tabloydu bu «Vazolu Kadın.» Bu tabloyu gördüğünde henüz kadın olmadığı için, kendisiyle bir kıyaslama yapmaya kalkışmamıştı. Sonradan olmuştu bu iş. Sofra da ne kadar özenle hazırlanmıştı!

Annesi soluk soluğa arkasından yetişmeye çalışıyordu ama, geride kalıyordu. «Ne var deli gibi koşacak böyle?» diye inliyordu. Lara hızlı hızlı yürümekteydi. Sanki gurur ve mutluluk veren bir güç tarafından taşımyormuş da, havada yürüyormuş gibi bir hali vardı.

«Silâhlar da amma patlıyor ha!» diye düşünü-

yordu. «Ne mutlu ezilenlere, ne mutlu güçsüzlere! Tanrı sizi korusun, mermiler! Siz de benim gibi düşünüyorsunuz, değil mi?»

XX

Gromeko kardeşlerin evi Sivtsev Vrajek Sokağı ile başka bir sokağın köşesindeydi. Aleksandr ve Nikolay Gromeko, kimya profesörüydüler. Biri Akademide, öteki Üniversitede ders veriyordu. Nikolay Aleksandroviç bekârdı. Aleksandr Aleksandroviç ise, Anna İvanovna adlı bir kadınla evliydi. Anna İvanovna, Krüger adlı bir demir-çelik fabrikası sahibinin kızıydı. Krügerlerin Ural'da Yuryatin bölgesinde geniş bir orman içinde, şimdi yüzüstü bırakılmış, verimsiz maden ocakları da vardı.

İki katlı bir evdi burası. Üst katta oturma odaları, yatak odaları, çocukların ders çalıştıkları oda, Aleksandr Aleksandroviç'in çalışma odası, kütüphane, Anna İvanovna'nın odası, Tonya ile Yura'nın odaları vardı. Konukları birinci kata alıyorlardı. Bu birinci katta çağla yeşili perdeler, pırıl pırıl bir piyano, bir akvaryum, zeytin ağacından yapılma mobilyalar, yosunları andırır birtakım bitkiler vardı. Bu yüzden burası, denizin durgun, yeşil dibini hatırlatıyordu.

Gromeko'lar kültürlü insanlardı. Evlerinde ufak çapta soylular toplantısı oluyor, oda konserleri veriliyordu. Bu konserlerde piyano üçlüleri, keman sonatları, yaylı sazlar dörtlüleri çalınırdı.

1900 Ocak ayında, Nikolay Nikolayeviç Vedenyapin'in yurt dışına gidişinden az sonra Sivtsev Vrajek Sokağı'ndaki evde yine böyle bir oda konseri verilecekti. Konserde Taneyev'in öğrencilerinden genç bir bestecinin keman için yazdığı yeni bir sonatla Çaykovski'nin üçlüsü çalınacaktı.

Hazırlıklar bir gün önceden başlamıştı. Salonun ortasını açmak için mobilyalar yerlerinden kaldırılıyordu. Bir köşede piyano akortçusu, belki yüzüncü kez aynı tuşa basıyor, sonra, bir avuç inci serper gibi, art arda sesler çıkarıyordu. Mutfakta tavuklar yolunuyor sebzeler ayıklanıyor, salçalar, salatalar için zeytinyağında hardal eziliyordu.

Anna İvanovna'nın yakın arkadaşı, sırdaşı olan Şura Schlesinger, daha sabahtan gelip herkesin kafasını şişirmeye başlamıştı.

Şura Schlesinger, uzun boylu, zayıf bir kadındı. Düzgün çizgili, biraz erkek görünümlü yüzüyle Çar II. Nikola'yı andıran bir hali vardı. Hele astragan şapkasını hafifçe yan giydiği zaman, bu benzerlik daha çok göze çarpıyordu. Şura misafirliğe gittiğinde, bu astragan şapkayı başından çıkarmaz, yalnız tülünü kaldırmakla yetinirdi.

Üzüntülü, kaygılı zamanlarında iki arkadaş birbirlerine içlerini döküp rahatlarlardı. İşin tuhafı, iki kadın da, birbirlerini inciten, kıran sözler söyleyerek rahatlayabiliyorlardı. Çok geçmeden ikisi de işi azıtıyor, derken aralarında bir kavga kopuyor, sonunda ağlamaya başlıyorlar, sonunda yine barışıyorlardı. Düzenli aralarla yaptıkları bu kavgalar ikisi üzerinde de yatıştırıcı bir etki uyandırmaktaydı. Bazı insanlar da rahatlamak için sülüğe kan aldırmazlar mı?

Şura Schlesinger, birkaç kez evlenmişti ama, boşanır boşanmaz kocalarını unutuveriyordu. Onlara karşı öylesine kayıtsızdı ki, bütün hallerinden, tavırlarından, onun yalnız, bağımsız bir kadın olduğu anlaşılıyordu.

Şura Schlesinger 'teosof'tu, yani, Tanrı'ya eriştiklerini ileri sürenlerin tarikatine mensuptu. Bu-

nunla birlikte, ortodoks mezhebinin bütün ayinlerini, geleneklerini de çok iyi bilirdi. Örneğin, kendinden geçtiği zamanlarda bile, kilisedeki papazlara ne diyeceklerini, ilâhilerle duaları nasıl okuyacaklarını fısıldamaktan kendini alamazdı. Bu yüzden de sık sık onun aceleci, kısık sesi duyulurdu.

Şura Schlesinger, matematikten anlardı. Hint felsefesini bilir, Moskova konservatuarındaki en büyük profesörlerin adresini bilirdi. Ayrıca, kimin kiminle düşüp kalktığından da haberi olurdu. Sözün kısası, bilmediği yoktu Şura'nın! Bu yüzden, ortaya önemli bir olay çıktı mı, herkes hemen, yargıç olarak, Şura'yı çağırırdı.

Çağrılılar, kararlaştırılan saatte gelmeye başladılar. Bunlar arasında Adelaid Filipovna, Hinz, Fufkov'lar, Bay ve Bn. Bassurman, Verjitski'ler, Albay Kavkaztsev de vardı. Dışarıda kar yağıyordu. Sokak kapısı açılınca da, sokağın havası içeriye doluyor, birbirini kovalayan kar taneleri yüzünden, kapı düğümlerle dolu bir ağı andırıyordu. Erkekler soğuk sokaktan, ayaklarında kar çizmeleriyle içeriye giriyorlar, dalgın, beceriksiz, aptalca tavırlar takınıyorlardı. Karılarınınsa tersine, yüzleri ayazdan kızarmıştı. Kürk mantolarının yakalarındaki düğmeler çözülmüş, tüylü atkıları saçlarının arkalarına doğru kaymıştı. Saçlarının üzerinde pul pul kar taneleri parıldıyordu. Bunların hepsi de, her şeyi kanıksamış birer sokak kadını tavrı takınmaya özenmekteydiler. O sırada, «Kui'nin yeğeni! Kui'nin yeğeni geliyor!» diye fısıltılar işitildi. Kui, o dönemin en ünlü bestecilerinden biriydi. Piyanist olan yeğeni de bu eve ilk kez geliyordu.

Salonun ardına kadar açık yan kapılarından, karla kaplı bir yol gibi uzayıp giden ziyafet sofrası

görülmekteydi. İçkilerin şişeler içindeki parıltısı insanın gözünü alıyordu. Ufacık gümüş tepsilere yerleştirilmiş küçük sirke, zeytinyağı şişeleri göze çok hoş görünüyordu. Birer 'natürmort'a benzeyen av etleriyle çerezler, her tabağın üzerindeki piramit biçiminde dürülmüş peçeteler, badem kokan leylak rengi çiçekler insanın iştahını açıyordu. Herkes dünya nimetlerinden tatma anını geciktirmemek için, manevî ziyafete başlamakta acele etti; çağrılılar salona dizilmiş iskemlelere oturdular. Piyanist de piyanonun başına geçip oturduğunda, yine, «Kui'nin yeğeni,» diye fısıldaşanlar oldu. Biraz sonra konser başladı.

Sonatın can sıkıcı, çetrefil ve ukalâca olduğunu herkes biliyordu. Nitekim hepsi doğru çıktı. Ayrıca, sonat, korkunç derecede uzun sürdü.

Müzik eleştirmeni Kerimbekov'la Aleksandr Aleksandroviç aralarda sonat konusunda tartışmaya girdiler. Eleştirmen sonatı yerin dibine batırıyor, Aleksandr Aleksandroviç de göklere çıkarıyordu. Çevredeki çağrılılarsa, sigara içiyorlar, dolaşıyorlardı, iskemleleri alıp öteye koyuyorlardı.

Gözler yeniden bitişik salonda pırıl pırıl durmakta olan ütülü sofra örtüsüne dikildi. Herkes, daha çok beklemeden konsere devam edilmesini önerdi.

Piyanist dinleyicilerden yana baktı, öteki müzisyenlere başıyla işaret etti. Kemancıyla, viyolonselci Tizkiyeviç yaylarını kaldırdılar. Aynı anda üçlü, hıçkırığı andıran seslerle başladı.

Yura, Tonya ve Mişa Gordon üçüncü sıradaydılar. Mişa şimdi zamammn yarısım Gromeko'ların evinde geçiriyordu.

Bir ara Yura, önünde oturmakta olan Aleksandr

Aleksandroviç'e, «Yegorovna size işaret ediyor,» diye fısıldadı.

Gremeko'ların kır saçlı, yaşlı hizmetçileri Yegorovna salonun kapısı önünde durmaktaydı. Yura'dan yana yalvarır gibi bakıyor, sert baş işaretleri yaparak Yura'ya, Aleksandr Aleksandroviç'le hemen konuşmak istediğini anlatmaya çalışıyordu.

Aleksandr Aleksandroviç başını çevirdi, Yegorovna'ya ters ters bakarak, «Ne yapayım yani?» demek ister gibi, omuzlarını silkti. Yegorovna bir türlü gitmek bilmiyordu. Çok geçmeden de, ikisi arasında salonun bir ucundan öbür ucuna, dilsizlerin yaptıkları türden, kaş göz işaretiyle bir konuşmadır başladı. Herkes onlardan yana bakıyordu. Anna İvanovna da, kocasına büyük bir öfkeyle bakıyordu. Aleksandr Aleksandroviç yerinden kalktı. Bu durum daha çok süremezdi böyle. Kızarıp bozardı, sessizce salonu geçip Yegorovna'ya yaklaştı.

«Utanmıyor musun, Yegorovna?» diye çıkıştı. «Ne var böyle yırtınıp duracak? Söyle bakalım, ne oldu?»

Yegorovna onun kulağına bir şeyler fısıldadı.

Aleksandr Aleksandroviç, «Neresiymiş Karadağ?» diye sordu.

«Otel.»

«E, anladık, ne olmuş?»

«Oradan acele çağırıyorlar onu. Tanıdıklarından biri ölmek üzereymiş.»

«Ölmek üzere miymiş? Şimdi mi? Olmaz böyle şey, Yegorovna. Konser neredeyse bitecek. Ufacık bir parça daha çalacaklar. Bitirsinler, o zaman söylerim bunu ona. Şimdi nasıl söyleyeyim, görmüyor musun?»

«Otelin garsonu bekliyor. Arabayla gelmiş. Birisi

ölmek üzereymiş diyorum size, anlamıyor musunuz? Soylu bir hanımmış.»

«Şimdi olmaz dedim ya. Şurada beş dakikalık bir şey kaldı.»

Aleksandr Aleksandroviç gelirken olduğu gibi, yine duvarın dibinden dolaşarak sessizce yerine döndü. Kaşlarını çatmış, iki kaşının arasını oğuşturuyordu.

Çalınan parçanın ilk bölümünün sonunda, dinleyiciler çalanları alkışlarlarken Aleksandr Aleksandroviç kemancı Fadey Kazimiroviç'e yaklaşarak, «Birisi gelmiş, sizi istiyor.» dedi. «Bir kaza olmuş galiba. Onun için konseri yarıda bırakacağız çaresiz.» Sonra, ellerini uzatıp avuçlarını salondan yana çevirerek alkışları durdurdu, sesini yükselterek, «Bayanlar, baylar,» dedi, «konseri ne yazık ki burada kesmek zorundayız. Bu arada, dostumuz Fadey Kazimiroviç'e de en derin dostluk duygularımızı bildiririz. Başına üzücü bir şey gelmiş olduğundan bizlerden ayrılmak zorunda. Böyle bir zamanda onu yalnız bırakmak istemem. Bu nedenle, ben de kendisiyle birlikte gideceğim.» Sonra, Yura'ya dönerek devam etti, «Yura, koş arabacıya söyle, arabayı kapının önüne getirsin. Atları çoktandır koşmuş olmalı herhalde.» Yeniden çağrılılara dönerek, «Bayanlar, baylar,» dedi, «size vedâ etmiyorum. Çok rica ederim, hepiniz kalın ve rahatınıza bakın. Çok kalmam, hemen dönerim.»

İki oğlan da, gece karlı havada bir dolaşmak istediler. Aleksandr Aleksandroviç, onların da kendisiyle birlikte gelmelerine izin verdi.

XXI

Aralık ayındaki ayaklanmadan sonra, hayat yine normal akışında sürüp gitmeye başlamıştı ama, yer yer, yine de, devrimcilerle askerlerin çatışmaya girdikleri oluyordu. Her zaman olduğu gibi, yeni yeni çıkan yangınlar, ayaklanmanın son izlerini oluşturmaktaydı.

O zamana dek, hiç bu kadar uzak yola gitmemişlerdi. Yolculuk onlara hiç bu geceki kadar uzun görünmemişti. Oysa gidecekleri yer çok yakın sayılırdı. Smolensk ve Novinsk Caddelerinden geçecekler, Sadovaya Sokağının yarısına kadar geleceklerdi. Sisle karışık korkunç bir ayaz, boşluğu parçalıyor, darmadağın küçük parçalar haline getiriyordu sanki. Evlerde yanan sobalardan çıkan dumanlar, rüzgârda hemen dağılıyor, atların nal sesleri, kızağın karlar üzerindeki gıcırtıları, onlarda uzun süredir yoldaymışlar da çok uzun mesafe almışlar gibi bir duygu uyandırıyordu. Otelin önünde, sırtına çul örtülmüş, dizlerinden aşağısına bezler sarılmış bir at gördüler. Bu at, şık, zarif bir kızağa koşulmuştu. Kızağın iskemlesinde oturmakta olan arabacı, başını bir boyun atkısıyla sarıp sarmalamış, üstelik yün eldivenli ellerinin arasına alarak, ısınmaya çalışıyordu.

Otelin taşlığı sıcacıktı. Vestiyeri kapıdan ayıran parmaklığın öteki yanında, kapıcı uyuklamaktaydı. Vantilâtörün sesi, sobanın mırıltısı, kaynamakta olan semaverin çıkardığı ıslıklar yüzünden, adamcağızın içi geçmişti. İkide bir dalıyor, kendi homurtusunu duyunca hemen uyanıveriyordu.

Sol tarafta, allıklı, sürmeli bir kadın, aynanın karşısına geçmiş, kendini seyrediyordu. Sürdüğü pud-

ra, şiş yüzüne unluymuş gibi bir görüntü veriyordu. Üzerinde, o mevsim için çok ince sayılabilecek kürk bir ceket vardı. Kadın, yukarıdan inecek olan birini bekliyordu. Aynaya arkasını dönerek önce sağ, sonra sol omuzunun üzerinden kendini seyrediyor, arkadan nasıl göründüğünü anlamaya çalışıyordu.

O sırada, kapıda, soğuktan mosmor olmuş bir arabacı göründü. Uzun kürküyle, bir Paskalya çöreğini hatırlatmaktaydı. Üstünden başından çıkan dumanlar, bu benzerliği daha da arttırıyordu.

Aynanın karşısındaki kadına, «Daha çok sürecek mi bayan?» diye sordu. «İnsanın sizin gibilere işi düşmeye görsün. Dışarıda atlar soğuktan donacak neredeyse.»

24 No. lu odada olup bitenler, otel personelinin günlük sorunlarına bir yenisini daha eklemişti. Sık sık zil sesleri duyuluyor, duvardaki camlı tabelada numaraların düştüğü görülüyordu. Böylece, hangi numaradaki müşterinin çıldırarak, ne istediğini kendi de bilmeden, garsonu şaşkına çevirdiği anlaşılıyordu.

Şu anda da, Bn. Guichard olacak o deli kadına doktor ilâç vermekle meşguldü. Kadına, kusturucu ilâçlar içirilmiş, midesiyle bağırsakları yıkanmıştı. Oda hizmetçisi Glaşa'nın, tahtaları silmekten dizlerinde derman kalmamıştı. Zavallıcık, elinde su dolu kovalarla, durmadan girip çıkıyordu. Mutfaktaki patırtı, bu kargaşalıktan daha da önce başlamıştı. Başladığı zaman da, kimse bir araba çağırıp o zavallı kemancıyı çağırmak için Tereşka'yı yollamayı akıl edemiyordu. Avukat Komarovski henüz gelmemiş, koridor da, bir sürü işsiz güçsüzle dolmamıştı. Bunlar şimdi 24 numaranın kapısının önüne yığılmışlar, yolu tıkıyorlardı.

Olay şöyle başlamıştı: Öğleden sonra, garson Sísoy, eline tepeleme dolu bir tepsi almış, bütün hızıyla koridora girmeye hazırlanıyordu. Tam o sırada, birisi ters bir hareket yaparak, yanlışlıkla garsona çarpmıştı. Sisoy'un elindeki tepsi şangırtılarla yere düşmüş, çorba dökülmüş, üç çukur, bir de düz tabak kırılmıştı.

Sisoy, «Kabahat bende değil, bulaşıkçı kadında, o çarptı bana. Kırılanları da o ödesin.» diyordu. Saat gecenin on biri olmuştu. Personelin yarısı çıkıp gitmek üzereydi ama, bu olay yüzünden başlayan ağız kavgası sona ermemişti.

«Sakar herif, ne olacak! Durmadan eli ayağı titrer. Gece gündüz elinden içki şişesi düşmez. Kafayı çekince önünü görmez, domuz gibi burnunun doğrusuna gider. Sonra da, ona biz çarpmışız, tabakları biz kırmışız, çorbayı biz dökmüşüz, yok bilmem ne! Söylesene bakayım, kim itti seni, sersem? Yalan söylemeye utanmıyorsun değil mi?»

«Önce de söyledim sana, Matriyona Stepanovna, ağzını topla!»

«Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, yukarıdaki o sokak sürtüğü de kendini zehirlemiş. İşe bak sen hele! Önüne gelenle düşer kalkar da sonra namusluluk taslar. Bu otelden de bu tipler hiç eksik olmaz!»

Mişa'yla Yura, koridorda, otel odasının kapısının önünde, bir aşağı, bir yukarı dolaşıyorlardı. Aleksandr Aleksandroviç ise, düşündüğünden bambaşka bir olayla karşılaşmıştı. «Bir müzisyenin başına, ancak şerefli, yüce bir trajedi gelebilir,» diye düşünüyordu. Oysa bambaşka, karmakarışık bir işti bu. Düpedüz rezilce, çirkef bir olaydı. Hele çocuklara göre hiç değildi.

Garsonlar durmadan koridorda gidip geliyor-

lardı. 24 numaraya bakan garson, çocukların yanına yaklaştı. Alçak sesle, «Girsenize hanımın yanına, küçük beyler,» dedi. «Girin, korkmayın, iyileşti artık, merak edecek bir şey yok. Kendine geldi. Burada durmayın. Demin başımıza bir kaza geldi. Pahalı türünden bir yığın tabak çanak kırıldı. Müşterilere hizmet etmek zorundayız ya! Durmadan sağa sola koşturuyoruz. Yer dar, o yüzden. Girin içeriye.»

Çocuklar adamın dediğini yaptılar.

Odada, masanın üzerinde asılı duran gaz lâmbası yerinden indirilmiş, odayı ikiye bölen, tahtakurusu kokan tahta bir bölmenin arkasına götürülmüştü. Bu dar aralık, yatak odası olarak kullanılıyordu. Kapıdan bakılınca, içerisi görülmesin diye, önüne tozlu bir perde gerilmişti ama, o telâş içinde perdeyi indirmeyi unutmuşlardı. Perdenin alt kenarı, tahta bölmenin üstünden geçirilmişti. Lâmba, yatağın bulunduğu bölmenin arkasında, bir iskemlenin üzerinde duruyordu. Odanın bu köşesine alttan doğru saçtığı ışıklarla, burası bir tiyatro sahnesinin ön kısmına benziyordu.

Bn. Guichard, bulaşıkçı kadının dediği gibi kendini arsenikle değil, dentürdiyotla zehirlemeye kalkışmıştı. Odanın içini, taze cevizlerin henüz yeşil kabuklarının içindeykenki kokusunu andıran keskin, buruk bir koku kaplamıştı.

Bölmenin arkasında bir hizmetçi yerleri siliyordu. Yatağın üzerine, yarı çıplak bir kadın uzanmıştı. Her yanı, su, ter ve gözyaşı içindeydi. Bir yandan hıçkırıyor, öte yandan da, yapış yapış saçlı başını, bir tasın üzerine doğru eğiyordu. O kadar uygunsuz, utanılacak bir görüntüydü ki bu, çocuklar hemen başlarını çevirdiler. Ama, şaşkın şaşkın bakan Yura, yine de birtakım şeyler görmüştü: Bir kadın, bazı

yapmacık tavırlar takınıp da kendini zorlayıp kasıldı mı, artık heykeller gibi güzel olmaktan çıkıyordu. Bu gibi hallerde böyle bir kadın, tıpkı güreş minderine çıkmış kaslı bir pehlivanı andırmaktaydı.

Sonunda bölmenin arkasında duran biri, perdeyi indirmeyi akıl etti.

Ağlamaktan kısılmış bir kadın sesi, iki geğirti arasında, «Fadey Kazimiroviç, dostum! Elini ver bana. Elin nerede?» diyordu. «Ne acılar çektim, bir bilsen! Kuşkular içinde kıvranıyordum... Sanmıştım ki... Neyse ki hepsi saçmaymış, biliyorum artık... Ne yapayım, elimde değil, kafam gereğinden fazla işliyor. Ama bilemezsin, Fadey Kazimiroviç, şimdi öyle rahatladım ki! Ve sonuç... İşte hayattayım....»

«Sakin ol, Amélie Karlovna, sakin ol, lütfen. Çok sıkıcı şeyler bunlar, emin ol, çok sıkıcı şeyler...»

Aleksandr Aleksandroviç çocuklara dönerek, «Hemen eve dönmemiz gerek,» diye homurdandı. Çocuklar ne yapacaklarını şaşırmışlar, kapının önünde, karanlıkta, öylece duruyorlardı. Ne yana bakacaklarını bilemedikleri için, odanın dibine doğru bakmaktaydılar. Lâmba buradan alınıp o bölmenin arkasına götürülmüştü. Odanın o tarafındaki duvarlarda resimler vardı. Ayrıca, notalarla dolu bir etajer, kâğıtlar, albümlerle tıklım tıklım bir yazı masası görülüyordu. Üzerinde işlemeli bir örtü bulunan bu masanın öbür yanında bir kız bir koltuğa oturmuş, uyuyordu. Koltuğun arkalığını kucaklamış, yanağını da bu arkalığa dayamıştı. Çok yorgundu herhalde, çünkü çevresindeki gürültüye, telâşlı konuşmalara aldırış etmeden uyumaktaydı.

Aleksandr Aleksandroviç'le çocukların burada yapabilecekleri bir şey yoktu. Hattâ kalmaları saçma, uygunsuz olmaya başlamıştı. Aleksandr Aleksandro-

viç, yine, «Haydi, gidelim artık,» dedi. «Yalnız, Fadey Kazimiroviç dışarıya çıksın da, veda edeyim ona.»

Ama bölmenin arkasından Fadey Kazimiroviç değil, başka bir adam çıktı. İriyarı bir adamdı, sinekkaydı traş olmuştu. Başını dik tutuyordu. Kendinden emin görünüyordu. Tavandaki askısından indirilmiş lâmbayı başının üzerinde tutmaktaydı. Uyumakta olan kızın arkasındaki masaya yaklaştı, lâmbayı yine yerine koydu. Işık kızı uyandırdı. Erkeğe gülümsedi, gözlerini kırpıştırdı, sonra gerindi.

Mişa bu tanımadığı adamı görünce baştan ayağa titredi, ona yiyecekmiş gibi bakmaya başladı. Yura'nın kolunu çekiyor, ona bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Yura ise onu dinlemek niyetinde değildi.

«Ne fısıldayıp duruyorsun öyle, ayıp değil mi? Herkes ne der sonra,» diyerek onun sözünü kesti.

Öte yandan, adamla genç kız, tek söz söylememişlerdi, yalnızca bakışıyorlardı, karşılıklı böyle birbirlerini anlamalarında büyülü, korkunç bir taraf vardı. Sanki adam kuklacıydı, kız da onun el hareketlerine boyun eğen bir kukla.

Kızın yüzünde beliren yorgun gülümsemeyle, gözleri yarı kapanıyor, dudakları aralanıyordu. Erkeğin keyifli bakışlarına şeytanca göz kırparak karşılık verdi. İkisi de, her şeyin yolunda oluşundan, sırlarının ortaya çıkmamış oluşundan, zehir içen kadının yaşamasından hoşnuttular.

Yura ikisine de yiyecekmiş gibi bakıyordu. Bulunduğu yarı karanlıkta onu kimse görmüyordu. O da, gözlerini bir an bile ayırmaksızın, lâmbanın çevresindeki ışıklı yuvarlağa bakıyordu. Bu köleleştirilmiş kızın halinde anlatılamaz bir gizemlilik, utanç verici bir şeyler vardı. Yura'nın içinde karşıt duygular kaynaşıyordu. Bu duygular, o ana kadar hiç hissetmediği bir güçle yüreğini burkmaktaydı.

Tonya ve Mişa'yla birlikte «bayağılık» dedikleri, o kadar sözünü ettikleri şey, işte bu görüntünün ta kendisiydi. «Bayağılık» sözcüğünün belirgin bir anlamı yoktu ama, yine de kaygı verici, çekici bir şeydi bu. Onlar bu işe bayağılık diyerek kestirip atıyorlar, bu gibi şeylerden uzak duruyorlardı. Şimdiyse bu güç, Yura'nın gözleri önündeydi. Bir nesne gibi somut ve ayrıntılı, aynı zamanda da bir düş gibi bulanıktı. Bu güç, acımasız ve yıkıcıydı ama, aynı zamanda, yalvarır, umutsuzluğunu dile getirir gibiydi. Bu koşullarda, onların çocukça felsefeleri nerede kalmıştı, şimdi ne yapmaları gerekiyordu?

Sokağa çıktıklarında Mişa, «Kimdi o adam, biliyor musun?» diye sordu. Yura derin düşüncelere dalmış olduğu için ona karşılık vermedi. Mişa devam etti, «Babana durmadan içki içirip onun kanına giren adam var ya? Bu, o işte. Hatırladın değil mi? Tren vagonunda hani. Anlatmıştım sana.»

Yura, babasını ve geçmiş günleri değil, kızı ve gelecek günleri düşünüyordu. Önce Mişa'nın kendisine söylediklerini anlamadı bile. Zaten soğuk yüzünden konuşmak da güçleşmişti.

Aleksandr Aleksandroviç, arabacıya, «Üşüdün, değil mi, Semyon?» diye sordu.

Sonra, yola çıktılar.

SVENTİTSKİ'LERİN NOEL AĞACI

I

O kış, Aleksandr Aleksandroviç Gromeko, karısı Anna İvanovna'ya eski bir elbise dolabı armağan etmişti. Elden düşme aldığı bu dolap, abanoz ağacından, kocaman bir şeydi. Bu haliyle hiçbir kapıdan geçmesine olanak yoktu. Onun için, söküp getirdiler, eve ayrı ayrı parçalar halinde soktular, sonra da, «Bunu nereye koysak?» diye düşünmeye başladılar. Alt kattaki odalar genişti ama, dolabın burada durmasının bir anlamı yoktu. Üst kattaki odalar, dolabın sığamayacağı kadar küçüktü. Sonunda dolaba, merdiven başında, ev sahiplerinin yatak odasının yanında bir yer bulunabildi.

Sökülmüş olan dolabı yeniden kurması için, kapıcı Markel eve çağırıldı. Markel, altı yaşındaki kızı Marinka'yı da yanında getirmişti. Küçük kıza bir elma şekeri verdiler. Marinka bir yandan burnunu çekerken, öbür yandan hem elma şekerini, hem de tükürüğüyle ıslanmış parmaklarını yalaya yalaya, somurtkan bir tavır takındı, babasının çalışmasını izlemeye başladı.

Bir süre, işler yolunda gitti. Dolap, Anna İvanovna'nın gözleri önünde yavaş yavaş kurulmaya başlıyordu. Birden, iş artık yalnız dolabın üst kısmının yerleştirilmesine kaldığı sırada, Anna İvanovna da Markel'e yardım etmek istedi. Dolabın alt kısmına bastı ama, ters bir hareket yaptı, somunları sıkıştı-

rılmamış olan yan tahtaya çarptı. Markel dolabın kenarlarını iğreti bağlamıştı. Bu çarpma yüzünden ip gevşedi. Dolabın tahtaları döşemenin üzerine yıkılırken, Anna İvanovna da sırtüstü yere düştü, fena halde canı acıdı.

Markel hemen ona doğru koştu. «Aman, hanımefendi, neden yaptınız bu işi canım?» diye haykırdı. «Kemiğe bir şey olmadı ya? İyi bakın kemiğe. Asıl önemli olan kemiktir. Yumuşak etin önemi yok. O kendi kendini iyi eder.»

O sırada Marinka ağlamaya başlamıştı. Markel, «Sen de zırlayıp durma bakayım, sersem!» dedi. «Haydi, sil burnunu da annenin yanına git.» Sonra yine Anna İvanovna'ya döndü, «Dolabı kendi başıma kuramayacağımı sandınız galiba. Gerçi ben kapıcıyım ama, asıl mesleğim marangozluktur. Belki inanmazsınız ama, dolap olsun, başka şey olsun, elimden ne mobilyalar geçti benim! Maun mu istersiniz, ceviz mi istersiniz, cilâsına varıncaya kadar her şeyini yaptım bunların. Sonra, babaları zengin bir sürü kız da tanıdım ben. Ama hepsi de geçip gitti. İçki içerdim çok, hem de sert içkiler.»

Bu arada Markel, hemen koşup bir koltuk getirmişti. Anna İvanovna onun yardımıyla koltuğa kadar sürüklenerek oturdu. Bir yandan da inliyor, sırtını oğuşturuyordu. Markel dolabın dağılan parçalarını toplamaya, birleştirmeye başladı. Üst kısmını da yerleştirdikten sonra, «Tamam!» dedi, «Bir tek kapıları takmak kaldı, ondan sonra da bunu kaldırıp vitrine koyun artık.»

Anna İvanovna bu dolaptan hoşlanmamıştı. Görünüşü, hantallığı bakımından dolap, sandıkla lâhit arası bir şeydi. Bu dolap, kadına, boş inançlarla karışık bir korku veriyordu. Anna İvanovna dolaba,

«Askold'un Mezarı» adını takmıştı. Bu Askold, adı efsanelere geçmiş, Kiev'li bir prensti. Aslında, Oleg'in atından sözetmek istiyordu. Puşkin'in bir şiirinin adı olan «Oleg'in Atı», sahibinin ölümüne neden olan bir şeydi. Anna İvanovna da, bu dolaba sahip olanın ölebileceğini anlatmak istiyordu. Zaten, rasgele, karmakarışık kitap okuduğu için, çoğu zaman birbirine benzer kavramları karıştırırdı.

Bu düşüşten sonra, Anna İvanovna'nın ciğerlerinde leke olduğu anlaşıldı.

II

Anna İvanovna, 1911 yılının kasım ayını bir hastane yatağında geçirdi. Zatürreye yakalanmıştı.

Yura, Mişa Gordon ve Tonya, üniversiteyi gelecek baharda bitireceklerdi. Yura tıp, Tonya hukuk, Mişa da edebiyat fakültesindeki felsefe öğrenimini böylece tamamlamış oluyordu.

Yura'nın kafasında her şey karmakarışıktı. Düşünceleri, mantığı, eğilimleri, başka hiç kimseninkine benzemiyordu. Son derece duygulu bir delikanlıydı. Görüşleri anlatılamayacak kadar yeniydi.

Sanat ve tarih onu çekiyordu ama, mesleğini seçerken enine boyuna düşünmemişti. Ona göre içten gelen bir neşe, hayallere dalma, nasıl bir meslek olamazsa, sanat da bir meslek sayılamazdı. Fiziğe ve doğa bilimlerine ilgi duyuyor, günlük hayatta insanın topluma yararlı bir meslek sahibi olması gerektiğine inanıyordu. İşte bunun için, tıp öğrenimi yapmıştı.

Dört yıl önce, henüz birinci sınıftayken, bütün bir dönemi, üniversitenin bodrumunda, anatomi salonunda geçirmişti. Buraya sarmal bir merdivenden iniliyordu. Saçları başları darmadağın öğrenciler kü-

çük gruplar halinde, ya da tek başlarına, anatomi anfisinin en dibinde toplanırlardı. Kimi, bir sürü kemiğin karşısında ders çalışır, bir yandan da, eski püskü kitapları karıştırırdı. Kimi de, kıyıda köşede, cesetlerin organlarını parçalardı. Bu arada, dalga geçenlere, haşarılık yapanlara, morgun döşeme taşları üzerinde sürü halinde koşan fareleri kovalayanlara da rastlanırdı. Anatomi salonunun yarı aydınlığında, kim oldukları bilinmeyen insanlara ait cesetler fosfor gibi parıldardı. Bunların çıplaklığı insanın gözüne batardı. Cesetler arasında kendini öldürüp de kim oldukları anlaşılamamış delikanlıların, suda boğulmuş, henüz kokmamış kızların ölüleri de vardı. Şap iğneleri bu cesetleri gençleştiriyor, onlara aldatıcı bir tombulluk veriyordu. Öğrenciler cesetleri parçalayıp kesiyorlar, ders için hazırlıyorlardı. Buna karşın, insan vücudunun güzelliği, en küçük ayrıntısına kadar varlığını koruyordu. Öyle ki, örneğin anatomi masasının çinkosu üzerine kimbilir nereden getirilip atılmış bir kız cesedi karşısında duyduğunuz şaşkınlık, onun vücudundan koparılmış bir kolu, kesilmiş bir eli gördüğünüz zaman, yine de devam ediyordu. Bodrum, buram buram formol, fenol kokmaktaydı. Her yanda bir esrar havası vardı. Upuzun yatan ölülerin bilinmeyen kaderlerindeki esrardı bu. Hayatın ve esrarının ta kendisiydi. Sanki babasının evine yerleşir gibi, gelip rahatça buraya yerleşmişti.

Bu esrarın başka her şeyden daha güçlü olan sesi, Yura'nın ardını bırakmıyor, onun anatomi çalışmalarını engelliyordu. Ama, hayatta onun kafasını kurcalayan daha neler vardı. O buna alışmıştı artık, çalışırken aklı takılmakla birlikte, bu hale pek aldırdığı yoktu.

Yura kafası işleyen bir çocuktu. Yazı yazmaktan

hoşlanıyordu. Henüz lisedeyken, bir kitap yazmayı düşünmüştü. Kendi hayatının öyküsü olacaktı bu. İçinde de, üzerinde en derin etkileri yaratmış olan hayallerle düşünceler, tıpkı patlayıcı maddeler gibi, yer yer gizlenmiş olacaktı. Yalnız, bu kitabı yazmak için henüz çok genç sayılırdı. Bu yüzden, büyük bir tablo yapmak isteyip, ömrünü eskizler çizerek geçiren bir ressam gibi, o da şimdilik şiir yazmakla yetiniyordu.

Yura, bu şiirleri yazmayı bir tür günah sayıyordu ama, bunlar çok canlı, yeni şeyler olduğundan, işin bu yönünü hoşgörüyordu. Bu iki nitelik, yani canlılık ve yenilik, ona göre, sanat yapıtına gerçeklik sağlayan unsurlardı. Bunlar olmadıkça, bir sanat yapıtının anlamsız, boş, yararsız olduğuna inanıyordu.

Yura, kişiliğinin gelişmesinde dayısına çok şey borçlu olduğunu da anlıyordu.

Nikolay Nikolayeviç, o sırada Lozan'da oturmaktaydı. Orada hem Rusça, hem de başka dillerde kitaplar yayınlamıştı. Yapıtlarında yine eski düşüncelerini açıklıyordu. Bu düşüncelere göre, tarih, ikinci bir evren demekti. Zaman ve bellek gibi iki kavramın yardımıyla insan, ölüme karşı bu yeni evreni kurmuştu. Bu kitapların özü, Hıristiyanlığın yepyeni bir biçimde anlaşılması demekti. Sonuç olarak da kitaplar, yepyeni bir sanat anlayışı getiriyordu.

Bu düşüncelerin Mişa Gordon üzerindeki etkisi, Yura üzerindeki etkisinden de daha derindi. Mişa'nın kendisine uzmanlık konusu olarak felsefeyi seçmesinin nedeni, bu düşüncelerdi. Fakültedeki ilâhiyat derslerini de izliyor, hattâ daha sonra ilâhiyat fakültesine girmeyi bile düşünüyordu.

Dayısının etkisi altında Yura ilerlemiş, gelişmişti. Mişa ise bu görüşlerin tutsağı olmuştu sanki. Yu-

ra, Mişa'nın ırksal kökeninin, onun aşırı eğilimleri üzerinde oynadığı rolü anlamaktaydı. Yine de onu, o tuhaf düşüncelerinden vazgeçirmeye çalışmamak gibi bir incelik, bir anlayış gösteriyordu. Çoğu zaman, «Şu Mişa biraz daha deneyci, gerçekçi olsa ne iyi olur,» diye düşünmekten de kendini alamıyordu.

III

Kasım ayının sonlarına doğru bir akşam, Yura üniversiteden geç döndü. Çok yorgundu, sabahtan beri ağzına tek lokma koymamıştı. O gün ev halkının epey telâşlandığını söylediler ona, Anna İvanovna, spazmlar içinde kıvranmış, birçok doktor muayeneye gelmişti. Önce bir papaz çağrılmasını önermişler, sonra bu fikirlerinden caymışlardı. Anna İvanovna şimdi biraz daha iyiydi. Kendine gelmiş, «Yura gelir gelmez hemen bana gönderin,» demişti.

Yura üstünü bile değiştirmeden, hemen yatak odasına çıktı.

Odada hâlâ biraz önceki telâşın izleri vardı. Bir hastabakıcı, tuvalet masasının başında sessiz sessiz bir şeyler yapıyordu. Çevresinde buruşuk bezler, kompres yapmak için kullanılmış ıslak havlular vardı. Anna İvanovna, kan tükürmüş olduğu için, tasın içindeki su hafifçe pembeleşmişti. Ayrıca suyun içinde ampul parçalarıyla, ıslanıp şişmiş pamuk topakları da yüzmekteydi.

Hasta kan ter içindeydi, kupkuru dudaklarını dilinin ucuyla ıslatıyordu. Yüzü sabahtan beri büsbütün solmuştu.

Yura, «Sakın hastalığa yanlış teşhis konmuş olmasın?» diye düşünüyordu. «Zatürre belirtileri bunlar. İleri bir aşamada galiba.» Anna İvanovna'nın hatı-

rını sordu. Bu gibi durumlarda söylenmesi alışılagelmiş birkaç basmakalıp söz söyledi, sonra da hasta-bakıcıyı dışarıya çıkardı. Nabzını yoklamak için Anna Ivanovna'nın bileğini tutarken, öbür eliyle de, ceketinin cebinde stetoskopunu aradı. Anna İvanovna başıyla işaret etti, «Ne gereği var bunun artık?» demek istiyor gibiydi. Yura onun kendisinden başka bir şey istediğini anladı. Anna İvanovna bütün gücünü toplayarak konuşmaya başladı:

«Papazlar gelip günah çıkarttırmak istediler bana... Ölüm kapıyı çaldı artık... Her an içeriye girebilir... İnsan bir diş bile çektirmeye kalkışsa... korkar, canı yanar, hazırlanır buna... Benim dişim değil, canım, bütün benliğim çekilip gidecek... Sanki bir kerpetenle çekip alacaklar onu... Anlamı ne bunun?.. Kimse farkında değil... Yüreğim burkuluyor, korku içindeyim.»

Sustu. Yanaklarından yaşlar akıyordu. Yura hiçbir şey söylemiyordu. Biraz sonra Anna İvanovna yine devam eti:

«Sen akıllı bir çocuksun... Akıllı insanlar başkalarına benzemezler... Bir şeyler biliyorsundur herhalde... Konuş da yatıştır beni.»

«Ne diyebilirim size?» dedi Yura, iskemlesinin üzerinde kımıldandı, ayağa kalkıp bir süre dolaştı, sonra yeniden oturarak, «İlkönce şunu söyleyeyim,» dedi, «yarın kendinizi daha iyi hissedeceksiniz, belirtiler böyle gösteriyor, emin olun. Sonra... ölüm, bilinç, yeniden dirilişe inanç... Bu konudaki görüşlerimi öğrenmek ister misiniz? İsterseniz başka bir güne bırakalım bunları, ne dersiniz? Hemen mi anlatayım? Olur, nasıl isterseniz. Ashnda böyle hazırlık yapmadan bunları anlatmak güç...» Ve uzun bir söylev yapmaya hazırlandı.

«Yeniden diriliş. Güçsüzleri teselli için anlatılan kaba biçimiyle, bu görüş bana yabancı. İsa'nın da yaşayanlar ve ölüler konusunda söylediklerini hep başkalarından farklı biçimde algıladım. Binlerce yıl boyunca birikmiş bu yığınlar nerede barındırılabilir? Bütün evren bile dar gelir böyle bir kalabalığa. Tanrı, akıl ve mantık, bu konuyu belirginliğe kavuşturmalıydı, bu hayvansı kargaşada hepsi ezilir kalır.»

«Ama evreni dolduran, her gün yenilenen, binlerce değişime uğrayan, hep aynı, sonsuz bir hayattır. Örneğin siz, yeniden doğup doğmayacağınızı soruyorsunuz, kaygıyla, oysa, farkında olmadan, yeniden doğmuşsunuz bile.»

«Acı çekecek misiniz, beden yıkımın bilincine varabilir mi? Ya da, bilincinize ne olacak? Peki, bilinç nedir? Önce bunu çözmek gerek. Bilinçli olarak uyumayı istemek, kesinlikle uykusuzluğa yol açar; sindirim sisteminin işleyişini izlemeye bilinçli olarak çalışmak, sinir bozukluğuna neden olur. Bilinç bir zehirdir, kendi kendini zehirlemek için bir araçtır. Bilinç, dışarıya yönelmiş bir ışıktır, takılıp düşmemizi önlemek için, önümüzdeki yolu aydınlatır. Bilinç bir arabanın farları gibidir. Eğer bilinci içeriye yöneltirseniz, yıkımla karşılaşırsınız.»

«Peki, bilincinize ne olacak? Evet, sizin bilincinizden sözediyorum. Ama siz, siz kimsiniz? Sorun da bu zaten. Biraz daha açalım. Kendinizi ne olarak hissediyorsunuz, oluşturduğunuz bütünün hangi parçasının bilincindesiniz? Böbreklerinizin mi, ciğerinizin mi, damarlarınızın mı? Hayır, hatırlamaya çalışın, göreceksiniz: Kendi varlığınızın bilincine her varışınızda mutlaka dışarıya yöneliksinizdir. Şimdi beni iyi dinleyin. İnsanın ruhu, başkalarında var

olan benliğindedir. Siz busunuz, bilinciniz hayatınız boyunca bununla beslendi. Bu, sizin başkalarındaki ölümsüzlüğünüz, ruhunuz ve hayatınızdır. Yani? Başkalarında var oldunuz ve başkalarında var olacaksınız. Bunun adının anı olması sizin için ne değiştirir? Geleceğin bileşimine girmiş olan yine siz olacaksınız.»

«Son bir şey daha. Kaygılanmak için hiçbir neden yok. Ölüm diye bir şey yoktur. Ölüm bizim meselemiz değildir. Akıllı olmaktan söz etmiştiniz az önce. Bakın bu, bizim meselemizdir, onu biz bulduk çünkü. En geniş anlamıyla, akıllı olmak, hayatın en büyük nimetidir.»

«Aziz Jean, ölmeyeceğimizi söylemişti. Bakın yürüttüğü mantık ne kadar basit: Ölmeyeceğiz, çünkü ölümü tanıyoruz, çok gördük, artık ilginç bir yanı kalmadı bizim için, yeni bir şeyler gerek bize, bu da ancak ölümsüzlük olabilir.»

Bunları anlatırken odada bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Yatağa yaklaşarak, elini Anna İvanovna'nın alnına koydu, «Uyuyun,» dedi. Aradan birkaç saniye geçti. Anna İvanovna, uykuya daldı.

Yura sessizce odadan çıkarak Yegorovna'ya hastabakıcıyı göndermesini söyledi. «Ne demek oluyor bu?» diye düşünüyordu, «Şarlatan oldum çıktım. Elimle hastaları iyileştiriyor, büyü yapıyorum.»

Ertesi gün Anna İvanovna kendini daha iyi hissediyordu.

IV

Anna İvanovna hergün biraz daha iyiye gidiyordu. Aralık ayı ortalarında yataktan kalkmak istedi ama, henüz çok zayıftı. Tamamen iyileşebilmesi için,

doktorlar ona yataktan çıkmamasını öğütlüyorlardı.

Yura'yla Tonya'yı sık sık yanına çağırtıyor, onlara dedesinin Urallardaki Rinva ırmağı kıyısındaki malikânesinde geçirdiği çocukluk günlerini anlatıyordu. Yura ve Tonya oraya hiç gitmemişlerdi ama, Anna İvanovna'nın anlattıklarına dayanarak, Yura bu yeri kafasında kolayca canlandırabiliyordu. Burası beş bin hektarlık kocaman bir araziydi. Gece gibi karanlık, yüzyıllar görmüş, sık bir ormanla kaplıydı. İçinden geçen yatağı taşlı ırmak kıvrıla kıvrıla akar, parıltısı arasıra görünürdü. Krüger'lerin malikânesinin olduğu kıyıda sarp, başdöndürücü yükseklikte yarlar vardı.

Yura'yla Tonya, 27 Aralık'ta, Sventitski'lerin düzenlediği geleneksel Noel şenliğine gideceklerdi. Bunun için, ikisine de ilk kez, birer gece elbisesi dikiliyordu. Yura için siyah bir frak dikilmekteydi. Tonya içinse, açık renk satenden, çok açık olmayan uzun bir elbise yapılıyordu.

Her ikisinin terzisi de, siparişleri aynı günde getirip teslim etmişlerdi. Yura ve Tonya prova etmek için elbiseleri giydiler ve beğendiler. Henüz elbiselerini çıkarmamışlardı ki, yaşlı hizmetçi Yegorovna geldi, «Hanımefendi sizi istiyor,» dedi. Onlar da yeni elbiseleri üzerlerinde, Anna İvanovna'nın odasına gittiler.

Anna İvanovna, onları görünce, dirseğine dayanarak yatağında doğruldu. Çocuklardan yana birkaç adım attı, «Çok güzel olmuş, enfes, güle güle giyin,» dedi. «Elbiselerin hazır olduğunu hiç bilmiyordum ben. Tonya, gel bakayım. Yok yok, tamam. Yakada pot var sanmıştım ama, değilmiş. Sizi niçin çağırdığımı biliyor musunuz? Önce sana birkaç şey söyleyeyim Yura.»

«Biliyorum, yenge. Zaten o mektubu ben göndertmiştim size. Sizin de Nikolay Dayımla aynı görüşte olduğunuzu biliyorum. Sizce de red cevabı vermemeliyim değil mi? Sabredin biraz. Hem çok konuşmamalısınız. Konuyu hemen anlatacağım. Hoş, bunu siz de benim kadar iyi biliyorsunuz, ama, neyse.»

«Her şeyden önce, ortada Jivago ailesinin mirası konusu var. Bu iş avukatların ceplerini doldurmaktan, bir sürü mahkeme masrafından başka işe yaramıyor, oysa ortada miras diye bir şey yok. Yalnızca bir yığın borç, bir yığın çapraşık iş var. Üstelik, kurcaladıkça, bir takım pürüzler çıkıyor. Mirastan bir şey kazanacak olsam, bundan kendim yararlanacak yerde, mahkeme masrafı diye harcamazdım değil mi? Ne var ki, dâvâ başlamız bir kez. Ben de, bu çapraşık işlerle uğraşacağıma, var olmayan bir servet üzerindeki haklarımdan vazgeçeyim, daha iyi, diye düşündüm. Bu hakları, rakip olarak karşıma çıkan birkaç kişiyle, kıskançlıkla dolu birkaç dalavereciye devrettim. Çocuklarıyla birlikte, Jivago adı altında, Paris'te oturmakta olan bir Madame Alice varmış. Onun da miras üzerinde hak iddia ettiğini çoktan biliyordum zaten. Siz de biliyorsunuz belki, sonradan ortaya başkaları da çıktı. Bana gelince, bunları ancak yeni yeni öğreniyorum.»

«Galiba, annem henüz sağken, babam, Prenses Stolbunov-Enritsi adında hayalci, tuhaf bir kadına tutulmuş. Ondan bir çocuğu olmuş. Bu çocuk erkekmiş. Şimdi on yaşındaymış. Adı da Evgraf'mış.»

«Prenses dünyadan elini eteğini çekmiş. Omsk kentinin dışındaki bir konakta oğluyla birlikte oturuyor. Neyle geçindiğini kimse bilmiyor. Bu konağın bir resmini gösterdiler bana. Güzel bir yapı. Cephesinde tek parça camdan koskocaman beş pencere

var. Kornişlerde madalyon biçiminde kabartma süsler. İnanır mısınız? Son zamanlarda, içimde hep tuhaf bir duygu vardı. Bu yapı, o beş kocaman penceresiyle, binlerce kilometre öteden kötü kötü bakıyormuş gibi geliyordu bana. Eninde sonunda bu ev bana bir uğursuzluk getirecek, diye düşünüyordum. Onun için, düşünüp taşındım. Bu adı var, kendi yok paralarla, bu karşıma çıkan kişilerle, kıskançlıklarıyla ne diye uğraşayım dedim. Üstelik bir de avukatlar vardı.»

«Yine de haklarından vazgeçmemeliydin sen,» dedi Anna İvanovna. «Sizi niçin çağırttım, biliyor musunuz?» diye sordu ve hemen devam etti, «Düşüne düşüne adını buldum sonunda. Hatırlıyorsunuz değil mi? Dün size bir orman bekçisinden sözetmiştim, hani? Adı Vakh'tı[1] onun. Hoş, değil mi? Bu Vakh, kapkara, saçı sakalına karışmış, dev gibi bir adamdır. Adı da Vakh! Bir keresinde, bir ayıyla boğuşmuş, ayı da az daha onu parçalayacakmış. Yüzünü, gözünü yırtmış ama, Vakh yine de ayının elinden kurtulmuş. Oradaki insanların hepsi onun gibidir. Hepsi de buna benzer adlar taşırlar. Bu adlar tek hecelidir hep, kulağa hoş gelsin, anlaması kolay olsun diye. Vakh da bunlardan biridir. Lup, Favst gibi adlar da vardır. Ama, dinleyin beni, canım. Çocukken bazan gelip bize, Avk, ya da Frol gelmiş diye haber verirlerdi. Bu adlar, dedemin çiftesiyle ateş ediliyormuş gibi bir ses çıkarırdı. Hep birden mutfağa koşardık. Orada ne görsek iyi! Ormandan gelen bir kömürcü, bize canlı bir ayı yavrusu getirmiş! Ya da uzak bölgelerden birinin orman bekçisi, maden örneklerini alıp gelmiş. O zaman dedem bunlardan her birine birer karne verirdi. Onlar da bu karne

1. Vakh Şarap tanrısı Baccus'un Rusça karşılağı.

karşılığı, gidip mağazadan, yerine göre, para, bulgur, barut, saçma alırlardı. Pencerelerimizin hemen önünde orman başlardı. Her yanda kar vardı. Ne bitmez tükenmez kardı bu, Tanrım! Bazan evin boyunu bile aştığı olurdu.» O sırada Anna İvancvna'yı gıcık tuttu, öksürmeye başladı.

Tonya, «Artık anlatma anne, öksürüyorsun, bak,» dedi. Yura da, Tonya gibi, susması için Anna İvanovna'ya yalvardı.

«Yok canım, bir şey değil, geçti artık. Ne diyordum? Ha! Yegorovna, sizin, Noel şenliğine pek gitmek istemediğinizi söylemişti. Bir daha böyle saçmalıklar duymayayım! Utanmıyor musunuz kuzum? Hem sen ne biçim doktorsun böyle, Yura? Onun için, artık tartışma istemiyorum, gideceksiniz bu toplantıya! Neyse, biz yine Vakh'a dönelim. Bu Vakh, gençliğinde demirciymiş. Bir kavga sırasında bağırsaklarını deşmişler. O da oturup kendisine demirden yeni bağırsaklar yapmış. Amma da aptalsın, Yura! Beni anlamıyor mu sanıyorsun yoksa? Bu sözlere harfi harfine inanmayacaksın elbet. Ama, orada halk böyle diyormuş işte.»

Anna İvanovna yeniden öksürmeye başladı. Bu seferki daha uzun sürdü, bir türlü geçmek bilmiyordu. Kadıncağız soluk alamaz hale gelmişti.

Yura'yla Tonya aynı anda ona doğru koştular. Yan yana karyolasının başucunda duruyorlardı. Anna İvanovna, öksürmeye devam ederek, onların ellerini avucunun içine aldı ve bir süre tuttu. Sonra, soluk alabilir, konuşabilir hale gelince, «Ben ölürsem, birbirinizden ayrılmayın sakın, olur mu?» dedi. «Birbirinizin için yaratılmışsınız sanki. Evlenin. İşte, nişanlıyorum sizi.» Bunları söyleyip, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

V

1906 yılının ilkbaharında, lisenin son sınıfına geçmeden önce, Lara'nın Komarovski'yle altı aydan beri sürmekte olan ilişkisi, kızın sabrını taşırmıştı artık. Adam, onun bu bezginliğinden çok ustaca yararlanıyordu. İşine geldiği zaman da, hiç belli etmeden, dolambaçlı yollardan, Lara'ya artık baştan çıkmış bir kız olduğunu hatırlatıyordu. O zaman Lara telâşlanıyor, şaşkına dönüyordu. Kadınların bu durumu, şehvet düşkünü erkeklerin işine gelir zaten. Bu telâş, bu şaşkınlık, Lara'yı cinsellik çıkmazına sürüklüyordu. Şehvetin sarhoşluğu geçip kendi halini gördüğü zaman, kızın tüyleri dehşetten diken diken oluyordu. Geceleri Lara'nın içinde bulunduğu çılgınca dünyanın karşıtlığı, onun için büyük gibi bir şeydi. Bu dünyada her şey karmakarışık, her şey mantığa aykırıydı. Lara iç burkucu bir acı duyarken bunun çın çın öten kahkahalarla açığa vuruyor, direnip sevişmeyi reddetmesi, kendisini verdiği anlamına geliyordu. Sonunda da cellâdının elini minnet öpücüklerine boğuyordu.

Bu iş hiç bitmeyecekmiş gibi görünüyordu. Yalnız, baharda, yılın son derslerinden birinde, Lara, yazın okul kapanınca, Komarovski'nin avucunun içine daha fazla gireceğini düşündü. Lise, Komarovski'nin elinden kurtulmak için sığınabileceği son yerdi çünkü. O zaman, acele bir karar verdi. Bu karar, hayatının akışını uzun süre için değiştirecekti.

Sıcak bir sabahtı, fırtınanın neredeyse başlayacağı belliydi. Sınıfta herkes açık pencerelerinin önünde çalışıyordu. Uzaktan kentin tekdüze uğultusu geliyordu. Arıların kovandaki sesine benzer bir

uğultuydu. Bahçede oynayan çocukların bağırıştıkları işitiliyordu. Topraktan çıkan otların, tomurcuklanan ağaçların kokusu, tıpkı votka gibi, insanın başını ağrıtıyordu.

Tarih hocası, Napolyon'dan, Mısır seferinden gözediyordu. Tam Frejus çıkartmasını anlatmaya başladığı sırada, gökyüzü karardı, şimşekler çaktı, gökgürültüleri işitildi. Aynı anda sınıfın içine bir serinlik kokusuyla birlikte, kum ve toz bulutları da dolmaya başladı. Öğrencilerden ikisi, görevliler gelip pencereleri kapatsınlar diye, hemen koridora fırladılar. Kapıyı açar açmaz, bir hava akımı başladı. Kurutma kâğıtlarını, defterleri sınıfın dört bir yanına savurdu.

Pencereler kapatıldı. Sonra, yağmur başladı. Kentlerde görülen, tozla karışık, kirli bir sağnaktı bu. Lara müsvedde defterinden bir yaprak koparıp üzerine bir şeyler yazarak sıra arkadaşı Nadya Kologrivova'ya uzattı. «Nadya,» diyordu, «annemden uzak, bağımsız bir hayatım olsun istiyorum. Bana yardım et de, dolgun ücretle dersler vereyim. Sizin varlıklı tanıdıklarınız çoktur.»

Nadya aynı yolla karşılık verdi, «Kardeşim Lipa için bir hoca arıyorlar. Gel bizim evde çalış. Harika olur bu! Babamla annem seni ne kadar severler bilirsin.»

VI

Lara, üç yıldan uzun bir süre boyunca Kologrivov'larda oturdu. Burası onu bir kale duvarı gibi koruyordu. Bağımsızlığını hiçbir şey bozamıyordu artık. Hattâ annesiyle kardeşi bile. Zaten Lara onlara karşı kendini gittikçe daha yabancı hissediyor, onları sık sık hatırlamıyordu.

Lavrenti Mihayloviç Kologrivov büyük bir sanayiciydi. Açık fikirli, becerikli, bilgili, zeki bir adamdı. Rusya'daki sağlıksız yönetime karşı iki yönlü bir hınç besliyordu. Devlet hazinesinden bile daha fazla parası olan bir zenginle, başdöndürücü biçimde yükselmiş bir halk adamının hırsıydı bü. Polisin izlediği adamları evinde gizliyor, siyasal suçlulara avukatlar tutuyordu. Şaka yollu, Kologrivov'un kendi bindiği dalı kestiği söyleniyordu. Kendi fabrikasında bile grevler düzenliyordu çünkü. Lavrenti Mihayloviç keskin bir nişancıydı. Ava çok meraklıydı. 1905 kışının pazar günlerini hep ormanlarda, korularda geçirmiş, orada savaş birliklerine atış talimleri yaptırmıştı.

Kısacası, her bakımdan dikkati çeken bir adamdı. Karısı Serafima Filipovna da ona uygun bir kadındı. Lara her ikisine de büyük bir saygı duyuyordu.

Evde herkes Lara'yı seviyor, ona aileden biriymiş gibi davranıyordu.

Lara üç yıldan beri, kaygısız, tasasız bir ömür sürerken, günün birinde kardeşi Rodya onu görmeye geldi. Uzun bacakları üzerinde ukalâca bir tavırla sallanıyor, genizden konuşuyor, kendine önemli bir insan havası vermek için, konuşurken sözcükleri alabildiğine uzatıyordu. Lara'ya korkunç bir şey anlattı: «Bizim sınıf bu yıl subay çıkacak biliyorsun. Çocuklar okul komutanına bir armağan vermek için aralarında para toplamışlar. Bu parayı bana verdiler, 'Git, uygun bir şey alıver,' dediler. Ben parayı geçen gün son meteliğine kadar kumarda kaybettim.» Rodya bunları söyledikten sonra, sarsak vücuduyla bir koltuğa külçe gibi yığıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Onun anlattıklarını dinlerken, La-

ra'nın tüyleri diken diken olmuştu.

Rodya, gözyaşlarını tutarak devam etti, «Dün gidip Komarovski'yi gördüm. Sözlerimi dinlemek bile istemedi. 'Ama Lara isterse o başka...' dedi. Ona bakılırsa, sen artık bizi sevmiyormuşsun, ama o yine senin her dediğini yaparmış... Ne olur, Lara'cığım... Bir tek söz söylesen yeter... Ne ayıp şey, düşün bir! Sonra, üniformanın şerefini nasıl da lekeliyor bu hal!.. Git gör onu, ne kaybedersin sanki? Parayı iste ondan... Namusumu temizlemem için kendimi öldürmem gerek. Canıma kıymamı istemezsin herhalde, değil mi?»

Lara, öfkeyle, «Canına mı kıyacaksın?.. Üniformanın şerefi ha!..» diye söylendi. Öte yandan da, heyecandan sarsıla sarsıla, odanın içinde dolaşıp duruyordu. «Benim üniformam yok, şeref diye bir şeyim kalmadı, ama herkes yine de beni keyfine göre kullanmak istiyor. İstediğin şeyin ne olduğunu kavrayabiliyor musun? O herifin sana ne teklif ettiğini iyice anladın mı? Ben yıllardır olağanüstü çabalar gösteriyorum, iğneyle kuyular kazarak bir şeyler başarmaya çalışıyorum. Bu yüzden yarım yamalak uyku uyuyorum. Derken birisi çıkıp geliyor, benim başardığım işi bir anda yıkıp yok ediyor. Cehennemin dibine kadar yolun var. İstersen beynine de bir kurşun sık, umurumda bile değil. Kaç para istiyorsun?»

Rodya, bir süre çekingen bir tavırla sustuktan sonra, «Altı yüz doksan ruble, ama, yuvarlak hesap yedi yüz ruble diyelim,» dedi.

«Deli misin sen, Rodya? Neler söylediğinin farkında mısın? Yedi yüz ruble kaybettin ha? Rodya, örneğin benim gibi bir insanın, namusuyla çalışıp bu parayı kazanması için ne kadar zaman gerekir, biliyor musun?»

Biraz durduktan sonra, ansızın, soğuk ve yabancı bir tavır takınarak, «Peki, bir deneyeyim bakayım,» dedi. «Yarın bana uğra. Canına kıymak için kullanacağın o tabancayı da yanında getir. Tabanca benim olacak, anladın mı? Bolca da fişek getir ayrıca, unutma sakın!»

Lara bu parayı Kologrivov'dan aldı.

VII

Kologrivov'lardaki işi, Lara'nın lise öğrenimini bitirmesine, üniversiteye gitmesine engel olmamıştı. Üniversitedeki öğrenimini başarıyla sürdürmüş, bir yıl sonra, yani 1912'de gireceği bitirme sınavlarına hazırlanıyordu.

1911 baharında, öğrencisi Lipa liseyi terketti. Lipa, zengin, iyi bir ailenin oğlu, mühendis Frizendank'la nişanlanmıştı. Annesiyle babası, Lipa'nın kendisine eş olarak, bu delikanlıyı seçmiş olmasını onaylıyorlardı ama, bu kadar genç yaşta evlenmesini istemiyorlardı. Ona biraz daha beklemesini öğütlüyorlardı. Bu yüzden de sürekli tartışmalar çıkıyordu. Lipa şımarık, nazlı bir kızdı. Bütün aile ona yüz veriyordu. Evlenmesini istemiyorlar diye, Lipa annesiyle babasına içerliyor, ağlıyor, tepiniyordu.

Evde herkes Lara'ya aileden biri gözüyle bakıyordu. Rodya için ödünç aldığı para unutulmuş, bir daha ona bunun sözü bile edilmemişti.

Lara bu parayı çoktan öderdi ama, sürekli birtakım harcamalar yapıyordu, bu paraları nereye harcadığını da gizli tutmaktaydı.

Paşa'dan gizli olarak, babası Antipov'a para gönderiyordu. Antipov o sırada Sibirya'da sürgündeydi. Lara, ayrıca, Paşa'nın annesine de yardım ediyordu.

Oldukça ters bir kadındı bu, sık sık da hastalanıyordu. Lara Paşa'yı da para biriktirmeye zorluyordu. Paşa'nın odası, yemeği için ev sahiplerine verdiği parayı ona belli etmeksizin tamamlayan da, yine Lara'ydı.

Lara'dan bir iki yaş küçük olan Paşa, kızı delicesine seviyor, onun bir dediğini iki etmiyordu. Lara'nın isteği üzerine, liseyi bitirdikten sonra Grekçe ve Latince öğrenmeye başlamıştı. Edebiyat fakültesine girdiğinde, bu dillerin kendisine yararı olacaktı. Ertesi yıl, ikisi de diplomalarını aldıklarında, Lara, Paşa'yla evlenmeyi düşünüyordu. Sonra birlikte kalkıp Urallardaki bir il merkezine giderek, lisede öğretmenlik yapacaklardı.

Paşa'nın oturduğu odayı, ona Lara bulup kiralamıştı. Sanat Tiyatrosu'nun yakınındaki Mabeyinciler Sokağında, yeni bir evin bir odasıydı bu. Ev sahipleri, kendi hallerinde, sessiz insanlardı.

1911 yazında, Lara Dupliyanka'da, Kologrivov'larla birlikte son bir mevsim daha geçirmişti. Burasını çok, sahiplerinden de çok seviyordu. Kologrivov'lar da, bunu çok iyi biliyorlardı. Tatil geldiğinde, kimse bir şey söylemiyordu ama, herkes Lara'nın ne yapacağını biliyordu. İslere, kurumlara bulanmış kızgın tren yeniden yola çıkıp Lara'nın etrafını uçsuz bucaksız, kokulu bir sessizlik kaplayınca, kızın yüreğine bir heyecan çöküyor, bu yüzden konuşamaz duruma geliyordu sanki. Malikâneye tek başına gitsin diye, onu yalnız bırakıyorlar, öte yandan da, eşyalarını götürüp arabaya yerleştiriyorlardı. Aile efradı arabaya yerleşirken, Dupliyanka'nın al gömlek giymiş arabacısı da, beylerle hanımlara, geçen mevsim orada olanlar hakkında haberler veriyordu.

Lara, demiryolunun yanı sıra uzayıp giden bir

keçiyolundan ilerliyordu. Serserilerle dini ziyaret için gelenler yürüdükçe, yol sertleşmişti. Sonra Lara tarlaların içine sapıyor, bir başka keçiyolundan ilerleyip ormana ulaşıyordu. Oraya gelince duruyor, gözlerini kırpıştırarak, çevresinde yükselen karmakarışık kokuları içine çekiyordu. Lara, burayı kendisine ana babasından daha yakın, bir sevgiliden daha tatlı buluyordu. Bu yer ona bir kitaptan daha çok esin veriyordu. Kısa bir an için, kızın gözünde hayatın anlamı belirginlik kazanıyordu. Lara anlıyordu ki, oraya toprağın güzelliğini görmek, her şeye bir ad takmak için gelmiştir. Bu iş kendi gücünü aşarsa, o zaman yine yalnızca hayata beslediği sevgi yüzünden, kendisinin yerini alacak çocuklar yetiştirecek, kendisi yerine onlar da, tıpkı onun gibi davranacaklardı.

Lara o yaz çok çalıştığı için zihni yorgundu. Olur olmaz şeylere öfkeleniveriyordu. Önceden böyle bir huyu olmadığı halde, şimdi çok alıngan olmuştu. Öteden beri, yapmacıksız, doğal bir kız olagelmişti. Şimdiyse bu durum, ona biraz çıtkırıldım bir hava veriyordu.

Kologrivov'lar onu bırakmak istemiyorlardı. Ona hep eskisi gibi sevgiyle davranmaktaydılar. Ama, artık Lipa kendi başına buyruk olduğundan, Lara kendini evde fazlalık hissediyordu. Aylık almayı kabul etmiyordu. O zaman da parayı ona zorla veriyorlardı. Aslında, paraya ihtiyacı da vardı. Zaten evin dışında kendine bir iş araması, hem ev sahiplerine karşı ayıp olacaktı, hem de gerçekleştirilmesi neredeyse olanaksızdı.

Lara, durumunu uygunsuz, dayanılmaz buluyordu. Ona öyle geliyordu ki, kendisi orada bir sığıntıydı da, herkes bunu ona sezdirmemek için çaba gös-

teriyordu. Kendi kendisinden tiksiniyordu. Başını alıp, Kologrivov'lardan da, kendi kendinden de, uzaklara kaçmak istiyordu. Ama, onurlu bir kız olduğu için, ödünç aldığı parayı geri vermeden, böyle bir işe kalkışmayı doğru bulmuyordu. Zaten bu parayı nereden bulacağını da bilmiyordu. Kardeşi Rodya ve onun budalaca harcadığı bu para yüzünden, kendisini bir rehine gibi görmekteydi. Bu duruma kızıyordu ama, elinden bir şey de gelmediği için, daha huzursuz oluyordu.

Herkesin kendisine karşı aldırmaz bir tavır takındığını sanıyordu. Bazan, Kologrivov'ların ahbapları eve ziyarete gelip, Lara'ya özel bir ilgi gösterdiler mi, o bunu, kendisine karşı 'besleme' gibi davranıldığı anlamına çekiyordu. Ya da bu insanlar kendisini kolayca ele geçecek bir av sanıyorlar gibi geliyordu ona. Hiç kimseden ilgi görmediği zamanlarda da, kimsenin ona önem vermediği, varlığını bile farketmediği düşüncesine kapılıyordu.

Lara'nın böyle öfkeli anlar geçirdiği oluyordu ama, Kologrivov malikânesine toplanan konukların eğlencelerine katılmaktan da geri kalmıyordu. Irmakta yüzüyor, sandal gezintileri yapıyor, karşı kıyıda geceleri düzenlenen kır yemeklerine katılıyordu. Bu eğlenceler sırasında, havai fişekler atılıyor, hemen orada, oyunlar, danslar düzenleniyordu. Lara amatör toplulukların yaptıkları gösterilerde de rol alıyor, nişan talimlerine önem veriyordu. Ama, bu iş için küçük Mauser tüfekleri yerine, Rodya'nın küçük tabancasını kullanıyordu. Zamanla, keskin bir nişancı olmuştu. Bazan, yarı şaka, yarı ciddî, «Ne yazık ki kadınım,» diyordu, «bu yüzden de, erkekler gibi düello edemiyorum.» Yine de, çok eğlendiği halde, kendini çok bahtsız hissediyordu. Ne istediğini kendisi de bilmiyordu.

Moskova'ya döndüklerinde, işler daha da kötüye gitti. Lara'mn başındakı dırıltılara, bir de Paşa'yla ikide bir tutuştuğu kavgalar, bu yüzden çıkan dargınlıklar eklendi. Bununla birlikte, Lara Paşa'yla hiçbir zaman bütün bütün darılmıyordu, çünkü onu kendisine son bir destek gibi görüyordu. Bir süredir, Paşa'nın kendisine az çok güvenen bir hali vardı. Konuşurken takındığı ukalâca tavırları kız gülünç buluyor, bu yüzden üzülüyordu.

Kafasının içinde hep, Paşa'yı, Lipa'yı, Kologrivov'ları, o para meselesini evirip çevirmekteydi. Canından bezmişti. Deli olacaktı neredeyse. O zamana kadar yaptıklarını, başından geçenleri, her şeyi bir kalemde silip, yepyeni bir hayata başlamayı istiyordu. İşte, 1911 Noel'inde bu duygular içindeydi. Bu yüzden ani bir karar verdi, Kologrivov'ların yanından hemen ayrılacak, bu iş için gerekli parayı da, Komarovski'den isteyecekti. Ona öyle geliyordu ki, aralarında geçen o işlerden, onun özgürlüğünü yeniden elde edişinden sonra, Komarovski ona efendice bir yardımda bulunmak, bunu da hiç nedenini sormaksızın dürüstçe ve çıkar gütmeksizin yapmak zorundaydı.

İşte, 27 Aralık akşamı, Petrovka'ya gitmek üzere yola çıktığında Lara'nın niyeti buydu. Sokağa çıkmadan önce, Rodya'nın tabancasını doldurdu, emniyet tetiğini kapadı, manşonunun içine yerleştirdi. Komarovski red cevabı verir, Lara'nın istediğini yanlış anlar, ya da ona şu ya da bu şekilde bir hakarette bulunursa, onu vuracaktı.

Heyecandan altüst olmuştu. Bayram havasıyla çalkalanan sokaklarda, çevresini görmeden ilerliyordu. Tabanca daha şimdiden, yüreğinin içinde patlamıştı bile. Kurşunun gidip vuracağı kimseye karşı

en ufak bir ilgi bile duymuyordu. Bilip anladığı tek şey, bu bir el ateşti. Yol boyunca, tabancanın sesi hep kulaklarında çınladı. Tabancadan çıkan kurşun, Komarovski'ye, kızın kendine, ve kaderine, aynı zamanda, Dupliyanka'daki koruluğun açıklık bir yerindeki meşe ağacının üzerinde duran hedefe de gidip saplanıyordu.

VIII

Komarovski'nin evine vardığında, karşısında Emma Ernestovna'yı buldu. Kâhya kadın onu görünce çok şaşırmıştı. Mantosunu çıkarması için yardım etmek üzere elini uzatınca, kız, «Manşona dokunma!» dedi.

Komarovski evde değildi. Emma Ernestovna, Lara içeriye girip mantosunu çıkarsın diye ısrar ediyordu.

Kız, «Hayır, girmeyeceğim. Acelem var. Nerede o?» dedi.

Emma Ernestovna, onun bir Noel toplantısına gittiğini söyledi. Lara, gittiği yerin adresini aldı. Zihninde bir sürü anı canlandıran merdivenleri koşa koşa inerek, sokağa çıktı. Sventitski'lerin Değirmenciler Mahallesindeki evlerine doğru yol almaya başladı.

Şimdi ikinci kez sokağa çıkıyordu ya, çevresinde olup bitenlerin farkına varmaya başlamıştı. Kentteydi. Mevsim kıştı. Akşam olmuştu.

Korkunç bir ayaz vardı. Sokaklar, kırık bira şişelerinin diplerini andıran siyah bir buz tabakasıyla kaplıydı. Soluk almak bile insanın canını yakıyordu. Havada kurşunî buz parçacıkları kaynaşmaktaydı. Bunlar kıza batıyor, gıdıklıyordu. Kürk atkısının kurşunî tüyleri de cildini dalıyor, ağzının içine giri-

yordu. Yüreği çarparak, ıssız sokaklardan ilerliyordu. Yolunun üstündeki kahvelerin, meyhanelerin kapıları açıldıkça, içeriden dumanlar çıkmaktaydı. Sisin arasından domates gibi kızarmış çehreler, atların burunları, köpeklerin tüylü ve buzlarla kaplı ağızları görülüyordu. Karla, buzla örtülü pencerelerin kireçle badanalanmış gibi bir halleri vardı. Bunların saydamlıklarını kaybetmiş yüzeylerinde, mumları yanmış Noel çamlarının renkli yansımaları, eğlenmekte olan konukların gölgeleri görülüyordu. Sokağa perdeler gerilmişti sanki de, gölge oyunları oynatılıyordu!

Lara, Mabeyinciler Sokağı'na gelince, durdu. Hemen hemen yüksek sesle, «Dermanım kalmadı, dayanamayacağım!» diye söylendi. Sonra, kendini toparlayarak şöyle düşündü: «Yukarıya çıkar, her şeyi anlatırım ona.» Bunun üzerine ağır, kalın kapıyı açtı, kendini muhteşem bir taşlıkta buldu.

IX

Paşa, harcadığı çaba yüzünden kıpkırmızı olmuştu. Dilini avurdunun içine dayamış, aynanın karşısına geçmiş, kolalı yakalığını takmak, gömleğinin önündeki kolalı iliklere düğme geçirmek için uğraşıp duruyordu. Aksi gibi, düğme sürekli kayıyor, bir türlü içeriye girmiyordu. Paşa sokağa çıkmaya hazırlanıyordu. Henüz o kadar saf, toy bir çocuktu ki, Lara kapıyı vurmadan içeriye girip onu böyle yarı giyinik bir halde yaklayınca, delikanlı kıpkırmızı kesiliverdi. Aynı anda da, onun çok heyecanlı olduğunu farketti. Lara'nın ayakları birbirine dolaşıyordu. İlerledikçe, attığı adımlar, eteğinin kıvrımlarını dalgalandırıyordu. Sanki dereye girmiş de, yürüyerek

karşı kıyıya geçermiş gibi bir hali vardı.

Paşa telâşla ona doğru koşarak, «Nen var? Bir şey mi oldu yoksa?» diye sordu.

«Gel de yanıma otur. Öylece gel otur. Giyinmene, tuvaletini bitirmene gerek yok. İşim acele çünkü. Hemen gitmek zorundayım. Manşona dokunayım deme. Dur bakayım. Arkanı dön biraz.»

Paşa onun istediğini yaptı. Lara'nın üzerinde bir tayyör vardı. Ceketini çıkarıp bir çiviye astı. Sonra da, Rodya'nın tabancasını manşondan çıkarıp ceketinin cebine yerleştirdi. Yine gelip divanın üzerine oturdu, «Şimdi bakabilirsin artık,» dedi, «elektriği söndür de mumu yak.»

Lara, mum ışığında, yarı karanlıkta konuşmaktan hoşlanıyordu. Onun için, Paşa da evde sürekli bir deste mum bulundururdu. Şamdandaki mum parçasını çıkarıp yerine yeni bir mum taktı. Sonra, şamdanı pencerenin yanına götürüp yaktı. Eriyen donyağının içine gömülü fitil, önce söner gibi oldu, çevreye kıvılcımlı bir alev saçtı, sonra da ok gibi sipsivri yükseldi. Bunun üzerine, odanın içine tatlı bir ışık yayıldı. Camı kaplayan buz tabakasının mumun hizasına rastlayan kısmı eridi, burada göz gibi kara bir delik açıldı.

Lara, «Dinle beni, Paşa,» dedi. «Başımda bir sürü dert var. Bunlardan kurtulmam için bana yardım etmeni istiyorum. Yalnız, korkma, beni sorguya da çekme. Ama, şunu iyi bil ki, biz herkes gibi değiliz. Onun için, hep tetikte dur. Başımda bir tehlike dolaşıyor. Beni seviyorsan, kenarına kadar geldiğim uçuruma düşmemi istemiyorsan, hemen evlenelim.»

Paşa onun sözünü keserek, «Benim de istediğim hep buydu zaten,» dedi. «Gününe sen karar ver, hangi gün istersen olsun, hazırım. Yalnız, açıkça, kısa-

ca söyle bana, nen var? Bilmece gibi konuşup da beni üzme.»

Lara hiç belli etmeden sözü değiştirerek asıl konudan sözetmemenin yolunu buldu. Sonra da, Lara'yı kederlendiren konularla hiç ilgisi olmayan bir sürü şey konuştular.

X

O kış, Yura, üniversitenin altın madalya yarışmasına katılmak için gözbebeğinin sinir yapısı konulu bir tez hazırlamaktaydı. Genel olarak, tıp öğrenimi yapmıştı ama, göz hakkında, gelecekteki bir göz uzmanı kadar bilgisi vardı.

Gözün yapısına gösterdiği bu ilgi, onun yaradılışının başka bir yönünü de ortaya koyuyordu; yaratıcı yeteneğini ve görüntünün özüyle mantık ürünü olan düşünceni yapısı konusuna gösterdiği ilgiyi.

Tonya'yla Yura, Sventitski'lerdeki Noel eğlencesine gitmek için, bir kızak tutmuşlardı. Çocuklarının son dönemiyle, yeniyetmelik çağlarının ilk yıllarına rastlayan altı yıllık süreyi birlikte yaşamışlardı. İkisi de birbirini çok yakından tanıyordu. Ortak alışkanlıkları vardı. Birbirlerine sık sık takıldıkları, kısa, sert karşılıklar verdikleri oluyordu. Şu anda da, soğuktan dudaklarını kısmışlar, uzun suskunluklardan sonra, aynı şeyi yapıyorlardı. Her biri ayrı ayrı düşüncelere dalmıştı.

Yura, yarışmanın yapılacağı günün yaklaştığını düşünüyordu. Tezini bitirmek için acele etmesi gerekiyordu ama şu sırada, yıl sonu şenliklerinin gürültü patırtısına kaptırmıştı kendini. Bu hal, sokağın ortasında bile görülmekteydi. Bu yüzden, Yura'nın aklı başka konulara kayıyordu.

Edebiyat Fakültesi öğrencileri bir dergi çıkarıyorlardı. Teksir makinasında basılan bu derginin yazı işleri müdürü Gordon'du. Yura, uzun bir süre önce, onlara, büyük sembolist Rus şairi Blok hakkında bir yazı yazmak için söz vermişti. O sıralarda, Moskova'da, Petersburg'da da, bütün gençlik Blok'u pek seviyordu. Mişa, herkesten çok hayrandı ona.

Yura'nın düşünceleri bu kadarla da kalmadı. İkisi de, çenelerini kürklü yakalarına gömmüş, gidiyorlar, soğuktan donmuş kulaklarını oğuşturuyorlar, ayrı ayrı şeyler düşünüyorlardı. Yalnız, ikisinin de düşünceleri bir noktada birleşmekteydi. Geçen gün Anna İvanovna'nın odasında olan olay, ikisini de yepyeni bir hayata kavuşturmuş, ikisinin de gözlerinin önündeki perde sıyrılmıştı. Birbirlerine artık eskisi gibi, aynı gözle bakmıyorlardı.

Tonya, Yura'nın eski arkadaşıydı. Gün gibi ortadaydı bu ve bu konuda söylenecek hiçbir söz yoktu. Ama şimdi, Tonya, Yura için çok çapraşık, anlaşılmaz bir yaratık haline gelmişti. Tonya kadın olmuştu artık. Yura hayal gücünü biraz zorlayarak, kendisini Ararat Dağının doruğuna erişmiş, kahraman olmuş, peygamber ya da fatih olmuş, yani kısacası, her tür şey olmuş görebilirdi ama, kadın olmuş göremezdi.

İşte Tonya şimdi cılız omuzlarına, görevlerin en gücü, aynı zamanda da en yükseği olan bu işi, kadın olma işini almıştı (Tonya'nın sağlığı yerindeydi ama, şimdi Yura'ya cılız ve zayıf görünüyordu). Bu yüzden Yura, sevginin başlangıcı olan o ateşli şefkatin, o çekingen şaşkınlığın içine gömülüvermişti.

Tonya'nın Yura'ya karşı beslediği duygular da, buna benzer bir değişikliğe uğramıştı.

Yura, evden ayrılmakla hatâ ettiklerini düşünü-

yor, içinden, «Umarım biz yokken bir şey olmaz,» diye geçiriyordu. O sırada bir olayı hatırladı. Anna İvanovna'nın sağlık durumunun kötüleşmiş olduğunu öğrendiklerinde, üzerlerinde akşam elbiseleriyle onu görmeye gitmişler, «İsterseniz bu akşam gitmeyelim, evde kalalım,» demişlerdi. Anna İvanovna bunu şiddetle reddetmiş, mutlaka gitmelerini istemişti. Bunun üzerine Yura'yla Tonya da, dışarıda havanın nasıl olduğuna bakmak için pencerenin girintisine, perdenin arkasına gitmişlerdi. Oradan çıkarken, tül perdenin iki kanadı, elbiselerine takılmıştı. Sonra da hafif, yapışıp kalan kumaş, tıpkı bir gelin duvağı gibi, birkaç adım boyunca, Tonya'nın ardı sıra gelmişti. Bu benzerlik yatak odasında bulunanların o kadar gözüne çarpmıştı ki, herkes tek söz söylemeden kahkahayı basmıştı.

Yura çevresine bakınıyor, biraz önce Lara'nın da gözüne ilişmiş olan şeyi görüyordu. Kızağın giderken çıkardığı gürültüde de, bahçelerle caddelerin donmuş ağaçları altında uyandırdığı uzun yankılarda da, yadırganan bir taraf vardı. Geriden aydınlanmış, buz tutmuş pencereler, içlerinde pırıl pırıl zümrütler bulunan değerli kutuları andırıyorlardı. Bu pencerelerin ardında, bayram yapmakta olan Moskova'nın hayatı ışıldıyor, Noel çamları parıldıyor, çağrılılar toplanıyor, yüzleri maskeli gençler, türlü çılgınlıklar yapıyorlar, saklambaç, ya da yüzük oyunu oynuyorlardı.

Birden Yura, Noel kutlamalarının başkişisinin Blok olduğunu düşündü. Rusya'da hayatın her alanında, kuzey kentinin günlük hayatında, çağdaş edebiyatta, günümüz sokağının yıldızlı göğünün altında, bu yüzyılın salonunda ve ışıklandırılmış çam ağaçlarının çevresinde, hep Blok vardı. Blok üzerine

bir makale yazmanın anlamsız olacağını düşündü. İsa'nın doğumunu müjdeleyen geleneksel Rus şiirine benzer bir şey yazmak yeterliydi, Hollanda okulunun kilere benzer bir şiir, kar, kurtlar ve karanlık bir çam ormanı...

Mabeyinciler Sokağına girmişlerdi. Yura, pencerelerden birini kaplamış olan buz tabakasının üzerinde, siyah bir gözü andıran bir delik gördü. Bu deliğin arkasında bir mumun alevi ışıldamaktaydı. Bu alevin sanki, gelip geçenleri gözlüyor, birini bekliyormuş gibi, sokağa bilinçli bakan bir hali vardı.

O sırada Yura, «Masanın üzerinde bir mum yanıyordu...» diye mırıldandı. Yazmayı düşündüğü yazının başlangıcıydı bu. Henüz biçimlenmemişti kafasında. Gerisinin kendiliğinden geleceğini umuyordu ama, gelmiyordu işte.

XI

Yıllardan beri, Sventitski'lerin evindeki Noel şenliği şöyle düzenlenirdi: Saat onda, çoluk çocuk ayak altından çekildikten sonra, yetişkinler için yeni bir Noel ağacının daha mumları yakılır, sonra da sabaha kadar eğlenilirdi. Yaşlılar büyük salonun sonundaki iri pirinç halkalı kalın perdeyle ayrılmış üç duvarlı iç salonda kâğıt oynarlardı. Gün doğarken de herkes oturup yemek yerdi.

Sventitski'lerin yeğenlerinden Georgiy, Yura'yla Tonya geçerken onlara, «Niçin bu kadar geç kaldınız?» diye sordu. Georgiy o sırada eniştesiyle teyzesinin yanına gitmek için koşa koşa taşlıktan geçiyordu. Yura ve Tonya da, ev sahiplerini selâmlamak için onların yanına gitmeye karar verdiler. Kürklü paltolarını çıkarırken, salona şöyle bir göz attılar.

Çam ağacının çevresinde birkaç tane ışık halkası vardı. Ağaçtan yakıcı bir soluk gelir gibiydi. Onun önünde de, hareketli bir duvar gibi, birbirlerinin ayaklarına basarak, büyük bir kalabalık dolaşmaktaydı. Bunlar dans etmeyip de, ipekli elbiselerin hışırtısı arasında birbirleriyle çene çalan misafir topluluğuydu.

Bu topluluğun oluşturduğu halkanın ortasındaysa, dans edenler, çılgın gibi dönüyorlardı. Çiftler kadril yapıyorlardı. Kadrili savcı yardımcısının oğlu Koka Kornakov yönetiyordu. Koka Kornakov, Kraliyet Lisesi öğrencisiydi. Fransızca komutlar verip salonun bir ucundan öbür ucuna, avaz avaz bağırarak, dans eden çiftleri ikişer ikişer birbiri ardı sıra topluyordu. Herkes onun dediklerini yapmaktaydı. Sonra çalgıcılara, «Bir vals çalın lütfen!» diye bağırıyor, damını yakaladığı gibi dönmeye başlıyordu. Önce hızlı hızlı, sonra daha yavaş dönüyor, sonunda, adeta yerinde saymaya başlıyordu. Bir ara, kımıldadığı bile belli olmuyordu. Derken, vals artık vals olmaktan çıkıyor, bitmek üzere olan bir dansı andırıyordu. Bunun üzerine herkes bir alkıştır kopartıyor, bu hareket halindeki, gürültücü kalabalığa dondurmalar, şerbetler ikram ediliyordu. Danstan ateş basmış delikanlılarla genç kızlar bir an için bağrışmalarını, gülüşmelerini kesip açgözlü bir acelecilikle buzlu meyva sularını, limonataları içiyorlar, bardakları tepsilerin üzerine koyar koymaz da, eskisinin on katı bir canlılıkla bağrışmaya, gülüşmeye başlıyorlardı. Onları gören, biraz önce güldürücü bir ilâç içtiklerini sanırdı.

Tonya'yla Yura, salona girmeden önce, evin arka tarafına, ev sahiplerini görmeye gittiler.

XII

Sventitski'lerin kendi dairesi, yer açılsın diye salondan, misafir odasından getirilmiş bir sürü eşyayla tıklım tıklım doluydu. Ev sahiplerinin büyülü hazineleri, yani Noel eşyasıyla dolu depoları da evin bu bölümündeydi. Burada, boya, tutkal kokusu hüküm sürüyordu. Renkli kâğıt topları yerlerde sürünüyor, mukavva yıldızlar, konfettiler, yedek mumlarla dolu kutular bir köşede yığılı duruyordu.

Yaşlı Sventitski çifti armağanlara etiketler yapıştırıyor, masalarda herkesin yerini belli eden karton parçalarına bir şeyler yazıyor, piyango biletlerini numaralıyorlardı. Georgiy de onlara yardım ediyordu ama, sürekli yanlış numara koyduğu için Sventitski'ler onu azarlıyorlardı. Tonya'yla Yura'nın geldiğini görünce çok sevindiler. İkisinin de çocukluklarını bildikleri için, onlardan utanacak sıkılacak tarafları yoktu. Onun için, Tonya'yla Yura'yı da hemen çalıştırmaya başladılar.

Öte yandan da, şu tür konuşmalar işitilmekteydi: «Felitsata Semyonovna ne diye daha önce düşünmedi bu işi? Tam da toplantının en civcivli zamanında, konuklar geldikten sonra başladık buna. Hey, Georgiy, numaraları yine karıştırdın, dikkat etsene! Dolu şekerlikleri, masanın, boş şekerlikleri de, divanın üzerine koyalım demiştik ama, siz her şeyi yine karmakarışık ettiniz.»

«Annette'in daha iyi olduğuna çok sevindik. Pierre de ben de, onu öyle merak ediyorduk ki!»

«Evet, canım, ama daha iyi olduğunu söylemediler ki, daha kötü dediler. Sen hep böyle söyleneni ters anlarsın zaten!»

Yura ve Tonya, gecenin neredeyse yarısını Georgiy'le yaşlı çiftin yanında, eğlencenin sürdüğü salondan uzakta geçirdiler.

XIII

Onlar Sventitski'lerin yanındayken, Lara büyük salonda bulunuyordu. Balo elbisesi giymemişti. Kimseyi de tanımıyordu. Bazan, bilinçsiz bir şekilde kendini bırakarak, sanki rüyadaymış gibi Koka Kornakov'un kolları arasında durmadan dönüyor, bazan da, nereye gittiğini bilmeksizin, şaşkın şaşkın salonda dolaşıyordu.

Daha önce birkaç kez gidip kararsız bir tavırla salonun kapısı önünde durmuş, Komarovski kendisini görsün diye beklemişti. Dip taraftaki iç salonda kâğıt oynamakta olan Komavrovski sürekli elindeki kâğıtlara bakıyordu. İskambilleri, sol elinde, bir perde gibi tutmaktaydı. Ya kızı gerçekten görmüyor, ya da görmezlikten geliyordu. Onun kendisine yaptığı bu hakaret yüzünden, Lara'nın soluğu kesilir gibi oldu. O sırada, Lara'nın tanımadığı bir kız iç salona girdi. Komarovski ona, Lara'nın çok iyi bildiği o bakışla baktı. Bu durum kızın gururunu okşamıştı. Komarovski'ye bakıp gülümsedi, keyfinden kızardı. Bu durumu gören Lara neredeyse bir çığlık koparacaktı. Yüzü utançtan kıpkırmızı oldu. Bu arada alnı, boynu da kızardı. «Komarovski'nin yeni kurbanı,» diye düşündü. Tıpkı bir aynaya bakar gibi, şu anda kendini ve başından geçen macerayı görüyordu. Komarovski'yle konuşmak düşüncesinden henüz vazgeçmiş değildi ama, bu girişimini daha uygun bir zamana bırakmayı kararlaştırarak sakin olmaya çalıştı, salona döndü.

Komarovski'nin oturduğu masada üç kişi daha vardı. Bunlardan Komarovski'nin yanında oturan, Lara'yı valsa kaldırmış olan şık delikanlının babasıydı. Lara bunun böyle olduğunu, kavalyesiyle birlikte salonda dönerken konuştuğu birkaç sözden anlamıştı. Bir de siyahlar giymiş, esmer bir kadın vardı. Ateşli gözlerle insanın yüzüne deli deli bakıyor, boynunu çirkin bir biçimde, yılan boynu gibi uzatıyordu. Durup durup iç salondan çıkıyor, oğlunun durmadan dans ettiği büyük salona giriyor, sonra yine kocasının oyun oynamakta olduğu iç salona dönüyordu. Bu kadın da Koka Kornakov'un annesiydi. Sonunda Lara, demin içinde bütün o duyguları uyandırmış olan kızın da Koka'nın kardeşi olduğunu, kız hakkında düşündüğü şeylerin gerçekle hiç ilişkisi olmadığını rastlantı sonucu öğrendi.

Koka başlangıçta kendisini «Kornakov,» diyerek Lara'ya tanıtmıştı ama Lara iyi duyamamıştı. Vals biterken son bir kez dönüp Lara'yı koltuğuna götürürken onun önünde eğilerek yine, «Kornakov,» dedi. Bu kez Lara onun dediğini duydu. Düşünceli düşünceli, «Kornakov, Kornakov,» diye tekrarladı, «bu ad yabancı gelmiyor bana. Hoş olmayan bir şey var bu adda.» Sonra birden hatırladı; Kornakov, Moskova adliyesinde savcı yardımcısıydı. Tiverzin'in de aralarında bulunduğu demiryolu işçileri yargılanırken, iddianameyi o hazırlamıştı. Lara'nın isteği üzerine, Kologrivov, Kornakov'u yumuşatmak için onu görmeye gitmiş, bu davâda sanıklara pek yüklenmesin diye uğraşmıştı ama, onu yumuşatmanın olanağını bulamamıştı. Lara, «Demek bu adam, ha! Çok garip. Kornakov demek ki,» diye düşündü.

XIV

Saat sabahın biri, ya da ikisi olmuştu. Yura'nın kulakları uğulduyordu. Bir ara dans kesilmiş, konuklar çay içip pasta yemek için yemek salonuna geçmişlerdi. Sonra dans yeniden başlamıştı. Noel ağacının mumları bitmek üzereydi ama, artık hiç kimse gelip yenilerini koymuyordu.

Yura dalgın dalgın salonun ortasında duruyor, tanımadığı bir adamla dans etmekte olan Tonya'yı seyrediyordu. Tonya Yura'nın önünden geçerken bacağının bir hareketiyle saten elbisesinin çok uzun olan eteğini geriye atarak şaklatıyor, sonra dans eden çiftlerin kalabalığı arasında gözden kayboluyordu.

Çok susamıştı. Dansa ara verilip de Yura'yla yemek salonunda oturduklarında çay içmemişti. Şimdi susuzluğunu mandalina yiyerek gidermeye çalışıyor, durmadan bunların kokulu kabuklarını soyuyordu. Öte yandan, kemerinin, ya da elbisesinin kolundan sık sık minicik bir mendil çıkarıyor, bununla, dudaklarında, yapış yapış parmaklarının arasında biriken terleri siliyordu. Bir yandan hararetli hararetli gülüp konuşurken, bir yandan da, makinalaşmış bir hareketle mendilini yine kemerine takıyor, ya da elbisesinin koluna sokuyordu.

Şimdi de, tanımadığı bir kavalyeyle dans etmekteydi. Valsin dönüşlerine kendini kaptırmış olduğu halde, Yura'ya çarpıyordu. Yura geri çekilip kaşlarını çatıyor, Tonya ise, geçerken, haşarı bir tavırla onun elini sıkıyor, ona anlamlı anlamlı gülümsüyordu. Bir keresinde, elinde tutmakta olduğu mendil Yura'nın avucunda kaldı. Yura mendili alıp dudakla-

rına götürerek gözlerini kapadı. Mendile mandalina kabuğuyla, Tonya'nın avucunun sarhoş edici kokusu sinmişti. Yura'nın hayatında yepyeni bir şeydi bu. O zamana kadar tanımadığı, kendisini baştan ayağa sarsan bir şey. Kokunun çocukça, saf bir hali vardı. Karanlıkta alçak sesle söylenmiş bir sözdeki içtenlik gibi bir şeydi bu. Gözleriyle dudaklarını, avucunda tutmakta olduğu mendile gömerek onu kokluyor, hiç kımıldamadan, öylece duruyordu. Ansızın, evin içinde bir tabanca sesi işitildi.

Herkes, iç salonu büyük salondan ayıran perdeden yana döndü. Bir an için bir sessizlik oldu. Sonra bir kargaşa koptu. Herkes telâşlı telâşlı koşuşuyor, bağırıp çağırıyordu. Konukların bir kısmı, Koka Kornakov'un ardından, silâh sesinin geldiği yöne fırladı. Birtakım insanlar da, iç salondan onlara doğru gelmekteydiler. Tehditler savuranlar, ağlaşanlar, ağız kavgası edenler, birbirlerinin sözünü kesenler vardı. Komarovski umutsuz bir tavırla, «Ne yaptı, ne yaptı bu kız?» diye tekrarlayıp duruyordu.

Bn. Kornakova, «Ölmedin ya, Borya? Hayattasın değil mi?» diye sinirli sinirli bağırıyordu. «Dr. Drokov da konuklar arasındaymış ama, nereye kayboldu acaba? Aman! Bırakın lütfen! Evet, size göre yara bir sıyrıktan ibaret ama, bana göre öyle değil. Vah, yavrucuğum, vah! Sen ki bütün canilerin maskelerini düşürmüştün! Hah, işte orada o şıllık! Gözlerini oyacağım onun! Şimdi sımsıkı yakaladılar onu. Ne dediniz, ne dediniz Bay Komarovski? Size mi? Size mi nişan almıştı o? Yok canım, olamaz böyle şey! Nedir bu başıma gelen Bay Komarovski? Ama, lütfen, şaka edecek halim yok şu anda. Koka, yavrum, ne dersin bu işe? Babana ateş etsinler ha? Evet... Ama neyse ki Tanrı'nın eli işe karıştı da... Koka! Koka!»

İç salondaki kalabalık büyük salonu doldurdu. Kalabalığın ortasında da, savcı yardımcısı Kornakov yürümekteydi. Yüksek sesle şakalar yapıyor, herkese, «Inanın, bir şeyim yok!» diyordu. Sol elindeki kanlı sıyrığın üzerine temiz bir peçete bastırmıştı. Daha geriden gelen başka bir grup da, Lara'yı kolundan tutmuş götürüyordu.

Yura onu görünce şaşkına döndü, «O kız bu!» dedi. Onunla hep olağandışı koşullarda karşılaşıyordu. O kır saçlı adam da yine sahnedeydi! Yura bu adamı tanıyordu artık. Ünlü avukat Komarovski'ydi bu. Jivago'ların miras davasına da karışmıştı. Ona selâm vermese de olurdu. Çünkü, birbirlerini tanımazlıktan gelmişlerdi hep... Ya o kız... Demek ateş eden o kızdı ha? Savcıya mı ateş etmişti acaba? Siyasi bir sanık olmalıydı herhalde. Vah zavallı! Şimdi de onu iyileştirecekler, kendine getirmeye çalışacaklardı. Ne güzel kızdı! Nasıl da mağrur bir güzelliği vardı! Ya bu herifler kim oluyorlardı? Suçüstü yakalanan bir hırsızmış gibi, kızcağızın kollarını bükerek sürükleyip götürüyorlardı.

Aldandığını hemen anladı. Lara'nın bacakları birbirine dolaşıyordu. Yere düşmesin diye kollarından sımsıkı kavramışlardı onu. Zorlukla en yakın koltuğa kadar götürebildiler, oraya gelince, koltuğa yığılıverdi.

Yura onu ayıltmak için hemen o yöne koştu. Yalnız, uygunsuz bir iş yapmış olmamak için, daha önce bu suikastın sözde kurbanına karşı iyi kötü ilgi göstermeye karar verdi.

Kornakov'a yaklaşarak, «Bir doktor gerekiyor galiba,» dedi. «Belki size yardımım dokunur. Elinizi gösterin bakayım. Şansınız varmış, bir şey değil. Sarmaya bile değmez. Ama, yine de biraz tentürdiyot

sürsek fena olmaz. Hah, Felitsata Semyonovna orada. Durun da tentürdiyot isteyelim ondan.»

Bn. Sventitskaya ve Tonya, Yura'nın yanına yaklaştılar. İkisi de perişandı. Bn. Sventitskaya, «Yura, bırak şimdi bunları da, git paltonu giy, Tonya'yla seni almaya geldiler,» dedi. Yura birden korktu. Aklına kötü şeyler geldi. Her şeyi unutarak, paltosunu giymek için fırlayıp gitti.

XV

Yura ile Tonya koşa koşa evin kapısından içeriye girdiklerinde, Anna İvanovna artık hayatta değildi. Ölüm onlardan on dakika önce kapıyı çalmıştı. Anna Ivanovna'nın akciğerinde bir ödem oluşmuş, zamanında teşhis edilemediği için nefes tıkanıklığı başlamış, bu yüzden de kadıncağız ölüp gitmişti.

İlk saatler boyunca, Tonya deli gibi bağırıp çağırdı, çırpınıp durdu, çevresindekilerin hiçbirini tanıyamadı. Ertesi gün biraz sakinleşti, babasıyla Yura'nın kendisine söylediklerini sabırlı sabırlı dinledi. Onlara yalnızca başını sallayarak karşılık verebildi. Çünkü ağzını açar açmaz, acısı baskın çıkıyor, göğsünden çığlıklar kendiliğinden fırlamaya başlıyordu. Çıldırmış gibiydi zavallı.

Ölü için yapılan dualar sırasında, Tonya, saatlerce diz çökerek cenazenin önünde duruyor, güzel kollarıyla, tabutu örten çiçekleri, bunun altındaki sehpayı, sonunda tabutun köşesini kucaklıyordu. Çevresinde bulunanlardan hiçbirinin farkında değildi. Bakışları kendi yakınlarının bakışlarıyla karşılaştığı anda ayağa fırlayıp sessiz, geniş adımlarla salondan çıkıyor, hıçkırıklarını tutmaya çalışarak, gidip odasına kapanıyor, karyolasının üzerine yığılıp acı gözyaşlarını yastığına gömüyordu.

Yura'nın içinde üzüntü, ayakta geçirdiği uzun saatler, uykusuzluk, ölüler duasını okuyan papazların kalın, gür sesleri, gece gündüz yanan mumların göz kamaştırıcı ışıkları, o günlerde yakalandığı soğuk algınlığı karmakarışık bir haldeydi.

On yıl önce, anesinin cenazesini kaldırdıklarında henüz çocuktu. O zaman nasıl kendinden geçerek gözyaşı döktüğünü, o sıralarda duymuş olduğu üzüntüyü, korkuyu hâlâ hatırlıyordu. O zamanlar kendisi henüz tek başına bir kişi değildi. Yura diye birinin bulunduğunu, onun da az çok değeri olduğunu şöyle böyle sezebiliyordu. Önemli kişiler, çevresindekilerdi. Dış dünya, Yura'yı her yandan sarmıştı. Bir orman gibi elle tutulur, aşılmaz bir dünyaydı bu. Annesinin ölümünün onu bu kadar sarsması da, kendisinin bu ormanda annesiyle birlikte kaybolmuş, sonra birden yalnız, annesiz kalmış olmasından ileri geliyordu. Bu orman, yeryüzünde bulunan her şeydi. Içinde bulutlar, kentteki trabzanların topuzları, dini törenlerde Meryem Ana heykelini taşıyan arabanın önünde koşuşmakta olan kilise, manastır görevlileri de vardı. Bu orman, geçitlerdeki mağazaların vitrinleriydi, erişilmez bir yükseklikte, gökyüzünde ışıldayan yıldızlarla Tanrı ve onun Azizleriydi.

Bu erişilemeyecek kadar yüksek olan gökyüzü, Yura'nın çocuk odasına yaklaşıyor, yaklaşıyor, sonunda da dadısı Tanrı'dan sözettiğinde, başını onun kucağına koyuyordu. O zaman gökyüzü yakın, tanıdık bir şey oluveriyordu. Tıpkı, meyvalarını koparmak için tepesindeki dalları aşağı eğdiğimiz fındık ağacını andırmaktaydı. Gökyüzü, bir an için fındık biçimine giriyor, derken, kilisedeki sabah duasının, ayinlerin kılığına bürünüyordu. Dadısının kendisini götürdüğü küçük kilisedeyse, gökyüzündeki yıldız-

lar, mihrapların önünde yanmakta clan mumlar oluveriyor, Tanrı ise, papaz efendinin kılığına giriyordu. O zaman herkes kendi bilgisine, kudretine uygun bir iş görmekteydi. Yalnız, önemli olan, büyüklerin gerçek evreni, Yura'nın çevresini bir orman gibi sarmış olan kentti. Yura yarı hayvansı, bütün inancıyla, bu ormanın tanrısına, tıpkı bir orman bekçisine inanırmış gibi inanıyordu.

Ama bunların hepsi değişmişti. On iki yıllık lise, üniversite öğrenimi sırasında Yura eski çağları, din bilgisini, efsanelerle şairleri, geçmiş yılların bilimleriyle doğa bilgisini öğrenmişti. Tıpkı bir ailenin soyağacını öğrenir gibi yapmıştı bu işi. Şimdi ne hayattan, ne de ölümden korkuyordu. Hiçbir şeyden çekindiği yoktu artık. Yeryüzündeki her şey, bütün varlıklar hep onun sözlüğünde yer almış olan sözcüklerdi. Artık Yura da evrendeki yerini hissediyordu. Anna İvanovna'nın ölüsü başında da beklemişti ama, bu bekleyiş, annesinin başucundaki bekleyişten tümüyle farklıydı. O zamanlar kederden bitkin haldeydi; korkuyor, dualar ediyordu. Şimdiyse, ölüler duasını kendisine gönderilmiş, doğrudan doğruya kendisiyle ilgili bir haber gibi dinlemekteydi. Duaya dikkatle kulak kabartıyor, her ciddi işte olduğu gibi, onun da anlamı açıkça belirtilsin istiyordu. Şu anda yeryüzünün, gökyüzünün büyük güçlerine karşı duyduğu hislerde, dindarlıkla ilgili hiçbir yan yoktu. O da şu kudretlerin mirasçısıydı, onların karşısında, tıpkı kendinden önce gelmiş geçmiş insanların önünde yapacağı gibi, saygıyla eğiliyordu.

XVI

«Ey ulu Tanrı, kudretli ve ölümsüz Tanrı! Rahmetini bizden esirgeme!» Bu da ne? Yura nerede

şimdi? Cenaze kaldırılıyor. Uyanalım. Sabahın saat beşinde elbiselerini bile çıkarmadan, divanın üzerine yığılıp kalmış. Ateşi var galiba. Herkes evin her yanında onu arıyor ama, kimse onun şu anda, kütüphanenin kuytu bir köşesinde, tavana kadar yükselen bu kitap raflarının arkasında derin derin uyumakta olduğunun farkında değil.

«Yura, Yura!» Kapıcı Markel, yakınlarda bir yerden seslenerek onu çağırıyor. Cenaze töreni başlamış. Markel çelenkleri götürecek ama, Yura'yı bir türlü bulamıyor. Tersliğe bakın ki, Markel çelenklerin yığılı durduğu yatak odasında kapalı kaldı. Çünkü kocaman elbise dolabının kapısı açılıp odasının kapısını kapatmış, bu yüzden Markel dışarıya çıkamıyor.

Aşağıdan birisi, «Markel! Markel! Yura!» diye sesleniyor. O zaman Markel bir itişte, karşısına çıkan engeli yok ediyor, kucağında birkaç çelenk, merdivenlerden aşağıya koşuyor.

«Ey ulu Tanrı! Kudretli ve ölümsüz Tanrı!» Cenaze duası sakin bir soluk gibi sokak boyunca yayılıp orada öylece kalıyor. Havanın sanki, bir deve kuşunun tüyüyle okşanırmış gibi bir hali var. Çelenkler, yolda rastlanan insanlar, atların sorguçlu başları, papazın elindeki zincirlerin ucunda sallanan buhurdan, ayaklar altındaki beyaz toprak... her şey sallanıyor.

«Yura! Hele şükür buldum seni! Haydi kalksana!» Sonunda Yura'yı bulan, Şura Schlesinger oldu. Gidip onu omuzundan tutarak sarsıyor, «Ne oldu sana böyle? Cenaze kalkıyor. Sen de gelecek misin bizimle?» diye soruyordu.

«Geleceğim elbet!»

XVII

Cenaze duası sona ermişti. Soğuktan titredikleri için oldukları yerde tepinen dilenciler çift sıra halinde yaklaştılar. Cenaze arabasıyla içi çelenk dolu fayton, Krüger'lerin arabası, kımıldanıp hafifçe ilerlediler. Arabalar kiliseye yaklaştı. Şura Schlesinger, yüzü gözü yaşlar içinde, indi, nemli tülünü kaldırarak dizi dizi arabalara araştıran gözlerle baktı. Cenaze levazımatı mağazasının yolladığı tabut taşıyıcıları görünce, bir baş işaretiyle çağırdı, onlarla birlikte kiliseye girip gözden kayboldu. Gittikçe artan bir kalabalık da kiliseden dışarıya çıkmaktaydı.

«Anna İvanovna da öldü. Bizleri bırakıp gitti zavallı. O da büyük, sonsuz yolculuğa çıktı.»

«Evet, gitti artık. Sonsuz uykusunu uyumaya gitti.»

«Arabamz var mı, yoksa tramvayla mı döneceksiniz?»

«İnan ayakta dura dura bacaklarım uyuştu. Arabaya binmeden önce birkaç adım yol yürüsek.»

«Fufkov'u gördünüz mü? Gözlerini cenazeden ayıramıyordu. Hüngür hüngür ağlıyor, burnunu siliyordu. Cenazeyi gözleriyle yiyecekti neredeyse. Üstelik, kadının kocası da yanıbaşındaydı.»

«Fufkov'un oldum olası Anna İvanovna'da gözü vardı zaten.»

Topluluk, kentin öbür ucundaki mezarlığa giderken, kendi arasında da böyle konuşuyordu.

O gün, büyük soğukların kırıldığı hissedilmekteydi. Hareketsiz, ağır bir gündü. Buzlar erimişti. Ortalıkta hiçbir hayat belirtisi yoktu. Doğa bile bir cenaze töreni için böyle bir gün hazırlamıştı sanki.

Kirlenmiş karların matem tülleri arkasından parıldarmış gibi bir halleri vardı. Kararmış gümüş gibi koyu renk, ıslak çamlar, çitin arkasından eğilmişlerdi. Onlar da yas tutuyorlardı.

Marya Nikolayevna da bu mezarlıkta yatmaktaydı. Son yıllarda Yura, annesinin mezarını ziyarete hiç gitmemişti. Onun gömülü olduğu yere uzaktan bakarak, tıpkı o eski yıllardaki gibi bir sesle, «Anne!» diye mırıldandı.

Cenaze alayı, mezarlığın temizlenmiş yollarına heybetli bir tavırla yayılıyordu. Aleksandr Aleksandroviç, kızı Tonya'nın koluna girmişti. Onların arkasından Krüger'ler geliyorlardı. Yas Tonya'ya çok yakışmıştı.

Kubbelerin üzerindeki haçlarda ve manastırın pembe tuğla duvarlarının üstünde küfe benzer, saçak saçak kırağı birikmişti. Bahçenin uzak bir köşesinde, iki duvar arasına gerilmiş bir ipin üzerinde kuruyan çamaşırlar asılıydı, uzun, geniş kollu gömlekler, açık pembe masa örtüleri, iyi sıkılmamış, yamuk asılmış çarşaflar. Yura'nın gözü bu köşeye takıldı. Buranın, o gece fırtınanın patladığı manastır köşesi olduğunu anladı, şimdi yeni yapılar görüntüsünü değiştirmişti.

Yura tek başına yürüyor, ötekileri geçiyor, bazan onları beklemek için duruyordu. Kendisini ağır adımlarla izleyen bu topluluğu büyük bir boşluğa itmişti ölüm. Akan su gibi tanrısal bir güç, onu ölümü yanıtlamaya, hayal kurmaya ve düşünmeye, güzellikler yaratmaya itiyordu. Sanatın her zaman, durup dinlenmeden, iki işlevi yerine getirdiğini, şimdi, her zamankinden daha açık olarak görüyordu. Sanatın birinci görevi, sürekli olarak, ölümü işlemekti, bundan da ikinci görevi çıkıyordu, hayatı yarat-

mak. Büyük sanat, gerçek sanat, Kıyamet'ti.

Yura, iki üç günlüğüne evden ve üniversite çevresinden kaybolup Anna İvanovna için şiirler yazacağı anı düşünüyor, şimdiden bunun tadına varıyordu. Şiirlerinde, o anda aklına gelecek olan her şey yer alacaktı. Hayatın bütün geçici sahnelerinden, rahmetlinin en güzel yanlarından, Tonya'nın yas elbiseleri giymiş halinden, mezarlıktan dönerken sokakta gözüne çarpan şeylerden, çocukken fırtınanın azgın homurtular çıkardığı, bu yüzden de, kendisinin ağladığı köşede, şimdi kurumakta olan çamaşırlardan sözedecekti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜRE DOLUYOR

I

Lara'yı Felitsata Semyonovna'nın odasına yatırmışlardı. Sayıklıyordu. Sventitski'lerle Dr. Drokov, hizmetçilerle uşaklar, kızın başucunda durmuşlar, alçak sesle konuşuyorlardı. Sventitski'lerin şimdi boşalmış olan evleri karanlığa gömülmüştü. İç içe uzayıp giden salonlarla odaları, ölgün ışıklı bir lâmba aydınlatıyordu. Küçük bir salonda yanmakta olan bu lâmba, iki yanında uzanıp giden odaları aydınlatmaktaydı.

Viktor İpolitoviç, sanki kendi evindeymiş gibi, öfkeli, kararlı adımlarla bu odaların, salonların içinde dolaşmaktaydı. Bazan, içeride neler olup bittiğini öğrenmek için, yatak odasına bir göz atıyor, bazan da evin öbür ucuna yöneliyor, gümüş toplarla süslü Noel ağacını geçip yemek odasına kadar geliyordu. Burada, sofranın üzeri kimsenin el bile sürmemiş olduğu yemeklerle tıklım tıklım doluydu. Sokaktan bir araba geçtikçe, küçük bir fare, sofra örtüsünün üzerinde, tabakların arasında dolaştıkça, uzun ayaklı, yeşil şampanya kadehleri birbirlerine çarparak şıngırdıyordu.

Komarovski çok öfkeliydi. İçinde, birbirine karşıt duygular çarpışıyordu. Ne rezaletti, ne ayıp şeydi bu! Hiddetinden köpürmüştü sanki. Bu olay, kendi durumunu da sarsacak, onurunu lekeleyecekti. Henüz vakit varken, her ne pahasına olursa olsun,

dedikoduları önlemek gerekiyordu. Haber çevreye yayılmışsa, söylentileri kısa kesmek, bunları daha ortaya çıkar çıkmaz susturmak gerekiyordu. Sonra, bu deli, zavallı kızın ne kadar yaman bir şey olduğunu bir kez daha anlamıştı. Lara'nın başkalarına benzemediği, ilk bakışta anlaşılıyordu. Onda daima beklenmedik, alışılmadık bir yan vardı. Yalnız, şurası da kesindi ki, Komarovski onun hayatını harcamıştı. İşte Lara bu yüzden durup durup başkaldırıyordu. Çünkü hep kendi yazgısını kendi kafasına göre düzenlemek, hayatına yeniden başlamak kaygısındaydı.

Onun için, Lara'ya her bakımdan yardım etmek gerekecekti. Belki bir oda kiralayacaktı ona, ama artık hiç el sürmeyecekti. Tersine, kız alınmasın, üzülmesin diye ondan büsbütün uzaklaşacaktı.

Çünkü böyle yapmazsa, Lara başına kimbilir ne türlü yeni yeni işler açabilirdi. Nitekim, örneği de ortadaydı işte.

İleride daha ne çok kaygılar, tasalar vardı! Bu tür bir olayın yankıları çok geniş olabilirdi. Sonra, kanun insanın tepesinde dikilip durmaktadır. Hava henüz kararmıştı. Bu olayın üzerinden iki saat bile geçmemişti ama, eve iki kez polis gelmiş, her iki defasında da Komarovski komisere durumu açıklamak, işleri yoluna koymak için mutfağa gitmişti.

İş gittikçe çapraşık bir hal alacaktı. Lara'nın Kornakov'u değil de, Komarovski'yi öldürmek istediği konusunda kanıtlar istenecekti. Sonra, iş bu kadarla da kalmayacaktı. Lara sorumluluğun bir kısmından kurtulacaktı ama, geri kalan kısmı için, hakkında yine soruşturma yapılacaktı.

Kuşkusuz, Komarovski bütün bunları önlemek için elinden gelen her şeyi yapacaktı. Soruşturma başlayınca, Lara'nın ateş ettiği sırada akli dengesinin

bozuk olduğunu bildiren bir rapor alacak, böylece soruşturmanın durdurulmasını sağlayacaktı.

Bunları düşününce, Komarovski yavaş yavaş sakinleşti. Sabah olmaya, ışık çizgileri odaların içine süzülmeye başlamıştı. Bunlar hırsız gibi, ya da emniyet sandığından, fiyat değerlendirmeye gelmiş komisyoncular gibi, masaların, divanların altına göz atıyorlardı.

Komarovski, haber almak için yatak odasına çıktı. Lara'nın iyileşmediğini görünce, Sventitski'lerin evinden ayrılarak, tanıdığı bir kadın avukatı görmeye gitti. Bu kadın, siyasi bir mültecinin eşiydi. Adı, Rufina Onissimovna Voyt-Voytkovski'ydi. Sekiz odalı bir apartman dairesinde oturmaktaydı ama, burası ona şimdi hem çok geniş, hem çok pahalı geliyordu. Bu yüzden, odaların ikisini kiraya vermeye başlamıştı. Bu odalardan biri, birkaç gün önce boşalmıştı. Komarovski bu odayı Lara için tuttu. Birkaç saat sonra da, Lara'yı, komaya yakın bir halde, nöbet içinde, buraya getirdiler. Hâlâ sayıklıyordu.

II

Rufina Onissimovna, ilerici, önyargılara düşman bir kadındı. Kendi deyimiyle, çevresinde «olumlu», «sürekli» ne varsa onlara yakınlık duyuyordu.

Eşucundaki komodinin üzerinde, «Erfurt Programı»nın bir nüshası duruyordu. Üzerinde, programı hazırlayanın ithafıyla imzası da vardı. Odasının duvarına asılı resimlerden birinde, kocasının, «sevgili Voyt'cuğu»nun bir resmi vardı. Kocası resimde, Plehanov'la birlikte, İsviçre'de düzenlenen bir halk şenliğinde görülmekteydi. İkisi de panama şapkalar, alpaga ceketler giymişlerdi.

Daha ilk görüşte, Rufina Onissimovna, yeni kiracısından hoşlanmadı. Onu, hayata küskün olduğu için hasta taklidi yapan biri gibi görüyordu. Ona göre, Lara'nın sayıklamaları, nöbetleri, yalnızca yapmacıktan ibaretti. Rufina Onissimovna, Lara'nın bütün bunları yalandan yaptığına yemin bile edebilirdi.

Rufina Onissimovna, Lara'ya karşı duymakta olduğu küçümseme duygusunu birtakım telâşlı hareketlerle açığa vurmaktaydı. Örneğin apartmanın kendi oturduğu kısmında kapıları çarparak kapatıyor, odadan odaya koşarak avazı çıktığı kadar şarkı söylüyordu. Ayrıca, bütün odaları sabahtan akşama kadar havalandırıyordu.

Daire Arbat'ta, büyük bir yapının en üst katındaydı. Kışın günler uzamaya başlayınca, evin içine de, mavi, berrak, selden genişlemiş bir ırmak gibi geniş bir göğün ışıkları süzülüyordu. Kışın ikinci yarısından sonra, dairede, yaklaşan baharı müjdeleyen belirtiler göze çarpıyordu.

Güneyden gelen sıcak bir rüzgâr pencerelerin üstlerindeki küçük kanatlardan içeriye doluyordu. İstasyonlarda lokomotifler tavuskuşları gibi bağrışırlarken, hasta da yatağında, eski anılarını uzun uzun aklından geçiriyordu.

Lara sık sık, Ural'dan gelip Moskova'da geçirdikleri ilk akşamı hatırlıyordu. Çocukluğunun unutulmaz günlerinde, yedi, sekiz yıl önce olmuştu bu. İstasyondan otele gidinceye kadar, dar, karanlık sokaklardan geçerek bütün Moskova'yı bir baştan öbürüne aşmışlardı. Yaklaşıp yaklaşıp uzaklaşan sokak fenerleri evlerin duvarlarına arabacının iki büklüm gölgesini yansıtıyordu. Gölge büyüyor, korkunç biçimde irileşiyor, yolu, damları kaplıyor, sonra ufal-

maya başlıyordu. Böylece, her şey yeniden başlamaktaydı.

Karanlığın içinde, yükseklerde Moskova kiliselerin çan sesleri işitiliyor, yerde ise, her yana doğru koşuşan tramvayların gürültüsü duyuluyordu. Vitrinler ve ışıklar da, Lara'yı ayrıca sağır etmekteydi. Bunlar da tıpkı kilise çanları, araba tekerlekleri gibi ses çıkarıyorlardı sanki.

Otel odasındaki masanın üzerine konmuş kocaman bir karpuzun iriliği karşısında Lara şaşa kalmıştı. Komarovski, bir karpuz keserek yeni evlerinde kendilerine «hoş geldiniz» diyordu. Lara, karpuzda, Komarovski'nin kudretinin, zenginliğinin bir kanıtını görmüştü sanki. Avukat, bıçağı sapladığı gibi, bu yuvarlak, koyu yeşil, kütür kütür karpuzu keserek onun buzlu gibi duran şekerli kısmını ortaya çıkardığında, Lara'nın korkudan soluğu kesilmişti. Ama sunulan karpuz dilimini geri çevirmeye cesaret edememiş, kendisini zorlayarak, pembe, kokulu lokmaları yemişti. Heyecandan, her lokma boğazında tıkanmıştı.

Sonra, pahalı akşam yemeği, kentin gece görünümü karşısında nasıl apışıp kaldıysa, aradan günler geçince, Komarovski'nin karşısında da öylece apışıp kalmıştı. Sonradan olup biten bütün işlerin gizi bundaydı. Yalnız, şimdi Komarovski tanınmayacak kadar değişmişti. Hiçbir istekte bulunmuyor, haber bile göndermiyor, ortalıkta görünmüyordu. Uzak duruyor, yardım önerilerini bile çok soylu bir biçimde yapıyordu.

Kologrivov'un ziyarete gelişi ise, bir başka olay oldu. Lara onu gördüğüne çok sevindi. Odanın yarısını o dolduruyordu sanki. Uzun boylu, iri yarı olduğu için değil de, bakışlarındaki ateşlilikten, gü-

lümseyişindeki akıllılıktan öyle görünüyordu. Kologrivov gelince, oda Lara'ya daha küçük gelmeye başlamıştı.

Lara'nın karyolasının karşısına geçip oturmuş, ellerini oğuşturuyordu. Petersburg'da, bakanlar kurulunun toplantılarına çağrıldığında, saçlı sakallı ihtiyarlarla, sanki ilkokul çocuklarıymış gibi konuşurdu. Evet ama, şimdi karşısında yatmakta olan genç kız, eskiden kendi evinde, ailesiyle birlikte oturmuştu. Hemen hemen kızı sayılırdı. Onunla da, tıpkı kendi ailesinin bireyleriyle olduğu gibi, hızlı hızlı konuşur, çabuk çabuk bakışırdı. Zaten böyle az sözle konuşup anlaşabilmeleri, görüşmelerine ayrı bir sevimlilik vermekteydi, ikisi de bunun farkındaydı. Kologrivov Lara'ya büyük bir insan gibi ciddi, aldırmaz bir biçimde davranamazdı. Kızı üzmemek için onunla nasıl konuşacağını bilemiyor, tıpkı bir çocukla konuşur gibi gülümseyerek, «Neler yapmışsın sen bakayım? Ne gerek vardı bütün bu facialara?» diyordu. Sonra sustu, tavandaki, duvar kâğıtlarındaki nem lekelerine bakmaya başladı. Ardından sitemli bir tavırla başını sallayarak, «Düsseldorf'ta uluslararası bir resim, heykel ve çiçekçilik sergisi açılıyor,» dedi, «oraya gideyim diyorum. Senin burası biraz nemli galiba. Daha çok uzun zaman kalacak mısın bu tavanarasında? Çok rahat bir yer olmasa gerek burası. Sonra, lâf aramızda, o Voyt denen kadın da malın gözüdür. Eskiden tanırdım onu. Taşın buradan, olsun bitsin. Uzun süre yatakta yattın. Bir süre hasta oldun, yeter, yataktan kalkmalısın artık. Odanı değiştir, çalışmaya başla, üniversiteyi bitir. Benim bir arkadaşım var, ressamdır. Gidip Türkistan'da iki yıl kalacak. Birkaç odalı bir atölyesi var, küçük bir apartman dairesi yani. Galibâ burasını eş-

yasıyla birlikte, güvenilir birine bırakmak istiyormuş. İstersen ayarlayayım bu işi sana. Ha, sonra bir şey daha var, ben iş adamıyım biliyorsun. Bu sefer izin ver. Zaten ne zamandır vermek istiyordum bunu sana... Kutsal bir borçtur benim için adeta... Hele Lipa okulu bitirdikten sonra... Bitirme sınavlarını başarıyla verdiği için, ödül olarak sana da küçük bir şey vermek istiyorum. Yok, izin ver. Lütfen, rica ediyorum, bak, al şunu, inat etme... Al lütfen.»

Giderayak, Lara'nın ayak diremesine, gözyaşlarına, neredeyse kavgaya tutuşmasına aldırmadan, ona adeta zorla, on bin rublelik bir çeki kabul ettirdi.

Lara iyileşir iyileşmez, Kologrivov'un o kadar övdüğü o yeni eve taşındı. Smolensk çarşısına çok yakın bir yerdi burası. Apartman dairesi iki katlı, eski bir yapının üst katıydı. Alt katta depolar, ambarlar vardı. Evde arabacılar oturuyordu. Avludaki kocaman kaldırım taşlarının üzerinde sürekli yulaf, saman döküntüleri görülüyordu. Güvercinler dem çekerek bu avluda dolaşmaktaydılar. Bazan gürültülü bir biçimde havalanıyorlar ama, hiç Lara'nın penceresinden yükseğe gitmiyorlardı. Bazan da, avludaki taş yalağın çevresinde sürü halinde fareler koşuşuyorlardı.

III

Paşa, Lara'yı epeyce üzmüştü. Kız ciddi şekilde hastayken, Paşa'yı onun yanına sokmamışlardı. O zaman neler duymuştu Paşa acaba? Lara bir erkeği öldürmek istemişti. Paşa'ya göre, bu erkeğin ona aldırdığı yoktu. Derken Lara, ateş edip de öldüremediği bu erkeğin korumasına girmişti. Bütün bunlar, o Noel gecesi, yanıp erimekte olan bir mumun ışığın-

da yaptıkları o unutulmaz konuşmadan sonra olmuştu! Bu adam olmasa, Lara'yı belki yakalarlar, tutuklarlardı. Lara'yı cezadan o kurtarmıştı. Onun sayesinde kız öğrenimine rahat rahat devam edebilecekti. Paşa üzülüyor, ne düşüneceğini bilemiyordu.

Lara biraz iyileşince, Paşa'yı çağırttı. Ona, «Kötü bir insanım ben, beni tanımıyorsun, bir gün her şeyi anlatacağım sana,» dedi. «Ne kadar güçlükle konuştuğumu görüyorsun. Ağlamaktan boğulacağım neredeyse. Ama, sen benden uzaklaş, unut beni. Sana göre değilim ben.»

Sonra, iç paralayıcı sahneler geçti. Bunların her biri ötekinden daha acıklıydı. Voytkovskaya - Lara hâlâ o kadının evinde oturuyordu - Paşa'nın ağlamaklı yüzünü gördüğü zaman, odasına koşarak kendini divanın üzerine atıp katıla katıla gülüyor, öte yandan da durmadan, «Aman Tanrım, kendimi tutamayacağım! Gerçekten de efe ruhlu bir genç bu! Böylesine yalnız romanlarda rastlanır,» diyordu.

Paşa'yı aşağılatıcı bir bağdan kurtarmak, hastalığı yok edip üzüntülerine bir son vermek için, Lara, «Artık kesin olarak ayrılıyorum senden, çünkü seni sevmiyorum,» dedi.

Bunu söylerken, öyle katıla katıla ağlıyordu ki, ona inanmak olanaksızdı. Paşa onun büyük günahlar işlediğinden kuşkulanıyordu ama, söylediklerinin tek sözüne de inanamıyordu. Onu lânetlemeye, ondan nefret etmeye hazırdı, öte yandan da onu çılgınca seviyordu, onun aklından geçen gizli düşünceleri, içinde su içtiği bardağı, üzerine başını koyup yattığı yastığı bile kıskanıyordu.

Deli olmamak için çabuk davranmak, bu işi kesip atmak gerekiyordu. Onun için, sınavların sonunu bile beklemeden, hemen evlenmeye karar verdiler.

Paskalya yortusundan sonraki hafta içinde evleneceklerdi. Lara'nın isteği üzerine, nikâh yine ertelendi.

Sonunda Paskalya'dan elli gün sonra, sınavları başarıyla verdikleri anlaşılınca evlendiler. Lara'nın, Tusya Çepurko adında bir fakülte arkadaşı vardı, iki kız öğrenimlerini aynı anda bitiriyorlardı. Bu kızın annesi olan Lyudmila Kapitonovna Çepurko, bütün hazırlıkları yapma işini üzerine aldı. Lyudmila Kapitonovna, iri göğüslü, kalın sesli, hoş bir kadındı. Güzel şarkı söylerdi. İşlek bir hayal gücü vardı. Hergün rastlanan türden boş inanlara o, kendine göre, bir sürü yenilerini eklemişti.

Lyudmila, aynanın karşısında Lara'nın gelinliğine son bir kez çeki düzen verdikten sonra, kızı alıp kiliseye götürmüşlerdi. Hava dehşetli sıcaktı. Kiliselerin altın yaldızlı kubbeleriyle yolların serin kumları sapsarıydı. İnsan güçlükle soluk alabiliyor, güneşin parıltısı gözleri kamaştırıyordu. Gören de, aynı gün daha binlerce nikâhın kıyıldığını sanırdı. Çünkü bütün kızlar, saçlarını kıvırttırıp nişanlılar gibi beyazlar giymişlerdi. Delikanlılar ise, yortu şerefine saçlarını briyantinlemişler, belleri dar, koyu renk elbiseler giymişlerdi.... Herkes didinip duruyor, herkes sıcaktan buram buram terliyordu.

Lara mihrabın önündeki halıya ayak basacağı sırada, arkadaşlarından birinin annesi olan Lagodina, bolluk, bereket simgesi olarak, kızın ayakları altına bir avuç gümüş para serpti. Öte yandan da, Lyudmila Kapitonovna, aynı amaçla, Lara'ya, «Gelin tacının altına girince haç çıkarmak için sakın elini çıplak olarak uzatma, tül gibi, dantel gibi bir şeyin altından uzat,» diye öğüt veriyordu. «Sonra, elindeki mumu da yüksek tut, o zaman aile ocağında

sen söz sahibi olursun.» Lara bu konuda Paşa hesabına fedakârlıkta bulundu, elindeki mumu elinden geldiğince alçak tutmaya çalıştı. Boşuna bir çaba oldu bu, Lara ne kadar uğraşırsa uğraşsın, kendi mumunun, Paşa'nınkinden daha yüksekte olduğunu görmekteydi.

Kalabalık, eğlenmek için kiliseden doğruca ressamın atölyesine geldi. Yeni evliler buraya taşınmışlardı. Nikâh gününden başlayarak da burada oturacaklardı. O zaman, Rus töresine uygun olarak, nikâhlarla düğünlerde hep görülen sahneler yinelendi. Çağrılılar, «Acı bu, içilir gibi değil!» diye bağrıştılar. Odanın öbür ucunda bulunanlar, hep bir ağızdan karşılık verdiler, «Biraz şeker koymalı öyleyse.» Bunun üzerine, genç çift, utangaç utangaç gülümseyerek öpüştü. Sonra Lyudmila onların şerefine şarkılar söyledi.

Herkes gidip de Lara'yla Paşa yalnız kalınca, ortalığı kaplayıveren sessizlik yüzünden Paşa tedirgin oldu. Avluda, Lara'nın penceresinin tam karşısında, bir sokak feneri yanmaktaydı. Lara perdeleri nasıl kapatırsa kapatsın, aralıktan içeriye, sürekli ince bir ışık çizgisi süzülüyordu. Bu ışık Paşa'da birisinin kendisini gözetlediği duygusunu uyandırıyor, onu rahatsız ediyordu. Kendisiyle, Lara'yla, ona olan sevgisiyle değil de, sürekli bu sokak feneriyle uğraşmakta olduğunu dehşetle farketti.

Hiç bitmeyecekmiş kadar uzun süren bu gece boyunca, daha dün bir üniversite öğrencisi olan Antipov, okuldaki takma adıyla «Stepanida», mutluluğun doruğuna da çıktı, keder kuyusunun dibine de indi. Lara'nın itirafları onda yeni yeni kuşkular uyandırıyordu. Karısına durmadan bir şeyler soruyor, Lara'nın her karşılık verişinde, sanki bir uçuruma

yuvarlanıyormuş gibi, yüreği duracak gibi oluyordu. Yaralı ruhu, yeni öğrendiği şeylerin gidişine ayak uyduramamaktaydı.

Sabaha kadar konuştular. Antipov'un hayatında, o gece kadar belirli, o gece kadar anî hiçbir değişiklik olmamıştı. Ertesi gün, bambaşka bir insandı. Hâlâ aynı adı taşıdığına bile şaşıyordu neredeyse.

IV

On gün sonra, yine aynı odada, dostları onların şerefine bir ayrılık toplantısı düzenlediler. Paşa'yla Lara, sınavlarını başarıyla, aynı parlak dereceyle vermişlerdi. Her ikisine de Uralların aynı kentinde bir görev önerilmişti. Ertesi sabah yola çıkacaklardı.

Yine içki içildi, şarkı söylendi, gürültü patırtı edildi. Yalnız bu defaki toplantıda hep gençler vardı.

Çağrılılar büyük atölyede toplanmışlardı. Atölyeyi oturdukları odadan ayıran bölmenin arkasında, Lara'nın sandıkları, bir bavul, birkaç da hurç bir köşede yığılı duruyordu. Eşyaları çoktu. Bunların büyük kısmını, ertesi sabah yük treniyle yola çıkaracaklardı. Hemen her şey denklenmişti ama, yapacak iş çoktu. Sandıklarla açık bavulda henüz yer vardı. Lara zaman zaman bir şey unuttuğunu hatırlıyor, bölmenin arkasına giderek bavula yine bazı eşyalar yerleştiriyordu.

Paşa konuklarla birlikte eve gelmişti. Lara da gidip fakültenin sekreterliğinden, kimlik belgesiyle, başka birtakım belgeleri almıştı. Yanında kapıcıyla birlikte çıkageldi. Yanlarında kocaman bir top kalın iple çuval getirmişlerdi. Bunlarla, ertesi gün yola çıkarılacak eşyaları saracaklardı. Lara kapıcıyı gönderdi, gidlip konukların tek tek ellerini sıktı. Kimi-

siyle de sarılıp öpüştü. Sonra, bölmenin arkasında üstünü değiştirdi. Yeniden gelince, herkes el çırptı, bağırıp çağırdı. Ardından, sofranın başına geçip oturdular, tıpkı düğün günü olduğu gibi, patırtı yine başladı. Konukların bazıları, teklifsiz davranarak, yanlarındakilere votka sundular, ellerinde çatallarla bir sürü insan ekmek almak, tabaklardaki yemeklerden bir parça seçmek için sofranın ortasına doğru uzandı. Herkes bir yandan yeyip içerken, bir yandan da, konuşup gülüştü, şakalaştı. Bazıları çabucak sarhoş oluverdiler.

Lara yanında oturan kocasına, «Yorgunluktan öldüm,» dedi. «Ya sen, bütün işlerini gördün mü bari?»

«Evet.»

«Ama ben kendimi yine de çok iyi hissediyorum. Çok da mutluyum. Ya sen?»

«Ben de öyle. Hayatımdan memnunum. Neyse, sonra konuşuruz bunları.»

İstisna olarak, Komarovski de gençlerle birlikte yemeğe çağrılmıştı. Toplantının sonuna doğru, «Genç dostlarım gidince, ben burada boynu bükük kalacağım,» dedi. «Moskova benim için çölden farksız olacak artık.» Yalnız, o kadar heyecanlıydı ki, birden hüngür hüngür ağlamaya başladı, heyecandan yarıda bıraktığı sözlerini yinelemek zorunda kaldı. Antipov'lardan, kendilerine mektup yazmak, hasretlerine dayanamazsa, oturacakları kent olan Yuryatin'e gelip onları ziyaret etmek için izin istedi.

Lara yüksek sesle, sert bir tavırla, «Hiç gereği yok bunların,» dedi. «Sonra, mektup yazmakmış, Moskova çöle benzeyecekmiş, falan filan gibi sözler de yersiz. Yuryatin'e gelme işine gelince, aklınızdan çıkarın bunu. Biz yokken ne ölürsünüz, ne bir şey.

Sonra, alt tarafı, biz o kadar da bulunmaz insanlar değiliz değil mi Paşa? Bizim yerimizi tutacak birini bulursunuz elbet.»

O sırada Lara birden Komarovski'yi, ona söylemekte olduğu sözleri unutuverdi. Aklına bir şey gelmişti. Hemen sofradan kalkıp mutfağa gitti. Orada kıyma makinasını yerinden söktü, makinanın çeşitli parçalarını tabak çanak sandığına yerleştirerek çevresini samanla besledi. Bunları yaparken az daha eline kıymık batacaktı.

Lara, bütün bu işleri görürken, konuklarını unutmuştu. Onları işitmiyordu bile. Bölmenin öteki tarafında gürültü birden artınca, Lara da onların orada olduklarını hatırladı. O sırada aklına bir şey daha geldi. Sarhoşlar hep sarhoş taklidi yapmaya özenirdi. Sarhoşlukları arttıkça, bu taklidi daha yavan, daha yılışık bir biçimde yaparlardı.

O sırada, açık pencereden kulağına, ötekilere hiç benzemeyen, bambaşka bir gürültü geldi. Dikkati o yana çelindi. Perdeyi aralayıp başını dışarıya uzattı.

Avluda, ayağı köstekli bir at topallaya topallaya dolaşıyordu. Lara, atın kime ait olduğunun farkında değildi. Hayvan sahibini kaybetmiş olmalıydı. Ortalık aydınlanmıştı ama, güneşin doğmasına daha çok vardı. Kent uykuya dalmıştı. Gören, halk burayı terkedip gitmiş sanırdı. Her yanda sabah saatinin serinliği, kurşuniyle karışık bir mor hüküm sürüyordu. Lara gözlerini yumdu. Bu bambaşka, bu hiçbir yerde rastlanmayan nal sesi onu kimbilir hangi ıssız köşeye, hangi büyülü köy manzarasının ortasına götürüvermişti!

Kapı çalınıyordu. Lara kulak kabarttı. Biri, kapıyı açmak için sofradan kalktı. Gelen, Nadya'ydı! Lara yeni konuğu karşılamak için hemen koştu. Nad-

ya doğruca istasyondan geliyordu. Çok taze, çok sevimli bir hali vardı. Bütün benliğinden, Dupliyanka'daki inci çiçeklerinin kokusu saçılıyordu sanki. İki arkadaş, tek söz edemeden, öylece duruyorlardı. Ellerinden ancak ağlamak geliyordu. Öte yandan da, birbirlerini, solukları kesilircesine kucaklamışlardı.

Nadya, Lara'ya, bütün ev halkının tebrikleriyle birlikte, anesiyle babasının armağanlarını da getirmişti. Bir mücevherdi bu. Elindeki çantadan, kâğıda sarılı, minicik bir kutu çıkardı. Sicimi çözüp, kutunun kapağını açtıktan sonra, Lara'ya çok güzel bir gerdanlık uzattı.

Her yandan hayranlık ünlemleri yükseldi. Konuklardan biri biraz ayılmıştı.

«Pembe yakut bu,» dedi, «gerçekten pembe yakut! Elmas değerinde bir taştır.»

Nadya ise bunun sarı safir olduğunu söylüyordu.

Lara, arkadaşını yanıbaşına oturtmuştu. Bir yandan ona ikramda bulunurken, öte yandan da, tabağının yanına koymuş olduğu gerdanlığı seyrediyordu. Kılıfındaki yastığın çukurluğunda duran gerdanlık parıldıyor, çevreye ışıltılar saçıyordu. Çiylerden oluşan bir tesbihi, ya da minicik bir üzüm salkımını andırıyordu.

Bu süre içinde, konukların birkaçı ayılmıştı. Nadya'yı yalnız bırakmış olmamak için birer kadeh daha içtiler, sonunda da onu çabucak sarhoş ettiler.

Çok geçmeden ev, «Uyuyan Güzel» masalındaki şatoya benzedi. Antipov çiftini ertesi sabah erkenden istasyonda uğurlamak için, çağrılıların çoğu gece orada kalmıştı. İçlerinden birkaçı kıyıya, köşeye uzanmış, çoktandır horul horul uyumaktaydı. Lara bile elbiselerini çıkarmaksızın, nasıl olup da, İra

Lagodina'nın uyumakta olduğu divanın üzerine uzandığının farkında değildi.

Bir ara, kulağının dibinde yüksek sesle yapılan bir konuşma yüzünden uyanıverdi. Yabancı sesler-di bunlar. Kaybolan atı aramak için avluya girmiş olan adamların sesleriydi. Lara gözlerini açtı, şaşırdı, «Bu Paşa da yorgunluk nedir bilmiyor,» diye düşündü. «Şimdi de niçin dikilmiş oraya sanki? Ne arayıp duruyor öyle?» Tam o sırada, Lara'nın, kocası sandığı adam, ondan yana döndü. Genç kadın bu adamın kocası değil de, haydut gibi bir herif olduğunu gördü. Yüzü çiçek bozuğuydu. Ayrıca, şakağından çenesine kadar uzanan bir yara izi vardı. O zaman, eve hırsız girmiş olduğunu anladı. Bağırmak istedi ama, ağzından hiçbir ses çıkmadı. Birden aklına gerdanlık geldi. Dirseğinin üzerinde usulca doğrularak, yan gözle sofranın üzerine baktı.

Gerdanlık hâlâ orada, ekmek kırıntılarıyla yemek artıkları arasında duruyordu. Hırsız olacak o aptal da, onu yemek artıkları arasında görememişti. Sürekli bavullardaki çamaşırları karıştırıyor, Lara'nın eşyalarını darmadağın ediyordu. Lara hem sarhoş, hem de uyku sersemi olduğu için, durumu bir türlü kavrayamıyor, o kadar çalışıp çabalayarak yerleştirdiği bavulların dağılmasına üzülüyordu. Öfkelendi, bir daha bağırmak istedi ama, yine ağzını açıp dudakların oynatamadı. O zaman, yanıbaşında uyumakta olan İra Lagodina'nın midesine doğru dizinin olanca gücüyle vurdu. Canı yanan İra bir çığlık koparınca, Lara da onunla birlikte bağırmaya başladı. Hırsız, çalıp çıkın yaptığı eşyaları yere attığı gibi odadan dışarıya fırladı. İşin içyüzünü kavrayabilmiş olan birkaç delikanlı da, hemen ayağa kalkıp hırsızın ardından koştular ama, adam ortadan

kaybolmuştu bile. Bu telâştan sonra, her kafadan bir ses çıkmaya başladı, bunun üzerine herkes ayaklanıp işe koyuldu. Lara'nın sarhoşluğu bir anda uçup gidivermişti. Konuklardan bazıları hâlâ uyumak istiyorlardı ama, Lara bunların yalvarmalarına aldırış etmedi. Uyuyanları sarsıp uyandırdı, onlara çabucak kahve pişirip hepsini evlerine gönderdi. «Haydi bakalım, güle güle... Tren kalkmadan garda yine görüşürüz,» dedi.

Hepsi çıkıp gittikten sonra da, Lara hızla çalışmaya başladı. Her zamanki çevikliğiyle bir hurçtan ötekine koşuyor, içlerine yastıkları yerleştiriyor, kayışları sıkıyor, bir yandan da, Paşa'yla kapıcıya, «Yardıma kalkmayın bana, ne yapacağımı şaşırıyorum,» diyordu.

Bütün işler kısa zamanda, gerektiği gibi yapıldı. Antipov'lar da tam saatinde gara geldiler. Arkadaşları onları uğurlamak için ağır ağır şapkalarını çıkarırlarken, tren de sanki onları taklit eder gibi ağır ağır kalktı. Bir ara şapkalar kımıldamaksızın durdu, hareketsizleşti. Üç kez bağırıldığı işitildi, arkadaşları bağırıyor olmalıydı, sonra da tren hızlanmaya başladı.

V

Üç gündür hava berbattı. Savaşın ikinci sonbaharıydı. İlk yılın başarılarından sonra, işler ters gitmeye başlamıştı. Brusilov komutasındaki Sekizinci Ordu, Karpatlar'da toplanmış, tepelerden inip Macaristan'ı işgale hazırlanmıştı. Bütün cephedeki çekilişe ayak uydurarak, sonunda o da çekilmek zorunda kaldı. Rus kıtaları, harekâtın ilk aylarından beri işgal etmiş oldukları Galiçya'yı boşalttılar.

Yuri Andreyeviç Jivago artık herkes ona soyadıyla seslenmeye başlamıştı doğumevinin ameliyat salonunun koridorunda, Tonya'yı yerleştirdikleri koğuşun kapısının önündeydi. Karısıyla vedalaşmıştı. Şimdi de ebeyi bekliyordu. Gerekirse kendisine nasıl haber ulaştırılabileceğini ona söyleyecek, karısının sağlık durumunu nasıl öğrenebileceğini de, ebeyle birlikte kararlaştıracaktı.

Hastanesine dönmek zorundaydı, acelesi vardı. Hastaneye gitmeden önce, iki hastaya da uğraması gerekiyordu. Çok değerli olan vaktini, böylece kaybetmekteydi. Eğrilemesine yağmakta olan yağmur damlalarının çizgilerini pencereden seyrediyordu. Arada sırada sonbahar rüzgârı bu çizgileri kırıp büküyordu. Tıpkı fırtınanın tarlalarda buğday başaklarını yere yatırıp birbirlerine karıştırması gibiydi.

Hava henüz iyice kararmamıştı. Dr. Jivago, hastanenin arkasındaki avluları, Meryem Ana Alanındaki konakların verandalarını, elektrikli tramvay yolunu seçebiliyordu. Bu tramvay yolunun hastanenin bölümlerinden birinin servis kapısına kadar gider gibi bir hali vardı.

Yağmur kasvetli bir biçimde yağmaya devam ediyordu. Rüzgâr sertti ama, ne hafifliyor, ne güçleniyordu. Toprağın üzerine boşanan selin, rüzgârın şiddeti karşısında hiç istifini bozmamış gibi bir hali vardı. Rüzgâr sağnakları, setlerin etrafına sarılmış olan yabani asmanın dallarını sarsıyordu. Rüzgârın bitkiyi kökünden sökmek istermiş gibi bir hali vardı. Onu havaya kaldırıyor, sarsıyor, sonra, eski bir paçavra gibi, tiksintiyle yere atıyordu. Üç vagonlu bir tramvay katarı o sırada setlerin önünden geçti. Vagonlardan yaralıları indirerek, hastanenin içine taşıdılar.

Lutsk Harekâtından sonra, Moskova hastaneleri tıklım tıklım dolmuştu. Şimdi artık yaralılar merdiven sahanlıklarına, koridorlara yatırılıyordu. Hastanelerdeki yersizlik yüzünden, doğumevlerine bile yaralılar gönderilir olmuştu.

Yuri Andreyeviç, sırtını pencereye dönerek yorgun yorgun esnedi. Kafasının içi bomboştu. O anda aklına bir şey geldi. Kendisinin çalışmakta olduğu Kutsal Haç Hastanesinin cerrahi bölümünde bir hasta ölmüştü. Yuri Andreyeviç onun karaciğer iltihabından öldüğü kanısındaydı, ama, onun bu düşüncesine karşı çıkmışlardı. O gün otopsi yapılacak, işin içyüzü öğrenilecekti. Yalnız, hastanenin otopsi görevlisi, ayyaşın biriydi. Kimbilir nasıl yapacaktı bu işi!

Ortalık hızla kararıyordu. Dışarıda artık hiçbir şey görülmez olmuştu. Bir ara, sanki sihirli bir değnekle dokunulmuş gibi, birden bütün pencerelerde elektrik ışıkları yanıverdi.

Nöbetçi doktor Tonya'nın bulunduğu koğuşu koridordan ayıran yuvarlak, döner kapıdan çıktı. Doğum uzmanı olan bu adam, dev yapılı biriydi. Kendisine sorulan her soruya havaya bakıp omuz silkerek karşılık verirdi. Onun bu tavrı da şu anlama gelirdi, «İlim ne kadar ilerlerse ilerlesin, bazı konularda tamamen çaresiz kalır.»

Nöbetçi doktor, gülümseyerek Yuri Andreyeviç'in yanından geçti, şişman avuçlu iri elleriyle yüzermiş gibi birkaç hareket yaptı. Böylece, sabırla beklemekten başka yapacak şey olmadığını anlatmak istiyordu. Sonra, bekleme salonunda sigara içmek için koridorda uzaklaştı.

O sırada doğum uzmanının yardımcısı göründü. Doktor ne kadar sessizse, bu kadın da o kadar geve-

zeydi. Yuri Andreyeviç'e doğru ilerleyerek, «Ben sizin yerinizde olsam, doğru eve giderdim,» dedi. «Yarın sizi Kutsal Haç Hastanesinden telefonla ararım. Yarına kadar bir şey olmaz. Doğum düzgün gidecek, hiçbir müdahaleye gerek kalmayacak, eminim bundan. Kemik yapısının biraz dar oluşundan, çocuğun ana rahmindeki durumundan, sancı gelmeyişinden, kıvrantıların azhğından dolayı az çck kaygı duyulabilir. Ama, bence, bu konuda bir şey söylemek için henüz çok erken. Her şey eşinizin doğumun başlangıcında nasıl hareket edeceğine bağlı. Bunu da zamanı geldiğinde göreceğiz ancak.

Ertesi gün, hastaneye telefon etti. Görevli, «Ayrılmayın lütfen,» diyerek haber almaya gitti. Yuri Andreyeviç'i on dakika kadar beklettikten sonra, gelerek, ona yarım yamalak, karmakarışık bir şeyler söyledi. «Diyorlar ki, söyle ona, karısını çok erken getirmiş buraya, alıp götürsün, diyorlar,» dedi. Yuri Andreyeviç küplere binmişti. «Sen git de, bu işten anlayan birini gönder,» dedi. Derken hastabakıcı telefona geldi. «Belirtiler yanıltıcı olabilir, kaygılanmayın doktor, iki gün daha bekleyin,» dedi.

İki gün sonra, karısının gece sancı çekmeye başladığını, şafakla birlikte su geldiğini, şiddetli kıvrantıların birbirini kovaladığını öğrendi.

Bunun üzerine, hemen doğumevine koştu. Koridordan geçerken, yanlışlıkla aralık bırakılmış bir kapının ardından Tonya'nın çığlıklarını işitti. İç paralayıcı bir biçimde çığlık atıyordu zavallı. Tıpkı kazaya uğrayıp parçalandıktan sonra vagonun tekerlekleri altından çıkarılan bir kimse gibiydi.

Karısının başucuna gitmesine izin yoktu. Kasılmış parmağını kanatırcasına ısırarak pencereye doğru ilerledi. Dışarıda, dünkü, önceki günkü o aynı

yağmur, yine eğrilemesine yağmaya devam ediyordu. O sırada içeriden bir hastabakıcı çıktı, yeni doğmuş bir bebeğin viyaklamaları işitildi.

Yuri Andreyeviç, neşeli neşeli, «Kurtuldu! Kurtuldu, sonunda!» diyordu.

Hastabakıcı da yayvan bir sesle, «Oğlan oldu,» dedi. «Her şey yolunda gitti. Yo, şimdi olmaz, sırası gelince çocuğu gösterirler size. Annesine de güzel bir armağan verin. Çok sancı çekti zavallı. İlk çocuğu. İlk doğum her zaman güç olur.»

Yuri Andreyeviç, hastabakıcının söylediklerini anlamaksızın, olup bitenlere niçin bu kadar ilgi gösterdiğini bilmeksizin, durmadan sevinçle, «Kurtuldu!» diye yineleyip duruyordu. Gerçekten onun rolü var mıydı bu işte? Baba, oğul. Baba oluşundan dolayı hiç gurur duymuyordu. Ona gökten inmiş olan bu çocuğa hiç aldırdığı yoktu. Bütün bunlar, bilincinin dışında kalan şeylerdi. Onun için önemli olan tek şey vardı, o da Tonya idi. Tonya ölüm tehlikesiyle karşılaşmış, bunu mutlu bir biçimde atlatmıştı.

Yuri Andreyeviç'in hastanenin yakınında oturan bir hastası vardı. Gidip onu gördü, yarım saat sonra da geri döndü. Döner kapının biri koridora, biri içeriye bakan iki kanadı yine aralık kalmıştı. Ne yaptığını kendisi de farketmeksizin, yuvarlak kapıdan içeriye girdi.

Dev yapılı doğum uzmanı sırında beyaz gömleğiyle, kollarını açarak, yerden bitmiş gibi karşısına dikiliverdi. Lohusanın işitmemesi için alçak sesle, «Nereye gidiyorsunuz?» diye fısıldayarak onun yolunu kesti. «Deli misiniz siz? Yara açık, her yer kan içinde, mikrop taşıyabilirsiniz. Lohusanın üzerinde yapacağınız sarsıntı da çabası. Pes doğrusu! Üstelik doktorsunuz!»

«İyi ama, şey... Canım, şuracıktan, kapının aralığından bir göz atayım demiştim içeriye.»

«Peki, öyleyse. Ona bir diyeceğim yok. Bakın. Ama, sakın içeriye gireyim demeyin! Lohusa sizi görürse, kendinizi ölmüş bilin!»

Salonda beyaz gömlekli iki kadın, arkalarını kapıya dönmüş duruyorlardı. Bunların birisi ebe, öbürü de hastabakıcıydı. Hastabakıcının kucağında bir insan yavrusu vardı. Narin bir şeydi, viyaklıyordu. Sonra koyu kırmızı bir lastik parçası gibi gerilip gevşiyor, açılıp kapanıyordu. Ebe, çocuğun kordonunu kesiyordu. Tonya, salonun ortasında, tekerlekli bir ameliyat masasına yatırılmıştı. Başı yüksekteydi. Yuri Andreyeviç, heyecandan her şeyi abartılı gördüğü için, karısı, postanelerde üzerlerinde yazı yazılan uzun bacaklı masalar kadar dik yatırılmış gibi geldi.

Tonya, herkesten daha çok tavana yakın, geçirmiş olduğu sancıların etkisiyle dalmıştı. Bitkin bir haldeydi. Salonun ortasında, tıpkı bir körfeze girip demir atmış bir gemiyi andırıyordu. Öyle bir gemi ki, kimbilir nereden alıp getirdiği, yeni ruhlardan oluşan yüküyle, ölüm okyanusunu aştıktan sonra, gelip hayat kıtasının kıyısına yanaşmıştı. Şimdi bu ruhlardan birini boşaltmış bulunuyordu. Limana girmiş, yükünü boşaltıp hafiflemiş olduğu için de, şu anda dinlenmekteydi. Direkleri, ipleri, örselenmiş teknesi de kendisiyle birlikte dinleniyordu. Ayrıca belleği de dinlenmekteydi. Nereden geldiğini, ne vartalar atlattığını, sağ salim limana ulaştığını hatırlamaz görünüyordu. Bayrağını taşıdığı ülkenin coğrafyasını kimse bilmediği için de, onunla hangi dilde konuşulacağı da kestirilemiyordu.

Yuri Andreyeviç kendi çalıştığı hastaneye, işinin başına dönünce, herkes koşup onu kutladı. Kendi

kendine, «Ne de çabuk haber almışlar!» diye şaşıyordu.

Sonra asitanların salonuna geçti. Hastane tıklım tıklım dolu, işler de çok yoğun olduğundan, şimdi herkes burada üstünü değiştiriyor, lastiklerini burada çıkarıyor, gereksiz eşyasını burada bırakıyor, yerlere sigara izmaritleri, kâğıt parçaları atıyordu.

Ufak tefek bir adam olan otopsi görevlisi burada, pencerenin yanında durmaktaydı. Elindeki bulanık bir sıvıyla dolu şişeyi havaya kaldırmış, gözlüklerinin ardından bunu ışıkta inceliyordu.

Hep aynı yöne bakmaya devam ederek, başını bile çevirmeksizin, Yuri Andreyeviç'e, «Tebrik ederim,» dedi.

«Teşekkür ederim. Çok memnun oldum.»

«Teşekkür edecek bir şey yok. Ben bir şey yapmadım ki. Otopsiyi Piçujkin yaptı. Ama, herkes şaştı bu işe. Hastalığı gerçekten karaciğer iltihabıymış. Teşhis diye buna derler. Kimsenin başka şeyden sözettiği yok.»

O sırada, içeriye hastanenin başhekimi girdi. İkisini de selâmladıktan sonra ekledi: «Bu ne pislik böyle! Asistan odası değil de, çöplük sanki burası! Ayıp! Ha, evet, Jivago, siz haklıymışsınız. Hastalık karaciğer iltihabıymış. Kutlarım. Yalnız, kötü bir haberim var. Sizin kurayı yine askere almayı düşünüyorlarmış. Bu kez sizi kurtaramayacağız. Askeri doktorlara çok büyük gereksinim var. Çaresiz, biraz barut kokusu koklamaya gideceksiniz artık.»

Antipov'lar, Yuryatin'e umulmadık bir kolaylıkla yerleşivermişlerdi. Orada herkes Guichard'ları hâlâ hatırlıyor, onlara sevgi besliyordu. Bu da Lara'nın çok işine yaradı. Çünkü, bu gibi yer değiştirmelerde, insan hep birtakım güçlüklerle karşılaşır.

Lara dertlerine, işlerine dalıp gitmişti. Ev işleriyle uğraşıyor, şimdi üç yaşına basmış olan kızları Katenka'ya bakıyordu. Kızıl saçlı bir kadın olan hizmetçileri Marfutka da uğraşıp didiniyordu ama, Lara'ya büyük bir yardımı dokunamıyordu. Lara kocasının bütün kaygılarını, tasalarını paylaşıyordu. Kendisi de, kız lisesinde öğretmenlik yapıyordu. Çalışmaktan başım kaşıyacak vakti yoktu ama, hayatından memnundu. Tam düşlediği gibi bir hayata kavuşmuştu. Yuryatin'den hoşlanıyordu. Zaten orada doğmuştu. Kent, Rinva ırmağı üzerindeydi. Büyük bir ırmaktı bu, yatağının orta ve alt kısımlarında gemiler bile işliyordu. Ayrıca, Urallardaki demiryollarından biri de bu bölgeden geçmekteydi.

Yuryatin'de sandallar karaya çekildi, ya da sahipleri bunları arabalara yükleyerek kentin içerilerine götürdüler mi, herkes kışın yaklaştığını anlardı. Sandallar evlerin bahçelerine getirilir, kışı orada, açık havada geçirirlerdi. Başka yerlerde leyleklerin güzün gidişi, ilk karın yağışı ne anlama gelirse, avluların diplerinde beyaz lekeler gibi duran bu ters dönmüş sandallar da Yuryatin'de o anlama gelirdi.

Katenka, bu sandalların birinin altında oynamayı alışkanlık haline getirmişti. Sandalın, tıpkı yuvarlak damlı bir bahçe kameriyesi gibi bir görüntüsü vardı. O da Antipov'ların kiraladıkları evin bahçesinde, teknesinin altı havaya doğru çevrilmiş, öylece yatıyordu.

Lara, bu uzak kasabadaki yaşantıdan hoşlanıyordu. Buranın okumuş insanları, Kuzey Rusları gibi, hep «o» harflerinin üzerine basa basa konuşuyorlardı. Ayaklarına keçe çizmeler, sırtlarına kalın yünlüden, sıcak tutan ceketler giyiyorlardı. Her şeye hemen inanıyorlardı. Lara, toprağa da, bu temiz yürekli insanlara da sevgi duyuyordu.

Buna karşılık, Paşa Antipov, erkekleri demiryolu işçisi olan bir aileden gelmeydi ama, hep büyük kentlerin özlemini çekmekteydi. Yuryatin halkını karısı kadar sevmiyordu o. Yabaniliklerine, bilgisizliklerine sinirleniyordu.

Paşa'da, hızla okuduğu kitaplardan edindiği bilgileri hemen belleğine yerleştirivermek gibi bir özellik olduğu şimdi anlaşılmıştı. Lara'nın da desteğiyle, o güne dek çok kitap okumuştu. Hele taşrada geçirdiği bu yalnızlık içinde, okuduğu kitapların sayısı giderek arttı. Lara bile, birçok şeyi onun kadar iyi bilmiyordu. Paşa, öteki öğretmen arkadaşlarından hep daha üstündü. «Onlar arasında boğulacak gibi oluyorum,» diye sızlanıyordu. Savaş dolayısıyla gösterdikleri bayağı, resmî, biraz da aşırı yurtseverlik, Paşa'nın bu konuda duyduğu çapraşık ve derin hislere uymuyordu.

Pavel Pavloviç Antipov, lisede Latince ve eski çağ tarihi dersi veriyordu. Ama, içinde matematiğe, fiziğe, fen bilimlerine karşı gizliden gizliye bir sevgi uyanmıştı. Bu alanda kendi kendine çalışarak, üniversite öğrenimi yapmışçasına bilgiler edinmişti. Bölgesel kurullardan biri önünde bir sınav geçirerek meslek hayatına matematik öğretmeni olarak yeniden başlamayı, sonra gidip ailesiyle birlikte Petersburg'a yerleşmeyi düşünüyordu. Geceleri harıl harıl çalıştığı için sağlığı bozuldu, uykusuzluktan yakınmaya başladı.

Karısıyla iyi anlaşıyordu ama, ilişkileri biraz girifttı. Lara'nın iyiliği, üzerine düşmesi onu eziyordu. Onun bu tutumunu eleştirmeyi ise, aklından bile geçirmiyordu. En masum bir yorum bile yapsa, Lara'nın bunda bir sitem sezerek alınacağından korkuyordu. Kendisi bir halk çocuğuydu ya, Lara'nın el-

lerinin fazla beyaz, bakımlı olmalarından, başka bir çevreye ait oluşundan yakındığını sanabilirdi o. Karısı, kendisine karşı haksız, incitici bir duygu beslediğinden kuşkulanmasın diye duymakta olduğu korku, hayatlarına biraz zoraki bir hal veriyordu. Birbirlerine karşı çok iyi davranıyorlar, işler de bu yüzden çok çapraşık bir hal alıyordu.

O gün, Antipov'ların konukları vardı. Bunlar Pavel Pavloviç'in lisedeki öğretmen arkadaşları, Lara'nın ders verdiği lisenin müdiresi, bir de oradaki mahkemelerden birinin üyesiydi. Pavel Pavloviç, bir kez, bu mahkemenin bir duruşmasında bilirkişi olarak bulunmuştu. Ona bakılırsa, bunların hepsi aptal insanlardı. Zaten Lara'nın herkese iyi davrandığını görerek şaşıyor, bu toplulukta gerçekten onun hoşuna gidebilecek bir kimsenin bulunabileceğine bir türlü inanamıyordu.

Konuklar gittikten sonra, Lara odaları uzun uzun havalandırdı, ortalığı süpürdü, sonra mutfağa gidip Marfutka'yla birlikte bulaşıkları yıkadı. Ardından, gidip, Katenka uyurken üstü açılmış mı, Pavel uyuyor mu diye baktı. Çabucak soyunup lâmbayı söndürerek tıpkı annesinin koynuna giren bir çocuğun doğallığıyla kocasının yanına yattı.

Antipov uyumuyor, uyur gibi yapıyordu. Son zamanlarda sık sık olduğu gibi, yine uykusu kaçmıştı. Daha iki, üç saat uyuyamayacağını biliyordu. Uyuyabilmek, konukların içtiği sigaraların son dumanlarını hissetmemek için, yavaşça kalktı, pijamasının üstüne kürkünü, başına da kalpağını geçirerek sokağa çıktı.

Duru, soğuk bir sonbahar gecesiydi. İncecik buz tabakaları Antipov'un ayakları altında çatırdayarak kırılıyordu. Yıldızlı gök, tıpkı bir ispirto alevi gibi,

hareketli, mavi bir parıltıyla, kara toprağı, donmuş çamur topaklarını aydınlatıyordu.

Antipov'ların oturduğu ev, kentin öbür ucunda, iskelenin ters yönündeydi. Sokağın da sonuncu eviydi. Sonra tarlalar başlıyordu. Demiryolu, bu tarlaların içinden geçiyordu. Demiryolunun yanında bir kulübe, yolun üzerinde de bir geçit vardı. Pavel ters dönmüş sandalın üzerine oturarak yıldızlara baktı. Son günlerde kafasını kurcalayan düşünceler her zamankinden daha güçlü olarak beynine üşüştü, içini kaygıyla doldurdu. Er geç bir sonuca ulaşmak gerektiğini, bunu hemen şimdi yapmanın daha doğru olacağını düşündü.

«Uzun süre devam edemez bu,» diye söylendi. İşin sonunun ne olacağını şimdiden biliyordu. Yalnız, biraz geç farkına varmıştı bunun. Lara ne diye Pavel'in, tıpkı çocukken yaptığı gibi kendisine hayran olmasına izin vermişti? Niçin onu kendi istediği biçime sokmuştu? Niçin Pavel ondan zamanında vazgeçmek akıllılığını gösterememişti? Lara kaç kez ısrarla istemişti bunu ondan. Evlenmelerinden önceki kış da yapmıştı bunu. Pavel, Lara'nın sevdiği erkeğin kendisi olmadığını biliyordu. Yalnız, Lara, ona karşı çok iyi davranarak büyük bir özveride bulunuyordu. Bu onurlu, kutsal işle gerçek aile hayatı arasında ne benzerlik vardı ki? En kötüsü de şuydu: Pavel Lara'yı hep aynı biçimde, aynı kuvvetle sevmekteydi. İnsanı baştan çıkaracak kadar güzel bir kadındı Lara. Belki de Pavel'in Lara'ya karşı duyduğu, sevgi değil, onun ruhunun soyluluğu, güzelliği karşısında minnet dolu bir hayranlıktı. Nasıl çıkacaktı bu işin içinden? Şeytanın bile aklı ermezdi buna.

Şu halde, bu durum karşısında ne yapmalıydı?

Lara'yı da, Katenka'yı da bu yalanın bağlarından kurtarmalı mıydı? Hattâ bu, kendi kendini bu bağlardan kurtarmaktan da önemli bir işti. Evet ama, nasıl yapacaktı bunu? Boşanacak mıydı? Kendini ırmağa atıp canına mı kıyacaktı? Birden öfkelendi, «Yok yok! Aşağılık şeyler bunlar,» diye düşündü, «işi oraya kadar vardıramayacağımı biliyorum. Öyleyse ne diye aklımdan geçiriyorum bunları?»

Akıl danışmak istiyormuş gibi yıldızlara baktı. Yıldızlar toplu, dağınık, iri, ufak, mavi, renkli, ışıldıyorlardı. Ansızın bir şey gelip onların parıltısını sönükleştirdi. Avlu, ev, Antipov'un oturmakta olduğu sandal parlak bir alevin ışığıyla aydınlandı. Sanki elinde meşale tutan bir adam, tarladan bahçe kapısına doğru koşmuştu. Batıya asker taşıyan bir trendi bu. Bir yıldır gece gündüz, durmadan böyle trenler geçiyordu. Lokomotif de ilerlerken, gökyüzüne doğru ateşle karışık duman sorguçları püskürtüyordu.

Pavel Pavloviç gülümsedi, yerinden kalkıp yatmaya gitti. Sonunda bu işe bir çözüm yolu bulmuştu.

VII

Lara, kocasının verdiği kararı duyunca şaşırıp kaldı. Önce kulaklarına inanamadı, «Yok canım, saçma şey,» diye düşündü. «Yine o çocukça heveslerinden birine kapıldı. Hiç aldırmamalı, geçer elbet.»

Kısa bir süre sonra, işin ciddi olduğunu anladı. Paşa iki haftadır hazırlık yapmaktaydı. Belgelerini askerlik şubesine yollamış, lisede kendi yerine ders verecek birini bulmuştu. O sırada da kendisine Omsk Askeri Okulu'na kabul edildiğini bildiren bir kâğıt gelmişti. Yola çıkma zamanı yaklaşıyordu.

O zaman Lara, basit bir kadın gibi ağlayıp sızladı. Antipov'un önce ellerine sarıldı, sonra ayaklarına kapandı. «Paşa, Paşa'm!» diye bağırdı. «Sensiz Katenka'yla benim halimiz ne olur? Yapma bu işi Paşa, gitme! Daha vakit var, her işi yoluna koyarım ben. Gerçekten bir doktora gidip kendini ciddi bir kontrolden geçirttin mi? Kalbin pek dayanıklı değil, biliyorsun. Hem utanmıyor musun canım? Aileni böyle çılgınca bir iş uğruna feda etmeye utanmıyor musun? Üstelik gönüllü gidiyorsun! Ömrün boyunca, kardeşim olacak o zavallı Rodya'yla asker oldu diye alay etmiştin. Şimdi durup dururken sen de aynı işi yapmaya kalkışıyorsun! Sen de kılıç kuşanıp subaylık taslamaya özeniyorsun. Ne oldu sana Paşa? Değiştirmişler seni, tanıyamayacağım neredeyse! Nereden aklına esti bu? Açıkça söyle bana, ama basmakalıp şeyler söylemeden, olduğu gibi söyle. Rusya'nın buna mı gereksinimi var?»

Lara, kocasının verdiği kararın bununla ilgili olmadığını birden farketti. İşin ayrıntılarını henüz kavrayamamıştı ama, aslını anlamıştı. Kendisinin ona karşı beslediği sevgiye daima karıştırdığı annelik duygusunun değerini, Paşa bilememişti. Böyle bir sevginin, bir kadının besleyebileceği herhangi bir aşktan daha büyük olduğunu kavrayamamıştı.

Dudaklarını ısırdı, sanki kendisini dövmüşler gibi öfkeyle dikildi, tek söz söylemeksizin, gözyaşlarını sessiz sessiz içine akıtarak, kocasını yolcu etmek için hazırlık yapmaya başladı.

Kocası gidince, Lara'ya kentte her şey sessizleşmiş, hattâ gökyüzündeki kargalar azalmış gibi geldi. Aşçı kadın, yani Marfutka, boş yere «Hanımcığım, hanımcığım,» diyor, Katenka da onu kolundan çekerek durmadan, «Anneciğim, aneciğim,» diye cıvılda-

şıyordu. Lara'nın hayatta uğradığı en büyük yenilgiydi bu. En iyi, en güzel umutları yıkılıvermişti.

Antipov'un Sibirya'dan yolladığı mektuplardan, onun bütün yaptıklarının haberini alıyordu. Çok geçmeden Antipov durumu daha iyi anlamış, karısıyla kızını göreceği gelmiş, onları çok arıyormuş. Birkaç ay sonra, umduğundan daha kısa bir süre içinde asteğmen olmuş, seferdeki orduya atanmış. Kendisini cepheye götürmekte olan tren Yuryatin'den geçmiyormuş. Moskova'da da, kimseyi görmeye vakit bulamamış.

Bir süre sonra, mektupları cepheden gelmeye başladı. Bunlar, Omsk'taki Yedek Subay Okulu'ndayken gönderdiklerinden daha canlı, daha neşeliydi. Antipov bir yararlık göstermek istiyormuş. Bir kahramanlık yaparsa, ya da hafifçe yaralanırsa, ailesini görmek için izin isteyecekmiş.

Çok geçmeden bu fırsat çıktı. Son yarma hareketi üzerine - ki buna sonradan General Brusilov'un yarma hareketi denmişti - ordu saldırıya geçti. Antipov'dan mektup gelmez oldu. Önceleri Lara çok telâşlanmadı. Paşa'dan haber gelmeyişini askeri harekâtın gelişmelerine, savaş halindeyken mektup yazma olanağı bulamayışına yoruyordu.

Sonbaharda saldırı durdu, kıtalar mevzilerini sağlamlaştırdılar. Antipov'dan hâlâ haber yoktu. Lara kaygılanmaya başladı. Önce Yuryatin'de kocası hakkında haber soruşturdu. Sonra Moskova'ya, cepheye, Paşa'nın birliğinin son adresine mektuplar yazdı. Kimsenin bir şey bildiği yoktu. Kadıncağız hiçbir yerden yanıt alamıyordu.

Kentteki hanımların çoğu gibi Lara da, savaşın başlangıcından beri boş zamanlarını Yuryatin il hastanesinin askeri bölümünde geçiriyordu.

Hastabakıcı kurslarına ciddi biçimde devam ederek hastanede sınavdan geçip diplomasını aldı. Liseden altı aylık bir izin aldı. Yuryatin'deki evini Marfutka'ya bırakıp kızıyla birlikte Moskova'ya gitti. Orada Katenka'yı, Lipa'ya bıraktı. Lipa'nın kocası, mühendis Frizendank, başka Alman uyruklarıyla birlikte, Ufa'da gözaltına alınmıştı.

Lara, uzaktan yapılan soruşturmaların yararsızlığına inanmış olduğundan, aramalarına, son harekâtın olduğu yerlerde devam etmeye karar vermişti. Bunu yapabilmek için, Liski'den geçerek, Macar sınırlarındaki Mezö-Laborcs'a gitmekte olan bir hastane treninde hastabakıcı olarak görev aldı. Paşa'nın son mektubu buradan gelmişti.

VIII

Prenses Tatyana'nın başkanlığındaki Yaralılara Yardım Komitesinin düzenlediği bir katar, cepheye, tümenin kurmayına geldi. Küçük ve berbat hayvan vagonlarından oluşan bu katarın yolcu vagonunda birtakım ziyaretçiler de vardı: Bunlar, Moskova'lı bazı kişilerdi, askerlerle subaylara armağanlar getirmişlerdi. Aralarında Gordon da bulunuyordu. Çocukluk arkadaşı Jivago'nun tümen hastanesinde çalıştığını, bu hastanenin de, şimdi yakın bir köyde kurulmuş bulunduğunu öğrenmişti.

Gordon harekât alanında dolaşmak için gerekli izni almıştı. Cebinde izin belgesi, arkadaşını ziyaret etmek üzere o yana gitmekte olan bir arabaya bindi.

Ya Beyaz Rus, ya da Litvanyalı olan arabacı, Rusçayı kötü konuşuyordu. Zaten herkeste bir casus korkusu yer ettiği için, konuşmalar hep basmakalıp birkaç cümleden ibaretti. Herkesin de halden

anladığını göstermesi gerektiğinden, kimse uzun boylu konuşmuyordu. Bu yüzden, arabacıyla yolcu, yolun büyük bir kısmına sessiz olarak devam ettiler.

Kurmay heyetleri, bilindiği gibi, koskoca orduları oradan oraya gönderirler, yüzlerce kilometreden az uzaklıkların sözünü bile etmezlerdi. Nitekim, orada da, Gordon'a, «Köy çok yakın, yirmi, yirmi beş kilometre kadar ileride olsa gerek,» dediler. Aslında köy, seksen kilometreden de daha uzaktı.

Yol boyunca, soldan, ufuktan, aralıksız düşman gürültüler, top sesleri geldi. Gordon ömründe deprem görmemişti ama, uzaklık yüzünden boğuklaşan bu tekdüze patlayışların depreme benzediğini düşünmekte haklıydı. Akşam olunca, o yönde gökyüzünün alt kısmını bir kızıllık kapladı ve ancak sabah kayboldu.

Arabacı Gordon'u yanmış yıkılmış köylerden geçirdi. Bunların çoğu ıssızdı. Başka köylerde ise halk, derin bodrumlarda saklanıyordu. Bu köylerde şimdi ev yerine çöp, moloz yığınları vardı. İnsan bir bakışta, arsayı andıran bu uzayıp giden köylerin her yanını görebiliyordu. Yıkıntılar içinde yaşlı kadınlar bir şeyler yapıyorlardı. Her biri kendi evinin bulunduğu yere gitmiş, küllerin altından bazı eşyalar bulup çıkarmaya, saklamaya çalışıyordu. Bu kadınlar, çevrelerinde sanki hâlâ duvarlar varmış gibi, kendilerini meraklı gözlerden uzak sanıyorlardı. Dönüp Gordon'a bakıyorlar, gözleriyle onu izliyorlardı. «İnsanların akılları yakında başlarına gelecek mi acaba? Yeryüzünde düzen ve dinginlik kurulabilecek mi sonunda?» diye sorar gibiydiler.

Geceleyin, bir devriyeye rastladılar. Devriye komutanı, «Geri dönün,» dedi. «Anayoldan ayrılıp kestirme yollardan gidin.» Arabacı bu kestirme yolları

bilmiyordu. Tam iki saat dolaşıp durdular. Tan ağarırken, aramakta oldukları köye ulaştıklarını sandılar ama, burada bir hastane bulunduğundan kimsenin haberi yoktu. Sonra, o yörede aynı adı taşıyan iki köyün bulunduğu anlaşıldı. Sonunda, sabahleyin, aradıkları yere vardılar. Köye yaklaşırken Gordon iyodoform ve papatya kokusu duydu. «Jivago'da gece yatısına kalmam,» diye düşündü. Onunla birlikte bir gün geçirecek, sonra istasyonda kalmış olan yol arkadaşlarının yanına dönecekti. Ama, bazı nedenlerle, bir hafta uzadı kalışı.

IX

O günlerde cephe hattı yerinden oynadı. Ani değişiklikler oldu. Gordon'un gelmiş olduğu köyün güneyinde Rus birliklerinden biri, düşmana birkaç noktadan birden başarıyla saldırarak mevzilerini yarmıştı. Birlik, taarruzunu geliştirerek, düşmanın savunma hattına iyice yanaştı. Gelen takviyeler, açılan gediği genişlettiler, ama öndeki kıta, takviyeleri geride bıraktı, sonunda onlarla bağlantısını kaybedip esir düştü. İşte Asteğmen Antipov, bu koşullar altında esir düştü. Kumanda ettiği yarım bölük asker teslim olunca, o da teslim olmak zorunda kalmıştı.

Hakkında yalan yanlış haberler dolaşıyordu ortalıkta. Bir bomba çukurunda ölüp kaldığını sananlar vardı. Bu haberi, Antipov'un arkadaşlarından biri olan Galyulin vermişti. Galyulin de alayda teğmendi. Gözetleme yerinden dürbünle Antipov'u izlemiş, sonra onun, saldırının en yoğun anında, askerlerinin başındayken vurulup düştüğünü görmüştü.

Galyulin, her zaman rastlanan türden bir taar-

ruzu izlemişti. Antipov'un birliği kuru otlarla, dikenlerle dolu bir tarlayı hızla, koşar adım geçmek zorundaydı. Kuru otlar sonbahar rüzgârında sallanıyor, dikenler de hareketsiz iğnelerini gökyüzüne doğru uzatıyorlardı. Taarruzdaki askerler cesaret göstererek, siperlerine yerleşmiş olan Avusturyalıları göğüs göğüse savaşa zorlamak, ya da üzerlerine el bombaları yağdırıp onları yok etmek istiyorlardı. Tarladan bu geçiş, onlara bitmek, tükenmek bilmezmiş gibi göründü. Bataklık, oynak bir zemin gibi, toprak, ayaklarının altında yok oluveriyordu. Asteğmenleri de önce birliğin önünde, daha sonra dağılan sıraların arasında koşmaktaydı. Tabancasını havaya dikmiş, ağzını yırtarcasına açmış, «Hücum!» diye bağırıyordu, ama, bunu ne kendisi, ne de çevresinde koşuşmakta olan askerler duyabiliyordu. Düzgün aralarla yere yatıyorlar, hemen kalkıyorlar, sonra daha çok bağırarak koşmaya devam ediyorlardı. Her defasında da onlarla aynı zamanda, ama bambaşka bir biçimde, tıpkı ormanlarda kesilen kocaman ağaçlar gibi, birkaç asker yere düşüyor, bir daha kalkamıyordu.

Galyulin kaygı içindeydi. Yanında durmakta olan topçu subayına, «Mermiler çok uzağa düşüyor, bataryaya telefon et,» dedi ve ekledi: «Ama, yok yok, ileriye ateş etmekle daha iyi yapıyorlar.»

Saldırıya geçmiş olanlar, o sırada düşmanın çok yakınına gelmişlerdi. Top ateşi kesildi. Ondan sonra başlayan sessizlik boyunca, gözetleme yerinde bulunanların yürekleri, sanki Antipov'un yerinde onlar varmış gibi güçlü, hızlı hızlı attı! Sanki Antipov'un yerinde onlar vardı da, askerlerini Avusturyalıların siperlerinin yakınına onlar götürmüşlerdi, biraz sonra da sanki onlar, yiğitlik, açıkgözlük mucizeleri yaratacaklardı. O sırada, iki tane on altı pusluk Al-

man mermisi, art arda gelip önlerinde patladı. Kara kara toprak, duman sütunları yüzünden, ilerisini göremez oldular. Galyulin sapsarı olmuştu. Antipov'la askerlerini ölmüş sanıyordu. «Umarım ateş bitmiştir artık,» diye mırıldandı. Derken, bir üçüncü mermi daha gelip gözetleme yerinin tam yakınına düştü. Hepsi iki büklüm olarak, hemen kaçıştılar.

Galyulin, Antipov'la aynı sığınakta yatıyordu. Alayı artık Antipov'un öldüğüne, geri gelmeyeceğine inanınca, eşyalarını saklamak işini de Galyulin'e verdiler. Çünkü Galyulin, Antipov'u iyi tanıyordu. Sonra götürüp bu eşyaları Antipov'un karısına verecekti. Nitekim, eşyalar arasında kadının birçok resmi de bulunmuştu.

Makinist Galyulin, kapıcı Himazeddin'in oğluydu. Vaktiyle ustabaşı Hudoleyev'den dayak yemiş olan çıraktı. Gönüllü yazılmış, kısa süre önce de asteğmen olmuştu. Şimdiki yükselişini de, bir zamanlar kendisine işkence etmiş olan ustasına borçluydu.

Galyulin, zoraki bir gülümseyişle, «Yine bulduk linmeden, üstelik kendisi de istemeden, gerideki bir garnizona düşmüştü. Görevi rahattı, zahmetsizdi. Komutasında, yarı sakat askerlerden oluşan bir birlik vardı. Bunlara yine sakat, hasta olan usta erler öğretmenlik yapıyor, uzun süredir unutulmuş olan talimleri, her sabah tekrar ettiriyorlardı. Ayrıca Galyulin, levazım ambarlarının çevresindeki nöbetçilerin yerli yerinde olup olmadıklarına da dikkat ediyordu. Kaygısız, tasasız bir hayat sürmekteydi. Kendisinden başka iş istendiği yoktu. Derken, eski sınıflardan askere alınmış bir yedek erler topluluğu, Moskova'dan Galyulin'in birliğine gönderildi. Bu gelenler arasında, Galyulin'in çok iyi tanıdığı, Pyotr Hudoleyev adlı bir asker de vardı.

Galyulin, zoraki bir gülümseyişle, «Yine bulduk birbirimizi,» dedi.

Hudoleyev, «Evet, öyle, Teğmenim,» diye karşılık verdi.

İş bu kadarla kalmadı. Hudoleyev daha ilk suçunu işler işlemez, Galyulin ona ağız dolusu küfür etti. Sonra, Hudoleyev'in yüzüne bakmamaya çalıştığını sandığından, çenesine yumruğu indirdi. Ayrıca, ona, kırk sekiz saat katıksız hapis cezası verdi.

Galyulin, şimdi artık her fırsatta, geçmiş günlerin acısını çıkarıyordu. Bu eski hesapları, Hudoleyev'in üstü olduğu için bu biçimde görebilmekteydi. Hudoleyev ona karşılık verecek durumda değildi. Mertliğe sığmayan, tehlikesiz bir işti bu. Ne yapmalıydı acaba? İkisinden birinin gitmesi gerekiyordu. Bir erin kıtasını değiştirmek, ya da onu cezalı bir birliğe göndermek için bir subay ne bahane bulabilirdi? Öte yandan, Galyulin, kendisinin başka yere atanmasını istemek için ne gibi bir neden ileri sürebilirdi? Sonunda, kışla hayatının sıkıcı, yararsız olduğunu ileri sürerek, cepheye gitmenin yolunu buldu. Bu isteği, siciline kendi lehine bir nokta olarak geçti. Daha başka yetenekleri olduğunu, çok iyi bir subay olabileceğini ilk fırsatta kanıtladı. Çabucak teğmenliğe yükseldi.

Galyulin, Antipov'u, Tiverzin'lerin zamanından tanıyordu. 1905'te, Paşa Antipov Tiverzin'lerin evinde altı ay kaldığı zaman, küçük Yusupka Galyulin de sık sık onu görmeye gitmiş, tatil günleri onunla birlikte oynamıştı. Orada Lara'ya da birkaç kez rastlamıştı. Sonra onları gözden kaybetmişti. Pavel Pavloviç, Yuryatin'den kendi alaylarına geldiğinde, Galyulin eski arkadaşının ne kadar değişmiş olduğunu görerek şaştı. Eskiden güleryüzlü, şakacı bir çocuktu.

Giyim kuşama çok özenirdi. Kız gibi de utangaçtı. Şimdiyse, çevresindekileri küçümseyen, somurtkan, sinirli bir adam olmuştu. Üstelik bilmediği şey yoktu. Akıllı, yiğit, sessiz, alaycıydı. Zaman zaman Galyulin, Antipov'un durgun bakışlarında ikinci bir kişi, onun aklından hiç çıkmayan bir düşünce görür gibi oluyordu. Evet, bunun böyle olduğundan emindi. Antipov'un karısını, kızını göreceği gelmişti mutlaka. Masallardakini andıran, büyülenmiş gibi bir hali vardı. Şimdi de ondan kala kala şu kâğıtlarla resimler kalmıştı. Antipov'un değişmesindeki gizi bilen tek insan Galyulin'di. Bu kâğıtlarla resimleri de o saklıyordu.

Lara er geç kocası hakkında bilgi edinmek isteyecek, onun yazacağı mektuplar nasıl olsa Galyulin'in eline ulaşacaktı. O da bunu düşünerek, Lara'ya bir yanıt yazmaya hazırlanıyordu. Ama, çarpışmaların en yoğun dönemindeydiler. Galyulin, Lara'ya her şeyi açık açık yazmak niyetinde değildi. Kara haberi alıştıra ahştıra vermek istiyordu. Yollamayı tasarladığı uzun, ayrıntılı mektubu yazma işini hep bu yüzden erteliyordu. Derken, günün birinde, Lara'nın cephede hastabakıcılık yaptığını öğrendi. Şimdi de, ona yazacağı mektubu hangi adrese göndereceğini bilemiyordu.

X

Gordon'la Dr. Jivago, Galiçya türü bir kulübede birlikte kalıyorlardı. Gordon, Jivago'nun öğle yemeği için kulübeye döndüğünü görünce ona sordu, «E, ne haber? Bugün at bulabilecek miyim dersin?»

«At mı? Atı ne yapacaksın? Her yandan kuşatıldık baksana. At bulsan da nereye gideceksin? Tam

bir karmaşa içindeyiz. Kimsenin bir şeyden anladığı yok. Güneyde sözde birkaç yerde Alman cephesini yarmış, ya da arkasına sarkmışız. Söylendiğine göre, bu yüzden bizim birlikler dağılıp bir cebin içine düşmüşler. Buna karşılık, kuzeyde Almanlar Sventa ırmağını geçmişler. Hem de tam 'geçilmez' sanılan bir noktasından. Oldukça büyük bir kuvvetle, bir süvari kolordusuyla becermişler bunu. Şimdi de haberleşmeyi kesip, ambarları yakıyorlarmış. Bana kalırsa, bizi de kuşatmaya çalışıyorlar. Anladın mı şimdi işin iç yüzünü? Bir de tutmuş, attan söz ediyorsun!» Sonra emirerine dönerek, «Haydi Karpenko,» dedi, «elini çabuk tut biraz. Sofrayı kur, kımıldan bakalım. Bugün ne yemek var? Dana paçası mı? Çok iyi.»

Sıhhiye birliği, hastanesiyle, bütün müştemilâtıyla birlikte, şans eseri yıkılmamış olan bu köyün içine serpiştirilmişti. Rusya'nın batısındaki evlere benzeyen, pencerelerinin camları pırıl pırıl parlayan basık, uzun evlerin hepsi sapasağlamdı.

Pastırma yazı sürüp gidiyordu. Güzün son günleri güneşli, ılık geçmekteydi. Gündüzleri, doktorlarla subaylar, pencereleri açıp parmaklıkların üzerine, alçak tavanlara biriken sürü sürü sinekleri öldürüyorlar, sonra da ceketlerinin düğmeleri çözülmüş olduğu halde, buram buram ter dökerek, sıcak çay içip, dumanı tüten lahanalar yiyorlar, bu yüzden ağızlarını yakıyorlardı. Geceleri kapağı açık duran sobalarımn karşısında yere oturuyorlar, odunlar ıslak olduğu için bir türlü yanmak bilmeyen kömürleri üflüyorlardı. Duman yüzünden gözleri yaşarıyor, bunun üzerine, sobayı doğru dürüst yakamadılar diye, emirerlerine çatıyorlardı. Gece sakindi, Gordon'la Jivago, duvarın dibinde duran iki kerevetin üzerine karşılıklı yatmışlardı. Aralarında, üzerinde

yemeklerini yedikleri masayla, duvarı boydan boya kaplamakta olan basık, uzun bir pencere vardı. Oda çok sıcaktı, duman içindeydi. Pencerenin iki yanındaki camları açmışlar, camları buğulandıran güz gecesinin serinliğini ciğerlerine çekiyorlardı.

Son günlerde hep yaptıkları gibi, yine aralarında çekişiyorlardı. Her zaman olduğu gibi, cepheden yana ufukta bir kızıllık vardı. Topların aralıksız olarak gürlediği işitiliyordu. Bu atışlar, tıpkı altı demirli bir sandığın döşeme cilâsını çizmesi gibi, toprağı çift sürercesine kazıyordu. O zaman Jivago, sanki bu gürültüye saygı gösteriyormuş gibi, sözünü kesip bir süre susuyor, sonra, «Bertha'nın sesi bu,» diyordu. «On altı pusluk yeni bir Alman topu, bir tona yakın ağırlığı var.» Yeniden konuşmaya başladıkları zaman da, Jivago neden sözettiğini unutuveriyordu.

Gordon, «Bu köyde bir koku var, nedir bu acaba?» diye sordu. «Daha ilk günden farkına vardım. Tatlımsı, yavan, kötü bir koku. Fare kokusu gibi sanki.»

«Ha, evet, anladım ne demek istediğini! Kenevir kokusu. Bu yörede kenevir tarlası çok. Zaten kenevir hep böyle leş gibi, dayanılmaz bir koku çıkarır. Ama, burası aynı zamanda harekât sahası da. Askerler kenevir tarlalarında vurulup öldüler mi, bunları buluncaya kadar vakit geçiyor. Bu yüzden de cesetler kokuyor. Onun için, buraların böyle leş gibi kokmasından daha doğal ne var? Yine Bertha gürledi, işitiyor musun?»

Bu son günlerde, akla hayale gelmez bir sürü konu üzerine konuşmuşlardı. Gordon, arkadaşının savaş ve zamanın anlayışı hakkındaki düşüncelerini biliyordu. Yuri Andreyeviç ona düşüncelerini şöyle

anlatmıştı :

«İnsanlar hangi kanlı mantığa dayanarak birbirlerini böyle karşılıklı öldürüyorlar, anlayamıyorum. Buna da, yaralıları görmeye de alışamadım gitti. Hele bazı yeni yeni yaralar türedi ki, çok korkunç. Bir kimse askerlik ilminin ilerleyişi yüzünden bu biçimde yaralanıp da yaşadı mı, iğrenç bir et parçası haline gelerek sakat kalıyor.»

Gordon, her gün doktorla birlikte harekât alanında dolaşıyor, onun sayesinde bir şeyler görmek olanağı buluyordu. Bir sürü asker, ölüm korkusunu yenmek için insanüstü bir çaba gösteriyor, özverilerde bulunuyor, kendilerini türlü tehlikelere atıyorlardı. Gordon, başkalarının yaptıkları bu kahramanlıkları böyle işsiz güçsüz seyretmenin dürüst bir davranış olmadığını biliyordu ama, bu yüzden boş yere acınıp dövünmeyi de dürüst bulmuyordu. Durumun size yüklediği rolü, namus çerçevesinde, doğal bir tavırla oynamanız gerektiği düşüncesindeydi.

Gordon insanın yaralıları görünce bayıldığını işitmiş, ama, inanmamıştı. Bunu kendinde deneme olanağı buldu. Batı kesiminde çalışmakta olan gezici bir Kızılhaç birliğine gitti. Bu birliğin kurduğu hastane, hemen hemen ateş hattı üzerindeydi.

Bir ara, topçu ateşiyle yarı yarıya biçilmiş büyük bir koruluğun kenarına geldiler. Korunun ayaklar altında çiğnenmiş kırık dallarla dolu sık bir kısmında parçalanıp eğrilmiş top kundakları, karmakarışık bir biçimde yığılı duruyordu. Bir ağaca da bir binek atı bağlanmıştı. Korunun kuytuluklarında güçlükle seçilebilen orman evinin çatısının yarısı havaya uçmuştu. Gezici hastane bu evin, korunun ortasından geçen yolun öte yanına kurulmuş iki tane büyük, kurşuni çadırdan ibaretti.

Jivago Gordon'a, «Seni buraya getirmekle hatâ ettim,» dedi. «Siperler çok yakın. Bir iki kilometre kadar ilerimizde. Bizim bataryalar da korunun gerisinde. Olup bitenleri işitiyorsun değil mi? Kahramanlık taslamaya kalkışma lütfen. Sökmüyor bu. Korkuyorsun, bundan doğal bir şey de olmaz. Durum her an değişebilir. Mermiler buraya da düşmeye başlayabilir.»

Orman yolunun biraz ilerisinde, üstleri başları toz toprak içinde, yorgun, genç askerler yere uzanmışlardı. Ceketleri, kürek kemiklerinin hizasında terden sırılsıklamdı. Hantal çizmeli bacaklarını açarak, kimisi yüzükoyun, kimisi sırtüstü uzanmış, öylece yatıyorlardı. Savaşta ağır biçimde hırpalanmış bir birliğin kahntılarıydı bunlar. Dört gündür sürmekte olan bir savaştan geri alınıp, kısa bir dinlenme için ateş hattının arkasına gönderilmişlerdi. Askerler sanki taştanmış gibi yatıyorlardı. Artık ne gülümsemeye, ne küfür etmeye güçleri kalmıştı. Koruda, hızla yaklaşmakta olan birkaç arabanın tekerlek gıcırtıları işitildiğinde, içlerinden biri bile başını çevirip bakmadı. Yaysız arabalarla gezginci hastaneye yeni yaralılar getiriliyordu. Bunların içindeki zavallılar zıp zıp sıçrıyorlar, bu yüzden kemikleri hurdahaş oluyor, içleri dışlarına çıkıyordu. Orada, bunların ilk bakımları yapılacak, yaraları sarılacak, durumu acil olanlara gerekirse ameliyat bile yapılacaktı. Bu sayılamayacak kadar çok yararlıyı yarım saat önce, ateş bir an için durulduğu sırada, siperlerin önünde uzanıp giden tarladan toplamışlardı. İçlerinden belki yarısı kendinden geçmişti.

Yaralılar evin kapısının önüne getirilince, sedyeciler dışarıya çıkarak arabaları boşalttılar. Bir çadırın aralığında bir hastabakıcı göründü. Çadırın iki

yanını elleriyle birbirine yanaşık tutuyordu. Nöbette olmadığı için o anda serbestti. Çadırların gerisinde iki kişinin kavga ettiği duyuluyordu. Sesleri derin korulukta yankılanıyordu ama, ne dedikleri anlaşılmıyordu. Yaralılar gelince, iki adam koruluktan çıkarak hastaneye doğru ilerlemeye başladılar. Genç bir subay, birliğin doktoruna çatıyordu. Bu korulukta bulunan topçuların nereye gittiklerini öğrenmek istiyordu. Doktor, «Ne bileyim ben, bana ne bundan! Gidin başımdan! Hem, bağırmayın öyle, yaralılar geldi, görüyorsunuz, işim var benim,» diyordu. Subay bir türlü sakinleşmiyor, Kızılhaç'a da, topçu levazımına da, herkese de verip veriştiriyordu. Jivago doktorun yanına yaklaştı. Birbirlerini selâmlayıp eve girdiler. Belli belirsiz bir Tatar şivesiyle konuşan subay, yüksek sesle ateş püskürmeye devam ediyordu. Ağaca bağh duran atını çözdü, bir sıçrayışta üzerine atladı, dörtnala korunun içlerine doğru uzaklaştı. Hastabakıcı hâlâ bakıyordu. Birden, yüzü korkuyla, dehşetle buruştu. İki hafif yaralı, hiç kimsenin yardımı olmaksızın, tek başlarına sedyelerin arasından geçerek hastaneye doğru ilerlemeye çalışıyordu.

Hastabakıcı, «Ne yapıyorsunuz? Delirdiniz mi siz?» diye bağırarak hemen çadırdan fırladı, onlardan yana koştu.

Bir sedyenin üzerinde, yüzü korkunç derecede yaralanmış bir askeri götürüyorlardı. Bir mermi zavallının yüzünü parçalamış, diliyle dişlerini kanlı bir pelte haline getirerek bir yanağını kopardıktan sonra, çene kemiklerinin arasına sıkışıp kalmıştı. Adamcağız, insanlıkla ilgisi kalmamış incecik bir sesle. kısa, kesik iniltiler çıkarıyordu. Herkes bunu bir yalvarış gibi algılıyordu. Bu acıya bir an önce son ver-

meleri, onu öldürmeleri için yakarır gibiydi.

İşte hastabakıcı, bir adamın yanında yürümekte olan iki hafif yaralının bu iniltiler karşısında adama acıyarak, o korkunç demir parçasını elleriyle çıkarmaya hazırlandıklarını görür gibi olmuştu. «Ne yapıyorsunuz orada bakayım? Bu işi operatör kendi aletleriyle yapar. Hem zaten, zahmetine değer mi bu bakalım?» dedi.

Bir saniye sonra, merdivenlerden çıkarıldığı sırada, yaralı, bir çığlık kopardı, bütün vücudu sarsıldı, son nefesini verdi.

Bu ölen yaralı, ikinci sınıf yedek askerlerden Himazeddin'di. Ormanda bağırıp çağıran Asteğmen, onun oğlu Galyulin'di, hastabakıcı da Lara. Gordon' la Jivago'ya da, bu sahneyi izlemek düşmüştü. Hepsi de orada biraraya gelmişlerdi. Kimisi birbirini tanımadı, kimisi birbirleriyle hiç tanışmamıştı. Kaderin bu cilvesi, sonsuza kadar gizli kaldı, başka cilveleriyse, ortaya çıkmak için başka bir fırsat, başka bir karşılaşma bekleyeceklerdi.

XI

Bu kesimde, köyler mucize sonucu ayakta kalmışlardı. Her yanı kasıp kavuran yıkıcı okyanus, bunları kimbilir nasıl esirgemişti de, yıkıntıların ortasında bir ada gibi kalmışlardı. Gordon'la Jivago, evlerine dönüyorlardı. Güneş batmak üzereydi. Bir köyün içinden geçerlerken, insan topluluğunun kahkahalarla güldüğünü duydular. Kalabalığın ortasında, genç bir Kazak askeri, beş kapiklik bir parayı havaya atarak, kır sakallı, uzun redingotlu yaşlı bir Yahudiyi parayı havada yakalasın diye zorluyordu. İhtiyar, parayı yakalayamıyordu. Para her seferinde aralık parmaklarının arasından kayıp, çamurun

içine düşüyordu. İhtiyar parayı yerden almak için eğiliyor, o zaman da Kazak askeri, fırsattan yararlanıp, adamın kıçına bir tekme yapıştırıyordu. Bunun üzerine seyredenler, kasıklarını tuta tuta, gözlerinden yaş gelinceye kadar gülüyorlardı. İşte, bütün oyun bundan ibaretti. Şimdilik hiçbir zararlı yanı yoktu, ama işin daha sonra ciddi bir hal alıp almayacağını kimse kestiremezdi. Yahudinin yaşlı karısı karşıki kulübeden çıkıyor, bağırıp çağırarak ellerini ihtiyara doğru uzatıyor, sonra her seferinde korkuyla içeriye girip saklanıyordu. Kulübenin penceresinden de, iki küçük kız dedelerini seyredip ağlaşmaktaydılar.

Manzarayı pek gülünç bulan arabacı, baylara biraz eğlenme fırsatı vermek için, atları ağır ağır sürüyordu. Jivago, Kazak askerini yanına çağırıp sert bir biçimde, «Kes artık şunu!» dedi. Kazak hemen, «Başüstüne komutanım,» diye yanıtladı. «Kötü bir niyetimiz yoktu. Yalnızca biraz eğlenmek istemiştik.»

Gordon'la Jivago, yolun geri kalan kısmında hiç konuşmadılar.

Gidecekleri köy görününce, Yuri Andreyeviç, «Ne korkunç şey!» dedi. «Bu savaş sırasında zavallı Yahudi halkı ne acılar çekti, bilemezsiniz! Aksi gibi de, çarpışmalar hep bu halkın toplanmış bulunduğu batı illerinde oluyor. Bu çetin sınavlar, bu haksızlıklar, bu yıkımlar yetmiyormuş gibi, Yahudiler kitle halinde öldürüyorlar, herkes onlarla alay ediyor, onları yurtsever olmamakla suçluyor. Peki ama, Yahudiler düşman toprağında her türlü haktan yararlanırken yurtseverlik duygusunu nereden edinsinler? Üstelik bizim burada, baskıdan başka şey görmüyorlar. Bizim onlara beslediğimiz hınç bile bir çelişkiye dayanıyor. Bizi kızdıran şeyin, tersine, bizi

yumuşatması, onlara karşı içimizde bir sevecenlik uyandırması gerek. Çünkü zavallılar, yoksul, birbirlerinin üzerine yığılmış, kalabalık halde oturuyorlar. Ayrıca kendilerine yapılan haksızlıklara karşılık verecek güçleri yok. Anlaşılır gibi değil doğrusu. Ölümcül bir yanı var bütün bunların.»

Gordon hiçbir karşılık vermedi.

XII

Şimdi ikisi de aralarında boydan boya pencerenin bulunduğu iki kerevete yatmışlardı. Gece olmuştu. Yine konuşmaya devam ediyorlardı.

Jivago Gordon'a Çar'ı nasıl gördüğünü anlatıyordu. Güzel de anlatıyordu bunu.

Cephede geçirdiği ilk bahar mevsimindeydi. Kendisini atadıkları birliğin kurmayı, Karpatlarda karargâh kurmuştu. Burası, dağlar arasında bir vadiydi. Vadiye, Macar ovasındaki bir geçitten girilmekteydi. Bu geçidin ağzını da, işte bu birlik tutmuş bulunuyordu. Vadinin en derin yerinde bir istasyon vardı. Jivago, o yörelerin manzarasını uzun uzun anlattı. Dağlar levent, gürbüz çam ağaçlarıyla kaplıydı. Yamaçlarda beyaz pamuk yığınları gibi bulutlar görünürdü. Ormanın ortasında, ya granitten, ya da şisten dik yarlar da vardı. Bunlar tıpkı, uyuza yakalanmış bir hayvanın kalın postunda tüyleri dökülmüş kel yerleri andıran birer delik gibi dururdu.

Kasvetli bir nisan sabahıydı. Gün ışığı da, her yanı yüksek yamaçlarla çevrili o şist tabakaları gibi kurşuni, nemli, hareketsiz, boğucuydu. Hava, bir hamamın içini çağrıştırıyordu. Vadiye bir buğu tabakası çökmüştü. Her şeyden, her yerden dumanlar çıkıyor, uzun sütunlar halinde yükseliyordu. İstasyon-

da, lokomotiflerin dumanı tütmekteydi. Kırlardan, boz dağlardan, kara ormanlardan, kara bulutlardan kurşuni bir buğu yükselmekteydi.

Çar, Galiçya'daki kıtaları denetliyordu. Birden, vadide karargâh kurmuş olan birliği de denetleyeceği haber alındı. Çar bu birliğin fahri komutanıydı. Her an gelebilirdi. Hükümdarı karşılamak için, garın peronuna bir ihtiram kıtası çıkarılmıştı. Bir iki saat yorucu bir bekleyişle geçti. Sonra Çar'ın maiyetini taşıyan iki katar, birbiri ardından hızla geçip gittiler. Az sonra da, Çar'ın treni geldi.

Çar, yanında Grandük Nikolay Nikolayeviç'le birlikte, askerleri denetledi. Sallanan bir kovada kırkırdayan su gibi, çok sakin bir sesle söylediği sözcüklerden her biri, gökgürültüsünü andıran, «Yaşa!» sesleriyle karşılanıyordu.

Çar, utangaç utangaç gülümsüyordu. Kâğıt paralardaki, madalyalardaki resimlerden daha yaşlı, daha yorgun görünmekteydi. Yüzü gevşek, biraz da şişkindi. İkide bir, Grandük Nikolay Nikolayeviç'ten yana suçlu suçlu bakıyordu. Bu durumda kendisinden ne beklendiğini bilemiyordu. Grandük saygıyla onun kulağına eğiliyor, tek söz söylemeksizin, yalnızca kaşlarının, omuzlarının bir hareketiyle onu içinde bulunduğu güç durumdan kurtarıyordu.

Dağ başında bu kapalı, ılık nisan sabahında, Çar'ın acınacak bir hali vardı. Bu çekingen, bu utangaç kimsenin bir zorba olduğunu, bu güçsüz adamın, cezalandırıp bağışlamak, tutuklayıp serbest bırakmak yetkisine sahip olduğunu düşündükçe insanın içi burkuluyordu.

«II. Wilhelm gibi, 'Ben, halkım ve savaşımız,' demeliydi, buna benzer bir şeyler söylemeliydi. Halktan mutlaka sözetmesi gerekiyordu, zorunluydu bu. Ama,

doğaldı o, halktan biri gibiydi ve bu bayağılıkları aşmıştı. Durumu acıklıydı gerçekten. Rusya'da, bu tiyatrovari konuşma, akıl almaz bir şey. Gerçekten de tiyatro oynanıyor, öyle değil mi? Sezar döneminde, 'halk' sözcüğünün bir anlamı vardı. Galya halkından, İllirya halkından sözedilebilirdi örneğin. Ama, o dönemden sonra, yalnızca, imparatorlara, krallara, politikacılara söylev malzemesi olduğu için bir işlevi var bu sözcüğün, 'Halk, halkım,'.»

«Cephe muhabirlerle, gazetecilerle dolu. 'Gözlem'lerini kaleme alıyorlar, halkın bilgeliğinin örneklerini topluyorlar, hastaneleri ziyaret ediyorlar, halkın ruhuyla ilgili yeni bir kuram oluşturuyorlar. Yeni bir 'Dahl'[1] akımı gibi bir şey bu, onun kadar hayalci. Bir yazma tutkusu, bir gevezelikten başka bir şey değil. Bu akımlardan birincisi. Bir de ikinci bir biçem var. Kesik cümleler, 'canlı hayattan anlık görüntüler' türünde bir şey, belli bir alaycılık, insanlara nefret iddiasında üstelik. Örneğin bir tanesi, (kendim okudum), somut şeylerden sözediyor: 'Gri bir gün, tıpkı dün gibi. Sabahtan beri, yağmur, çamur. Pencereden yola bakıyorum. Sonsuz bir tutsaklar kuyruğu. Yaralıları taşıyorlar. Top gürlüyor. Yine gürlüyor, bugün de dünkü gibi, yarın da bugünkü gibi, ve her gün sürüyor bu, her saat...' Ne kadar derin ve zekice değil mi? Peki, topla alıp veremediği ne? Topun imgeleminden yola çıkmak biraz tuhaf bir iddia değil mi? Topa şaşacağına, kendisine şaşsın, her gün bizi bir sözcük, virgül ve cümle bombardımanına tutuşuna şaşsın. Topun değil, kendisinin değişmesi, yenilenmesi gerektiğini nasıl anlamıyor? Bir yığın saçmalığı bir

1. Vladimir Dahl: XIX. yy. Rus sözlük bilimcisi. Ünlü 'Rus Dili Akılcı Sözlüğü' nün yazarı.

kâğıda sıralamanın anlamlı bir sonucu olamayacağını nasıl farketmiyor? İnsan kendinden, hayal gücünden bir şeyler katmadıkça, gerçekler tek başına varolamaz ki.»

«Çok haklısın!» diye sözünü kesti Gordon. «Bugün karşılaştığımız olayla ilgili düşüncelerimi söylemek istiyorum sana şimdi. O zavallı ihtiyarı hırpalayan Kazak askeri, tam anlamıyla alçaklığın binlerce örneklerinden biri. Burada, felsefenin yapabileceği bir şey yok, bunun tek karşılığı, suratının ortasına bir yumruk indirmek olabilir. Açık bu. Ama, felsefe, Yahudi sorununun bütününü ele alabilir, o zaman, beklenmedik bir yanını ortaya koymuş olur. Ama, elbette, sana bu konuda, bildiklerinin dışında söyleyecek şeyim yok. Bu düşüncelerin tümünü sen de, ben de, dayından edindik.»

«Halk nedir, diye soruyorsun. Aslında bununla ilgilenmek gerekli mi? Halkı için kaygılanmadan, yapıtlarının güzelliğiyle halkını ölümsüzleştiren, yücelten kişi, halkı için daha yararlı değil midir? Evet, Hıristiyanlıktan sonra halktan sözedilemeyeceği açıktır. Artık saf halklar yok, din değiştirmiş, görünüm değiştirmiş halklar var. Önemli olan da bu değişim zaten, eski ilkelere bağlılık değil. İncil'i hatırlayalım. Bu konuda ne diyor İncil? Her şeyden önce, bir emir değildi bu, 'Şunu yapın, bunu yapın,' türünden. Daha çok, içten ve çekingen bir öneriydi: 'Tamamen yeni bir biçimde yaşamak ister miydiniz? Ruhunuzun sonsuz mutluluğa kavuşmasını ister miydiniz?' Herkes de bu öneriyi kabul etti, binlerce yıldır baskı altında yaşıyorlardı.»

«İncil, Tanrı'nın krallığında, ne Helenlerin ne de Yahudilerin olmadığından sözediyor. Bunun anlamı, yalnızca, Tanrı'nın gözünde herkesin eşit olduğu mu?

Elbette değil, Grek filozofları, Romalı ahlâk bilimcileri, Tevrat'taki peygamberler de bunu önceden biliyorlardı. Yeni olan şudur: Bu yeni varlık biçiminde, insanlar arasındaki bu yeni ilişki biçiminde, yürekten gelen ve Tanrı'nın krallığı adı verilen bu hayatta, halklar yoktur, insanlar vardır.»

«Biraz önce, insan bir anlam katmadığı sürece, gerçeklerin anlam taşımadığını söyledin. İnsanın bir anlam kazanabilmesi için, gerçeği, Hıristiyanlıkla, insanın giziyle, beslemek gerekir.»

«Hayata ve evrene katacak bir şeyleri olmayan siyaset adamlarından sözettik daha önce. İkinci dereceden tarihsel güçlerdir bunlar, tek amaçları, her şeyin, herkesin zavallı, halkın mutsuz olmasıdır. Böylece, egemen olabilirler ve halkı sömürebilirler. Belirledikleri kurban, Yahudi halkının tümü. Milliyetçilik görüşü, Yahudileri bir halk olmak ve yalnızca bir halk olmak gibi baskıcı bir zorunluluk altında bırakıyor. Yüzyıllardan beridir böyle bu, üstelik de yüzyıllar önce kendi aralarından çıkan bir güç, tüm dünyayı bu onur kırıcı görevden kurtarmıştı. Gerçekten inanılır gibi değil! Nasıl oldu bu? Bu mutluluk, şeytansı alçaklıktan kurtulma, günlük saçmalıkları aşma, onların toprağında gelişti, onların dilini konuştu ve onların ırkına aitti. Bütün bunları gördüler, duydular ve kaçırdılar. Bu kadar güçlü, bu kadar güzel bir ruhu nasıl olup da kaçırdılar? Kendi dışlarında güçlenip yerleşmesine nasıl izin verdiler? Tanrı'nın onlara gönderdiği bu mucizenin boş kılıfı olmayı nasıl kabul edebildiler? Bu gönüllü kurban kimin çıkarına hizmet ediyordu? Yüzyıllardır bu kadar ihtiyar, bu kadar kadın ve çocuk, tamamen masum, ince ruhlu, içten ve iyi insanlar kimin için kan dökü-yorlar? Niçin bütün ülkelerin 'milliyetçi'leri yetenek-

siz yazarlar, tembel ve boş kişiler olmak zorunda? Yahudi halkının düşünürleri yüzyılın hastalığı ve alaycı bilgelik gibi biçimleri niçin aşamadılar? Bu önemli görev altında ezildikleri halde, niçin bu ne adına savaştıkları belirsiz, katledilen insan topluluğunu dağıtmadılar? Niçin şunları söylemediler onlara: 'Kendinize gelin. Yeter. Bitsin artık. Eski adlarınızı bir yana bırakın. Biraraya toplanmayın, dağılın. Herkesle birlikte olun. Siz dünyanın ilk ve en iyi Hıristiyanlarısınız.»

XIII

Ertesi gün Jivago öğle yemeğine geldiğinde, Gordon'a, «Sen gitmek istiyordun hep değil mi?» dedi. «Gideceksin işte, Şansın varmış diyemem doğrusu. Yeniden hırpalanıp yenilmemize şans denir mi bilmem. Doğu yönünde yol açık ama, batıda bizi epeyce sıkıştırıyorlar. Bütün sağlık postaları geriye çekilme emri aldı. Yarın öbür gün buradan taşınacağız. Nereye gideceğimizi kimse bilmiyor.»

Sonra, emirerine çıkışmaya başladı, «Mihail Grigoriyeviç'in çamaşırı yıkanmadı elbet, değil mi Karpenko? Biliyorum, yine aynı şeyleri söyleyeceksin bana, 'Kadın yıkayacaktı... Yıkanmış galiba...' falan filan. Ama, hangi kadın? Kendin de bilmiyorsun bunu, değil mi? Aptal herif.»

Jivago, emirerinin kendini savunmak için söylediği sözlere kulak asmadı. Gordon ise, arkadaşının çamaşırlarını giydiğine, sırtında onun gömleğiyle yola çıkacağına üzülmekteydi. Jivago ona da aldırmadan devam etti.

«Seferdeyken öyle bir hayat sürüyoruz ki, sorma! Çingene hayatı, göçebe hayatı, bu. Buraya taşın-

dığımız zaman, sobanın yerinden, şu basık tavandan tut da, bu çamura, bu boğucu sıcağa kadar her şeye içerliyordum. Şimdi ne yapsam boşuna, eskiden nerede olduğumuzu bir türlü hatırlayamıyorum. Burada yüz yıl kalmışım gibi geliyor bana. Bu yüz yıl boyunca da, sobanın şu köşesindeki çinilerin üstünde güneşin, yoldaki ağacın kımıldanan gölgeleriyle oynayışından başka bir şey seyretmemişim sanki.»

Çantalarını hazırlamak için ağır ağır kalktılar.

Gece, gürültüyle, çığlıklarla uyandılar. Tüfek sesleri, koşuşmalar işitiliyordu. Korkunç bir ışık, bütün köyü aydınlatmaktaydı. Pencerenin önünden, kaçışan gölgeler geçiyordu. Duvarın öbür yanında kulübenin sahipleri de uyanmışlardı.

Yuri Andreyeviç, emirerine seslendi, «Git bak bakalım, Karpenko, neymiş bu gürültü.»

Çok geçmeden, gürültünün nedenini öğrendiler. Jivago hemen giyinip hastaneye gitti, duyduğu söylentilerin doğru olduğunu orada öğrendi. Almanlar, bu kesimde, kendilerine gösterilen direnişi kırmışlardı. Cephe hattı giderek yaklaşıyordu. Köy, düşman ateşi altına girmişti. Boşaltma emrini beklemeden, hastaneyle bütün müştemilâtı geriye taşınıyordu. Gün doğmadan bu işin sona ereceği umulmaktaydı.

«Sen ilk grupla birlikte yola çıkarsın. Bir araba hemen şimdi gidiyordu ama, seni beklesinler diye haber gönderdim. Haydi güle güle! Dur ben de seninle geleyim de, rahatça yerleştirsinler diye göz kulak olayım.»

Köyün öbür başına koştular. Birlik orada yol hazırlıkları yapıyordu. İkisi de iki büklüm, duvarlara sürtünerek, evlerin kenarından koşmaktaydılar. Sokaklarda kurşunlar vızıldıyor, ıslık çalıyorlardı. Yol kavşaklarına geldikleri zaman, şarapnellerin ateş

demetleri halinde, tarlaların üzerinde patladıklarını görüyorlardı.

Koşarlarken Gordon sordu, «Ya sen nasıl yola çıkacaksın?»

«Ben daha sonra gideceğim. Daha önce, çantamı almak için eve dönmem gerek. Ben de ikinci grupla yola çıkarım.»

Ormanın kenarında vedalaştılar. Kafileyi oluşturan birkaç yük arabasıyla bir binek arabası, birbiri ardı sıra ilerlemeye başladı. Bunlar önce biraz dağınık, ilerlediler, sonra düzgün bir sıra haline girdiler. Yuri Andreyeviç arkadaşını eliyle selâmladı. Ateş almış bir sundurma çevreyi aydınlatıyordu.

Yuri Andreyeviç, gelirken yaptığı gibi, yine duvar diplerinden ilerleyerek kulübesine döndü. Kulübeye iki ev kalmıştı ki, bir bombanın oluşturduğu hava basıncıyla yere yuvarlandı. Bir şarapnel parçasıyla yaralandı. Kanlar içinde yol ortasına düştü, kendinden geçti.

XIV

Geri hatlardaki hastane, batıdaki ıssız ilçelerden birinde kurulmuştu. Bir demiryolu hattının üzerinde, genel karargâhın yakınındaydı. Şubat sonu gelmiş, hava yumuşamıştı. Yuri Andreyeviç, nekahat halindeki subaylar koğuşunda tedavi görüyordu. İsteği üzerine, karyolasının yanındaki pencereyi açmışlardı.

Öğle yemeği saati yaklaşıyordu. Hastalar da bu arada vakit geçirmeye çalışıyorlardı. Onlara, yeni bir hastabakıcının geldiği ve kendileriyle ilk kez onun ilgileneceğini söylemişlerdi. Yuri Andreyeviç'in karşısında yatmakta olan Galyulin, o gün gelmiş

olan gazeteleri okuyor, sansürün çıkardığı haberlerin sayfadaki beyaz yerlerini gördükçe öfkeleniyordu. Jivago ise, karısı Tonya'dan gelen mektupları okumaktaydı. Askeri posta bunların hepsini bir arada getirmişti. Rüzgâr mektupların, gazetelerin sayfalarını kımıldatıyordu. O sırada hafif adımlar işitildi. Yuri Andreyeviç, başını kaldırınca koğuşa Lara'nın girdiğini gördü.

Yuri Andreyeviç ve asteğmen, onu hemen tanıdılar ama, her biri ötekinin Lara'yı tanıdığından habersizdi. Lara ise, ikisini de tanımamıştı.

«Günaydın,» dedi. «Pencere neden açık böyle? üşümüyor musunuz?» Sonra Galyulin'e yaklaştı. Nabzını yoklamak için bileğini tutarak, «Yaranız nerenizde?» diye sordu. Aynı anda, Galyulin'in elini bırakarak, yanında durmakta olan iskemleye utangaç bir tavırla oturdu.

Galyulin, «Ne rastlantı değil mi, Larissa Fyodorovna!» dedi. «Kocanızla aynı alaydaydım ben, iyi tanıyordum onu. Bütün eşyasını topladım, size vermek için».

Lara durmadan, «Gerçekten mi, doğru mu?» diyordu. «Ne umulmadık rastlantı bu böyle! Demek onu tanıyordunuz. Nasıl oldu bu iş, anlatın bana hemen. Toprak altında gömülüp kaldığı doğru mu? Korkmayın, benden hiçbir şeyi gizlemeyin, her şeyi biliyorum zaten.»

Galyulin, Lara'nın işittiği söylentilerin doğru olduğunu belirtmeye cesaret edemedi. Onu yatıştırmak için yalan söylemeye karar verdi.

«Antipov esir düştü. Bir saldırı sırasında birliğiyle birlikte çok ilerilere gitmişti, sonra kuşatıldı, teslim olmak zorunda kaldı.»

Lara ona inanmadı. Sersemletici bir hızla veri-

len bu karşılıklar, genç kadını altüst etmişti. Gözlerine dolan yaşları tutamıyor, yabancıların önünde de ağlamak istemiyordu. Kendini toparlamak için çabucak kalkıp koğuştan dışarı çıktı.

Biraz sonra geri geldi, yatışmış görünüyordu. Yeniden ağlamamak için, Galyulin'e bakmaktan kaçınıyordu. Doğru Yuri Andreyeviç'in başına giderek, ona da her zamanki sözleri söyledi, «Günaydın, yaranız nerenizde?»

Yuri Andreyeviç, genç kadının heyecanının farkındaydı, gözlerinin yaşlı olduğunu da görmüştü. «Neyiniz var?» diye sormak, daha önce onu nasıl iki kez daha görmüş olduğunu anlatmak istiyordu. Bir kez lisedeyken, ikinci kez de, üniversite öğrencisiyken, görmüştü onu. Sonra bunu söylemenin yakışık almayacağını, sözlerini Lara'nın yanlış anlayabileceğini düşündü.

Sonra birden, Anna İvanovna'nın tabutun içinde yatışını, Tonya'nın o sırada Sivtsev Vrajek'teki evde koparmış olduğu çığlıkları hatırladı. Kendini tuttu, yalnızca, «Teşekkür ederim,» dedi. «Ben doktorum. Kendi kendimi tedavi ediyorum. Hiçbir gereksinimim yok.»

Lara, «Neye alındı acaba?» diye düşündü.

Sonra bu tanımadığı, basık burunlu adama baktı. Hiçbir özelliği yoktu.

Birkaç gün boyunca, hava bir açtı, bir kapadı. Geceleri aralıksız olarak ılık bir rüzgâr esiyor, insanın burnuna hoş bir toprak kokusu getiriyordu.

Bütün bu süre boyunca da, kurmay heyetinden garip haberler geliyor, askerler ailelerinden kaygılandırıcı haberler alıyorlardı. Petersburg'la telgraf bağlantısı sık sık kesilmekteydi. Her yanda, herkes siyasetten sözediyordu.

Hastabakıcı Antipova, nöbetçi olduğu günlerde, koğuşu bir sabah, bir de akşam iki kez dolaşıyor, öteki koğuşlardaki hastalarla da, Galyulin ve Yuri Andreyeviç'le de, havadan sudan sözediyordu. Yuri için, «Ne tuhaf adam!» diye düşünüyordu. «Genç ama, aksi bir tavrı var. O basık burnu da hiç güzel değil. Ama, akıllı mı akıllı, sözcüğün tam anlamıyla. İnsanı çeken canlı bir zekâsı var. Ama, bunun ne önemi var şimdi? Önemli olan, beni burada alıkoyan işleri çabucak yoluna koyup, kendimi Moskova'ya atamalarını sağlamam. Böylece, Katenka'nın da yanında olurum. Moskova'ya gitikten sonra da, görevden ayrılmaya çalışırım. Yuryatin'e, eve dönüp, lisedeki öğretmenliğime yeniden başlarım. Zavallı Paşa'ya gelince, ondan umut yok, açıkça belli bu. Onun için, kahramanlık taslamama gerek kalmadı artık. Zaten sırf onu bulmak için başlamıştım bu işe.»

«Minik kızım Katenka ne oldu acaba? Zavallı yavrucak! (Kızını düşündüğünde, ağlamaya başlıyordu.) Şu son zamanlarda ne çok değişiklikler oldu! Daha yakın zamana kadar yurda karşı olan ödev, askerî yararlıklar, iyi bir yurttaş olarak beslenen soylu duygular, kutsal şeylerdi hep. Ama, savaşı kaybettik. Asıl felâket de bu, her şey yıkılıyor, kutsal bir şey kalmıyor geriye.»

«Birdenbire herkesin davranışları değişiverdi. İnsan ne düşüneceğini, karşısındakini dinlerken nasıl bir tavır takınacağını bilemiyor. Hani insanı ömrü boyunca, küçük bir kız gibi elinden tutarlar da sonra birden salıverip, «Haydi, şimdi kendi kendine yürü bakalım,» derler. Onun gibi bir şey. Sonra, insan kendini çok yalnız hissediyor. Artık ne aile ne de devlet otoritesi kaldı. Şimdi insan bazı temel şeylere, hayatın gücüne, güzelliğe, gerçeğe dayanmak,

insancıl kurumlar yıkıldığına göre bunlara güvenmek istiyor. Ne var ki, alıştığımız yaşantı biçimi değişti artık, böyle bir yaşantı kalmadı şimdi. Ama, benim durumum açık, hayattaki amacım, kızım olmalı.»

Artık zavallı Paşa'yı kaybetmişti, yalnızca bir anneydi. Bu yüzden, kendini bütün benliğiyle Katenka'ya, zavallı öksüze verecekti.

Yuri Andreyeviç, Gordon'la Dudorov'un, kendisine haber vermeden kitabını yayınladıklarını, kitapla ilgili eleştirilerin olumlu olduğunu öğrendi. Eleştirmenler, kitabın yazarının parlak bir geleceği olduğunu söylüyorlardı. Şu sırada Moskova'daki durum hem çok çekici, hem de kaygılandırıcıydı. Halk yığınlarının için için duymakta oldukları öfke giderek artıyordu. Önemli değişiklikler öncesinde bulunulduğu kesindi. Ciddi bir takım siyasal olaylar patlak vermek üzereydi.

Gecenin geç bir saatiydi. Jivago'nun uykusu vardı. Bazan içi geçiyordu ama, gündüzki bütün o heyecanlardan sonra uyuyamadığını, hep uyanık olduğunu sanıyordu. Dışarıda hafif bir rüzgâr esmekteydi, o da esniyordu sanki. Rüzgâr ağlayarak şöyle diyordu sanki: «Tonya, Şuroçka, sizi ne kadar özledim, bir bilseniz! Eve dönmeyi, yine çalışmaya başlamayı öyle istiyorum ki!» Sonra rüzgârın mırıltıları ninni gibi geliyor, Yuri Andreyeviç uykuya dalıp uyanıyor, yeniden uyuyordu. Tıpkı bir açıp, bir kapayan hava gibi, tıpkı o hareketli gece gibi, Jivago'nun gönlünde de, mutlulukla keder birbirini kovalıyordu.

Lara ise, Galyulin için şunları düşünüyordu: «Zavallı! Kocamın anısını, bir iki parça eşyasını korumak için o kadar zahmete katlanmış! Kim olduğunu, nereden geldiğini bile sormadım ona, ne ayıp şey!»

Lara, ertesi gün yine koğuşları dolaştığı sırada bu hatâsını düzelti. Aklından geçen bütün soruları Galyulin'e sorarak, nankörlüğünü unutturmaya çalıştı. Onunla konuşurken, bir yandan da, durmadan şaşkınlık içinde çığlıklar atıyordu.

«Tanrım! Ne rastlantı! Brestlitovsk Caddesi 28 numarada Tiverzin'lerin evi ha! 1905'te, devrimin patlak verdiği kış, öyle mi? Yusupka mı dediniz? Hayır, Yusupka adında birini tanımıyorum. Daha doğrusu, hatırlayamadım, kusura bakmayın. Ama o yıl! O yıl ve o bahçe! O yıl ve o bahçe gerçekten vardı değil mi?»

Ah! Genç kadın o günleri şimdi nasıl yeniden yaşıyordu! Silâhlar da patlamıştı. Çocukken duyduğu o ilk hisler ne kadar güçlüydü, nasıl da içinde yer etmişti! Galyulin'e sordu, «Teğmenim, adınız neydi sizin? Ama, bağışlayın, söylemiştiniz bunu daha önce, evet, evet. Teşekkür ederim size, gerçekten çok teşekkür ederim, Osip Himazeddinoviç. Bende ne anılar, ne düşünceler uyandırdınız bir bilseniz!»

Çocukluk dönemindeki o bahçeyle ilgili anılar, gün boyunca genç kadının aklından çıkmadı. Durup durup şaşkınlıktan çığlık atıyor, kendi kendine konuşuyordu.

Ah, o Brestlitovsk Caddesindeki 28 numaralı ev! İşte, şimdi de tüfek sesleri duyuyordu ama, bu daha korkunçtu. Ateş edenler çocuklar değildi çünkü. Çocuklar büyümüşler, hepsi orada askerdiler. Bunların hepsi o aynı bahçelerin, aynı köylerin sade insanları. Ne garip değil mi, ne garip ama!

O sırada, yürüyebilecek durumda olan hastalar topallaya topallaya geldiler. Bastonları, koltuk değnekleriyle yere vuruyorlar, hep bir ağızdan bağırışıyorlardı, «Son derece önemli şeyler oluyor! Askerler de aayklananlardan yana geçmiş. Devrim başlamış, Devrim!»

BEŞİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞE VEDA

I

Küçük kasabanın adı, Melyuzeyev'di. Karatopraklar üzerine kurulmuştu. Kentin içinden hızla geçen tabur tabur askerlerin, dizi dizi arabaların kaldırdığı toz bulutu, bir çekirge sürüsü gibi, kasabanın üzerine çökmüştü. Sabahtan akşama kadar, her iki yönde de, bitip tükenmek bilmeyen bir hareket vardı. Cepheye doğru gidenler de oluyordu, cepheden dönenler de. İnsan savaşın bitip bitmediğini bilemiyordu gerçekten...

Her gün, yerden biten mantarlar gibi, yeni görevler, ödevler türüyordu. Bütün bu işleri, Doktor Jivago'ya, Teğmen Galyulin'e, hastabakıcı Antipova'ya, onların grubundan birkaç kişiye daha yüklediler. Bunların hepsi kent çocuklarıydı. Becerikliydiler, deneyimliydiler.

Belediye yönetiminde, açık kalmış memurluklarla ilgili işlemleri bunlar yapıyorlar, orduda, sağlık işlerinde, devrimle birlikte ortaya çıkan komiserlerin işlerini görüyorlar, bunu da, tıpkı açık havada eğlenir gibi, örneğin saklambaç oynar gibi, güle oynaya yapıyorlardı. Öte yandan, yakalarını bu işlerden sıyırıp, her zamanki görevlerine dönmeye de can atıyorlardı.

İşleri nedeniyle, Jivago ve Antipova, çoğu zaman, birbirlerinin yakınında oluyorlardı.

II

Yağmurlu günlerde kasabanın kara tozu, kahverengi bir balçık haline gelerek, bütün sokakları kaplıyordu. Sokakların çoğu kaldırımsızdı.

Kasaba küçüktü. İnsan bunun neresinde olursa olsun, bir sokağın köşesinden baktı mı, çorak bozkırı, kasvetli gökyüzünü, savaşın, devrimin uçsuz bucaksızlığını görüyordu.

Yuri Andreyeviç, karısına yazdığı mektupta şöyle diyordu: «Orduda hâlâ şaşkınlık, kargaşalık var. Askerlerdeki disiplin duygusunu, savaş arzusunu arttırmak için önlemler alınıyor. Bu dolaylarda karargâh kurmuş olan birlikleri dolaştım.»

«Hatırlarsın elbet, anenin öldüğü o korkunç gece, bir Noel şenliğine gitmiştik de, bir kız savcı yardımcısına tabancayla ateş etmişti. Sonra yargılandı galiba. O zaman da sana söylemiştim ya, sonradan hatırladım, bu kızı, Mişa'yla ben, daha liseye gittiği sırada da görmüştük. Aşağılık bir otele babanla birlikte gitmiştik de, orada rastlamıştık ona. Ne diye gitmiştik, bilemiyorum ama, çok dehşetli bir ayaz vardı o gece. Şimdi bana öyle geliyor ki, Presniya ayaklanması sırasında olmuştu bu. İşte bu, o kadın. Adı da Lara Antipova.»

«Eve dönmek için birkaç kez girişimde bulundum ama, göründüğü kadar kolay bir iş değil bu. Bizi burada alıkoyan, yapmakta olduğumuz işler değil. Bunları başkalarına da devretsek olur, hiçbir şey de aksamaz. Asıl güçlük, yolculuğu yapabilmekte. İnsan ya tren bulamıyor, ya da buldukları o kadar dolu ki, bu kez de binmek olanaksız.»

«Ama, sonsuza dek sürecek değil bu elbet. Onun

için, nekahat dönemindeki yaralılarla terhis olanlar (bunların arasında Galyulin, Antipova ve ben de varım), gelecek haftadan başlayarak harekete geçmeye karar verdik. Trene daha kolay binebilmek için, birkaç gün arayla, ayrı ayrı yola çıkacağız.»

«Beklenmedik bir anda, habersiz gelebilirim. Ama yine de, telgraf çekmeye çalışacağım.»

Yola çıkmadan önce, Yuri Andreyeviç, karısı Antonina Aleksandrovna'dan bir mektup aldı.

Mektubun ağlamaklı bir tonu vardı. Satırların üzerinde gözyaşı izleri görülüyordu. Bunlar, nokta, virgül yerini tutuyorlardı sanki. Mektupta Tonya kocasına şöyle diyordu :

«Sakın Moskova'ya geleyim deme, Ural'a doğru yoluna devam et. Sen de o hastabakıcı dediğin iyi yürekli kadınla birlikte git. Baksana, hayatı nasıl büyük olaylarla, rastlantılarla dolu. Benim son derece sakin bir yaşantım oldu. Bu hayatın, onunkiyle ölçülebilecek hiçbir yanı yok.»

«Saşa'ya ve onun geleceğine gelince, bu bakımdan hiç üzülme. Ben onu, bizim evde çocukken örneğini görmüş olduğum ilkeler doğrultusunda yetiştirmeyi kendi üzerime alıyorum.»

Yuri Andreyeviç, hemen bir mektup yazdı karısına: «Delisin sen, Tonya. Ben hep seni, sana, ailemize olan bağlılığımızı düşünerek ölümlerin kaç türlüsünden kurtuldum, bilmiyor musun bunu? Tam iki yıl boyunca, korkunç, yıkıcı bir savaşa bu sayede göğüs gerdim, bunu anlamıyor musun? Hem, bütün bu sözlere ne gerek var? Yakında birbirimize kavuşacağız, eski yaşantımızı sürdüreceğiz, her şey aydınlanmış olacak o zaman.»

«Ama, senin bana bu biçimde karşılık verdiğini görünce, bambaşka nedenlerden kuşkulanıyorum.

Böyle bir karşılığa beni lâyık gördüğüne göre, demek ki, davranışımda gerçekten uygunsuz bir şeyler var. Bu durumda, yanlış bir yola saptırdığım bu kadın karşısında da suçluyum, ondan özür dilemek zorundayım. Çevredeki köylerde dolaşmaya gitti, geldiğinde hemen kendisinden özür dileyeceğim. Eskiden yalnız illerle ilçelerde yönetim kurulları vardı, şimdi bucaklarda da kuruldu bunlar. Antipova da, bu yeni örgütü kurmakla görevli bir arkadaşına yardıma gitti. Tuhaf değil mi? Antipova ile aynı çatı altında yaşıyorum da, onun odası nerede, hâlâ bilmiyorum, hattâ öğrenmeye bile çalışmadım.»

III

Melyuzeyev'den doğuya ve batıya doğru iki yol gitmekteydi. Bunlardan biri, toprak bir yoldu, ormanın içinden Zibuşino'ya giderdi. Bu küçük kasabada buğday yetiştirilip satılırdı. Yönetim bakımından, Melyuzeyev'e bağlıydı ama, birçok bakımlardan ilçe merkezinden daha ileriydi. Taş döşeli olan öteki yol ise, yazın kuruyan bataklıklardan geçerek, Biryuçi'ye ulaşıyordu. Biryuçi, Melyuzeyev'e çok uzak olmayan bir yerde, iki demiryolunun birleştikleri noktaydı.

Haziran ayında, iki hafta süreyle, Zibuşino'da bağımsız bir cumhuriyet ilân edildi. Bunun başında da, değirmenci Blajeyko bulunmaktaydı.

Bu cumhuriyet, 212. Piyade Alayından kaçan askerlere güvenmekteydi. Bunlar ellerinde silâhlarıyla siperleri bırakmışlar, 1917 Şubatındaki darbe sırasında, Biryuçi yoluyla Zibuşino'ya gelmişlerdi.

Cumhuriyet, Moskova'daki geçici hükümeti tanımıyordu. Rusya'nın geri kalan kısımlarından ay-

rıydı. Baskı gören bir mezhebin üyesi olan ve gençliğinde Tolstoy'la mektuplaşmış bulunan Blajeyko, Zibuşino'da yeni bir Kudüs kentinin düzenini kurmuştu. Çalışma, mülkiyet, ortak olacaktı. Bucaktaki memurlara da 'havari' adını vermişti.

Zibuşino öteden beri efsanelerde, garip öykülerde adı geçen bir yerdi. Küçük kasaba, sık ormanların arasında bulunuyordu. Çok eski dönemlerde olmuş ayaklanmalarla ilgili belgelerde onun da adı geçiyordu. Daha sonra, kasabanın çevresinde, eşkiyalar kol gezmeye başlamıştı. Herkes kasaba tüccarlarının zenginliğini, toprakların olağanüstü verimliliğini anlata anlata bitiremiyordu. Sınırın bu batı bölgesini ötekilerden ayıran bazı inançlar, bazı gelenekler, birtakım dil özellikleri vardı ki, bunların hepsi Zibuşino'dan çıkmıştı. Cumhurbaşkanı Blajeyko ile ilgili bir sürü inanılmaz, olağanüstü şeyler anlatılıyordu. Söylendiğine göre, bu adam sağır dilsiz olarak dünyaya gelmişti ama, Tanrı'nın bir mucizesiyle konuşma yeteneğine kavuşmuştu. Ama, Tanrı'nın lûtfu üzerinden eksildiği zaman, yine dilsiz oluveriyordu. Temmuz ayında, Zibuşino Cumhuriyeti yıkıldı. Küçük kasabaya, geçici hükümete bağlı bir askeri birlik geldi. Asker kaçakları kovuldu, bunlar da kaçıp Biryuçi'ye gittiler.

Orada, yolun kenarında, kilometreler boyunca uzayan fundalıklar vardı. Bunlar arasında kesilmiş ağaç kütüklerine de rastlanıyordu. Bu kütüklerin üzerini yaban çilekleri kaplamıştı. Şurada burada, yakılmak üzere kesilip öylece bırakılmış dağınık odun yığınları görülüyordu. Ayrıca, mevsimliğine gelip buralarda çalışan oduncuların yıkık dökük kulübeleri de vardı.

İşte, asker kaçakları gidip oralara yerleştiler.

IV

Dr. Jivago'nun önce yaralanıp yattığı, sonra çalıştığı, şimdi de terk etmek üzere olduğu hastane Kontes Jabrinski'nin konağına yerleştirilmişti. Kontes daha savaşın başlangıcında burasını yaralılara bağışlamış bulunuyordu.

Bu iki katlı konak, Melyuzeyev'in en güzel yerlerinden birinde, ana caddeyle Talim alanı denen yerin köşesindeydi. Bu alanda eskiden askerler talim yaparlarmış. Şimdiyse, burada mitingler düzenleniyordu.

Merkezi bir yer olduğundan, konağın oldukça güzel bir manzarası vardı. Pencereden bakılınca, ana caddeyle alandan başka, konağın hemen yakınındaki bir avlu da görülmekteydi. Bu avlunun, bütün taşra kasabalarındaki avlular gibi, yoksul bir görünüşü vardı. Tıpkı köylerdeki benzerleri gibiydi. Ayrıca, evin arkasında, Kontesin eski bahçesi de görülüyordu.

Sahibi, bu konağa hiçbir zaman aşırı bir değer vermemişti. Kontes, Razdolnoye adlı büyük malikânenin sahibiydi. Kasabadaki evine, ancak buraya geldiği zamanlar inerdi. Ayrıca, yaz aylarını yazlıktaki şatosunda geçirmek üzere her yerden gelen konuklar da burada buluşurdu.

Şimdi konak hastane olmuş, öteden beri Petersburg'da oturan sahibi de tutuklanmıştı. Konağın eski emektarlarından iki tuhaf kadın hâlâ burada oturmaktaydı. Bunlardan biri, Kontesin, şimdi evli olan kızlarının yaşlı mürebbiyesi Mlle Fleury, öteki de eski aşçıbaşı Ustinya'ydı.

Mlle lFeury, beyaz saçlı, pembe yanaklı bir ka-

dındı. Beş parasız kalmıştı. Sırtında eski, bol bir elbise vardı. Üstü başı pis, saçı başı darmadağındı. Hastanenin içinde dolaşıp duruyordu. Şimdi burada kendini, tıpkı eskiden Jabrinski'lerin evindeki gibi hissediyordu. Rusça sözcüklerin sonlarını Fransızca konuşur gibi yutarak, garip bir dille, kimsenin anlayamayacağı birtakım şeyler anlatıp duruyordu. Birtakım tavırlar takınıp, kollarını sallar, sözlerini bitirince, kısık sesle bir kahkaha koparırdı. Bu kahkaha da sonradan dayanılmaz bir öksürük haline geliverirdi.

Matmazel, Antipova'nın özel hayatıyla ilgili herşeyi biliyordu. Ona öyle geliyordu ki, doktorla hastabakıcı birbirleri için yaratılmışlardı. Mlle Fleury de, bütün Latin ırkından olanlar gibi, çöpçatanlığa çok meraklıydı. Jivago'yla Lara'yı bir arada gördü mü seviniyor, bilgiç bir tavırla parmağını sallıyor, onlara çapkın çapkın göz kırpıyordu. Lara bu durum karşısında sıkılıyor, doktor da kızıyordu. Ama, kafadan sakat olan bütün insanlar gibi, Matmazel de asıl kendi yaptığı çılgınlıklardan hoşlanıyor ve bunlardan kesinlikle vazgeçemiyordu.

Ustinya ise daha da garip bir kadındı. Vücudunun üst kısmı çirkin bir biçimde daralıyor, bu da ona şişe gibi bir görünüm veriyordu. Son derece ters, soğuk bir kadındı. Hareketlerinde düşünceli, hesaplıydı ama, boş inanlara da sıkı sıkıya bağlıydı.

Bu yüzden, halk arasında yaygın birçok geleneği çok iyi bilirdi. Soba yanarken, ateşten yana dönüp bir şeyler okur üflerdi. Evden çıkarken, binayı şeytanın kötülüklerinden korumak için, anahtar deliğinden içeriye dualar okurdu. Zibuşino'da doğmuştu. Bir köy büyücüsünün kızı olduğu söylenirdi.

Ustinya belki yıllarca, hiç konuşmadan durabi-

lirdi ama, bazan birdenbire çenesi açılıverirdi. O zaman onu susturmak olanaksızdı. En büyük merakı, gerçeği savunmaktı.

Zibuşino Cumhuriyeti yıkıldıktan sonra, Melyuzeyev yürütme kurulu, küçük kasabada başgöstermiş olan bölücü akımlara karşı savaş açtı. Her akşam Talim Alanında sakin mitingler yapılıyordu. Bu toplantılar çok kalabalık olmuyor, yalnızca birtakım işsiz güçsüzler, akşamüzeri kahveye gider gibi toplantılara katılıyorlardı. Toplantıların amacı, halkı aydınlatmak, yetiştirmekti. Parti'nin etkin üyeleri ya da kasabaya yolu düşmüş olan birtakım kışkırtıcılar gönderiliyor, toplantıya katılanlar arasındaki tartışmaları bunlar yönetiyordu. Bu adamlar, konuşan sağır dilsiz hakkında Zibuşino'da dolaşan söylentileri çok saçma buluyorlar, söylevlerinde sık sık bu olaydan sözediyorlardı ama, küçük esnaf, asker karıları, eskiden soyluların yanında çalışmış olan kimseler, bambaşka bir kanıdaydılar. Konuşan sağır dilsiz onlara hiç de saçma gelmiyordu. Bunların hepsi onun yanındaydılar.

Bu adamı savunmak için yükselen sesler arasında Ustinya'nın sesi de sık sık işitiliyordu. Önceleri Ustinya ortalıkta görünmeye pek cesaret edemiyordu. Toplumdaki konumu yüzünden çekiniyordu. Ama, yavaş yavaş açıldı, düşünceleri Melyuzeyev'de hoş görülmeyen konuşmacıları gittikçe artan bir pervasızlıkla terslemeye başladı. Sonunda, kimse farkında olmadan, bu düşünceleri söylemek için kürsüye bile çıktı.

Konağın açık pencerelerinden, alandaki birtakım seslerin uğultusu da işitilmekteydi. Havanın çok sakin olduğu akşamlarda, söylevlerin bazı parçaları duyulabiliyordu. Çoğu zaman, kürsüde Ustinya ko-

nuştuğu sırada Matmazel odaya giriyor, içeride bulunanları, söylevi dinlemeye çağırıyordu. Öte yandan, yine Rusça sözcüklerin yarısını yutarak, «Rasputin! Rasputin! Çarın elmasları! Zibuşino! Dilsiz! İhanet! İhanet!» gib sözcükleri yineliyordu.

Aslında Matmazel, Ustinya'nın böyle sokak ortasında söylevler vermesinden gurur duyuyordu. İki kadın da birbirlerini çok severlerdi ama, durmadan da hırlaşırlardı.

V

Yuri Andreyeviç yavaş yavaş yol hazırlıklarına başlamıştı. Ev ev, daire daire dolaşarak tanıdıklarıyla vedalaşıyor, öte yandan, yola çıkmak için gerekli kâğıtları dolduruyordu.

O sıralarda, cephenin bu kesimine atanmış olan yeni komiser, ordudaki görevinin başına gitmekteydi. Kasabada birkaç gün kaldı. Herkes onun için, «Daha çocuk o canım,» diyordu.

O günlerde yeni bir önemli saldırı hazırlanmaktaydı. Böylece, askerlerin çoğunda yer etmiş olan anlayış değiştirilmeye çalışılacaktı. Orduyu uyuşukluktan kurtarmak için önlemler alınıyordu. Devrimci savaş mahkemeleri kuruluyor, kısa süre önce kaldırılmış olan ölüm cezası, yeniden yürürlüğe konuyordu.

Yola çıkmadan önce, doktor, oradaki komutanlığa giderek bazı belgeleri imzalamak zorunda kaldı. Melyuzeyev'de bu işi bir subay görüyordu. Kendisine 'bölge komutanı' adı verilmişti. Dairesine de kısaca 'bölge' deniyordu.

Burada genellikle korkunç bir kalabalık olurdu. İtiş kakış daha sokakta, dairenin pencereleri altın-

da başlar, bahçede de, binanın içindeki sofada da devam ederdi. Kalem odalarına girmenin olanağı yoktu. Belki yüz kişi aynı anda konuştuğundan, söylenenler kesinlikle anlaşılmazdı.

O gün işlem yapılmıyordu. Boş, sessiz dairede memurlar oturmuşlar, ellerindeki belgelerin gittikçe çapraşıklaşmasına kızmış, bir şey söylemeksizin harıl harıl yazı yazıyorlar, arasıra da alaylı alaylı birbirlerine bakıyorlardı. Komutanın odasından neşeli sesler geliyordu. Bu sesleri işiten, içeridekilerin ceketlerini çözüp içki içtiklerini sanırdı.

Odadan bir ara Galyulin çıktı, dışarıda Jivago'yu gördü. Doktoru da odaya çağırdı. Zaten Jivago nasıl olsa, elindeki belgeleri komutana imzalatmak için odaya girecekti. İçeriye girince, odanın darmadağın olduğunu gördü.

Günün kahramanı, bütün kasabanın gözbebeği olan yeni komiser, görevine başlamak için yoluna devam edecek yerde, askeri hiyerarşiyle ve harekât konularıyla hiçbir ilgisi olmayan bu odada bulunmaktaydı. Kırtasiyeciliğe gömülmüş askeri yönetimin ileri gelenleri, önünde dikilmiş, duruyordu.

Bölge komutanı, doktoru komisere tanıtarak, «İşte değerli arkadaşlarımızdan birisi daha,» dedi. Komiser dalgın görünüyordu. Başını kaldırıp bakmadı bile. Bölge komutanı, Jivago'nun kendisine uzattığı belgeleri imzalamak için istifini bile bozmamıştı. Belgeleri hemen aldı, eliyle kibarca doktora, odanın ortasında duran alçak yumuşak bir koltuğa oturmasını işaret etti.

Odadakilerden yalnız Jivago düzgün bir biçimde oturuyordu. Ötekiler canlarının istediği gibi, tuhaf, lâubali tavırlar takınmışlardı. Bölge komutanı masasının yanına çökmüş, başını eline dayamıştı. Onun

karşısında da, yardımcısı divanın uzun yastıklarından birinin üzerine, ata biner gibi oturmuştu. Galyulin bir sandalyeyi ters çevirmiş, üzerine oturup kollarını iskemlenin arkalığına dayamıştı. Genç komiserse, ikide bir pencerenin girintisine tırmanıyor, bazan kendisini yere bırakıp topaç gibi odanın içinde dönmeye başlıyordu. Öte yandan çenesi de durmadan işliyordu. Sürekli hareket halindeydi. Aceleci, küçük adımlarla, odanı içinde dört dönüyordu. O anda, Biryuçi'deki asker kaçaklarından sözetmekteydi.

Komiser hakkında dolaşmakta olan söylentiler yerindeydi. İnce yapılı, uzun boylu bir delikanlıydı. Toy bir hali vardı. Sürekli yüksek ülkülerden, parlak fikirlerden sözediyordu. İyi bir aileden olduğu söyleniyordu. Babası senatörmüş, Şubat kargaşalıklarında Millet Meclisine bölüğünü sürenlerden bir de oymuş. Adı Hinze, Hinz gibi bir şeydi ama, kendisini tanıtırken adını doğru dürüst söylememişlerdi. Komiser kusursuz bir Petersburg şivesiyle, net bir biçimde konuşuyordu ama, dilinde Baltık yöresinin ağzına çalan bir şey de vardı.

Üzerinde dar bir üniforma ceketi vardı. Bu kadar genç oluşundan sıkılır gibiydi. Kendini daha yaşlı gösterebilmek için somurtuyor, ters tavırlar takınıyordu. Bu işi daha iyi başarabilmek için de, ellerini pantalonunun ceplerine sokup apoletli zayıf omuzlarını oynatıp duruyordu. Bu yüzden tavrı gerçekten basit ve saygısızdı.

Bölge komutanı, komisere, «Hat boyunda, buradan birkaç istasyon ileride bir Kazak alayı var,» diyordu. «Hepsi de Kızıl, bize bağlı. Çağıralım bu alayı, isyancıları kuşatsın, olsun bitsin. Zaten general de, 'Bunları hemen silâhsızlandırın' diye ısrar ediyor.»

Komiser, ateşli bir tavırla, «Ne! Kazaklar mı?» diyordu. «Kesinlikle olmaz! Herkes kendini 1905'te sanır, Devrimden önceki günleri hatırlar! Yok, yok, görüşlerimiz ayrı, sizin generaller çok ileri gidiyorlar.»

«Henüz bir şey yapmış değiliz. Yalnızca bir tasarı bu. Öylesine söyledim.»

«Biz komutanla harekâta karışmak konusunda uyuştuk. Kazak alaylarını lâğvedecek değiliz diyelim. Ama, öte yandan da, ben kendi hesabıma, sağduyu ne emrediyorsa onu yapacağım. Bu soyluların bir karargâhları filan var mı?»

«Karargâh denemez buna ya... Bir yere kamp kurmuşlar. Çevresini de sağlamlaştırmışlar.»

«Anlaşıldı. Gidip bir görüşeyim onlarla. Bunlar âsi, asker kaçağı filan ama, aslında hepsi halk çocuğu. İşte bunu unutuyorsunuz siz, baylar. Halk, çocuğa benzer, onu tanımak, ruhunu anlamak, nasıl yola getirileceğini bilmek gerek. İnsan, sırasına göre, halkın bamteline dokunmasını bilmeli. Gizlendikleri ormana gidip göreceğim onları. Kendileriyle açıkça konuşacağım. Göreceksiniz, bakın, boşalttıkları mevzilere nasıl örnek olacak bir tavırla yeniden girecekler! Bana inanmıyor musunuz? İddiaya bile girerim isterseniz.»

«Şüpheli bir iş. Neyse, Tanrı yardımcınız olsun.»

«Şöyle diyeceğim onlara: Kardeşlerim, bana bakın. Ben ailemin tek çocuğu, başlıca umuduydum. Ama, dünyada hiçbir ulusun tatmadığı bir özgürlüğü elde edip sizlere sunmak için bir an bile düşünmedim, adımı, işimi gücümü, anemle babamın sevgisini, her şeyi teptim. Evet, böyle yaptım ben. Benim gibi, bana benzeyen bir sürü delikanlı da böyle yaptı. Biz bu güçlüklere kendimiz için mi katlandık? Ya-

ralı yurdumuz son bir çaba gösteriyor, bir ejderha gibi kendini her yandan sarmış olan düşmandan kurtulmaya çalışıyor. Öte yanda, sizler dinsiz imansız bir avuç maceracının sözlerine kapılmışsınız, kendini bilmez bir serseri kalabalığı, özgürlüğü hazmedememiş bir ayak takımı topluluğu haline gelmişsiniz. Evet, evet, yola getiririm ben onları. Utandırarak yola getiririm hem.»

Bölge komutanıyla yardımcısı, gizlice, anlamlı anlamlı bakışıyorlardı. Öte yandan da komutan, «Yok, yok, çok tehlikeli bir iş bu,» diye karşılık vermeye çalışıyordu.

Galyulin de komiseri bu çılgınca tasarıdan vazgeçirmeye uğraşıyordu, «Ben o 212. Alaydaki ferman dinlemez herifleri tanırım, bunların bağlı oldukları tümende vaktiyle bulunmuştum çünkü,» diyordu, ama komiserin ona aldırdığı yoktu.

Yuri Andreyeviç, ikide bir kalkıp, gitmeye davranıyordu. Komiserin toyluğundan gerçekten rahatsız olmuştu. Öte yanda, bölge komutanıyla yardımcısının kalleşçe kurnazlıkları da pek güvenilir şey değildi. Bunların ikisi de sinsi, işin alayında maceracılardı. Komiserin toyluluğuyla bunların kurnazlığı, değer bakımından eşitti.

O sırada doktor, Antipova'yla bir konuyu tartışması gerektiğini hatırladı. Bunun hoş bir şey olmayacağını düşündü. Ama, tartışmak için de olsa, gidip Lara'yı görmek zorunda olduğunu düşünerek seviniyordu. İlk uygun fırsattan yararlanarak kalktı ve kimseye belli etmeden odadan dışarıya çıktı.

VI

Jivago Lara'yı sorunca, Mlle Fleury, «Geldi,» dedi. «Ama, çok yorgundu, akşam yemeğini çabucak

yedi, sonra odasına giti. Giderken, rahatsız edilmek istemediğini belirtti. Ama, isterseniz kapısına vurun bir. Henüz uyumamıştır herhalde.»

Doktor, «Ne yandan gidiliyor onun odasına?» diye sordu. Matmazel tarif edilemez bir şaşkınlığa kapıldı. Yine de odanın yerini anlattı: «Üst katta, koridorun sonunda. Bn. Jabrinski'nin eşyasını koyup kilitlediğimiz odaların yanında ama, siz oralara hiç gitmezsiniz ki doktor.»

Öte yandan, karanlık hızla bastırıyordu. Dışarıda insan kendini daha sıkışık bir yerdeymiş sanıyordu. Evlerle bahçe parmaklıkları akşam karanlığında yığın haline gelip bir araya toplanmışlardı sanki. Bahçelerin diplerinden ağaçlar sanki lâmbaların ışığına kapılmış, çekiliyorlar da pencerelere yaklaşıyor gibiydiler. Sıcak, sıkıntılı bir geceydi. İnsan birazcık kımıldasa, kan ter içinde kalıyordu. Gaz lâmbalarının ışık hüzmeleri, ağaçların gövdeleri boyunca kirli bir buğu gibi uzanmaktaydı.

Jivago, son basamağa gelince durdu. Şöyle düşündü, «Yolculuktan sonra yorgun düşmüş bir kadını, kapısına vurarak da olsa, rahatsız etmek, sıkıcı, saygısızca bir hareket. Konuşmayı yarına bıraksam daha iyi olacak.» Kararını verince, insanın her karar değiştirdiğinde kapıldığı o dalgınlıkla koridoru bir uçtan bir uca aştı. Orada, komşu evin bahçesine bakan bir pencere vardı. Gidip bu pencereye dirseklerini dayadı.

Gece durgun, esrarlı gürültülerle doluydu. Hemen yakında, koridorda, suyun bir lavaboya damladığı işitiliyordu. Ritmik, geniş aralıklı bir damlama sesiydi. Bir pencerenin gerisinden fısıltılar geliyordu. Bostanların orada bir yerde birisi sebzeleri suluyordu. Bu işi yaparken, kuyunun zincirini şakırda-

tıyor, çektiği suyu bir kovadan öbürüne aktarıyordu.

Çiçekler kokularını hep birden çevreye saçıyorlardı. Toprak da sanki bütün gün cansız kalmıştı da, sonra bu kokularla yeniden hayata kavuşmuştu. Kontesin bahçesi belki yüz yıllıktı. İçinde fırtınadan devrilmiş bir sürü ağaç vardı. Öyle ki, insan bu yüzden bahçede güçlükle yürüyebiliyordu. Bu arada, bahçede çiçek açan yaşlı bir ıhlamur ağacının kokusu da çevreyi kaplamıştı. Sağda, parmaklığın öbür yanında, sokakta bağrışmalar, birtakım sesler işitiliyordu. İzinli bir asker bağıra çağıra türkü söylüyor, bir kapı küt! diye kapanıyor, havada şarkılar işitiliyordu.

Bahçedeki karga yuvalarının arkasından, hemen hemen karaya çalan kızıllıkta bir ay göründü. Ay bu haliyle, Zibuşino'nun buharla çalışan, tuğladan yapılmış değirmenini andırıyordu. Sonra da Biryuçi garındaki su haznesi gibi sapsarı oluverdi.

Aşağıda, bahçenin pencerenin altına rastlayan kısmında, akşam sefalarının kokusuna, yeni biçilmiş otların kokusu da karışıyordu. Buraya, uzak köylerin birinden satın alınan bir inek bağlanmıştı. İnek bütün gün yol yürümüş olduğundan yorgun, sürüsünden ayrıldığı için de üzgündü, yeni sahibesine henüz alışamadığından, onun verdiği yemi yemiyordu.

Kadın ineğe, «Haydi bakayım, yavrum, olay çıkarma da ye şunu. Ne? Tos da vurmaya kalkışıyorsun, öyle mi? Görürsün sen gününü, çapkın!» diyerek, onu yola getirmeye çalışıyordu. İnek bazan başını öfkeli bir tavırla sağa, sola çeviriyor, bazan da boynunu uzatıp iç paralayıcı bir biçimde, acı acı böğürüyordu. Melyuzeyev'in kara kara samanlıklarının

ötesinde, yıldızlar ışıldamaktaydı. Bunların da ineğe acır gibi bir halleri vardı. Yıldızlar da başka bir dünyada bulunan ahırlara bağlıydılar da, ineğin kaybolmasından ötürü orada herkes üzülüyordu sanki.

Çevrede her şey mayalanıyor, bitip yetişiyor, tohum tane haline geliyordu. Her yanda hayatın esrarlı mayasının kokusu duyuluyordu. Yaşama zevki, hafif bir rüzgâr gibi, nereye gittiğini bilmeksizin, kasabadan, tarlalardan geçerek, geniş bir dalgayı andırırcasına koşup gidiyor, duvarlarla parmaklıkların üzerinden aşıyor, ağaçların gövdeleriyle insanların vücutlarının içinden geçiyor, yolunun üstünde rastladığı her şeyi ürpertiyordu. Doktor bu dalganın serpintilerinden kurtulabilmek için, Talim Alanı'ndaki mitingde konuşacak insanları dinlemeye gitti.

VII

Ay, gökyüzünde ta yükseklerdeydi. Pekmez gibi koyu olan ışığı her yanı kaplamıştı.

Resmi binaların sütunlu taşlıkları önündeki toprak, siyah halıları andıran geniş gölgelerle örtülüydü.

Miting, alanın öteki başında yapılıyordu. İnsan istediği zaman biraz kulak kabartsa, söylenenleri duyabilirdi ama, manzaranın görkemi, doktorun bütün dikkatini toplamıştı. İtfaiye binasının kapısının önündeki bir sıraya oturdu. Yolun öbür yanında çınlayan seslere aldırış etmeksizin, çevresine bakındı.

Alanın çevresinde ıssız sokaklar vardı. En sonunda, çarpık çurpuk, eski kulübeler görünüyordu. Köylerde hep olduğu gibi, bu sokaklar birer çamur deryası halindeydi. Çamurdan, balıkçıların karides tutmak için kullandıkları sepetleri andıran, söğüt dalından örülmüş yüksek çitler yükseliyordu.

Açık pencerelerin camları parıldıyordu. Çitlerden evlerin içlerine kadar, mısır tarlaları uzanıyordu. Bunların sapları da, koçanları da, yağlıymış gibi parlıyordu. Bazı yerleri çökük olan çitlerin biraz gerisinde, şurada burada, soluk, cılız ebegümeci öbekleri uzakları seyrediyorlardı. Sırtlarında gömlekle kulübelerin boğucu havasından kaçıp serinleyen köylü kadınlarını andırıyorlardı.

Ayışığının aydınlattığı bu gece, Tanrı'nın rahmeti, ya da ermişlerin hayal dolu dünyası gibi bir şeydi. Ansızın, bu peri masallarını hatırlatan duru, ışıltılı dünyanın sessizliği içinde, düzenli ve net bir çınlama duyuldu. İnsanda bildik bir duygu uyandırıyordu. Güzeldi, ılıktı, inandırıcıydı. Doktor kulak kabarttı, sesi hemen tanıdı. Konuşan, Komiser Hinz'di. Alanda söylev veriyordu. Resmî makamlar ondan, saygınlığını kullanarak, kendilerini desteklemesini istemiş olacaklardı. Melyuzeyev halkını ateşli sözlerle suçluyordu. Söylediğine göre bu halk, kendisini hemencecik Bolşeviklerin gevşetici etkisine bırakıvermişti. «Zibuşino'daki ayaklanmanın asıl sorumluları Bolşeviklerdir,» diyordu. Tıpkı önceden komutanın dediği gibi o da, «Karşımızda zalim ve güçlü bir düşman var,» diyordu. «Rusya için çetin sınavlar zamanı gelip çatmıştır.» Söylevinin ortalarından itibaren, dinleyiciler onun sözlerini kesmeye başladılar.

Bazıları konuşmacıyı dinlemek istediklerini belirtiyor, bazıları da bu isteğe homurdanmalarla karşılık veriyordu. İtirazlar giderek daha sık, daha gürültülü bir hal almaktaydı. Hinz'in yanında bulunan, bu toplantıda da başkanlık eden birisi, durmadan, «Arkadaşlar, söze karışmayalım da, konuşmacıyı sessiz sessiz dinleyelim,» diyordu. Bazıları, kalabalık arasında bulunan bir kadına söz verlimesini is-

tiyorlardı. Kimisi de, «Susun yahu!» diye bağırarak, konuşmacının konuşmasına devam etmesini istiyordu.

Tersine çevrilmiş bir sandık, bu toplantıda kürsü görevi görüyordu. Bir kadın, kalabalığın arasından kendine bir yol açarak, oraya doğru ilerledi. Kürsüye çıkmak niyetinde değildi ama, uzun uzun çabalayıp sandığın yanına yaklaştıktan sonra, kenarına tırmandı. Herkes kadını tanıyordu. Kalabalığın sesi kesildi. Dinleyicilerin dikkatini kendi üzerine toplamış olan bu kadın, Ustinya'ydı.

«Komiser yoldaş,» dedi, «Zibuşino'dan sözediyorsunuz, gözlerimizi açmamızı, başkalarına kanmamamızı istiyorsunuz. Baştan sona kadar dinledim sizi. Bunların dışında, Bolşeviklerden, Menşeviklerden sözettiniz. Bolşevikten, Menşevikten başka şey bildiğiniz yok. Çarpışmamak, kardeşçe yaşamak, Tanrı'nın emri, Menşeviklerin değil, fabrikaları, atölyeleri halka paylaştırmak da, Bolşeviklerin işi değil, insandaki acıma duygusu bunu gerektirir. O sağır dilsizi sizden önce de başımıza kaktılar, bunları dinleye dinleye kafamız şişti. Siz bu adama sinirleniyorsunuz mutlaka. Ama, bu öfkenize sebep ne? Adam uzun süre dilsizdi. Günün birinde, kimseden izin istemeksizin konuşmaya başladı diye mi içerliyorsunuz ona yoksa? Bu da iş mi yani? Daha neler neler gördük biz! Kutsal Kitap'ta bir dişi eşek öyküsü vardır hani. Zamanın hükümdarı, Balaam adında bir evliya mı, kâhin mi ne, işte onu, ilerlemekte olan İsrailliler lânetlesin diye yola çıkarmış. Balaam da, dişi bir eşeğe binip yola çıkmış. Yolda giderken, elinde yalın kılıç, bir meleğe rastlamış. Dişi eşek, meleği görünce tarlalara sapıp kaçmaya başlamış. Derken, ansızın dile gelerek, işleyeceği zulüm için sahibine çıkış-

mış, 'Balaam, gitme oraya, sonra pişman olursun,' demiş. Yani, tıpkı sizin dilsizin dillenmesi gibi bir şey bu. Balaam, 'Adam sen de, alt tarafı hayvanın teki bu,' demiş, 'ne diye dinleyeyim onu sanki?' Sonra pişman olmuş, hem de nasıl! Öykünün nasıl bittiğini hepiniz bilirsiniz elbet.»

Kalabalık arasında bazı meraklılar, «Nasıl bitiyor? Nasıl bitiyor?» diye sordular.

Ustinya hırçın bir tavırla karşılık verdi, «Kesin artık! Bilmemeniz daha iyi.»

Bir kadın sesi, ısrarla, «Olmadı, olmadı, anlat öykünün sonunu,» diyordu.

«Sonu, sonu! Sen de sıktın artık be! Sonunda Balaam tuzdan bir heykele dönüşmüş.»

Kalabalık arasından sesler yükseldi: «Yok canım, saçmalamaya başladın artık sen, kocakarı! Tuzdan heykel haline gelen Lût'un karısıydı.»

Bunun üzerine, herkes kahkahayı kopardı. Başkan ortalığı yatıştırmaya çalışıyordu. Doktor yatmaya gitti.

VIII

Ertesi akşam Jivago Antipova'yla konuştu. Onu gidip binanın ofisinde buldu. Larissa Fyodorovna'nın önünde bir yığın çamaşır vardı, ütü yapıyordu.

Ofis binanın en üst katındaydı, bahçeye bakıyordu. Semaverler burada yakılıyor, mutfaktan elle işleyen bir asansöre konup gönderilen tabaklar burada dolduruluyor, kirli tabak çanak da yine buradan bulaşıkhaneye gönderiliyordu. Ayrıca hastanedeki malzemenin hesabı yine ofiste tutulmaktaydı. Tabak çanaklığın, çamaşırların sayımı burada yapılıyor, boş saatlerde herkes burada dinleniyor, tanıdıklarıyla burada buluşuyordu.

Pencereler açıktı. Ofisin içi ıhlamur çiçeği kokuyordu. Ayrıca buraya, tıpkı eski korularda olduğu gibi, kuru ağaç dallarının kimyonu andıran kokusuyla, Larissa Fyodorovna'nın sırayla kullanmakta olduğu iki ütünün hafif başağrısı veren kokusu da sinmişti. Larissa bunları ısıtmak için, sırayla ocağın üzerine koyuyordu.

Jivago'ya sordu: «Dün akşam niçin kapıma vurmadınız? Matmazel her şeyi anlattı bana. Aslında, iyi olmuş. Yatmıştım çünkü, kapıyı açamayacaktım size. Eh, hoş geldiniz bakalım. Yalnız dikkat edin, üstünüzü başınızı kirletmeyin. Her taraf kömür içinde!»

«Bütün hastanenin çamaşırlarını siz mi ütüleyeceksiniz?»

«Hayır, bunların arasında benim de bir sürü çamaşırım var. Siz buradan hiç gidemeyeceğimi söyleyerek hep bana takılırdınız ya! Bu defa iş ciddi. Gördüğünüz gibi yol hazırlığı yapıyorum. Bavullarımı da hazırlıyorum. Bu işler bitince, ben Ural'a, siz de Moskova'ya. Günün birinde size, 'Şu Melyuzeyev denen yerin sözünü işitiniz mi hiç?' diye sorarlarsa, 'Sanmam,' diyeceksiniz. Hele, 'Antipova adında bir kadın varmış, kimmiş o?' diye sorarlarsa, 'Hiç duymadım adını' diyeceğiniz kesin.»

«Peki, öyle olsun haydi. Bucaklara yaptığınız yolculuk nasıl geçti? Köyler, kırlık yerler güzel miydi?»

«Bunu iki sözle nasıl anlatayım, bilmem ki! Aman! Bu ütüler de ne çabuk soğuyor böyle! Size zahmet, şu sıcak ütüyü verir misiniz bana? İşte şurada, ocağın içinde duruyor. Bu ütüyü de alıp onun yerine koyun lütfen. Teşekkür ederim. Ne diyorduk? Tamam, efendim, köyden köye fark var. Her şey köy-

lerde oturanlara bağlı. Bazı köylerde halk işi seviyor, çalışıyor. Bu gibi yerlerde işler az çok yolunda gibi. Başka köylerdeyse, halk içip sarhoş olmaktan başka şey düşünmüyor. Bu köylerin çölden farkı yok. Görseniz ne korkunç şey!»

«Saçma şey! Hangi sarhoşlardan sözediyorsunuz? Siz de anlayamamışsınız meseleyi. Köylerde kimse kalmadı ki, bütün erkekler askere gitti. Neyse. Ya o yeni devrim meclisinden ne haber?»

«Sarhoşluk konusunda asıl yanılan sizsiniz, benim de kendime göre kanıtlarım var. Devrim meclisine gelince, çok sıkıntılara uğrayacağız onun yüzünden. Bu meclisin verdiği emirleri uygulamak olanaksız. Sonra, bucaklarda birlikte çalışacak insan da bulunmuyor. Şu sıralarda köylülerin tek uğraştıkları iş, toprak meselesi. Razdolnoye'ye de uğradım. Ne kadar güzeldi bilseniz! Mutlaka gidin oraya. Baharda o yöreleri biraz yağma etmişler, yakıp yıkmışlar. Samanlık yanmış, meyva ağaçları yanıp kül olmuş. Evin cephesinin bir kısmı isten kararmış. Zibuşino'ya gitmeye olanak bulamadım. Ama her yanda, o sağır dilsizin bir efsane olmadığını söylüyorlar. Adamın boyunu bosunu bile tarif ediyorlar. Söylendiğine göre, genç, bilgili bir adammış.»

«Dün akşam alanda yapılan mitingde o sağır dilsiz yüzünden Ustinya'nın başına neler geldi, bilseniz!»

«Dönüşümde, burada, Razdolnoye'den gelmiş bir sürü eşya buldum. Orada hiçbir şeye el sürülmesin diye kaç kez söylemiştim! Sanki burada başımızda eşya eksikmiş gibi! Bu sabah askerler geldiler. Bölge komutanından bir de pusula getirmişler. Mutlaka Kontesin gümüş çay takımıyla billûr bardaklarını istiyorlarmış. Bir akşamlığına alacaklarmış, hepsini

geri getireceklermiş. Nasıl geri getirdiklerini de biliyoruz! Verdiklerinin yarısını bile alamıyor insan. Bir de bir akşamlığına diye alıyorlar. Galiba önemli bir konukları var.»

«Ha! Anladım! Cepheye gidecek olan yeni komiser bu. Rastlantı sonucu gördüm onu. Asker kaçakları işini ele almışlar. Bunları kuşatıp silâhlarını almak niyetindeler. O komiser dediğim adam, henüz çok genç, çok toy biri. Buradaki makamlar asilerin üzerine Kazak askerlerini yollamak istiyorlar, ama, o, asileri yumuşatarak yola getirmek istiyor. 'Halk dediğin, çocuğa benzer,' türünden şeyler söylüyor. Galyulin çok yalvardı ona, 'Uyuyan yılanın kuyruğuna basmayalım,' dedi, 'bırakalım başkası yapsın bu işi...' Ama adam bu işi kafasına koymuş bir kez, söz dinlemiyor ki! Dinleyin beni! Şu ütüyü bir dakika bırakın da, beni dinleyin! Yakında burada adamakıllı bir kargaşalık olacak. Bunu önlemek elimizde değil. İşler karışmadan yola çıkmanızı öyle istiyorum ki!»

«Bir şey olacağı yok bence, işi büyütüyorsunuz siz. Hem zaten ben gidiyorum. Ama hemen de gidemem elbet. Demirbaş eşyayı sayıp teslim etmem gerek. Yoksa arkamdan, eksik eşyayı benim çaldığımı söylerler. Sonra, eşyayı kime teslim edeceğim? Bu da başlı başına bir sorun. O demirbaş defteri yüzünden neler çektim bilseniz! Teşekkür beklemiyorum ama, sitem etmeseler bari! Bn. Jabrinski'nin nesi varsa, hastanenin üzerine geçirdim, çıkan karar buydu. Şimdiyse, işin içyüzü anlaşıldı: Meğer bu karar, mal sahibinin eşyası kaybolmasın diye çıkarılmış! Ne korkunç şey!»

«Canım, size ne bu halılardan, bu tabak çanaktan! Şeytan görsün hepsinin yüzünü! İşiniz yok da

bunlar için mi tasalanacaksınız? Evet, dün akşam görüşmediğimiz gerçekten kötü oldu. Öyle doluydum ki sormayın! Gökyüzünün bütün mekanizmasını size anlatabilir, ne kadar yasak soru varsa hepsini yanıtlayabilirdim. Şaka bir yana, gerçekten bazı şeyler söylemek istiyordum size. Karımdan, çocuğumdan, hayatımdan sözedecektim. İnsan bir kadına yaşından sözedemez mi? Hemen kötülük mü sezmeli bunun altında? Lânet olsun kötülüğe...»

«Neyse, ütüye devam edin siz. Çamaşırlarınızı ütüleyin, bana da aldırmayın. Öte yandan ben de konuşacağım. Uzun süre konuşacağım hem.»

«Düşünün bir! Ne devirde yaşıyoruz. Siz de, ben de, bu devrin içindeyiz. Yalnız, böyle delice şeyler kırk yılda bir olur! Düşünün ki, bütün Rus halkı evsiz barksız kaldı. Biz de, koca bir ulusla birlikte, açıkta kaldık. Göz kulak olacak kimsemiz yok. Özgürlük diyorlar. Ama, sözde kalmamalı, gerçek bir özgürlük olmalı bu. Beklenmedik bir anda gökten inivermeli. Rastlantı, anlaşmazlık sonucu gelivermiş bir özgürlük yani.»

«İnsanlar ne kadar çaresiz! Siz de fark etmişsinizdir. Sanki, herkes, kendinde birden fark ettiği kahramanca güç tarafından ezilmekte.»

«Ütüye devam edin, canım. Susuyorsunuz. Sıkılmıyorsunuz değil mi? Öteki ütüyü vereyim size.»

«Dün akşam mitingi izliyordum. İnanılmaz bir gösteriydi. Artık Rusya uyandı, yerinde duramıyor, bıkmadan, yorulmadan hareket ediyor, konuşuyor. Yalnız insanlar değil harekete geçen. Yıldızlarla ağaçlar bir araya gelmiş konuşuyorlar, çiçekler tartışıyorlar, taştan evler miting yapıyorlar. Dinsel bir yanı var bütün bunların değil mi? Havariler dönemindeki gibi tıpkı.»

«Yıldızlarla ağaçların toplantısını anlıyorum. Ne demek istediğinizi biliyorum. Ben de aynı şeyleri hissettim.»

«Buraya varmamız savaşla devrim sayesinde oldu. Savaş, hayatı yapay olarak durdurdu. Devrim, bize karşın gelişti, uzun süredir tutulan bir soluk gibi. Herkes yeniden hayata döndü, yeniden doğdu, dünya tamamen değişti. Sanki herkes iki devrim yaşamış gibi. Birincisi kendi içinde yaşadığı kişisel devrim, ikincisi de, bütün halkın yaşadığı devrim. Bana öyle geliyor ki, sosyalizm, bütün bu kişisel devrimlerin birer ırmak gibi, döküldükleri bir deniz, bir hayat ve bağımsızlık deryasıdır. Öyle bir hayat ki, dolu dolu, yaratıcı ve akılcı. Artık insanlar bu hayatı kitaplarda değil, kendilerinde, soyutta değil, somutta aramaya kararlılar.»

Jivago'nun sesindeki beklenmedik bir titreyiş, coşkusunu ele verdi. Larissa Fyodorovna, bir an için ütüye ara verip, ona, ciddî, şaşkın gözlerle baktı. Jivago bocaladı, ne söyleyeceğini unutur gibi oldu. Kısa, sıkıntılı bir sessizlikten sonra, yine konuşmasını sürdürdü. Bütün benliğiyle konuşmaya, aklından geçen her şeyi söylemeye başladı.

«İnsan artık namuslu, verimli bir biçimde yaşamak istiyor! Ama, her yanda esmekte olan neşeli hava içinde, sizin kimbilir neden, kederli olan bakışlarınıza rastlıyorum. Bu bakışlar kimbilir nerelerde dolaşıyor; yedi dağın, yedi vadinin ardında sanki bu bakışlar. Bunun böyle olmamasını ne kadar çok isterdim! Yüzünüzde, hayatınızdan memnun olduğunuzu, kimseye muhtaç olmadığınızı gösteren bir anlatım bulunmasını ne kadar çok arzu ederdim. Örneğin isterdim ki, sizi seven biri, bir dostunuz, ya da kocanız, (en iyisi bir asker olmalıydı bu), gelsin

de beni kolumdan tutup, 'Sen onu merak etme, hiç düşünme,' desin! Ne kadar isterdim bunu. O zaman kolumu geri çeker, onu ittirirdim ve... Yine kendimi koyverdim. Beni bağışlayın ne olursunuz!»

Doktorun sesi, heyecanını yine açığa vurmuştu. Eliyle öfkeli bir hareket yaptı, onarılmaz bir gaf yapmış olduğunu anlayarak ayağa kalkıp pencerenin önüne gitti. Arkasını odaya dönüp yanağını avucuna dayadı, pencerenin kenarına yaslanarak gölgelerle dolu bahçeye dalgın dalgın baktı. Bu görmeden bakan gözlerin, dinginliği arar gibi bir halleri vardı.

Larissa Fyordorovna, ütü tahtasını masayla öbür pencerenin arasına yerleştirmişti. Ütü tahtasının çevresini dolanarak ilerledi, doktorun birkaç adım arkasında, odanın tam ortasında durdu. Kendi kendine konuşur gibi, yavaşça, «İşte ben de bundan korkmuştum hep,» dedi. «Ne büyük hatâ! Yeter artık Yuri Andreyeviç, artık konuşmayın.» Sonra, ansızın, «Bakın, ne yaptım sizin yüzünüzden,» diye bağırdı ve ütü tahtasına doğru koştu.

Ütünün altında unuttuğu gömlek yanmaya başlamıştı. Çevreye keskin bir duman kokusu yayılıyordu. Genç kadın ütüyü gürültülü bir biçimde, öfkeyle ocağın üstüne koyarak devam etti, «Aklınızı başınıza toplayın, Yuri Andreyeviç. Matmazel'in odasına gidip bir bardak su için. Sonra yine gelin buraya. Ama sizde görmeye alıştığım, görmek istediğim tavrı takınmış olarak gelin. İşitiyorsunuz değil mi, doktor? Bunu yapabilecek güçte olduğunuzu biliyorum. Lütfen, çok rica ederim.»

Bundan sonra, aralarında buna benzer bir başka konuşma geçmedi.

Larissa Fyodorovna, bir hafta sonra yola çıktı.

IX

Bir süre sonra da, Jivago yola çıkmaya hazırlandı. Hareketinden bir gece önce, Melyuzeyev'de korkunç bir fırtına oldu.

Fırtınanın uğultusu, sağnağın gürültüsüne karışıyordu. Yağmur damların üzerine diklemesine iniyor, bazan da rüzgârın keyfine bağlı olarak, çevreyi kırbaç gibi döven damlalarını sokaklar boyunca dolaştırıyordu.

Gökgürültüleri birbirini kovalıyor, sonunda bir tek, sürekli gürültü haline geliyordu. İkide bir çakan şimşeklerin ışığında sokağın uzayıp gittiği, ağaçların eğilerek sanki aynı yöne doğru koşuştukları görülüyordu.

Geceleyin, Mlle Fleury, sokak kapısının önünde bir gürültü duyarak telâşa kapıldı. Korkarak doğruldu, yatağında oturup kulak kabarttı. Gürültü bir türlü kesilmiyordu.

Kendi kendine, «Hay aksi şeytan!» diye düşündü. «Koca hastanede kalkıp kapıyı açacak tek kimse yok. Bu işi yapmak da bana düşüyor. Bunun tek nedeni, görev duygusuna bağlı dürüst bir insan oluşum.»

Evet, Jabrinski'ler zengin, kibar insanlardı ama, hastane halkın malıydı. «Ona» aitti o. Halbuki hastane hangi ellere bırakılmıştı! Sağlık servisi şu anda nereye gidip tıkılmıştı ki acaba?»

Herkes savuşup gitmişti, ortada ne yönetim vardı, ne hastabakıcı, ne de doktor. Üstelik, hastanede yaralılar da vardı. Örneğin üst katta, ameliyathane diye kullanılan eski konuk odasında, bacakları dibinden kesilmiş iki kişi yatıyordu. Sonra, aşağıda, ça-

maşırhanede de bir sürü asker kaçağı vardı. Ya o Ustinya olacak şeytan? Misafirliğe gitmişti, kimbilir neredeydi! Fırtınanın kopmak üzere olduğunu görmüştü üstelik o aptal! Şimdi de fırtına başlamıştı ya, geceyi dışarıda geçirmek için bunu bahane sayacaktı.

Neyse ki sonunda gürültü kesildi, ortalık yatıştı. Açılmadığını görünce, kapıyı çalanlar vazgeçip gitmiş olacaklardı. Hem bu havada buraya kadar gelmek de ne saçma düşünceydi, canım! Gelen Ustinya mıydı yoksa? Ama, onda anahtar vardı.

«O ne, kapı yine çalınıyor! Ama, sıktılar artık. Jivago'ya da bir şey söylenemez ki. Yarın yola çıkıyor. Hattâ şu anda hayalinde ya Moskova'ya varmıştır, ya da yoldadır. Peki ama, ya Galyulin'e ne demeli? İnsan kapıya güm güm vurulduğunu duyar da nasıl yatağında horul horul uyumaya devam eder? Herhalde kapıyı kalkıp benim açacağımı düşünüyor. Halbuki ben zavallı, güçsüz, korumasız bir ihtiyarım. İşim yok da bu korkunç gecede, kalkıp, kim olduğunu bilmediğim birisine kapıyı açacağım!»

Galyulin mi? İhtiyar kadının birden aklı başına geldi. Galyulin'i de nereden çıkarmıştı? Bu saçmalığı uyku sersemi düşünmüştü mutlaka. Galyulin de savuşup gitmemiş miydi? Hattâ onu saklayan, sonra başıbozuk kılığına sokan, hangi köylerden geçip, hangi yollardan kaçacağını ona anlatan doktorla ikisi değiller miydi? Evet, gardaki o korkunç linç olayı olduğunda yapmışlardı bunu. Komiser Hinz öldürülmüştü. Biryuçi'den Melyuzeyev'e kadar herkes, her yerde Galyulin'i arıyordu. Ardından tüfekle ateş ediliyor, kasabanın her yanında herkes onu bulmak için uğraşıyordu. Mlle Fleury ise bütün bunları unutmuş, şu anda kapıyı kalkıp Galyulin'in açacağını hayal ediyordu!

Motorlu birlikler olmasa, kasabada taş taş üstünde kalmayacaktı. O sırada kasabadan rastlantı sonucu, zırhlı bir tümen geçmişti. Askerler kasaba halkını korumuşlar, bütün o serserileri susturup sindirmişlerdi.

Kasırga hafifliyor, uzaklaşıyordu. Gökgürültüleri seyreliyor, boğuklaşıyor, daha uzaklardan geliyordu. Yağmur zaman zaman duruyor, sular sakin sakin şırıldayarak ağaç yapraklarından, saçaklardaki oluklardan akmaya devam ediyordu. Şimşeklerin sessiz parıltıları odanın içine kadar giriyor, sanki bir şey araştırıyorlarmış gibi, bir süre Matmazel'in üzerinde duruyorlardı.

Kapıya uzun süredir vurulmuyordu artık... Birden yeniden vurulmaya başladı. Birinin başı sıkışmıştı herhalde, yardıma gereksinimi vardı da, böyle umutsuz, ısrarlı bir biçimde vuruyordu. Rüzgâr yeniden esmeye, yağmur yine sağnak halinde yağmaya başladı.

Fleury, kapıya vuran bilinmeyen kimseye, «Geliyorum!» diye seslendi ama, sesini işitince kendisi de korktu. Aklına o anda bir şey gelmişti. Ayaklarını yere kaydırıp terliklerini giydi, sırtına çarçabuk bir hırka geçirdi, Jivago'yu uyandırmaya gitti. Doktor da kapıya vurulduğunu işitmiş, elinde bir mum, merdivenden iniyordu. O da kapıya vuranla ilgili olarak Fleury'yle aynı şeyleri düşünmüştü.

Matmazel, ilkin Fransızca olarak, «Jivago, Jivago, birisi kapıyı çalıyor, ama, tek başıma gidip açmaya korktum,» dedi. Sonra Rusça ekledi, «Göreceksiniz bakın, ya Lara'dır bu, ya da Teğmen Gayul' dur.» Galyulin demek istiyordu.

Yuri Andreyeviç de gürültüye uyanmıştı, kapıyı vuranın ya binada kalanlardan biri, ya da Galyulin

olduğunu sanmıştı. Galyulin yolda bir engelle karşılaşmış, saklanmak için buraya sığınmayı düşünmüş olabilirdi. Ya da, Antipova, birtakım güçlükler yüzünden, yarı yoldan geri dönmüştü belki.

Taşlıkta doktor elindeki mumu Matmazel'e verdi. Anahtarı kendisi çevirip, sürgüyü çekti. Bir rüzgâr yüzünden kapı doktorun elinden kurtuldu, mum söndü, ikisinin de yüzlerine soğuk yağmur serpintileri çarptı.

Matmazelle doktor, karanlıkta avazları çıktığı kadar, «Kim o? Kim var orada?» diye bağırıyorlardı. Hiçbir ses yoktu. Aynı gürültüyü bir kez daha duydular. Şimdi başka bir yerden, ya servis kapısının oradan, ya da bahçeye bakan pencerenin önünden geliyordu.

Doktor, «Rüzgârın sesi olmalı,» dedi, «ama, içimiz rahat olsun diye, gidin de bir servis kapısına bakın. Siz oraya bakarken ben de burada durayım ki, birisi gerçekten kapıyı çalmışsa, karanlıkta saklambaç oynamayalım.»

Matmazel evin içine doğru uzaklaştı, doktor da sokak kapısının saçağı altına doğru ilerledi. Gözleri artık karanlığa alışmış olduğu için, tanyerinin ağarmak üzere olduğunu seçebiliyordu.

Kasabanın üzerinde bir sürü bulut, deli gibi koşuşmaktaydı. Kaçar gibi bir halleri vardı bunların. O kadar alçaktan uçuyorlardı ki, ağaçlara sürtünür gibiydiler. Ağaçlar hep aynı yöne doğru eğilmişlerdi. Gören, gökyüzünün artık süpürgelerle süpürülmekte olduğunu sanırdı. Yağmur, evin tahta kaplamalarını kamçılıyor, kurşuni tahtalar, ıslandıkça kararıyordu.

Matmazel geri döndü.

«Ne haber?» diye sordu doktor.

«Haklısınız galiba. Görünürlerde kimsecikler yok. Bütün evi dolaştım. Ihlamur ağacının dalı çarpınca ofiste bir cam kırılmış. Yerler sırılsıklam olmuş. Lara'nın odası da öyle. Sular içeriye dolmuş, göl olmuş oda. Pancurlardan biri yerinden sökülmüş, pencerenin dışına çarpıyor. İşte bütün olay bu.»

Biraz daha konuştular. Kapıyı kapatarak, gidip yatmak için birbirlerinden ayrıldılar. İkisi de, boş yere telâşlandıkları için üzülüyorlardı. Oysa, sokak kapısını açtıkları zaman, o çok iyi tanıdıkları kadının içeriye gireceğini sanmışlardı. İliklerine kadar ıslanmış, soğuktan donmuş olacaktı. O üstünü başını silkelerken, doktorla Matmazel de onu soru yağmuruna tutacaklardı. Sonra gidip üstünü değişecek, henüz sönmemiş olan sobada elbiselerini kurutacak, karşılaştığı bir sürü tersliği onlara anlatırken, saçlarını düzeltecek, gülecekti.

İkisi de bundan o kadar emindiler ki, kapıyı kapattıkları sırada, hâlâ, sokağın köşesinde bu kadının izini, gölgesini hayal meyal görür gibiydiler.

X

İstasyonda çıkan kargaşalıktan, herkes, Biryuçi telgraf memuru Kolya Frolenko'nun dolaylı olarak sorumlu olduğunu ileri sürmekteydi.

Kolya, Melyuzeyev'de ün salmış bir saatçının oğluydu. Kasaba halkı, onu bebekliğinden beri tanırdı. Küçükken, Razdolnoye çiftliği uşaklarının birinde kalır, Matmazel'in denetimi altında, Kontesin iki kızıyla birlikte oynardı. Matmazel, Kolya'yı iyi tanırdı. Çocuk daha o zamanlar, biraz Fransızca öğrenmişti.

Melyuzeyev'de herkes, hava nasıl olursa olsun, Kolya'yı ince giysilerle görmeye alışkındı. Şapka giy-

mezdi. Ayaklarında hep altları ip tabanlı, konçları ketenden ayakkabılar olurdu. Hep bisikletle dolaşırdı. Gidonu tutmaz, hafifçe geriye eğilerek kollarını göğsü üzerinde kavuşturur, kasabanın yollarında, sokaklarında hep böyle gezerek telgraf şebekesinin durumunu incelemek için direklere, tellere göz atardı.

Bazı evler, demiryolu telefonunun bir şube hattıyla istasyona bağlanmıştı. Bu telefon hattını istasyondaki kumanda odasından Kolya idare ediyordu.

Demiryolu telgrafıyla, telefon arasında, Kolya'mn işleri başından aşkındı. Üstelik, bazan istasyon şefi Povarihin, kısa bir süre için dışarıya çıktı mı, yol ve makas işaretlerini de o açıp kapardı. Bunlar da telgraf makinalarının bulunduğu odadaydı.

Kolya aynı anda birçok makinayı birden işletmek zorunda olduğu için, kendine özgü, belirsiz, bilmece gibi bir konuşma biçimi edinmişti. Birine karşılık vermek, ya da konuşmak istemedi mi, bu biçimde konuşurdu. Söylendiğine göre de, kargaşalığın çıktığı o gün, hep bu biçimde konuşmuştu.

Onun böyle bile bile susması, kasabadan telefon etmekte olan Galyulin'in iyi niyetini de etkisiz bırakmıştı. Kolya belki de istemeksizin, sonradan olup bitecek olayların uğursuz biçimde gelişmesine neden olmuştu.

Komiser o sıralarda istasyonda, ya da istasyonun yakınında bir yerdeydi. Galyulin de onunla telefonda konuşmak istemişti. Ona, «Gelip sizi alacağım, birlikte ormana gideriz. Beni bekleyin, ben gelmeden hiçbir şey yapmaya kalkmayın,» diyecekti. Kolya telefonda Galyulin'e, «Şimdi Komiser Hinz'i çağıramam, çünkü Biryuçi'ye yaklaşmakta olan bir trene işaret veriyorum, hat dolu,» demişti ama, Bir-

yuçi'ye Kazak takviyeleri getirmekte olan bu katarı biraz ilerideki başka bir istasyonda alıkoymak için olmayacak şeyler anlatıp duruyordu.

Tren herşeye karşın geldiğinde, Kolya hoşnutsuzluğunu gizleyemedi.

Lokomotif, peronun koyu renk sundurması altında ağır ağır ilerledi, tam kumanda odasının geniş penceresi önüne gelince durdu. Kolya, lâcivert çuhadan kalın perdeyi ardına kadar açtı. Perdenin kenarlarına, Ulaştırma Bakanlığının işaretleri işlenmişti. Pencerenin taştan pervazı üzerinde kocaman bir sürahi suyla kalın, kaba saba bir bardak vardı. Bunların ikisi de bir tepsinin üzerinde duruyordu. Kolya bardağa su doldurdu, birkaç yudum içti, sonra pencereden baktı.

Lokomotifin ateşçisi Kolya'yı görünce, başıyla selâmladı. Kolya, içinden hırsla, «Haydi oradan, aşağılık herif,» diye geçirerek, ateşçiye dilini çıkarıp yumruğunu salladı. Ateşçi Kolya'nın ne demek istediğini anlayıp, omuzlarını silkip başını vagonlardan yana çevirerek, «Ben ne yapayım? Ona söyle, her şey onun elinde,» der gibi bir tavır takınmıştı.

Kolya ise yüzüne, «Öyle de olsa, yine suç senin,» anlamına gelen bir anlatım vermişti.

Atlar vagonlardan çıkarıldı. Hayvanlar direniyorlar, yürümek istemiyorlardı. Tahta iskeleler üzerindeki boğuk nal seslerinden sonra, atların nallarının peronun taşları üzerinde çıkardıkları gürültü işitiliyordu. İkide bir şahlanan atlar birkaç demiryolu üzerinden geçirilip götürüldü.

Bu yolların sonunda, iki sıra terkedilmiş vagon vardı. Vagonlar ot bürümüş, pas tutmuş raylar üzerinde öylece duruyorlardı. Kaplama tahtaları yağmurdan solmuş, kurtlar, nem kemirmiş olduğu için,

tahta olmaktan çıkmıştı da, ağaç haline gelmişti artık. Gerçekten de, vagonların tahtalarıyla, ilerideki ormanın ağaçları arasında pek fark yoktu.

Ormanın kenarında Kazaklar, aldıkları komut üzerine atlarına bindiler, isyancıların gizlenmekte olduğu fundalıkların yolunu tuttular.

Sonunda, 212. Alayda ayaklanan asker kaçakları kuşatıldı. Zaten atlı askerler açıklık, ovalık yerlere göre, ormanlarda daha iri, daha heybetli görünürler. Bu görünümleriyle asker kaçaklarını ürküttüler. Oysa kaçakların ellerinde de tüfekler vardı. Kazaklar kılıçlarını çektiler.

Derken Kazakların ortasında, Komiser Hinz'in bir tahta yığını üzerine çıktığı görüldü. Hinz, kuşatılmış askerlere bir söylev verdi. Her zamanki gibi, yine, askerlik görevinden, yurt sevgisinden, daha başka birtakım yüce konulardan sözetti. İleri sürdüğü görüşler pek yankı uyandırmadı. Büyük bir kalabalık vardı. Kalabalığı oluşturan askerler, savaş sırasında buna benzer çok lâf duymuş oldukları için, kanıksamışlardı artık, bu gibi sözlerden bıkmışlardı. Hinz'in söylediklerine karınları toktu. Dört aydır sağa sola bocalayıp duran bu kalabalık artık hiçbir şey dinleyecek durumda değildi. Üstelik, oradakiler, basit halk adamlarıydılar. Komiserin bir yabancı adı olan Hinz adını taşıdığını, Baltık yani Alman şivesiyle konuştuğunu duyunca, sinirlenmişlerdi.

Hinz sözü uzattığının farkındaydı, bu yüzden de kendi kendine kızıyordu. Uzun süre konuşursa, karşısındakilere derdini daha iyi anlatabileceğini düşünüyordu. Ama onlar, kendisine teşekkür olarak, ancak derin bir aldırmazlık, hırçın bir can sıkıntısıyla karşılık veriyorlardı. Hinz yavaş yavaş ateşlenmeye başladığı için, daha kesin bir dille konuşma-

ya, sözün sonunda savurmayı tasarladığı tehditleri şimdiden yapmaya karar verdi. Kalabalık arasında bir mırıltı başlamıştı ama, o bunu duymaksızın konuşmasına devam etti.

«Askerler, unutmayın ki, devrim mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler, çalışmaya başlamışlardır. İçinizde ölüm cezasına çarptırılmak istemeyen varsa, silâhını teslim etsin, bu işin elebaşları kimlerse onları da haber versin. Böyle yapmayanlar, hain, alçak olduklarını göstermiş olacaklardır.»

Bu adamlarla, çoktandır, kimse bu biçimde konuşmamıştı.

Kalabalığın içinden, birkaç yüz kişinin birden homurdandığı işitildi. Bazıları, «Yeter artık, sus, anladık işte...» diye bağrışıyorlardı ama, sakindiler. Öte yandan, hınçtan, öfkeden, incelmiş, kısılmış, sinirli sesler de duyulmaktaydı. Kalabalık da işte bu sözlere kulak veriyordu :

«Görüyorsunuz ya, arkadaşlar! nasıl korkutuyor bizi! Yine o hep bildiğimiz sözler, o eski tavırlar! Bu subay pozları bitmedi mi hâlâ? Demek biz hainmişiz, öyle mi? Ya sen nesin, küçük bey? Ne diye bununla çene yarıştırıp duruyoruz, be? Görmüyor musunuz, bu herif Alman, casus! Sen kimliğini göstersene bakalım! Siz de Kazaklar, ne diye ağzınız açık duruyorsunuz orada öyle? Hani bizi yatıştırmaya gelmiştiniz? Yakalasanıza, asıp kessenize bizi, hadi!»

Kazaklar da, zavallı Hinz'in verdiği o yersiz söylevden hoşlanmaz olmuşlardı artık. Kendi aralarında, «Hepsi serseri, hepsi de namussuz bunların, adama baksana, derebeyi gibi konuşuyor!» diye mırıldanıyorlardı. Önce teker teker, sonra hep birden kılıçlarını kınlarına sokmaya başladılar. Birbiri ardı sıra, atlarından indiler. Büyük bir kısmı, yere inince,

dağınık bir biçimde, 212. Alaydan kaçanlara doğru seğirttiler. Ortalık karıştı. İsyancılarla isyanı bastırmaya gelen Kazaklar büyük bir kardeşlik havası içinde sarmaş dolaş oldular.

Kazak subayları telâşlanmışlardı. Hinz'e, «Buradan yavaşça çekilip gidin,» dediler. «Otomobil istasyonda duruyor. Durun da getirtelim onu. Hemen binip gidin.»

Hinz dediklerini yaptı ama, kimseye belli etmeden savuşmayı şerefsizlik saydığı için, hiçbir önlem almadan, neredeyse açıktan açığa, istasyondan yana ilerlemeye başladı. Oldukça heyecanlıydı ama, onuruna yediremediği için, sakin, acelesiz bir tavırla yürümeye çalışıyordu.

Ormanın kıyısındaki istasyona yaklaşmak üzereydi. Ormandan çıkıp da, demiryolu karşıdan görününce, ilk kez arkasına döndü. Askerler, ellerinde tüfeklerle, ardı sıra geliyorlardı. Hinz, «Ne istiyorlar acaba?» diye düşündü, adımlarını hızlandırdı.

Bu kez, askerler de hızlanmaya başladılar. Hinz'i askerlerden ayıran uzaklık hep aynı kalıyordu. Karşısında da harap vagonlar çift sıra halinde dizili durmaktaydı. Bu vagonların arkasına geçip koşmaya başladı. Kazakları getirmiş olan tren de yan hatlardan birinde duruyordu. Rayların üzerleri boştu. Hinz koşa koşa bu rayların üzerinden geçti.

Koşarken hız almış olduğu için, bir sıçrayışta istasyonun peronu üzerine çıktı. Öte yandan, kendisini kovalamakta olan askerler de, harap vagonların arkasından koşa koşa çıkmaya başlamışlardı. İstasyon şefi Povrihin ve telgraf memuru Kolya, Hinz'e bağıra bağıra bir şeyler söylüyorlar, gelip de istasyona girsin diye ona işaret ediyorlardı. İçeriye girerse onu kurtarabileceklerdi.

Ama, Hinz, o sırada, onların dediğini yapmayı gururuna yediremedi. Çünkü içinde kuşaklar boyu yer etmiş bir onur duygusu, bir medenî cesaret vardı. O an için saçma olan bu duygular yüzünden, kendisini kurtaracak olan yola sapmadı. Yüreği parçalanırcasına çarpıyordu. Yüreğinin atışlarını insanüstü bir güçle yatıştırmaya çalıştı. Bu adamlara, «Kardeşlerim, kendinize gelin,» diye bağırması gerekti, «nasıl casus olabilirim ben?» Bu adamların gözleri dönmüştü, onları kendilerine getirecek, durduracak bir şeyler bulup söylemek gerekiyordu.

İstasyonun kapısının yanında, çanın hemen altında, yangın tehlikesine karşı içi su dolu, kocaman bir fıçı duruyordu. Fıçının üzeri sıkıca kapatılmıştı. Hinz fıçı kapağının üzerine sıçradı, oradan da, yaklaşmakta olan askerlere, onların içlerine işleyeceğini sandığı bir takım saçma sapan sözler söylemeye başladı. İstasyonun kapısından iki adım uzaktaydı. Açık duran kapıdan rahatça savuşup gidebilirdi. Böyle yapmayıp delice bir cesaret göstererek konuşmaya devam etmesi karşısında, askerler çok şaşırdılar, oldukları yerde kalakaldılar, tüfeklerinin namlularını indirdiler.

Hinz bir ara, fıçının üstündeki kapağın kenarına bastı. Kapak fıçının içine doğru kayınca, bacaklarından biri suya girdi, öbürü de fıçının kenarına asılı kaldı. Böylece, fıçının kenarında ata binmiş gibi duruyordu.

Askerler onun bu beceriksizliğini kahkahalarla karşıladılar. En önde bulunan bir asker, boynuna bir kurşun sıkarak zavallıyı yere devirdi. Ötekiler de süngü darbeleriyle haklamak için üzerine atıldılar ama, Hinz ölmüştü bile.

XI

Matmazel, Kolya'ya telefon ederek, doktoru trende rahat bir kompartımana yerleştirmesini, yoksa her şeyi söyleyip başına dert açacağını söyledi.

Kolya, her zamanki gibi, bir yandan Matmazel'e cevap yetiştirirken, bir yandan da, başka bir telefonla konuşuyordu. Konuşmasını kesen rakamlardan da, bir yerlere şifreli bir haber yollamakta olduğu anlaşılıyordu. Hoş, söylediklerinden de bir şey anlaşılmıyordu ya, neyse.

«Pskov, komosev,[1] alo, sesim geliyor mu? Hangi isyancılar? Hangi el? Matmazel, sen ne diyorsun orada? Hepsi şaka bunların canım, işit de inanma. E, sen kapat artık, konuşamıyorum. Pskov, komosev, Pskov. Otuz altı virgül sıfır sıfır on beş. Tüh! Şerit koptu! Ne dedin, ne dedin? Duyamıyorum. Yine mi sen Matmazel! Canım, açıkça söyledim ya işte, olanaksız. Povarihin'e, istasyon şefine telefon et. Hepsi şaka bunların, söyledim ya. Otuz altı. Yeter artık ama! Beni rahat bırak yahu! Girme araya Matmazel!»

Matmazel, bozuk Rusçasıyla, dilinin döndüğü kadar, ona şunları söylüyordu; «Öyle saçma sapan şeyler söyleyip, Pskov, Pskov deyip beni atlatacağını sanma bak. Yarın doktoru kendi elinle bir kompartımana yerleştireceksin, anlaşıldı mı? Başka söyleyeceğim de yok. Senin gibi katillerle, kalleşlerle işim yok benim.»

---

1. Komosev : Kuzey Bölgesi Komitesi.

XII

Yuri Andreyeviç yola çıktığı zaman ağır bir hava vardı. Yine, geçen günkü gibi, fırtına patlamak üzereydi.

İstasyon mahallesindeki kerpiç evlerle kaz sürüleri, hareketsiz, kapkara, yüklü göğün altında korkudan solgun bir renk almışlardı sanki. Yerler, içleri yenilmiş ayçiçeği tohumlarının kabuklarıyla doluydu.

İstasyonun önünde geniş bir düzlük vardı. Burada otlar çiğnenmişti. Yine de, büyük bir kalabalık oturmaktaydı. Bu adamlar, türlü yerlere gitmek için, bir haftadır tren beklemekteydiler.

Kalabalık arasında kurşuni gömlekler giymiş ihtiyarlar da vardı. Yakıcı güneşin altında, o gruptan bu gruba giderek, dedikodu, haber dinliyorlardı. On dört yaşında, gencecik çocuklar yan yatıp dirseklerini yere dayamışlardı. Hiçbir şey söyledikleri yoktu. Sanki bir sürüye çobanlık ediyorlarmış gibi, ellerinde dalları yolunmuş sopalar tutuyorlardı. Bunların kız erkek küçük kardeşleri, gömleklerini pembe kıçlarının üzerine sıyırarak kalabalığın arasında koşuşmaktaydılar. Annelerse, yere oturarak, bacaklarını sımsıkı bitiştirip uzatmışlar, kundaktaki bebeklerini de, eteklerine yerleştirmişlerdi.

İstasyon şefi Povarihin, doktorla birlikte zikzaklar yaparak, garın kapısının önünde, döşemenin üstünde yatan, oturan insanların arasından geçiyor, bir yandan da, anlatıyordu:

«Tüfek ateşi başlayınca, hepsi koyunlar gibi kaçtılar. Şu karşıki çimenlik var ya, bir an içinde kimse kalmadı orada. Böylelikle, toprağın yüzünü gör-

müş olduk. Ne hoş şeydi, Tanrım! Dört aydan beri çimenler bu kalabalık yüzünden görünmez olmuştu. Yeşilliği unutmuştuk sanki. Bir sürü insan, hep bu çimenlerin üzerine uzanmıştı. Bakın, Hinz de tam şurada yatıyordu. Savaş sırasında çok korkunç şeyler gördüm ben, kanıksamış olmam gerekir artık değil mi? Ama hayret! hiç böyle olmadı. Acınacak manzaraydı bu, ama iş de saçmaydı ha! Neden öldürdüler onu sanki? Onlara ne kötülük etmişti? İnsan denemez o heriflere doğrusu. Söylendiğine göre Hinz, ailenin en değerli çocuğuymuş. Şimdi de sağa sapalım. Tamam! şu taraftan lütfen. İşte, şimdi de benim odaya geldik. Ama, ben size söyleyeyim bakın: Bu trene binemezsiniz. Ezilip ölürsünüz sonra. Ben sizi yakın istasyonlara işleyen başka bir trene yerleştireceğim. Katarı şimdi hazırlayacağız. Yalnız, trene bininceye kadar kimseye bir şey söylemeyin sakın. Fazla konuşursanız, daha biz vagonları birbirine bağlamadan halk sizi paramparça eder. Bu gece de, Sukiniçi'de tren değiştireceksiniz, unutmayın.»

XIII

İstasyon şefinin sözünü ettiği katar oluşturulup da geri geri depolardan istasyona geldiğinde, çimenliğin üzerini kaplamış olan bütün o kalabalık, en kestirme yoldan vagonlara doğru koşmaya başladı. Tren hâlâ ağır ağır ve geri geri gitmeye devam ediyordu. Kalabalık çilyavrusu gibi hendeklerden atlayıp koşuşmaktaydı. Hepsi demiryolunun ortasında, üstünde raylar bulunan tümseği atlıyorlar, kimisi tenderlerle, vagon basamaklarına tırmanıyor, kimisi kapılardan içeriye dalıyor, kimi de vagonların damlarına çıkıyordu. Tren, daha durmadan, bir an içinde

doluvermişti. Perona geldiği zaman ise, tepeden tırnağa dolu hevenklerinin altında kaybolmuş bulunuyordu.

Doktor, mucize denebilecek biçimde, bir sahanlığa erişebildi; sonra yine anlaşılamayacak biçimde, bir vagonun koridoruna girdi. Sukiniçi'ye kadar da, bavullarının üstünde oturarak, hep koridorlarda kaldı.

Fırtına bulutları çoktan dağıtmıştı. Güneşin yakıcı ışınlarına gömülmüş tarlalarda, cırcır böcekleri durmadan ötüyor, yürüyüş halindeki trenin gürültüsünü bile bastırıyorlardı.

Kapıların, pencerelerin önnüde ayakta durmakta olan yolcular ötekilerin karanlıkta kalmalarına neden oluyorlardı. Bunların ikişer ikişer, üçer üçer, birbirlerine yapışık gibi duran uzun gölgeleri yere, vagonun tahta sıralarına, bölmelerine vurmaktaydı. Bu gölgeler vagonların içinde kalmıyorlardı; karşıdaki pencerelerden demiryolunun kenarındaki yarmaların duvarlarına da vuruyor, bütün trenin gölgesiyle birlikte geçip gidiyorlardı.

Her yandan çığlıklar, şarkılar, küfürler işitiliyor, birçok kimseler harıl harıl kâğıt oynuyordu. Duraklarda, içerideki patırtıya vagonların çevresini saran kalabalığın gürültüsü de eklenince, şamata korkunç artıyordu. Bu sesler tıpkı bir fırtınanın uğultusu gibiydi, insanı neredeyse sağır ediyordu. Sonra, tıpkı fırtınalı bir denizde de bazan olduğu gibi, tren istasyonda dururken, nedenini kimsenin bilmediği bir sessizlik başlıyordu. Peronda trenin yanı sıra ilerleyen aceleci ayak sesleri işitiliyor, koşuşmalar duyuluyor, yük vagonunun yanından, aralarında çekişen birtakım insanların sesi geliyordu. Bu gürültülerle seslere, yolcularını uğurlamaya ge-

lenlerin söyledikleri sözler de karışıyor, ta ileride tavukların sakin gıt gıtları, istasyonun küçük bahçesindeki ağaçların hışırtısı işitiliyordu.

Doktor, itiş kakış yüzünden kapıya yaklaşamıyordu ama, bakmaksızın da bu ağaçları görebiliyordu. Bunlar hemen yakında olmalıydılar. Tozdan beyazlaşmış yapraklı dallarını vagonların damlarına doğru uzatıyorlardı herhalde.

Yol boyunca hep böyleydi bu. Her yanda kalabalığın aynı gürültüsü, her yanda ççieklenmiş aynı ıhlamur ağaçları vardı.

XIV

Geceleyin Sukiniçi'de, eski zaman terbiyesi almış bir hamal, Jivago'yu ışıksız yollardan geçirdi. O sırada gelmiş olan bir trenin ikinci mevki vagonuna ters yandan bindirdi. Bu trenin hiçbir tarifede yeri yoktu.

Hamal elindeki anahtarla arka kapıyı açıp doktorun eşyasını sahanlığa atar atmaz, kontrolörle cebelleşmek zorunda kaldı. Kontrolör onları hemen vagondan aşağı indirdi ama, doktor ne yapıp edip, onu yumuşattı, bunun üzerine, adam bir anda ortadan kayboldu.

Bu esrarlı tren özel bir yere gidiyor olmalıydı. Oldukça çabuk ilerliyor, duraklarda az duruyordu. Askeri makamların emri altında gidiyormuş gibi bir hali vardı. İnsan vagonlarda rahat rahat dolaşabiliyordu.

Jivago'nun girmiş olduğu kompartıman, rafın üzerine yerleştirilmiş bir mumla iyice aydınlanmıştı. İndirilmiş olan pencere camından içeriye sızmakta olan rüzgâr, mumun alevini hafif hafif titretmekteydi.

Mumu, kompartımandaki tek yolcu yakmıştı. Sarışın bir delikanlıydı bu. Kollarının, bacaklarının uzunluğuna bakılırsa, oldukça uzun boylu olmalıydı. Sökülüp takılabilir bir şeyin üstün körü vidalanmış parçaları gibi, kollarıyla bacakları ek yerlerinden itibaren hep hareket halindeydi. Delikanlı pencerenin yanında, kompartımanın kanapesine yayılıp oturmuştu. Jivago'yu görünce, terbiyeli bir hareketle ayağa kalkar gibi yaptı, eskisi gibi uzun oturmaya devam edecek yerde, daha derli toplu bir tavır takındı.

Oturduğu kanapenin altında, tahta bezini andırır bir şey görünüyordu. Bezin ucu birden kımıldamaya başladı, biraz sonra da kanapenin altından, yassı kulaklı bir av köpeği çıktı. Köpek Yuri Andreyeviç'i kokladı, uzun uzun baktı ona. Sahibi nasıl bacaklarını hızla üstüste atıp sonra yine yere indiriyorsa, o da aynı hızla bacaklarını açarak kompartımanın içinde dolaşmaya başladı. Biraz sonra da, sahibinin bir emri üzerine, silkine silkine yine kanapenin altına girerek buruşuk bir tahta bezi haline geldi.

İşte ancak o zaman, Yuri Andreyeviç, kompartımanın çengelinde kılıfına sokulmuş bir av çiftesiyle meşin bir fişeklik, içi av hayvanlarıyla dolu bir çanta asılı olduğunu gördü.

Bu delikanlı bir avcıydı demek.

Çok da konuşkan bir şeydi. Nazik nazik gülümseyerek hemen doktorla konuşmaya başladı. Öte yandan da onun ağzına büyük bir dikkatle bakıyordu.

Delikanlının sinir bozucu derecede tiz bir sesi vardı. Sesi yükseldiğinde, madeni bir biçimde çınlıyordu. Sonra, garip bir yanı daha vardı. Görünüşe göre Rus'tu ama, dili yabancıya çalıyordu. Daha ko-

nuşmaya başlar başlamaz doktora, «Dün bütün gün yaban ördeği avladım,» dedi.

Bazan kendini zorlayıp dilini düzelttiği oluyordu ama, sonra yine dalarak, eskisi gibi o tuhaf şiveyle konuşmaya başlıyordu.

Jivago kendi kendine, «Nedir bu adamın konuşmasındaki bozukluk?» diye düşündü. «Bununla ilgili bir şeyler okudum, ne olduğunu da biliyorum. Doktor olarak bilmem gerek ama, aklımdan çıkmış olacak. Herhalde beyninde, telâffuzunu bozan bir aksama var. Ama, adamın böyle gıdaklar gibi konuşması o kadar tuhaf ki, insan gülmemek için zor tutuyor kendini. Böyle konuşmak olanaksız. İyisi mi kanapenin üst katına çıkıp uyuyayım!»

Düşündüğünü yaptı. Üst kuşete yerleştiği sırada delikanlı, «Mumu söndüreyim isterseniz, sizi rahatsız eder belki,» dedi. Yuri Andreyeviç onun bu önerisini seve seve kabul etti. Bunun üzerine yol arkadaşı mumu söndürdü. Kompartımanın camı hep yarı inik duruyordu.

Yuri Andreyeviç, «Şu camı da kapasak mı acaba?» dedi. «Hırsızlardan korkmuyor musunuz yoksa?»

Öteki karşılık vermedi. Yuri Andreyeviç çok yüksek sesle sorusunu yineledi ama, öteki hiç aldırmıyordu.

O zaman Yuri Andreyeviç, yol arkadaşının ne yaptığını görmek için bir kibrit çaktı. Kompartımandan dışarıya mı çıkmıştı, yoksa uyuyor muydu? Yo, delikanlı yine yerinde oturmaktaydı. Gözleri açıktı. Bacaklarını sarkıtmış, kuşetin üzerinde oturmakta olan doktora bakarak gülümsedi.

Kibrit söndü. Yuri Andreyeviç bir kibrit daha yaktı. Yüzü kibritin ışığıyla aydınlanmıştı. Kesin bir

yanıt almak için, biraz önce sorduğu soruyu üçüncü kez yineledi.

Avcı hemen karşılık verdi, «Nasıl isterseniz öyle yapın, çalınacak hiçbir şeyim yok. Ama bana kalırsa, camı kapamayalım daha iyi. İnsan sıcaktan boğulacak.»

Jivago, «Amma garip adam,» diye düşündü. «Yalnız ışıkta konuşmaktan hoşlanıyor galiba. Demin nasıl da güzel konuştu! Dili hiç çalmadı. Anlaşılır gibi değil doğrusu.»

XV

Jivago, bir hafta önceki olaylar yüzünden kendini çok yorgun hissediyordu. Yola çıkmadan türlü heyecanlar geçirmiş, eşyasını hazırlamış, sonra sabah trenine yetişmişti. Şöyle rahatça bir yere oturur oturmaz hemen uyuyakalacağını sanıyordu. Ne gezer! Çok yorgun olduğu için uyuyamadı. Ancak sabaha karşı dalabildi.

Bu uykusuz saatler boyunca kafasında kaynaşan düşünceler oldukça karışıktı. Yalnız, bunların arasında belirli olan iki tanesi vardı ki, içiçe iki çember, daha doğrusu birbirine sarılıp çözülen iki sarmal gibiydi.

Önce, Tonya'yı, evini, eskiden sürdükleri tatlı hayatı düşünüyordu. Bu hayatın en küçük ayrıntıları bile şiirle bezenmişti, sevecenlikle, saflıkla doluydu. Doktor bu hayatın üzerine titriyordu. Olduğu gibi, bozulmadan kalsın istiyor, gecenin karanlığında tren onu almış uzaklara götürürken, iki yıldır terketmiş olduğu her şeyi yeniden bulmayı içten diliyordu.

Bu tanıdık anılar kalabalığı içinde, devrime olan

bağlılığını, devrimin kendisinde uyandırdığı coşkuyu da görmekteydi. Yalnız, orta sınıfların anladıkları anlamda bir devrimdi bu, yani, büyük sembolist şair Blok'a hayran olan 1905 yılları üniversite gençliğinin tasarladığı türde bir devrimdi. Bu anılara, yeni bir hayatın belirtileri de ekleniyordu. Daha savaştan önce, 1912 - 1914 arasında, düşünce, sanat ve Rusların yazgısı bakımından ufukta yeni yeni bir takım umutlar belirmişti. Bunlar bütün Rusların olduğu kadar, Jivago'nun kendi yazgısıyla da ilgiliydi.

Savaş bitince uzun bir ayrılıktan sonra, yuvasına dönmeyi nasıl istiyorsa, bu düşünce ortamına yeniden kavuşmayı, onu yeniden canlandırmayı da öyle istiyordu.

Kafasında yer eden belirli düşüncelerden ikincisi de, savaştı. Bununla ilgili izlenimleri daha yeni, daha tazeydi, ötekilerden apayrıydı! Ama, bunlardan hiçbiri kendi öz malı değildi, bildik bir yanları, geçmişin eliyle hazırlanmış gibi bir halleri yoktu. Bu izlenimler geçici ve keyfiydi, tıpkı bir sarsıntı gibi, gerçekler kabul ettirmişti bunları kendisine.

Evet, kafasında yer eden düşüncelerden ikincisi savaştı, kanlı, korkunç, karmaşık, vahşi bir savaş. Savaş yüzünden halk çetin sınavlar vermiş, bu yüzden az çok sağduyu edinmişti. Savaş yüzünden doktor, uzak kentlere gitmiş, orada birtakım insanlarla tanışmıştı. Derken devrim patlak vermişti. Ama, 1905'te üniversite öğrencilerinin hayallerinde canlandırdıkları türden değil de, şimdiki kanlı devrimdi bu. Bu askerî devrimi Bolşevikler yönetiyorlar, anlamını da yalnız onlar biliyorlardı. Devrimin hiçbir şeye aldırdığı yoktu.

Sonra, hastabakıcı Antipova'ya rastlamıştı. O da savaş yüzünden bambaşka bir hayat sürmeye başla-

mıştı. Kimseden bir şey istediği yoktu. O kadar kendi halinde bir insandı ki, sırf bu tavrıyla yakınıyor, sızlanıyordu sanki. Hep esrarlı bir tavırla susuyordu ama, gücü bu sususundan ileri geliyordu. Yuri Andreyeviç onu sevmemek için insanüstü çabalar göstermişti. Oysa o, bütün ömrü boyunca yalnız ailesine, yakınlarına değil, bütün insanlara karşı sevgi göstermeye çalışmıştı.

Tren bütün hızıyla ilerliyordu. Açık pencereden içeriye giren rüzgâr Yuri Andreyeviç'in saçlarını karıştırıyor, tozla dolduruyordu. Gece uğradıkları istasyonlarda da gündüzki manzara vardı; kalabalık fırtınayı andırır biçimde uğulduyor, ıhlamur ağaçları hışırdıyordu.

Bazan, gecenin karanlığı içinden boğuk gürültüler çıkara çıkara istasyonlara doğru yük ve binek arabaları geliyordu. O zaman insan sesleriyle tekerlek gürültüleri de ağaçların hışırtısına katılıyordu.

İşte o anlarda, gecenin karanlığında bu gölgeleri fısıldaştıran, birbirlerine doğru eğen şeyin ne olduğunu insan anlar gibi oluyordu. Tıpkı peltek birer dil gibi belli belirsiz kımıldayan yapraklarla, bu ağaçların, birbirlerine neler söylediklerini insan kavrıyordu sanki. Yuri Andreyeviç kuşetinde bir sağa, bir sola dönerken bu büyük habere kulak kabartıyordu! Rusya korkunç kargaşalıklara sahne olacak, yakında devrim patlak verecekti. Devrim herkese müthiş anlar yaşatacaktı.

XVI

Ertesi gün, doktor geç uyandı. Saat on biri geçmişti. Kompartıman komşusu, hırlamaya başlayan köpeğini yatıştırmak için alçak sesle, «Marki! Mar-

ki!» diyordu. Yuri Andreyeviç, yol boyunca kompartımana kimsenin girmemiş, kendisinin avcıyla yalnız kalmış olduğunu görüp şaştı.

Uğradıkları istasyonların adlarını ta çocukluğundan beri biliyordu. Tren Kaluga ilinden ayrılmış, Moskova ilinin içlerine doğru ilerlemekteydi.

Doktor savaştan önceki gibi dikkatle, rahat rahat elini yüzünü yıkadıktan sonra kompartımanına döndü. Yol arkadaşının kendisine sunduğu yemeği paylaştı. Şimdi bu delikanlıyı uzun uzun inceleme fırsatı bulmuştu.

Delikanlının belli başlı iki özelliği vardı: Sürekli konuşmak ve sürekli hareket etmek. Konuşmaktan çok hoşlandığı açıktı, ama fikir alışverişi yapmak için değil de, sırf söz söylemek, ses çıkarmak için, yani lâf olsun diye konuşuyordu sanki. Konuşurken oturduğu kanapenin üzerinde yaylanmış gibi zıp zıp sıçrıyor, insanı sağır edici kahkahalar patlatıyor, keyifle ellerini oğuşturuyor, neşesini bunlarla da belirtemedi mi, gözlerinden yaş gelene dek gülüyor, avuçlarını dizlerine vuruyordu.

Konuşma bir gün önceki gibi, tuhaf bir biçimde gelişti. Delikanlının düşüncelerinde mantık, sıra diye bir şey yoktu. Bazan durup dururken birtakım gizli, kişisel şeyler anlatıyor, bazan da en masum soruları karşılıksız bırakıyordu.

Kendisi hakkında, garip, birbirini tutmayan bir sürü bilgi verdi. Biraz da yalan söylüyordu galiba. Düşüncelerinin tuhaflığıyla, başkalarına benzemez görünerek, karşısındakini şaşırtmak istermiş gibi bir hali vardı.

«Ben ünlü bir devrimcinin yeğeniyim,» diyordu. «Annemle babam da tersine, eski yönetim yanlısıdırlar. Cephenin yakınında bulunan bir köyde, bü-

yük bir malikânemiz vardı. Bütün çocukluğumu orada geçirdim. Annemle babam, amcamla hep kavgalıydılar ama, o hiç mi hiç kin tutmaz. Üstelik birçok tanıdığı olduğu için, şu sırada onların başını bir sürü dertten kurtarıyor.»

«Düşünce bakımından tıpatıp amcama benzerim ben. Hayatla ilgili, siyasetle, sanatla ilgili çok aşırı görüşlerim vardır. Dostoyevski'nin **Ecinniler**'indeki Pyotr Verkovenski gibiyimdir.» Doktor artık, delikanlı konu değiştirmeden önce, onun neden sözedeceğini anlıyordu. Kendi kendine, «Şimdi de spordan sözedecek galiba,» diye düşündü. Nitekim, çok geçmeden avcılıktan sözetmeye başladılar.

Delikanlı doğduğu ilde avlanmaya çıktığını söyleyerek, «Çok keskin nişancıyımdır,» dedi. «Sakatlığım yüzünden askere almadılar. Yoksa, savaşta mutlaka büyük yararlıklar gösteririm.»

Jivago'nun, «Hangi sakatlık?» der gibi yüzüne baktığını görünce, «Ne?» diye haykırdı, «farkına varmadınız mı? Sizi anladınız sanmıştım ben!»

Sonra cebinden iki kart çıkarıp Yuri Andreyeviç'e uzattı. Bunlardan biri, bir kartvizitti. Delikanlının iki adı vardı. Adı Maksim Aristarkoviç Klintsov-Pogorevşik'ti ama, amcasının adı olan Pogorevşik'i kullanmayı yeğliyordu.

Öteki kartın üstündeyse, küçük küçük çerçeveler, bunların her birinin içinde de, bitişik, bükük, birbirine geçmiş birtakım el ve parmak resimleri vardı. Dilsizler için bir cep alfabesiydi bu. Birden her şey aydınlanmıştı.

Pogorevşik, Hartınann ve Ostrogradski'nin dilsizler için kurmuş olduğu okulda yetişmiş çok yetenekli bir dilsizdi. Sesin yardımı olmaksızın, çok güzel konuşmayı öğrenmişti. Bunu yaparken de, karşı-

sındakinin yüz kaslarının, gırtlağının, dudaklarının hareketlerine dikkat ediyordu.

Doktor bunun üzerine, delikanlının nereden geldiğini, nerede avlanmış olduğunu hatırlayarak sordu, «Merakımı bağışlayın, isterseniz sorumu yanıtlamayabilirsiniz de, Zibuşino Cumhuriyetiyle bir ilginiz var mı? Bu Cumhuriyetin kurulmasında bir rol oynadınız mı?»

«Nasıl tahmin ettiniz?... Bağışlayın ama... Blajeyko'yla tanıştınız demek? Elbet ilgim oldu bu Cumhuriyetle. Onun kurulmasında rol oynadım kuşkusuz.»

Sonra Pogorevşik neşeli neşeli gülüp konuşmaya başladı. Konuşurken vücudunun üst kısmını sağa sola sallıyor, ikide bir ellerini dizlerine vuruyordu. Sonra yine birtakım inanılmaz öyküler anlatmaya başladı.

«Bu Blajeyko benim için yalnızca bir bahane,» dedi. «Zibuşino'yu da, düşüncelerimi uygulamak için, rasgele seçtim.»

Yuri Andreyeviç delikanlının anlattıklarını izlemekte güçlük çekti. Pogorevşik'in görüşlerinin bir kısmı anarşist kuramlardan, bir kısmı da basit av hikâyelerinden oluşuyordu.

Sonra Pogorevşik bir kâhin tavrı takınarak, «Yakında çok kanlı olaylar olacak,» dedi. Yuri Andreyeviç de içinden bu olayların belki kaçınılmaz olduklarını kabul ediyordu ama, bu toy delikanlının böyle ukalâ tavırlar takınarak, kendinden çok emin bir biçimde kehanetlerde bulunduğunu görünce öfkeleniyordu.

«İzin verin bir şey söyleyeyim,» dedi. «Bütün bunlar doğru olabilir. Ama bana kalırsa, zaman yanlış seçilmiştir. Bu kargaşada, bu anarşide, düşmanın

karşısında bu deneylere girişmenin çok tehlikeli olduğunu düşünüyorum. İlk darbeden sonra ülkenin bir soluk almasını, kendisini toparlamasını beklemek gerekir. Göreli de olsa, bir dinginlik, bir düzen oluşmasını beklemek zorundayız.»

«Safça düşünceler bunlar,» dedi Pogorevşik. «Anarşi dediğiniz şey, bu kadar beğendiğiniz, bu kadar önemsediğiniz düzen kadar doğal bir olgudur. Yıkım, daha geniş bir yapıcı planın gerekli hazırlığıdır. Toplum henüz yeterince yıkılmamıştır. Önce toplumun tamamen yıkılması gerekir. Daha sonra gerçek devrimci iktidar, toplumu yavaş yavaş, yeni temeller üzerine kuracaktır.»

Yuri Andreyeviç tedirgin olmuştu. Koridora çıktı.

Tren gittikçe hızlanarak Moskova banliyölerini geçiyordu. Kayın ağaçlarından oluşan koruluklar, içlerinde köşklerle, birbiri ardı sıra, trenin pencerelerine doğru yaklaşıp uzaklaşıyorlardı. Trenin önünden dar, sundurmasız istasyon peronları geçip gidiyordu. Buralarda gezmeye çıkmış bir sürü Moskovalı vardı. Bunlar da trenin kaldırdığı toz kasırgası içinde kaybolup gidiyor, bir atlıkarıncadaki gibi dönüyordu. Tren durmadan düdük çalıyor, çevredeki koruluklarda bu düdük sesi kesik kesik yankılanıyordu.

Ansızın, Yuri Andreyeviç, günlerdir ilk kez nerede olduğunu, bir iki saat sonra nelerle karşılaşacağını açıkça gördü.

Tam üç yıl boyunca, değişiklikler, beklenmedik olaylar olmuş, birtakım yolculuklar yapmıştı. Önce savaş, ardından devrim patlak vermiş, ortalık karışmış, tüfekler patlamış, her yer harabeye dönmüş, sayısız insan ölmüş, birçok kent yakılıp yıkılmıştı.

Bir anda bütün bunlar, kafasında anlamsızlaştı. Uzun bir aradan sonra ortaya çıkan önemli olay, trenin şu anda henüz ayakta olan bir eve doğru baş döndürücü bir hızla ilerlemekte olmasıydı. Tek tek her taşı değerliydi bu evin. Hayat buydu, geçirilen sınav buydu, macera arayanların son amacı, sanatın son hedefi buydu. Yakınlarına kavuşmak, yuvasına dönmek, hayata yeniden başlamak.

Korular kaybolmuştu artık. Tren yaprakların arasından açıklığa çıkıyordu. Bir sel çukurundan itibaren hafif bir iniş başlıyor, biraz ileride, geniş bir tepede kayboluyordu. Tepede uzunlamasına ekilmiş, koyu yeşil patates fideleri vardı. Tepenin ucunda, patates tarlalarının sona erdiği noktada da, limonlukların yerlerinden çıkarılmış camları görünüyordu. İnişin karşısında, trenin arkasına düşen kısımda, siyaha çalan mor renkte kocaman bir bulut, gökyüzünün yarısını kaplamıştı. Bulutun ardından güneşin ışıkları sızıyordu. Bu ışınlar her yana dağılıyor, bu arada, limonluktan sökülen camları da, göz kamaştırıcı bir biçimde, alev alev parlatıyordu.

Birden, buluttan bir yaz yağmurunun iri damlaları yanlamasına düşmeye başladı. Damlalar güneşte ışıldıyorlardı. Yağmur, tekerleklerin gürültüsüne, hızla giden trenin vagon tamponlarından çıkan homurtuya ayak uydurarak, acele acele yağıyordu. Sanki treni yakalamaya çabalıyormuş, ondan geride kalmaktan korkuyormuş gibiydi.

Doktorun hiç beklemediği bir anda, bir tepenin ardından Kurtarıcı Mesih Katedrali, ardından da, bir dakika sonra, bütün kentin kubbeleri, damları, bacaları ortaya çıkıverdi.

Kompartımana dönerek, «Moskova'ya geldik,» dedi. «Hazırlanmak gerek.»

Pogorevşik bir sıçrayışta ayağa kalktı. Av çantasında bir şeyler aradı. Sonra semiz bir yaban ördeği bulup çıkardı.

«Buyrun,» dedi, «benden hatıra olarak alın bunu. Sayenizde güzel bir gün geçirdim.»

Doktor almak istemedi ama çabaları boşunaydı. Sonunda, «Peki, alayım öyleyse,» demek zorunda kaldı. «Ördeğinizi alıyorum. Karıma armağan edeceğim onu.»

Pogorevşik sevinçle, «Tamam!» dedi, «karınıza armağan edin.»

Bu sözü ilk kez duymuştu sanki. Bütün vücuduyla silkindi, o kadar gürültülü bir biçimde güldü ki, sonunda, Marki de yerinden kalkarak onun bu neşesine katıldı.

İstasyona girmişlerdi. Vagonun içi gece gibi karanlık oldu. Dilsiz, yaban ördeğini devrimcilerin çıkardıkları bir afişe sarmış, doktora uzatıyordu.

ALTINCI BÖLÜM

MOSKOVA'YA DÖNÜŞ

I

İnsan yolculukta, o daracık kompartımanın kanepesi üzerinde hareketsiz otururken, yalnız trenin ilerlediğini, zamanın durduğunu, saatin de hâlâ öğle vakti olduğunu sanıyordu.

Oysa, doktorla eşyasını taşıyan araba Smolensk çarşısındaki kalabalığın arasından ağır ağır ilerlerken akşam olmaya başlamıştı bile.

Kalabalık gerçekten büyük müydü, yoksa doktorun o andaki duyguları daha önceki yıllarda edindiği izlenimlerle mi karışmıştı? Yuri Andreyeviç, daha sonraları, 1917 sonbaharından itibaren, kalabalığın hiçbir nedeni olmadan, yalnızca alışkanlıkla, çarşıda toplandığını hatırladı. Kepenkler boş tezgâhların üstüne indirilmişti ama, kilitlenmemişti. Çünkü çarşıda, alacak mal yoktu. Koca alan çöplerle doluydu, kimse artık süpürüp temizlemiyordu burayı.

Ona öyle geldi ki, o zamandan beri de, kaldırımlarda temiz pak giyinmiş ihtiyarlar dolaşmaktadır. Gelip geçenlere sitem eder gibi sessizce yürüyüp giderler. İhtiyarlar, kimsenin gereksinmediği, bu yüzden de satın almadığı birtakım şeyleri satmaya çalışıyorlardı. Yapma çiçekler, cam kapaklı, düdüklü, yuvarlak, küçük ibrikler, siyah tülden gece elbiseleri, kapatılmış bakanlıkların üniformaları gibi şeylerdi bunlar.

Daha yoksul kişilerse, daha gerekli şeyler satmaktaydılar. Bunlar da, çabucak bayatlayan, kara vesika ekmeği dilimleri, yarı ıslak şeker parçaları, bayağı tütün gibi şeylerdi.

Ayrıca, çarşının her yanında, ne olduğu belirsiz birtakım eski eşyalar satılmaktaydı ki, bunlar elden ele geçtikçe fiyatları da yükseliyordu.

Arabacı alanın yanındaki sokaklardan birine saptı. Arkalarında güneş batıyor, ışığı sırtlarına vuruyordu. Önlerinde bir at, zıp zıp sıçrayan bir yük arabasını gürültüyle çekiyordu. Atın kaldırdığı tozlar, batan güneşin ışığında tunç gibi parıldıyordu.

Sonunda, yollarını tıkayan o yük arabasının önüne geçebildiler. Sonra da hızlandılar. Doktor her yanda bir sürü eski gazetenin, duvarlardan, tahta perdelerden sökülmüş afişlerin süründüğünü görerek şaşırdı. Rüzgâr onları bir yöne, atların nalları, tekerlekler, gelip geçenlerin ayakları da başka bir yöne sürüklüyordu.

Birkaç yol kavşağını geçtikten sonra, üçüncü sokağın köşesinde doktorun evi göründü. Arabacı arabayı durdurdu.

Yuri Andreyeviç, arabadan inip kapıya yaklaşarak zili çaldığında, soluğu kesilir gibi oldu, yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı. Gelen giden olmadı, Yuri Andreyeviç zili bir daha çaldı. Yine ses çıkmayınca, telâşlandı. Kısa aralıklarla zili sürekli çalmaya başladı. Ancak dördüncü çalıştan sonra, içeriden çengelle zincirin gıcırtısını işitti. Sonra karısı Tonya kapıyı ardına kadar açtı. İlk anda ikisi de şaşkınlıktan taş kesildiler, karşılıklı kopardıkları çığlıkları işitmediler. Sonra, Antonina Aleksandrovna'nın ardına kadar açıp eliyle tuttuğu kapıyı görünce, akıllarına kucaklaşmak geldi. Sıkılganlıklarını hemen

unutup, birbirlerinin kucağına atıldılar. Bir dakika sonra, ikisi de aynı anda konuşmaya, birbirlerinin sözünü kesmeye başladılar.

«Önce söyle bana, herkesin sağlığı yerinde mi?»

«Evet, evet. Merak etme. Herkes iyi. Saçma sapan şeyler yazmıştım sana, bağışla beni. Sonra konuşalım ama bunları. Niçin telgraf çekmedin? Markel eşyalarını alsın. Ha, anladım, kapıyı sana Yegorovna açmadı diye şaşırdın değil mi? Köyüne gitti Yegorovna.»

«Sen zayıflamışsın, ne kadar genç, ince görünüyorsun! Dur da arabacıyı göndereyim.»

«Yegorovna köyden un getirmeye gitti. Ötekilere de yol verdik. Şimdi evde yeni bir yardımcı var. Adı Nyuşa. Saşa'ya o bakıyor. Başka yardımcımız yok. Geleceğini herkese haber verdim. Herkes sabırsızlıkla seni bekliyor. Gordon, Dudorov, herkes.»

«Saşa nasıl, iyi mi?»

«Tanrıya şükür, iyi. Biraz önce uyandı. Yolda üstün başın toz içinde kalmış. Yoksa hemen gider görürdün onu.»

«Baban evde mi?»

«Ne! Yazmadık mı sana? Sabahtan gecenin geç saatlerine kadar ilçe komitesinde. Başkan oldu, düşünebiliyor musun? Arabacının parasını verdin mi? Markel! Markel!»

Ellerinde bir sepet, bir de bavulla kaldırımın ortasında durmuşlar, gelip geçenlerin yolunu kapatıyorlardı. Bunlar karı kocaya çarpmamak için yollarını değiştiriyor, ikisini de süzüyor, sonra uzaklaşan arabacıya, açık duran kapıya bakıyorlardı. «Acaba şimdi ne olacak?» diye bekleşiyorlardı.

Öte yandan da Markel efendisine doğru koşmaktaydı. Basma gömleğinin üzerine bir yelek geçirmiş, kapıcı kasketini eline almıştı.

«Tanrım! Yura gelmiş! Aslanım gelmiş! Demek unutmadın bizi, ocağımızı şenlendirmeye geldin.» Sonra çevrede toplanan aylaklara çıkışarak, «Ya siz ne bekliyorsunuz öyle?» dedi. «Haydi bakalım, işinize!»

«Merhaba Markel! Gel bir öpeyim seni. Giy şu kasketini başına. E, ne var ne yok bakalım? Karın, kızların nasıllar?»

«Nasıllar mı? İyiler sağolun. Sizde ne var, ne yok? Sen cephede çarpışırken biz de burada boş oturmadık ha! İşler öyle karıştı ki, içinden çıkabilene aşkolsun. Olup bitenleri kimsenin bildiği, anladığı yok. Sokaklar süpürülmez oldu. Kimse evini onarmıyor, damını aktarmıyor. Herkesin açlıktan nefesi kokuyor.»

Tonya, «Seni Yuri Andreyeviç'e şikâyet edeceğim, Markel,» dedi. «Markel hep böyle, Yura. Onun bu aptalca tavırlarına dayanamıyorum doğrusu. Üstelik, sen geldin diye işi daha da azıttı, bunlardan hoşlanıyorsun sanıyor da ondan. Ama, kafasında bir şeyler var onun. Yo, itiraz etme Markel. Yaman adamsın sen doğrusu. Ama, biraz da aklını başına toplasan fena olmayacak. Bakkal dükkânında çalışıyor gibisin.»

Markel sokak kapısını kapatıp doktorun eşyasını içeriye taşıdıktan sonra, gizli bir şey söylermiş gibi alçak sesle devam etti.

«Bn. Antonina bana kızdı, görüyorsun ya! Hep böyledir o zaten.» Bana sürekli, «Yaman adamsın sen, Markel,» der, «ama artık yalnız çocuklar değil, köpekler bile akıllandı.» Hoş, ben de tersini ileri sürmüyorum ya. Ama ister inan, ister inanma, şimdi herkes **Masonlar Geliyor** adlı kitabı okudu... Tam yüz kırk yıl, bir taşın altında saklı kalmış bu kitap...

Bana sorarsan, Yura, satıldık biz. Bir meteliğe, yarım meteliğe, bir tutam enfiyeye de değil de, çok daha ucuza sattılar bizi... Ama görüyorsun ya, Bn. Antonina konuşturmuyor ki beni. 'Kes artık,' der gibi işaretler yapıp duruyor.»

«Ya ne yapayım istiyorsun? Neyse, yeter artık. Eşyaları şuraya koyuver. Tamam, sağol. Doktorun sana ihtiyacı olursa yine çağırır.»

II

«Neyse, sonunda rahat bıraktı bizi! Sakın Markel'e güveneyim deme Yura. Palavracının biri o. Herkesin içinde aptal rolü oynuyor. Ama aslında, gizliden gizliye bıçağını bilemekte. Yalnız, bu bıçakla kimi vuracağını bilmiyor o ikiyüzlü!»

«Yok canım! Nereden çıkarıyorsun bunları! Galiba yine biraz içmiş de zevzeklik yapıyor, o kadar.»

«İçmediği zaman var mı ki zaten? Aman, şeytan görsün yüzünü. Asıl neden çekiniyorum, biliyor musun? Saşa'mn seni görmeden uyumuş olmasından... Trenlerde tifüse yakalanma tehlikesi varmış galiba... Bitlenmedin umarım!»

«Bildiğim kadarıyla bitlenmedim. Tren rahattı, tıpkı savaştan önceki gibi. Şöyle çabucak bir elimi yüzümü yıkayayım hele. Sonra daha esaslı yıkanırım. Sen nereye gidiyorsun? Niçin salona gitmiyoruz? Öteki merdivene doğru gidiyorsun bak.»

«Ha, senin haberin yok sahi. Babamla birlikte düşünüp taşındık, alt katın bir bölümünü Ziraat Akademisine vermeyi kararlaştırdık. Yoksa kışın bütün binayı ısıtamayacaktık. Hattâ yukarısı bile çok geniş geliyor bize. Önerdik ama, şimdilik istemiyorlar. Buraya çalışma odaları, ot, bitki, tohum kollek-

siyonları yerleştirdiler. Umarım bu bitkiler yüzünden fareler dadanmaz... Şimdilik odalara iyi bakıyorlar. Artık ev diye bir şey kalmadı, 'oturulabilir alan' deniyor şimdi. Bu yandan gel, bu yandan. Amma da beceriksizsin! Servis merdiveninden dolaşıyoruz, görmüyor musun? Ardımdan gel de yol göstereyim sana.»

«Odaları vermekle iyi etmişsiniz. Ben de soylulardan kalma eski bir konağa yerleşmiş bir hastanede çalıştım. Orada da bir sürü koridorlar, birbirine geçme odalar vardı. Geceleri sandıklara yerleştirilmiş palmiye ağaçları yatakların başucunda hayalet gibi dikilip dururdu. Cepheden gelen yaralılar bu yüzden korkar, uyurken çığlıklar atarlardı. Sonra başka yerlere taşımak zorunda kaldık onları. Demek istediğim şu ki, hali vakti yerinde insanların yaşantılarında da uygunsuz yanlar varmış. Bir yığın gereksiz şey. Evlerde fazla eşya, fazla mobilya, duygularda fazla incelik, konuşmalarda fazla dolambaçlı anlatımlar gibi. Bunların biraz eksildiği iyi oldu. Ama bu kadarı da yeterli değil. Daha fazlasını yapmak gerek.»

«Nedir o paketten çıkan? Kuş gagası... Ördek kafası... Olağanüstü bir şey doğrusu! Yaban ördeği ha! Nereden buldun onu? Gözlerime inanamıyorum! Bu devirde bir servet bu!»

«Trende verdi biri. Başlıbaşına bir hikâye. Sonra anlatırım. İstersen paketi açalım da ördeği mutfağa bırakalım, ha?»

«Evet, evet, bırakalım. Nyuşya'yı göndereyim de yolsun, temizlesin. Bu kış çok korkunç şeyler olacakmış. Açlık, odun kıtlığı gibi yani...»

«Evet, her yerde bundan sözediyorlar. Az önce trenin penceresinden bakıyordum da, ailede dirlik

düzenlikten, insanın çalışacak işi olmasından daha iyi ne var, diye düşünüyordum. Geri kalanı zaten bizim elimizde olan şeyler değil. Görünüşe göre, içimizden birkaçının başına felâketler gelecek. Bazıları da güneye, Kafkasya'ya filân sığınmayı düşünüyorlar. 'Buradan uzak olsun da nereye olursa olsun kaçıp gidelim,' diyorlar. Ama, bana kalırsa, insan dişini sıkmalı, yurdunun yazgısını paylaşmalı. Benim için apaçık bu. Sizler için iş başka tabii. Hepinizi felâketlerden uzak tutmayı, emin bir yere, örneğin Finlandiya'ya göndermeyi ne kadar isterdim! Ama böyle, merdivenin her basamağında durursak, yukarı kata hiç çıkamayız.»

«Ha, dur bak! Bir haberim var sana. Hem de ne haber! Az kalsın unutuyordum... Nikolay Nikolayeviç geldi.»

«Hangi Nikolay Nikolayeviç?»

«Kolya Dayı canım!»

«Tonya! Şaka etmiyorsun ya! Hangi rüzgâr atmış onu buraya?»

«Doğru söylüyorum. İsviçre'den gelmiş. Yakında Finlandiya üzerinden Londra'ya gidecek.»

«Şaka etmiyorsun değil mi? Gördünüz mü kendisini? Nerede şimdi? Hemen gidip görebilir miyim acaba?»

«Dur canım, sabret biraz! Köyde, bir arkadaşının evinde kalıyor. Yarından sonra geleceğine söz verdi. Çok değişmiş, görsen tanıyamazsın. Yolda gelirken Petersburg'a da uğramış. Bolşevik olmuş. Babam uzun uzun tartışıyor onunla. İyi ama, ne diye adım başında duruyoruz böyle, canım? Yürüyelim haydi. Demek sen önümüzdeki günleri karanlık görüyorsun, öyle mi? Güçlükler, tehlikeler var önümüzde, ne olacağımız belli değil, desene...»

«Ben böyle düşünüyorum. Çaresi yok bunun. Uğraşacağız yine de. Her şey bitti denemez elbet. Bakalım başkaları ne yapacak.»

«Söylendiğine göre, odunsuz, ışıksız, susuz kalacakmışız. Para ortadan kalkacakmış. Yiyecek dağıtılmayacakmış. Yine durduk bak. Yürüyelim. Dinle beni. Arbat'taki mağazalardan birinde demirden, yassı sobalar varmış. Çok iyiymiş onlar. İnsan içinde gazete kâğıdı bile yaksa ısınıyormuş. Mağazanın adresini aldım. Bitmeden biz de bir tane alıversek.»

«Evet evet, alalım bir tane. Sen ne açıkgöz olmuşsun böyle Tonya! Ama, Kolya Dayının çıkıp gelmesine hâlâ şaşıyorum doğrusu. Olur şey değil...»

«Bak ne diyorum ben. Hepimiz üst kata çıkalım. Babam, Saşa, Nyuşa ile birlikte o kata yerleşelim. Katın öbür ucundaki birbirine geçen iki üç odaya örneğin. Kalan odaları kapatalım. Böylece, sanki sokaktan uzaklaşmış gibi, evin geri kalan bölümlerinden de uzaklaşmış oluruz. Ortadaki odaya o demir sobalardan bir tane kurar, borusunu da pencerenin üst camından dışarıya çıkarırız. Orada çamaşır yıkayıp yemek pişirir, yeriz; konukları bile orada ağırlayabiliriz. Böylece odunu boş yere tüketmemiş oluruz. Tanrı'nın izniyle de, kışı rahat geçiririz.»

«Elbette canım, kışı geçiririz elbet. Ona ne şüphe? Çok iyi düşünmüşsün, aferin sana. Dur da senin bu tasarın şerefine bir ziyafet çekelim kendimize. Şu benim ördeği kızartalım, şerefe Kolya Dayı'yı da çağıralım.»

«Çok parlak fikir! Gordon'a söyleyeyim de ispirto getirsin. Bilmem hangi laboratuardan buluyor. Şimdi, dinle beni. İşte, sana sözünü ettiğim oda burası. İyi, değil mi? Bavulunu yere koy da, git sepeti al getir. Dayı'yla Gordon'dan başka, İnnokenti'yle

Şura Schlesinger'i de çağıralım mı, ne dersin? Musluğun yerini unutmadın ya? Önce üstüne biraz antiseptik sudan sık. Ben de gidip Şaşa'yı bir yoklayayım. Nyuşa'yı aşağıya gönderirim. Sen hazır olunca da, çağırırım seni.»

III

Yuri Andreyeviç için Moskova'daki en büyük yenilik, bu çocuktu. Saşa doğduktan hemen sonra, Yuri Andreyeviç'i askere almışlardı. Oğlu hakkında ne biliyordu ki? Asker olmuştu ama, henüz yola çıkmamıştı, bir gün hastaneye, Tonya'yı görmeye gitmişti. Tam çocukları emzirdikleri saatte gelmiş olduğu için onu içeriye almamışlardı.

O da salonda oturup beklemişti. Öte yanda da, doğum bölümüne giden uzun koridor boyunca, anneler sıra sıra oturmuşlardı. Koridor bir anda on, on beş bebeğin viyaklamasıyla doluvermişti. Bebekler üşütmesin diye hastabakıcılar bunları çabucak annelerine getirmişlerdi. Her hastabakıcının koltuğunun altında ikişer bebek vardı. Çarşıya çıkmış da, paketlerle alışverişten dönüyorlardı sanki.

Bebeklerin hepsi aynı sesle, farkında olmaksızın sanki bir görevi yerine getirir gibi, «İnga!» diye ağlaşıyorlardı. Bu koronun içinde yalnız bir tek sesin ayrı bir çınlayışı vardı. Bu çocuk da ağrısı, sızısı olmadığını gösterir bir tavırla «İnga! İnga!» diye bağırıyordu ama, bir zorunluluğu yerine getirir gibi ağlamıyordu. Onun kalm sesli çığlıklarında somurtkan, inatçı bir kötü niyet vardı sanki.

Yuri Andreyeviç oğluna Tonya'nın babasının adını, Aleksandr (Saşa) adını vermeyi kararlaştırmıştı. Kimbilir neden, o anda, böyle bağırmakta olan

bebek kendi oğluymuş gibi geldi ona. Nitekim, yanılmamıştı da. O bebeğin Saşa olduğunu sonradan öğrendi. İşte, oğlu hakkında bütün bildiği buydu.

Çocuğun cepheye gönderilen resimleri sayesinde onu daha yakından tanıdı. Resimlerde güzel, neşeli, koca kafalı, minik ağızlı bir çocuk görülüyordu. Buruşuk bir battaniyenin üstüne bacaklarını açıp kollarını havaya kaldırarak oturmuştu. Tıpkı kazaska oynar gibi bir hali vardı. O sıralarda bir yaşındaydı. Yeni yeni emeklemeye başlıyordu. Şimdiyse iki yaşını geçmişti, konuşmaya başlıyordu artık.

Yuri Andreyeviç bavulu kaldırdı, pencerenin yanındaki küçük bir masanın üzerine koyarak kayışlarını çözdü. Bu oda eskiden ne olarak kullanılıyordu acaba? Doktor burasını tanıyamıyordu neredeyse. Tonya eşyaları kaldırtmış, burasını yeni baştan döşetmişti herhalde.

Doktor traş takımını çıkarmak için bavulunu açtı. Pencerenin tam karşısındaki bir çan kulesinin sütunları arkasından parlak, ışıltılı dolunayın yükselmekte olduğunu gördü. Ay ışığı, içinde dağınık çamaşırları, kitapları, temizlik eşyası duran bavula vurunca, odanın aydınlanış şekli de değişti, doktor burasını hemen tanıdı.

Anna İvanovna, burayı sandık odası olarak kullanırdı. Eskiden kırık masalarla iskemleleri, gereksiz eski kâğıtları hep buraya tıkardı. Aileyle ilgili bütün belgeler, yazın kışlık eşyaların saklandığı sandıklar da burada dururdu. Anna İvanovna hayattayken odanın her köşesinde tavana kadar yükselen öteberi görülürdü. Kimsenin de bu odaya girme izni yoktu. Yalnız, büyük yortularda evde toplanan çocukların üst katta oynamalarına izin verildiğinde, onlara bu oda da açılırdı. Çocuklar odada

hırsız polis oynarlar, masaların altına saklanırlar, şişe mantarlarını yakıp kendilerine sakal, bıyık yaparlar, kılık değiştirirlerdi.

Doktor bir süre kımıldamadan durarak bütün bu anıları bir bir aklından geçirdi. Sonra, bıraktığı sepeti almak için aşağıya, sofaya indi.

Aşağıda, mutfakta, Nyuşa ocağın başına çömelmiş, yere yaydığı bir gazete kâğıdının üstünde ördeği yoluyordu. Ürkek, çekingen bir kızdı bu Nyuşa. Yuri Andreyeviç'i elinde sepet görünce, pancar gibi kıpkırmızı kesildi, hemen ayağa kalktı, önlüğüne yapışmış olan tüyleri silkeledi. «Hoşgeldiniz,» dedikten sonra ekledi, «bırakın da sepeti ben götüreyim.»

Doktor, «Sağol, ben götürürüm,» diye karşılık verdi.

Anna İvanovna'nın eski sandık odasına girmek üzereydi ki, karısı bitişik odadan seslendi, «Gelebilirsin artık, Yura!»

O da Saşa'yı görmeye gitti. Çocuk, eskiden Yura'yla Tonya'nın birlikte ders çalıştıkları odaya yerleştirilmişti. Çocuk yatağında, resimlerdeki kadar sevimli görünmüyordu. Ama yumurcak, tıpkı Yuri Andreyeviç'in rahmetli annesi Marya Nikolayevna Jivago'ya benziyordu. Annesinden kalan resimler bile daha az benziyordu kendisine.

Tonya, «Bak, kim gelmiş? Baba gelmiş, baban! Elinle merhaba de bakayım ona,» diyor, bir yandan da, babası çocuğunu kucaklasın, kollarına rahatça alabilsin diye, yatağın üzerindeki cibinliği indiriyordu. Saşa bu bir karış sakallı yabancı adamın yanına yaklaşmasına pek ses çıkarmadı ama, belki de korkuyor, tiksiniyordu. Babası eğildiğinde, çocuk bir sıçrayışta kalktı, bir eliyle Tonya'mn gömleğine sımsıkı yapıştı. Öteki eliyle de, babasına bir tokat yapış-

tırdı. Gösterdiği bu pervasızlıktan kendisi de o kadar korktu ki, hemen annesinin göğsüne yanaştı, yüzünü onun gömleğine gömerek, bütün çocuklar gibi, acı acı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hiç susmayacakmış gibi bir hali vardı.

Antonina Aleksandrovna, «Utanmıyor musun sen?» diye azarlıyordu onu. «Ne ayıp şey! Baban da 'Bu Saşa ne yaramaz çocuk böyle!' diyecek sonra. Haydi bakalım, sarıl babana. Sarılmayı biliyorsun, göstersene babana. Hem sonra kes artık ağlamayı, ne var sanki ağlayacak?»

Doktor, «Bırak çocuğu, üzme,» dedi. «Kendin de sinirlenme. Aklından ne tür saçmalıklar geçirdiğini biliyorum. Beni böyle karşılamasının doğal olmadığını, bir tehlike işareti olduğunu düşünüyorsun herhalde. Saçma şeyler bunlar! Çocuğun hakkı var. Beni hiç görmedi ki daha önce. Yarın bir alıştı mı, bizi birbirimizden ayıramazsın artık.»

Ama odadan, sanki başından aşağı soğuk sular dökülmüş gibi çıktı. Asıl onun içinde, bunun bir tehlike işareti olduğunu söyleyen bir ses vardı.

IV

Bundan sonraki birkaç gün içinde, Jivago ne kadar yalnız olduğunu farketti. Bu yüzden kimseyi suçladığı yoktu. Görünüşe göre, bu yalnızlığı kendisi aramış, sonunda da bulmuştu.

Arkadaşları ona garip biçimde renksiz, yavan görünüyordu. Her biri kendi dünyasını, kendi düşüncelerini yitirmişti. Anılarında bu arkadaşlarının daha canlı yerleri vardı. Belki de eskiden onlara, gereğinden çok değer vermişti, kimbilir.

Düzen, ayrıcalıklı kişilerin çılgınlıklar yapmalarına, değişik görünmelerine izin verdiği sürece,

yoksulların sırtından geçinen bu azınlığın soytarılıklarını, yararsız olabilme hakkını, kişilik gibi değerlendirmişti.

Ama yoksullar başkaldırdığından, soyluların ayrıcalıkları kaldırıldığından beri, herkes renksizleşmişti. Herkes, eskiden de yalandan bağlı olduğu görüşlerinin bir bölümünü duraksamadan bir yana bırakmıştı.

Artık Yuri Andreyeviç, kendini ancak palavra atmadan, aşırılığa kaçmadan yaşayabilen insanlara yakın buluyordu. Bunlar da karısı, kaynatası, iki üç meslek arkadaşıydı. Bu doktorlar, çalışkan, alçakgönüllü kimselerdi.

Ördeğin şerefine düzenlenen ziyafet, Yuri Andreyeviç'in dönüşünden iki üç gün sonra verildi. Ama, daha önce, toplantıya katılacak arkadaşlarını bir kez görme fırsatı bulmuştu.

Oldukça semiz olan yaban ördeği, yoklukların kendilerini hissettirmeye başladığı o günlerde, inanılmaz bir lükstü ama, bunun yanı sıra, örneğin ekmek yoktu. Bu yüzden de bu lüks anlamsız görünüyor, insanın sinirine dokunuyordu.

Gordon, mantarı eskimiş bir ilâç şişesi içinde biraz alkol getirmişti. Alkol istifçilerin, karaborsacıların çok değer verdikleri bir para gibiydi. Antonina Aleksandrovna şişeyi yanından hiç ayırmıyor, birisi biraz istedi mi, kadehe azıcık alkol koyduktan sonra biraz sulandırıp bereketlendiriyordu. İnsanın değişik derecelerde alkol içerek eşit olmayan bir biçimde sarhoş olması, kuvvetli bir içkiyi düzenli biçimde içerek sarhoş olmasından çok daha zahmetlidir. Sofradakileri bu da ayrıca kızdırıyordu. Sofradakiler, asıl, bu ziyafetin, o günkü yaşama koşullarına göre görülmedik bir durum olduğunu farkede-

rek üzülüyorlardı. Örneğin sokağın öbür yanındaki başka evlerde de şu anda aynı biçimde yenilip içildiğini kimse ileri süremezdi. Dışarıda sessiz, karanlık, aç bir kent vardı. Dükkânlar kapalıydı. Halk av eti, votka gibi şeylerin adını bile unutmuştu. Herkes, ancak, çoğunluğun yaşantısına uygun bir hayatın gerçek bir hayat olabileceğini seziyordu. Kapah kapı ardında yaşanan mutluluk, mutluluk değildi. Öyle ki, belki şu anda kentin hiçbir yerinde bulunamayacak olan ördek kızartmasıyla alkol, bu yüzden değerlerini yitiriyorlardı. İşte, insanı asıl üzen de buydu.

Konukların kendileri de, insanda oldukça kasvetli düşünceler uyandırıyordu. Gordon ağır düşündüğü, bezgin bir tavırla karmakarışık şeyler söylediği sürece, iyi bir çocuktu. Yuri Andreyeviç'in en iyi arkadaşıydı. Sınıf arkadaşlarının hepsi onu severdi.

Şimdiyse, kendinden iğrenir bir hali vardı. Kendisine hiç yakışmayacak biçimde kişilik değiştirmişti. Ellerini oğuşturuyor, neşeli tavırlar takınmaya çalışıyor, durmadan sözümona ilginç şeyler anlatıyor, eskiden ağzına bile almadığı, «çok matrak», «çok gırgır» gibi sözleri dilinden düşürmüyordu. Oysa Gordon, hayatı eskiden bir oyun gibi görmezdi.

Dudorov gelmeden önce, onun evlenmesi hakkında arkadaşlar arasında ağızdan ağıza dolaşan, kendisine de çok tuhaf görünen hikâyeyi anlatmıştı. Yuri Andreyeviç'in bu işten haberi yoktu.

Dudorov bir yıl kadar evli kalmış, sonra karısından ayrılmıştı. Başına gelen inanılmaz maceranın özü şuydu:

Dudorov'u yanlışlıkla askere almışlardı. O askerdeyken, eşi dostu da bu yanlışlığı düzeltmeye ça-

lışırken, Dudorov da dalga geçip üstlerini doğru dürüst selâmlamadığı için sürekli ceza görmüş, angaryaya koşulmuştu. Bu yüzden de, tezkere aldıktan sonra bile, bir subay gördü mü, hemen selâm vermek için elini kaldırıyordu. Her yanında subay apoletleri görür gibi oluyordu.

Her işi yalan yanlış yapıyor, birbiri üstüne hatâlar, gaflar yapıyordu. İşte tam o sıralarda, Volga üzerindeki limanlardan birinde, iki kızkardeşe rastlamıştı. Çevresinde bir sürü asker bulunduğundan, o da askerlik günlerini hatırlamıştı. Bu yüzden çok dalgındı. İşte bu dalgınlığının etkisiyle aklına esmiş, kızkardeşlerden küçüğüne abayı yakarak onunla evlenmek istemişti. Gordon, «Amma matrak, değil mi?» diyordu, ama, hikâyesini kısa kesmek zorunda kaldı. Kapının ardından Dudorov'un sesi işitiliyordu. Biraz sonra da içeriye girdi.

O da bir başka türlü değişmişti. Eski zamanların deli dolu, uçarı, züppe delikanlısı gitmiş, onun yerine dalgın, asık yüzlü bir bilgin gelmişti.

Dudorov bazı siyasal suçluların kaçmalarına yardım ettiği için liseden kovulmuş, bunun üzerine çeşitli güzel sanatlar okullarına gitmiş, sonra da edebiyata merak sarmıştı. Bütün arkadaşlarından geri kalmış olduğundan, üniversiteye savaş yıllarında gidebilmişti. Şimdi de üniversitede Rusya Tarihi ve Dünya Tarihi kürsülerini ona vermişlerdi. Rusya Tarihi derslerini verebilmek için, Korkunç İvan'ın tarım politikası konulu bir tez hazırlıyordu. Dünya Tarihi dersleri için de, Ünlü Fransız devrimcilerden Saint-Just hakkında bir tez hazırlıyordu.

Artık her konuda fikir yürütüyordu. Sanki kürsüdeymiş gibi, konuşurken yukarıya, aşağıya bakmaktan sakınıyordu.

Yemeğin sonuna doğru, Şura Schlesinger de işe karışmış, kafaları zaten dumanlı olan öteki konuklar da avaz avaz bağırarak konuşmaya başlamışlardı. Bu arada İnnokenti de Yuri Andreyeviç ile küçük bir edebiyat tartışması yapmıştı.

Ama gecenin kahramanı, tabii ki, Kolya Dayı oldu. Antonina Aleksandrovna onun köyde olduğunu söylerken yanılmıştı. Nikolay Nikolayeviç yeğeninin geldiği gün kente dönmüş, bir daha da ayrılmamıştı. Yuri Andreyeviç kendisini bir iki kez görmüş, kendisiyle uzun uzun konuşarak onu dinlerken her zamanki gibi kahkahalarla gülmüş, şaşkınlıktan çığlıklar koparmıştı.

İlk kez, kasvetli, kapanık bir günün akşamında görüşmüşlerdi. Toz gibi ince bir yağmur çiseliyordu. Yuri Andreyeviç, Nikolay Nikolayeviç'i görmeye otele gitmişti. Daha o zaman bile, oteller ancak resmî makamlardan belge getiren müşterileri kabul ediyorlardı. Ama Nikolay Nikolayeviç'i herkes tanıyordu. Eski ilişkilerini koparmamıştı.

Otel, doktorlarıyla gardiyanları kaçmış bir tımarhaneyi andırıyordu. Merdivenlerde, koridorlarda, bir ıssızlık, bir kargaşa vardı.

Dağınık odanın büyük penceresi geniş, ıssız bir alana bakıyordu. Zaten o çılgınlık günlerinde, bütün alanlar böyle bomboştu. Hepsinin de bilinmeyen bir nedenden, korkunç bir halleri vardı. Hepsi düş ürünüydüler sanki, gerçekle ilgileri yoktu.

Unutulmaz, heyecanlı bir görüşme olmuştu bu. Yura'nın çocukluk günlerinin tanrısı, ergenlik çağının düşüncelerini kendine aşılayan adam, işte şimdi karşısında duruyordu.

Beyaz saç, Nikolay Nikolayeviç'e çok yakışmıştı. Yurtdışında diktirdiği sade, kullanışlı elbisesi de öy-

le. Yaşına göre genç görünüyordu. Heybetli bir görünümü vardı.

Olayların boyutları, adamı küçültmüştü elbet. Ama Yuri Andreyeviç, bu ölçüte göre bir değerlendirme yapmayı aklından bile geçirmedi.

Nikolay Nikolayeviç'in sakinliğine, biraz soğuk, alaycı bir tavırla siyasetten sözedişine hayran kaldı. Böyle bir anda kendine hakim oluşu, bir Rus'ta ender rastlanır bir özellikti. Dışarıdan geldiği de bu halinden belli oluyordu. Onun göze batan bu tavrının şimdi modası geçmişti, karşısındakinde sıkıntıya benzer bir duygu uyandırıyordu.

Birlikte geçirdikleri ilk saatler, bambaşka bir duyguyla doluydu. Bu duyguyla, birbirlerinin boynuna sarılmışlar, ağlamışlar, heyecandan boğulur gibi olmuşlar, yine bu yüzden, sürdürdükleri hızlı, heyecanlı konuşmayı sık sık kesmek zorunda kalmışlardı.

Aile bağlarıyla birbirine bağlanmış iki yaratıcı kişilik buluşmuştu. Temel konulardan, önemli şeylerden sözetmeye başladıklarında, biri dışında, onları yaklaştıran bütün bağlar kayboluvermişti. Artık dayı, yeğen, yaş farkı kalmamıştı. Yalnızca iki kişiliğin benzerliği, iki ilkenin yakınlığı kalmıştı ortada.

Nikolay Nikolayeviç, on yıldır yaratıcılıktan ve yazarlıktan bu kadar mantıklı, yararlı bir biçimde sözetme fırsatı bulamamıştı. Öte yandan, Yuri Andreyeviç, Nikolay Nikolayeviç'in çözümlemeleri kadar doğru, etkileyici ve ilginç bir şey duymamıştı o güne dek.

İkisi de, duygularının ortaklığı, anlaşmalarının derinliği karşısında şaşkına dönmüş, sürekli küçük çığlıklar atıyorlar, odayı arşınlıyorlar, pencereye gidip dönüyorlardı.

İlk görüşmeleri işte böyle geçti. Sonradan doktor, Nikolay Nikolayeviç'i birkaç kez toplantılarda da gördü. Yabancıların arasında Nikolay Nikolayeviç bambaşka bir insan oluyor, tanınmayacak bir hale geliyordu.

Moskova'da kendisini yabancı hissediyor, bu duyguyu çaresiz, kabulleniyordu. Petersburg'da, ya da başka bir yerde kendini daha mı rahat hissediyordu acaba? Bunu kimse bilmiyordu. Siyasetten tatlı tatlı sözettiği, hoşsohbet bir insan olduğu için, kendisi de gurur duyuyordu. Belki de, eskiden Konvansiyon'dan önce Mme Roland'ın Paris'te açtığı, politikadan sözedilen salonlar gibi bir salon açılacağını sanmıştı Moskova'da da.

Hanım arkadaşlarını da ziyaret ediyordu. Bunlar Moskova'nın dar sokaklarında oturan konuksever hanımlardı. Nikolay Nikolayeviç nükteler savurarak bu hanımlarla, kocalarıyla, aldıkları yarım önlemlerle, bağnaz düşünceleriyle, her şeyi dürbünün ters tarafından seyretme alışkanlıklarıyla eğleniyordu. Eskiden, okuduğu ağır kitaplardan parçalar aktarırdı. Şimdiyse, gazetelerde bütün okuduklarını önüne gelene anlatıyordu.

Söylentilere bakılırsa, İsviçre'de genç bir metresi, yolunda giden bir işi vardı. Bir de kitap yazmaktaydı. Buraya yalnızca ülkesinin o günkü fırtınalı durumunu görmeye gelmişti. Sağ salim dışarıya çıkabilirse, geldiği gibi hemen yine İsviçre'ye dönecekti.

Bolşeviklerden yanaydı ve görüşlerini paylaştığı iki solcunun adlarını sık sık anıyordu. Bunlardan biri, Miroşka Pomor (bir gazetecinin takma adı), öteki de Silvya Coterie'ydi (bir reklâmcı).

Aleksandr Aleksandroviç Gromeko, homurdana-

rak çıkışıyordu kendisine, «Sizi bu yolda görmek ürkütücü, Nikolay Nikolayeviç! Kimdir bu Miroşka'lar... Hiç yakıştıramadım! Sonra şu Lidya Pokori...»

«Coterie,» diye düzeltiyordu Nikolay Nikolayeviç, «adı da Silvya.»

«Farketmez, Pokori, Potpuri, adı ne olursa olsun, değişen bir şey yok.»

«Özür dilerim, ama, adı Coterie,» diye yineliyordu Nikolay Nikolayeviç sabırlı bir ısrarla. Aleksandr Aleksandroviç'le şuna benzer konuşmalar yapıyordu:

«Tartışmanın anlamı ne? Bu tür gerçeklikleri kanıtlamak zorunda kalmak utanç verici bir şey. O kadar basit ki! Halk yığınları yüzyıllar boyunca anlamsız bir biçimde varoldular. Herhangi bir tarih kitabına bakın canım... Adı ne olursa olsun, Avrupa feodalizmi ya da Rus serfliği, kapitalizm ya da imalât sistemi, bütün bunların doğaya aykırılığı uzun süre önce kanıtlandı. Halkı özgürlüğüne kavuşturacak ve her şeyi yerli yerine koyacak olan devrim de uzun süredir hazırlanmakta. Kabul edin ki, eski düzeni parça parça düzeltmek olanaksız. Tamamen yıkılması gerek. Belki de yerle bir olacak. Peki, ya sonra? Bunlar korkunç olduğu için yapılmayacak sanmayın. Yalnızca zaman sorunu. Nasıl tartışabiliriz?»

«Ama bundan sözetmiyoruz ki. Ben size bundan sözettim mi? Ne dedim ben size?» diyordu Aleksandr Aleksandroviç öfkeyle ve tartışma sürüp gidiyordu.

«Potpurileriniz ve Miroşkalarınız bilinçsiz kimseler. Söyledikleri başka, yaptıkları başka. Hele mantıkları! Hiçbir tutarlığı yok. Durun bakın, örneklerle kanıtlayacağım bunu size.»

Bunun üzerine çelişkilerle dolu bir makalenin

bulunduğu dergiyi aramak için masasının çekmecelerini gürültüyle açıp kapatıyor, bütün bunlar, konuşkanlığını arttırıyordu.

Aleksandr Aleksandroviç, tartışma sırasında söylediklerine karşı çıkılmasından hoşlanırdı. Karşısına engeller çıktıkça duralayıp «E...» gibi sesler çıkarır, nemli dudaklarını şaklatırdı. Kaybettiği bir şeyi aradığı sırada, çenesi mutlaka açılırdı. Örneğin sokak kapısının önünde, karanlıkta çizmesinin tekini ararken, havlusu omuzunda banyoya girerken, ya da dolu bir tabağı sofrada birine uzatır, konuklarına içki sunarken hep böyle olurdu.

Yuri Andreyeviç, kaynatasını zevkle dinliyordu. Eski Moskovalılara özgü bu konuşma biçimini, gırtlaktan söyleyen «r»leri çok seviyordu. Sonunda tatlı bir mırıltıya dönüşüyordu, Gromeko ailesinin özelliğiydi bu konuşma.

Aleksandr Aleksandroviç'in titizlikle kesilmiş bir bıyığı vardı. Üst dudağı hafifçe çıkıktı. Kelebek kravatı da, gömleğinin yakasından biraz sarkmıştı. Bu dudakla bu kravat arasında öyle bir ortak nokta vardı ki, Aleksandr Aleksandroviç'e dokunaklı, çocukça, saf bir görünüm veriyordu.

Gece geç bir saatte, konuklar gitmeden az önce Şura Schlesinger çıkageldi. Bir mitingden dönüyordu. Sırtında bir işçi ceketi, başında bir işçi kasketi vardı. Kararlı adımlarla odaya girdi, herkesin elini sıktı. Sonra herkesi suçlamaya başladı.

«Merhaba, Tonya. Merhaba, Saneçka. Doğrusu ayıp bu yaptığınız! Yuri'nin geldiğini herkesten duydum, bütün Moskova bundan sözediyor. Ama, en son bana haber veriyorsunuz. Şeytan görsün hepinizin yüzünü! Beni bu şerefe lâyık görmediniz mi yoksa? Nerede o? Durun geçeyim yahu! Ne diye çevremi

sardınız böyle canım? Hah, aferin. Kitabı okudum. Bir şey anlamadım ama, dâhice yazılmış doğrusu. Daha ilk satırlarda belli oluyor bu zaten. Merhaba Nikolay Nikolayeviç. Yura, bana bir saniye izin ver. Seninle başbaşa önemli bir şey konuşmak istiyorum. Vay, sen de mi buradasın, Gogoçka!»

Bu Gogokça, Gromeko'ların uzak akrabalarından biriydi. Biraz bönce olduğu, olur olmaz şeye güldüğü için, ona Akulka[1] adını takmışlardı. Uzun boylu, sıska olduğu için, «Solucan» diye de seslenildiği olurdu.

Şura, «Vay, yeyip içiyordunuz demek, öyle mi?» dedi. «Çabucak size yetişirim, merak etmeyin. Arkadaşlar, bir şey bilmiyorsunuz siz. Hiçbir şeyden haberiniz yok. Şu sıralarda neler oluyor, neler! Büyük olaylar yaşayacağız. Kalkıp da gerçek işçilerin, gerçek askerlerin katıldığı gerçek bir mitinge gitsenize! Gelin de 'Zafere kadar savaşa devam etmek gerek!' deyin orada bakalım. Zaferi maferi gösterirler size o zaman. Az önce mitingde konuşan bir denizciyi dinledim. Yura, sen olsan çıldırırdın mutlaka! Nasıl da ateşli konuşuyordu! Ne dokunaklı sözler söylüyordu!»

Şura Schlesinger'in sözünü kestiler. Her taraftan bir ses çıkıyor, herkes birbirine karşıt düşünceler ileri sürüyordu. Şura gelip Yuri Andreyeviç'in yanına oturdu. Doktorun kolundan tutarak yüzünü onun yüzüne yaklaştırdı. Sesini ne yükseltip ne de alçaltarak, mikrofondan konuşuyormuş gibi, hep aynı tonda bağıra bağıra, «Birlikte gidelim mitinge, Yura,» dedi. «Bir sürü insan tanıtacağım sana. Sen

---

1. **Akulko** Rusya'da cahil, aptal köylü kadınlara verilen ad.

de halkla, güncel olaylarla ilişki kurmalısın artık. Ne diye gözlerini açıyorsun öyle? Şaştın değil mi? Ama ben de eski devrimcilerdenim. Ben de kaç kez karakola düştüm, kaç kez barikatlarda çarpıştım. Ne sandın ya? Hiç kimse halkı yakından tanımıyor. Bense halk yığınlarının içinden geliyorum. Şimdi de onlar için bir kütüphane kuruyorum.»

Şura içmiş, çakırkeyif olmaya başlamıştı. Yuri Andreyeviç de başının dönmeye başladığını hissediyordu. Birden, Şura'nın odanın bir ucunda, masanın öteki köşesinde olduğunu gördü, ama, bunun nasıl olduğunu anlayamadı. Ayağa kalkmış, sanki elinde olmadan konuşmaktaydı. Odadakileri güçlükle susturabildi.

«Arkadaşlar...» dedi, «istiyorum ki... Mişa! Gogoçka! Ne yapayım Tonya, dinlemiyorlar ki! Arkadaşlar, bir dakikanızı rica edeceğim. Duyulmamış, çılgınca bir şey hazırlanıyor. Henüz iş işten geçmiş sayılmaz. Benim de sizlerden dilediğim şu: Bu iş patlak verdiğinde, umarım birbirimizi, hattâ her birimiz kendi benliklerimizi kaybetmeyiz.» Gogokça, daha sonra alkışlarsın. Henüz söyleyeceklerim bitmedi. Köşelerde fısıldaşıp durmayın, beni dinleyin!»

«Üç yıl süren savaş boyunca, halk er geç, cepheyi geriden ayıran duvarın yıkılacağına, bir kan selinin herkesi ve her şeyi, geridekileri de içine alacağına inandı. Bu kan tufanı, devrimdir.»

«Devrim sırasında, bize savaşta olduğu gibi, size de, hayat bitmiş, kişisel olan her şey ortadan kalkmış, hiçbir canlı kalmamış, ölmek ve öldürmekten başka bir şey yapılmıyor, gibi gelecek. Hayatta kalıp, bu dönemle ilgili anıları okumaya yetişebilirsek, beş on yılda gördüklerimizin, birtakım insanla-

rın bir yüzyılda gördüklerinden çok olduğuna inanmaya başlayacağız.»

«Halkın kendi kendine harekete mi geçeceğini, yoksa her şeyin halk adına başkalarınca mı yapılacağını bilmiyorum. Bu kadar önemli olan olaylarda, bir tiyatro oyunundaki mantığı bekleyemeyiz. Her şeye karşın, benim devrime güvenim var. Bu tür olaylarda neden aramak anlamsız. Başlangıcı olmaz büyük gelişmelerin. Başlangıcı olanlar aile kavgalarıdır. Evdeki bütün tabak çanak kırıldığında, kavgayı kimin başlattığı düşünülür. Ama gerçekten evrensel olan olayların başlangıcı yoktur. Büyük olaylar biz farkında olmadan gelişirler, sanki hep oradaymışlar gibi, ya da gökten inmiş gibi. Ben de, Rusya'nın dünyadaki ilk sosyalist ülke olacağına inanıyorum. Bu gerçekleştiğinde, uzun bir süre boyunca sersemleyeceğiz. Kendimize geldiğimizde de, belleğimizi yitirmiş olacağız. Geçmişin bir bölümünü unutmuş olacağız ve olanaksız olanı açıklamaya çalışmayacağız. Yeni düzen, ufuktaki orman, tepemizdeki bulutlar kadar olağan gelecek bize. Her yanımızı kaplayacak. Başka hiçbir şey olmayacak.»

Bir süre daha konuştu ve tamamen ayıldı. Ama çevresinde söylenenleri hâlâ tam olarak anlayamıyor ve yerli yersiz karşılıklar veriyordu. Herkesin kendisine dostluk gösterilerinde bulunduğunu fark ediyordu ama, başını döndürmüş olan derin kederden bir türlü kurtulamıyordu. «Sağolun, sağolun,» dedi, «bu kadarı fazla. Ama, insan sanki ileride daha fazla sevmekten korkuyormuş gibi, şimdiden sevmekte acele etmemeli.»

Odadakiler kahkahaya boğuldular ve bu sözleri alkışladılar. Herkes onun söylediklerinde, bilerek yapılan bir şaka havası sezmişti. Yuri Andreyeviç ise,

nereye sığınacağını, patlak vermek üzere olan felâketten, gelecek karşısında duyduğu güçsüzlük duygusundan kurtulmak için ne yapacağını bilemiyordu. Ne adalete olan susamışlığı, ne de mutlu yaşamaya olan doğal eğilimi, ondaki bu duyguları dağıtamıyordu. Konuklar birer ikişer kalkmaya başlamışlardı. Hepsinin yüzleri yorgundu. Esneyip duruyorlardı.

Gitmeden önce, perdeleri araladılar. Pencereyi açtılar. Karşılarında sarımtrak bir şafak gördüler. Gökyüzü ıslaktı, toprak rengine çalan yeşilimsi bulutlarla yer yer lekelenmişti. Birisi, «Demek ki biz söylevler verirken fırtına çıkmış,» dedi.

Şura da onu onayladı, «Evet, gelirken yağmura tutulmuştum. Hemen kapağı buraya attım da kurtuldum.»

Henüz karanlık olan ıssız sokakta, yağmur damlaları pıt pıt diye ağaçların diplerine düşüyordu. Öte yandan, yağmurun sırılsıklam ettiği serçelerin uzun cıvıltıları da duyulmaktaydı.

Gökyüzünün bir başından ötekine bir çizgi çekiliyormuş gibi bir gökgürültüsü işitildi. Ardından bir sessizlik oldu. Sonra da dört tane gürültülü vuruş işitildi. Gecikmiş, beklenmedik vuruşlardı.

Gökgürültüsü, odadaki tozu, dumanı, bir anda silip süpürüverdi. Hayatı oluşturan unsurları herkes bir anda kavradı. Su, hava, mutlu olma isteği, toprak ve gökyüzüydü bunlar.

Sokak, birbirlerinden ayrılmakta olan arkadaşların sesleriyle dolmuştu. Biraz önce evde yaptıkları gibi, dışarıda da tartışmaya devam ediyorlardı. Sesler uzaklaşıyor, azalıyordu. Sonunda bütün sesler kesildi.

Yuri Andreyeviç, karısına, «Ne kadar geç olmuş! Gidip yatalım haydi. Doğrusunu istersen, bir tek seni, bir de babanı seviyorum,» dedi.

V

Ağustos ayı geçip gitti. Eylülün sonu gelmişti. Kaçınılmaz olaylar çok yakındı. Kış geliyor, insanlar bir takım uğursuzlukların olacağını seziyorlardı. Tıpkı sinmiş bir kış uyuşukluğu gibiydi bu, herkes de bundan sözediyordu.

Büyük soğuklardan korunmak için önlem almak, yiyecek, odun bulup bir yana yığmak gerekiyordu. Ama maddeciliğin göklere çıkarıldığı günlerde, maddenin kendisi bir kavrama dönüşmüştü. Yiyecek, odun diye bir şey yoktu ortada. Buna karşılık herkes, «beslenme sorunu»ndan, «ısınma sorunu»ndan sözediyordu.

Gelecek, bütün köklü alışkanlıkları ortadan kaldıracağa benziyordu. Kentlerde oturanlar bu gelecek karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Gerçi gelecek denilen şey kent çocuklarının buluşuydu, bunu onlar yaratmışlardı ama, yine de korkuyorlardı ondan.

Ortalıkta palavradan, aldatmacadan başka şey yoktu. Burjuvaların rahat yaşantısı aksıyor, çırpınıyor, bir yandan da, sendeleye sendeleye, önceden hazırlanmış uçurumlara doğru yol alıyordu. Doktora gelince, o, hayale kapılmıyordu. Eski günlerin, eski yaşayışın geri gelmemecesine geçip gittiğini biliyordu. Kendisinin de, çevresinin de, yok olacağını anlıyordu. Çetin sınavlara, belki de ölüme hazırlanmak gerekecekti. Bu hayatın son günlerinin eriyip gitmekte olduğunu görüyordu.

Küçük alışkanlıkları çalışmaları, kaygıları, ta-

saları olmasaydı, çıldırabilirdi. Karısı, çocuğu, para kazanmak zorunda oluşu onu kurtardı. Gündelik, ufak tefek, her zamanki işler, hastalarına gösterdiği ilgi sayesinde kurtuldu.

Adına gelecek denen bu canavarca işleyiş karşısında bir hiç olduğunu seziyor, bu gelecekten hem korkuyor, hem de onu seviyordu, gizli gizli gurur duymaktaydı. Tıpkı vedalaşırmış gibi, son kez bulutlara, ağaçlara, sokakta yürüyen insanlara, felâket altında inim inim inleyen kente bakıyordu. İşler düzelsin diye kendini feda etmeye hazırdı ama, hiçbir şey gelmiyordu ki elinden!

Gökyüzüne, yoldan gelip geçenlere bakıyordu. Arbat'ı Eski Ahırlar Sokağı'nın köşesindeki Rus Doktorları Derneği'nin eczanesi hizasından geçtiği zaman yapıyordu bunu.

Kutsal Haç Hastanesi'ndeki işine devam ediyordu. Kutsal Haç Derneği kapatılmıştı ama, hastanenin adı değişmemişti. Henüz yeni bir ad bulunamamıştı. Hastanede de, siyasal ayrılıklar başgöstermişti. Aptallıkları doktoru çileden çıkaran ılımlılar, kendisini tehlikeli buluyorlardı. Politize olmuş olanlarsa, doktorun yeterince «kızıl» olmadığını düşünüyorlardı. O bu gruplardan ne birincisine, ne de ikincisine katılmıştı. Birincisiyle ilişkilerini kesmiş, ikincisiyle de henüz ilişki kurmamıştı.

Hastanenin başhekimi doktora, mesleki görevlerinin dışında, istatistiklerin denetlenmesi işini de vermişti. Bu yüzden bir sürü soruşturma, araştırma belgelerini, ayrıntılı sorularla dolu bir alay bülteni doldurmak zorunda kalmıştı. Ölüm oranı, salgın hastalıkların gidişi, hastanede çalışanların maddi durumu, yurttaşlık görevlerine ne derece bağlı oldukları, seçimlere katılıp katılmadıklarından tutun da,

odun, yiyecek, ilâç gereksinimine kadar her şey, İstatistik Merkez Dairesi'ni ilgilendiriyordu. Bütün bunlara bir yanıt isteniyordu.

Jivago asistanların salonunda, bir pencerenin yakınındaki eski masasında çalışıyordu. Karşısında yığılı duran türlü kâğıtlar arasında kendine bir yer açıyordu. Bazan da, birden aklına esiveriyor, her gün tuttuğu tıbbî notların yanısıra, bir tür günlük de tutuyordu. Buraya, günün olaylarıyla ilgili düşüncelerini yazıyordu. Günlüğünde, şiir, düzyazı, kısacası her şeyden biraz vardı.

Beyaza boyanmış, aydınlık, güneşli salon, sonbaharda görülen o tatlı ışığa gömülmekteydi. Sabahları erkenden etraf yine buz tutuyor, sonra günlük güneşlik oluveriyordu.

Doktor masasının başına geçip oturuyor, kalemini hokkaya batırıyor, hayallere dalıyor, yazı yazıyordu. Öte yandan, salonun büyük pencerelerinin önünden sakin sakin kuşlar geçiyor, bunların sessiz gölgeleri içeriye vuruyordu. Bu gölgeler doktorun hareket halindeki ellerini, masayı, üzerinde duran kâğıtları, döşemeyi, duvarları kaplıyorlar, sonra hiç gürültüsüz kayboluveriyorlardı.

O sırada laboratuvar görevlisi içeriye girerek, «Çınar yapraklarını dökmeye başladı,» dedi. «Yağmura, rüzgâra dayandı zavallı ama, hava dona çekince dayanamadı artık.»

Doktor başını kaldırdı. Pencerenin önünde uçuşmakta olan esrarengiz kuşların, işte bu ağacın ateş rengi yaprakları olduğunu gördü. Bunlar uçuşuyor, havada bir süre duruyor, sonra hastanenin önündeki çimenliğe, ağaçların uzağına düşüyordu. Hepsinin de eğrilip bükülmüş, turuncu yıldızları andıran bir hali vardı.

Laboratuvar görevlisi sordu, «Pencerelerin aralıklarını tıkadılar mı acaba?»

«Hayır,» diye karşılık verdi Yuri Andreyeviç ve yazmaya devam etti.

«Niçin? Zamanıdır artık.»

Yuri Andreyeviç karşılık vermedi, önündeki işe dalmıştı.

«Ah, Tarasyuk hâlâ burada olsaydı! Ne yazık ki gitti. Çok becerikli adamdı doğrusu. Kundura onarır, bozulan saatleri yapardı. Elinden her iş gelirdi. İstediğini de anında bulurdu. Bana kalırsa, pencere işini hemen halletmeli. Hattâ biz kendimiz de yapabiliriz bunu.»

«Macun yok ki.»

«Macun da yaparız, ne olacak! İşte tarifi burada.»

Sonra da tebeşirle keten yağını birbirine karıştırıp nasıl macun hazırlanacağını anlattı.

«Ama, sizi rahatsız ediyorum galiba,» diyerek öteki pencerenin önüne gitti. Orada şişeleri, preparatlarıyla uğraşmaya başladı. Derken akşam oldu. Biraz sonra, «Gözleriniz kör olacak. Ortalık kararadı. Işıklar yanmayacak bu akşam, gidelim artık,» dedi.

«Benim biraz daha işim var. Yirmi dakikalık bir şey.»

«Karısı hastanede çamaşırcılık yapıyor.»

«Kimin karısı?»

«Tarasyuk'un.»

«Biliyorum.»

«Oysa Tarasyuk'un nereye gittiğini bilen yok. Dünyayı dolaşıyor. Bu yaz iki kez misafir geldi bize. Hastaneye de uğradı. Şimdi köydeymiş. Yeni yaşantıyı kuruyormuş orada. O da caddelerde, trenlerde

gördüğümüz Bolşevik askerleri gibi yani. Ama, işin önemli yanı ne biliyor musunuz? Tarasyuk'tan sözediyorum yani. O adamın elinden her iş geliyor. Hiçbir şeyi yanlış yapmaz o. Hangi işe el atsa başarır. Savaşta da öyle yapmış. Savaşı da, sanki başka bir işmiş gibi, iyiden iyiye incelemiş. Bir süre sonra da, keskin bir nişancı oluvermiş. Siperlerde, baskın yapmak gerektiği zaman... Şöyle bir bakar! Elini uzattı mı tamam. Bir sürü de nişan almış ama, cesaretinden ötürü değil de, ustalığından dolayı. Attığı hiçbir mermi boşa gitmiyormuş. Zaten öyledir o adam. Hangi işi yapsa iyi yapar. Savaşa da öylece merak sardırmış işte. Silâh kullanmanın güç demek olduğunu, insanı başkalarının gözünde yükselttiğini görmüş. O da kendi başına bir güç haline gelmek istemiş. Zaten silâhlı bir adam, başka herhangi bir adam gibi değildir ki. Eskiden onun gibi keskin nişancılar eşkiya olurlardı... Ama, şimdi gelin de tüfeğini onun elinden almaya kalkın bir! Günün birinde, ateşkes emri verildi. O da ateşi kesiverdi. İşte, bütün hikâye bu.»

Laboratuvar görevlisi yine pencerenin önüne döndü, şişelerini, kavanozlarını yine karıştırmaya, sallamaya başladı. Sonra sordu:

«Sizin ocakçıdan ne haber?»

«Çok teşekkür ederim onu gönderdiğin için. Çok yaman adam doğrusu. Hegel'le Benedetto Croce hakkında belki bir saat konuştuk.»

«Bundan doğal ne olabilir? Felsefe doktorudur. Heidelberg Üniversitesinden mezundur o. Nasıl, soba çekiyor mu bari?»

«Berbat!»

«Tütüyor mu yine?»

«Hem de nasıl!»

«Boruyu yanlış takmış olacak. Boruyu sobaya iyice sokmak gerek. O yalnızca şöyle üstünkörü tutturmuş olacak.»

«Bizim soba Hollanda malı. Ama, nasıl tütüyor, anlatamam.»

«Dedim ya, boruyu yanlış takmış olacak. Ah, Tarasyuk olsaydı! Ama sabredin, şu koca Moskova kenti bile bir tek günde yapılmamış ki. Soba yakmak, piyano çalmaya benzemez. Öğrenmek gerek bu işi. Odununuz var mı?»

«Odunu kim kaybetmiş ki ben bulayım?»

«Durun, bir kilise hademesi var, onu göndereyim size. Bu adamın sanatı odun çalmak. Gidip bahçe çitlerini, tahta perdeleri söküyor, odun diye satıyor. Ama, haberiniz olsun, iyi pazarlık etmelisiniz ha! Korkunç para istiyor çünkü. Ya da, temizlikçi kadını göndereyim size. Yatakları, duvarları, eşyayı da ilâçlar aynı zamanda.»

Kapıya inip paltolarını giyerek dışarıya çıktılar. Doktor sordu: «Neden yollayacaksınız o kadını? Bizim evde tahtakurusu filan yok ki.»

«Tahtakurusunu da nereden çıkardınız şimdi? Ben ne diyorum, siz ne anlıyorsunuz! Odundan sözediyorum, odundan. Tahtakurusundan değil. Bu kadın ticaret yapıyor. Ev satın alır, kereste satın alır, sonra bunlardan yakacak odun çıkarır. Dürüst esnaftır ha! Aman, dikkat edin, ayağınız bir yere takılmasın! Her yan zifiri karanlık. Eskiden bu mahallede gözü kapalı dolaşabilirdim. Yerdeki ufak taş parçalarını bile ezbere bilirdim. Preçistenski mahallesinde doğdum ben. Ama çitleri, tahtaperdeleri yıktıklarından beri hiçbir tarafı tanıyamaz oldum. Gözüm açıkken bile, tanımadığım bir kentteyim sanki. Ama insan nelere rastlamıyor, bir bilseniz! Ağaçlar

arasında bahçe masaları, yarı yarıya çürümüş bahçe sıraları, daha neler neler! Geçen gün, küçük bir arsanın yakınında dolaşıyordum. Üç yol kavşağı bir yerdi burası. Derken, bir kocakarı gördüm. Yüz yaşındaydı belki. Elindeki değnekle yeri kazıyordu. «Ne haber nine?» dedim, «balık avına gideceksin de, solucan mı arıyorsun yoksa?» Hiç istifini bozmadan karşılık verdi, «Hayır, mantar arıyorum, mantar. Hani, yemeğini pişirirler ya, işte o mantardan arıyorum.» Gerçekten de, kent ormana döndü. Her taraf çürük yaprak kokuyor, her tarafta da mantar bitecek neredeyse.»

«Bildim orasını. Gümüş Sokağıyla Molçanovka arasında, değil mi? Ne zaman oradan geçsem, tuhaf bir şeyle karşılaşırım. Ya, belki yirmi yıldır görmediğim birine rastlarım, ya da yepyeni bir şey keşfederim. Söylentilere göre, bu sokağın köşesinde yoldan geçenleri soyuyorlarmış. Hiç şaşmam doğrusu. Orası böyle işler için biçilmiş kaftan. Smolensk Caddesindeki dar aralıklara çıkan o kadar çok yol var ki! Yolunuzu kesip paranızı alırlar, üstünüzü soyarlar, sonra fıyarlar. İşin yoksa hırsızı ara da bul!»

VI

Gerçekten de, Jivago kentin bu köşesinde en beklemediği manzaralarla karşılaşmıştı. Güz sonlarına doğru, yani ekim ayındaki çarpışmalar henüz başlamadan, soğuk, karanlık bir akşam buradan geçmiş, yolda yürürken ayağı, yerde yatan bir adama takılmıştı.

Adam sokağın köşesinde upuzun yatmaktaydı, bayılmıştı. Kaldırıma enlemesine uzanmış, kollarını iki yana açmıştı. Başı bir kapının eşiğine dayalıydı.

Ayakları kaldırımın kenarından aşağıya sarkmıştı. Arada bir hafif hafif inliyordu. Doktor onu ayıltmaya çalıştı. Sorduklarına adam anlaşılmaz mırıltılarla karşılık verdi. Sonra yine kendinden geçti. Başındaki yaradan kan akıyordu. Doktor onu şöyle çabucak muayene edince, kafatası kemiklerinin sağlam olduğunu gördü. Yaralı adam, silâhlı bir saldırıya uğramıştı herhalde. İki, üç kez, «Çantam, çantam nerede?» diye mırıldandı.

Doktor, Arbat'taki bir eczaneye giderek Kutsal Haç Hastanesindeki nöbetçi arabacıya telefon etti. Yabancı adamı arabaya koyup hastaneye götürdü.

Meğer yaralı, tanınmış bir politikacıymış. Jivago onu tedavi etti. Yıllar boyunca adam onu korudu, başını birçok dertten kurtardı. Herkesin birbirinden kuşkulandığı o yıllarda, bu gibi dertler hiç de eksik değildi.

VII

Bir pazar günüydü. Yuri Andreyeviç hastanede nöbetçi olmadığı için yapacak işi yoktu. Antonina Aleksandrovna'nın önerisini gerçekleştirerek, Sivtsev Vrajek'teki evlerinde kışı geçirmek için üç odaya yerleşmişlerdi.

Soğuk, rüzgârlı bir gündü. Gökte iri kar bulutları vardı. Ayrıca hava kapalı, hem çok kapalıydı.

Sobaya daha sabahleyin odun atmışlardı. Soba yine tütmeye başlamıştı. Tonya soba yakmaktan anlamıyordu ama, sürekli, yersiz, saçma birtakım fikirler ileri sürüp duruyordu. Nyuşa, elinde yaş odunlarla uğraşıp duruyordu. Doktor da olup bitenleri seyretmekteydi. Ne yapmak gerektiğini biliyor, işi kendisi görmek istiyordu ama, karısı onu hafifçe

omuzlarından tutup, odadan dışarıya çıkarıyor, «Haydi sen odana git,» diyordu. «Zaten işler ters gidiyor, bir de sen gelip bize ayakbağı olma. Sen fikir ileri sürdükçe işler daha da çatallaşıyor, görmüyor musun?»

Sobanın tersliği tutunca, pazar günü için yapılan tasarılar alt üst olmuştu. Ev halkı akşam olmadan işlerini yoluna koymayı, gece de serbest kalmayı düşünmüştü. Şimdi bunlar suya düşmüştü artık. Öğle yemeği gecikmişti. O günkü başka birtakım küçük sorunlar arasında, başını sıcak suyla yıkayamamak da vardı.

Bir ara soba öylesine tütmeye başladı ki, herkes nefes alamayacak hale geldi. Şiddetli bir rüzgâr bütün dumanı odanın içine dolduruyordu. Havada kara bir is bulutu dolaşmaktaydı.

Yuri Andreyeviç bütün ev halkını bitişik odalara gönderdikten sonra, pencerenin üst camını açtı. Sobadaki odunların yarısını boşalttıktan sonra, içeride kalan odunların arasına talaş, yonga yerleştirdi.

Pencerenin üst camından odanın içine şerin bir rüzgâr doluverdi. O zamana kadar hafif hafif sallanmakta olan perde havalara uçtu. Masanın üstündeki birkaç kâğıt havalandı. Uzaklarda bir kapı küt diye kapandı. Sonra rüzgâr, tıpkı fare kovalayan bir kedi gibi, içeride kalan dumanları bir anda yok ediverdi.

Derken, odun alev aldı, çatırdamaya başladı. Alevlerin etkisiyle, sobanın hızlı hızlı soluk alır gibi bir hali vardı. Sobanın demir kaplamasında yer yer kızıllıklar belirdi. Duman azaldı, sonra büsbütün kayboldu.

Odanın içi aydınlandı. Laboratuvar görevlisinin verdiği öğüt üzerine, Yuri Andreyeviç'in aralıklarını

tıkadığı pencereler buğulanmaya başladı. Macunun ılık, yağlı kokusu, tıpkı bir dalga gibi her yanı kapladı. Bu arada, küçük küçük kesilip sobanın yanına dizilmiş olan öteki odunların kokuları da fark ediliyordu.

İşte tam o sırada, tıpkı pencerenin üst camından içeriye giren rüzgâr gibi, Nikolay Nikolayeviç bir anda odaya girdi.

«Sokaklarda çarpışmalar oluyor,» dedi. «Geçici hükümetten yana olan denizcilerle, Bolşevikleri tutan garnizon askerleri çarpışıyorlar. Her sokak başında savaş oluyor. O kadar çok yerde ayaklanma başlamıştı ki, saymakla bitmez. Gelirken iki üç kez, ben de kendimi çarpışmaların orta yerinde buldum. İnsan düz yoldan gidemiyor. Hep dolaşmak zorunda. Haydi, Yura, çabuk giyin de çıkalım. Görmemiz gerek bunu. Tarih bu işte. İnsan böyle bir şeye ömründe bir kez rastlar.»

Böyle diyordu ama, yine de oturup iki saat çene çaldı. Derken, hep birden sofraya oturdular. Tam Nikolay Nikolayeviç doktorla birlikte oteline dönmeye hazırlanıyordu ki, Gordon geldi. O da tıpkı Nikolay Nikolayeviç gibi ansızın girmişti odanın içine, aynı haberleri getirdi.

Ama bu arada olaylar gelişmişti, yeni yeni ayrıntılı haberler vardı. Gordon, tüfek ateşinin arttığını, yoldan geçenler arasında serseri kurşunlarla ölenler olduğunu söylüyordu. Dediğine bakılırsa, kentte ulaşım tamamen durmuştu. Jivago'ların sokağına mucize sonucu ulaşmıştı ama, arkasından yol yine tıkanmıştı.

Nikolay Nikolayeviç itirazlara kulak asmadı. Mutlaka dışarıda olup bitenleri görmek istiyordu, ama, bir dakika bile geçmeden geri döndü. «Sokağa

çıkmak olanaksız,» dedi. «Her yanda kurşunlar vızıldıyor. Evlerin köşesine çarpıp tuğla, sıva parçaları kopanıyor. Sokakta kimsecikler yok.»

O günlerde küçük Saşa da soğuk aldı. Yuri Andreyeviç çok öfkelenmişti, «Belki yüz kere söyledim size, çocuğu sobaya bu kadar yaklaştırmayın diye,» diyordu. «Fazla sıcak, soğuktan yüz kat zararlıdır.»

Saşa'nın boğazı ağrıyordu. Ateşi çok yükselmişti. İkide bir midesi bulanıyordu. Bu durum karşısında, çocuk kusmaktan da müthiş korkuyordu.

Doktor oğlunun boğazını muayene etmek istiyordu ama, çocuk her defasında babasının elini itiyordu. Ağzını kapıyor, sonra ağlamaya, boğulurcasına öksürmeye başlıyordu. Güzellikle yola getirmeye çalıştılar, olmadı. Gözünü korkutmayı denediler, yine olmadı. Yalnız, bir ara biraz sakinleşti, ağzını ardına kadar açarak esnemek tedbirsizliğini gösterdi. Doktor hemen fırsattan yararlandı, çocuğun ağzına bir kaşık sokarak boğazını muayene etti. Çocuğun boğazı kızarmış, bademcikleri şişmiş, iltihaplanmıştı. Yuri Andreyeviç bu durumu görünce telâşlandı.

Biraz sonra yine türlü kurnazlıklarla Saşa'nın boğazından biraz iltihap alabildi. Aleksandr Aleksandroviç'in bir mikroskobu vardı. Bunu kullanarak yaptığı incelemede, çocuğun hastalığının difteri olmadığını anladı.

Ama, üç gece sonra, Saşenka'nın boğazı tıkandı. Yalancı bir difteri nöbetiydi bu. Çocuk ateş gibi yanıyor, büyük güçlükle soluk alabiliyordu. Yuri Andreyeviç çocuğun yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu. Tonya ise, oğlunun öleceğini sanıyordu. Sık sık Saşa'yı kucaklarına alıp odada dolaştırıyorlar, o zaman biraz iyileşiyordu.

Saşa için süt, biberona koymak için karbonat ya da maden suyu bulmak gerekiyordu ama, sokak çarpışmaları hâlâ bütün hızıyla devam etmekteydi. Tüfek, hattâ top ateşinin bir türlü arkası kesilmiyordu. Yuri Andreyeviç canını tehlikeye koyup çarpışma bölgesini aşabilse de, sakin mahallelerde en ufak bir hayat belirtisi bile bulamayacaktı. Kentte hayat tamamen durmuştu sanki.

Bununla birlikte, ne olacağı şimdiden belliydi. Her yerde, işçilerin baskın çıktığı söyleniyordu. Denizciler yine çarpışmaya devam ediyorlardı ama, birbirlerinden ayrı düşmüşlerdi. Üstelik kumandanlarıyla da hiçbir ilgileri kalmamıştı.

Sivtsev Vrajek mahallesi devrimci güçlerin hareket alanı içindeydi. Bunlar Dorogomilovo'dan gelip kentin merkezine doğru ilerliyorlardı. Batı cephesinden gelen askerlerle çok genç işçiler sokağın bir kenarından ötekine siperler kazmışlar, öte yandan da, civardaki evlerde oturanlarla dostluk kurmuşlardı. Pencereden bakan, sokağa çıkan oldu mu, hemen takılıp şakalaşıyorlardı. Kentin bu kesiminde hayat yavaş yavaş canlanmaktaydı.

Gordon'la Nikolay Nikolayeviç tam üç gün Jivago'ların evinde zorunlu olarak kaldıktan sonra çıkıp gittiler. Yuri Andreyeviç tam çocuğunun hasta düştüğü o acı günlerde onların da evde olmalarından memnundu. Hattâ Tonya, zaten evde çarpaşık olan durumu, böyle apansız gelerek büsbütün karıştırdıkları için onlara kızmak şöyle dursun, memnun bile olmuştu. Yalnız, ev sahiplerine olan minnetlerini göstermek için konukların her ikisi de, kendilerini durmadan konuşmak zorunda hissediyordu. Tam üç gündür dinlediği bu boş konuşmalardan sonra, Yuri Andreyeviç öyle yorgun düşmüştü ki, onlar gidince sevindi.

VIII

İkisinin de, gidecekleri yere sağ salim varmış olduklarını öğrendiler. Bununla birlikte, her şeyin yatıştığı hakkında dolaşan haberlerin zamansız olduğunu da bu arada öğrenmişlerdi. Çarpışmalar birkaç merkezde sürüyordu. Bazı mahallelere gitme olanağı yoktu. Doktor da bu yüzden hastaneye gidemiyordu. Hastaneyi özlemeye başlamıştı. Masanın gözüne koyduğu günlüğüne, tıp notlarına bir an önce kavuşmak istiyordu.

Herkes ancak evlerinin yakınlarındaki yerlere gidip ekmek alabiliyordu. Sokaktan elinde süt şişesiyle geçen birini gördüler mi hemen durduruyorlar, «Sütü nereden bulabildiniz?» diye soruyorlardı. Bazan tüfek ateşi bütün kentte birdenbire yeniden başlıyor, kalabalık dağılıveriyordu. Herkes, iki düşman tarafın görüşmelerde bulunduğunu sanıyordu. Bu görüşmelerin nasıl geçtiği, şarapnellerin sık ya da seyrek olarak patlayışlarından belli oluyordu.

Ekim sonlarında bir gün, gecenin saat onuna doğru, doktor sokakta ilerlemekteydi. O yörede oturan bir meslekdaşını, çok da önemli olmayan bir iş için görecekti. Öteden beri hareketli, kalabalık olan mahalle, hemen hemen ıssızdı. İnsan sokaklarda ancak bir iki kişiye rastlayabiliyordu.

Yuri Andreyeviç hızlı hızlı yürüyordu. Yılın ilk karı yağmaya başlamıştı. Toz gibi, seyrek bir kardı bu, rüzgârın esişine uygun olarak havada oynaşıyordu. Rüzgâr giderek hızlandı, sonunda fırtına halini aldı.

Yuri Andreyeviç o sokaktan bu sokağa sapıp duruyordu. Ne kadar dolaştığının farkında değildi. Tam

o sırada kar daha şiddetli yağmaya başladı. Fırtına da arttıkça arttı.

Hem manevi dünyada, hem de maddî dünyada «bir şeyler oluyordu». Yanıbaşında, uzakta, yerde, gökte bir şeyler oluyordu. Uzaktan uzağa, son direnişlerini gösteren savaşçıların silâh sesleri duyuluyordu. Ufukta artık sönmek üzere olan yangınların ışıkları görülmekteydi.

Bir yol kavşağında, küçük bir çocuk, koltuğunun altında baskıdan yeni çıkmış gazetelerle, «Son haberler!» diye bağırarak doktorun yanından geçti.

Doktor bir gazete aldı, paranın üstünü çocuğa bıraktıktan sonra, bir havagazı fenerinin altına giderek gazetenin manşetlerini okumaya başladı.

Özel bir baskıydı bu, kâğıdın yalnız bir yüzüne basılmıştı. İçinde Petersburg'dan gönderilmiş bir hükümet bildirisi vardı. Rusya'da bir Halk Komiserleri Sovyeti kurulduğu, Sovyet iktidarının başa geçtiği, bundan böyle ülkenin proletarya diktatörlüğüyle yönetileceği bildiriliyordu. Bunun ardından da, yeni hükümetin ilk kararnameleri, telgrafla, telefonla alınmış daha başka haberler geliyordu.

Tipi doktorun gözlerine çarpıyor, satırları gri renkli bir kar tabakasıyla örtüyordu. Ama, görmesine engel olan bu değil, yaşadığı anın büyüklüğü, evrenselliğiydi. Bir türlü kendine gelemiyordu.

Gazeteyi okumaya devam edebilmek için, kardan uzak bir yer aramak üzere sağa, sola bakındı. Sonunda yine, Gümüş Sokağıyla Molçanovka'nın köşesindeki o yere düştü. Burada beş katlı büyük bir ev vardı. İçeride yanan elektrik ışığı camlı sokak kapısından sokağa vurmaktaydı.

Kapıdan içeriye girince, kendini geniş bir sofada

buldu. Orada bir elektrik ampulünün altında durup haberleri okumaya başladı.

O sırada üst katta ayak sesleri işitildi. Birisi, sanki çekiniyormuş gibi arasıra durarak, aşağıya inmekteydi. Sonunda vazgeçti, geri döndü, merdivenleri koşa koşa çıktı. Bir kapının açıldığı, sonra iki kişinin konuştuğu işitildi. Merdiven boşluğunda yankılanan bu sesler öylesine değişmişti ki, konuşanların kadın mı, erkek mi oldukları belli değildi. Sonra kapı kapandı, yukarıya çıkmış olan adam daha kararlı adımlarla yine aşağıya inmeye başladı.

Yuri Andreyeviç gazetesini okumaya dalmış olduğu için, gelenin kim olduğunu görmek üzere başını kaldırmak niyetinde değildi ama, adam aşağıya inince birden durdu. Yuri Andreyeviç de başını kaldırıp adamın yüzüne baktı.

Karşısında, geyik derisinden bir palto, aynı deriden de bir kalpak giymiş yirmi yaşlarında bir delikanlı vardı. Yüzünün çizgilerinden, Kırgız olduğu, üstelik soylu bir aileden geldiği anlaşılmaktaydı.

Delikanlı yanılmıştı herhalde, Yuri Andreyeviç'i bir başkası sanıyordu. Doktoru tanıyormuş da, onunla konuşmaktan korkuyormuş gibi, çekingen bir tavırla duruyordu. Yuri Andreyeviç duruma bir son vermek, ötekinin geçip gitmesini sağlamak için ona soğuk soğuk baktı.

Delikanlı kızarıp bozardı, tek söz söylemeksizin sokak kapısına doğru ilerledi. Orada dönüp bir kez daha doktora baktıktan sonra, dışarıya çıkıp kapıyı kapattı.

On dakika sonra, Yuri Andreyeviç de sokağa çıktı.

Delikanlıyı da, ziyarete gideceği meslekdaşını da unutmuştu. Belleği, okumuş olduğu şeylerle dolu,

evinin yolunu tuttu. O sırada, o dönemde çok önemli, ama aslında önemsiz olan bir durumla karşılaştı: Kaldırımın üzerinde tahtalardan, kirişlerden oluşmuş bir yığın duruyordu. Kentin varoşlarında bir ev yıkılmış, çıkan tahtalar da yakacak diye kullanılmak üzere resmî bir daireye verilmişti. Yalnız, kentte öyle büyük bir yakacak kıtlığı vardı ki, bu tahtaların başında silâhlı bir nöbetçi bekliyordu.

Yuri Andreyeviç yığının sokağın loş yanına rastlayan kısmına yaklaştı. Nöbetçinin arkasını dönmesinden yararlanarak, kocaman bir kalas yakaladı, omuzuna vurduğu gibi duvar diplerinden yürüyerek, kimseye görünmemeye çalışarak eve geldi.

Tam da zamanında yapmıştı bu işi. Evde hiç odun kalmamıştı. Kalas testereyle kesilip baltayla yarılınca, koskoca bir odun yığını oluştu. Yuri Andreyeviç sobayı yakmaya hazırlanırken, Aleksandr Aleksandroviç de, ısınmak için sobanın yanındaki bir koltuğa oturdu. Yuri Andreyeviç, cebinden gazeteyi çıkarıp kaynatasına uzattı:

«Okumadınızsa, buyrun okuyun.»

«Dur da okuyayım sonuna kadar. Hem okuyup hem seni dinleyemem ki.»

Yuri Andreyeviç kendi kendine konuşuyor, Aleksandr Aleksandroviç ise, damadının kendisine bir şeyler söylediğini sanıyordu.

IX

Kış, herkesin beklediği biçimde gelip çattı. Sonradan gelecek olan iki kıştan daha az korkunçtu ama, yine de kıtlık getiren, korkunç bir kış oldu bu. İnsanların alışkanlıkları altüst olmuştu. Herkes ölmemek için var gücüyle çabalıyordu.

Birbiri ardı sıra böyle korkunç tam üç kış gelip geçti. 1917 sonunda olduğu sanılan olayların da bir kısmı daha sonra oldu sanki. Bu üç kış birbirine iyice kenetlenmişti, insan bunları birbirinden güçlükle ayırdedebiliyordu.

Eski yaşantıyla yeni düzen henüz bağdaşamamıştı. Ertesi yılki iç savaş sırasında olduğu gibi, aralarında henüz o kudurmuşçasına düşmanlık başlamamıştı ama, bağlar giderek kopuyordu.

Her yanda, binalarda, kurumlarda, bürolarda, resmî dairelerde harıl harıl atamalar yapılıyordu. İşlerin başında bulunanların hepsi değiştirilmekteydi. Her yanda çok geniş yetkilere sahip komiserler göreve getiriliyordu. Bunlar, sırtlarında meşin ceket, ellerinde de tabanca, etrafı sindirmek için, her tür önleme başvuruyorlardı. Sakalları bir karış uzamış, gözleri uykusuzluktan şişmişti.

Bu komiserler, küçük burjuvaları çok iyi tanıyorlardı. Bu sınıfta, ufak memurlar, başkalarına boyun eğmeye alışmış birtakım insanlar vardı. Komiserler bu gibilere karşı amansızdı. Bunlara tıpkı suçüstü yakalanmış hırsız gibi davranıyorlardı.

Bu adamlar, programları gereği, her şeye karışıyorlardı. Bütün kurumlar, bütün topluluklar, birbiri ardından bolşevikleştiriliyordu.

Kutsal Haç Hastanesi'nin adı değiştirilmiş, «2 no.lu Bölge Hastanesi» olmuştu. Orada çalışanların birçoğu işten çıkarılmış, bir bölümü de artık burada çalışmayı anlamsız bularak, istifa etmişlerdi. Bunlar, zaten dışarıda rahatça geçimlerini sağlayan doktorlardı. Seçkin insanlardan oluşan bir müşteri toplulukları vardı. Hepsi sözü sohbeti yerinde, gittikleri her yerde şımartılan kişilerdi. İstifalarına bir protesto tavrı da vermişlerdi. Yerlerinde kalanlara yük-

sekten bakıyorlar, hattâ onlara karşı bir tür boykot ilân etmiş bulunuyorlardı. İşlerinin başında kalıp hor görülenler arasında Dr. Jivago da vardı.

Karı koca arasında geceleri şu türden konuşmalar oluyordu:

«Çarşamba günü Doktorlar Birliği'nin mağazasına uğramayı sakın unutma. Patates dağıtacaklar. Bize de iki çuval verecekler. Saat kaçta işimin biteceğini sana söyler, gelir yardım ederim. Kızağı ancak iki kişi olursak itip yürütebiliriz.»

«Peki, Yura, bir biçimde hallederiz. Sen git yat artık, geç oldu. Dinlenmen gerek.»

«Hastalık salgını gittikçe yayılıyor. Halk bitkin halde olduğu için hastalığa dayanamıyor. Senin için de, baban için de endişeleniyorum. Bir şeyler yapmak gerek, ama ne? Tedbirli olmamız, daha dikkatli davranmamız gerek. Dinle beni. Ne o? Uyuyor musun yoksa? Kendimi düşündüğüm yok. Bana bir şey olmaz. Ama, yine de, hastalanırsam, sakın saçma sapan işler yapma. Beni burada tutma, hemen hastaneye gönder.»

«Aman, Yura! Delirdin mi sen? Niçin hep en kötü olasılığı düşünüyorsun?»

«Ha, sonra, kimseye güveneyim deme. Artık ne namuslu insan kaldı, ne de güvenilir arkadaş. Darda kalırsan yalnız Siçujkin'e başvur. O da, becerebilirse elbet. Uyumuyorsun değil mi? Bizim doktor arkadaşlar da ceplerini doldurmak için istifayı basıp gittiler. Şimdi birtakım duygulardan, ilkelerden dem vuruyorlar. Sokakta rastlasan selâm vermeyecekler neredeyse. «Hâlâ onlarla mı çalışıyorsun?» diye sorup kaşlarını çatıyorlar. Evet, onlarla çalışıyorum, her tür yoksunluğa da katlanıyorum. Bizi bu yoksunluklar karşısında bırakmış olan insanlara karşı da yalnızca saygı besliyorum.»

X

Halk uzun zaman bulgur çorbasıyla, ringa balıklarının kafalarından yapılan çorbayla karnını doyurdu. Ringa balıklarının gövdeleri de tavada kızartılıp esas yemek olarak yeniyordu. Arpayı, buğdayı, tane halinde yiyenler vardı. Kimi de lapa yapıp yiyordu.

Antonina Aleksandrovna'nın öğretmen arkadaşlarından biri, ona, sobanın içinde nasıl ekmek pişirileceğini öğretti. Tonya'nın asıl amacı, fazla ekmek pişirip satmak, böylece kazanılacak parayla, yine büyük sobayı yakmaya devam etmekti. Hem bunu gerçekleştirebilirlerse, tüten, iyi ısıtmayan, ısıyı tutmayan küçük sobayı yakmaktan da kurtulmuş olacaklardı.

Antonina Aleksandrovna ekmekleri iyi pişiriyordu ama, fazlasını satmak için yaptığı tasarı suya düştü. Bütün bu işlerden vazgeçip yine o mendebur küçük sobayı yakmaları gerekti. Jivago'ların hayatı oldukça zahmetliydi.

Yuri Andreyeviç bir sabah yine her zamanki gibi kalkıp işine gitti. Evde epi topu iki odun kalmıştı. Tonya da kürk mantosunu giyerek «çarşıya çıktı.»

Çevredeki sokaklarda yarım saat dolaştı. Buralara kent dışından köylüler geliyor, sebze, patates getiriyorlardı. Onun için, tam zamanında orada olmak gerekiyordu. Bazan polisler bu köylüleri çeviriyorlar, ellerinden yiyecekleri alıyorlardı.

Genç kadın sonunda aradığını buldu. Sırtına kürk giymiş gürbüz bir delikanlı, kızağını oyuncak gibi kolayca iterek, Antonina Aleksandrovna'nın ar-

dı sıra Gromeko'ların evinin bahçesine kadar geldi.

Kızağın içinde, hasırların altına saklı cılız bir yığın odun vardı. Antonina Aleksandrovna, bu odunun iyi yanmadığını, yaş, kötü cins olduğunu iyi biliyordu ama, yapacak başka şey yoktu.

Genç köylü, beş altı defada odunları üst kata çıkardı. Karşılığında da, Antonina Aleksandrovna'nın küçük aynalı dolabını alıp götürerek kızağın üzerine yerleştirdi. Genç karısına armağan edecekti bunu. Aşağıya inerken piyanonun yanından geçti, «Yakında patates de gelecek, bu piyanoya ne vereyim?» diye sordu.

Eve dönünce bu alışverişi öğrenen Yuri Andreyeviç, bu yüzden karısına hiç sitem etmedi. Aynalı dolabı parçalayıp odun niyetine yakmak daha kestirme bir yol olurdu ama, bunu yapmaya kıyamazlardı elbet.

Tonya kocasına sordu: «Masanın üstünde duran mektubu gördün mü?»

«Başhekimden gelen mektubu mu? Konuştular benimle, haberim var. Hasta bir kadın varmış da. Gidip göreceğim mutlaka. Biraz dinleneyim de. Ama oldukça uzakta oturuyormuş, Zafer Takı'nın yakınında. Adresi de olacaktı bende ya.»

«Vizite ücreti de tuhaf. Hastayı muayene edince sana ya bir şişe Alman konyağı, ya da bir çift çorap vereceklermiş. Hoşa gidecek şeyleri biliyorlar bakıyorum. Kim acaba bu insanlar? Hangi dönemde yaşadığımızdan haberleri yok. Yeni zengin olsalar gerek.»

«Evet. Devlet girişimcisiymiş adam.»

Devlet özel ticareti kaldırmıştı ama, kıtlık dönemlerinde, bu gibi girişimcilerin iş görmelerine göz yu-

muyordu. Bunlar hükümete gerekli malları bulup teslim ediyorlardı.

Yalnız, bunlar arasında, ne el konan eski firmaların patronları vardı, ne de zengin mal sahipleri. Bu gibiler yedikleri darbenin altından kalkamamışlardı. Devlet girişimcileriyse, yeni yeni türemiş, savaş ve devrim sayesinde sivrilmiş kişilerdi. Yepyeni, köksüz, gelgeç kimselerdi bunlar.

Sokakta kalın bir kar tabakası vardı. Bazı yerlerde kar alt katların pencerelerine kadar yükselmişti. Sokaklarda, yiyecek biraz öteberi almış canlı cenaze gibi insanların, aldıklarını sırtlarında, ya da tahtadan yapılmış kızaklarda taşıdıkları görülmekteydi. Arabalara hemen hemen hiç rastlanmıyordu.

Bazı dükkânların üzerlerinde eski tabelalar hâlâ olduğu gibi duruyordu. Bakkaldan kasaba kadar her tür dükkân vardı ama, kapalıydı. Kepenklerin arkasında da hiçbir şey yoktu.

XI

Doktorun hastaya çağrılmış olduğu ev, Tver Kapısı'nın yanında, Brestlitovsk Sokağının sonundaydı. Kışla suratlı, eski bir yapıydı bu. Kapısının karşısına düşen avluda birbirlerine merdivenlerle bağlı üç kath bir balkon vardı.

Kiracılar, mahalle meclisinin bir kadın temsilcisiyle birlikte, toplanmışlardı. O sırada bir askerî kurul çıkageldi. Kurul başkanı, mahalle meclisi temsilcisine, «Siz bir dakika ayrılmayın,» dedi, arama uzun sürmez, kiracılar da aramalar bittikten sonra hemen gelir, toplantıya devam ederler.»

Aramalar bitmek üzereydi. Yalnız Jivago'nun beklenmekte olduğu dairenin araması kalmıştı. O sı-

rada doktor geldi. Kapının önünde silâhlı bir nöbetçi vardı. Doktoru içeriye sokmadı. Komutan işe karışarak, doktora güçlük çıkarılmaması için emir verdi. Doktor muayenesini bitirinceye kadar da, silâh aramasını erteledi.

Jivago'yu ev sahibi karşıladı. Terbiyeli, kederli bakışlı bir gençti bu. Telâşının birkaç nedeni vardı: Bir kere, karısı hastaydı, sonra, evde arama yapılacaktı, son olarak da, birçok kimse gibi o da doktora çok büyük bir saygı duyuyordu.

Ev sahibi, karısının büyük bir korku geçirdiğini, bu yüzden de, sinir hastası olduğunu söyledi. Uzun süredir işlemeyen bir çalar saati çok ucuza satın almışlardı. Saati onarmaya bile niyetleri yoktu. Derken, saat birdenbire kendiliğinden işlemeye başlamış, sonra yine durmuştu. (Genç adam, doktoru bitişik odalardan birine götürerek, saati gösterdi.) Bunun üzerine, genç kadın fena halde telâşlanmış, «Son saatim geldi artık benim,» demişti. Şimdi yataktaydı, durmadan sayıklıyordu. Ağzına ne bir lokma yemek, ne de bir yudum su koyuyordu. Kocasını tanıyamıyordu. Yuri Andreyeviç, «Demek bir sinir hastalığı diyorsunuz siz buna ha?» dedi. «Beni hastanın yanına götürün bakayım.»

Bitişik odalardan birine girdiler. Yatakta iri siyah gözlü, ufak tefek bir kadın yatıyordu. Yorganı çenesine kadar çekmişti. İçeriye iki erkeğin girdiğini görünce, kollarını yorganın altından çıkararak, onları kovmak istermiş gibi bir hareket yaptı. O sırada üzerindeki giysinin kolları omuzlarına kadar kaydı. Kocasını tanımadı. Sonra, sanki odada kimse yokmuş gibi, yanık yanık şarkı söylemeye başladı. Bu yüzden büsbütün kederlendi. Çocuk gibi burnunu çeke çeke ağlamaya, «Beni eve götürün,» demeye

başladı. Doktorun kendisini muayene etmesine bir türlü izin vermiyor, ona sırtını dönüyordu.

Yuri Andreyeviç, «Onu iyice muayene etmek gerekir aslında ama, durumu yine de açıkça belli,» dedi. «Tifüse tutulmuş. Hemen hastaneye kaldırın. Evde de bakabilirsiniz ama, hastanede sürekli bakım altında olması daha iyi olur. Hastaneye götürmek için bir araba, ya da kızak gibi bir şey bulabilir misiniz? İyice örtmek gerekir hastayı elbet. Hastaneye kabul etmeleri için bir de kâğıt vereyim size.»

«Peki, yatırmaya çalışacağım. Ama, hastalığının tifüs olduğundan emin misiniz, doktor?»

«Ne yazık ki öyle.»

«Evet, ama, hastaneye yatırırsam onu yitiririm diye korkuyorum. Daha sık muayeneye gelerek burada tedavi edemez misiniz kendisini? Ne kadar ücret isterseniz veririm.»

«Dedim ya, sürekli tıbbî bakıma gerek var. Önemli olan da bu. Yapılacak başka şey yok. Hemen bir araba bulun. Ben de size hastane için bir kâğıt vereyim. Ama bunu kiracılar komitesinin yerinde yazayım daha iyi. Kâğıda bu evin mühürünün basılması, ayrıca birkaç küçük işlem de yapılması gerek.»

XII

Binanın kiracıları sorguya çekildikten, arama bittikten sonra, herkes, sırtında kürkü, paltosuyla, toplantının yapıldığı yere döndü. Burada soba filan yanmıyordu. Eski bir yumurta deposuydu burası. Binanın idare komitesi de, toplantılarını bu depoda yapmaktaydı.

Deponun bir ucunda bir tezgâhla birkaç iskemle vardı ama, bunlar bütün bu kalabalığa yetmiyordu. Onun için, kafesi andıran yumurta sandıklarını ters çevirmişler, iskemle yerine kullanıyorlardı. Deponun başka bir ucunda da, tavana kadar yığılmış, yine kafesi andıran başka yumurta sandıkları bulunmaktaydı. Kırılan yumurtaların sandıklarıyla, yapış yapış olmuş donmuş talaşlar süpürülüp bir köşeye yığılmıştı. Bu yığının içinde fareler gürültülü patırtılı bir biçimde gidip gelmekteydiler. Bazan deponun taş döşemeleri üzerine de çıktıkları oluyor, sonra hemen gidip yine talaşların arasına gizleniyorlardı.

Farelerin her görünüşünde, kiracılardan şişman bir kadın çığlıklar koparark sandıklardan birinin üstüne çıkıyordu. Bir yandan aralık duran parmaklarının zarif hareketiyle eteklerini kaldırırken, öte yandan da, uzun konçlu çizmelerini yere vurarak tepiniyordu.

Bu şamatayı koparan kadının üzerinde astragandan bir ceket vardı. Ceketin düğmeleri çözüktü. Kadın hareket ettikçe, üç katlı gerdanının, iri göğsünün, ipekli giysisi içindeki göbeğinin kımıldayıp titrediği görülüyordu. Eskiden esnaf arasında güzelliğiyle oldukça ün salmış bir kadına benzemekteydi. Şiş gözkapaklarının aralığından görülen ufak gözleri, domuz gözlerini andırıyordu. Vaktiyle kendisini kıskanan başka bir kadın, onun yüzüne bir şişe dolusu kezzap fırlatmıştı ama, kezzabın ancak birkaç damlası, sol yanağıyla sol dudağının kenarına değmişti. Bunların bıraktığı hafif izler şimdi birer yara izi gibi değil de, birer süs gibi duruyordu.

Mahalle meclisinin başkanını toplantıya da başkan seçmişler, o da gidip tezgâhın başına oturmuş-

tu. Şişman kadına, «Bağırıp durma öyle Hrapugina,» dedi, «çalışamıyoruz senin yüzünden.»

Binanın eski kiracıları şişman kadını çok eskiden tanıyorlardı. O da onları iyi biliyordu. Toplantıdan önce gidip kapıcının karısı Fatma'yla yavaşça bir şeyler konuşmuştu. Fatma eskiden kocasıyla, çocuklarıyla birlikte pis bir bodrumda oturmaktaydı. Şimdi de, onu kızıyla birlikte ilk katta aydınlık iki odaya yerleştirmişlerdi.

Fatma toplantı sırasında, bu kadar büyük, bu kadar kalabalık bir binanın bakımı işiyle tek başına uğraşamadığından yakınmıştı, kiracıların da avluyu, sokağı süpürmeleri gerekiyordu ama, hiçbiri kendi payına düşen işi yapmaya yanaşmıyordu.

Toplantı başkanı, «Merak etme Fatma,» dedi, «yola getiririz onları.» Burada şüpheli kişiler de var. Hiçbiri mahalaleye kayıtlı değil. Zaten ben bu komitenin dağıtılıp yerine başka bir komite seçilmesinden yanayım. Seni de bu binanın yönetim müdürlüğüne atarız. Yalnız, söylenip durma lütfen.»

Kapıcı kadın seçimin yenilenmesini, kendisinin de yönetim müdürlüğüne atanmasını istemediğini söyleyecek oldu ama, öteki kadının aldırdığı yoktu. Çevresine bakındı, toplantının oldukça kalabalık olduğunu görünce, «Susun!» diye bağırdıktan sonra birkaç sözle oturumu açtı. Binanın eski yönetim komitesine çattı, yeni adayların adlarını söyledi, sonra başka konulara geçti.

«Yoldaşlar, açık konuşuyorum bakın. Sizin bu bina oldukça geniş. Birçok insanın bir arada oturmasına elverişli. Bazı toplantılar için Moskova'ya delegeler geliyor. Onları nerede barındıracağımızı bilemiyoruz. Onun için, bu binayı, mahalle meclisinin emrine vermeyi kararlaştırdık. Binaya da, Tiverzin

Yoldaş'ın adını vereceğiz. Bildiğiniz gibi, sürgüne gönderilmeden önce burada oturuyordu kendisi. Durumu öğrendiniz, itirazı olan var mı? Şimdi de kiracılar arasındaki ayıklama işine gelelim. Uzun dönemli bir iş bu. Önünüzde daha bir yıl var. Önce işçileri bir çatı altına sokacağız. İşsizlere gelince, kendilerine yine kendileri bir ev bulsunlar. On iki ay süre tanıyoruz onlara bu iş için.»

«İşsizler mi? Hangi işsizler? Burada işsiz kimse yok ki. Herkes çalışıyor.»

«Hep bir ağızdan bağırmayın. Hanginizi yanıtlayacağımı şaşırıyorum. Evden çıkaracaklarımız arasında Hrapugina da var örneğin.»

Bunun üzerine, farelerden korkan şişman kadın hemen atıldı. «Hele bir dene de görelim bakalım! Beni evden atar mısın, atamaz mısın?» dedi.

Hrapugina bir yandan da başkana ağız dolusu küfürler yağdırıyordu. Onun bu halini gören kapıcı kadın, «Utanmıyor musun sen? Yılan gibi kadın! Şeytan bu şeytan!» diyordu.

Başkan, «Sen karışma Fatma,» dedi. «Tek başıma da savunurum kendimi. Sen de sus artık, Hrapugina. Yoksa, milise teslim ederim seni!»

Gürültü doruğundaydı. Doktor tam bu sırada içeriye girdi. Kapının yanında duran birisine, binanın yönetim komitesinden birini kendisine göstermesini söyledi. Adam ellerini megafon gibi ağzının iki yanına koyup gürültünün arasında sesini duyurmak için avazı çıktığı kadar bağırarak, «Galyulina! Buraya gel, seni istiyorlar!» dedi.

Doktor kulaklarına inanamamıştı. Kapıcı kadının kendisine yaklaştığını gördü. Yaşlı, zayıf bir kadındı bu. Hafifçe eğilmişti. Doktor anneyle oğlunun arasındaki benzerliği görerek şaştı. Ama, ayrıntıya

girmeyerek, «Sizin kiracılardan bir kadın, tifüse yakalanmış. Hastalığın yayılmaması için önlem almak, sonra hastayı hastaneye götürmek gerek. Ben şimdi hastane için bir kâğıt yazacağım. Yönetim komitesinin de imzalaması gerek bunu. Ne zaman, nerede yapabiliriz bu işi?» diye sordu.

Kapıcı kadın, hastane kâğıdının yazılması değil de, hastanın hastaneye kaldırılması söz konusu sanarak, «Mahalle meclisinin arabası var, birazdan gelip Diyomina Yoldaşı alacak. Diyomina Yoldaş iyi kadındır. Ondan rica ederiz. Arabasını verir. Merak etme, doktor yoldaş. Nasıl olsa kaldırırız hastaneye,» dedi.

«Ben ondan sözetmiyorum, canım. Hastane için kâğıdı yazacak sakin bir yer arıyorum. Ama madem hastayı götürecek araba da varmış, sorun kalmadı. Afedersiniz, Teğmen Osip Himazeddinoviç'in annesi değil misiniz siz? Cephede birlikteydik onunla.»

Kapıcı kadın irkildi, sapsarı oldu. Doktoru kolundan kavrayarak, «Gel de avluda konuşalım seninle,» dedi.

Kapıdan çıkar çıkmaz da çabuk çabuk konuşmaya başladı. «Aman, yavaş söyle de kimse duymasın! Başıma iş açacaksın. Yusupka kötü yola saptı. Zaten alt tarafı neydi ki? İşçinin tekiydi. Onun için yoksulların halinden daha iyi anlar o. Zaten insan kör olsa görür bu durumu. Herneyse, Yusup şimdi başka bir yol tutturdu. Babası da cephede öldü. Avurduna bir mermi parçası saplanmış. Tam hastaneye getirip yatıracakları sırada ölmüş zavallı.»

Kadın artık konuşamıyordu. Heyecanının geçmesini beklerken eliyle bunu belirtir bir hareket yaptı. Sonra devam etti. «Ben arabayı bulurum, merak etme. Senin de kim olduğunu anladım. Oğlum gelip

iki gün kaldı burada. Senden de sözetti bana. Sen Lara Guicharova'yı da tanıyormuşsun. Çok iyi kızdı o. Buraya, bizi görmeye gelirdi, bugünkü gibi aklımda. Kimbilir nasıldır şimdi. Yusupka'nın bu yola düştüğü kötü oldu ya, neyse. Diyomina Yoldaşa söyledim. Hasta için arabasını vereeck. Diyomina kim, biliyorsun elbet. Hani Lara'nın annesinin atölyesinde Olya Diyomina adlı bir dikişçi kız vardı ya, o. Buradan gel, bu yandan.»

XIII

Ortalık iyiden iyiye kararmış, gece olmuştu. Çevreyi yalnızca Diyomina'nın cep fenerinden çıkan ışıklı yuvarlak aydınlatıyordu. Bu yuvarlak, çevreyi aydınlatacak yerde, bir kar yığınından ötekine zıplayarak, insana nereye basacağını şaşırtıyordu. Gecenin karanlığı her yanı kaplamıştı. Biraz arkada da, o ev vardı. O evde Lara'yı tanıyanlar çoktu. Çocukken sık sık oraya giderdi. Sonradan kocası olan Antipov da bu evde büyümüştü.

Diyomina, doktorla, koruyucu, alaylı bir tavırla konuşuyordu :

«Lâmbasız yolunuza devam edebilecek misiniz. Doktor Yoldaş? İsterseniz bu lâmbayı vereyim size. Evet, eskiden çok severdim Lara'yı. İkimiz de çocuktuk. Deliler gibi severdim onu. Annesinin bir atölyesi vardı. Ben de onların yanında kalırdım, çıraktım. Bu yıl Lara'yı gördüm. Moskova'ya da uğramıştı. 'Nereye gidiyorsun, deli kız? Kal burada, birlikte oturalım. İş de bulurum sana. Oraya gidip de ne yapacaksın sanki?' dedim ama boşuna. Paşka'yla evlendi ya, onu gönlüyle değil, kafasıyla seviyordu. O gün, bu gündür, biraz zıpır bir şey oldu. Sonunda beni dinlemedi, gitti.»

«Siz ne düşünüyorsunuz Lara hakkında?»

«Dikkat edin, doktor, burası pek kaygan olmuş. Kaç kez söyledim, pis suları kapı önlerine dökmeyin diye. Ama, kime dert anlatırsınız? Onun hakkında ne mi düşünüyorum, dediniz? Ne düşünecekmişim!... Zaten uzun boylu düşünmeye de vaktim yok ya, neyse. İşte, benim eve geldik. Lara'nın kardeşini kurşuna dizmişler galiba, ama söyledim bunu ona. Annesine, yani benim eski patrona gelince, onun haline de bir çözüm yolu bulacağım mutlaka. İlgileniyorum kadıncağızla. Eh, eve geldik artık, izninizle.»

Ayrıldılar. Diyomina'nın el lâmbasının ışığı titreyerek uzaklaştı. Doktor karanlıkta kaldı. Karanlık sokaklardan ilerleyerek evine döndüğü zaman sonunda ışığa, sıcağa kavuştu.

Karısı, «Niçin bu kadar geç kaldın?» diye sordu. Sonra onun karşılık vermesine fırsat bırakmadan devam etti. «Sen yokken garip bir şey oldu. Senin bozuk bir çalar saatin vardı ya, hani? Evde saat yok diye babam onu onarmaya kalkmıştı. Çok uğraştı, didindi ama, sonunda saati büsbütün kırdı. Köşedeki saatçi onarmak için üç somun ekmek istiyordu, pahalı bulduk. Saati onarmaktan vazgeçtik. Babam da çok üzülmüştü. Derken, ne olsa iyi? Bundan tam bir saat önce saat çalmaya başlamaz mı? Kendi kendine işlemeye başlamış meğer.»

Doktor şaka yollu, «Anlaşıldı,» dedi, «benim de tifüse tutulacağım saat gelmiş demek.»

Sonra, karısına, muayene etmeye gittiği hastayla o evdeki çalar saatin öyküsünü anlattı.

XIV

Uzun bir süre sonra, doktor gerçekten hasta düştü. Hastalığı başlamadan, Jivago'lar oldukça yoksulluk çekti. Yiyecek hiçbir şeyleri yoktu. Açlıktan ölüyorlardı. Yuri Andreyeviç, bir gece saldırıya uğrayıp sokakta yatar bulduğu ve tedavi ettiği parti üyesini görmeye gitti. Bu adam ona elinden gelen yardımı yaptı. Ama, iç savaş başlamıştı. Parti yöneticisi, sürekli yolculuktaydı. Sonra, bu adam, dönemin gereğidir diye, herkesin aç kalmasını olağan buluyordu. Kendisi de açtı ama, belli etmiyordu.

Yuri Andreyeviç, Tver Kapısı'nda oturan müteahhidi aradı, bulamadı. Doktorun ziyaretinden sonra, adam iz bırakmaksızın çekip gitmişti. Karısı da iyileşmişti ama, ne olduğunu kimse bilmiyordu. Evdeki kiracılar değişmiş, Diyomina cepheye gitmişti. Yuri Andreyeviç evin yöneticisi Galyulina'yı da aradı ama, o da evde yoktu.

Günün birinde, eline bir odun karnesi geçti. Bu odunu gidip Vindava istasyonundan alarak eve getirmek gerekiyordu. Bir araba tutup odunları yükledi. Yol boyunca o da arabanın yanı sıra yürüdü. O bir araba odun, hazineydi sanki. Yolda giderken, birdenbire başının döndüğünü, dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti. «Tamam, tifüse yakalandım, hapı yuttuk şimdi!» diye düşündü. Sonra olduğu yere yığılıverdi.

Arabacı onu yerden kaldırdı. Evine getirdiği zaman doktor, arabadaki odun yığınının üstünde baygın yatıyordu.

XV

Tam iki hafta boyunca sayıkladı. Arada bir, sakinleştiği de oluyordu. Kendisini yazılar, şiirler yazarken görüyordu.

Heyecanla, hiç alışkın olmadığı bir rahatlıkla yazıyordu. Uzun süredir yazmak istediklerini, yazması gerekenleri, şimdi başarabiliyordu. Yalnız zaman zaman, geyik derisinden kürk ve kalpak giymiş Kırgız gözlü genç bir adam onu rahatsız ediyordu.

Bu delikanlının ölümünün simgesi olduğu, hattâ ölümünün kendisi olduğu açıktı. Ama, şiirini yazmasına yardım etiğine göre, nasıl ölümü olabilirdi? Ölümden yaralanılabilir mi? Ölüm bize yardıma koşar mı?

Yazdığı şiirin konusu Diriliş ya da Cenaze değildi, ikisinin arasında geçen günlerdi. Şiirinin adı, «Karmaşa» idi.

XVI

Sonunda iyileşti. Şaşkın bir hali vardı. Hiçbir şeyi hatırlamıyor, hiçbir şeye şaşmıyordu. Karısı ona kızarmış tereyağlı ekmek, şekerli çay, kahve veriyordu. Bu zamanda böyle şeyler bulmanın olanaksız olduğunu unutmuştu. Bu lezzetli yiyecekleri görünce seviniyordu. Şiir gibi, peri masalı gibi bir şeydi bu. Dinlenmesi gereken bir hastanın bunları yemesine izin vardı, hattâ yemesi gerekirdi. İlk kez durumu kavradığında, karısına sordu:

«Nereden buldun bunları kuzum?»

«Senin Granya verdi.»

«Hangi Granya?»

«Granya Jivago.»

«Granya Jivago mu?»

«Evet canım, Omsk'taki üvey kardeşin Evgraf var ya, o işte. Sen kendini bilmez bir halde yatarken, hep bizi görmeye geliyordu.»

«Sırtında geyik derisinden bir de kürk var mıydı?»

«Evet, evet. Farkına varmışsın demek. Sana bir gün, bir binanın içinde, merdiven başında rastlamış. Gazete okuyormuşsun ama, onu tanımazlıktan gelmişsin. Anlattı bize bunu. Senin kim olduğnu biliyormuş. Kendini tanıtmak istemiş ama, öyle soğuk bir tavırla yüzüne bakmışsın ki, korkmuş... Çok seviyor seni. Yazdığın her şeyi okuyor. Nereden bulup getiriyor bilmem ama, bize pirinç getirdi, sonra kuru üzüm, şeker getirdi. Şimdi evine gitti. Siz de gelin, diyor. Öyle tuhaf bir hali var ki! Galiba resmi makamlarla arasında bir şeyler olup bitiyor. 'Bir iki yıl için büyük kentlerden ayrılmak, toprağa dönmek gerek,' dedi. 'Krüger ailesinin memleketine gitsek nasıl olur acaba? Doktorun annesinin ailesinin oturduğu yere yani?' dedim. Çok iyi olacağını söyledi. Şöyle kendimize göre bir sebze bahçemiz, bir de yakınımızda orman bulunsa, sorun kalmayacak. Burada kalırsak, koyun gibi sessiz sedasız ölüp gideceğiz.»

O yılın nisan ayında, bütün Jivago ailesi, Ural' lara, Yuryatin kasabası yakınındaki eski bir malikâne olan Varikino'ya gitmek üzere yola çıktı.

YEDİNCİ BÖLÜM

YOLCULUK

I

Martın son günleriydi, yılın da ilk ılık günleri. Evde herkes harıl harıl yol hazırlığı yapıyordu. Evin içindeki bir sürü kiracıya bu telâşlarını haklı gösterebilmek için Jivago'lar, şöyle bir açıklama bulmuşlardı, «Paskalya temizliği yapıyoruz da,» diyorlardı.

Yuri Andreyeviç bu yolculuğa karşıydı ama, hazırlıklara engel de olmuyordu. Çünkü bu tasarı ona, başarılamaz gibi görünüyordu. Son dakikada, her şeyin suya düşeceğine inanıyordu. Ama, hazırlıklar ilerlemişti, neredeyse bitmek üzereydi. En sonunda, bu işten ciddi olarak sözetmenin gerektiği gün gelip çattı.

Yuri Andreyeviç, karısıyla kaynatasına bir kez daha düşüncesini açıkladı. İtirazlarını bir bir sıraladıktan sonra, «Hâlâ beni haksız mı buluyorsunuz? Gitmek gerektiğine mi inanıyorsunuz?» diye sordu.

Karısı yanıtladı :

«Sana bakılırsa, şunun şurasında iki yıllık bir sıkıntı daha var. Toprak sorunu çözümlenince, Moskova yakınında bir parça toprak elde eder, orada sebze yetiştiririz diyorsun, değil mi? Ama, o zamana kadar nasıl geçineceğiz, ne yeyip ne içeceğiz? Bunu söylemiyorsun. Asıl önemli olan da bu işte. Asıl bu konuda ne düşündüğünü söyle bize.»

Kızından yana olan Aleksandr Aleksandroviç,

«Toprak alacağız da ekip geçineceğiz! Olacak iş mi bu yani?» diyordu.

Sonunda Yuri Andreyeviç kabul etti. «Peki, dediğiniz gibi olsun,» dedi. «Yalnız, beni düşündüren bir şey var; bilinmeze gidiyoruz biz. Hem de gözlerimiz bağlı olarak, körü körüne, gideceğimiz yer hakkında en ufak bir fikir sahibi olmadan. Varikino'da üç akrabamız vardı bizim; bunlardan ikisi annemle büyükkannemdi, ölüp gittiler. Büyükbabam Krüger'e gelince, ölmediyse bile, herhalde rehine olarak tutuklamışlardır onu.»

«Savaşın son yıllarında ormanlarıyla fabrikasını ne yaptı, pek bilemiyorum. Herhalde görünümü kurtarmak için bunları anlaşarak birine satmıştır, ya da bir bankaya filan devretmiştir. Belki karşılığında bir teminat alıp, üçüncü bir kişinin üzerine geçirmiştir. Ne gibi işler çevirdiğini bilmiyoruz ki. Toprak şimdi kimin malı? Tapu senetlerinden sözettiğim yok, vız gelir bunlar bana. Yani şimdi orası kimlerin elinde? Hangi makama bağlı? Ormanı hâlâ işletiyorlar mı? Fabrikalar hâlâ etkinlikte mi? Sonra, o bölgelere hangi ordu hakim? Kızıl Ordu mu, Beyaz Ordu mu? Biz oraya ulaştığımız zaman oraya bu ordulardan hangisi hâkim olacak?»

«Bakıyorum, siz hep Mikulitzin'e bel bağlıyorsunuz. Onun adını ağzınızdan düşürmüyorsunuz. İyi ama, Krüger'lerin eski yönetim müdürü olan bu adam acaba sağ mı? Sağsa bile, hâlâ Varikino'da mı bakalım? Zaten onun hakkında ne biliyoruz ki? Bir, büyükbabamız onun adını bir türlü söyleyemezdi, o kadar. Hâlâ hatırlayışımız da bundan dolayı.»

«Neyse, tartışmak neye yarar? Madem ki gitmeye karar verdiniz, kabul. Yalnız, bu zamanda nasıl yolculuk yapabileceğiz, asıl ona bakalım biz. Bu

koşullarda, yola çıkışımızı geciktirmekte bir yarar yok bence.»

II

Yuri Andreyeviç, yola çıkma olanaklarını araştırmak üzere Yaroslavl istasyonuna gitti.

Sel halindeki yolcu kalabalığını tutabilmek için bekleme salonlarının çeşitli yerlerine tahta parmaklıklar yerleştirilmişti. Yerlerde kurşuni paltolar giymiş birtakım adamlar yatıyordu. Bunlar durmadan öksürüp etrafa tükürüyorlar, konuştukları zaman, gökgürültüsünü andırır sesler çıkarıyorlardı. İstasyon binasının kubbeleri, sesleri büyütüp çınlatıyordu.

Bu adamların çoğu, nekahat dönemindeki tifüslülerdi. Hastaneler tıklım tıklım dolu olduğundan, biraz iyileşir iyileşmez, bunları taburcu edivermişlerdi. Yuri Andreyeviç de, doktor olarak aynı şeyi yapmıştı, ama, bunların bu kadar kalabalık olduğundan, garları doldurup taşırdıklarından habersizdi.

Beyaz önlüklü bir hamal ona akıl verdi. «Bir yolculuk izni alıp getirin,» dedi. «Sonra da, tren var mı diye sormak için her gün uğrayın. Bu zamanda tren bulmak bir mesele. Şansi işi aslında. Sonra, bu da gerekli elbet.» Hamal iki parmağını birbirine sürterek para gerektiğini belirtiyordu. «Bunsuz olmaz. Onlara bir şeyler vermezseniz, yaya kalırsınız. Hele bundan getirdiniz mi...» Boğazına bir fiske vurarak, yiyecek demek istediğini gösterdi, o zaman işiniz hemen görülüverir.»

III

O sıralarda, Aleksandr Aleksandroviç Yüksek İktisat Konseyinin bazı toplantılarına danışman olarak çağrıldı. Yahudi Andreyeviç de, hükümet üyelerinden olup hastalanan bir kişinin muayenesi için çağrıldı. İkisi de, o dönemde çok iyi sayılan bir ücret aldılar; kendilerine özel bir mağazadan alışveriş edebilmeleri için karneler verilmişti.

Mağaza, askeri ambarlardaydı. Aya Simyon Manastırının yakınında bulunuyordu. Doktorla kaynatası kiliseyle kışlanın avlusundan geçerek geniş bir bodruma girdiler. En dipte bir tezgâh, tezgâhta da aldırmaz görünümlü bir ambarcı vardı. Bazan mal getirmek için kayboluyor, sonra gelip elindeki yiyecekleri tartıyor, her defasında da, teslim ettiği malın adını listenin üzerinden siliyordu.

Müşteri çok azdı. Ambarcı doktorla profesörün ellerindeki karnelere çabucak bir göz attıktan sonra, «Kap getirdiniz mi?» diye sordu. Neyse ki ikisi de hazırlıklı gelmişler, yanlarında irili ufaklı birkaç tane yastık kılıfı getirmişlerdi. Adam bunların içine un, irmik, makarna, şeker, domuz pastırması, sabun, kibrit, bir kâğıt içinde halis Kafkas peyniri doldurunca, ikisinin de gözleri faltaşı gibi açılıverdi.

Kaynatayla damat küçük küçük paketleri iki büyük çuvala doldurup sırtlayarak dışarıya çıktılar. Sevinçten sarhoş gibiydiler. İyi bir iş yaptıklarına, Tonya'nın övgüsüne hak kazandıklarına inanıyorlardı.

IV

Erkekler daire daire dolaşıp yolculuk izni almaya, boşaltacakları apartman dairesi üzerinde hakları olduğunu gösteren resmi belgeleri edinmeye çalışıyorlardı. Antonina Aleksandrovna da, harıl harıl eşyaları denkliyordu.

Jivago ailesine ayrılmış olan üç odada dalgın dalgın dolaşıyor, her şeyi yanlarında götürecekleri eşya yığınının üstüne koymadan önce şöyle bir tartıyordu.

Yolcuların kişisel eşyaları, götürecekleri şeylerin yalnız küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Yanlarında götürdükleri eşyanın hemen hepsini, yolda yiyecek, içecekle değiştirmek üzere alıyorlardı. Yol boyunca, oraya vardıktan sonra da, ne yeyip içeceklerini kendileri de bilmiyorlardı.

Dışarıda bir bahar havası vardı. Öten horozların, oynayan çocukların sesleri işitiliyordu. Odanın içi, sandıklardan çıkarılmış kışlık eşyanın saçtığı naftalin kokusuyla dolmuştu.

Neyi götürüp, neyi bırakacakları hakkında, daha önce yola çıkan dostlarından öğütler almışlardı. Bunlar, «Kumaş götürün, kumaş,» demişlerdi, «ama dikilmemiş olsun. Yalnız, yolda belki arama yaparlar. O zaman, iş tehlikeli olabilir. Onun için, kumaşı kesip yalandan dikilmiş bir elbise haline getirin. Kumaş çok değerli. Çok eski olmamak koşuluyla, elbiseye de alıcı bulursunuz. Eski, büyük, hantal şeyler götürmemeye bakın. Bavul, sepet filan kullanacak yerde, her şeyi mümkün olduğunca sırtınıza giyerek götürme yolu arayın. Böylelikle, eşyalarınızı küçük küçük paketler, çıkınlar haline sokarsınız. Bir ço-

cuk bile kolayca taşır bunları o zaman. Hoş, denkleri de yüzlerce kez arayacaklar ya, neyse. Şimdiye kadar, en çok aranan şeylerin tuzla tütün olduğu anlaşıldı ama, tehlikesi de büyük. Para olarak yanınıza Kerenski hükümetinin bastırdığı banknotlardan alın. İnsanın başına en çok dert açan şey, kimlik, belge gibi şeyler...»

V

Yola çıkmadan bir gün önce, bir kar fırtınası çıktı. Evde bütün eşyalar denk haline getirilmişti. Üç odayla içindeki eşyaları koruma işi, ailenin eski hizmetçisi Yegorovna'nın Moskova'da oturan iki akrabasına verildi. Antonina Aleksandrovna bunları geçen kış tanımış, onların aracılığıyla, eski giysileri, mobilyaları vererek, odun, patates almak olanağı bulmuştu.

Artık Markel'e pek güvenemiyorlardı. Markel her gün milis kışlasına gidiyordu. Gromeko'ların pek de aleyhinde bulunmuyordu ama, «Cahil kalmama neden oldular. Örneğin, insan maymundan gelme bir yaratıkmış, bunu bile gizlediler benden,» diyordu.

Antonina Aleksandrovna, daireyi Yegorovna'nın akrabalarına bir kez daha gezdirdi. Hangi anahtarın hangi kapıya uyduğunu, hangi eşyanın hangi işte kullanılacağını gösterdi. Dolapları, çekmeceleri açarak onlara her şeyi öğretip anlattı.

Masalarla iskemleler pencerelerin kenarlarına sürülmüş, götürülecek çıkınlar bir yana konmuş, pencerelerdeki bütün perdeler çıkarılmıştı. Kar fırtınası, çıplak pencerelerden boş odaların içine küstah küstah bakıyordu. Bu fırtına herkese bir şeyler

hatırlatıyordu. Örneğin, Yuri Andreyeviç, çocukluğunu, annesinin ölümünü hatırlıyordu. Tonya ve Aleksandr Aleksandroviç de, Anna İvanovna'nın ölümünü, cenaze törenini hatırlıyorlardı. Onlara öyle geliyordu ki, bu evdeki son gecelerini geçirmekteydiler, burasını bir daha göremeyeceklerdi. Bunda yanılıyorlardı ama, herkes, ötekini üzmemek için o anda duyduğu kederi gizliyor, bu evde geçirmiş olduğu günleri anıyor, gözyaşlarını içine akıtıyordu.

Tonya yabancılar karşısında yine de görevlerini unutmuyordu. Durup dinlenmeden, evin korunmasıyla görevlendirdiği kadınla konuşuyordu. Kadına nasıl teşekkür edeceğini bilemez bir hali vardı. Nankörlük etmiş olmamak için ikide bir dışarıya çıkıp elinde bir çevre, bir gömlek, bir basma elbise ya da bir parça kumaşla geliyor, bunları kadına armağan ediyordu.

VI

Sabah erkenden, gün doğarken istasyona yollandılar. O saatte evin kiracıları henüz kalkmamışlardı. Kiracılardan Zevorotkina adlı kadın her işte başı çekmeyi alışkanlık edinmişti. Bu sefer de, bütün odaların kapılarına vurarak, «Kalkın yoldaşlar!» diye bağırıyordu, «eski ev sahipleri, Gromeko'lar gidiyorlar. Hep birlikte iyi yolculuklar dileyelim onlara!»

Servis merdiveni, bir süre sonra, sanki grup halinde resim çektirmek isteyen bir sürü insanla doldu. Herkes basamaklara dizilmişti.

Kadınlar hem esniyorlar, hem de aceleyle sırtlarına aldıkları mantolar kayıp düşmesin diye sırtlarını kamburlaştırıyorlardı. Bir yandan da, hantal keçe çizmeler içindeki çıplak ayaklarını ısıtmak için yere vuruyorlardı.

Markel nereden bulmuşsa bulmuş, yine zehir gibi içki içerek sarhoş olmuştu. İki büklüm merdiven trabzanına dayanmıştı. Trabzanı kıracaktı neredeyse. Denkleri istasyona o götürmek istiyordu. Yardımını istemiyorlar diye sinirlenmişti. Bin güçlükle onu başlarından savdılar.

Dışarısı henüz karanlıktı. Kar bir gün önceki gibi lâpa lâpa yağıyordu ama, hava rüzgârsız olduğundan, doğruca yere iniyordu.

Yan sokağı geçip Arbat alanına çıktıklarında, ortalık biraz daha aydınlandı. Her taraf karla kaplı olduğundan, insan hareket duygusunu kaybediyor, sanki yürümeyip de yerinde saydığını sanıyordu.

Sokakta kimsecikler yoktu. Yolda bir arabaya rastladılar. Arabacı da, atı da, kardan bembeyaz olmuştu. O zaman için inanılmaz derecede ucuz bir fiyata istasyona gitmenin yolunu buldular. Yuri Andreyeviç arkalarından yürümeyi yeğledi.

VII

İstasyonda, Antonina Aleksondrovna'yla babası, iki tahta parmaklık arasında uzayıp giden kocaman bir kuyrukta yer almışlardı. Trene perondan değil de, yarım kilometre ileriden biniliyordu. Burada peron filan yoktu. Yalnızca demiryolu işaretleri vardı. Peronların önündeki raylar buz kaplı, çöplerle dolu olduğundan, trenle garın içine kadar giremiyordu.

Hizmetçi Nyuşa ve Saşa, ötekilerle birlikte kuyruğa girmemişlerdi. Garın kapısındaki camlı sundurmanın altında dolaşıyorlar, bazan büyüklerin yanına gidip, «Vakit geldi mi, biz de gelelim mi sizin yanınıza?» diye soruyorlardı. Nyuşa da, Saşa da, buram

buram gaz kokuyorlardı. Bitlenip tifüse yakalanmasınlar diye, ikisinin de boyunlarına, el ve ayak bileklerine bol bol gaz sürülmüştü.

Antonina Aleksandrovna, kocasının geldiğini görünce, eliyle işaret etti, daha yanına yaklaşmadan da, yolculuk iznini hangi gişede onaylatmak gerektiğini yüksek sesle söyledi. Doktor da o yöne gitti.

Dönüp geldiğinde karısı, «Bakayım hangi mühürleri vurmuşlar?» dedi.

Bunun üzerine Jivago, elindeki mühürlü kâğıtları uzattı. Tonya'nın önünde, arkasında olanlar da başlarını uzattılar. Kimisi, «Özel bir trenle gideceksiniz,» dedi. Kimisi de, «Özel tren kaldı mı şimdi? Ne bulursanız onunla gidin de, halinize şükredin,» diyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Derken, kalabalığın birden bir yöne doğru koşmaya başladığı görüldü. O yana bakınca, bacasından duman çıkan bir lokomotif gördüler.

Garın kapıları hâlâ kapalıydı. Kalabalık kapılara dayandı. Arkadakiler öndekileri itmeye, ezmeye başladılar. Öte yandan da birçokları, «Kapıları açın yahu!» diye bağırıyorlardı, «biz burada kuyruğa girmiş bekleşiyoruz. Millet doğrudan doğruya trene binmenin yolunu bulmuş. Vagonlar dolup taşacak, biz hâlâ burada pinekleyeceğiz, olur mu böyle şey? Açın kapıları, yoksa kırarız!»

«Aptal mısınız siz yahu? İşin içyüzünü bilmeden niçin bağrışıp duruyorsunuz? Bunlar yolcu değil, zorunlu çalışmaya giden insanlar. Petrograd'dan geliyorlar. Onları önce kuzey cephesindeki Vologda'ya göndereceklerdi. Vazgeçip doğu cephesine gönderiyorlar. Keyiflerinden binmiyorlar ki onlar trene. Görmüyor musunuz? Yanlarında nöbetçiler var. Siper kazdıracaklar bu adamlara!»

VIII

Üç gündür yoldaydılar ama, Moskova'dan pek uzaklaşamamışlardı. Her yanda kış manzarası vardı: Raylar, tarlalar, ormanlar, köy evlerinin damları, hep karla örtülüydü. Bindikleri vagon, bir yük vagonuydu. Neyse ki pencerenin yanında kerevetler buldular da, oraya yerleştiler. Böylelikle, birbirlerinden ayrılmayacaklardı.

Tonya, ömründe ilk kez bir yük vagonunda yolculuk yapıyordu. Burasını gezici bir ahıra benzetiyordu. Vagon neredeyse dağılıp parçalanacakmış gibi geliyordu ona. Yalnız, üç gündür yoldaydılar. Yolculuk da olaysız devam ediyordu, onun için, Antonina Aleksandrovna'nın kuşkularını doğrulayacak bir şey olmuyordu.

Katarda yirmi üç vagon vardı. Jivago'lar 14 no. lu vagondaydılar. Tren küçük istasyonlara girdiğinde, ancak ortadaki vagonlar peronun önüne gelebiliyorlar, baştakiler, sondakiler açıkta kalıyordu.

Baştaki vagonlar askerlere, ortadakiler halka, sondakiler de zorunlu çalışmaya götürülenlere ayrılmıştı.

Bu sonuncu grupta, yaklaşık beş yüz kişi vardı. Her yaştan, her sınıftan, her meslekten insanlar vardı içlerinde.

Bunların bulunduğu sekiz vagon oldukça renkli bir görünüm sunuyordu. İyi giyimli kişilerin, burjuvaların ve Petersburg'lu avukatların yanında, arabacılar, temizlikçiler, hamam tellâkları, kaçak deliler, küçük esnaf ve keşişler vardı.

Varlıklılar, alev alev yanan sobaların yanında, ceketlerini çıkarmış oturuyorlar, sohbet edip gülü-

şüyorlar, tasalanmıyorlardı. Bunların tanıdıkları boldu. Başkentteki akrabaları onlarla ilgileneceklerdi. Gerekirse, yolculuk sırasında, özgürlüklerini satın alabilirlerdi.

Ötekilerse, çizmeleri, önü açık kaftanlarıyla, yalınayak kapı ağızlarında duruyor, asık suratlarla trenin yolu üzerindeki köylere bakıyor, kimseyle konuşmuyorlardı. Önemli akrabaları, tanıdıkları yoktu. Hiçbir umutları yoktu.

Bu adamların hepsi kendilerine ayrılmış vagonlarda değillerdi, kimi öteki vagonlara dağıtılmıştı, 14 no.lu vagonda da birkaçı bulunuyordu.

IX

Yeni bir istasyona yaklaştılar mı, Tonya hemen doğruluyor, başını vagon kapısının dar penceresinden çıkararak, geldikleri istasyonda «İş var mı?» diye bakıyordu. Ancak zahmetine değdiğine emin olduktan sonra kerevetinden aşağı inmeye karar veriyordu.

İşte şimdi de bir istasyona giriyorlardı. Tren yavaşlayınca, uyuklamakta olan Tonya da kendine gelmişti. Vagonların zıplaya zıplaya bir sürü makas üzerinden geçtiklerine bakılırsa, burası büyük bir istasyon olacaktı, yani tren burada uzun süre kalacak demekti.

Tonya doğruldu. Vagonun alçak tavanına çarpmasın diye başını eğdi, gözlerini oğuşturup saçlarını düzeltti. Sonra elini bir torbaya sokarak uzun uzun bir şeyler aradı. Sonunda torbadan üzeri horozlar, küçük köylüler, yaylar, tekerlekler işlenmiş bir havlu çıkardı.

Bu arada doktor da uyanmış, kerevetinden aşa-

ğıya inmişti. Karısının da yere inmesine yardım etti.

Tren nöbetçi kulübelerini, havagazı fenerlerini geçmişti. Aralık duran kapıdan, garın karlar altında kalmış ağaçları görülüyordu. Tren daha durmamıştı ama, birçok yolcunun yere atladığı görüldü. Bunlar denizcilerdi. Garın yan duvarının dibinde öteden beri yiyecek satan köylü kadınlar dururdu. İşte bu deniz askerleri de, herkesten önce bu kadınların yanına varmak için koşuşuyorlardı. Herkes açılarak onlara yol veriyordu. Civar köylerden gelmiş olan kadınlarsa, önlerinde hıyar turşuları, peynirler, lop yumurtalar, sığır kavurmaları, çavdar unundan yapılmış, kalın örtüler altında oldukları için sıcacık duran börekler, duvarın önünde sıraya dizilmiş, duruyorlardı. Köylü kadınlarla kızlar, denizcilerin yaptıkları açık saçık şakaları dinlerken pancar gibi kızarıyorlardı. Aynı zamanda askerlerden korkuyorlardı da. Çünkü karaborsacılarla, serbest alışveriş yapanlarla savaşmak için kurulan kolcular denizciler arasından seçiliyordu.

Ama, köylü kadınlarının heyecanı uzun sürmüyordu. Tren duruyor, yolcular geliyor, alışveriş bütün hızıyla devam ediyordu. Tonya sanki karla ellerini yıkayacakmış gibi, havlusu omuzunda, köylü kadınlar aarsında dolaşıyordu. Bir iki köylü kadın, «Hey, burjuva! Ne istersin o havluya?» diye seslenmişlerdi.

Tonya ile kocası durmadılar, yollarına devam ettiler. Sıranın ucunda, başına kırmızı dallı siyah başörtüsü bağlamış bir kadın duruyordu. İşlemeli havluyu görünce, küstah bakışlı gözleri parıldadı. Çevresine bakınıp tehlike olmadığından emin olunca, Tonya'ya yaklaşıp mallarını gizlice göstererek,

«Bak,» dedi, «böylesini gördün mü sen hiç? Düşünme, ver havluyu, al bunu.»

Tonya kadının ne sattığını anlayamamıştı.

«Nedir o satığın?» diye sordu.

Kadın elindekini Tonya'ya gösterince, anladı. Kadının elinde, uzunlamasına kesilip kızartılmış yarım bir tavşan vardı. «Merak etme, köpek değil, halis tavşan. Ver havluyu, al bunu. Başka yerde bulamazsın. Kocam avcıdır,» diyordu.

Tonya havluyu verip tavşanı aldı. Her ikisi de, alışverişten kendisinin kârlı çıktığını düşünüyordu.

O sırada, yaşlı bir köylü kadının bağırıp ağladığı duyuldu. Sorup soruşturunca, işin içyüzünü anladılar. Birisi gelip kadından çörekle süt almış, sonra, parayı vermeden, kadının karnına bir yumruk attığı gibi çekip gitmişti.

Birisi, «Vay namussuz vay. Gidip yakalayalım şunu!» diyordu.

Bir başkası da şöyle karşılık veriyordu: «Adam tepeden tırnağa silâhlı. Her yanına fişeklikler takmış. Gidersen başına iş açarsın.»

X

14 no.lu vagonda İş Ordusudan birkaç kişi vardı. Bunlara, Voronyuk adında bir nöbetçi göz kulak oluyordu. Bunlardan, üçü, ötekilere hiç benzemiyorlardı. Bir tanesi, Petrograd'daki Çarlık içki satış şubesinin eski veznedarıydı. Adı Prohor Haritonoviç Pritulyev'di ama, herkes kısaca ona «vezne» diyordu. İkincisi, bir hırdavatçı dükkânında çıraklık eden Vasya Brikin adında bir delikanlıydı. Üçüncüsü de, Çarlık döneminde bütün hapishaneleri dolaşmış eski bir mahkûmdu. Şimdi de yeni yönetimin hapishanelerini, çalışma kamplarını dolaşmaya başlamıştı.

Onun da adı Kostoyed-Amurski'ydi.

Bütün bu adamlar birbirlerinin yabancısıydılar. Sağdan soldan toplanmışlar, yolculuk sırasında tanışmışlardı. Aralarında bir iki konuştuktan sonra, veznedar Pritulyev'le çırak Vasya Brikin hemşehri çıktılar. İkisi de Vyatka ilindendi. Tren biraz sonra onların memleketinden geçecekti.

Pritulyev, Malmij'de, partizanların arasında yetişmişti. Çalı süpürgesi gibi saçları, çopur çirkin bir yüzü vardı. Dapdaracık kurşuni bir gömlek giymişti. Gömleğin koltuk altları terden simsiyahtı. Çok konuşkan değildi. Çilli ellerindeki sivilceleri kanatıncaya kadar kaşıyor, sonunda sivilceler iltihaplanıyordu.

Bir yıl önce sonbaharda Nevski'de dolaşırken, Tam Dökümhane Caddesinin köşesinde bir devriyeye rastlamış, devriye ondan kimliğini istemişti. Yanında işsizlere ait, dördüncü sınıf bir yiyecek karnesi vardı. Bunun üzerine boşta olduğu anlaşılmış, aynı nedenden sokaklarda yakalanan bir sürü başka insanın bulunduğu bir kışlaya tıkılmıştı. Bu biçimde yakalananlar önce Vologda'ya gönderileceklerdi ama, sonradan hepsinin Doğu cephesine yollanmaları kararlaştırılmıştı.

Pritulyev'in karısı Luga'daydı. Adamcağız Petersburg'da iş bulmadan önce 1914 yılına kadar bu kentte çalışmıştı. Karısı, onun başına gelenleri öğrenince, kocasını İş Ordusundan kurtarmak için Vologda'ya gitmişti. Kocası ara yerde Doğu cephesine gönderildiğinden izler karışmış, birbirlerini bulamamışlardı. Böylece, kadının bütün çabaları boşa gitmişti.

Pritulyev, Petersburg'da, Pelageya Nilovna Tyagunova adlı bir kadınla yaşıyordu. İşte Nevski'de

tam bu kadınla vedalaştığı sırada yakalanmıştı. Dökümhane Caddesinde ilerlemekte olan insanlar arasında kadını da arkadan görmüştü. Tyagunova önce uzaklaşmış, sonra gözden kaybolmuştu.

Bu Tyagunova, tombul, güzelce bir küçük burjuvaydı. Güzel elleri, kocaman bir saç örgüsü vardı. Derin derin iç geçirip saç örgüsünü omuzundan attırırdı. Kendi isteğiyle Pritulyev'le birlikteydi.

Herkes kadınların, bu Pritulyev'de ne bulduklarını merak ediyordu. Nitekim, Tyagunova'dan ayrı olarak, başka bir yük vagonunda da, Pritulyev'in bir başka dostu vardı. Bu da Ogrizkova adında, sıska, beyaz denecek kadar sarı saçlı bir kızdı. Tyagunova ona dehşetli kızıyor, sık sık aşağılayıcı biçimde kendisinden sözediyordu.

XI

Vasya'nın macerasıysa bambaşkaydı. Babası savaşta ölmüştü. Annesi de onu köyden, iş öğrensin diye Petersburg'daki dayısının yanına göndermişti.

Dayının Apraksin Çarşısı'nda bir hırdavatçı dükkânı vardı. Bir kış günü kendisinden bazı bilgiler almak için Mahalle Meclisi'ne çağrılmıştı. Adamcağız hangi kapıdan gireceğini şaşırmış, elindeki davetiyede yazılı kapıdan gireceği yerde, bitişik kapıdan içeriye girmişti. Burası İş Ordusunun adam toplama dairesiydi. İçerisi tıklım tıklımdı. Kalabalık iyice arttığı sırada, Kızıl Ordu askerleri içeriye girip, her tarafı tutmuşlar, sonra bu insanları alıp Semyonov Kışlası'na götürmüşlerdi. Ertesi sabah da, hepsi birden istasyona götürülüp Vologda'ya giden katara yerleştirilmişti. Bir sürü insanın böyle yakalandığı haberi kente yayılmış, ertesi gün büyük bir kalabalık, yola çıkacak olan akrabalarıyla vedalaşmak

için istasyonun yolunu tutmuştu. Bunların arasında Vasya'yla yengesi de vardı.

İstasyonda dayı nöbetçiye yalvarmış, «Bir dakika izin ver de parmaklıktan çıkayım, gidip karımla vedalaşayım,» demişti. Bu nöbetçi, şimdi 14 no.lu vagondakileri gözeten Voronyuk'tu. Voronyuk, dayıyı, ciddi bir rehin almadan bırakmak istemiyordu. Dayıyla yenge de, Vasya'yı alıkoymasını önermişlerdi. Voronyuk bunu kabul etmiş, Vasya demir parmaklıkların ardına geçmiş, dayı da dışarıya çıkmıştı. Sonra da ne dayı, ne de yenge ortalıkta görünmemişlerdi.

İş ortaya çıkınca, önce dalaverenin farkına varmamış olan Vasya ağlamaya başlamıştı. Voronyuk'un ayaklarına kapanmış, ellerini öpüp, «Ne olur beni salıver!» diye yalvarmıştı, ama boşuna. Nöbetçi hiç oralı olmamıştı. Aslında Voronyuk kötü bir adam değildi ama, durum kötü, verilen emirler kesindi. Nöbetçi elindeki adamları kaçırırsa kendi canından bile olabilirdi. İşte böylece Vasya da İş Ordusuna girmişti.

Çarlık döneminde olduğu gibi, şimdi de bütün gardiyanların saygısını kazanmış olan «işbirlikçi» Kostoyed-Amurski, Vasya'nın durumuna kafile komutanının birkaç kez dikkatini çekmişti.

Komutan, «Evet, doğru, ama bu karışık sorunu yolda giderken çözemeyiz. Gideceğimiz yere bir varalım da, bir çaresine bakarız elbet,» diyordu.

Vasya temiz yüzlü, güzel bir çocuktu. Çok saftı. Başlıca zevki, vagondaki büyüklerin dizlerinin dibine oturarak, anlatılan öyküleri, maceraları dinlemekti. Anlatılanların konusu bu çocuğun yüzünden bir aynadaki gibi izlemek mümkündü. Çünkü Vasya, dinlediği öykünün niteliğine göre, ya gözyaş-

larını tutmak, ya da kahkahalarını zaptetmek için yüzünün bütün kaslarını geriyordu.

XII

Kostoyed, tavanın hemen altındaki kerevete yerleşmişti. Jivago'lar çağırmışlardı onu oraya. Şimdi de, kendisine ikram edilmiş olan tavşan budunu, ağzını şapırdata şapırdata yemekteydi. Başlıca korkusu, üşütüp hastalanmaktı. Birkaç kez, rüzgârın hangi yönden estiğine bakıp, kendini sağlama aldıktan sonra, «Hah, şimdi oldu,» deyip, tavşan budunun son lokmalarını da yedi, parmaklarını yaladıktan sonra mendiline sildi.

«Şu pencereden soğuk geliyor galiba,» dedi. «Kapatsak hiç fena olmayacak. Şimdi yine konumuza dönelim. Yanlış düşünüyorsunuz, doktor. Tavşan kızartması enfes şeydir. Ama, bunu görüp de, köylerin bolluk içinde yüzdüklerini sanıyorsanız, aldanıyorsunuz.»

Yuri Andreyeviç, «Yok canım,» diyordu. «Şu istasyonlara bakın. Ağaçları kesmemişler. Parmaklıklar yerli yerinde. Sonra ya o çarşı pazarlar, o köylü kadınlar! İnsan bakınca hoşuna gidiyor. Demek mutlu insanlar da varmış bu ülkede. Herkes yakınmıyor ya, sen ona bak. Bu duruma bakarak, olup biten başka şeyleri de hoş görebiliriz.»

«İş öyle olsa iyi, ama, ne yazık ki öyle değil. Hele demiryolundan yüz kilometre kadar içerilere girin bir. Her yerde köylülerin ayaklanma halinde olduklarını göreceksiniz. Kime karşı? Beyazlara karşı, Kızıllara karşı. Yani kim hükmediyorsa onlara karşı. Belki bana, köylülerin düzen düşmanı olduğunu, ne istediklerini kendilerinin de bilmediğini söyleyecek-

siniz. Ama, acele etmeyin. Rus köylüsü, ne istediğini çok iyi biliyor. Ama sizin, benim istediğim şeyi istemiyor o. Eskiden derebeylerin pençesinden kurtulmak istiyordu. Kurtuldu ama, şimdi de devrimci hükümetin pençesine düştü. İşte bu yüzden, köyler kaynaşma halinde, bir türlü de yatışamıyor. Sonra, siz gelmiş, köyler bolluk içinde, diyorsunuz. Ya bir şey anlamıyorsunuz, ya da anlamak istemiyorsunuz, azizim.»

«Ama bana sorarsan, köyler bu devrimden kârlı çıktı. Şimdi de refaha doğru yol alıyor. Ben buna inanmak istiyorum işte. Bu da yanlışsa, neye inanmalı, bilmem ki? Yaşamaya neden kalmıyor o zaman. Kime boyun eğeceğim ben? Benim de yaşamam gerek. Benim de bir ailem var.»

Yuri Andreyeviç eliyle bezgin bir işaret yaparak, tartışmayı sona erdirme işini kaynatasına bıraktı. Sonra kerevetinin kenarına gelip başını eğerek, aşağıda olup bitenlere baktı.

Pritulyev, Voronyuk, Tyagunova ve Vasya, oturmuş, konuşuyorlardı. Pritulyev, köyüne yaklaştıkça, oraya hangi köylerden gidileceğini de hatırlamaktaydı. Vasya, köy, kasaba adlarını duydukça bunları tanıyor, irkiliyor, gözleri parıldıyordu. Bir yandan da, kendinden geçmiş bir halde, bu köylerin, kasabaların adlarını tekrarlıyordu.

«Pelga ırmağını bilirsin değil mi, Pritulyev Amca?» diye soruyordu. «Bizim ırmaktır o. Bizim köye gitmek istersen, onun kıyısından yürürsün. Derken, bir sel yatağının üzerinde köyümüzü görürsün. Adı Vereteniki'dir. Yokuş diktir. Bir kez tepeye vardın mı, aşağıya bakmaya korkarsın. Uçurum gibi diktir çünkü. İnsan düşeceğim diye korkar. Sonra, taşocakları da vardır. Değirmentaşı çıkar bizim orada.»

«Annem, Vereteniki'de. Sonra, Alyona'yla Arişka da oradalar. Küçük kızkardeşlerim yani. Annem Palaşa, tıpkı sana benzer, Pelageya Nilovna. Gençtir, akça pakçadır. Voronyuk Amca, Voronyuk Amca, ne olur...»

«Ee, anladık, ne var? Seni salıvereyim istiyorsun, değil mi? Ama bunu yaparsam başım belâya girer. Doğru hapishaneyi boylarım.»

Pelageya Tyagunova hiç konuşmuyor, dalgın dalgın uzaklara bakıyordu. Bazan bir baş işareti, bir bakış, ya da gülümsemeyle, çocuğa cahillik etmemesini, Voronyuk'la bu işi herkesin önünde konuşmamasını anlatmaya çalışıyordu sanki. Ona, «Bekle biraz. Her şey kendiliğinden yoluna girer, merak etme,» demek ister gibiydi.

XIII

Tren, Orta Rusya'dan çıkıp doğuya doğru ilerlemeye başlayınca, olaylar sıklaşmaya başladı. Pekde güvenli olmayan köylerden geçiyorlardı. Oralarda silâhlı çeteler, astığı astık, kestiği kestik durumdaydılar. Bazı yerlerdeki ayaklanmalar yeni bastırılmıştı.

Tren, sık sık kırda, bayırda duruyor, vagonlar, yükler, kâğıtlar gözden geçiriliyordu.

Bir gece tren yine durdu. Vagonlara kimse girmiyor, kimse uyandırılmıyordu. Yuri Andreyeviç ne olduğunu merak edip vagondan aşağıya atladı.

Gece zifiri karanlıktı. Görünürde bir neden yoktu ama, tren bir direğin yanında durmuştu. Hat boyunda yadırganacak bir şey yoktu. Ovadan geçen yolun iki yanında çam ağaçları vardı. Yuri Andreyeviç'in vagon komşuları daha önce inmişler, vago-

nun önünde ayaklarını yere vurarak ısınmaya çalışıyorlardı. Bildikleri kadarıyla, kaza filan yoktu ama, makinist, buraların tehlikeli olduğunu, bir drezin gelip hattın durumunu gözden geçirmedikçe, daha ileriye gidemeyeceğini söylüyordu. Yolcular makinisti ikna etmek, gerekirse rüşvet vermek için, birtakım aracıları yanına göndermişlerdi. Denizcilerin de işe karıştığı söyleniyor, onların bu işi yoluna sokacakları ileri sürülüyordu.

Jivago bu anlatılanları dinlerken, lokomotifin bacasından kıvılcımlar çıktığını, ocaktan karların üzerine kızıl bir ışık vurduğunu görüyordu. Birden, bir alev sütunu, karlı ovayı, lokomotifin yanı sıra ilerlemekte olan birtakım gölgeleri aydınlattı.

En başta, sanki bir şimşeğin aydınlığında, makinist görüldü. Geçitin ucuna kadar gitti, lokomotifin önündeki tamponların üstünden atlayıp gözden yitti. Ardı sıra giden denizciler de onu izlediler.

Görüntünün çekiciliğine kapılan Yuri Andreyeviç'le birkaç meraklı, lokomotife doğru seğirttiler. Çıplak ovada şöyle bir manzarayla karşılaştılar:

Yolun biraz ilerisinde makinist durmaktaydı. Yarı beline kadar karlara gömülmüştü. Denizciler de, bellerine kadar karlara gömülmüş, tıpkı vuracakları hayvanı kuşatan avcılar gibi, adamın etrafını çevirmişlerdi.

Makinist, «Aferin doğrusu, arkadaşlar!» diye bağırıyordu. «İyiymiş bu 'devrimin karabatakları'! Rüyamda görsem inanmazdım! Kardeşinizi, bir işçiyi silâhla tehdit ediyorsunuz, ha! Nedeni de trenin daha ileriye gidemeyeceğini söylemem! Yolcu yoldaşlar, tanık olun, bakın nasıl bir yöreden geçiyoruz! Burada çeteler vardır, rayların cıvatalarını sökerler. Bana göre hava hoş, ben devam ederim yoluma. Ama

sizi düşünüyorum, başınıza bir şey gelmesin diye önlem almaya çalışıyorum, armağanıma bakın! Haydi ateş etsenize, ne duruyorsunuz! Yolcu yoldaşlar, tanık olun, bakın şunlara. Kaçmıyorum ben.»

Hat üzerinde toplanmış yolcular arasından sesler yükseldi. Kimi, şaşkın, «Haydi, toparla kendini, ortada bir şey yok. Niçin öldürsünler seni? Şaka yapıyorlar o kadar,» diye bağırıyordu.

Kimi de ateşe körükle gidiyor, «Haydi makinist, ezdirme kendini!» diyordu.

Karların arasından ilk çıkan denizci, kocaman kafalı, kızıl saçlı bir denizciydi. Sakin sakin kalabalığa doğru ilerleri ve kalın, dingin sesiyle onlara birkaç söz söyledi. Bu olağandışı gecede, soğukkanlılığı komik görünüyordu.

«Kusura bakmayın ama, kendinizi eğlencede sandınız galiba. Dikkat edin de soğuk almayın. Haydi, vagonlarınıza dönüp ısının.»

Yolcular vagonlarına döndükten sonra, kızıl saçlı denizci hâlâ kendisini toparlayamamış olan makiniste doğru ilerledi ve «Senin sinir krizlerinden bıktık usandık, makinist yoldaş. Çık deliğinden. Şimdi basıp gidiyoruz,» dedi.

XIV

Ertesi sabah oldu. Tren çok yavaş ilerliyor, raylar buzla kaplı olduğundan, sık sık duruyordu. Bir ara, hiçbir hayat belirtisi taşımayan, ıssız bir yerde durdular. Ancak, neden sonra, burada, yanmış bir istasyon binasının kalıntılarının bulunduğunu fark ettiler. Binanın kararmış cephesinde, «Nijni Kelmes» sözcükleri okunuyordu.

Yanmış olan, yalnız gar değildi. Geride karlar-

la kaplı, boş bir köy de görünüyordu. İstasyon binası gibi, köy de yakılmıştı. Orada burada, tek tük insanlar görünüyordu.

Katar şefi, gar müdürünün yıkıntılar arasından çıktığını görünce, merakla sordu:

«Bütün köy yandı mı?»

«Yandı ama, yangından daha beteri geldi başımıza.»

«Ne gibi?»

«Strelnikov bastı burayı.»

«Yok canım! Damarına basacak bir şey mi yaptınız yoksa?»

«Biz mi? Ne münasebet! Köy yüzünden bizim de başımız derde girdi. Bütün suç onlarda. Şu gördüğünüz köyün adı Nijni Kelmes'tir. Ust Nemda bucağına bağlıdır. Yoksul Köylüler komitesini lâğvetmişler. Kızıl Orduya at verilmesiyle ilgili emri dinlememişler. Hepsi Tatar'dır onların, atlarına bağlıdırlar. Seferberlik emrine de aldırmamışlar. Üç büyük suç, daha ne olsun!»

«Demek bunun için köyü bombardımana tuttular.»

«Evet, ama elden ne gelir ki? Ha, bir haberimiz daha var: Bir iki gün burada bizimle kalacaksınız.»

Katar şefi irkildi, «Bırak şakayı!» dedi. «Cepheye takviye götürüyorum. Yollarda oyalanamam. İşin şakaya gelir tarafı yok.»

«Şaka filan ettiğim yok. Yol kardan kapandı. Köy halkının yarısı kaçmıştı. Öbür yarısını da ben seferber etim, yolu açtırmaya çalışıyorum ama, işin içinden çıkamıyorlar.»

«Eyvahlar olsun! Ne halt edeceğim ben şimdi?»

«Aslında, üç kilometre kadar açıklık, basık bir alan var. Rüzgâr karları aldığı gibi oraya yığmış.

Orasını açabilirsek kolay. Ondan ilerisi ormanlıktır. Ağaçlar yolu korumuşlar.»

«Amma pis işe bulaştık! Dur da yolcuları işe koşayım, yardım etsinler bize. Yalnız, denizcilerle Kızıl Muhafızlardan iş istemeye kalkma. Trende İş Ordusu için toplanmış bir kafile de var. Öteki yolcularla birlikte yedi yüz kişi ediyor.»

«Yeter de artar bile. Kürekleri getirsinler, hemen işe başlayalım. Kürek de yok, aksi gibi. Komşu köylerden istettik. Buluruz bir şeyler elbet.»

«Ne aksilik, Tanrım! Üstesinden gelebilecek miyiz bu işin acaba?»

«Geliriz, korkma. Birlikten kuvvet doğar. Bu hat önemlidir, ha, işin şakaya gelir yanı yok.»

XV

Yolun açılması üç gün sürdü. Nyuşa da dahil, bütün Jivago ailesi çalışmalara katıldı. Yolculuklarının en iyi günlerini geçirdiler.

Bu bölgenin, haşin, esrarlı bir yanı vardı. Puşkin'in Yüzbaşının Kızı adlı romanındaki Pugaçev isyanını hatırlatıyordu.

Yıkıntılar, korkudan felce uğramış, ele verilmek korkusuyla yolcularla tek kelime konuşmayan köylüler, yörenin esrarını arttırıyordu.

Yolcuların hepsi bir arada çalışmıyorlardı. Çalışmaların yapıldığı yer askeri kordon altındaydı.

Hat boyunca küme küme çalışılıyor, arada kalan kar tepeleri kümeleri birbirinden ayırıyordu.

Hava berrak ve çok soğuktu. Herkes gününü dışarıda geçiriyor, ancak geceleri vagonlara dönüyordu. Postalar halinde çalışılmaktaydı. Nöbet sık sık değiştiğinden, çalışmalar yorucu olmuyordu. Kü-

rek az, işçi çoktu. Herkes bu az yorucu işi zevkle yapıyordu.

Jivago'ların karları temizledikleri yer açıklıktı, hoş manzaralıydı. Burada, demiryolunun doğusuna doğru bir iniş başlıyor, sonra toprak geniş dalgalar halinde ufka kadar yükseliyordu.

Bir tepenin üstünde tek başına bir ev görünüyordu. Her yanından rüzgâr alıyordu. Çevresinde bir bahçe vardı. Yazın bahçe oldukça ağaçlık, yeşillik olmalıydı ama, şimdi buz tutmuş, garip biçimlere girmiş dallar, evi artık koruyamıyorlardı.

Kar herşeyi düzleştirip yuvarlatıyordu. Ama, yine de, görünümde değiştiremediği şeyler vardı. Bu ipuçlarına bakılacak olursa, şu anda karın dibinde, bir dere yatağı gizli olmalıydı.

Evde kimse var mıydı acaba? Yoksa bucak ya da ilçenin Toprak Komitesi buraya da el koyup kendi haline mi bırakmıştı? İçinde oturanlar ölmüşler mi, kalmışlar mı, yoksa kaçmışlar mıydı?

Tepenin üzerindeki ev insanda merak uyandırıyordu ama, mahzun bir sessizliğe bürünmüştü. O zamanlar herhangi bir konu hakkında soru sorma alışkanlığı yoktu. Sorsanız bile yanıt alamazdınız. Öte yandan kürekler durmadan çalışıyor, kar yığınlarından çok düzgün dilimler çıkarıyordu. Küreklerle oluşan kardan duvar elmas gibi ışıltılar saçıyordu. Bütün bunlar Jivago'ya çocukluğunu, bahçede karla oynadığı o mutlu günleri hatırlatıyordu. Hayat ne güzeldi o zaman! İnsan kendini harikalar diyarında sanıyordu.

Açık havada geçirdikleri bu üç gün içinde karınlarını doyurmak olanağı da buldular. Akşam olunca, çalışanlara sıcacık buğday ekmekleri dağıtılıyordu. Bunun nereden geldiğini kimsenin bildiği yoktu.

El konan unlardan yapılmış olacaktı. Bu ekmeğin kabuğu cilâlı gibiydi, çok da lezzetliydi. Somunların kenarları çökük, dipleri iyice pişmişti, şurasında burasında ufacık kömür parçalarına rastlanıyordu.

XVI

Hani insan dağda bir gezintiye çıkar da, kısa bir süre için bir kulübede kalır, sonra buraya ısınır, bir türlü ayrılmak istemez; yolcular da bu harap istasyon binasına öylece ısınmışlardı.

Akşam güneş batarken, herkes istasyon binasının önüne geliyordu. Güneş, alışkanlıklarına bağlı olduğundan, her akşam aynı yerde, telgrafhanenin önündeki yaşlı bir kayın ağacının arkasında batıyordu. Burada duvar odanın içine doğru yıkılmış, her yanı yıkıntılarıyla doldurmuştu. Yan duvarlardan biriyle karşı duvar yıkılmamıştı. Bu duvarda sapasağlam bir pencere vardı. Bir duvar halısıyla soba, siyah bir çerçeve içinde duvara asılı demirbaş eşya cetveli de olduğu gibi duruyordu.

Güneş ufka yaklaştığında, tıpkı yangından önce olduğu gibi, sobanın çinilerini okşuyor, duvar halısını yaldızlı bir alevle aydınlatıyor, kayın ağacının dallarını, gölgeler halinde, duvara seriyordu.

Binanın öbür ucundaki muayene odasında, şubat devriminin ilk günlerinden, belki de daha önceden kalma bir afiş görünüyordu:

«Sayın hastaların ilâçtan, pansuman malzemesinden yana şimdilik endişe duymamaları rica olunur. Bunlar, tarafımdan bir odaya yerleştirilip mühürlenmiştir. Durum sayın halka ilân olunur. Ust Nemda sağlık başmemuru.»

Sonunda, yolun tamamı açıldı. Şimdi hat, bir ok

gibi, uzaklara doğru uzanıp gidiyordu. Yolun iki yanında beyaz beyaz kar tümsekleri, onun arkasında da, duvar gibi yükselen kara ormanlar vardı.

Rayların yanısıra, göz alabildiğine, ellerinde küreklerle adamlar duruyordu. Bunlar ilk kez birbirlerini böyle bir arada görüyorlardı, ne kadar kalabalık olduklarına da pek şaşıyorlardı.

XVII

Vakit oldukça gecikmiş, gece yaklaşmıştı ama, trenin birkaç saate kadar yola çıkacağı bildirildi. Hareketlerinden önce Yuri Andreyeviç ve Antonina Aleksandrovna, bir kez daha gidip, yapılan işin güzelliğini seyrettiler. Artık yol üstünde kimse kalmamıştı. Doktorla karısı bir süre durup etrafı seyrettikten, bir iki şey konuştuktan sonra vagonlarına döndüler.

Gelirken, kısık sesli iki kadının birbirlerine ağız dolusu küfür ettiğini işittiler. Ogrizkova'yla Tyagunova'mn seslerini hemen tanıdılar. Onlar da doktor ve Tonya'yla aynı yöne, yani katarın kuyruğuna doğru ilerliyorlardı ama, istasyon tarafındaydılar. Jivago'larsa, orman tarafında yürüyorlardı. Aralarında vagonlar vardı. Sonra, hiçbir zaman aynı hizada değildiler. Kadınlar, doktorla eşini bazan geçiyorlar, bazan onlardan geride kalıyorlardı.

İkisinin de pek telâşlı, heyecanlı bir hali vardı. İkide bir dermanları kesiliyordu. Sesleri bile, bir yükselip bir alçalıyordu. Tyagunova Ogrizkova'yı kovalıyor, yetiştikçe de ona yumruk vuruyor olmalıydı. Öyle ağza alınmaz küfürler savuruyordu ki, insan bir aile kızının ağzından böyle sözler duydukça iğreniyordu.

«Benim ihtiyara musallat olduğun yetmiyormuş gibi, şimdi de o küçücük çocuğu baştan çıkarmaya çalışıyorsun, değil mi kaltak?»

«Sana ne? Vasya'mn da karısı mısın yoksa?»

«Karısını marısını gösteririm ben sana, pis şıllık! Leşini yere sereceğim namussuzum!»

Ogrizkova, «İmdat! Can kurtaran yok mu? Öldürecek bu cadı karı beni!» diye bağırmaktaydı.

Tonya kocasına, «Çabuk olalım biraz,» dedi. «Dinleyemeyeceğim gerisini, iğrenç! Sonu kötüye varacak galiba.»

XVIII

Birden manzara da, hava da, her şey değişiverdi. Ova kayboldu. Tepelerin arasından, yaylalardan geçmeye başladılar. O zamana kadar esmekte olan kuzey rüzgârı dindi. Şimdi rüzgâr, tıpkı bir sobanın açık kapağından geliyormuş gibi, ılık ılık güneyden esiyordu.

Orman, basamak basamak, dağların yukarılarına doğru uzanıyordu. Yol ağaçlık bir bölgeden geçtiği sırada tren dik bir yokuşu tırmanıyor, onun ardından tatlı bir iniş başlıyordu. Katar soluk soluğa korulara doğru ilerliyor, kendini sanki güçlükle sürüklüyordu. Baş tarafı bazan kıvrılıyor, o zaman tren, ormanda bir yolcu kafilesine kılavuzluk eden yaşlı bir ormancıyı andırıyordu. Yolcular da durup durup arkalarına dönüyor, etrafı seyrediyorlardı sanki.

Görülecek hiçbir şey yoktu. Ormanın derinlikleri, sakin bir kış uykusuna yatmış gibiydi. Yalnız, zaman zaman fundalıklardan, ya da ağaç dallarından, hafif bir hışırtıyla kar topakları düşüyordu.

Yuri Andreyeviç uykuya daldı. Bütün o günler boyunca, üstteki yatağında yatıp uyudu. Bazan uyanıyor, düşünüyor, kulak kabartıyordu ama, duyulacak bir şey yoktu.

XIX

Yuri Andreyeviç doyasıya uyurken, bahar, yola çıktıkları gün Moskova'ya düşen, yol boyunca yağmaya devam eden, Ust Nemda'da temizledikleri onca karı yavaş yavaş eritiyordu.

Başlangıçta kar içten içe, sessizce, gizlice eriyordu. Bu kahramanca iş yarı yarıya tamamlandığında mucize ortaya çıktı. Yerinden oynayan kar tabakasının altında su akmaya, cıvıldamaya başladı. Her şey uyanıyordu.

Her yerde bol bol su vardı. Yükseklerden aşağıya gürül gürül akıyor, göllere karışıyordu. Korular kısa sürede suyun şarkısıyla, buğusuyla, kokusuyla doldu. Ormanda, dereler kıvrılıyor, atlayıp zıplıyor, yollarını kesen karların içine dalıyor, kayaları yutuyorlardı. Toprak nemle dopdoluydu. Çok yükseklere, neredeyse bulutlara kadar, su, çamlara tırmanıyor, ağaç diplerinde köpük köpük birikiyordu, tıpkı biranın köpüğünün dudaklarda birikmesi gibi.

Yuri Andreyeviç uyandı, iç camı çıkarılmış olan dört köşe pencereye kadar sürüklendi, kulak kabarttı.

XX

Tren kömür havzasına yaklaştıkça, evler, insanlar kalabalıklaşıyor, istasyonlar arasındaki uzaklık azalıyordu. Daha sık duruyorlardı. Küçük istasyon-

larda, daha büyük bir kalabalığın inip bindiği görülmekteydi. Kısa yola gidecek olanlar pek uzun uzadıya yerleşemiyorlar, hattâ uyumuyorlardı bile. Geceleri vagonun ortasına, kapının yakınında bir yere yerleşiyorlar, köylerinin durumundan, yalnız kendilerinin anlayabilecekleri birtakım işlerden sözediyorlar, sonra ilk istasyonda iniyorlardı.

Üç günden beri vagona birbiri ardı sıra binip sonra inenlerin anlattıklarına göre, kuzeyde Beyazlar üstün durumdaydılar. Yuryatin'i ya almışlardı, ya almak üzereydiler. Sonra, doktor iyi işitmişse, Melyuzeyev'deki hastane arkadaşıyla aynı adı taşıyan başka birisi söz konusu değilse, o bölgedeki kuvvetlere Galyulin kumanda ediyordu.

Yuri Andreyeviç, boş yere kaygılanmasınlar diye, bunlardan kendi yakınlarına hiç sözetmedi. Bütün bu söylentilerin doğruluğundan emin olmak için fırsat bekledi.

XXI

Yuri Andreyeviç gece yarısı uyandı. Onu uyandıran, duyduğu oldukça derin bir mutluluk hissi olmuştu. Tren durmuştu. İstasyon, beyaz bir gecenin camlaşmış karanlığına gömülüydü. İstasyon yüksekçe bir yerde olmalıydı. Buradan da geniş, açık bir ufuk görülüyordu mutlaka.

Peronda sessiz adımlarla, birtakım gölgeler gidip geliyor, kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Bu görüntü Yuri Andreyeviç'i duygulandırdı. Vakit geç olduğu için, yolcular uyanmasın diye böyle sessiz hareket ettiklerini sanmıştı.

Doktor aldanıyordu. Başka yerlerde olduğu gibi, burada da istasyon çığlıklarla, hantal çizmelerin se-

siyle çınlamaktaydı. Ama, biraz ileride bir çağlayan vardı. Bu beyaz geceyi alabildiğine genişleten, onu taze, özgür bir solukla canlandıran oydu. Uyumakta olan doktorun içini sonsuz bir mutluluk hissiyle de o doldurmuştu. Çağlayanın sularının sürekli, düzenli gürültüsü, istasyondaki bütün öbür gürültüleri bastırıyor, bu yüzden ortalığı yalancı bir sessizlik kaplamış sanılıyordu.

Doktor bu çağlayanın varlığını fark etmeden, derin bir uykuya daldı. Havadaki o hafiflik, o tatlılık, onun için bir ninni yerine geçmişti.

Vagonda iki kişi yere oturmuş, çene çalıyorlardı. Birisi öbürüne soruyordu:

«E, ne haber? Sizin oralarda alaşağı ettiler mi, tepelediler mi onları?»

«Kimleri, tüccarları mı?»

«Evet, değirmencileri yani.»

«Hepsi yola geldi. Uslu uslu oturuyorlar. İbret olsun diye birkaçını hakladılar. Ötekiler kuzu gibi oldu. Sonra, haraç da alındı onlardan.»

«Ne kadar, çok mu?»

«Kırk bin kile.»

«Yok canım!»

«Gerçekten! Niçin yalan söyleyeyim? Hem, iyi düşünülürse, çok değil bu. Ülkeye gerekli çünkü. En iyi cinsinden hem de. Zaten burası buğday ambarı gibidir. Rinva ırmağı boyunca, buradan Yuryatin'e kadar köyler çok sıktır. Sonra, ırmak üzerinde yükleme limanları, silolar vardır. Şerstobitov Kardeşler, Perekaçikov'la oğlu, hep büyük un tüccarlarıdır.»

İki arkadaş uyumaya hazırlanıyorlardı ki, trenin gerisinden büyük bir gürültü geldi, gittikçe genişleyerek çağlayanın uğultusunu da bastırdı. Duran trenin yanından son hızla bir posta katarı geçti. Bi-

raz sonra, gökgürültüsünü andıran sesi azaldı, sonunda ışıklarıyla birlikte kaybolup gitti.

Vagonda yerde oturan iki arkadaş yeniden konuşmaya başladılar:

«İşler tamam. Yaza da, kışa da yeter bu.»

«Hem çabuk da olacak.»

«Strelnikov olsa gerek. Tren zırhlıydı, görmedin mi?»

«Evet, evet. O olsa gerek. Çok zalim bir adammış diyorlar.»

«Gidip Galeyev'e saldıracak mutlaka.»

«Kime saldıracak dedin?»

«Kazak atamanı Galeyev var ya, ona. Söylendiğine göre, bir Çek generaliyle birlikte Yuryatin'i sarmış. Ataman Galeyev dokları da işgal etmiş, elinde tutuyormuş.»

«Tanıyamadım bu adamı.»

«Ya Galeyev, ya da Prens Galileyev. Onun gibi bir şey işte. Pek iyi hatırlamıyorum.»

«Benim bildiğim kadarıyla, böyle bir prens yok. Ali Kurban olsa gerek bu. Sen her şeyi birbirine karıştırdın.»

«Belki de Kurban'dır.»

«Öyleyse iş değişti.»

XXII

Yuri Andreyeviç sabaha doğru bir daha uyandı. Güzel bir düş görmüştü. Aynı mutluluk, özgürlük duygusunu taşıyordu hâlâ. Tren yeni bir istasyonda durmuştu, belki de aynı istasyondu. Bir çağlayan uğulduyordu, herhalde aynı çağlayandı, belki de bir başkasıydı.

Yuri Andreyeviç yine uykuya daldı. Yarı uyku-

da ayak sesleri duyar gibi oldu. Kostoyed, şefi bir kenara çekmişti. Bağrışıyorlardı. Dışarıdaki hava eskisinden de daha güzeldi.

Yeni bir koku karışmıştı havaya. Hafif, baharı çağrıştıran, büyüleyici, sanki siyah beyaz bir kokuydu bu. Saydamlık, siyah, beyaz, koku... Yuri Andreyeviç, uyku arasında, «Kuşkirazı kokusu!..» diye tahmin etti.

XXIII

Ertesi gün, Antonina Aleksandrovna, «Tuhafsın doğrusu, Yura,» dedi. «Hiçbir halin öbürüne uymuyor. Bazan sinek uçsa uyanır, sabaha kadar uyuyamazsın. Oysa dün gece dehşetli gürültüler, ağız kavgaları oldu, ortalık birbirine girdi. Sense hiç uyanmadın! Geceleyin, veznedar Pritulyev'le Vasya Brikin kaçtılar. Kim, anladın, değil mi? Tyagunova'yla Ogrizkova da onlarla birlikte kaçtı. Ama dur, bitmedi daha; Voronyuk, nöbetçi Voronyuk var ya, o da kaçtı. Ne dersin, garip değil mi?»

«Nasıl kaçtıklarını kimse bilmiyor. Birlikte mi, ayrı ayrı mı kaçmışlar, o da belli değil. Sözün kısası, kimsenin bir şey bildiği yok. Diyelim ki, Voronyuk ötekilerin kaçtığını fark edince cezalandırılmaktan korkup kaçtı. Ama, ötekiler niye kaçtılar? İsteyerek mi kaçtılar? O kafileden olup, kendilerini rahatsız eden birini mi hakladılar?»

«Herkes kadınlardan kuşkulanıyor. Acaba Tyagunova Ogrizkova'yı mı hakladı? Yoksa Ogrizkova Tyagunova'yı mı öldürdü? Belli değil. Kafile kumandanı, trenin bir başından öbürüne koşup, 'Kim verdi hareket emrini? Kaçaklar bulununcaya kadar tren kalkmasın, kanun namına emrediyorum!' diye ba-

ğırdı ama, katar şefi aldırmadı, 'Deli misin, komutanım, cepheye takviye götürüyorum ben, işim acele. Her şey bitti de, senin o uyuz herifleri mi bekleyeceğim? İyi be,' dedi.»

«Sonra, ikisi de Kostoyed'e çıkıştılar. 'Okur yazar, aklı başında adam olacaksın sözde,' dediler. 'Voronyuk cahil, kafasız bir heriftir. Nasıl oldu da vazgeçirmedin onu bu işten?' Ama Kostoyed gürültüye pabuç bırakmadı. 'Tuhaf şey! Yani size göre, tutuklular zindancılara göz kulak olacak, öyle mi? Nerede görülmüş böyle şey yahu? Dünya tersine döndü desenize,' dedi. Ben o sırada sürekli seni dürttüm, omuzunu sarstım. 'Yura, Yura kalk! Kafileden kaçanlar varmış,' diye bağırdım ama, boşuna. Top atsalar uyanamazdın. Neyse, sonra konuşuruz bütün bunları. Bak Yura, bakın baba, manzara ne güzel değil mi?»

Pencereden bakılınca, uçsuz bucaksız bir ova görülüyordu. Ovanın her yanını, eriyen karların suları kaplamıştı. Irmak taşmış, gelip demiryolunun kenarına kadar dayanmıştı. İnsan yattığı yüksek yerden bakınca, trenin yavaşça sular üstünde kayıp gittiğini sanıyordu.

XXIV

Sabah olmak üzereydi. Her taraf görünüyordu ama, her şey rüyadaymış gibi silikti. Bir dağ, küçük bir koru, bir de dik yar görünüyordu.

Az ileride bir çağlayan vardı, ancak küçük koruluğun sonundan, yarın üstünden bakıldığı zaman görülebilmekteydi. Vasya yorulmuştu. Biraz sonra da çağlayanı gördü. Onun karşısında hem kaygı, hem sevinç duydu.

O dolaylarda bu çağlayanla boy ölçüşecek hiçbir şey yoktu. Korkunçluğu da bu tekliğinden, bir taneliğinden ileri geliyordu. Bu haliyle canlı gibi, bilinçli gibiydi sanki.

Vasya meşin ceketini yere yaymış, korunun kenarında yatıyordu. Ortalık iyiden iyiye aydınlanınca, geniş kanatlı, kocaman bir kuş dağdan inip korunun içindeki açıklık yeri aştıktan sonra yol arkadaşına yaklaştı :

«Haydi bakalım, abla,» dedi. «Üşümüşsün bak, dişlerin birbirine çarpıyor. Ne diye korkmuş gibi bakıyorsun öyle? Sana söylüyorum. Gidelim buradan artık. Ne durumdayız, anladın elbet. Köylere ulaşmak gerek. Orada kimse kötülük etmez bize. Hepsi kardeşimiz sayılır, bizi saklarlar. Zaten iki gündür ağzımıza tek lokma girmedi, köye gitmezsek açlıktan öleceğiz. Voronyuk amca savuştuğumuzu görünce dehşetli gürültü koparmıştır mutlaka, belki de peşimize takılmıştır. Onun için savuşalım vaktiyle. Ama, sen de ne biçim şeysin, abla! Bütün gün ağzını açıp tek söz söylemiyorsun. Canın sıkılıyor da onun için konuşmuyorsun galiba. Katya Ogrizkova'ya gelince, vagondan mahsus atmadın aşağıya sen onu. Yalnız yandan biraz değdin ona, o kadar... Gözümle gördüm. Sonra otların arasında ayağa kalktı. Hiçbir yerine bir şey olmamıştı. Koşmaya başladı. Pritulyev amca da öyle. Onlar da gelip bizi bulacaklar, hep birlikte olacağız, değil mi? Ne dersin sen bu işe, ha? Aldırma, boşver. Boşverirsen, çenen de açılır hemen.»

Tyagunova ayağa kalkıp Vasya'nın koluna girdi, yavaşça, «Haydi gidelim, yavrum,» dedi.

XXV

Vagonlar gıcırdaya, inleye dik bir yokuşu tırmanıyorlardı. Ormandan kesilip bir yere yığılmış olan kütükler, etrafa dağılmış, bazıları demiryolunun ta kenarına kadar gelmişti. Tren ormanlığın içinde bir dönemeci alınca, açlık, ağaçsız bir yere geldi. Etrafta talaşlar, ortasında da üç metre kadar uzunlukta bir kütük yığını vardı. Makinist kütük yığınının yanına gelince fren yaptı. Tren sarsıldı, sonra durdu. Yol yüksekteydi. Katar dönemecin üzerinde hafifçe yana eğilmiş olarak duruyordu.

Lokomotifin düdük çaldığı, ardından birilerinin bağrıştığı işitildi. Yolcular işi anlamışlardı; makinist yakacak tedariki için treni durdurmuştu.

Vagonların kapıları açıldı. Küçük bir kasabayı dolduracak kadar çok insanın indiği görüldü. İlk vagonlardaki askerler angaryaya koşulmadıkları için, odun da taşımayacaklardı elbet.

Ormanın ortasındaki açıklığın şurasına burasına yayılmış odunlar, tenderi doldurmaya yetmeyeceği için, hızarla birkaç da kütük kesmek gerekiyordu.

Makinistin âletleri arasında hızarlar, testereler vardı. Bunları ikişer ikişer dizilen gönüllülere dağıttılar. Doktorla kaynatasına da bir hızar verdiler.

Askerî vagonların açık kapılarından, neşeli yüzler görülmekteydi. Henüz cephede savaşmamış genç genç delikanlılar, denizcilik okulu öğrencileri, yanlışlıkla bu ciddî yüzlü, çoluk çocuk sahibi işçilerin arasına düşmüşlerdi sanki. O işçiler de ilk defa savaşa gidiyorlardı. Delikanlılar gürültü patırtı ediyorlar, kendilerinden daha yaşlı denizcilerle şakala-

şıyorlar, böylece avunmaya çalışıyorlardı. Çetin bir sınav geçirecekleri saatin yaklaştığını da hepsi bilmekteydi.

Hepsi de, odun kesmeye giden kadınlı, erkekli angaryacılara, alaylı sözler yağdırmaktaydılar.

XXVI

Ormanın içinde, çaprazlamasına çakılmış kütüklerden oluşan birtakım «sıpa»lar vardı. Yuri Andreyeviç'le kaynatası da bunlardan bir tanesinin başına geçip kütüğü yerleştirdikten sonra hızarla biçmeye başladılar.

Toprak bu bahar gününde, altı ay önce, ilk donlardan önceki gibiydi. Orman nemliydi, geçmiş sonbaharın yaprakları her yöne saçılmıştı, dağınık bir odaya benziyordu.

Jivago kaynatasına, «O kadar acele etmeyin, yorulursunuz,» dedi, kendisi de hızarı daha yavaş hareketlerle kullanmaya başladı. Sonra, «Kısa bir mola verelim,» dedi.

Bütün orman, bir arada gidip gelen, bazan da aralarındaki uyarlık bozulan hızarların sesleriyle çınlamaktaydı. Çok uzaklarda ilk bülbül ötmeye başlamıştı. Arasıra bir karatavuğun da kesik kesik öttüğü işitiliyordu. Bütün doğa şenlik yapmaktaydı. Lokomotifin bacasından çıkan dumanlar bile, havaya sanki şarkı söyleye söyleye yükseliyorlardı.

Aleksandr Aleksandroviç damadına, «Bana bir şey söylemek istiyordun sen,» dedi. «Unuttun mu yoksa? Hani su basmış bir ovadan geçiyorduk da, uçuşan ördeklere bakıyorduk. O zaman, 'Size bir şey söyleyeceğim,' dedindi.»

«Ha, evet. Yalnız, bunu nasıl anlatayım bilmem

ki. Görüyorsunuz, Ural'ın içlerine doğru ilerliyoruz. Bütün bu bölge kaynaşma halinde. Gideceğimiz yere ulaşmak üzereyiz. Orada bizi ne gibi bir durum bekliyor, bilmiyoruz. Kesin olan şu ki, bazı şeyler üzerinde anlaşmamız gerek. Beslediğimiz fikirlerden sözetmek istemiyorum. Bu fikirleri böyle bahar zamanı, bir ormanın ortasında, beş dakika içinde birbirimize anlatmaya kalkışmamız, bunları birbirimize benimsetmeye çalışmamız saçma olur. İkimiz de birbirimizi iyi tanıyoruz. Siz, Tonya, ben ve bizim çağın birçok insanları aynı çevredeniz, başkalarından, bu çevreyi anlayış biçimimizle ayrılıyoruz. Ama, asıl söylemek istediğim şey bu değil. Bazı durumlarda, birbirimizin yüzüne utanmadan bakabilmek, sonra utançtan yerin dibine geçmemek için, benimseyeceğimiz tutumu önceden kararlaştırmalıyız.»

«Yeter, anladım. Meseleyi güzel bir biçimde ortaya koydun doğrusu. Nasıl gerekiyorsa öyle konuştun. Sana diyeceğim şu: Hani kışın, fırtınalı bir gecede, sen bize içinde ilk kararnameler bulunan bir gazete getirmiştin, hatırlıyorsun, değil mi? Nasıl da kesin bir dili vardı bunların! Delice bir şeydi. Bu açıkgözlülük insanın hoşuna gidiyordu. Ama, bu gibi şeyler ilk saflıklarını, temizliklerini ancak bunları yaratanların kafası içinde, ilân edildikleri sırada korurlar. Politikada ikiyüzlülük, dalavere her şeyi hemen berbat eder. Ne diyeyim bilmem ki! Bu adamların felsefesi bana tamamen yabancı. Bu iktidar bizim aleyhimize yönelmiş durumda. Tonya, 'Acaba zamanında gelip sebze dikebilecek miyiz, yoksa tohum ekme vakti geçti mi?' diye soruyor. Ne cevap vereyim ona? Burada toprağın durumu nasıl, iklim koşulları ne, bilmiyorum ki. Sonra, burada yaz kısa sürer. Bu koşullarda, acaba diktiğimiz şeyleri yetiştirmeye vakit bulacak mıyız?»

«Bir şey daha var; biz ta uzaklardan buraya, yalnız sebze yetiştirmeye mi geldik? Gerçi, insan geçimini sağlamak için çok uzaklara da gider, ama, buralara kadar bambaşka bir amaçla geldik. Biz de elimizden geldiği kadar geçinip gitmeye çalışırız. Büyükbabandan kalan makineler, ormanlar, malzeme elden çıkarılırken, bunlardan payımıza düşeni de almaya uğraşırız. Ama, şu da var: Bana üste para da verseler, eski tipte bir fabrikanın sahibi olmak istemem. Çok saçma bir şey olur bu. Biz Gromeko'lar, para kazanma hırsını bir kuşaktan beri kaybetmiş bulunuyoruz.»

XXVII

Tren büyücek bir istasyonda durmuştu. Hava o kadar ağırdı ki uyumak olanaksızdı. Jivago'nun yastığı ter içindeydi.

Yavaşça yatağından aşağıya indi, hiç kimseyi uyandırmamak için vagonun kapısını usulcacık açtı. O zaman yüzüne nemli, yapış yapış bir hava çarptı. Kendi kendine, «Sis var,» dedi. «Bugün hava çok sıcak olacak. Havadaki sıkıntı da bundan ileri geliyor.»

Tren istasyondan biraz uzakta durmuştu. Ta uzaklardan insanın kulağına iki ayrı gürültü gelmekteydi. Arkadan geleni, sanki çamaşır durulanıyormuş gibi, su lıkırtısını andırmaktaydı, ya da bir bayrağın ıslak bezinin direğe çarpışını hatırlatıyordu. Önden gelen gürültüyse, daha çok, bir uğultuydu. Cepheyi hatırlattığı için, doktor irkildi. Kulak kabartarak, «Uzun menzilli toplar bunlar,» diye söylendi. «Tamam, cepheye geldik.»

Sonra vagondan aşağıya indi. Birkaç adım ilerle-

dı. İki vagon sonra tren bitiveriyordu. Katarın lokomotifi yoktu. Baştaki vagonlar çözülmüş, lokomotif de onları alıp götürmüştü.

O zaman askerlerin bir gün önceki hallerini hatırladı. «Demek dün akşam onun için hiçbiri kabına sığamıyordu,» diye düşündü. «Buraya gelir gelmez, hemen cepheye gönderileceklerini biliyorlardı demek.»

Rayların üzerinden geçip istasyona gitmek için, trenin baş tarafından dolaştı. Bir vagonun arkasında, karşısına birdenbire silâhlı bir nöbetçi çıktı.

«Nereye gidiyorsun? İzin kâğıdını var mı?» diye sordu.

«Bu istasyon neresi?»

«Senin ne üstüne vazife! Kimsin sen?»

«Doktorum. Moskova'dan geliyorum. Ailemle birlikte bu trende yolcuyum, işte kâğıtlarım.»

«Bu siste nasıl okuyayım bu kâğıtları ben! Kâğıda mağıda da gerek yok. Kim olduğun hemen belli oluyor. Senin gibi doktorlara basıyorlar kurşunu şimdi. Bana kalsa hemen öldürmeli seni ama, zamanı değil şimdi. Haydi bakayım, dön geri de, bas git işine.»

Doktor, «Beni kim sandı acaba?» diye düşündü. Ama, nöbetçiyle tartışmanın anlamı yoktu. Vakit geçmeden uzaklaşıp gitmek lâzımdı. Yine trenin öbür yanına geçti.

Doğuda, arkadan gelen top sesleri durmuştu. Güneş, sis bulutları arasından belli belirsiz yükseliyordu. Doktor vagonların yanı sıra yürümekteydi. Vagonları geçip daha ileriye gitti. Her adımda ayakları yumuşak kuma daha derinliğine gömülüyordu.

Beri yandan, o deminki düzgün lıkırtı yaklaşmaktaydı. Az ileride tatlı bir iniş vardı. Doktor bir-

kaç adım daha ilerledikten sonra karşısında bazı gölgeler gördü. Bir adım daha ilerleyince de, karanlıkta, karaya çekilmiş sandalların teknelerini seçti. Geniş bir ırmağın kenarındaydı. Küçük, yorgun dalgalar balıkçı kayıklarının, iskelelerin kenarlarına tembel tembel gelip çarpıyordu.

O sırada birdenbire kıyıdan doğru gelen bir nöbetçi, «Ne dolaşıyorsun buralarda?» diye sordu.

Doktor, «Ne ırmağı bu?» diye sordu.

Hemen sonra da pişman oldu. Biraz önceki deneyiminden sonra, artık böyle sorular sormamaya karar vermişti ama, bu sözler nasılsa ağzından kaçıvermişti.

Nöbetçi, karşılık verecek yerde, elindeki düdüğü dudağına yaklaştırdıysa da çalmasına gerek kalmadı. Çünkü doktorun ilk konuştuğu nöbetçi adım adım onu izlemişti.

Arkadaşına yaklaşarak, «Gün gibi ortada,» dedi. «Görmüyor musun? Adam durmadan, «Bu istasyon neresi, bu ne ırmağı?» diye soruyor. Ne dersin, şu burundan ırmağa mı atalım onu, yoksa vagona mı götürelim?»

Öteki, «Önce vagona götürelim de, başkan ne diyecek bakalım,» dedi. Sonra, «Kimliğini göster!» diye bağırdı, doktorun uzattığı kâğıt tomarını kavradığı gibi, ilk nöbetçiyle birlikte istasyona doğru yürüdü.

Öte yandan da, «Uyan, arkadaş!» diye bağırdı ama, Jivago onun bu sözleri kime söylediğini önce anlayamadı. Kumların üstüne yatmış balıkçı kılıklı bir adam görünce, bu sözlerin anlamını kavradı. Balıkçı, «Şansın varmış ki başkana götürüyorlar,» dedi. «Belki iyi adamdır da, paçayı kurtarırsın. Ama, nöbetçilerin suçu yok ki. Onların görevleri de bu.

Artık işler halkın sorumluluğunda. Onun için, işin şakaya gelir yanı yok. Belki de aldandılar. Bir adamın ardındalar onlar. Seni o sanıyorlar. 'Halk düşmanını en sonunda yakaladık,' diye düşünüyolar. Ama, aldandıkları kesin. İşler sarpa sararsa, 'Başkanı göreceğim,' de.»

Yine bu balıkçı anlattı, ünlü Rinva ırmağının karşısında bulunuyordu. Bu ırmakta gemiler işlerdi, kıyısındaki istasyonun adı da Razvilye'ydi. Sanayi kasabasıydı, ayrıca, Yuryatin'e liman görevi de görürdü. Yuryatin iki üç kilometre daha yukarıdaydı. Uzun süre, Kızıllar arasında el değiştirmişti. Şimdi Kızılların elindeydi herhalde. Yuryatin'de ayaklanma olmuştu ama, bastırmışlardı galiba. Şimdi her yer böyle sakindi. Çünkü istasyonun çevresindeki halkı başka yere götürmüşler, mahalleyi de çok sıkı denetim altına almışlardı. Garda duran şu trenlerin hepsi ordunun emrindeydi. Bunlar arasında Ordu Siyasi Komiseri Strelnikov'un treni de vardı. Jivago'nun kâğıtlarını da onun vagonuna götürmüşlerdi.

Biraz sonra vagondan bir nöbetçi çıktı, doktoru alıp Ordu Siyasi Komiserinin vagonuna götürdü.

XXVIII

Jivago'yla birlikte gelen nöbetçi, parolayı söyledikten sonra trenin iki lüks vagonundan birine girdi. Vagonda işitilmekte olan gürültüler, gülüşmeler, doktorla nöbetçi içeriye girince kesiliverdi.

Nöbetçi, doktoru vagonun ortasındaki geniş bir kompartımana soktu. Burası temiz, rahat bir yerdi. İçeride iyi giyinmiş, temiz pak insanlar çalışıyordu. Jivago, başkanın odasını çok farklı düşünmüştü. Ama, merkez daha uzaktaydı herhalde. Cepheye da-

ha yakın olmalıydı. Burada yalnız, doğrudan kendisine bağlı olan birlik, birkaç dosya ve bir kamp yatağı vardı.

Dipteki kapının önünde oturmakta olan genç bir asker, nöbetçiyi gönderdikten sonra doktoru içeriye aldı. Jivago içeriye girerken, kendi kâğıtlarını ta uçtaki bir masanın üstünde gördü. Masanın başında Çarlık devrinden kalma görünümlü, ötekilerden biraz yaşlıca bir albay oturmaktaydı. İstatistiklerle uğraşıyordu. Birtakım defterlere, haritalara bakıyor, bazı kâğıtları kesip kesip birbirine yapıştırıyordu. Bir ara pencerelerden yana bakarak, «Bugün hava sıcak olacak,» dedi.

Yerde bir askeri teknisyen, elektrik donanımını onarıyordu. Genç askere yaklaşınca asker, teknisyen rahat çalışabilsin diye, yerinden kalktı. Onun yanında oturmakta olan kadın sekreter, yazı makinesindeki bir bozukluğu düzeltmeye çalışmaktaydı. Derken, genç askerle teknisyen ve yaşlı albay da gelip sekreterin başına dikildiler, hep birden yazı makinesiyle uğraşmaya başladılar.

Doktor bu durumu görünce içi rahat etti. Önceden sandığı gibi bu adamların kendisine kötülük yapmaya niyetleri olsa, onun önünde bu gibi şeylerle uğraşmazlardı.

«Ama belli de olmaz ki!» diye düşündü. «Bu gibi işleri kanıksamışlar artık onlar. Burnumuzun dibinde toplar patlıyor, insanlar ölüyor; o kadar çok şey görmüşler ki bezginlik gelmiş onlara bu yüzden.»

Doktor ne yapacağını bilmediği için, yerinden kımıldamaksızın kompartımanın öbür yanındaki pencerelerden dışarıya bakmaya başladı.

XXIX

Pencereden bakılınca, yine raylar görülüyordu. İleride, bir yamacın üzerinde de, Razvilye garıyla mahallesi görülmekteydi. Demiryolundan istasyona üç basamaklı, kaba saba bir merdivenden çıkılıyordu. O yanda demiryolu bir lokomotif mezarlığı halindeydi. Parçalanmış vagonların demirleri arasında bir sürü tendersiz, hurda lokomotif görünüyordu.

Öndeki bu lokomotif mezarlığıyla, arkadaki kasaba mezarlığı, raylar boyunca duran eğri büğrü demirler, cıvardaki evlerin paslı saçtan damlarıyla, dükkânların tabelâları, buraya harap bir görüntü veriyordu.

Sis iyiden iyiye kalktı. Ta uzaklarda, doğuda, gökyüzünün sol yanında biraz sis kalmıştı ama, çok geçmeden o da kayboldu. Doğuda, üç kilometre kadar uzaktaki Razvilye'ye hâkim bir tepenin üzerinde büyük bir kent göründü. Bir ilçe merkezine benziyordu.

Yuryatin'di burası! Doktor kenti tanıyınca yüreği heyecanla çarptı. Anna İvanovna'nın ne çok anısı vardı burada! Sonra, Antipova ona buradan ne çok sözetmişti! Doktor da bu kenti ilk defa olarak ne gibi koşullarda görüyordu!

O sırada, makinenin başına toplanmış olan askerlerin dikkati, pencereden gördükleri başka bir şeye takıldı. İstasyonun merdivenlerinden, asker, sivil, birtakım tutuklular götürülüyordu. Bunların arasında, başından yaralı bir lise öğrencisi de vardı. Yarasını çarçabuk, üstünkörü sarmışlardı. Sargının altından akan kanları delikanlı eliyle esmer, terli çehresinin üzerine yaymaktaydı.

İki Kızıl nöbetçinin arasında ilerlemekte olan bu lise öğrencisinin canlı, güzel bir yüzü vardı. Ne kadar genç olduğunu görünce insanın içi acıyordu.

O sırada Strelnikov, geniş, kararlı adımlarla odaya girdi. Doktor da, başını çevirince, odanın ortasında onu gördü. Şimdiye kadar birçok insanla tanışmıştı ama, nasıl olmuştu da bu adamla karşılaşmamıştı acaba? Strelnikov'un her halinden kuvvet, irade akıyordu. Tavırları da kişiliğine uygundu: Dik duran güzel bir başı vardı. Hareketleri aceleciydi. Uzun bacaklarına giydiği kocaman çizmeler, kirli de olsalar, temiz gibi duracaklardı mutlaka. Kurşuni çuhadan ceketi de belki buruşuktu ama, tiril tiril, ütülü gibi görünüyordu.

Sanki doktor da oradaki kalabalığa dahilmiş gibi herkese birden, «Kutlarım, arkadaşlar,» dedi, «püskürttük onları. Onlar da bizim gibi Rus olduklarından, bu savaş insana şaka gibi geliyor. Ama, adamlar çılgınca bir inanca saplanmışlar bir kere. Bu inancı kafalarından zorla çıkarmalıyız. Komutanları eski bir arkadaşım. Ailesinden yana, benden daha halktan sayılır. İkimiz de aynı bahçede oynadık. Çok iyiliği dokundu bana, minnet doluyum kendisine karşı. Ama, onu karşı yakaya, hattâ daha da öteye püskürttüm diye çok seviniyorum doğrusu. Guryan, bir an önce telefon bağlantısını kurun lütfen. Telgrafa, posta erlerine güvenemeyiz. Ne kadar sıcak değil mi? Ama, yine de bir buçuk saat güzel bir uyku çektim. Ha, evet!»

O sırada aklına bir şey gelmiş gibi, doktordan yana döndü. Kendisini niçin uyandırdıklarını hatırlamıştı. Olmayacak bir iş yüzünden, bu yabancıyı burada alıkoyuyorlardı.

Strelnikov, Jivago'yu inceden inceye süzerek,

«Bu adam o mu yoksa?» diye düşündü. «Ama, olamaz canım! Ne aptal herifler bunlar!» Sonra bir kahkaha koparark konuşmaya başladı, «Afedersiniz, yoldaş, sizi başkası sanmışlar da, aldanmışlar bizim nöbetçiler. Gidebilirsiniz. Nerede bu yoldaşın kimliği? Hah! burada kâğıtlarınız. Ama, durun da izninizle şunlara bir göz atayım. Jivago, Dr. Jivago ha? Moskova dolaylarından bir ada benziyor bu... Gelin de odama gidelim. Burası kalem. Ben yandaki vagondayım. Merak etmeyin, uzun süre alıkoymam sizi.»

XXX

Kimdi bu adam? Kimsenin tanımadığı, Moskovalı birinin, üstelik partiye de girmeksizin, böyle sivrilip yükseleceği kimsenin aklına gelmezdi. Üniversiteyi bitirdikten sonra taşrada bir öğretmenlik istemiş, savaşta tutsak düşmüş, herkes onu kayıp sanmıştı. Kısa bir süre önce de yeniden ortaya çıkmıştı.

Strelnikov, çocukluğunu ileri görüşlü demiryolu işçisi Tiverzin'in evinde geçirmiş, Tiverzin sağa sola tavsiye ederek onu desteklemiş, ona kefil olmuştu. O zamanlar herkesi her işe atayan yetkililer, ona güvenmişlerdi.

Strelnikov da kendisine gösterilen güvene lâyık olduğunu kanıtladı. Daha yakın zamanlarda, Ust Nemda ile Nijni Kelmes'te başarılar kazanmış, yiyeceklere el koymaya gelen bir müfrezeye karşı duran Gubassovo köylülerini sindirmiş, Medveji Poyom istasyonunda bir erzak trenini yağma eden 14. Piyade Alayının askerlerini cezalandırmıştı. Asıl önemli başarılarından birisi de, Turkatuy istasyonunda isyan edip ellerinde silâhlarıyla Beyazlar tarafına ge-

çen askerlere karşı giriştiği çarpışma olmuştu. Son olarak da, Çirkin Us adlı ırmak limanında bir ayaklanma olmuş, Sovyetlere bağlı bir komutan öldürülmüş, Strelnikov bu ayaklanmayı da bastırmıştı.

Her yana hiç beklenmedik bir anda geliyor, yargılıyor, mahkûm ediyor, mahkûmiyet kararını da kılı bile kıpırdamadan, çabuk, sert bir biçimde yerine getiriyordu.

Treniyle yaptığı baskınlar, bütün o dolaylarda hüküm sürmekte olan askerden kaçma olaylarına bir son vermişti. Askere alma işlerinde yaptığı yenilikler de her şeyi değiştirmişti. Şimdi Kızıl Ordu için asker toplama işi daha iyi işliyordu. Askere alma kurulları her yanda hanl hanl çalışmaktaydılar.

Daha geçenlerde, Beyazlar kuzeyden bir kuşatma hareketine girişip, durum kaygı verici bir hale girdiği zaman, Strelnikov'a daha stratejik nitelikte yeni yeni ödevler de verilmişti. O işe karışınca da, olumlu sonuçlar çabucak kendilerini belli etmişlerdi.

Strelnikov kendisine Rastrelnikov (Cellât) adını taktıklarını biliyordu. Ama aldırmıyordu. Hiçbir şeyden çekindiği yoktu.

Moskova'da doğmuştu. 1905 devrimine karıştığı için çok acı çekmiş olan bir işçinin oğluydu. O sıralarda küçük olduğu için devrimden uzak kalmıştı. Üniversiteye gittiği zaman da, bu gibi işlerden uzak durmuştu. Yoksul tabakadan olan gençler, yüksek öğrenim yaptıkları zaman, bu işi zengin çocuklarından daha ciddiye alırlar. Onun için, zengin çocuklarının kanını kaynatan hareket, onda hiçbir etki uyandırmadı. Üniversiteden çok yüklü bir bilgi dağarcığıyla çıktı. Tarih ve edebiyat kültürünü matematik de öğrenerek tamamlamıştı.

Yasa onu askerlik hizmetinden bağışık tutmak-

taydı ama, yine de gönüllü yazıldı. Asteğmen olduğu sırada tutsak düştü. Rus devriminin patlak verdiğini duyunca, ülkesine dönmek için kaçtı.

İki önemli özelliği vardı. Son derece düzenli ve açık bir düşünme biçimine sahipti. Ahlâki değerleri şaşılacak düzeydeydi, duyguları soyluydu.

Ama, yenilik ardındaki bir bilginin önsezisinden yoksundu.

Strelnikov, küçüklüğünden beri yüce ve saf şeyler başarmayı amaçlamıştı. Hayat, ona göre, insanların kurallara titizlikle uyarak mükemmele ulaşmaya çalıştıkları bir çabaydı.

Yanıldığını anladığında, hayata karşı savaşıp onu yenmeye karar verdi. İşte Devrim, bu savaşımda onun silâhıydı.

XXXI

Girdikleri vagonda Strelnikov hâlâ: «Jivago, Jivago,» diye tekrarlıyordu. «Bir tüccarın adı bu. Ya da bir soylunun. Hah, tamam, kâğıtta, «Moskova'da doktor,» diye yazıyor. Gideceği yer: Varikino. Tuhaf şey! Ne diye bu ücra yere gitmek için Moskova'dan ayrıldınız?»

«Ücra olduğu için gidiyorum oraya. Biraz kafamı dinleyeyim dedim. Issız bir yer, bilinmez bir dünya aradım.»

«Vay, vay! şairliğiniz de var demek! Varikino dediniz, değil mi? Ben bu dolayları bilirim. Eskiden Krüger fabrikaları vardı orada. Onlarla akraba olmayasınız sakın? Mirasçıları filân mısınız yoksa?»

«Niçin böyle alaylı bir tavırla konuşuyorsunuz benimle? Neden mirastan bahsediyorsunuz? Aslında karım...»

«Hah, gördünüz mü? Beyazlara hasretsiniz siz. Ama, ne yazık ki geç kaldınız. Bütün o bölgeleri temizledik.»

«Hâlâ alay ediyorsunuz bakıyorum...»

«Sonra, doktorsunuz da. Askeri doktor üstelik. Savaş zamanındayız. Bu iş doğrudan doğruya beni ilgilendirir. Askerden kaçıyorsunuz şu halde. Kızıllar, ya da Beyazlar tarafından askere alınmak istemeyen bir grup var. Ormanlarda saklanıyor. 'Yeşiller' deniliyor bunlara. Siz de onlardansınız şu halde. Niçin asker değilsiniz?»

«İki defa yaralandım, çürüğe çıkarıldım.»

«Öyleyse Ulusal Eğitim Halk Komiserliğinden, ya da Sağlık Komiserliğinden bir kâğıt getirin bana. Sizin gerçek bir Sovyet yanlısı olduğunuzu onaylayan bir kâğıt. Şimdi kıyamet gününde gibiyiz bayım; yarı bağlı, yarı yandaş adamlara ihtiyacım yok benim. Ama, «Gidebilirsiniz,» demiştim ya, sözümde duruyorum. Öyle içime doğuyor ki, günün birinde yeniden karşılaşacağız; ama o zaman birbirimizle başka türlü konuşacağız, haberiniz olsun!»

Yuri Andreyeviç, bu tehditler, bu meydan okuma karşısında sinmedi, «Hakkımda ne düşündüğünüzü biliyorum,» dedi. «Kendi açınızdan haklısınız. Sizin şu anda beni yapmaya zorladığınız tartışma var ya, ben bu tartışmayı ne zamandır kendi zihnimde beni suçlamakta olan hayali birisiyle yapıyorum. Az çok bir sonuca da vardım. Yalnız, bunu iki kelimeyle, kısaca anlatmak olanaksız. İyisi mi, beni gerçekten serbest bıraktınızsa, fazla açıklama istemeyin, bırakın da gideyim. Yoksa alıkoyun beni. Size hesap verecek durumda değilim.»

O sırada bir zil çaldı, konuşmaları yarıda kaldı. Telefon onarılmıştı. Strelnikov âhizeyi alıp içine bir-

kaç defa üfledikten sonra, «Sağol, Guryan,» dedi. «Birisini gönder bana da Jivago Yoldaşı alıp götürsün, bir daha da böyle işler olmasın. Sonra, Razvilye'deki Ulaştırma Çeka'sı Müdürlüğünü bağla bana.»

Strelnikov yalnız kalınca istasyona telefon etti: «Size bir delikanlı gönderdiler, başından yaralı, hali yürekler acısı zavallının. Evet. Gerekiyorsa tedavi ettirin onu. Evet. Gözünüzün bebeği gibi bakacaksınız ona. Doğrudan bana karşı sorumlusunuz. Gerekirse bir kişilik tayın da verin. Evet, tamam. Şimdi de ciddi işlerden sözedelim biraz. Söyleyeceklerim bitmedi daha. Alo! Alo! n'oluyor yahu? Guryan, Guryan! Konuşma kesildi!»

Yaralı genci düşünüp bir an için istasyonla konuşmaktan vazgeçerek, «Belki de eski öğrencilerimden biridir o,» diye söyleniyordu. «Şimdi de büyümüş, bize karşı ayaklanmış.»

Strelnikov hocalık ettiği zamanla savaşta, tutsaklıkta geçirdiği zamanı şöyle bir hesaplayarak bunların toplamının delikanlının yaşına uyup uymadığına baktı. Sonra pencereden dışarıya, Yuryatin'de evlerinin bulunduğu mahalleye baktı. Kentin kenarında, ırmak kıyısındaydı bu ev. Karısıyla kızı orada mıydılar hâlâ? Gidip görse miydi onları? Hem de şimdi, hemen. Evet ama, mümkün müydü bu? Bütün bunlar başka bir hayattı. Yarıda kalmış olan bu başka hayatı tekrar ele almadan önce, yeni hayatta işleri düzene sokmak gerekiyordu. Onun da sırası gelecekti elbet günün birinde. Ama, ne zaman? Ne zaman acaba?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YURYATİN'E VARIŞ

I

Jivagoları getirmiş olan tren yan hatlardan birinde duruyordu. Bu hatla istasyon arasında başka katarlar da vardı. Moskova'yla bağlantıyı bütün yol boyunca kaybetmemişlerdi ama, bu bağlantının tümüyle kesildiğini insan o sabah iyiden iyiye anlıyordu.

Burada yeni bir bölge, yeni bir dünya, taşra dünyası başlıyordu. Kendi içine kapanık bir dünyaydı bu.

Buradaki insanlar, başkenttekilere göre birbirlerini daha iyi tanıyorlardı. Halkın Yuryatin - Razvilye arasında dolaşması yasaklanmış, Kızıl kıtalar burasını kordon altına almışlardı ama, boşuna. Çevredeki mahallelerden gelen kimseler, ne yapıp yapıp demiryoluna kadar iniyorlardı. Vagonlara dolmuşlardı bile, furgonların basamakları bile doluydu. Bazıları demiryolu üzerinde bir aşağı, bir yukarı dolaşırken, bazıları da vagonların kapısı önünde duruyorlardı.

Hepsi birbirini tanıyordu. Uzaktan birbirleriyle konuşuyorlar, karşılaştıkları zaman selâmlaşıyorlardı. Alışkanlıkları, giyiniş, konuşuş, yemek yiyişleri başkentte görülenden biraz farklıydı. Bu adamların neyle geçindiklerini, zamanın güçlüklerine nasıl dayandıklarını, kanun karşısında işlerini nasıl yürüttüklerini kimsenin bildiği yoktu.

Bu soruların karşılığı, çok geçmeden açıkça ortaya çıkıverdi. Doktor, tüfeğini çoban sopası gibi kullanıp üzerine dayanan nöbetçiyle birlikte trenine dönüyordu. Boğucu bir sıcak vardı. Güneş, rayları, vagonların damlarını, iyiden iyiye kızdırmıştı. Kara renkli toprak, yaldızlı bir maden gibi sarı ışıltılar saçarak cayır cayır yanıyordu.

II

Nöbetçi yürürken, silâhının dipçiğiyle tozların içinde bir yol açıyor, ardı sıra kumların üstünde iz bırakıyordu. Tüfek arasıra boğuk bir sesle traverslere çarpmaktaydı, «Hava çok güzel, bir süre daha böyle gider,» dedi. «Bahar ekini için en iyi zaman. Ama, bizim orada buğdayı zaten daha erken ekerler. Buralı değilim ben, Tambov ilindeki Morşansk'tanım. Ah doktor yoldaş! Şu iç savaşla o gerici herifler olmasaydı bu mevsimde buralarda ne işim vardı benim! Sınıf kavgası denen bu belâ, kara kedi gibi girdi aramıza, şimdi de sonu ne oldu, görüyorsun.»

III

Vagonun yanına geldiği zaman, Yuri Andreyeviç'e doğru eğilip, tırmansın diye el uzattılar.

«Teşekkür ederim, kendim de çıkarım,» dedi.

Bir sıçrayışta vagona girerek karısını kollarının arasına aldı.

Antonina Aleksandrovna, «Hele şükür, işler yoluna girdi,» diyordu. «Zaten işin böyle iyi bittiğine hiç şaşmadık doğrusu.»

«Nasıl şaşmadınız yani?»

«Her şeyi biliyorduk çünkü.»

«Nasıl biliyordunuz?»

«Nöbetçiler olup bitenleri haber veriyorlardı. Yoksa böyle kararsızlık içinde nasıl durabilirdik? Böyleyken bile, babam da, ben de deli olacaktık neredeyse. Bak, nasıl derin derin uyuyor! Bu kadar üzüntüden sonra, külçe gibi yığılıverdi zavallı. Hele bir uyandırmaya çalış da gör bak.»

«Ha, yeni yolcular da geldi. Birkaçını şimdi tanıştırırım sana. Ama, daha önce, ne diyorlar, onu anlatayım sana. Vagondakilerin hepsi bu işten sıyrıldığına çok sevindi.» Tonya, sözünün burasında birden konuyu değiştirdi. «İşte, kocam geldi,» dedi. Kocasını vagonun ta sonunda duran, yanındakilerin arasına sıkışıp kalmış birine gösteriyordu.

Birinin, «Samdevyatov,» diye adını söylediği duyuldu.

Bu yabancı baş kalabalığının üzerinde bir fötr şapka havaya kalktı. Adını söylemiş olan adam, itişe kakışa kendine yol açarak doktora doğru ilerledi.

Yuri Andreyeviç kendi kendine, «Samdevyatov buymuş demek ha?» diye düşünüyordu. «Bense onu daha eski Rus tipinde birisi sanırdım. Destanlara yaraşan bir hali, yelpaze gibi bir sakalı, kaftanı, gümüş kakmalı bir kemeri olmalıydı örneğin. Bu adamsa Sanat Dostları Derneği'nin üyelerine benziyor. Kıvırcık kır saçları, bıyığı, minicik bir sakalı var.»

«Strelnikov epeyce korkuttu sizi, değil mi?»

«Yo! Neden korkutacakmış? Ciddi işleri konuştuk onunla. Kesin oolan şu ki, kafalı, değerli bir adam.»

«Hem de nasıl! İyi tanırım ben onu. Bizim taraflardan değildir. Sizinle hemşeridir, Moskovalıdır yani. Zaten burada yeni ne varsa, hep böyle Mosko-

va'dan gelir. O da sizin oradan, başkentten geliyor.»

Tonya kocasına, «Yura, tanıştırayım sizi,» dedi. «Bu bay, Anfim Efimoviç'tir. Ayaklı kütüphane gibidir, her şeyi bilir. Senden, babandan söz edildiğini duymuş. Büyükbabanı da tanıyor. Hoş, herkesi tanıyor ya o, neyse.»

Sonra sanki önemsemezmiş gibi Samdevyatov'a sordu.

«Antipova'yı tanırsınız herhalde? Burada öğretmenlik yapıyormuş.»

Samdevyatov da aynı kayıtsız sesle karşılık verdi,

«Antipova'yla neden ilgileniyorsunuz?»

Yuri Andreyeviç bu yanıtı duydu ama, konuşmayı izlemedi. Karısı devam etti,

«Anfim Efimoviç bolşeviktir. Onun için, dikkat et, Yuroçka, ağzını sıkı tut onun yanında.»

«Yok canım, doğru mu, Bay Samdevyatov? Olur şey değil! Sizi gören sanatçı sanır.»

«Babam bir han işletirdi. Yedi tane arabası vardı. Ben üniversiteye gittim. Aslında sosyal demokratım.»

Tonya kocasına, «Dinle beni, Yuroçka,» dedi. «Anfim Efimoviç ne diyor biliyor musun? Yuryatin istasyonu bizim tren gelsin istemiyormuş. Kent yanıyormuş, köprü havaya uçurulmuş. Geçmeye olanak yokmuş. Onun için, tren başka hattan yola devam edecekmiş. Bu hat da tam bize göre, Torfiyanaya'ya da buradan gidiliyor. Ne iyi değil mi? Böylelikle tren değiştirmek, elimizde çıkınlarla kenti bir baştan öbür başa geçmek zahmetinden kurtulmuş oluyoruz. Bütün bunları Anfim Efimoviç anlattı bana.»

IV

Antonina Aleksandrovna'nın söyledikleri doğru çıktı. Tren manevra yapıp yeni vagonlar takıldıktan, başka katarların geçmesini bekledikten sonra yola koyuldu. Uzaklarda, tepelerin arkasında kentin bir kısmı görünüyordu. Bu arada evlerin damları, fabrikaların bacaları, kiliselerin haçları da görünmekteydi. Kentin dış mahallelerinden biri yanıyordu. Rüzgâr yangının dumanını önüne katmış, götürmekteydi. Duman bütün gökyüzünü kaplamıştı.

Doktorla Samdevyatov yük vagonunun kapısı önüne oturup bacaklarını sarkıtmışlardı. Samdevyatov parmağını uzatarak doktora açıklamalar yapıyordu. Bazan vagonun gıcırtıları yüzünden doktor onun söylediklerini işitemiyor, o zaman Samdevyatov, sözlerini yineliyordu.

«Büyük Sinema'yı yakmışlar,» diye bağırdı. «Denizciler buraya sığınmışlardı ama, neyse ki vakit varken teslim oldular. Çarpışmalar henüz bitmedi. Çan kulelerinin üstündeki o kara kara noktaları görüyorsunuz, değil mi? Bizimkiler bunlar. Çekleri siperlerinden çıkarıyorlar.»

«Hiçbir şey göremiyorum. Siz nasıl görüyorsunuz kuzum?»

«Şu karşısı da Hohriki. Zanaatçılar mahallesidir, o da yanıyor. Sebze halinin bulunduğunu Kolodeyevo yanmamış. Bizim ev orada da ondan ilgileniyorum. Yangın pek önemli değil. Şimdiye kadar kent merkezine bir şey olmadı. Kilise, kütüphane filân kurtuldu yani... Bizim soyadımız Samdevyatov ya, aslında San-Donato'dur bu, ama Ruslaşmıştır da Samdevyatov olmuştur. Dedelerimiz Demidov prens-

leriymişler. Belki aslı yoktur bunun da, aile arasında öylece yer etmiş bir sözdür. Şu karşıki yere Spirka Düzü derler. Köşkler vardır, tatil günleri halk gezmeye gider oraya. Tuhaf bir ad, değil mi?»

Önlerindeki ovada bir de karayolu uzanıp ufukta kaybolmaktaydı. Samdevyatov devam etti:

«Bu da ünlü anayolumuzdur bizim. Sibirya'yı ta bir yandan öbür yana aşar bu yol. Sürgüne gidenler hep buradan geçtikleri için ün salmıştır. Şimdi de çeteciler müstahkem mevki diye kullanıyorlar onu... Yani sözün kısası, bizim memleket fena değildir. Zamanla daha da alışırsınız.»

«İyi ama, biz kentte kalmayacağız ki, Varikino'ya gideceğiz.»

«Biliyorum. Eşiniz de söylemişti. Ama, ne çıkar? Nasıl olsa alışveriş için kente gelecek değil misiniz? Eşinizin yüzüne şöyle bir bakınca kim olduğunu anlayıverdim. Gözleri, burnu, alnı tıpkı Krüger ailesininki gibi. Büyükbabasının resmi sanki. Bu dolaylarda Krüger'i herkes hatırlar.»

Ovanın bitiminde silindir biçimi petrol depoları ışıldamaktaydı. Yer yer uzun direklere yerleştirilmiş bazı sanayi maddelerinin reklâmları görülmekteydi. Bunlardan bir tanesi iki kez doktorun karşısına çıktı. Üzerinde, «Moreau ve Veçinkin. Her tür tarım âletleri» yazılıydı.

Samdevyatov, «Ciddi bir firmaydı bu,» dedi. «Çok iyi, sağlam tarım âletleri yapardı. Şirkete babam da ortaktı.»

«Hancılık ediyordu demiştiniz hani?»

«Han işletmek o şirkete ortak olmaya engel değil ki. Akıllı adamdı babam. Sağlam işlere para yatırırdı. Büyük Sinema'ya da ortaktı örneğin.»

«Bununla övünür gibi bir haliniz var.»

«Babamın iş bakımından iyi koku aldığı ile mi yani? Övünürüm elbet.»

«Peki ama, sosyal demokratlığınız nerede kaldı öyleyse?»

«Ne ilgisi var şimdi bunun? Marksistlerin yufka yürekli olması gerektiğini nereden çıkarıyorsunuz? Marksizm pozitif bir bilimdir, gerçeklikle ilgili bir kuramdır, bir tarih felsefesidir.»

«Marksizm ve bilim ha! Bunu iyi tanımadığınız biriyle tartışmak tedbirsizlik olur ama olsun! Marksizm bir bilim sayılabilecek kadar kendine egemen olamıyor. Genellikle bilimler daha dengelidir. Marksizm ve nesnelliğe gelince; marksizm kadar kısır ve gerçeklerden uzak bir akım yoktur bence. Herkes görüşlerini deneyimleriyle doğrulamaya çalışır. Oysa iktidardakiler gerçeklere sırtlarını dönüyorlar. Siyasetle ilgilenmiyorum. Gerçeğe kayıtsız kalanları da sevmiyorum.»

Samdevyatov doktorun sözlerini ciddiye alamıyor, gülmekle yetiniyordu.

Öte yandan tren manevra yapmaktaydı. Son makastaki işaret yuvarlağının önüne geldiğinde, belinde süt dolu bir matara, yaşlıca bir kadın sağ elindeki örgüyü sol eline alıyor, eğilip kolu indirerek treni gerisin geriye yürümek zorunda bırakıyordu. Tren ağır ağır uzaklaşırken kadın doğruluyor, sonra da gözdağı verir gibi yumruğunu kaldırıyordu.

Samdevyatov kadının kendisine yumruk sıktığını sanmaktaydı.

«Kime yapıyor bunu yahu?» diye düşünüyordu. «Bir şey de hatırlatıyor bu bana. Sakın bu Tuntsova olmasın? Benziyor da hani! Ama, olanaksız. Glaşa desem, çok yaşlı. Ama, ne yapayım? Rusya'da şimdi her şey altüst oldu. Demiryollarında da kar-

gaşalık var elbet; zavallı kadın da canından bezmiş olsa gerek. Yalnız, bu işten beni suçlu tutuyor olmalı ki, hep bana yumruk sallıyor. Aman! Ne hali varsa görsün. Oturup da bu kadın yüzünden kafa patlatacak değilim ya!»

Sonunda kadın elindeki bayrağı salladı, makiniste bağıra bağıra bir şeyler söyledi, sonra da trenin yuvarlak işaret levhasının yanından geçip serbestçe yoluna devam etmesine izin verdi. Tam 14 no. lu vagon kendi hizasından geçerken, doktorla Samdevyatov'a dilini çıkardı. Bunun üzerine Samdevyatov derin derin düşünmeye başladı.

V

Yanan kentin kenar mahalleleri, etrafını çevreleyen gaz depoları, telgraf direkleriyle reklâmlar, uzaklara doğru gidip kayboldular. Derken, ortaya yeni manzaralar çıktı. Küçük küçük koruların, tepelerin arasından, yine anayolun kıvrıla kıvrıla uzanıp gittiği görülüyordu.

Bunun üzerine Samdevyatov, «Kalkalım da ayrılalım birbirimizden,» dedi. «Ben birazdan ineceğim. Siz de ineceksiniz ya. İkinci durakta ineceksiniz. Dikkat edin de trende kalmayın.»

«Siz bu dolayları çok iyi bilirsiniz herhalde.»

«Avucumun içi gibi hem. Çepeçevre yüz kilometrelik bölgeyi gayet iyi bilirim. Aslında ben avukatım. Yirmi yıldır da dâvâlar için buraları karış karış dolaştım.»

«Şimdi de avukatlık yapıyor musunuz?»

«Yapıyorum elbet.»

«İyi ama, bu zamanda ne tür dâvâ olabilir ki?»

«Her tür. Örneğin eski birtakım işlemler vardır

ki henüz bitmemiştir. Sözleşmeler yerine getirilmemiştir. O kadar çok ki bu işler, şaşarsınız.»

«İyi ama, yeni yönetimle birlikte bu tür işler de lâğvedilmedi miydi?»

«İlke olarak, evet. Ama, uygulamada öyle şeyler isteniyor ki, bu kez ortaya yeni yeni anlaşmazlıklar çıkıyor. Örneğin bütün özel girişimler devletleştiriliyor, belediye için yakıt, il ekonomi komitesi için at, araba isteniyor. Öte yandan da insanlar geçinmek, yaşamak kavgası veriyor. Geçiş dönemlerinde teori ile pratik atbaşı beraber gitmedi mi, hep böyle olur zaten. İşte o zaman benim gibi kavrayışlı, becerikli, tuttuğunu koparan insanlara gereksinim duyulur. Bilirsiniz, sol el, sağ elin ne yaptığını bilmez, derler. Ben de görmezlikten geliyorum, para verdiler mi cebime indiriyorum. Ama, sevap da işliyorum ha! İl halkının yarısı benim sayemde yiyecek bulabiliyor. Arada bir gelip bazı odun meseleleri için sizi de göreceğim. Atım iyileşince, elbet. Bir tek atım var ama, topallıyor. Yoksa gelip bu sarsak trene binmezdim. Varikino'ya uğrarsam size yararım dokunur mutlaka. Sizin fabrikaların eski yönetim müdürü Mikulitzin'i de çok iyi tanırım.»

«Peki ama, biz niçin geldik buraya, biliyor musunuz?»

«Eh, biliyorum sayılır. Anlıyorum yani. İnsanoğlu oldum olası toprağı sever. Alnının teriyle ekmeğini kazanmayı düşünür hep.»

«Mikulitzin bizi nasıl karşılayacak acâba?»

«Evine sokmayacak sizi, kapıyı yüzünüze kapatacak. Hakkı da yok değil hani. İşleri karmakarışık çünkü. Fabrikalar çalışmıyor, işçilerin hepsi bir yana dağıldı. Adamın zaten kendisini, hayvanlarını besleyecek hali yok. Derken siz çıkageliyorsunuz. Sizi öldürse bile şaşmam, hak veririm.»

»Madem ki Mikulitzin bizi böyle karşılayacak, ne diye gidiyoruz oraya öyleyse? Geri dönelim daha iyi.»

«Yok canım, o da ne demek! Dünyada Mikulitzin'den başka kimse kalmadı mı yani? Sonra, Mikulitzin iyi, çok iyi bir adamdır. Belki önce biraz bağırıp çağırır, surat filân eder ama, sonunda yumuşar. Sırtındaki tek gömleğine, elindeki son lokmasına kadar her şeyi size verir.»

Bunun üzerine de Samdevyatov doktora Mikulitzin'in macerasını anlattı.

VI

«Bundan yirmi beş yıl önce,» dedi, «Mikulitzin Petersburg Teknoloji Enstitüsünde öğrenciyken, Yuryatin'e sürgüne gönderilmiş. Buraya gelince, Krüger firmasında yönetim müdürü olmuş, evlenmiş. O zamanlar bizim burada Tuntsov ailesinin dört kızı vardı. Adları Agripina, Avdotya, Glafira, Serafima'ydı. Yuryatin'deki bütün delikanlılar bunlarla oynaşlık ederdi. Mikulitzin, bu kızkardeşlerin en büyüğüyle evlendi.»

«Çok geçmeden bir çocukları oldu. Babası ona Liveri adını verdi. Liveri haylaz bir çocuktu ama, birçok konuda becerikli olduğunu gösterdi. Derken savaş başladı. Liveri nüfus kâğıdındaki doğum tarihini değiştirdi. Henüz on beş yaşında olmasına karşın, gönüllü yazılıp cepheye gitti. Annesi Agripina zaten hastalıklı bir kadındı. Bu duruma dayanamadı. Yataklara düştü, devrim olmadan, yani iki yıl önce ölüp gitti zavallı.»

«Savaş sona erdi, Liveri dönüp geldi. Ne olmuştu, biliyor musunuz? Bir kahraman olmuştu! Rütbe-

si deniz asteğmenliğine yükselmiş, üç tane nişan almıştı. Bolşevik olmaktan da geri durmamıştı elbet. Bolşeviğin koyusu hem. Orman Milisleri'nin sözünü işitmişinizdir herhalde.»

«İşitmedim ne yazık ki.»

«Partizandı, yani çeteciydi bunlar. İçlerinde her tür insan vardı ama, çoğunluk orta halli köylülerden oluşuyordu. Bunların yanı sıra kimler yoktu! Yoksul köylüler, cübbelerini çıkarmış papazlar, topraklar köylülere dağıtılınca zegin oluveren «kulak»ların oğulları olup babalarına karşı savaş açmış delikanlılar... Bunlardan başka bu çetelerde anarşistler, ne idüğü belirsiz baldırı çıplaklar, öğrenim çağını geçirmiş oldukları için okuldan kovulmuş haylazlar da vardı. Ayrıca, Alman ve Avusturya ordularından esir alınan askerler, «Bizim çeteye girerseniz serbest bırakırız sizi, yurdunuza dönersiniz,» demişler, onlar da bu topluluğa katılmışlardı. İşte bu halk ordusunun birkaç bin kişilik bir tümeni vardır ki adına «Orman Milisleri» deniyor. Bunun komutanı da bizim Averki Stepanoviç Mikulitzin'in oğlu Livka, Liveri Averkyeviç'tir ama, arkadaşları sonradan ona Leznih Yoldaş diye ad taktılar.»

«Ne diyorsunuz!»

«Evet. Dediğim gibi işte. Neyse, karısı öldükten sonra Averki Stepanoviç bir daha evlendi. İkinci karısı Elena Proklovna henüz okula giderken gelin oldu. Zaten saf bir kızdır ama, ayrıca saf görünmek işine geldiği için de yapar bunu. Örneğin, zaten gençtir ama, olduğundan daha da genç görünmeye özenir. Sürekli kırıtır, dır dır söylenir, masum, ya da aptalca tavırlar takınır, derken kuş gibi cıvıldar filân. Daha sizi görür görmez hemen sınava çeker. Şöyle şeyler sorar örneğin : 'General Suvorov nerede

doğdu?' ya da, 'Üçgenlerin eşitliği durumlarını birer birer sayın!' Cevap veremediniz mi, sevinçten çıldırır. Zaten birkaç saate kadar göreceksiniz onu. Anlattıklarım doğru mu, değil mi, kendiniz de anlayacaksınız.»

«Averki Mikulitzin'e gelince, onun da kendine göre birtakım merakları vardır. Pipo içer örneğin. Denizci olsaydı iyi olurmuş herhalde. Teknoloji Enstitüsünde yapım dersleri almış. Halinde tavrında da bu yüzden bir şeyler kalmış. Sakalını traş eder. Tanrı'nın günü piposu ağzından düşmez. Ağzından lâf taneyle çıkar. Bütün tiryakiler gibi, onun da alt çenesi ileriye doğru çıkıktır. Ha, bir şeyi unuttum bakın: O da S. R. partisindendir. Kurucu Meclis'e de seçildi nitekim.»

«Ha, bu önemli öyleyse. Şu halde baba oğul kanlı bıçaklı olsalar gerek. Siyasî rakip değiller mi onlar?»

«Kuramsal olarak öyle. Ama aslında, orman milisleri Varikino'dakilerle çarpışmazlar. Neyse, konumuza gelelim biz, Tuntsov'ların öteki kızlarına, yani Averki Mikulitzin'in baldızlarına gelince; bunlar da hâlâ Yuryatin'dedirler. Hepsi evde kaldı zavallıların. Devir değişince kızlar da değişti elbet.»

«Bunların en yaşlısı olan Avdotya Severinovna, belediye kütüphanesinde memurdur. Esmer, sevimli bir kızdır ama, dehşetli utangaçtır. Olmadık söz yüzünden pancar gibi kızarır. Kütüphanenin okuma salonu mezar gibi sessizdir. Avdotya'nın da hiç geçmeyen bir nezlesi vardır. Böyle nezleli olduğu zamanlar, birbiri ardı sıra belki yirmi defa aksırır. Bu yüzden öyle utanır ki, yer yarılsa içine girecek zavallı. Ama, ne yaparsınız, sinir yüzünden.»

«Üçüncü kızkardeşin adı Glafira Severinovna'

dır. Kardeşleri için devlet kuşudur. Kafalı kızdır, çok çalışkandır. Hiçbir şeyden yılmaz. Orman milislerinin başkanı Liveri için, «Tıpkı Glafira teyzesine çekmiş,» derler hep. Bir gün bakarsınız, dikiş atölyesinde çalışır. Derken çorap işçiliği yapar. Sonra işi berberliğe döker. Yuryatin'de tren makastan geçerken bir kadın vardı hani. Bize yumruğunu sıkıp dilini çıkardı. Onu görünce kendi kendime, «Şu işe bak! Glafira şimdi de makasçılığa başlamış,» dedim. Ama, bu kadın o olmasa gerek. Makasçı kadın ondan daha yaşlıydı çünkü. En küçükleri olan Simuşka'ysa ailenin baş belâsıdır, başının derdidir. Çok bilgili, kültürlü bir kızdı. Felsefeye meraklıydı, şiiri seviyordu. Derken devrim yıllarında o çileden çıkmış halkı, o geçitleri, alanlarda verilen o nutukları görünce aklını oynattı, meczup gibi bir şey oldu. Ablaları işe giderken kapıyı üstüne kilitlerler ama, seninki pencereden atladığı gibi sokağa çıkar, başlar elini kolunu sallayarak söylev vermeye. Halkı başına toplar, 'Mesih gelecek, ardından kıyamet kopacak' filân der. Eyvah, ben lâfa dalmışım ama, bizim istasyona da gelmişim. Siz de bundan sonraki istasyonda ineceksiniz, hazırlanın.»

Anfim trenden inince, Antonina Aleksandrovna, Sen ne düşünüyorsun bilmem ama, Tanrı gönderdi bu adamı bize,» dedi. «Öyle hissediyorum ki bu adam hayatımızda önemli bir rol oynayacak.»

«Umarım, Tonya'cığım. Yalnız, hoşuma gitmeyen şey şu oldu: Büyükbabana o kadar çok benziyorsun ki, herkes seni bir görüşte tanıyor. Sonra, büyükbabanın anısı da burada çok canlı olarak yaşıyor. Baksana, Strelnikov bile Varikino adını duyar duymaz: «Varikino mu? Krüger fabrikaları vardır orada. Akrabanız mı, yoksa mirasçısı mısınız onla-

rın?» diye sordu. Korkarım ki burada Moskova'daki gibi kendi köşemizde, kimseye görünmeden yaşayamayacağız. Oysa Moskova'dan bunun için ayrılmıştık değil mi? Şimdi yapacak bir şey yok artık elbet. Ok yaydan çıktı bir kere. Ama, ortalıkta görünmeyelim pek. Kendi köşemizde oturalım, kimsenin dikkatini üzerimize çekmeyelim. İçime kötü kötü şeyler doğuyor doğrusu. Bizimkileri uyandıralım artık. Bavulları da kapayalım da trenden inmeye hazırlanalım.»

VII

Torfiyanaya istasyonunda Antonina Aleksandrovna vagonda bir şey unutmadığından emin olmak için ev halkını da denkleri de belki yüz defa saydı. Trenden inmişti ama, hâlâ içinde «istasyona geleceğiz de inemeyip kalacağız,» gibi bir his vardı. Tren önünde hiç kımıldamaksızın durmaktaydı ama, Tonya'nın kulaklarında hâlâ trenin yürürken çıkardığı o düzenli gürültü çınlıyordu. Sersemliği bir türlü geçmemişti; kör, sağır gibiydi, zihnini toparlayamıyordu.

Yola devam etmekte olan yol arkadaşları, bulundukları yük vagonundan el sallayarak ona veda ediyorlardı ama, Tonya bunun farkında değildi. Nitekim, trenin gittiğini de anlayamadı. Ancak önünde beliren yeşil ovayı, mavi göğü gördükten sonra trenin gittiğinin farkına varabildi.

İstasyon binası taştandı. Kapının iki yanında iki sıra vardı. Torfiyanaya'da trenden yalnız Sivtsev Vrajek'liler inmişlerdi. Eşyalarını yere koyup sıralardan birine oturdular.

Pırıl pırıl, sessiz, tenha istasyonun bu hali onları

şaşırtıyordu. İtiş kakış görmedikleri, küfürler işitmedikleri için şaşıyorlardı. Taşranın bu ücra köşesinde hayat daha ağır akıp gidiyordu. Tarih onu geride bırakarak gitmişti bile.

İstasyon küçük bir koruluğun içindeydi. Tren koruluğa yaklaştıkça, vagonların içi daha loşlaşmıştı. Kulaklarına kuş cıvıltıları da gelmekteydi.

O sırada Antonina Aleksandrovna'nın birden aklı başına geldi. Kuş cıvıltılarını, tenha ormanı, etrafın tatlı sakinliğini birden farketti. «Ne manzara, değil mi?» dedi. Başka bir şey söyleyemedi. Hıçkırıklar boğazına tıkanıyordu. Birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Onun ağladığını duyan istasyon şefi, binadan dışarıya çıktı. Ufak tefek bir ihtiyardı. Kısa adımlarla sıraya doğru ilerledi. Elini terbiyeli terbiyeli kasketinin güneşliğine götürerek, «Bir sinir ilâcı vereyim size isterseniz,» dedi. «İstasyonda ilâç dolabımız var çünkü.»

«Teşekkür ederim. Bir şeyim yok. Kendi kendine geçer.»

«Yolculuk yorucu olur elbet, insan telâşlanır, kaygılanır. Herkesin başına gelebilir. Üstelik hamam gibi de sıcak burası. Hiç böyle olmazdı ama, oldu işte. Ayrıca, Yuryatin'de olup biten olaylar da var.»

«Evet, geçerken yangını gördük.»

«Moskova'dan geliyorsunuz demek. Hanımın sinirlerinin bozukluğuna hiç şaşmamalı öyleyse. Moskova'da taş taş üstünde kalmamış diyorlar çünkü.»

Aleksandr Aleksandroviç, «Yok canım, biraz abartmışlar,» dedi. «Ama, her tür olayla karşılaştık orada. Bu hanım, benim kızımdır. Bu bay da damadımdır. Bu küçük, onların çocukları. Bu da küçüğün dadısı Nyuşa.»

«Çok memnun oldum, efendim. Haberim vardı zaten. Anfim Efimoviç Samdevyatov Sakma istasyonundan telefon etti ve Dr. Jivago, ailesiyle birlikte Moskova'dan geliyor, elinizden gelen hiçbir yardımı esirgemeyin onlardan,' dedi. Söylediği o doktor sizsiniz demek, öyle mi?»

«Hayır. Dr. Jivago işte bu, benim damat. Ben başka iş yaparım, ziraatçiyim. Adım Profesör Gromeko.»

«Afedersiniz, yanılmışım demek. Tanıştığımıza çok memnun oldum.»

«Siz Samdevyatov'u tanıyorsunuz demek, öyle mi?»

«Elbet tanırım. Hepimizin velinimetidir. O olmasa çoktan ölür giderdik. Telefonda bana, 'Onlara her yardımı yap,' dedi. Ben de, 'Başüstüne,' dedim. Şimdi söyleyin, at filân istiyorsanız bulmaya çalışayım. Nereye gitmeyi düşünüyorsunuz?»

«Varikino'ya. Uzak mıdır?»

«Varikino'ya mı dediniz? Tamam. Ben de kendi kendime, 'Kızınızı bir yerden gözüm ısırıyor ama, nereden?' diyordum. 'Varikino'ya gideceğiz,' dediniz ya, mesele anlaşıldı. Bu demiryolu var ya. İvan Ernestoviç'le ben, birlikte yapmıştık onu. Durun da gidip şu araba işiyle ilgileneyim. Adam bulayım da gidip getirsin arabayı. Donat! Donat! Al da şu eşyaları bekleme salonuna götür. Yalnız, atı nereden bulacağız? Haydi bakayım, ahbap, büfeye kadar bir koş da at var mı sor. Vakh'ı bu sabah buralarda dolaşırken görmüştüm. Sor bakalım, hâlâ burada mı? 'Dört yolcu var, Varikino'ya götüreceksin' de ona. «Eşyaları yok gibi bir şey,» dersin. Haydi koş bakayım. Sonra, hanımefendi, benden size baba öğüdü; İvan Ernestoviç Krüger'le ne dereceye kadar akra-

ba olduğunuzu sormuyorum ama, bu konuda dikkatli davranın. Olur olmaz herkesle ileri geri konuşmayın. Çok garip bir zamanda yaşıyoruz, biliyorsunuz.»

Yolcular Vakh adını duyar duymaz şaşkınlıkla bakışmışlardı. O anda hatırlarına Anna İvanovna'nın sağlığında anlattığı, kendisine demirden bağırsaklar yapan efsanevi demirci hikâyesiyle, o dolaylarda anlatılmakta olan başka birtakım masallar gelmişti.

VIII

Arabacı beyaz bir kısrağı sürmekteydi. Kocaman kulaklı, kar gibi beyaz saçlı bir ihtiyardı arabacı. Kısrak yeni doğurmuştu. Anasının yanı sıra simsiyah, küçücük bir tay koşuyordu. Yontma tahtadan bir oyuncağı andırmaktaydı.

Yolcular bozuk yolda sıçrayan arabadan düşmemek için, kenarlarına tutunuyorlardı. Hepsinin yüreği ferahtı. Hayalleri gerçek olmuştu, yolculuklarının sonuna yaklaşıyorlardı. Manzara çok hoştu. Her şey hoşlarına gidiyordu zaten. Hele o çenesi hiç durmayan hafif tertip kafadan sakat arabacı da çok hoş adamdı.

Küçük tay bazan geride kaldı mı, kısrak durarak onu bekliyordu. O zaman tay bir iki sıçrayışta anasının yanına geliyor, başını arabanın okunun altından geçirerek anasının memesini emiyordu.

Tonya bağıra bağıra kocasına, «Annemin bize sözünü ettiği aynı Vakh olabilir mi bu acaba?» diyordu. «Bir hikâye anlatırdı bize hani, hatırlıyor musun? Bir demirci varmış, bir kavgada bağırsaklarını deşmişler de kendine demirden bağırsak yap-

mış sözde. Demir barsaklı Vakh yani. Biliyorum, masal bu ama, onunla bir ilgisi var mı acaba? Bu Vakh da o mu dersin?»

«Değil elbet. Sen kendin de 'bir masal bu' diyorsun. Sonra, annen de söylemişti ya, daha onun zamanında bu masal belki yüz yıldan beri ağızdan ağıza dolaşırmış. Yalnız, o kadar fazla bağırma. İhtiyar belki konuştuklarımızı duyar da gücüne gider.»

«Yok, canım, duymaz. Kulakları ağır işitiyor çünkü. Duysa bile bir şey anlamaz. Bönce bir adama benziyor, baksana.»

İhtiyar arabacı bir yandan şarkı söylüyor, bir yandan atına «Deh!» diye bağırıyordu. Birdenbire arkasına dönerek Tonya'nın gözlerinin ta içine baktı:

«Seni tanımadım mı sandın yoksa, küçük hanım?» dedi. «Krüger'in hık demiş burnundan düşmüşsün sanki. Torunu filân olmayasın onun sakın? Ömrüm boyunca onun yanında çalıştım ben. Ağzımda diş kalmadı bu yüzden. Ocaklarda da çalıştım, asansörlerde de. Sonra maden arabalarının atlarını da sürdüm. Hay aksi, yine durdu bu at. Deh!»

«Bu Vakh da kim, diye soruyorsun, değil mi? Çok safsın, doğrusu. O Vakh dediğin adamın asıl adı Postagonov'du. 'Demir bağırsaklı Postagonov' derlerdi ona. Ama, öleli elli yıl oldu belki. Bize gelince, Mehonoşin'ler derler bize. Küçükadımız aynıdır ama, soyadımız başkadır. Dikkat etmek gerekir onun için.»

Sonra ihtiyar onlara Mikulitzin'ler hakkında Samdevyatov'un daha önce anlattıklarını anlattı. Mikulitzin'in karısı için, «Melek gibi temiz, bal gibi tatlı bir kadın,» diyordu. Bir ara partizanların raisi Liveri'den de söz etti. Delikanlının ününün Moskova'ya kadar ulaşmadığını, orada kimsenin «Orman Mi-

lisleri»nden sözetmediğini duyunca inanamadı, «Nasıl olur, Leznih Yoldaş'tan sözedildiğini hiç işitmediniz demek ha?» dedi.

Akşam oluyordu. Yolcular önleri sıra gölgelerinin uzamakta olduğunu görmekteydiler. Geniş, ıssız bir bölgeden geçiyorlardı. Yer yer, saplarının üzerinde demetler halinde yükselen çiçekler görülmekteydi.

Ta ileride, ova bir dizi tepenin eteğine kadar giderek son buluyordu. Yolun tam karşısında uzanmakta olan bu tepeler zincirinin altında ya bir sel çukuru, ya da bir ırmak olmalıydı.

Yokuşun tepesine çıktıkları sırada, uzaktan beyaz, basık, uzun bir ev gördüler.

Arabacı Vakh, «Şu karşıki evi gördün ya,» dedi. «Mikulitzin'le karısı orada oturur. Aşağıdan geçen ormanında kurtları korkutuyor.»

O sırada birbiri ardı sıra iki tüfek sesi işitildi.

«Bu da ne? Çeteciler mi yoksa? Bizden bir şey istemesinler sakın?»

«Yok, canım! Hangi çeteci! Mikulitzin, Şutma ormanında kurtları korkutuyor.»

IX

Yolcularla ev sahipleri, ilk olarak evin önündeki avluda karşılaştılar. Oldukça sıkıcı bir sahne oldu bu. Önce sessiz sessiz başladı, sonra da gürültü, kargaşalık arasında sona erdi.

Elena Proklovna, ormanda gezintiye çıkmış, avluya giriyordu. Sırtında yazlık bir elbise vardı. Yürürken terlediği için, kızarmış yüzünü mendille siliyordu. Çıplak boynundan lâstik bir kordon geçmekteydi. Bu kordonun iki ucunda, genç kadının sırtına doğru indirdiği bir hasır şapka asılıydı.

Kocası da, elinde tüfeği, onun ters yönünden geliyordu. Eve döner dönmez tüfeğin namlularını silmek niyetindeydi.

Tam o sırada taşlar üzerinde zıplayıp gürültüler çıkara çıkara bir araba göründü. Gelen Vakh'tı. Yolcuları getiriyordu.

Herkes arabadan indi. Aleksandr Aleksandroviç şapkasını bir giyip bir çıkararak, çekingen bir sesle açıklama yapmaya kalkıştı.

İlk anlarda ev sahipleri, ağızları hayretten bir karış açık, kalakaldılar. Zavallı misafirlerse çok sıkıntılı bir durumdaydılar. Yer yarılsa içine gireceklerdi neredeyse. Bununla birlikte, açıklama yapmaya gerek yoktu. Vakh'la Nyuşa ve küçük Saşenka dahil, durum herkes için apaçıktı. Hattâ kısrakla tayın, güneşin yaldızlı ışıklarının, Elena Proklovna'nın etrafında dönerek yüzüne, boynuna konan sivrisineklerin bile pek sıkılmış gibi bir halleri vardı.

Sonunda sessizliği bozan Averki Mikulitzin oldu:

«İyi ama, anlayamadım gitti,» dedi, «burası güney bölgesi mi yani? Buğday yetişir mi burada? Sonra, biz Beyazların bölgesinde miyiz? Hem ne diye bula bula bizi buldunuz, canım? Nereden aklınıza esti buraya gelmek?»

«Hem kocam için ne kadar sorumluluk isteyen bir iş bu, bilseniz!»

«Sen karışma, Lenoçka. Evet, bu da var elbet. Karım haklı. Bana nasıl yük olacağınızın farkında mısınız?»

«Tanrım! Neler söylüyorsunuz, kuzum? Bizi anlamadınız galiba. Alt tarafı, biz sizden ne istiyoruz? Çok az şey, ya da hiçbir şey, değil mi? Bu yüzden ne tehlikeye gireceksiniz, ne de rahatınız kaçacak. Bir binanın köşesinde bize bir yer gösterin, bütün istedi-

ğimiz bu. Sonra, sebze ekelim diye, kimsenin kullanmadığı bir parça toprak verin. Ayrıca biraz oduna gereksinimimiz olacak ama, onu kimseye görünmeden gidip ormandan kendimiz de toplarız. Çok mu yani? Cinayet mi işledik yoksa?»

«Hayır ama, dünya geniştir, canım! Ne diye biz, yani? Bu şerefi niçin başkasına değil de bizlere bahşettiniz?»

«Sizin kim olduğunuzu biliyoruz, bizim sözümüzü işittiğinizi sanmıyorduk. Sizler için yabancı değildik eninde sonunda, yabancıların evine gelmediğimizi de biliyorduk.»

«Ya! Krüger yüzünden, onun ailesi olduğunuz için geldiniz demek buraya, ha? İyi ama, bu zamanda böyle şeyleri açıktan açığa söylemeye korkmuyor musunuz siz?»

Averki Stepanoviç'in güzel bir yüzü vardı. Saçlarını arkaya doğru taramıştı. Geniş adımlarla yürüyordu. Sırtına Rus işi bir gömlek giymiş, bu gömleğin belini pomponlu bir kordonla sıkmıştı.

Averki Stepanoviç gençliğinde kurtuluş hareketine, devrim hareketine katılmıştı. Tek korktuğu şey, devrimi görmeden ölmekti. Görse bile, bu devrimin düşündüğü kadar şiddetli, kanlı olmamasından korkuyordu. Ömrü boyunca işçilerden yana olmuş, ilk defa olarak bir girişim komitesi kurup fabrikayı işçilerin yönetimine vermişti ama, bu işten yine de el elde, baş başta çıkmıştı. Çünkü işçilerin hepsi çekip gitmişlerdi. Bunların çoğu zaten Menşevikti, yani Kızıl aleyhtarıydı. Bu yetmiyormuş gibi, şimdi de başına bu saçma iş geliyordu: Krüger'lerin torunları hiç beklemediği bir anda karşısına dikilivermişlerdi. Kaderin çok acı bir cilvesiydi bu mutlaka. Bardağı taşıran damlaydı.

«İyi ama,» dedi, «beni ne türlü bir tehlikeye attığınızın farkında değil misiniz? Nasıl bir duruma düşürdünüz beni? Dedim ya, anlamıyorum, anlayamadım giti, hiçbir zaman zaman da anlayacak değilim.»

«Zaten siz gelmeden de Demokles'in kılıcı tepemizde asılıydı bizim.»

«Dur Lenoçka, sen karışma. Evet, karımın yerden göğe kadar hakkı var. Hattâ siz gelmeseniz bile bizim durumumuz toz pembe mi sanıyordunuz yani? Tımarhaneye döndü bu dolaylar. Her zaman iki ateş arasındayız. Bizim oğlan Bolşeviktir, Kızıldır; halk da kendisini çok sever ya. Bakarsınız birileri çıkar, yüzüme karşı olmayacak saçma şeyler söyler. Beri yandan beni Kurucu Meclise seçmişlerdi ya. Bazıları da bunu iyi görmezler. Sözün kısası, kimse memnun değil. Arapsaçı gibi bir şey. Derken siz çıkageldiniz üstüne. Sizin yüzünüzden bir de kurşuna dizilirsem hoş olur doğrusu!»

«Neler söylüyorsunuz, kuzum? Aklınızı başınıza toplasanıza! Ne oldu size böyle?»

Mikulitzin biraz sonra yumuşadı :

«Peki, peki,» dedi. «Dışarda epeyce çene yarıştırdık. Evin içinde de devam edebiliriz bu işe. İlerisi için hiç de iyi şeyler olacak diyemem elbet. Ama, Tanrı'nın işine akıl sır ermez. Yalnız, şu da var ki, biz ne serseri insanlarız, ne de Tanrı'dan korkmaz kimseleriz. Buraya kadar gelmişsiniz bir kere. Tutup sizi geri çevirecek değiliz ya. Lenoçka, benim çalışma odamın yanındaki saksılı salona alsak onları, ha? Sonradan nereye yerleştireceğimizi orada konuşuruz. Galiba bahçeye yerleştireceğim sizi. Girin içeriye lütfen. Hoş geldiniz. Sen de, Vakh, eşyaları getir, biraz yardım et bakayım.»

Vakh kendisine söyleneni yaparken içini çekerek; «Tanrım, sen bilirsin! Yersiz yurtsuz insanlarınki gibi eşyalar bunlar. Hepsi de çıkınlardan ibaret. İçinde bir tek bavul yok» diye mırıldanıyordu.

X

Akşam olmuştu, hava çok serindi. Yolcular ellerini yüzlerini yıkadılar. Kadınlar da gece için kendilerine ayrılan odayı hazırladılar. Saşenka şaşkına dönmüştü. Olup bitenlere aklı ermiyordu. Bir iki kez azar işitti, ağlamaya başladı. Sonunda çocuğu yatırıp uyuttular. Mikulitzin'in hizmetçisi Ustinya, Nyuşa'yı alıp götürdü. Ona hem yemek verecek, hem evin girdisini çıktısını öğretecekti. Tonya'yla erkeklere de çay ikram edildi.

Aleksandr Aleksandroviç'le Yuri Andreyeviç bir dakika için izin isteyerek hava almak üzere bahçe kapısının önüne çıktılar.

Aleksandr Aleksandroviç, «Ne de çok yıldız var gökte, değil mi?» dedi.

Dışarısı karanlıktı. Kapının önünde birbirlerinden iki adım uzakta durdukları halde kaynatayla damat birbirlerini göremiyorlardı. Yalnız, evin köşesinin arkasındaki bir pencereden dışarıya vuran bir lâmbanın ışığı, sel çukuruna doğru olan kısmı aydınlatıyordu. Işığın hüzmesinde fundalıkların, ağaçların daha başka ne oldukları belirsiz birtakım şeylerin, gölgeleri seçilmekteydi. İki erkek etraftaki karanlığı daha da koyulaştıran bu ışığın dışında bulunmaktaydılar.

«Yarın hemen şu bize vermek istediği binayı bir inceleyelim bakalım. Oturulur bir yer mi acaba? Sonra oraya çeki düzen vermek için hemen işe ko-

yulalım. Biz orayı hale yola sokarken buzlar erir, toprak ısınır. O zaman da bir dakika kaybetmeden sebze ekimine başlarız. Galiba Mikulitzin, «Size tohumluk patates veririm,» demişti, değil mi? Yanlış mı duydum yoksa?»

«Yok, yok. Söz verdi. Hattâ 'Başka tohumlar da veririm,' dedi. Kulağımla işittim. Bize vermek istediği yeri de bahçeden geçerken görmüştük. Asıl evin arkasında, ısırganlar arasında bir yer. Asıl bina taştan ama, burası ahşap. Arabadan da göstermiştim orayı size, hatırladınız mı bilmem? Sebze bahçesini orada yapalım diyorum. Zaten eskiden de sebze ekilmiş oraya galiba. Gübreli, iyi bir toprak olsa gerek.»

«Neyse, yarın bakarız bu işlere. Toprağı ot bürümüş olmalı. Sonra, tarla diye kullanılan yerler de taş gibi katılaşmıştır herhalde. Yarın hava yine dona çekecek galiba. Ama canımızı buraya attık ya, o bile büyük şey. Ne kadar sevinsek az. Burası güzel yer doğrusu, hoşuma gitti.»

«Aslında iyi insanlar bunlar. Hele Mikulitzin çok iyi. Karısı pek yapmacıklı bir şeye benziyor. Kendinden bile memnun olmayan bir hali var. Benliğinde bir taraf var ki, kendisi de sevmiyor onu. Onun için, boyuna ipe sapa gelmez, yapmacıklı şeyler söyleyip gevezelik ediyor. Bana öyle geliyor ki, dış görünüşüne dikkat edilmesin isteyen bir hali var. Aleyhinde bir düşünce edinilsin istemiyor. Hattâ, şapkasını başından çıkarmayıp omuzlarının üstüne atması bile dalgınlıktan değil. Kendisine yakıştığını sanıyor da ondan.»

«Neyse, girelim içeriye artık. Uzun zaman dışarıda kalırsak ayıp olur.»

Yemek salonuna gittiler. Orada, lâmbanın altındaki yuvarlak bir masanın başında ev sahipleriyle

Tonya, bir semaverin başında çay içiyorlardı. İki erkek, yönetim müdürünün karanlık çalışma odasından geçtiler.

Bu odanın büyük, tek parça camlı bir penceresi vardı ki aşağıdaki yara bakmaktaydı. Daha ortalık kararmadan bu pencereden bakmış olan doktor, yarın ilerisinde, Vakh'la birlikte geçmiş oldukları ovayı görmüştü. Pencerenin önündeki büyük masa odayı uzunlamasına, baştan başa kaplamaktaydı. Mimar, ya da nakkaş masası gibi bir şeydi. Masanın üzerine uzunlamasına bırakılmış bir av tüfeği, masanın iki yanını serbest bırakıyor, böylece masanın enini, boyunu daha belirli bir hale sokuyordu.

Bu sefer de çalışma odasından geçerken Yuri Andreyeviç pencereye, oradan görülen geniş, sonsuz manzaraya gıptayla baktı. Masanın büyüklüğüyle durduğu yer, odanın genişliği, eşyasının rahatlığı da pek hoşuna gitmişti. Aleksandr Aleksandroviç'le doktor yemek odasına girip çay masasına yaklaştıkları zaman, Yuri Andreyeviç, «Ne harikulâde yer!» diye bağırmaktan kendini alamadı. «Sonra, o çalışma odası da ne hoş öyle! İnsana çalışma arzusu veriyordur mutlaka.»

«Çayı bardakta mı istersiniz, fincanda mı? Sonra, açık mı olsun, koyu mu?»

«Yuroçka. Bak şu stereoskopa. Averki Stepanoviç'in oğlu küçükken kendisi yapmış bunu.»

«Doğrusu, bana sorarsanız, bizim oğlan hâlâ adam olamadı. Sovyet iktidarı hesabına Komuç'tan birtakım yerler zaptediyor ama boşuna.»

«Ne dediniz?»

«Komuç, dedim.»

«Neymiş bu Komuç?»

«Sibirya hükümetinin ordusunun adıdır bu. Bu

ordu buralarda kurulan meclisin iktidarını pekiştirmek için çarpışıyor.»

«Bu sabahtan beri hep oğlunuzun methini işitiyoruz. Onunla ne kadar övünseniz yeri.»

«Şu Ural'ların manzarası var ya! Stereoskopla bakılsın diye çift çift çekilmiş hani. Bu manzaraları da o çekti. Hem kendi yaptığı bir objektifle.»

«Bu çörekler sakarinle mi yapılmış? Çok nefis şeyler.»

«Sakarin mi? Böyle ıssız yerde sakarin ne gezer! Halis şekerdir bu. Demin çayınıza koymak için de kavanozdan bir parça şeker almıştım, görmediniz mi?»

«Görmedim doğrusu. Resimlere bakıyordum o zaman. Bu çay da halis olsa gerek, değil mi?»

«Evet. Yeni yönetimin kodamanlarından birisi verdi bunu bana. Bizim ilin ekonomi komitesinin resmi temsilcisidir. Bizim buradan kent için odun kestirip alıyor, karşılığında da bize bulgur, yağ, un getiriyor. Siverka, şu şekerliği versene bana, kuzum. Şimdi de söyleyin bana bakayım. Ünlü komedi yazarı Griboyedov hangi yılda ölmüştü?»

«Galiba 1796'da doğmuştu ama, ne zaman öldürüldüğünün farkında değilim. (Aleksandr Griboyedov 1795'de doğup 1829'da ölmüş ve bilhassa 'Fazla Nükteden Olmanın Zararları' adlı komedisiyle ün salmış bir Rus yazarıydı. Elena her zamanki gibi karşısındakileri yine böylece sınava çekiyordu.)

«Biraz daha çay ister misiniz?»

«Hayır. Teşekkür ederim.»

«Peki, bir soru daha sorayım size öyleyse: Nijmegen barış antlaşması hangi tarihte, hangi devletler arasında imzalanmıştı?»

O zaman Mikulitzin söze karışarak karısına:

«Elena, rahatsız etme misafirleri,» dedi. «Bırak da yolculuktan sonra kendilerine gelsinler biraz.»

«Şimdi de söyleyin bana bakayım: Çeşitli büyütücü mercekler hangileridir, bunlarla bakılınca hangi hallerde nesneler oldukları gibi, başaşağı, düz görünürler?»

«Bu kadar derin fizik bilgisini nereden öğrendiniz siz?»

Yuryatin'de çok kafalı bir matematikçi vardı. Hem erkek lisesinde, hem bizim lisede ders veriyordu. Dersi ne de güzel anlatırdı! Okutacağı konuyu hazırlayıp pişiriyor, sonra lokma halinde ağzımıza veriyordu sanki. Adı Antipov'du. Yine buradan bir kadın öğretmenle evliydi. Bütün kızlar deli olurlardı onun için. Hepsi adama abayı yakmışlardı. Derken, gönüllü yazılıp cepheye gitti, bir daha geri gelmedi. Ölmüş galiba. Ama, söylendiğine göer, Komiser Strelnikov var ya. İşte o Tanrı'nın gazabı Antipov'muş da dirilmişmiş. Masal bunların hepsi elbet. Ama, kim bilir, belki de doğrudur söylenenler. Bir çay daha içmez misiniz?»

DOKUZUNCU BÖLÜM

VARİKİNO

I

Uzun kış gecelerinde Yuri Andreyeviç daha fazla boş vakit bulmuş, çeşitli konular üzerinde birtakım notlar almaya başlamıştı. Bunlarda yazın güzelliğini, kendisi ve ailesi için çalışmaktan, başlarına bir yuva kurmaktan, geçimlerini sağlamak için toprağı ekip biçmekten, Robinson gibi kendi dünyasını kendisi yaratmaktan, yani evreni yaratan Tanrı'ya benzer olmaktan duyduğu sevinci belirtiyordu.

Öte yandan, tıpkı bir işçi, ya da rençber gibi vücuduyla çalıştığı için de seviniyordu. Kütükleri yontuyor, bahçeyi belliyor, bu yüzden duyduğu manevî zevki yine defterine yazıyordu. Yeni yönetim karşısındaki durumunu da şöyle anlatmaktaydı: «Yaşamak için gerekli sebzelerle patatesleri yalnız kendimiz yetiştirmekteyiz. Geri kalanıysa başka kaynaktan geliyor. Biz toprağı kanunsuz olarak kullanmaktayız. Toprağı devletin kolcularından kaçırmak yolsuz bir hareket. Ormandan odun kesmemiz ise düpedüz hırsızlık. Vaktiyle Krüger'e ait olan şeyleri şimdi bizim devletten aşırmış olmamız, bir mazeret değil. Bizi koruyan tek şey, Mikulitzin'in gösterdiği hoşgörü. Ama, zaten o da geçimini aynı biçimde sağlıyor. Bizi kurtaran da kentten uzak oluşumuz. Bu yüzden kimse yaptığımız yolsuzlukların farkında değil.»

«Artık doktorluk yapmıyorum özgürlüğümü ka-

yıt altına sokmamak için de doktor olduğumu gizli tutuyorum. Yine birisi nereden duymuşsa duymuş, Varikino'da bir doktor var diyerek, otuz kilometre öteden kalkıp, derdine derman aramaya geliyor. Böyle gelenlerden kimi bir tavuk, kimi birkaç yumurta, bir üçüncüsü de yağ filân getiriyor. Bunları almayayım diyorum ama olmuyor, insanlar kendilerine parasız verilen sağlık öğütlerinin etkili olacağına inanmıyorlar çünkü. Böylece doktorluk yüzünden de üç beş kuruş kazandığım oluyor. Yalnız, Mikulitzin gibi bizler de, başlıca yardımı Samdevyatov' dan görüyoruz.»

«Karşıtlıklarla dolu bir adam şu Samdevyatov, Devrime gönülden inanıyor, Yuryatin belediye kurulunun kendisine gösterdiği güvene de lâyık doğrusu. Elinde o kadar geniş yetkiler var ki, istese bize hiç danışmadan bütün Varikino ormanlarına el koyup bunları bildiği gibi dağıtabilir. Bizim de hiçbir şey söylemeye hakkımız olamaz elbet.»

«Öte yandan, devletin parasını çalmaya kalkışsa, canının istediği kadar çalar, kimse sesini bile çıkarmaya cesaret edemez. Kimseye hesap vermek zorunda olmadığı gibi, kimseye armağan vermek durumunda da değil. Böyle olduğu halde niçin acaba kendini bize, Mikulitzin'lere, bütün bu bölge halkına, bu arada da örneğin Torfiyanaya istasyon şefine yardım etmek zorunda sayıyor acaba? İşi gücü dağda, bayırda dolaşıp bulduğu şeyleri bize getirmek. Dostoyevski'nin **Ecinnileriyle** **Komünist Manifestoyu** aynı coşkuyla okuyup tartışıyor. Bana öyle geliyor ki, bu tuhaflıkları olmasa, sıkıntıdan ölürdü.»

II

Daha sonra, doktor defterine şunları yazdı:

«Buranın eski sahiplerinin evinin arkasındaki iki odalı, ahşap bir bölüme yerleştik. Anna İvanovna'nın çocukluğunda Krüger burasını hizmetçiler, uşaklar arasındaki kodamanlara vermiş. Terzi, kâhya, çocukların ihtiyar dadısı bu bölümde otururlarmış.»

«Zamanla burası harap olmuş. Biz de oldukça kısa zamanda burasını onardık. İşten anlayan insanların da yardımıyla, iki odayı ısıtmakta olan sobanın yerini değiştirdik. Şimdi soba ortalığı daha iyi ısıtıyor.»

«Bir konuda şansımız oldu, sonbahar oldukça kuru, sıcak geçti. Patatesleri yağmurlarla soğuk bastırmadan önce toplamaya olanak bulduk. Mikulitzin'lere borçlu olduğumuz miktar çıktıktan sonra, elimizde yirmi çuval kadar patates kaldı. Hepsini bodrumdaki kilere yerleştirdik. Üzerine de kuru ot, eski battaniye falan örttük. Ayrıca iki fıçı hıyar, iki fıçı da lâhana turşusu yaptık. Tonya kendi eliyle hazırladı bunları. Taze lâhanaları ikişer ikişer bağlayıp tavandaki kirişlere astık. Havuçlarla pancarları, şalgamları, turpları, kuru kuma gömdük. Ayrıca evde de bol miktarda nohutumuz, fasulyemiz var. Samanlığa taşıdığımız odun bahara kadar yetecek.»

«Bazan henüz gün doğmadan odunluktan çıktığım oluyor. Kapı hafifçe gıcırdadı, aksırdım, ya da ayaklarımın altında kar çıtırdadı mı, karşıda tavşanların kaçıştıklarını görüyorum. Çevrede, karın üzerinde hep tavşanların ayak izleri var. Cıvardaki köpekler birbiri ardı sıra uzun uzun havlıyorlar. Son

horozlar da öttükten sonra, güneş doğuyor.»

«Uçsuz bucaksız ovada, kürkleriyle ünlü vaşakların ayak izleri var. Bu izler tıpkı, özene bezene ipliğe geçirilmiş boncuklar gibi, birbirlerine yakın küçük delikler halinde uzayıp gidiyor. Vaşak da tıpkı kedi gibi, ufak adımlarla hızlı hızlı yürür. Söylendiğine göre bir gece içinde çok uzun yol alırmış bu hayvan.»

«Vaşaklara tuzak kurulduğu oluyor ama, onların yerine tuzaklara tavşanlar tutuluyor. Zavallılar kara yarı gömülmüş, soğuktan donmuş, kaskatı kesilmiş bir halde tuzaktan çıkarılıyor.»

«Başlangıçta, ilkbaharla yazın, hayat oldukça güçtü. Hepimiz bitkin haldeydik. Şimdi uzun kış gecelerinden yararlamp bol bol dinleniyoruz. Anfim bize gaz da buluyor, eksik olmasın. Hepimiz lâmbanın etrafında toplanıyoruz. Kadınlar dikiş dikiyorlar, yün örüyorlar. Aleksandr Aleksandroviç'le ben yüksek sesle kitap okuyoruz. Soba da yanıyor. Ateş yakmaktaki ustalığımı uzun zamandan beri herkes kabul etmiş olduğu için, sobaya ben bakıyorum. Sıcaklık boşa gitmesin diye, odunlar yandıktan sonra sobanın anahtarını ben kapatıyorum. Bazan odunlardan biri iyi tutuşmayıp sobayı tıkarsa, o zaman onu alıp koşa koşa dışarıya çıkıyorum. Yarı yanmış odunu kaldırdığım gibi karların içine atıyorum. Odun, yanan bir meşale gibi, kıvılcımlar saçarak havada uçuyor, bahçeyi adınlatıyor. Sonra bir kar yığınının üstüne düşerek cazırdıyor, sönüyor.»

«Sık sık **Savaş** ve Barış'ı, **'Yevgeni Onyegin'i**, Puşkin'in bütün şiirlerini okuyoruz. Ayrıca, Stendhal'ın **'Kızılla Kara'sının**, Dickens'in **'İki Şehir'inin**, Kleist'in de küçük öykülerinin Rusça çevirilerini de okuyoruz.»

III

Daha sonra, ilkbahar yaklaştığı sırada doktor defterine şunları yazdı:

«Tonya gebe galiba. Kendisine de söyledim bunu. Pek sanmıyor ama, ben eminim. Bazı belirtilerden anlıyorum bunu, ama, aldanmış da olabilirim.»

«Karımın yüzü değişiyor. Çirkinleşti denemez ama, dış görünüşüne eskisi kadar hâkim değil artık. Dış görünüşü şimdi, benliğinden çıkacak olan geleceğin, -yani çocuğunun- elinde sayılır; onun için, şimdiden değişmiş gibi bir hali var. Yüzünün parlaklığı kayboldu, derisi gevşedi, gözlerinde başka türlü bir parıltı belirdi.»

«Tonya'yla hep yan yana yaşadık. Yalnız, bu bir yıllık çalışma bizi birbirimize daha çok yaklaştırdı. Karımın ne kadar kuvvetli, becerikli, çahşkan olduğunu, işini görürken nasıl hiç vakit kaybetmeyecek şekilde davrandığını farkettim.»

«Bütün gebeliklerin Meryem Ana'nın gebeliği gibi olduğunu düşünmüşümdür hep. Bütün gebe kadınlar öylesine tek başına ve güçlü ki, erkek yanında çaresiz kalıyor ve olayda rol oynamamış gibi geliyor bana. Kadın bebeği tek başına dünyaya getiriyor, besliyor ve büyütüyor. Bu yüzden bütün anaların Meryem Ana gibi birer Tanrı doğurduğunu düşünüyorum.»

IV

«Durmadan, 'Yevgeni Onyegin'le şiirleri okuyoruz. Dün Anfim geldi, bize yine armağanlar getirdi. Bunları afiyetle yeyip öte yandan kültürümüzü

arttırıyoruz. Sanat hakkında bitmez tükenmez tartışmalar da yapıyoruz.»

«Uzun süredir, sanatın sonsuza uzanan bir kavramlar ve olgular dizisini kapsamadığını düşünüyorum. Tersine, sanat sınırlıdır. Sanatı hiçbir zaman bir nesne ya da biçimin bir parçası gibi görmedim. Bence sanat, içeriğin gizemli ve saklı bir ögesi.»

«İlkel sanat, Mısır sanatı, Yunan sanatı, çağdaş sanat, aslında tek ve aynı şeydir, sanattır. Hayatı belli bir görüş biçimidir. Evrenseldir.»

V

«Biraz nezle olmuşum. Öksürüyorum. Biraz da ateşim var herhalde. Bütün gün boğazıma yumruk gibi bir şey tıkanıyor, soluğumu kesiyor. Hiç iyi hissetmiyorum kendimi. Kalpten olacak bu. Annemden miras kalan kalp hasatlığının ilk belirtileri galiba. Bu kadar erken mi başlıyacak bu? Uzun zaman yaşamayacağım bu gidişle herhalde.»

«Odada hafif bir duman kokusu var. Ütü yapıldığı zamanki gibi kokuyor. Kadınlar ütü yaparken ikide bir sobadan yanmış bir kor alıp ütünün içine koyuyorlar. Ütünün kapağı bir çene kemiği gibi kapanıyor. Bir şey hatırlatıyor bu bana, ama ne acaba? Rahatsızlığım yüzünden belleğimi de yitirdim galiba.»

«Anfim bize sabun da getirdi. Bunun şerefine evdeki bütün çamaşırlar yıkandı, bu yüzden Saşenka iki gün başıboş kaldı. Ben yazı yazarken gelip masanın altına yerleşiyor. Masanın ayakları arasındaki, ayak dayayacak tahtaya oturuyor. Anfim her gelişinde onu bahçede kızakla şöyle bir dolaştırdığı için, şimdi o da onu taklit ederek kızağa binmiş gibi

yapıyor. Ayrıca beni de kızağa bindirmiş de götürüyormuş gibi oynuyor.»

«İyileşince kente inip bu dolayların etnografyası, tarihi hakkında bir şeyler okumak istiyorum. Söylendiğine göre, burada oldukça zengin bir belediye kütüphanesi varmış. Bazı kimselerin bağışladıkları kitaplar sayesinde kurulmuş. Canım yazı yazmak da istiyor. İlkbahar neredeyse geliverecek. O zaman yazmaya pek vaktim kalmayacak.»

«Başımın ağrısı giderek artıyor. Gece iyi uyuyamadım. İnsanın uyanır uyanmaz unutuverdiği, saçma bir de rüya gördüm. Rüya aklımdan çıktı da yalnız niçin uyandığım hatırımda kaldı. Uykumda bir kadın sesi duydum. Sonra da tanıdığım bütün kadınları bir bir hatırlayarak, bu derinden gelen, ılık, sakin, kalınca sesin bu kadınlardan hangisinin sesi olabileceğini düşündüm. Hiçbirisinin değildi. «Tonya'nın sesi mi bu acaba? Karıma çok alışkın olduğum için, onun sesinin bu tonunu farkedemiyor muyum yoksa?» diye düşündüm. Bir an Tonya'nın karım olduğunu unutmaya çalışarak, işin aslını bulmak için onun hayalini uzaklara ittim. Ama, hayır. Ses yine onun değildi. Böylece de anlaşılmaz kaldı bu.»

«Genellikle, gün boyu yaşananlardan insanı en çok etkileyenin rüyada yinelendiği düşünülür. Aslında tem tersi olduğunu farkettim. Gün içinde neredeyse farkına bile varmadığım olaylar, açıklık kazanmamış düşünceler, hafifçe söylenip geçiliveren sözcükler giriyor gece rüyama.»

VI

«Berrak bir gece. Ortalık buz tutmuş. Her şey, her taraf, pırıl pırıl. Don yüzünden yer, gök, ayla

yıldızlar birbirlerine kenetlenmişler sanki. Bahçe yollarına enlemesine vuran ağaç gölgelerinin kabartma gibi, tornadan çıkmış gibi bir halleri var. Akşamları yine Puşkin üzerine konuşuyoruz. Lise yıllarında yazdığı şiirleri okuduk. Bu şiirlerde, ritm ne kadar belirleyici!»

«Uzun dizeler yazdığı sıralarda, Puşkin'in tek amacı, kendini göstermek, mitolojiden alıntılarla, abartılı bir dille, yaşından büyük bilgeliklerle göz boyamak.»

«Ama, daha genç yaşta Ossian ve Parny'nin etkisinden çıkmış, kısa dizeleri keşfetmiş. Bu ilk kısa dizeli şiirlerinde, geleceğin Puşkin'ini buluyoruz.»

«Dizelerinde, hayatın sesleri, eşyalar, somut şeyler yer alıyor. Hattâ, soyut kavramları alt edip şiire egemen oluyorlar.»

»Denebilir ki, Puşkin'in bu dörtlü dizeleri, Rus hayatının bir ölçüsü olmuştur.»

VII

«Doktorluğun, toprağı ekip biçmenin yanı sıra, bilimsel olsun, edebi olsun, ölümsüz bir yapıt yaratabilmeyi ne çok isterdim!»

«Ama hem doktorluk yapmaktan, hem de yazı yazmaktan kim alıkoyuyor beni? Çektiğimiz yoksunluklardan, serseri bir hayat sürmekten, bütün bu değişikliklerin bana verdiği o dengesizlik duygusundan ileri gelmiyor bu.»

VIII

«Baharın ilk belirtileri görünmeye başladı. Buzlar eriyor. Donuk bir güneş parıldıyor, uyumakta

olan orman uyanmaya başladı. Doğa esniyor, geriniyor, sonra öbür tarafa dönüp yine uykuya dalıyor.»

«Varikino'ya geldiğimiz zaman, bahar yeni başlıyordu. Çok geçmeden her taraf yeşillenmiş, ağaçlar tomurcuklanmış, bülbüller ötmeye başlamıştı.»

IX

«Şimdi de bahar gelince, hepimiz tarlada çalışmaya hazırlanıyoruz. Artık günlük tutmanın sırası değil. Bu defteri tutmaktan hoşlanıyordum oysa. Şimdi kışa kadar bu işten vazgeçmek gerekecek.»

«Geçenlerde tam buzların erimeye başladığı gün, etraftaki sulara, çamurlara aldırmaksızın, eve hasta bir köylü geldi. Muayene etmek istemedim onu elbet, «Kusura bakma, hemşerim, ben bu işlerle uğraşmıyorum artık, yanımda ne ilâç var, ne de burada bu iş için gerekli donanım,» dedim ama, adam dinlemedi. 'Yardım et bana, derim yüzülüyor baksana. Hastayım, acı bana,' dedi.»

«Ne yapabilirdim ki? Taş yürekli bir insan değilim sonunda. Onu muayene etmeye karar verdim, 'Soyun bakayım,' dedim, muayene ettim. Bir taraftan da yan yan, pencerenin orada duran fenol şişesine bakıyordum. Bunu da, başka gerekli şeyleri de nasıl bulduğumu sormayın sakın. Hep Samdevyatov'un sayesinde. Bir ara pencereden bakınca, bahçeye başka bir kızağın girdiğini gördüm. Önce, 'Bir hasta daha geldi galiba,' diye düşündüm ama, değilmiş. Gelen, kardeşim Evgraf'mış. Bir süre, bütün ev halkı onun başına üşüştü. Ben de işimi bitirip yanlarına gittim. Herkes ona bir sürü soru yağdırıyordu, 'Nasıl oldu da geldin buraya? Nereden geliyorsun?' O yine her zamanki gibi kaçamak karşılıklar veriyor, doğru dü-

rüst bir şey söylemiyor, gülümsüyor, esrarlı tavırlar takınıyordu.»

«İki hafta kadar bizde misafir kaldı. Yuryatin'e gitmek için sık sık evden ayrıldığı oluyordu. Günün birinde yok oluverdi. Bu arada, ben onun Samdevyatov'dan daha nüfuzlu olduğunu fark ettim. Buna karşılık ne iş gördüğünün, kimlerle düşüp kalktığının kimse farkında değil. Nereden geliyor? Bu nüfuzu nerede edinmiş? Ne iş yapıyor? Savuşup gitmeden önce, 'Merak etmeyin, işlerinizi kolaylaştıracağım sizin,' dedi. Böylelikle Tonya'nın Şura'yı eğitmek için daha çok zamanı olacakmış. Ben de tıpla, edebiyatla uğraşmaya daha çok zaman bulabilecekmişim. Bize yardım etmek için ne yapmayı düşündüğünü öğrenmek istedik. Ama o yine bir şey söylemedi, yalnızca gülümsedi. Bizi aldatmış da değil. Yaşama koşullarımızın gerçekten değişeceğini bazı şeylerden seziyoruz.»

«Ne şaşılacak iş doğrusu! Evgraf benim üvey kardeşim. Benimle aynı adı taşıyor. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, onun hakkında uzun boylu hiçbir bilgim yok. İkinci defadır ki, tıpkı bir iyilik meleği gibi hayatımda karşıma çıkarak karşılaştığım bütün güçlükleri giderdi.»

Yuri Andreyeviç'in notları burada sona eriyordu. Sonradan bunları yazmaya hiçbir zaman devam edemedi.

X

Yuri Andreyeviç, Yuryatin belediye kütüphanesinin okuma odasında oturmuş, aldığı kitaplara göz gezdiriyordu. Birkaç tane penceresi olan bu oda, yüz kişi alacak kadar geniş bir yerdi. İçinde, ta pencere-

lere kadar uzanan birkaç sıra dar masa vardı. Akşam olurken kütüphane de kapanıyordu. Bahardı, kent aydınlatılmıyordu. Yuri Andreyeviç akşamı beklemiyor, öğle yemeği saatinden sonra kentte uzun boylu oyalanmıyordu. Mikulitzin'lerin kendisine verdikleri atla Yuryatin'e geliyor, atı götürüp hana, Samdevyatov'a bırakıyor, öğleye kadar kütüphanede çalışıyor, sonra yine atına binip Varikino'ya dönüyordu.

O zamana kadar Yuryatin'e pek sık gelmemişti. Kentte yapacak işi yoktu zaten. Sonra, kenti pek iyi bilmiyordu da. Kütüphanede kentlilerden birçoğunu oturmuş kitap okur görünce, kendini kentin işlek bir alanında sanıyor, kenti görüp öğrenmiş gibi oluyordu. Kütüphaneye gelenler Yuryatin'liler değildi de, kentin sokakları, evleriydi sanki.

Öte yandan, pencereden bakılınca asıl kent de görünüyordu. Okurlar sofada sigara içerek yorgunluk çıkarıyorlardı. Gidip biraz su içiyorlar, bardakta kalan suyu bir leğene boşaltıyorlar, sonra kenti seyretmek için pencerenin önünde toplanmış olan kalabalığa katılıyorlardı.

İki tür okur vardı. Bir kısmı eskilerdi, kentteki aydın kişilerdi. Çoğunlukta olanlar da bunlardı. Ötekilerse halktan kimselerdi. Aydınlar, kütüphane memurlarını tanıyorlar, burada kendi evlerindeymiş gibi davranıyorlardı. Aşağı tabakadan olanlarsa buraya, ötekilerin tersine temiz pak giyinip geliyorlardı. Salona utangaç bir tavırla, çekine çekine giriyorlardı. İçeriye girişleri hep gürültülü oluyordu. Terbiyesiz insanlar oluşlarından değildi bu. Aslında hiç gürültü etmemek istiyorlardı ama, adımlarını, gür seslerini ayarlayamıyorlardı.

Pencerelerin karşısında bir girinti vardı. Bir tür

yüksek kürsünün üzerinde oturan memurlar — kütüphane memuruyla iki kadın yardımcısı — kendi işleriyle uğraşıyorlardı. Kadınlardan biri aksi yüzlüydü. Omuzlarında bir atkı vardı. İkide bir gözlüğünü çıkarıyor, sonra yine takıyordu. Gerçekten gerektiği için değil de, can sıkıntısından yapmaktaydı bunu. Siyah ipekli bir gömlek giymiş olan öteki kadın bir göğüs hastalığına tutulmuş olmalıydı. Konuşurken, soluk alırken, mendilini hep ya ağzına, ya da burnuna tutuyordu.

Kütüphane memurlarının hepsi de sırayla aynı işi yapmaktaydılar. Yeni gelen okurlara alçak sesle kütüphanenin kurallarını anlatıyorlar, kitap istemek için doldurulan kâğıtları okuyorlar, kitapları veriyorlar, ya da geri alıyorlardı. Öte yandan da, yıllık bir istatistik çıkarmaya uğraşmaktaydılar.

XI

Yuri Andreyeviç salonun en sonunda oturuyordu. Önünde bir sürü kitap vardı. Bunlar arasında o bölgeye ait istatistiklerle, etnografik birkaç inceleme de bulunuyordu. Ayrıca Pugaçev'in hayatıyla ilgili iki kitap daha istemişti.

Bu Pugaçev, Don Kazaklarındandı. 1773 1775 arasında Ural Kazaklarıyla, Avrupa Rusyası'nın güney-batısındaki köylülerin çoğunluğunu ayaklandırmış, 1775'de de Moskova'da idam edilmişti. Jivago, şimdi Ural'da bulunduğuna göre, bu adamın hayatı hakkında bilgi edinmek istiyordu. Ama, ipek gömlekli kütüphane memuru mendilinin arkasından ona alçak sesle, «Bir seferde aynı kimseye bu kadar çok sayıda kitap veremeyiz. Yeni kitap almak istiyorsanız, önce aldığınız kitapların bir kısmını geri vermelisiniz,» demişti.

Bunun üzerine doktor da önündeki kitapları gözden geçirmeye başlamıştı. İçlerinden kendini ilgilendireni ayırmak için hem dikkat, hem de acele ediyordu. Geri kalanları götürüp verecek, onun yerine asıl almak istediği o iki kitabı alacaktı. Salondaki kalabalığa dikkat etmeksizin, her kitabın bölüm başlıklarına hızlı hızlı göz atıyordu. Kalabalığın kendisini rahatsız ettiği yoktu. Zaten komşularını iyiden iyiye incelemişti. Başını çevirip bakmaya gerek kalmadan da sağında, solunda oturan kimseleri görür gibi oluyordu. Öte yandan, kendisi gidinceye kadar onların da yerlerinden kımıldamayacaklarından emindi.

Ama, güneş kımıldanmadan durmuyordu. Bu birkaç saat içinde sürekli yer değiştirmiş, kütüphanenin köşesinden ileriye geçmişti. Şimdi güneye bakan pencerelere vurmakta, bu pencerelerin önünde oturanların gözlerini kamaştırmaktaydı. Bu yüzden hiçbiri kitap okuyamıyordu.

Nezleli kütüphane memuru yerinden inip pencerelere doğru ilerledi. Pencerelerde ışığı hoş bir biçimde süzen, dökümlü, beyaz perdeler vardı. Kütüphane memuru, sonuncusu dışında bütün perdeleri indirdi. Bu sonuncu pencere zaten gölgeydi. O pencerenin yanına gidince üst camı açmak için bir ipi çekti, sonra da aksırdı.

Kütüphane memuru on ikinci, on üçüncü kez aksırdığı zaman Yuri Andreyeviç bunun, Mikulitzin'in baldızı olduğunu anladı. Tuntsov'ların bu kızlarından Samdevyatov sözetmişti ona. Bütün öteki okurlar gibi, Yuri Andreyeviç de başını kaldırmış, ona bakıyordu.

O sırada, salonda bir şeyin değişmiş olduğunu fark etti. Öbür uçta bir kadın okur daha vardı. Yuri

Andreyeviç bunun Larissa Fyodorovna Antipova olduğunu hemen fark etti.

Larissa Fyodorovna arkasını doktora dönmüştü. Nezleli kütüphane memuruyla alçak sesle bir şeyler konuşuyor, o da Larissa Fyodorovna'ya doğru eğilerek bir şeyler fısıldıyordu. Bu konuşma kütüphane memurunun üzerinde iyi bir etki yapıyor olmalıydı ki, bir anda yalnız nezlesi değil, sinirden ileri gelen kaygılı hali de geçiverdi. Antipova'ya sevgi ve minnet dolu gözlerle bakarak sürekli dudaklarına bastırdığı mendili ağzından uzaklaştırdı, cebine koydu. Sonra da mutlu, kendinden emin, gülümser bir tavırla, gidip kürsüdeki yerine oturdu.

Birçok kimseler bu önemsiz, ama dokunaklı sahnenin farkına varmıştı. Okurların çoğu Antipova'ya bakarak gülümsüyorlardı. Bu belirtileri gören Yuri Andreyeviç de, Antipova'nın kentte ne kadar tanınmış ve sevilmekte olduğunu hemen anladı.

XII

İlkin Yuri Andreyeviç hemen yerinden kalkıp Antipova'nın yanına yaklaşmak istedi ama, hiç bilmediği bir çekingenlik, bir utangaçlık duydu. Zaten, ne zaman Antipova'nın karşısında olsa, bunu hissederdi hep. «Onu rahatsız etmeyeyim, işini yarıda bıraktırmayayım,» diye düşündü. Ondan yana bakmak için duymakta olduğu isteğe dayanabilmek için sandalyesini yan çevirdi. Böylelikle, öteki okurlara hemen hemen arkasını dönmüş oluyordu. Sonra bir kitabı önüne, ötekini de dizlerinin üstüne koyup açarak kendi işine daldı.

Aklı hep başka yerdeydi. Birdenbire aklına geldi; hani bir gece Varikino'da rüyasında işitmiş ol-

duğu bir kadın sesi vardı ya? Antipova'nın sesiydi bu. Bu keşfine kendisi de şaştı, yanındakilerin dikkatini çekmek pahasına da olsa, sandalyesini yine eskisi gibi, yani Antipova'yı görebilecek biçimde yerleştirdi. Bu sefer onu hemen hemen arkadan görmekteydi. Sırtında açık renk, kareli bir gömlek vardı. Beli bir kemerle sıkılmıştı. Tıpkı çocuklar gibi kendinden geçmiş, başını hafifçe sağ omuzuna doğru eğmiş, dalgın dalgın önündeki kitabı okuyordu. Arasıra tavana bakarak düşünüyor, ya da gözlerini kırpıştırarak tam önüne bakıyor, sonra dirseğini yine masaya dayayıp başını avucuna alarak geniş, çabuk bir hareketle bir deftere notlar alıyordu.

Yuri Andreyeviç, Melyuzeyev'deyken onun hakkında edindiği düşüncelerin ne kadar doğru olduğunu bir kere daha anlamaktaydı. «Hoşa gitmeye, güzel, çekici görünmeye aldırdığı yok,» diye düşünüyordu. «Kadınlığın bu tarafını küçümsüyor sanki, bu kadar güzel olduğu için kendisine kızar gibi bir hali var. Kendisine karşı gösterdiği bu kibirli düşmanlık onu on kat daha güzel hale sokuyor. Her yaptığı şey nasıl da güzel! Okumak sanki insanın yaptığı yüksek işlerden biri değilmiş de, günlük, hemen hemen bayağı bir şeymiş gibi kitap okuyor. Okurken su taşır, patates soyar gibi bir hali var.»

Bu düşünceler doktorun yüreğine su serpti. Çok seyrek hissettiği bir ferahlık, benliğini kaplayıverdi. Düşünceleri dağılmadı artık. Elinde olmaksızın gülümsedi. Antipova'nın orada oluşu, kendi üzerinde de tıpkı sinirli kütüphane memurunun üzerindeki gibi bir etki yaratmıştı.

Sandalyesinin nasıl durduğuna aldırmadan, rahatsız edilmekten, dikkatinin dağılmasından çekinmeden, tıpkı Antipova'nın gelişinden önce olduğu

gibi, bir, bir buçuk saat kadar, zihnini iyice toparlayıp harıl harıl çalıştı. Önünde dağ gibi yığılı duran kitapları bir bir elden geçirdi, kendine asıl gerekli olanı bir yana ayırdı. Bu arada iki önemli konuyu okumaya bile zaman buldu. Sonra bu kadarla yetinmeye karar verdi. Kitapları götürüp geri vermek için topladı. Zihnine üşüşmüş olan bütün sıkıcı düşünceler dağılmıştı. Hiçbir art düşünce beslemeksizin, iyi çalıştığı için vicdanı rahat, «Şimdi de gidip bu eski dostu görmeyi hak ettim artık,» diye düşündü. Ama, ayağa kalkıp bakışlarını salonun içinde gezdirdiği zaman, Antipova orada değildi.

Doktor elindeki kitaplarla broşürleri götürüp o kürsü gibi yerin üzerine koydu. Larissa Fyodorovna'nın okumuş olduğu kitaplar henüz oradaydı. Bunlar Rusya'daki yeni yönetim hakkında yazılmış kitaplardı. Öğretmenliğe devam edebilmek için siyasal yetiştirme kursları görmesi gerekiyordu ya, bu kursları kendi başına hazırlamaktaydı herhalde. Hangi kitapları istediğini bildiren fişi de broşürlerin arasına sıkıştırmıştı. Fişin bir kısmı dışarıda kalmıştı. Üzerinde adresi yazılıydı, kolayca da okunabiliyordu. Yuri Andreyeviç adresi okudu ama, şaşmaktan da kendini alamadı. Adres şöyleydi: «Tüccarlar Sokağı, heykelli evin karşısı.»

Hemencecik bir soruşturma yaptı, işin içyüzünü öğrendi. Bu «heykelli ev» kurşuni renkteydi. Cephesinde, ellerinde tefler, rebablar, maskeler, peri ve kız heykelleri vardı. Bu bina geçen yüzyılda bir tüccar tarafından yaptırılmıştı. Adam burasını kendi özel tiyatrosu olarak kullanmaktaydı. Mirasçılar bunu Tüccarlar Odasına satmışlardı. Sokak da adını bundan almaktaydı. «Heykelli ev» bütün mahalle için bir nirengiydi sanki. Şimdi buraya partinin şe-

hircilik kurulu yerleşmişti. Binanın temel duvarı, yol yokuş olduğu için, gittikçe daralıyordu. Eskiden tiyatro afişlerinin yapıştırıldığı bu duvara şimdi hükümetin kararnameleri yapıştırılmaktaydı.

XIII

Mayıs başlarında soğuk, rüzgârlı bir gündü. Yuri Andreyeviç bir iki yere uğradıktan sonra kütüphaneye yollandı ama, yolda birden fikir değiştirerek Antipova'yı aramaya gitti.

Rüzgârın kaldırdığı toz ve kum bulutları doktorun yolunu kesiyor, onu sık sık durmak zorunda bırakıyordu. Jivago ikide bir dönüyor, gözlerini yarı kapatıyor, sağnak geçsin diye başını eğiyor, sonra yine yoluna gidiyordu.

Antipova, Tüccarlar Sokağı'yla Novosvaloçni Sokağının köşesinde, heykelli evin karşısında oturuyordu. Bu maviye çalar kurşuni renkteki evi doktor o zaman ilk defa gördü. Evin, adına yaraşır bir hali vardı. İnsanda garip kaygı verici bir duygu uyandırıyordu.

Bütün üst katta çepeçevre kız heykelleri vardı. Bunlar insan boyundan bir buçuk kat daha büyüktüler. Doktor kendisine evin cephesini iyice görmek fırsatı tanımayan iki rüzgâr sağnağı arasında, bir ara evdeki bütün kadınların balkona çıktıklarını sandı; parmaklıktan aşağıya eğilmişler de, aşağıdaki sokaktan geçmekte olan bu yolcuyu seyrediyorlardı sanki.

Antipova'nın evine ya Tüccarlar Sokağı üzerindeki kapıdan, ya da, Novosvaloçni sokağından gelindiği zaman, avludan giriliyordu. Yuri Andreyeviç öbür sokakta kapı bulunduğunu bilmediği için, avluya girdi.

Tam içeriye girdiği sırada, rüzgâr yerden havaya bir toz toprak bulutu kaldırdı. Yuri Andreyeviç de bu yüzden avluyu göremedi. Bir horozun kovaladığı tavuklar, gıt gıtlayarak bacaklarının arasından geçip koşa koşa bu kara toz perdesinin arkasına gizlendiler.

Toz bulutu dağılınca doktor, Antipova'yı kuyunun başında gördü. Rüzgâr sağnağı bastırdığı sırada iki kovasını da doldurmuş, bunları taşımak için kullandığı iki ucu ipli, kancalı sırığı sol omuzuna atmıştı. Saçlarını tozdan korumak için başına çarçabuk bir eşarp örtmüş, uçlarını alnının üzerinde düğümlemişti. Sırtında bir pelerin vardı. Rüzgârın şişirmekte olduğu pelerinin eteklerini dizlerinin arasına sıkıştırmıştı. Su kovalarıyla birlikte içeriye gireceği sırada, yeni bir rüzgâr sağnağı eşarbını uçurup saçlarını dağıttı. Eşarp gidip hâlâ gıt gıtlamakta olan tavukların arasından tahtaperdeye kadar uçtu.

Yuri Andreyeviç hemen koşup eşarbı aldı, kuyunun başında şaşkın şaşkın durmakta olan Antipova'ya getirdi. Genç kadın her zamanki gibi doğaldı. Şaşkınlığını göstermek için çığlık filân koparmadı. Yalnızca, «Jivago!» dedi.

«Larissa Fyodorovna!»

«Nereden çıktınız siz? Nasıl oldu da buralara kadar geldiniz?»

«Kovaları yere koyun da ben götüreyim.»

«Yok, yok. Hiçbir işi yarıda bırakmayı sevmem. Başladığımı bitirmeliyim mutlaka. Beni görmeye geldinizse, buyurun, içeriye girelim.»

«Başka kimi görmeye gelmiş olabilirim?»

«Sizinle belli olmaz ki bu işler!»

«Ama, izin verin de, şu sırığı ben omuzuma geçireyim. Siz çalışırken seyirci kalamam ya.»

«Ne çalışma ya! Yok, yok, sırığı vermeyeceğim size. Merdivenleri ıslatırsınız sonra. Söyleyin bakayım, hangi rüzgâr attı sizi buraya? Bir yıldan beri buradasınız da gelmeye vakit bulamadınız, ha?»

«Nereden biliyorsunuz?»

«Bilirim elbet. Zaten kütüphanede de görmüştüm sizi.»

«Ne diye konuşmadınız o zaman benimle?»

«Siz de beni görmüştünüz herhalde.»

Lara ağır ağır sallanan kovalarının altında hafifçe sendeleyerek, doktoru alçak bir kapıdan içeriye soktu. Burası ilk katın servis kapısıydı. Kapıdan geçerken dizlerini iyice büktü, kovaları dövülmüş toprak zeminin üzerine koydu. Sırığı omuzundan çıkardıktan sonra ellerini ufacık bir mendille sildi.

«Gelin de sizi içeriden asıl kapıya götüreyim, orası daha aydınlıktır,» dedi. «Siz beni orada bekleyin, ben de servis merdiveninden suyu çıkarayım, odayı biraz derleyip toplayayım. Biraz da üstüme başıma çeki düzen vereyim. Bizim merdiveni görüyorsunuz ya; basamakları oymalı dökme demirdendir. Yukarıdan bakılınca aşağısı görülür. Eski bir ev burası. Buralarda çarpışmalar olduğu sırada biraz harap olmuş. Bombardıman ettiler bizi. Görüyorsunuz ya, taşlar yerinden oynamış. Tuğlaların arasında da delikler var. Katenka'yla dışarıya çıktığımız zaman bizim dairenin anahtarını şu deliğe saklıyoruz. Üstüne de bir tuğla koyuyoruz. Belki günün birinde gelirsiniz de beni evde bulamazsınız. Onun için, aklınızda olsun, hiç çekinmeyin, kapıyı açıp girin, ben gelinceye kadar bekleyin. İşte bakın, anahtar da burada. Ama, şimdi gerek yok buna. Arkadan içeriye gireceğim çünkü.»

«Evin tek kusuru, fareler. Binlercesi var belki. Bir türlü kurtulamadık onlardan, tepemize çıkacaklar neredeyse. Bina eski, duvarlar harap, her yanda delikler var. Elimden geldiği kadar tıkıyorum bunları, farelerle de savaşıyorum ama, boşuna. Bir gün gelin de yardım edin bana. Döşemeyle duvarların alt kısımlarındaki delikleri tıkarız, olmaz mı? Şimdi de burada bekleyin beni. Çok bekletmem merak etmeyin, hemen çağırırım sizi.»

Yuri Andreyeviç sıvaları dökülmüş duvarlara, merdivenin dökme demirden oymalı, delikli basamaklarına bakıyordu. Kendi kendine, «Ne tuhaf kadın!» diye düşündü. «Kütüphanede sanki bedeniyle bir iş görür gibi, büyük bir çabayla kitap okuyordu. Burada ise sanki kitap okuyormuş gibi, zahmetsizce, kolaycacık su taşıyor. Bu rahatlık onun her yaptığı işte görülüyor. Sanki çocukluğundan beri buna alışmış gibi bir hali var. Bir kere ileriye atılıp hız almış, her şeyi kolaylıkla yapmanın yolunu buluveriyor. Sonra, insan onun eğildiği zaman sırtında beliren toparlaklıkta, dudaklarını aralayıp çenesini yuvarlatan gülümseyişte, sözlerinde ve düşüncelerinde de aynı uyuma rastlıyor.»

Doktor, «Jivago!» diye seslenildiğini işitti. Lara en üst kattaki dairesinin kapısından eğilerek onu çağırıyordu. Jivago yukarıya çıktı.

XIV

«Elinizi verin bana, arkamdan gelin. İki karanlık odadan geçeceğiz çünkü. Tıklım tıklım da eşya dolu bunlar. Bir yere çarparsınız, canınız yanar belki.»

«Gerçekten öyle. Bir dehliz sanki burası. Yalnız

başıma olsam imkânı yok yolu bulamam. Neden böyle bu? Apartman onarılıyor mu yoksa?»

«Yok, canım, onarıldığı filân yok. Zaten benim değil burası. Sahibi kim, bilmiyorum bile. Bizim kendi dairemiz vardı. Hükümet lisede oda vermişti bize. O daireyi şimdi Yuryatin belediye meclisinin mesken kolu işgal etti. Bunun üzerine de kızımla beni bu boş apartmanın bir köşesine yerleştirdiler. Ev sahipleri giderken eşyalarını bırakmışlar. Çok eşyaları varmış hem. Ama, kendi malım olmayan eşyalara gereksinimim yok. Onların eşyasını bu iki odaya yığdım. Pencereleri de badana ettim. Elimi bırakmayın, kaybolursunuz yoksa. Hah, tamam. Sağdan. Nihayet kurtulduk buradan. İşte, benim kapım bu. İçerisi aydınlıktır, merak etmeyin. Basamağa dikkat edin yalnız.»

Yuri Andreyeviç, Lara'nın ardından, odaya girdi. Pencere, kapının karşısındaydı. Pencereden görülen manzara, doktoru şaşkınlığa düşürdü. Bu pencere avluya, komşu binaların arkalarına, ırmak kıyısındaki belediye arsalarına bakmaktaydı. Ayrıca, otlamakta olan birtakım koyunlarla keçiler de görülüyordu. Pencerenin tam karşısında, iki direğin arasına yerleştirilmiş bir tabela vardı. Üzerinde, «Veçinkin ve Moreau. Her tür tarım âletleri» yazılıydı. Doktor bu tabelayı çok iyi tanır olmuştu artık.

Tabelayı görünce, ailesiyle birlikte Ural'a gelişini hatırladı. Lara'ya ilk anlattığı şey bu oldu. Ağızdan ağıza dolaşan söylentilere göre, herkes Strelnikov'u Lara'mn kocası biliyordu ama, doktor bunu unutmuştu. Pek fazla düşünmeden, komiserle vagonda nasıl karşılaştığını anlattı ona. Doktorun anlattıklarının bu kısmı, genç kadın üzerinde garip bir etki yarattı. Hemen atılarak sordu :

«Gerçekten Strelnikov'u mu gördünüz acaba? Bu konuda şimdilik bir şey söylemeyeceğim size. Ama, ne rastlantı, değil mi? Sanki kader, ikinizi karşılaştırmayı aklına koymuş. Bir gün anlatırım size bu işi; inanılır gibi değil. İyi anladımsa, üzerinizde olumlu bir izlenim bırakmış, değil mi?»

«Ah, evet. Öyle ya, ondan ürkmem gerekirdi. Birtakım bölgelerden geçtik. Buraları yakıp yıkmış, birçok kimseyi idam etirmiş. Karşımda yargıç tavrı takınmış bir çeteci, ya da devrimin yarattığı türden, kana susamış bir deli bulacağımı sanıyordum. O ne biri, ne de öteki. Ama, insanın birisini böyle umduğundan başka bulması, fikir değiştirivermesi de hoş şey.»

«Partiden değilmiş diyorlar onun için.»

«Evet, öyleymiş galiba. İnsan neden onun lehinde bir hisse kapılıyor acaba? Acıklı kaderi yüzünden galiba. Bu adamın sonu kötü olacak herhalde. Yaptığı kötülüklerin acısını çekecek. Devrimlerin yarattığı zorbalar korkunç olurlar. Aslında kötü insanlar olduklarından değildir bu; başıboş kalmış makinelere, raydan çıkmış lokomotiflere benzerler bunlar. Strelnikov da onlar kadar atak, deli. Onu atak yapan, deli yapan, okuduğu kitaplar değil de, katlandığı acılar, geçirdiği olaylar. Hayatındaki sır nedir, bilmiyorum ama, bir sırrı var mutlaka. Bolşeviklerle birleşmesi bir rastlantı. Gereksinimleri oldukça katlanacaklar, günü gelince de hiç acımadan silkip atacaklar onu. Meslekten yetişme birçok askere de aynı şeyi yaptılar nitekim.»

«Öyle mi dersiniz?»

«Kesinlikle böyledir bu.»

«Peki ama, kurtuluş çaresi yok mu onun için acaba? Kaçsa örneğin?»

«Nereye kaçacak, Larissa Fyodorovna? Eskiden, Çarlık zamanında kaçılırdı ancak. Şimdi kaçmaya kalkın da görelim bakalım.»

«Vah, vah! Anlattıklarınızı dinleyince bu adama yakınlık duydum. Size gelince, değişmişsiniz bakıyorum. Eskiden devrim hakkında öfkelenmeden, sertliğe kaçmadan yorum yapardınız.»

«Evet ama, her şeyin bir sınırı var Larissa Fyodorovna. Bunca zamandır bir şey yapmalılardı artık. Görünüşe göre devrimi yapanlar yalnızca kargaşalıktan, gürültü patırtıdan hoşlanıyorlar. Ancak böyle bir durum oldu mu, onlar da havayı kendilerine uygun buluyorlar. Dünya ölçüsünde bir iş yaparlarsa memnun olacaklar ancak. Niçin böyle bitmez tükenmez bir hazırlık devresi içinde çırpınıp duruyorlar, biliyor musunuz? Gerçekten bilgili, güçlü insanlar değiller de ondan. İnsanoğlu yaşamaya hazırlanmak için değil, yaşamak için doğmuştur. Sonra hayatın kendisi, hayat denen olaydan daha ciddi, daha sarhoş edici bir şey düşünülebilir mi? Neyse, şimdi de siz anlatın bakayım. Kent tam Kızılların eline geçeceği sabah, bizim tren de istasyona yaklaşıyordu. Korkunç bir manzaraydı bu, değil mi?»

«Öyle. Her taraf yanıyordu. Biz de yanacaktık az kalsın. Zaten ev mutlaka neler neler atlatmıştı. Avluda, kapının yanında hâlâ patlamamış bir mermi duruyor. Sonra o yağmalar, bombardımanlar, o korkunç kıyımlar... Kent elden ele geçtikçe, her seferinde yenileri başlıyordu bunların. Ama, bu kez ne olacağını biliyorduk. Alışmıştık çünkü. İlk defa olmuyordu ki bu. Beyazların devrinde de çok şeyler oluyordu ha! Bazı kimseler kendi öçlerini almak için sokak köşelerinde adam öldürüyorlardı. Şantajlar, utandırıcı cümbüşler, içki âlemleri yapılıyordu! Ha,

asıl önemlisini söylemeyi unuttum size; şu bizim Galyulin var ya, Çeklerle birlik olup işi ilerletmiş, önemli biri olmuş. Genel vali, ya da buna benzer bir şeymiş.»

«Evet. Haberim var. Gördünüz mü onu?»

«Evet. Çok sık hem. Onun sayesinde birkaç kişinin canını bile kurtardım. Birçok kimseyi de gizledim! Yalnız şunu söylemek yerinde olur: Çok dürüst, mertçe hareket etti o. Bütün o çurçurlardan, Kazak yüzbaşılarından, polis komiserlerinden filân bambaşkaydı. Ama, o sıralarda da dürüst adamların değil, bu gibilerin borusu ötüyordu. Galyulin'in çok yardımı dokundu bana, minnettarım kendisine. Zaten çok eskiden tanışırız. Küçükken sık sık onların evine giderdim. Evlerinde bir sürü demiryolu işçisi otururdu. İşçilik nedir, yoksulluk ne demektir, o zaman yakından görmüştüm. İşte onun için de ben, devrimi size göre bambaşka bir açıdan görüyorum. Devrim bana daha yakın. Onun birçok yanını seviyorum ben.»

«Derken bir de baktık, o küçük çocuk, o kapıcının oğlu, Beyazların ordusunda albay, hattâ general oluverdi. İyice bilemiyorum, askeri bir çevreden yetişmedim çünkü. Rütbelerden filân pek anlamam. Mesleğim tarih öğretmenliğidir. İşte böyle, Jivago; çok kimseye yardımım dokundu. Gidip arasıra onu görüyordum. Sizden sözediyorduk. Her hükümette tanıdığım, koruyucum var. Her yönetim yüzünden kayıplara uğradım, acılar çektim.» O sırada birdenbire sözü değiştirerek, «Vay, sen misin? Nereden çıktın böyle?» dedi.

Kapıdan içeriye, sekiz yaşlarında küçük bir kız girmişti. Saçları ince ince örülüydü. Birbirinden ayrık gözlerinde yaramaz, kurnaz bir anlatım vardı.

Güldüğü zaman gözlerini hafifçe yukarıya kaldırıyordu. İçeriye girmeden annesinin misafiri olduğunu anlamıştı ama, kapının önüne gelince şaşırmış görünmek işine daha çok geldi. Eğilip bir selâm verdi, sonra gözlerini doktora dikerek baktı. Bakışında çekingenlik, utangaçlık filân yoktu. Yalnız başına büyüdüğü, erkenden kafasını işletmeye başladığı bu halinden belliydi.

Lara, «Kızım Katenka,» dedi.

«Melyuzeyev'deyken onun resimlerini göstermiştiniz bana. Nasıl da büyümüş, değişmiş!»

«Demek eve döndün ha? Bense seni gezmeye gittin sanıyordum. Geldiğini işitmedim.»

«Anneciğim, ne oldu bilsen! Anahtarı o duvardaki kovuktan alayım dedim. Bir de ne bakayım? Kovukta bu kadar bir fare yok mu? Bir çığlık kopardım, hemen kaçtım. Ödüm patladı.»

Katenka konuşurken sevimli sevimli tavırlar takınıyor, çapkın bakışlı gözlerini açıyor, ağzını yuvarlatıyordu.

«Peki, hadi odana git bakayım. Bu amcayı yemeğe alıkoyacağım. Yemeği ateşten indirince de seni çağırırım, olmaz mı?»

Jivago, «Teşekkür ederim ama, kalamayacağım ne yazık ki,» dedi. «Kentte birkaç yere uğrayacağım. Akşam yemeğini saat altıda yiyoruz. Geç kalmak da hiç âdetim değil. Daha üç, hattâ dört saatlik bir yolum var. Onun için bu kadar erken geldim zaten. Çok özür dilerim. Birazdan kalkıp gideceğim.»

«Yarım saat daha oturun bari...

«Memnuniyetle.»

XV

«Şimdi de işin doğrusunu söyleyeyim size: Konuştuğunuz o Strelnikov var ya? Kocam Paşa'dır o benim. Pavel Pavloviç Antipov. Cephede de aramıştım onu. Ölmüş olacağına bir türlü inanamıyordum.»

«Şaşırmadım buna doğrusu. Daha önce de duymuştum bu hikâyeyi ama, inanamamıştım. Onun için de dalgınlıkla ondan ulu orta sözettim size. Ortalıkta o dedikodular dolaşmıyormuş gibi, hiçbir dikkat göstermedim. Saçma dedikodular bunlar. Çünkü gözümle gördüm ben bu adamı. Onunla sizin aranızda nasıl bir bağ kurulabilir? İkiniz arasında ortak olan ne var ki?»

«Evet ama, böyle bu işte, Yuri Andreyeviç. Strelnikov aslında Antipov'dur, benim de kocamdır. Herkesin düşündüklerine ben de hak veriyorum. Katenka'nın da haberi var bu işten, babasıyla övünüyor da. Strelnikov asıl adı değil onun. Takma bir ad. Zaten bütün devrimcilerin böyle birer takma adı vardır. Onun başka bir ad altında yaşayıp iş görmek için bazı nedenleri de var.»

«Örneğin, Yuryatin'i kuşatıp da üzerimize bombalar yağdırdığı zaman bizim burada olduğumuzu biliyordu. Bir kere bile sağ olup olmadığımızı soruşturmadı. Sırrını açığa vurmak istemiyordu çünkü. Göreviydi bu, kuşkusuz. Nasıl hareket etmesi gerektiği hakkında bize akıl danışsaydı, biz de ona yine aynı şekilde davranmasını söyleyecektik. Sonra, bana el altından yardımı da dokunuyor. Örneğin kimse benim kılıma bile dokunmadı. Belediye meclisi, oturayım diye, bu evi verdi bana. Daha başka birçok şeyler de var ki, bütün bunlar, bize karşı

duyduğu yakın ilgiyi, sevgiyi gösteriyor. Ama, siz bunu anlayamazsınız elbet. Bu kadar yakınımızda da niçin gelip bizi görmüyor, diye düşünürsünüz. Bunda bir iş var; evet, ben de hiçbir zaman anlayamayacağım bunu. Hem zaten sizinle ben birbirimize hiç benzemiyoruz. Gerçi aynı biçimde yaklaştığımız konular var ama, gerçekten önemli konular, hayat felsefesi bakımından, her birimiz kendi dünyamızda kalalım, daha iyi.»

«Yine Strelnikov'a gelelim; şu sırada Sibirya'da. Hakkınız var; ben de ondan memnun olmadıklarını duydum, çok telâşlandım. Şimdi Kızıl kuvvetlerin en önünde ilerliyor. Çocukluk arkadaşı, eski savaş arkadaşı Galyulin'i yerden yere çalıyor. O zavallı Galyulin de Strelnikov'un kim olduğunu, benim onun karısı olduğumu biliyor ama, çok nazik adam doğrusu. Rakibine çok düşman olmasına karşın, bütün bunları bildiğini bana bir kez olsun sezdirmedi.»

«Evet, dediğim gibi, şu anda Strelnikov Sibirya'da ama, burada olduğu sırada — uzun zaman kaldı, hep de gördüğünüz o vagonda oturdu — onunla şöyle rasgele karşılaşayım istiyordum. Arasıra kurmay heyetine gidiyordu. Kurmay heyeti eski kurucu meclis ordularının komutanlığı tarafından işgal edilen işgal edilen binadaydı. Şu garip rastlantıya bakın ki, kurmay heyeti de eskiden Galyulin'in beni kabul ettiği binada bulunmaktaydı. Nitekim birçok kimse için ricada bulunmak üzere Galyulin'i gidip o binada görmüştüm. Örneğin, o sıralarda geniş yankılar uyandıran bir iş için de gidip görmüştüm onu. Askeri okul öğrencileri, Bolşevik yanlısıdır diye, beğenmedikleri öğretmenleri yakalayıp yakalayıp kurşuna diziyorlardı. Derken, Yahudilere de eziyet edilmeye, onlar da toplu halde öldürülmeye başlandı. Sırası

gelmişken söyleyeyim bakın. İnsan bizim gibi serbest meslek sahibi olur da kentte oturursa görüştüğü insanların yarısı Yahudidir. Bu gibi yığın halinde öldürmeler başlayınca insan çok güç duruma düşüyor doğrusu.»

«Neyse, ben de Paşa'yı görmek için o binanın bulunduğu yere gidiyor, girer çıkarken onu görürüm diye umuyordum. Binada eskiden genel valilik kalemi varmış. Şimdi kapının üstünde «Şikâyet Bürosu» diye bir tabela asılı. Belki siz de görmüşsünüzdür ya, kentin en hoş yeri orası. Kapının önündeki alan güzel, düzgün taşlarla döşeli. Karşıda ağaçları, çiçekleriyle belediye parkı var. Ben şikâyet için gelmiş kalabalığın arasına karışıp kaldırımda durarak Paşa'yı bekliyordum. Beni kabul etsin diye girişimde bulunmuyordum elbet. Karısı olduğumu kimseye söylemiyordum. Zaten adlarımız da birbirine benzemiyordu. Hoş, sevgi filân gibi şeylerin bu işle bir ilgisi yoktur ya. Devrimciler kendilerini bunlardan uzak tutarlar. Örneğin Pavel'in babası işçidir. Çarlık zamanında sürgüne yollanmıştır. O da Sibirya'ya giden anayol üzerinde, buraya yakın bir yerde bir devrim mahkemesine üye oldu. Yani, eskiden sürgüne gönderildiği yerde şimdi mahkeme üyeliği yapıyor. Arkadaşı Tiverzin'le birlikte, ikisi de o devrim mahkemesinde üyelik ediyorlar. Ama inanır mısınız, oğlunun bundan haberi yok sanki. Babası da bunu çok olağan buluyor. Hiç alındığı, gücendiği yok. Prensipleriyle, disiplinleriyle, kaya gibi insanlar bunlar.»

«Ha, sonra bir şey daha var. Diyelim ki onun karısı olduğumu kanıtladım. Ne önemi var bunun? Karısını kim düşünür şimdi? Sırası mı bu gibi şeylerin? Onların işi gücü evreni altüst etmek. Ancak

bu işlerden anlarlar. Ama sıradan bir kadın, tek başına kalmış bir eş filân! Bu gibi şeylere aldırış bile etmezler.»

«Bir emir subayı şikâyete gelenler arasında dolaşıyor, ona buna sorular soruyordu. Bazı kimseleri de içeriye bırakmaktaydı. Ben adımı söylemedim. Yalnız, niçin geldiğimi sorunca, 'Özel bir işim var da,' dedim. Ama, emir subayı dinlemedi bile. Şüpheli şüpheli yüzüme bakıyor, omuz silkiyordu. Böylece de, bir defacık olsun göremedim onu.»

«Belki bize aldırmadığını, bizi artık sevmediğini, unuttuğunu sanırsınız değil mi? Tam tersi! Onu çok iyi tanırım ben! Böyle davranıyorsa, çok duygulu olduğu için yapıyor bunu. İstiyor ki askeri zaferler kazanıp bunu sanki bir çelenk gibi bizim ayaklarımızın önüne koysun. Eli boş olarak değil de, zafer, şan, şeref kazanmış olarak yanımıza dönmek istiyor. Bizi ölmezliğe eriştirmek, gözlerimizi kamaştırmak istiyor! Tıpkı bir çocuk gibi!»

Katenka yine odaya girdi. Larissa Fyodorovna yüzüne şaşkın şaşkın bakan çocuğu kucağına alıp onu sarsmaya, gıdıklamaya, kolları arasıda sıkmaya, her yanını öpmeye başladı.

XVI

Yuri Andreyeviç atına binmiş, Varikino'ya dönüyordu. Belki yüz defa geçmişti bu yoldan. Artık yolu ezberlemişti. Etrafındaki manzaranın farkına bile varmıyordu.

Yol üzerinde bir orman vardı. Burada Varikino yolu Vasilevskoye'ye doğru sapıyordu. Bu Vasilevskoye, Sakma ırmağı üzerinde küçük bir balıkçı köyüydü. Yol kavşağında Moreau ve Veçinkin firma-

sının tarım aletlerinin üçüncü bir tabelası görülmekteydi. Öteden beri doktor tam bu yol kavşağına geldi mi, güneş de batmaya başlardı. O gün de akşam olmak üzereydi.

Kente gidip de akşama dönmediği günden beri iki aydan fazla bir zaman geçmişti. O gece Larissa Fyodorovna'nın evinde kalmıştı. Sonra kendi evine dönünce; «Bazı işler yüzünden Yuryatin'de kaldım, geceyi de Samdevyatov'un hanında geçirdim,» demişti. Uzun zamandan beri doktorla Antipova artık senli benli konuşmaktaydılar. Doktor ona «Lara» diyor, Lara ona «Jivago» diye hitabediyordu. Yuri Andreyeviç, karısı Tonya'yı aldatıyor, ondan önemli, bağışlanmayacak birçok şeyi gizliyordu. Böyle bir iş ilk defa başına gelmekteydi.

Karısını tapınırcasına seviyordu. Onun sakinliğine, huzur dolu tavırlarına bayılırdı. Namusunu, şerefini var gücüyle, hattâ kendisinden, babasından daha iyi korumaya hazırdı. Birisi karısına hakaret etse, bunu yapanı kendi eliyle boğardı. Oysa, şimdi ona hakaret eden kendisiydi.

Evinde, ailesinin içinde bulunduğu zaman, kendini cezasız kalmış bir cani gibi görüyordu. Yakınları hiçbir şeyin farkında değillerdi, ona hep eskisi gibi sevgi gösteriyorlardı. Onu asıl öldüren de buydu işte. Bazan, coşku içinde bir şeyler anlatırken, işlediği günahı birdenbire hatırlıyor, damarlarındaki kan sanki donuyor, hiçbir şey işitmez, anlamaz oluyordu.

Bu işi sofradayken hatırlarsa lokmaları boğazına diziliyor, kaşığını bırakıp tabağını itiyordu. Gözyaşlarından boğulacak gibi oluyordu.

Tonya meraklanarak, «Nen var, kuzum?» diye soruyordu. «Kentte kötü bir haber mi aldın yoksa?

Birini mi tutuklamışlar, ya da idam etmişler? Söylesene. Üzülmem, merak etme, Söyle ki açılasın.»

Jivago Tonya'ya ihanet etmiş, başka bir kadını ondan üstün tutmuş muydu? Hayır, bir seçme, bir kıyaslama yapmış değildi. Ömründe hovardalık etmemiş, yabancı kadınlarla düşüp kalkmamıştı. Öte yandan kendini bir üst insan, bir yarı tanrı gibi görmüş de değildi. Bu yüzden hiçbir zaman birtakım özel ayrıcalıklar, üstünlükler istememişti. Onun için, şimdi vicdan azabı altında ezilmiş bulunuyordu.

Ne olacaktı şimdi? Kendi kendine bazan bunu soruyor, verecek yanıt bulamıyordu. O zaman olanaksız bir şeyler olsun, beklenmedik birtakım olaylar çıksın da her şeyi yoluna koysun diye umuyordu.

Aksi gibi, o sıralarda da böyle bir şeyin çıkacağı yoktu. Onun için, bu işi kesip atmak istiyordu. Her seferinde eve kesin bir kararla gelmekteydi; Tonya'ya her şeyi anlatıp ayaklarına kapanarak af dileyecek, Lara'yı da bir daha görmeyecekti.

Yalnız, aslında her şey o kadar basit değildi. Karanlık kalan bir nokta daha var gibiydi. Lara'yla olan bağını tamamen kesecek miydi? Daha o sabah Lara'ya, «Tonya'ya her şeyi açmak niyetindeyim. Birbirimizi göremeyiz artık,» demişti ama, şimdi içinde onunla fazla gevşek, yeteri kadar kararlı olmıyan bir tavırla konuştuğu gibi bir duygu yer etmişti.

Larissa Fyodorovna, Yuri Andreyeviç'in acıklı sahnelere katlanmasını istemiyordu. Onun zaten yeterince acı çektiğini düşünüyordu. Onu dinlerken bütün soğukkanlılığını korumaya çalıştı. Bu konuyu Tüccarlar Sokağına bakan boş bir odada konuşmuşlardı. Lara, apartman dairesinin o köşesinde oturmuyordu. Kendi de farkında olmaksızın, yanakların-

dan yaşlar akıyordu. Tıpkı aynı anda karşıki evin taş heykellerinin yüzlerinden akan yağmur suları gibiydi bu yaşlar. Yalancıktan iyicil tavırlar takınmaya kalkışmaksızın içtenlikle, «Sen nasıl istiyorsan öyle yap, ben yokmuşum gibi davran, buna dayanacak kuvveti bulurum merak etme,» diyordu. Ağladığının farkında olmadığı için de, gözyaşlarını silmiyordu bile.

Jivago sözlerini Larissa Fyodorovna'nın yanlış anlamış olacağını, yanlış birtakım umutlara kapılmış olabileceğini düşündü. Söyleyeceği başka şeyleri de söylemek için dönerek dörtnala kente geri gelmeyi tasarladı. Bunu asıl, onunla daha ateşli bir şekilde vedalaşmak için yapmak istiyordu. Madem ki tamamen, ebediyen ayrılacaklardı, vedalaşmalarının da daha şefkatli, daha ateşli olması gerekmez miydi? Ama, güçlükle kendini tuttu, yoluna devam etti.

Güneş batmaya hazırlanırken orman daha serin, daha loş bir hal alıyordu. Nemli yaprakların kokusu burnuna çarptı. Havada hep bir ağızdan vızıldayarak, hareketsizmiş gibi durarak uçuşan sivrisinek kümeleri vardı. Jivago eliyle ter içindeki ensesine, boynuna vurarak bunlardan birçoğunu ezip öldürdü.

Birdenbire şöyle düşündü: Ne vardı acele edecek? Kendine karşı vermiş olduğu sözde duracaktı. Her şeyi yine itiraf edecekti. Yalnız, ille bugün mü yapılması lâzımdı bunun? Henüz Tonya'ya hiçbir şey söylememişti. Bu itirafı daha sonraya bırakmak için vakit vardı. O zamana kadar kente bir defa daha gidecekti. Lara'yla son bir defa görüşecek, ikisi de birbirlerine her şeyi söylemek fırsatını bulacaklardı. Öyle derin, öyle şefkatli sözlerle konuşacaklardı ki, bu yüzden acılarını bile unutacaklardı. Ne

hoş, ne harikulâde şeydi bu! Neden bunu daha önce akıl etmemişti sanki?

Lara'yı bir kere daha görmek fikrini kendisi de kabul edince, sevinçten deliye döndüğünü hissetti. Yüreği hızlı hızlı atmaya başladı. Bu yeni buluşmayı daha şimdiden haaylinde yaşamaya koyuldu.

Çok geçmeden kentin sakin kenar mahallesine girdi. Karşısına ağaç kütüklerinden yapılmış evler, tahta döşeli kaldırımlar çıktı. Lara'nın evine gidiyordu artık. Biraz sonra arsalarla ahşap evler kaybolacak, taştan yapılma ilk evleri görecekti. Kenar mahallerdeki gecekondular birbiri ardı sıra, çabuk çabuk geçip gitti.

Heyecandan soluğu kesilecek neredeyse, Lara işte şurada, şu sokağın sonunda oturuyor. Gün batarken bulutları sıyrılan yağmurlu gökte beyaz bir açıklık var. Lara'nın evi işte tam bunun altına düşüyor. Lara'nın evine giden yolun iki yanındaki bu küçücük evleri ezbere biliyor neredeyse. Sonra, onları ne kadar da çok seviyor! İçinden onları yerden kaldırıp kucağına alarak doya doya öpmek geliyor. Su birikintilerine evlerde yanan lâmbaların, kandillerin birer üvez gibi kızıl yansıları vuruyor! İşte, Lara'nın evi orada; yağmurlu gökteki şu beyaz açıklığın tam altında! Şimdi görecek onu. Loşluklara gömülmüş bir gölge kapıyı açacak. Yuri, Lara'mn karşısında olacak. Lara tıpkı kuzey bölgelerinin berrak geceleri gibi utangaç, soğuk. Hiçbir hâkimi, hiçbir sahibi yok. Onunla baş başa kalacağını düşündükçe içini bir dalga kaplıyor sanki. Hani geceleyin, kumsalda denize girersiniz de karşınıza denizin ilk dalgası çıkar, siz de ona doğru atılırsınız, onun gibi bir şey işte.

Yuri Andreyeviç dizginleri bıraktı. Öne doğru

eğildi. Atın boynunu iki koluyla kucaklayarak yüzünü hayvanın yelesine gömdü. Hayvan bu okşayışı kendine, «Daha hızlı git,» deniliyor anlamına çekti, var hızıyla ilerlemeye başladı.

Uçar gibi koşuyor, yere değmiyordu sanki. Öte yandan da Yuri Andreyeviç yüreğinin hızlı hızlı attığını işitmekteydi. Hayal meyal kulağına birtakım bağrışmalar geliyordu ama, bunlar bir serap gibiydi.

Tam yakınında, kulaklarını sağır edercesine bir gürültüyle, bir silâh patladı. Doktor hemen dizginlere asılıp çekti, başını kaldırdı. Atın hızı da birdenbire kesiliverdi, yolun kenarına doğru gider gibi oldu, geriledi. Şahlanmaya hazırlanarak hafifçe çömeldi.

Doktor yine o yol kavşağında bulunmaktaydı. Yolun kenarında yine aynı tabela parıldıyor, batan güneşin ışıkları altında yine aynı sözcükler okunuyordu: «Moreau ve Veçinkin. Her tür tarım aletleri.» Yolu, ellerinde silâh, üç atlı kesmişti. Bunlardan biri çok gençti. Başında bir lise kasketi, sırtında bir pardesü vardı. Göğsünde çaprazlama, ağır makineli tüfek fişeklikleri görülmekteydi. İkincisinin sırtında bir suvari subayı kaputu, başında Kazak kalpağı vardı. Üçüncüsü garip bir adamdı, çok iri yarıydı. Maskeli baloya gidecekmiş de kılık değiştirmiş gibi bir hali vardı; ayağında yünlü pantalon, sırtında pamuklu ceket, başında da geniş kenarlı bir papaz şapkası.

Üç kişiden en yaşlısı sesini yükseltmeksizin, «Sakın kımıldayayım deme, doktor yoldaş,» dedi. «Dediğimizi yaparsan kılına bile zarar gelmez. Yapmazsan da kusurumuza bakma, ateş edeceğiz çünkü. Bizim müfrezenin hastabakıcısı öldü. Şimdi seni doktor olarak seferber ediyoruz. Atından in, dizginleri şu genç arkadaşa ver. Bir daha hatırlatıyorum

bak; kaçmaya filân kalkışırsan hiç gözünün yaşına bakmayız, basarız kurşunu.»

«Sen Liveri'sin galiba, Mikulitzin'in oğlusun, değil mi? Leznih Yoldaş da diyorlar sana galiba.»

«Hayır, ben onun irtibat subayıyım. Adım Kamenodvorski.»

ONUNCU BÖLÜM

SİBİRYA YOLUNDA

I

Kentler, kasabalar, köyler birbirini kovalıyordu. Anayol bunların içinden geçmekteydi. Dünya kadar yaşlı olan bu anayol Sibirya'nın da en eski yoluydu. Eskiden posta arabaları bu yoldan işlerdi. Tıpkı ekmek somununu ortadan ikiye bölen bıçak gibi, bu yol da kentleri ikiye bölüyordu.

Çok eskiden, Hodatskoye demiryolu henüz yapılmamışken, posta arabaları bu anayoldan geçerlerdi. Çay, buğday, işlenmiş demir yüklü arabalar, katar halinde doğudan batıya uzanırdı. Batıdan doğuya da bitmez tükenmez kafileler halinde, yanlarında nöbetçilerle, tutuklu kafileleri yol alırdı. Bunlar yayan yürürler, belirli yerlerde mola verirlerdi. Adım atıkça hepsinin ayaklarındaki prangalar şakırdardı. Öte yandan da etrafta loş, esrarlı ormanların hışırtıları işitilirdi.

Anayolun tanıdık, aileden bir yanı vardı. Kentlerle köyler birbirlerini tanıyorlardı, birbirlerine akrabalık bağlarıyla bağlıydılar sanki. Hodatskoye'de yol, demiryoluyla kesişmekteydi. Burada lokomotifleri, demiryolu malzemesini onarmak için atölyeler vardı. Aç birtakım serseriler kışlalara yığılmışlar, hastalanıp ölüyorlardı. Siyasal tutuklularsa, cezalarını bitirip serbest bırakıldıkları zaman, teknik bilgileri varsa, bu atölyelerde ustabaşı oluyorlar, polis denetimi altında yine burada oturmaya devam ediyorlardı.

Bu demiryolu boyunca devrimden sonra kurulmuş olan Sovyetler çoktan devrilmişti. İktidarı bir süre Sibirya geçici hükümeti elinde tutmuş, sonra da bütün bu bölgede her türlü yetkiyi genel vali Amiral Kolçak ele almıştı. Bilindiği gibi, o sırada Amiral Kolçak, Beyaz Kuvvetlerin başında Bolşeviklerle savaşmaktaydı.

II

Yol bir yokuşu tırmanıyordu. Ufuk gittikçe genişlemekteydi. İnsana yol hep böyle yokuşu tırmanacak, ufuk da hep böyle genişleyecekmiş gibi geliyordu ama, yorulmuş olan insanlar da, atlar da biraz soluk almak için durdukları zaman, yokuşun tepesine ulaşmış bulunuyorlardı bile. Karşılarında Keima ırmağı, yolun üstündeki köprünün altına dalmaktaydı.

Daha ileride, karşı kıyıda bir manastırın tuğla duvarı görülmekteydi. Yol, manastırın bulunduğu tepenin etrafından dolaşıyor, kenar mahalledeki evlerin arka avlularından dolandıktan sonra kente giriyordu.

Büyük alana ulaşınca yol yine manastırın duvarları boyunca ilerlemeye devam ediyordu.

Kış bitmek üzereydi. Büyük Perhizin son günleri gelmişti. Yollarda erimek üzere olan kar, siyah bir renk almıştı, damlardaysa henüz beyazdı.

Manastırın zangoçlarıyla birlikte, çan kulelerine tırmanan çocuklar aşağıya bakınca evleri birbirlerine bitişik küçük birer kutu gibi görüyorlardı. Kara kara noktalar gibi görünen birtakım insanlar bu evlere yaklaşmaktaydı. Bu adamların bazıları tavırlarından, hareketlerinden tanınabiliyordu. Bunlar,

genel valiliğin üç sınıfı silâh altına çağıran ilânlarını okuyorlardı. İlânlar duvarlara yapıştırılmıştı.

III

Gece beklenmedik olaylarla dolu geçti. Hava o mevsimde görülmeyecek kadar yumuşadı. İnce, toz gibi bir yağmur çiseliyordu. O kadar inceydi ki, daha yere değmeden kaybolup gidiyordu sanki. Yağmurun oluşturduğu ılık su akıntıları, bütün karları alıp götürmüştü. Kara toprak şimdi ortaya çıkmıştı, terlemiş de parıldıyormuş gibi bir hali vardı.

Tomka adlı küçük köpek, sabaha kadar bağlı kalacağı için, fotoğrafçının bahçesinde havlayıp inliyordu. Galuzin'lerin bahçesinde bir karga da bu havlamalardan rahatsız olmuştu ki boyuna ötmekte, bütün kasabayı «gak, gak!» sesleriyle doldurmaktaydı.

Kentin kenar mahallelerinden birinde, tüccar Lyubiyeznov'a üç araba dolusu mal gelmişti. Adam, «Yanlışlık olacak, ben ısmarlamadım bunları,» diyerek malları teslim almak istemiyordu. Arabacılar genç delikanlılardı, «Geç oldu artık, bu gece misafir edemez misin bizi?» diye soruyorlardı.

Tüccarın buna yanaştığı yoktu. Kapıyı bir türlü açmıyordu. Arabacılarla adamın karşılıklı savurdukları küfürler de bütün kasabada çınlamaktaydı.

Derken manastırın çan kulesinde bir tek çan sesi işitildi. Ardından halkın birer, ikişer kilisenin yolunu tuttuğu görüldü. Sabahın saat biriydi.

Bir çeyrek saat sonra da, manastırdan uzaklaşmakta olan ayak sesleri işitildi. Bayan Galuzina'ydı bu. Bir dükkânı vardı. Başlamış olan âyini yarıda bırakmış, evine dönüyordu. Düzensiz adımlarla ilerle-

mekteydi. Bazan hemen hemen koşar gibi oluyor. sonra duraklıyordu. Başında bir eşarp vardı. Kürkünün önü açıktı. Kilisenin içindeki hava boğucuydu. Galuzina da fenalık geçirmiş, dışarıya çıkmıştı. Ama, şimdi utanıyordu bu yüzden. «Ne diye sonuna kadar kalmadım sanki, üstelik iki yıldır da günah çıkartmadım,» diye düşünüyordu.

Galuzina'nın duymakta olduğu kederin asıl nedeni, gündüz her yana yapıştırılmış olan seferberlik ilânlarıydı. Bu emre göre, Galuzina'nın o zavallı aptal oğlu Tereşka'nın da askere gitmesi gerekiyordu. Kadıcağız bu tatsız düşünceyi zihninden kovmak istiyordu ama, karanlıkta görülen beyaz kâğıt parçaları bunu ona hatırlatmaktaydı.

Evi hemen köşeyi dönünce, iki adım ilerideydi. Ama, Galuzina dışarıda kaldıkça açılıyordu. Evi hamam gibi sıcak olmahydı şimdi bu yüzden içeriye girmeyi hiç canı istemiyor, «Açık havada kalayım daha iyi,» diye düşünüyordu.

Aklına kötü kötü şeyler gelmekteydi. Bunların hepsini yüksek sesle anlatmaya kalkışsa, yeteri kadar söz bulamazdı, bütün gece de bu işe yetmezdi. Ama, şimdi bu kara düşünceler zihnine yığın halinde üşüşmekteydi. Onun için, onları birkaç dakika içinde de gözden geçirse olurdu. Manastırın bir köşesinden alanın öbür başına kadar olan yolu iki üç kez gidip gelse, o kadar zaman içinde de yapabilirdi bu işi.

Paskalya gelmiş çatmıştı ama, ev bomboştu. Bütün aile bir yana dağılmış, Galuzina'yı yalnız bırakmışlardı. Yalnız mı? Yalnız elbette. Gerçi yanında Ksiyuşa, yani şu öksüz kız vardı ama, o sayılmazdı ki! Sonra, neyin nesiydi bu kız? Neler geçiriyordu kafasından? Belki dost, belki düşman, belki de gizli

bir rakipti. Kocasının ilk evliliğinden kalma bir yadigârdı bu; Vlas Galuzin'in evlâtlığıydı. Ama, evlâtlık mıydı bu kez, yoksa kocası onu bir kadından evlilik dışında mı peydahlamıştı? Ya kızı değil de başka şeyse? Bir erkeğin kafasından geçenleri insan bilemez ki. Ama, doğruya doğru, bu kız aleyhinde söylenecek söz de yoktu; akıllı, güzel, dürüst bir kızdı şu Ksiyuşa. Hattâ babalığı Galuzin'den, onun oğlu olacak o Tereçka aptalından daha da akıllıydı.

İşte böylece Galuzina, tam Paskalya yaklaştığı sırada tek başına kalıvermişti. Onu yalnız bırakarak, hepsi başını alıp bir yana gitmişti.

Kocası Vlasuşka, anayol üzerindeki kasabalara uğrayarak, yeni askere alınan delikanlılara nutuklar çekecek, zaferden zafere koşacak olan bu gençlere başarılar dileyecekti. Oysa bu aptal asıl kendi oğlunun işiyle uğraşsa, onu ölüm tehlikesinden kurtarsa daha iyi ederdi!

Oğlu Tereşka da çok kalmamış, tam Paskalya arifesinde o da savuşmuştu; biraz oyalanıp avunmak için Kuteyni'deki akrabalarına misafir gitmişti. Zavallı çocuk sanat enstitüsünden kovulmuş bulunmaktaydı. Okuduğu sınıfların yarısını ikişer yılda geçebilmişti ama, sekizinci sınıfa geldiği zaman idarenin sabrı tükenmiş, onu kapı dışarı edivermişti.

Ne sefaletti bu, böyle! Niçin her şey böyle ters gidiyordu? İnsan neyi tutsa elinde kalıyordu. Bu yüzden Galuzina'nın canı yaşamak istemiyordu neredeyse. Neden böyleydi bu? Devrim yüzünden mi acaba? Yok canım, olur mu hiç! Savaş yüzündendi bütün bunlar! En iyi insanlar savaşta ölmüştü. Şimdi ortada bir sürü serseriden, ciğeri beş para etmez kimselerden başkası kalmamıştı.

Galuzina'nın inşaat kalfası olan babasının evin-

de işler başka türlüydü. Babası içki içmezdi, bilgili bir adamdı. Evlerinde hiçbir eksikleri yoktu. Ya Polya ve Olya adlı kızkardeşleri? Tıpkı adları gibi, bunların ahlâkları da, güzellikleri de birbirine benzerdi. Babasının evine dülger ustaları da gelirdi! Hepsi yakışıklı, iyi ahlâklı delikanlılardı. Gelecekleri de parlaktı...

Sonra hani Polya'yla Olya, eğlence olsun diye, altı ayrı renkte yünden boyun atkıları örmüşlerdi. O kadar güzel yün örerlerdi ki, bu atkılar bütün o yörede ün salmıştı. O zamanlar her şeyin tatlı, uyumlu bir tarafı vardı ki, bu, insanın gönlünü ferahlıkla, neşeyle doldururdu. Kilisedeki âyin, balolar, insanlar, bunların halleri tavırları hep öyleydi. Rusya da o sıralarda genç bir kızdı henüz. Gerçek yavukluları, gerçek koruyucuları vardı. Bugünkülere hiç benzemiyorlardı onlar. Şimdi bu cilâlı, bu parlak taraftan eser kalmamıştı. Ortalıkta yalnızca bir avuç avukatla memur, bir de Yahudi güruhu vardı ki bu güruh durmadan birtakım lâflar gevelemekten, sürekli nutuklar çekmekten başka iş yapmıyordu. Vlasuşka'yla arkadaşları şampanya açıp iyi dileklerde bulunarak eski günleri geri getirmeyi özlüyorlardı. Ama, insan yitirdiği bir sevgiyi böyle mi elde eder yeniden? Bunun için yeri, göğü altüst etmesini, dağları yerinden oynatmasını bilmek gerekmez mi?

IV

Galuzina çarşı yerine birkaç kez gidip gelmişti. Oradan evine dönmek için sola sapması gerekiyordu ama, her seferinde fikir değiştirerek geri dönüyor, manastırın yakınlarındaki küçük sokaklara dalıveriyordu.

Mal yüklü araba katarları gelip bu alanda dururlardı. Büyük bir tarla kadar genişti burası. Eskiden, pazar kurulduğu günler, burası köylülerin arabalarıyla dolardı.

Alanın bir yanı Eleninskaya Sokağına ulaşırdı. Öbür yanında ise yarım daire biçiminde sıraya dizilmiş dükkânlar, ambarlar, bürolar, atölyeler vardı. Mağazaların bulunduğu sıranın ortasında, Galuzin'lerin bakkal dükkânı da bulunmaktaydı. Üç camekânlı, büyük bir dükkândı burası. Günde üç defa, ham tahtadan yapılmış döşemeler süpürülürdü. Galuzina da kasada oturmaktan çok hoşlanırdı. En sevdiği renkler, eflâtunla mordu. Nitekim en güzel elbisesiyle evdeki likör takımı da bu renkteydi. Sonra mutluluk, anılar, kızlığı zamanındaki, yani devrimden önceki Rusya da onun için hep açık eflâtun rengindeydi. Dükkânın içinde de açık eflâtun bir loşluk vardı. Bu da ona en sevdiği rengi hatırlattığı için, Galuzina kasada oturmaktan pek hoşlanırdı.

Köşede, bir kereste deposunun bitişiğinde iki katlı, eski bir ahşap ev vardı. Harap bir şeydi bu ev. Dört dairesi vardı. Cephesinin iki köşesinde de iki kapı bulunuyordu. Alt katta, solda Zalkind Eczanesi, sağda da noterin yazıhanesi vardı. Eczanenin üstünde yaşlı kadın terzisi Şmuleviç, kalabalık ailesiyle birlikte oturmaktaydı. Noterin bürosunun üstündeki odalaraysa, bir sürü kiracı yerleşmişti. Bunların ne iş yaptıkları giriş kapısını baştan aşağıya kaplamış bulunan tabelalardan anlaşılmaktaydı. Aralarında saatçiler, kundura tamircileri vardı. Juk ve Strodach adlı iki ortak, fotoğrafçılık yapıyorlardı. Kaminski ise, bir gravür atölyesinin sahibiydi.

Bu ufak daire çok kalabalık olduğundan, fotoğrafçıların genç çırakları —yani rötuşçu Senya Magid-

son'la öğrenci Blajeyin— bahçede kendilerine bir çeşit karanlık oda yapmışlardı. Şimdi orada çalışıyor olmalılardı. Çünkü pencerenin önünde küçük, kırmızı bir lâmbanın yanmakta olduğu görülüyordu. İşte bu pencerenin altına Tomka adlı küçük köpek bağlanmıştı. Köpeğin havlayıp inlemeleri Eleninskaya Sokağının her yanından duyuluyordu.

Galuzina bu köhne binanın önünden geçerken, «Bütün bu kargaşalıkların nedeni Yahudiler,» diye düşündü. Ama gerçekten böyle miydi bakalım? Bütün kötülük, büyük kentlerin başının altından çıkıyordu. Kasaba halkı da kentliler gibi okuyup öğrenmeye özenmiş, onların peşine takılmıştı ama, şimdi ne köylüydü, ne de kentli. İkisi ortası bir şeydi, açıkta kalmıştı.

Belki de işler tam tersineydi. Belki bütün kötülük cehaletten, bilgisizlikten ileri geliyordu. İnsan bilgili oldu mu olayları daha iyi anlayıp kavrar. Olup bitecekleri önceden kestirir. Ama, şimdi durum bilgili insanlar için de pek parlak değil. Açlık yüzünden onlar da kentlerde barınamaz oldular. Öyleyse gel de çık işin içinden. Şeytan bile anlayamaz bunun iç yüzünü.

Köylülerin durumu ne de olsa farklı. Selitvin'ler, Şelaburin'ler, Pamfil Palih, Nestor ve Pankrat Modih Kardeşler örneğin. Bunların kimseye gereksinimleri yok.. Ne istediklerini biliyorlar. Şimdi patron onlar. Anayoldaki çiftlik evleri yepyeni, pırıl pırıl. İnsan bunları gördükçe içi açılıyor. Her birinin on beş dönümü bulan ekili toprağı, atları, koyunları, inekleri, domuzları var. Üç yıllık yedek buğdaylarını ambara atmışlar. Ta o tarım âletleri, insan seyrine doyamıyor. Harman için hepsi makine kullanıyor. Amiral Kolçak bunlara gözünün bebeği gibi bakıyor. Hoşları-

na gitmek için ne yapacağını bilemiyor. Komiserlerse bunları «Orman Milisleri» adlı Kızıl çeteye yazdırmaya çalışıyorlar. Hepsi savaştan nişanlar alarak geri geldiklerinden, acemilere talim yaptırsınlar diye bunları herkes kapışıyor. Subay gibi apoletlerin olmuş, olmamış, işini iyi gördün mü herkes her zaman muhtaç sana. Hiçbir tehlikeye uğramazsın, merak etme.

Eve dönme zamanı geldi artık. Bir kadının böyle uzun zaman dışarıda dolaşması yakışık alır şey değil. Bari insan evinde, bahçesinde kalabilse. Olanak var mı ki buna? Her taraf batak, vıcık vıcık çamur içinde. Yalnız, ne de olsa hava biraz düzeldi galiba.

Galuzina böyle düşünürken evine yaklaştı. Tam kapıdan içeriye gireceği sırada, ayaklarını evin merdiveni önünde silerken, o bir dakika içinde bile, bir sürü şey düşündü.

Şimdi Hodatskoye'de astığı astık, kestiği kestik olan insanlar yine gözünün önüne geldi. Hepsini yakından tanıyordu. Moskova'dan, Petersburg'dan gelen siyasi sürgünlerdi bunlar. Aralarında Tiverzin, Antipov, «Kara Bayrak» diye ad taktıkları anarşist Vdoviçenko vardı. Sonra, buralı bir çilingir olan Gorşenya da onlarla birlik olmuştu. Hepsi de kurnaz kişilerdi bunların. Ömürleri boyunca sayısız dolap çevirmişlerdi. Şimdi de bir komplo düzenliyorlardı mutlaka. Böyle yapmadan duramazlardı ki zaten. Bütün ömürlerini makinelerle bir arada geçirmişler, şimdi kendileri de makineler kadar amansız, soğuk bir hale gelmişlerdi. Ceketlerini fanilalarının üstüne giyiyorlar, kemik ağızlıklarla sigara içiyorlar; bulaşıcı hastalıklara yakalanmamak için suyu kaynatıp öyle içiyorlardı. Vlasuşka ne yapsa boşunaydı. Bütün bu adamlar, işleri kendi bildikleri gibi yürüteceklerdi. herhangi bir kadın değildi o, bağımsızdı, yaşına rağ-

men kendini iyi korumuştu. Akıllıydı. Kimsenin kötülüğünü istemezdi. Gel gör ki bu ıssız köşede — belki başka yerlerde de — kimsenin bu meziyetlere metelik verdiği yoktu. Sonra, bu yörelerde erkekler açık saçık birtakım şarkılar söyledikleri zaman, Galuzina bunların kendisine taş attıklarını sanıyordu.

Acı acı içini çekti, evine girdi.

V

Kapının aralığında durmaksızın, kürkünü de çıkarmaksızın yatak odasına gitti. Odanın pencereleri bahçeye bakıyordu.

Eşarbıyla kürkünü çıkarırken ters bir hareket yaptı. O anda sol yanıyla kürek kemiğinin hizasında bir ağrı duydu. Korktu, bir çığlık kopardı, kendisini korusun diye Meryem Ana'ya dualar etti. Sonra, ağlamaya başladı. Ağrı geçsin diye bekledi. Sonra da soyunmaya başladı. Yakasıyla korsesinin kopçalarını bir türlü bulamıyordu. Bunlar ne zaman yakalasa elinden kaçırıyor, kopçalar da açık kurşuni entarisinin kıvrımlarına takılıp duruyordu.

Onun geldiğini duyan Ksiyuşa da uyanmıştı. Odaya girerek, «Neden karanlıkta duruyorsun, anne? Lâmbayı getireyim istersen...» dedi.

«İstemez. Önümü görüyorum nasıl olsa.»

«Bırak da kopçaları ben çözeyim, anne. Ne var böyle sinirlenecek?»

«Parmaklarıma söz geçiremiyorum sanki. Ağlamak işten değil. O terzi olacak eşek herif kopçaları yerli yerine dikmemiş ki! Hepsini sökeyim, sonra da kaldırıp kafasına atayım diyorum.»

«Kilisedeki korolar ne güzeldi! Gece sakin olduğu için buradan bile duyuluyordu.»

«Güzeldi gerçekten. Ama, yavrum, ben iyi değilim. Yine şuramda buramda, her yanımda ağrılar başladı. Ne kötü şey! Ne yapacağımı bilemez hale geldim artık.»

«Dooktor Stidobski'den memnundun hani...»

«Memnundum ama, öğütlerini uygulamaya olanak yok ki! Doktordan başka her şeye benziyor o adam. Sonra, kalkıp gitti de buradan. Evet, gitti. Giden yalnız o değil. Paskalyadan önce herkes savuştu. Deprem filân olacak da bunu mu sezdiler ne?»

«Şu tutuklu Macar doktor vardı hani, o iyi bakıyordu sana, değil mi, anne?»

«O da beş para etmez. Ama, diyorum ya, kimse kalmadı burada. Herkes başını alıp gitti. Kerenyi Lajos da öteki Macarlarla beraber sınır çizgisinin ardında kaldı. Zorla alıp götürdüler onu. Kızıl Ordu'da çalıştırıyorlar.»

«Yok, canım! Sana öyle geliyor, anne. Çok duygulu, çok sinirlisin de ondan. Bir okutsan kendini, hiç fena olmaz. Bir asker karısı vardı hani, ne de güzel nefes ediyordu! Bir okudu mu, hastalık filân kalmıyordu. Adı neydi bu kadının, unuttum şimdi.»

«Sen de mi aptal sanıyorsun beni yoksa? Sen de aklından beni geçirerek, erkekler gibi açık saçık şarkılar mı söylüyorsun?»

«Nasıl söyleyebilirim bunu, anne! Ayıp değil mi? Ama, sen asıl şu kadının adını hatırlat bana. Dilimin ucunda yani. Bulmadan içim rahat etmeyecek.»

«Seksen tane adı var o kadının. Hangisini söyleyeyim bilmem ki! Kubariha da diyorlar ona, Medvediha, Zlidariha diye de çağırıyorlar. Belki bir düzine takma adı var. Ama, o da ortalıkta yok. Çocuk düşürtmüş, birtakım kocakarı ilâçları yapmış diye Kejma hapishanesine tıkmışlar. Ama o, «Hapiste çürüyecek

kadın değilim ben,» demiş. Uzak Doğu'da bir yerlere kaçmış. Dedim ya, herkes kaçtı; Vlas Pakomoviç de, oğlum Tereşka da, Polya da kaçtı. Kasabada namuslu kadın olarak bir sen kaldın, bir de ben. Ne aptal şeyleriz, Tanrım! Şaka ediyorum sanıyorsun, değil mi? Bir iş olursa, halimiz tamam. Ne kadar bağırıp çağırsak kimseye sesimizi duyuramayız. Yuryatin'de Moskova'dan gelme ünlü bir profesör var, dediler. Kendini öldüren Sibiryalı bir tüccarın oğluymuş. Ben davranıp ona mektup yazıncaya kadar Kızıllar yolların belki yirmi yerine nöbetçiler diktiler. Tek adım atmak olanaksız. Neyse, başka şey konuşalım artık. Hadi sen git yat, ben de uyumaya çalışayım. O Blajeyin senin zihnini çeldi galiba. Karşı çıkmaya kalkışma. Pancar gibi kızardın bak. Zavallı öğrenci, Tanrı'nın bu kutsal gecesinde fotoğraflarını banyo etmek için hamal gibi çalışıyor. Hem kendisi uyumuyor, hem de başkalarını uyutmuyor. İşitiyorsun ya, köpekleri Tomka durmadan havlayıp uluyor. Bütün kasabayı uyandırıyor. Sonra o mendebur karga da bizim bahçedeki elma ağacına tünemiş, gaklayıp duruyor. Anlıyorum, bu gece de uyku yok bana. İyi ama, ne var bu sözlerimden alınacak sanki? Öğrenciler elbet oynaşacaklar genç kızlarla!»

VI

«Niçin durmadan uluyor bu köpek böyle? Gidip bakmalı, bir şey var galiba. Köpek dediğin durup dururken havlamaz ki! Dur yahu Lidoçka, bir dakika tut çeneni. Şu işin iç yüzünü anlayalım bakalım. Kazaklar her an bir baskın yapabilirler bize. Sen, Ustin, gitme sakın. Sen de öyle, Sivoblyuy.»

Merkez örgütün temsilcisi, kendisine «Sus!» de-

diklerinin farkında değildi. Bezgin bir sesle aralıksız konuşmaya devam ediyordu:

«Burjuvalar, askerler Sibirya'da borularını yağma, şiddet, idam ve işkence politikası güderek öttürüyorlar. Ama, bu durum yanlış yola sapmış olanların gözlerini açmalıdır. Bu iktidar yalnız işçi sınıfına değil, köylülere de düşmandır. Ural ve Sibirya'daki köylü sınıfı anlamalıdır ki, ancak kentlerdeki proleterler ve askerlerle, ancak yoksul sınıflardan Kırgızlar ve Buryatlarla birleştiği takdirde...»

Susması istendiğini sonunda anladı, durdu, yüzündeki terleri mendiliyle sildi. Şiş gözkapaklarını yorgun bir tavırla indirip gözlerini yumdu.

Yanındakiler alçak sesle ona, «Dinlen biraz, bir bardak su iç,» dediler.

Partizanların şefi kaygılanmıştı ama, ona yeniden, «Merak etme,» demişlerdi, «her iş yolunda. İşaret lâmbası pencerenin önünde yanıyor. Diktiğimiz nöbetçi her yana göz kulak oluyor. Onun için, raportör yoldaş konuşmaya devam edebilir. Devam et, haydi, Lidoçka Yoldaş.»

Bu gizli toplantı, eski bir odun deposunda yapılmaktaydı. Toplantının yapılmakta olduğu yerdeki odunlar boşaltılmıştı. Burasıyla giriş kapısı arasında tavana kadar yükselen bir odun yığını vardı. Bu yığın, toplantıda bulunanları gizlemeye yarıyordu. Tehlike durumunda, hepsi bir yeraltı geçidinden geçerek Konstantinovski Çıkmazındaki evlerin arka bahçelerine, manastırın duvarının ötesine kapağı atabilirlerdi.

Konuşmacı, dazlak kafasına siyah bezden bir takke giymişti. Soluk, esmer bir yüzü, kulaklarına kadar varan kara bir sakalı vardı. Hastaymış gibi sürekli terliyordu. Ağzındaki izmariti ikide bir karşısındaki

gaz lâmbasından yakıyor, sonra masanın üstüne yaymış olduğu notların üzerine eğiliyordu. Miyop gözleriyle bu notlara sinirli sinirli, çabucak göz atıyor, onları koklar gibi bir tavır takınıyor, sonra bezgin, donuk bir sesle devam ediyordu;

«Sibirya köylüsü istese de istemese de, bundan böyle Sibirya işçisinin zaten uzun zamandan beri uğrunda savaştığı dâvâya katılmak zorunda kalacaktır. Bu ortak dâvâ, amirallerle Kazak atamanlarının mutlak iktidarını devirmek amacını gütmektedir.»

Yine durdu, yüzündeki terleri sildi, gözlerini kapadı. Kurallara aykırı olarak birisi bir şey söylemek için izin istemek üzere ayağa kalktı.

Partizanların şefi, daha doğrusu Ural-Ötesi partizanlarının Kejma bölgesindeki başkomutanı, konuşmacının tam önünde, küstah, lâubali bir tavırla oturmuş bulunmaktaydı. Adama hiçbir saygı gösterdiği yoktu. İkide bir kaba bir biçimde onun sözünü kesiyordu. Çok gençti, henüz çocuk denecek yaştaydı. İnsan böyle toy birisinin koskoca birliklere, ordulara kumanda ettiğine, herkesin ona boyun eğdiğine, saygı gösterdiğine güçlükle inanıyordu. Bacaklarını, ellerini, sırtındaki süvari kaputunun kıvrımlarına sarmıştı. Kaputun kollarıyla sırtı, sandalyenin arkalığı üzerine atılmıştı. Sırtındaki gömleğin omuzlarında koyu renk izler vardı. Bunlar, Harp Okulu öğrencilerinin taktıkları apoletlerin buradan sökülmüş olduklarını gösteriyordu.

Yanındaki iki muhafız ayakta durmaktaydı. İkisi de onun gibi gençtiler. Hiç seslerini çıkarmıyorlardı. Koyun pöstekisinden kısa kürkler giymişlerdi. Bunlar eskiden beyazken, şimdi grimsi bir renk almışlardı. Gençlerin taş gibi ifadesiz, güzel yüzlerinde, şeflerine karşı körü körüne besledikleri bağlılık okunmaktaydı.

O isterse, kendilerini ateşe bile atmaya hazırdılar sanki. Toplantıya, görüşülen sorunlara, tartışmaların gidişine aldırdıkları yoktu. Hiç kımıldamadan, hiç gülümsemeden, tek söz söylemeden öyle dikilmiş duruyorlardı.

Ambarda on, on iki kişi vardı. Kimisi ayakta duruyordu. Bazıları yere oturup dizlerini çenelerine doğru çekmişler, sırtlarını duvardaki kütüklere dayamışlardı.

Özel konuklara sandalyeler ayrılmıştı. Bu sandalyelerde, ilk devrimin eskilerinden olan üç, dört işçi oturmaktaydı. Asık yüzlü Tiverzin de bunlar arasındaydı. Oldukça değişmişti şimdi. Sonra, Tiverzin'in eski arkadaşı Antipov da oradaydı. Sürekli olarak arkadaşına hak veriyordu. Orada öylece, put gibi sessiz, ciddî oturmaktaydılar. Siyaset bunlarda canlı, insanca hiçbir taraf bırakmamıştı.

Yine orada dikkate değer başka kimseler de vardı. «Kara Bayrak» adıyla anılan anarşist Vdoviçenko —bu adam Rus anarşizminin en ileri gelen öncülerinden biriydi— bir türlü yerinde duramıyordu. Kalkıp yere oturuyor, gidip dolaşıyor, ambarın ortasında duruyordu. Dev yapılı, çok şişman, koca kafalı, koca ağızlı bir adamdı. Aslan yelesini andıran saçları vardı. Son Rus -Türk savaşında, ya da hiç olmazsa Rus-Japon savaşında subaylık etmişti herhalde.

İri yarı bir adam olduğu için ufak çapta işlere aldırmıyordu. Onun için, toplantıda konuşulanlara dikkat etmiyor, her şeyi ters anlıyor, rakiplerinin düşüncelerini anlamayıp onları da kendisi gibi düşünür sanıyor, ne derlerse kabul ediyordu.

Arkadaşı Svirid de onun yanında yere oturmuştu. Svirid ormanda tuzak kurarak avlanırdı. Çok iyi bir adamdı. Okuması yazması yoktu, saçları ince ince

perçemler halindeydi. Seyrek bir bıyığı, birkaç telden ibaret bir sakalı vardı. Moğol tipinde olduğu için bu yüzden daha yaşlı görünüyor, ikide bir «çok doğru» der gibi gülümsüyordu.

Konuşmacının da oradakilere aldırdığı yoktu. Yalnız, iliklerine kadar devrimci, halkçı olduğundan önünde oturmakta olan genç askerî şefe ikide bir hayran hayran bakmaktaydı. O ne yapsa hoş görüyordu. Hattâ tıpkı sevgilisinin her kabalığını hoş gören âşık bir kadın gibi, genç şefin ikide bir küstah tavırlarla sözünü kesmesine bile ses çıkarmamaktaydı.

Partizanların, yani çetecilerin şefi, Mikulitzin'in oğlu Liveri'ydi. Merkez komitesinin temsilcisi olan konuşmacıysa eskiden «S.R.» yani devrimci Sosyalist Partisinden olan Kostoyed Amurski'ydi. Bu adam son zamanlarda durumunu değiştirmiş, programındaki yanlışları fark etmiş ayrıntılı bir özeleştiri yaparak Bolşeviklerden yana geçmişti. Bu nedenle, onu yalnız komünist partisine almakla kalmamışlar, üstelik kısa zamanda ona bu çok önemli görevi de vermişlerdi.

Ona bu görevi, asker olmadığı halde, devrimci deneyimine, hapiste ve sürgünde geçirdiği günlere dayanarak vermişlerdi. Ayrıca, bu eski kooperatifçi sosyalist Batı Sibirya'daki köylü yığınlarını da iyi tanıyordu. Bunlar, askerî bilgilerden çok daha önemliydi.

Böyle siyasî bakımdan fikir değiştirince tanınmaz hale gelmişti. Dış görünüşü, hareketleri, hali tavrı bile değişmişti. Onu şimdiye kadar hiç dazlak kafalı, sakallı gören olmamıştı ama, belki de sahteydi bütün bunlar. Parti kendisine kimliğini çok gizli tutmasını söylemişti. Onun için, takma adlar kullanıyordu. Bunlardan birisi Lidoçka, öbürü Berendey'di.

Vdoviçenko'nun söze karışmasıyla çıkan gürültü, sonunda yatıştı. Konuşmacı sözlerine devam etti:

«Köylü hareketinin gelişmesini mümkün olduğu kadar iyi izleyebilmek için, il komitesine bağlı bütün çete birlikleriyle ilşikiye geçmek kesinlikle gereklidir.»

Sonra da Kostoyed gizli toplantıların nasıl tertipleneceğini, parolaları, şifreleri, ilişki kurma yöntemlerini anlattı. Savaş yöntemleri, baltalamalar, talim terbiye, disiplin gibi konular hakkında uzun uzun konuştu. Sonunda Liveri dayanamadı.

«Çok güzel lâflar bunlar,» dedi. «İyi ettin söylediğine, hatırımda olsun bak. Yani sen diyorsun ki, bütün bunları tartışmasız kabul etmek gerek, yoksa Kızıl Ordu size yardım etmez, öyle mi?»

«Elbette!»

«İyi ama, ben ne yapayım bu bir araba lâfı, Lidoçka? Topçusuyla, atlısıyla, elimde üç alay var benim. Bunlar çok uzun zamandan beri savaş halindeler, düşmanı yenmenin yolunu da buluyorlar.»

Kostoyed içinden, «Harikulâde! Nasıl da iyi konuşuyor!» diye düşündü.

Tiverzin de tartışmaya katıldı. Liveri'nin küstah tavırlarından hoşlanmıyordu:

«İzin ver, raportör yoldaş,» dedi. «Merkez her komiteye devrim sırasında cephede bulunan assubaylardan, askeri teknisyenlerden bir iki kişi sokulsun istiyor, öyle mi?»

«Evet.»

«O halde ben, hele bu askeri teknisyenlerden yana duyduğum kaygıyı belirtmeden edemeyeceğim. Biz 1905 devrimine katılmış eski işçiler, askerlere tam bir güven beslemeyiz. Bugün devrimi tutan ordu, yarın bakarsın onu bastırmak işinde de kullanılabilir.»

Derken etraftan sesler yükseldi:

«Görüşmeler yeter artık! Karara geçelim, karara! Toplantıya son verelim, geç oldu çünkü.»

Vdoviçenko gür sesiyle araya girdi. «Çoğunluğun görüşüne katılıyorum. Siyasal örgütler temelden kurulmalıdır, demokratik bir temel üzerine. Örgütler tepeden kurulamaz.»

Svirid arkadaşını destekledi. «Son derece açık bu. Daha önce düşünmek gerekirdi, artık çok geç. Şimdi mücadeleden başka yapılacak şey yok. Başlanan işi bitirmek gerek.»

Herkes, «Karar! Karar!» diye bağırıyordu.

Tartışmalar iyice kopuk biçimde sürdü ve ancak güneş doğarken oturuma son verildi. Oturuma katılanlar gerekli önlemleri alarak tek tek dağıldılar.

VII

Anayolun yakınında çok hoş manzaralı bir yer vardı. Kuteyni Posad köyü, sarp bir yarın tepesindeydi. Onun biraz aşağısında da Mali Ermolay vardı. İki köyün arasından, akıntılı bir dere olan Pajinka akmaktaydı.

Kuteyni Posad'da askere giden delikanlıların yola çıkışları dolayısıyla bir şenlik tertiplenmişti. Mali Ermolay'da, Albay Streese'nin başkanlığındaki askere alma komisyonu Paskalya dolayısıyla ara verdiği çalışmalarına yeniden başlamış, komşu köylerden askere gidecek gençlerin muayenesini yapıyordu. Bu yüzden iki köye Kazaklarla atlı polisler gelmişti.

Paskalya geçeli üç gün olmuştu. Durgun, sıcak bir gündü. Yortu bu yıl geç bir tarihe rastlamıştı. Baharın da ilk günleriydi.

Kuteyni'de kendilerine üniforma, silâh verilen gençler için bir de ziyafet sofrası hazırlanmış, gidiş gelişe engel olmasın diye sofra yolun kenarına kurulmuştu. Masalar düz değil de, eğri büğrü bir çizgi ha-

linde uzanıp gidiyorlardı. Üstlerinde, yere kadar inen beyaz örtüler vardı.

Askere gidenleri ağırlamak için, halk kendi arasında para toplamıştı. Ziyafetin önemli kısmını, Paskalya'da kurulan sofralardan artan yemekler oluşturuyordu. Ortada iki tane tütsülü domuz budu, birkaç tane kocaman Paskalya çöreği, pastalar vardı. Masaların üzerine ayrıca turşu kâseleri konulmuştu. Tabakların üzerinde kocaman kocaman, bayat köy ekmeği dilimleri duruyordu. Kocaman çanaklara da piramit biçiminde Paskalya yumurtaları istif edilmişti. Hâkim renkler, pembeyle açık maviydi.

Masaların çevresindeki çimenlerin üstünde dışları ya mavi, ya pembe, içleri beyaz, yumurta kabukları vardı. Delikanlıların ceketlerinin altından sarkan gömlekler de ya pembe, ya maviydi. Kızlar da mavili pembeli elbiseler giymişlerdi. Gökyüzü maviydi. Pembe bulutlar öylesine ağır ağır, öylesine heybetli bir görünüşle ilerliyorlardı ki, bütün gökyüzü onların ardı sıra ilerlemekteydi sanki.

Vlas Pakomoviç Galuzin de pembe bir gömlek giymiş, belini mavi ipekliden bir kuşakla sıkmıştı. Askere giden gençlere bir söylev vermeye başladı. Elindeki votka kadehini kaldırarak, «Şu bizim köyde yapılan votkayı sizin şerefinize şampanya niyetine içiyorum!» dedi. «Yolunuz açık, ömrünüz uzun olsun, çocuklar. Önünüzde çetin bir yol var. Memleketi kardeş kavgalarıyla kana boyayan birtakım insanlardan kurtaracaksınız. Devrim halka birçok şeyler kazandırdı. Halk da barış içinde oturup, bu kazançların neler olduğunu görüşmek, tartışmak istiyordu. Ama gel gelelim, yabancı sermayenin hizmetinde olan Bolşevik partisi, süngü kuvvetine başvurarak, halkın bu isteğini yerine getirmesine fırsat bırakmadı. Bu bölgede

kurulmuş olan meclisi zorla dağıttı. Şimdi de oluk gibi kan akıyor. Siz ey askere giden gençler! Rus ordusunun ayaklar altına düşmüş olan onurunu sizler kurtaracaksınız. Çünkü sadık müttefiklerimize olan borcumuzu henüz ödemiş değiliz. Almanya ile Avusturya'nın Kızıllara güvenerek başkaldırmaları yüzünden bizler, utanç verici bir duruma düştük. Tanrı bizimle beraberdir, çocuklar!»

Galuzin'in son sözleri gürültü arasında kaybolup gitti. Herkes «Yaşa! Varol!» diye bağırışıyor, onu omuzlarda taşımak istiyordu. Galuzin elindeki kadehi ağzına götürerek barut gibi içkiyi yudum yudum içti. Zevkle içmiyordu bunu, daha nefis içkilere, şaraplara alışıktı çünkü. Yalnız, toplum uğruna fedakârlığa katlandığına inanmakta olduğundan, içi memnunlukla doluydu.

Goşka Riyabih gittikçe artan gürültü arasında arkadaşı, masa komşusu Terenti Galuzin'e peltek bir dille, «Yamanmış senin baban be!» diyordu. «Ne de güzel konuşuyor!.. Onların Duma meclisindeki Milyukov'ları solda sıfır kalır babanın yanında. Elbet boşuna yapmıyor bunu. Böyle güzel konuştuğuna göre, seni askere göndermemenin de yolunu bulacak herhalde.»

«Utanmıyor musun be, Goşka? Seni de, beni de aynı gün askere çağıracaklar, aynı birliğe verecekler. Namussuzlar okuldan kovmuşlardı beni. Annem ne kadar üzülüyor bilsen! Dediğin gibi babam da iyi konuşur ha! Böyle nutuklar için karşısına çıkacak yoktur onun. Üstelik okula filân gitmiş de değildir. İçinden geldiği gibi konuşur.»

«Sanka Pafnutkin'e olanları duydun mu?»

«Evet. Kötü yakalanmış galiba.»

«Hayatı boyunca çekecek bunu. Ona gitmemesini söylemiştik. Kendi suçu.»

«Ne yapacak şimdi?»

«İntihar etmek istiyordu. Partizanlara katılıp öc almayı da düşünmüş.»

«Ama Goşka! Hastalıktan sözediyordun, insan hiç gitmezse başka şeye yakalanır.»

«Anladım ama, hastalık değildir o senin dediğin. Neyse, ne diyordum ben? Ha, Pajinsk'te kaldığım sırada adamın biri «Bireyin kurtuluşu» konusunda bir konferans verdi. Çok ilginçti, hoşuma gitti. Anarşistlere mi katılsam yoksa, diyorum.»

«Goşka, sana son bir şey soracağım. Sosyalizmle ilgili sözcüklerin hepsini bilmiyorum. Örneğin, sabotajcı ne demek?»

«Amma da uzattın. Sabotajcı aynı çeteden olan adam demek.»

«Ben de zaten öyle tahmin ediyordum..»

Terenti sözlerini bitiremedi. Hemen oracıkta bir patlama sesi duyuldu. Bütün sesler bir anda kesildi. Bir dakika sonra yeni, daha kuvvetli bir patlama işitildi. Orada bulunanlardan bir kısmı yerinden fırladı. Fazla sarhoş olmayanlar ayakta kaldılar. Ötekiler de sendeleye sendeleye birkaç adım attılar, sonra masaların altına yuvarlandılar, hemencecik de sızıp kaldılar. Kadınlar cıyak cıyak bağırıyorlardı. Ortalık bir anda karmakarışık oluvermişti.

Vlas Pakomoviç suçluyu bulmak için sağa-sola bakmıyordu. Önce patlamanın Kuteyni'de, ya da masaların hemen yakınında olduğunu sandı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Başını ileriye uzatıp avazı çıktığı kadar, «Hangi kalleş yaptı bu rezilliği?» diye bağırdı.

«Kim oynuyor el bombalarıyla? Kendi oğlum da olsa, geberteceğim onu! Böyle şaka olmaz, arkadaşlar! Hemen bir arama yapalım. Kuteyni köyünü saralım, suçlu kimse hemen yakalayalım!»

Önce herkes onu dinlemeye başlamıştı ama, kalabalığın dikkati birden başka tarafa çelindi. Mali Ermolay bucak binasının üzerinde ağır ağır kara bir duman sütunu yükselmekteydi. Neler olup bittiğini görmek için herkes o sarp yarın kıyısına doğru koştu.

Alev alev yanan binadan, askerlik muayenesi için soyunmuş gençler çıkıp kaçmaktaydı. Bunlardan birinin ayağında sadece alelâcele giymiş olduğu bir don vardı. Albay Streese de askere alma komisyonunun öteki üyeleriyle birlikte dışarıya fırladı. Kazaklarla polisler ellerindeki kırbaçları sallayarak köyün bir başından öbür başına koşuşuyorlardı. Herkes birini aramakta, birini kovalamaktaydı. Kuteyni yolu üzerinde büyük bir kalabalık görülüyordu. Derken, kaçanların ardından, Ermolay kilisesinin çanları da çalmaya başladı.

Ondan sonra olaylar korkunç bir hızla gelişti. Gece olurken aramalarına devam etmekte olan Albay Streese, Kazaklarıyla birlikte Kuteyni'ye kadar çıktı. Köyün etrafına nöbetçiler dikildi. Kazaklar evlerle bahçeleri bir bir aramaya başladılar.

Ziyafete katılanlardan yarısı şimdi kör kütük sarhoştu, ya masaların üzerine abanmışlar, ya altlarına yuvarlanmışlar, horul horul uyuyorlardı. Polisin köye geldiği öğrenildiği zaman gece iyiden iyiye bastırmıştı.

Polisin elinden kurtulmak için birkaç delikanlı evlerin arka bahçelerinden çabucak kaçtılar, acele etmeyenleri dürtükleyip tekmeleyerek karşılarına ilk çıkan ambarın içine daldılar. Karanlıktan içeride göz gözü

görünüyordu ama, balık ve petrol kokusuna bakılırsa, burası kooperatifin ambarıydı herhalde.

Bu delikanlıların suçlu denecek tarafları yoktu. Saklanmakla hatâ etmişlerdi. İçlerinden çoğu bu işi aceleyle, sarhoşlukla, düşünmeden yapmıştı. Bazıları, konuşulması doğru olmayan kimselerle düşüp kalkıyorlar, bu yüzden başlarına iş açılacağını sanıyorlardı. Zaten şimdi ne yapılsa kabahat oluveriyordu. Delikanlılar külhanbeylik taslasalar, Bolşevik bölgesinde bunlara gerici gözüyle bakılıyordu; Beyazlar da kavgacıları, kabadayıları Bolşevik saymaktaydılar.

Ambara bu delikanlılardan önce başkaları da gelmişti. Tavanarası Ermolay'dan, Kuteyni'den kaçıp gelmiş gençlerle doluydu. Kuteyni'den gelenler kör kütük sarhoştular. İçlerinden bazıları horul horul uyuyordu. Bir kısmı da kusmaktaydı. Her yan zifirî karanlıktı, insan boğulacaktı neredeyse, üstelik çok ağır bir koku da vardı. Son gelenler, içeriye girdikleri deliği taş, toprakla kapatmışlar, böylelikle orada olduklarını belli etmemek istemişlerdi.

Çok geçmeden horultular, iniltiler iyiden iyiye durdu. Hiçbir yandan çıt çıkmamaya başladı. Hepsi de mışıl mışıl uyuyorlardı. Yalnız bir köşede, Terenti Galuzin'le Koska Nehvalenih'in aralarında fısıldaştıkları işitiliyordu. Terenti korkudan bitkin bir haldeydi. Koska ise Ermolay'ın sayılı kabadayılarındandı.

Terenti sordu:

«Nasıl oldu bu iş yahu, Koska? Ne yüzden başladı yani?»

«Bütün bu gürültü patırtıya sebep Sanka'dır. Sanka Pafnutkin, bildin ya. Biz hepimiz soyunmuş, muayene için sıraya girmiştik. Sıra Sanka'daydı. Ama, bir türlü soyunmak istemiyordu. Askere alma komis-

yonunun karşısına çıkarken fitil gibi sarhoştu. Yazıcı ona, «Soyunsana, kardeşim,» demişti. Sanka ise kaba kaba: «Soyunmayacağım işte! Bir sürü insanın arasında oram buram açık dolaşamam,» dedi. Utanıyormuş gibi yaptı yani. Sonra da yazıcının yanına yaklaştığı gibi adamın avurdu budur diye bir yumruk atmaz mı? Ardından adamın önündeki küçük masayı bacağından kaptığı gibi üstündeki hokkayla, listelerle birlikte yere devirdi. O sırada Streese de kapının önüne dikilmiş, «Ne oluyor orada? Askere alma komisyonunda kanuna karşı gelmek ne demekmiş, göstereceğim size! Kim yaptı bu işi?» diye bar bar bağırıyordu.»

«Bunun üzerine, Sanka pencereden atladı. Kaçarken, «Kaçın, arkadaşlar, elbiselerinizi de toplayın! Yoksa hepimiz hapı yutacağız!» diye bağırdı. Ben de pılıyı pırtıyı topladım; ona doğru koşarken bir yandan da giyinmeye çalışıyordum. Sanka camı kırdığı gibi yallah! sokağa atlamıştı. Arkasından taş atsan yetişmezdi. Ben de daha birkaç kişiyle beraber peşine takıldım. Başladık kaçmaya. Herkes peşimize düştü. Ama, neden oldu bu iş, ben de bilmiyorum. Kimse de farkında değil ya, hoş.»

«Bombayı kim attı peki?»

«Bombayı mı? Ne bileyim ben! Başkası atmış olacak herhalde. Gürültüyü görünce, «Dur bakayım, ben de fırsattan istifade köyü havaya uçurayım, kargaşalıkta kimse farkına varmaz,» demiş olacak. Mutlaka siyasî bir ajandır. Çünkü her yanda Pajinsk'in ajanları dolaşıyor şimdi. Ama, sus! Sesler geliyor, duyuyor musun? Streese'nin adamları bunlar galiba. Eyvah, hapı yuttuk! Yat da uyuyormuş gibi yap.»

Sesler yaklaştı. Çizmelerin gıcırdadığı, mahmuzların şıkırdadığı işitildi. Albay Streese kesin, sert bir

sesle şöyle diyordu:

«Lâf istemem! Bana sökmez bu! Ses işittim diyorum size!»

Mali Ermolay'daki yaşlı balıkçı —ki aynı zamanda belediye başkanıydı— albayı yatıştırmaya çalışarak, «Belki size öyle gelmiştir, Albayım,» diyordu. «Mezarlıkta değiliz ki, köydeyiz nihayet. Elbette konuşan bulunur. Bura halkı dilsiz değil ki.»

«Hadi, hadi, numara yapma bana! Kızıllar buraya bir yerleşsinler de görürsünüz gününüzü!»

«Aman, Albayım, devrim kim, biz kim? Buranın halkı kara cahildir. Elindeki dua kitabını bile doğru dürüst okuyamaz. Devrimi nasıl anlatırsınız onlara?»

«Evet, hepiniz böyle konuşuyorsunuz ama, bir de bakıyorum Kızıllarla işbirliği halindesiniz. Askerler, arayın bakayım şu kooperatif ambarını! Sandıkları birer birer silkeleyin. Tezgâhların altına bakın. Yandaki binaları da arayın!»

«Başüstüne Albayım.»

«Pafnutkin'i, Riyabih'i, Nehvalenih'i ölü ya da diri ele geçireceksiniz, anlaşıldı mı? Galuzin'in o serseri oğlunu da unutmayın ha. Bir de bu haylazın babası kalkmış yurtseverce nutuklar çekiyor bize. Böyle mi aldatacak bizi yani? Hem bir dükkâncı nutuk çekiyorsa, mutlaka bir bit yeniği vardır bunda. Şüpheli iştir bu, gidişata aykırıdır. Gizli haberler aldım ben. Partinin ajanları bu Galuzin'in Krestovozdvijensk'teki evinde saklanıp toplantılar yapıyorlarmış. Yakalayın o keratayı bana! Ne yapacağımı henüz bilmiyorum ama, en ufak bir suçunu görürsem ibret olsun diye astıracağım onu bilesiniz!»

Devriye yoluna devam etti. Askerler yeterince uzaklaştıktan sonra Koska Nehvalenih bitkin bir halde Tereşka Galuzin'e sordu:

«İşittin mi söylediklerini?»

Tereşka titrek bir sesle karşılık verdi:

«Evet.»

«Bu koşullar altında senle benim, bir de Sanka'yla Goşka'nın yapacağımız tek iş var: Ormana kaçmak. Hep kalmayız orada elbet. İşler yatışsın diye bekleriz. Yatışınca bir şey düşünürüz. Belki de geri döneriz.»

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ORMAN MİLİSLERİ

I

Yuri Andreyeviç çetecilerin eline düşeli bir yılı geçmişti. Onun tutsaklığı da pek anlaşılmaz şeydi ya. Kaldığı yerin etrafında parmaklık, duvar falan gibi hiçbir şey yoktu. Ne başında nöbetçi bekliyordu, ne peşinde adam dolaşıyordu.

Ordu sürekli hareket halindeydi. Yuri Andreyeviç de onun her gittiği yere gidiyordu. Çetecilerin, kendilerini öteki halktan ayırdeden bir taraflara yoktu. Köylerden, kasabalardan geçtikleri zaman çeteci olduklarını kimse fark etmiyordu. Onlar da halk arasına karışıyorlar, onun içinde eriyip gidiyorlardı.

Yani görünüşe göre doktor özgürdü ama, özgürlüğünden yararlanmasını beceremiyordu. Onun tutsaklığı, hayatta da gördüğümüz kayıtlara, şartlara, görünmez bağlara benzemekteydi. Bu bağlar da görünmez, elle tutulmaz, gerçek değildir, hayalidir. Evet, Jivago zincire vurulmamıştı, ayaklarına pranga geçirilmemiş, başına muhafız dikilmişti ama, yine de tutsaklık durumuna katlanmak zorundaydı. Yani sadece görünürde özgürdü o.

Üç kez kaçmaya kalkışmış, üçünde de yakalanmıştı. Başına pek bir şey gelmemişti ama, ateşle oynamak gibi bir şeydi bu. Onun için, bir daha kaçmaya kalkışmadı.

Çetecilerin başı olan Liveri Mikulitzin doktordan çok hoşlanıyor, onu kendi çadırında yatırıyordu. Yuri

Andreyeviç onunla böyle zorla burun buruna olmaktan pek hoşlanmamaktaydı.

II

Çetecilerin hemen daima doğuya doğru çekildikleri günlerdeydi. Bazan bu hareket. Amiral Kolçak'ın batı Sibirya'daki ordularına karşı girişilen genel bir saldırının gereğiymiş gibi yapılmaktaydı. Başka seferler de, Beyazlar çetecilerin gerilerine baskınlar yapıp onları kuşatmaya kalkıştıkları zaman, doğuya doğru yürüyüş, bir çekiliş halini alıyordu. Uzun zaman doktor bu inceliklerden pek bir şey anlayamadı.

Hemen her zaman, anayolun yanı sıra yürümekte, bazan bu yolun üstüne de çıkmaktaydılar. Askeri harekâtın gidişine göre, geçtikleri köylerle kasabalar ya Beyazların, ya da Kızılların elindeydi. İlk bakışta da buraları kimin işgal ettiğini kestirmek biraz güçtü.

Köy milisleri de buradan toplanmaktaydı. Kızıllar da, Beyazlar da geçtikleri zaman, burada bu ordulardan başka kimse yokmuş gibi oluyordu. Yolun iki yanındaki köylerin büzülür, toprağın altına girer gibi bir halleri vardı. Öte yandan da çamurların içine bata çıka ilerleyen süvarilerle atları, toplarını, dürdükleri kaputlarını sırtlarına vurmuş keskin nişancı kalabalığı, evlerden daha yüksekmiş gibi görünüyorlardı.

Günün birinde küçük bir kasabaya girdikleri zaman doktor, İngiliz ilâçlarından oluşan bir stoka elkoydu. Kappel Ordusunun atlı subayları çekilirlerken bu ilâçları orada bırakmışlardı.

Yağmurlu, kasvetli bir gündü. Az çok aydınlanan her şey beyaz, geri kalanı siyah görünüyordu. İnsanın benliğinde de her şey böyleydi: Ya siyahtı, ya beyazdı; ikisinin ortası yoktu.

Askerlerin ayakları altında çiğnenip bozulan yol, kapkara bir çamur deryası halindeydi. İnsan yolun bir yanından öbür yanına ancak bazı noktalarda, o da uzun süre dolaşıp uygun bir yer aradıktan sonra, geçebilmekteydi. O gün Pajinsk'te doktor, trendeki eski yol arkadaşı Pelageya Tyagunova'ya rastladı.

Doktoru önce kadın tanıdı. Jivago da onu bir yerden tanıyordu ama, bu tanıdık yüzün kim olduğunu çıkartamamıştı. Kadın yolun öbür yakasından, sanki bir kanalın karşı kıyısından bakar gibi, baktı. Doktor selâm verirse selâm verecek, yoksa aldırmayacak gibi bir hali vardı.

Bir an Jivago her şeyi hatırladı. Tıklım tıklım dolu yük vagonunu, zorla İş Ordusuna yazılan insanları, bunların nöbetçilerini, göğüslerine sarkmış saç örgüleriyle kadın yolcuları, bu arada kendi ailesini de görür gibi oldu. İki yıl önce ailece yaptıkları göç, olanca belirliliğiyle gözünün önüne geldi. Şimdi çok aradığı, yana yana özlemini çektiği sevgili çehreler kuvvetli, canlı bir şekilde karşısında belirdi.

Yolun karşıya geçilebilir bir tarafını arayıp bulduktan sonra, yolun öbür yanına geçip Tyagunova'yı selâmladı.

Tyagunova çok şeyler anlattı ona. Yanlışlıkla İş Ordusuna yazılan Vasya adlı güzel, dürüst gençten sözetti. «O da bizim vagondaydı hani, hatırladınız mı?» dedi. Sonra Vereteniki köyünde, Vasya'nın annesiyle birlikte geçirdiği günleri anlattı. «Çok iyi yerdi onların evi,» diyordu. «Ama, yabancı olduğum için köy halkı beni yadırgadı. Sonra, herkes Vasya ile aramda bir şeyler var sanıyordu. Baktım ki bana kötü davranacaklar, ben de oradan ayrılmak zorunda kaldım. Gidip Krestovozdvijensk'te, kızkardeşim Olga Galuzina'nın yanında kaldım. Bir ara Pritulyev'in Pajinsk'

te olduğuna dair kulağıma bazı söylentiler geldi. Kalkıp oraya gittim ama, aslı yokmuş. Kendime bir iş bulunca da orada kaldım artık.»

Öte yandan, sevdiklerimin başına felâketler geldiğini öğrendim. Vereteniki köyündeki yiyeceklere ordu el koymak istemiş. Köylüler razı olmayınca, bura halkını cezalandırmak için üzerlerine asker yollamışlar. Brikin'lerin evi yanmış. Vasya'nın ailesinden bir kişi ölmüş, Krestovozdvijensk'te ise Galuzin'lerin eviyle mallarına el koymuşlar. Eniştem ya hapisteymiş, ya kurşuna dizilmiş. Bizim yeğen Terenti de ortadan kaybolmuş. İlk zamanlar kızkardeşim Olga aç kalmış ama, sonradan Zvonarski'deki köylülerin yanına sığınmış. Bu insanlar aynı zamanda akrabasıdırlar. Şimdi boğaz tokluğuna onların yanında hizmetçilik ediyor.»

Tyagunova ise Pajinsk'teki eczacının evinde hizmetçilik yapmaktaymış. Jivago bu eczacının elindeki bütün ilâçlara el koyma emrini almıştı. Bu emri yerine getirince eczane sayesinde geçimlerini sağlayanlar, bu arada Tyagunova da, aç, sefil kalacaklardı. Ne yapsın ki doktorun elinde hiçbir şey yoktu. İlâçlara el koyma işinde Tyagunova da bulundu.

Herkes, hattâ eczacının tavladaki uyuz, sıska atı bile, el koyma işini kederli kederli seyrediyordu. Yağmurlu gün sona ermek üzereydi. Hava birazcık açmıştı. Bir ara güneş de çıktı.

Ordu durmadan yolun kenarından ilerliyor, ilerliyordu. Askerlerle arabalar büyük su birikintilerinin, derin çukurların yanlarından dolaşıyorlardı. El konan ilâçlar arasında bir şişe kokain vardı. Çetecilerin reisi birkaç zamandır bu uyuşturucu maddeye alışmış bulunmaktaydı.

III

Doktorun işi başından aşkındı. Kışın tifüs, yazın dizanteri, ortalığı kasıp kavuruyordu. Harekâtın yeniden başlamasıyla, yaralıların sayısı artmıştı.

Çetecilerin uğradıkları yenilgilere, hemen hemen sürekli geri çekilmelerine karşın, geçtikleri bölgeler köylüleriyle düşman safından kaçıp onlara katılanlar, mevcudu boyuna arttırmaktaydı. Doktorun esir düştüğü on sekiz aydan beri, çete ordusunun mevcudu on kat artmıştı. Krestovozdvijensk'te çetecilerin kurmayı önünde konuştuğu zaman, Liveri Mikulitzin, gerçek mevcudun on kat fazlasını söylemişti ama, şimdi bu mevcuda gerçekten erişilmiş bulunmaktaydı.

Yuri Andreyeviç'e birkaç tane de yeni yetişme hastabakıcı yardım ediyordu. Bunlar az çok deneyim kazanmışlardı. Hastaları tedavi, yaraları sarma işinde kendisine en çok yardımı dokunan iki kişi vardı. Bunlardan biri, Macar bir savaş tutsağıydı. Askeri doktordu. Adı Kerenyi Lajos, yani Yoldaş Layuşçi'ydi. Öteki de Angeljar adında, yine savaş tutsağı olan bir Hırvattı. Yuri Andreyeviç Kerenyi Lajos'la Almanca konuşarak anlaşıyordu. Ötekisi ise güney Slavlarından olduğu için, Rusçayı az çok anlamaktaydı.

IV

Cenevre Anlaşmasına göre, askeri doktorlarla sağlık servislerine mensup olanlar silâh taşıyamazlar, çarpışmalara katılamazlar. Yalnız, günün birinde Jivago kendisi de istemeksizin bu kurala aykırı hareket etmek zorunda kaldı. Tam açıklık bir yerdeyken kendisini bir çarpışmanın ortasında buluverdi. Bunun

üzerine o da savaşçıların kaderini paylaşmak, savunabilmek için ateş etmek zorunda kaldı.

Partizanlar, yani çeteciler, ormanın kenarında mevzilenmişlerdi. Ateş başlayınca doktor hemen kendini yüzükoyun yere attı, muhaberecinin yanına yattı. Partizanların arkasında uçsuz bucaksız çam ormanı vardı. Önlerindeyse boş, çorak bir ova uzanmaktaydı. Beyazlar bu ovada gizlenmeksizin ilerlemekteydiler.

Oldukça yaklaşmışlardı. Doktor yüzlerini bile iyice seçebilmekteydi. Hepsi başkentin iyi ailelerinden genç genç çocuklarla, onlardan daha yaşlı ihtiyarlardı. Çoğunluk gençlerdeydi. Bunlar ya lisenin son sınıflarında, ya da üniversitenin ilk sınıfında olan öğrencilerdi, daha yeni gönüllü yazılmışlardı.

Doktor bunların hiçbirini tanımıyordu ama, hemen hemen hepsinin yüzleri kendisine tanıdık gelmekteydi. Bazıları ona, kendi eski okul arkadaşlarını hatırlatmaktaydılar. Onların kardeşleriydiler belki de. Ötekilere belki eskiden tiyatroya giden seyirci kalabalığı arasında, ya da sokakta rastgelmiş olabilirdi. Bu anlamlı yüzlü, sevimli delikanlılara derin bir yakınlık duyuyordu.

Bu zavallıların görev anlayışı bir tuhaftı. Mutlaka körü körüne, kabadayıca, yararsız bir cesaret göstermek gereklidir sanıyorlardı. Göğüslerini kabartıp subaylardan fazla böbürlenerek, dağınık saflar halinde ilerlemekteydiler. Tehlikeye meydan okuyorlardı. Geçmekte oldukları arazide hendekler, tümsekler vardı ama, bunlar durmaya, yere yatıp siperlenmeye tenezzül etmiyorlardı. Partizanların kurşunları hemen hemen hepsini biçmekteydi.

Beyazların ilerlemekte oldukları geniş alanın ortasında yanmış bir ağaç bulunmaktaydı. Üstüne yıldı-

rım düşmüş, ya da oraya karargâh kuranların yaktıkları ateşler yüzünden yanmış olacaktı. Daha önceki bir çarpışma sırasında yanmış da olabilirdi. Saldırıya geçerken, genç gönüllülerden her biri ağaca bir göz atıyor, bunun gerisinde gizlenmek için duymakta olduğu arzuyu yenmeye çalışıyordu. Böyle yapsa daha az tehlikeye maruz kalarak daha iyi nişan almak olanağı bulacaktı ama, hiçbiri kendisini içinden gelen bu arzuya kaptırmıyor, hep birden ilerlemeye devam ediyorlardı.

Partizanların ellerindeki fişekler sayılıydı. Bunları har vurup harman savurmamak gerekiyordu. Hepsine ancak düşman çok yakına geldiği zaman ateş etmek emri verilmişti. Sonra, karşıda hedef oluşturan kaç kişi varsa, ancak o sayıda tüfek ateş edecekti.

Doktorun silâhı yoktu. Otların içine yatmış, çarpışmayı seyrediyordu. Bütün benliğiyle kahramanca ölen bu genç çocukların tarafını tutmaktaydı. Hep onlar kazansınlar istiyordu. Bunlar, duygu, düşünce bakımından kendisine yakın olan ailelerin çocuklarıydı. Aynı öğrenimi görmüşlerdi, aynı ahlâk anlayışına, aynı düşüncelere sahiptiler.

Neredeyse siperlendiği yerden çıkacak, onlara doğru koşacak, böylece özgürlüğüne de kavuşmuş olacaktı. Ama, çok tehlikeli bir işti bu. Ellerini kaldırıp boş alanın ortasına koşuncaya kadar iki tarafın ateşiyle ölebilirdi. Partizanlar kalleşlik edip kaçtığını görerek ona ateş edecekler; Beyazlarsa doktorun ne istediğini anlayamadıkları için onun tam göğsünün ortasına nişan alacaklardı. Zaten doktor böyle bir durumda ilk defa kalmamaktaydı. Bütün olasılıkları gözden geçirmiş, bütün kaçma plânlarının hayal olduğu sonucuna varmıştı. Onun için, şimdi de otların arasına yüzükoyun yatmış, elinde silâh filân ol-

madığı halde, çarpışmayı seyrediyordu.

Uzun zaman bu durumda kalamadı. Gerçi partizanları tutmuyordu ama, istese de, istemese onların safındaydı ya, kendisinin de çarpışmaya katılması gerekti. Kendini korumak için değil de, arkadaşlarına yardım için yapmak zorundaydı bunu. Bir çarpışma oluyordu. Kendi arkadaşlarına ateş ediliyordu. Buna karşılık vermek gerekiyordu o halde.

O sırada yanı başında bulunan muhaberecinin birden kıvrandığını, sonra hareketsiz kalıp kaskatı kesildiğini gördü. Yerde sürüne sürüne ona yaklaştı; çantasını, tüfeğini aldıktan sonra yine kendi yerine döndü, aralıksız ateş etmeye başladı.

Ne de olsa bu delikanlılara yakınlık, hayranlık duyduğundan, ayrıca acıdığından, onlara iyice nişan almaktan kaçınıyordu. Öte yandan aptalcasına havaya ateş etmek de çok saçma, gülünç bir şeydi. Tam hedefiyle kendisi arasında kimse bulunmadığı zaman, o yanıp kömürleşmiş ağaca nişan alıyordu. Yalnız, ne kadar dikkat ederse etsin, kendisiyle ağaç arasında hep biri ortaya çıkıveriyordu. Bu yüzden, saldıranlardan ikisini hafifçe yaraladı. Üçüncü bir zavallı da ölüp ağacın yanına düştü.

Sonunda düşman komutanı bu girişimin yararsızlığını anlayıp geri çekilme emri verdi.

Partizanlar az sayıdaydılar. Asıl kuvvetleri başka yerde bulunmaktaydı. Onun için partizan müfrezesi sayıca zayıf olduğunu açığa vurmamak üzere Beyazları kovalamadı.

Doktorun yardımcılarından Angeljar iki tane sedyeci çağırdı. Doktor sedyecilere; «Siz yaralılara bakın,» dedikten sonra, belki kurtarırım umuduyla, hareketsiz yatmakta olan muhabereciye yaklaştı. Yazık ki adam ölmüştü. Yuri Andreyeviç emin olmak için

muhaberecinin gömleğini çözerek kulağını kalbine yaklaştırdı. Kalp durmuştu.

Ölünün boynunda kordonla asılı bir muska vardı. Muskayı açınca bir kâğıt parçası gördü. İçinde bir dua yazılıydı. Orduda pek ün salmış bir duaydı bu. Herkes bu sayede kendisine kurşun isabet etmeyeceği düşüncesindeydi. Daha 1914 savaşı sırasında askerler bu muskayı boyunlarında taşıyorlardı. Sonraları, aradan belki on yıl, hattâ daha fazla zaman geçtiği halde, herhangi bir nedenle tutuklananlar bu muskayı elbiselerinin içine dikiyorlar, hapse düşenler sorguya çekilmek üzere geceleri alınıp götürüldükleri zaman, alçak sesle bu duayı okuyorlardı.

Yuri Andreyeviç muhaberecinin yanından ayrılıp açıklıkta ilerleyerek biraz önce öldürmüş olduğu Beyaz askerin cesedinin yanına gitti. Delikanlının güzel çehresinde bir masumluk, bir acı vardı.

Doktor; «Ne diye öldürdüm onu sanki?» diye düşündü.

Ölünün kaputunun düğmelerini çözüp kaputu iyice açtı. Astarının üzerine, delikanlının adıyla soyadı olan «Seryoja Rantseviç» sözcükleri işlenmişti. Özenli, sevgi dolu bir el işlemişti bu harfleri mutlaka. Yazı da çok güzeldi. Belki çocuğun annesinin yazısıydı.

Delikanlının gömleğinden dışarıya da zincire bağlı bir muska sarkmıştı. Doktor muskayı eline almak istediği zaman yere ufak bir kâğıt parçası düştü. Kâğıdı açıp okudu. Gözlerine inanamadı. Bu muskanın içinde de aynı dua vardı!

Tam o sırada Seryoja inleyip gerindi. Ölmemişti. Doktor onu şöyle bir muayene edince geçirdiği iç sarsıntı yüzünden bayılmış olduğunu anladı. Zaten kurşun gidip muskanın sert kılıfına çarpmış, delikanlı da bu sayede ölümden kurtulmuştu. Yalnız, doktor baygın yatan bu yaralıyı ne yapacaktı şimdi?

O dönemde, çarpışmakta olan iki taraf da çok zalimce davranıyordu. Savaş tutsakları daha gidecekleri yere ulaşmadan öldürülmekteydiler. Savaş alanlarında yaralanıp kalmış olan düşmanlar hemencecik öldürülüyordu.

Orman milislerinin sayısı hep değişmekteydi. Bunlara bazan yeni gönüllüler katılmakta, bazan da çetecilere geçenler başlarını alıp gitmekteydiler. Onun için, Rantseviç'in de çetecilere katılmış olduğunu ileri sürmek mümkündü. Yalnız, bu sır iyice gizli tutulmalıydı, o kadar.

Yuri Andreyeviç ölen muhaberecinin elbiselerini çıkardı. Angeljar'a zaten maksadını anlatmıştı. Onun da yardımıyla, hâlâ baygın yatmakta olan delikanlıya bu elbiseleri giydirdi.

Sonra ikisi çocuğu tedavi ettiler. Gel zaman git zaman, Rantseviç tamamen iyileşti. Doktorla Angeljar'a hep, «İlk fırsatta kaçıp yine Amiral Kolçak'ın kıtalarına katılacağım, Kızıllarla dövüşmeye devam edeceğim,» demişti ama, ikisi onu serbest bıraktılar.

V

Güz gelince partizanlar Tilki Burnu denen yerde kamp kurdular. Burada, bir tepenin üstünde küçük bir ormanlık vardı. Tepenin üç yanını da akıntılı, köpüklü bir ırmak sarmıştı.

Partizanlardan önce General Kappel'in askerleri de burada kamp kurmuşlardı. O dolaylarda oturmakta olan köylülerin yardımıyla, ormanda siperler kazmışlar, bahar gelince de bunları bırakıp gitmişlerdi. Partizanlar işte Beyazların bırakıp gitmiş oldukları bu sığınaklara, siperlere, sıçanyollarına yerleştiler.

Liveri Averkyeviç yine doktorla aynı yerde yatı-

yordu. İki gecedir doktorun uyumasına engel olmaktaydı.

«Bizim «peder bey» ne âlemde acaba?» diye sordu. Bilindiği gibi, Averkİ Mikulitzin Beyazlardan yanaydı. Oğlu da şimdi babasının ne yapmakta olduğunu merak ediyordu. «Sizinle daha önce de babamı konuşmuştuk. Onu az çok tanıdınız, galiba da hakkında pek fena bir fikir edinmediniz, değil mi, doktor?»

«Dinle bak, Liveri Averkyeviç. Yarın ormanın açıklık yerindeki tepede bir seçim toplantısı yapacağız. Sonra, kaçak içki yapan hastabakıcıların yargılanmasına da neredeyse başlanacak, Lajos'la ben, dâvâ dosyası için gerekli belgelerin hepsini toplayamadık henüz. Yarın buluşup bu işi konuşacağız. İki gecedir doğru dürüst uyuyamıyorum, insaf et. İzninle başka zaman konuşalım bu işi, olmaz mı?»

«Yok, canım! Şimdi konuşalım asıl. Ne düşünüyorsunuz bizim moruk hakkında?»

«Baban hakkında neden böyle konuşuyorsun, Liveri Averkyeviç? Ama, yine de cevap vereyim sana. Daha önce de birkaç kez söylemiştim; ben sosyalizmin türlerinden pek anlamam, Bolşeviklerle öteki sosyalistler arasında da özel bir fark görmüyorum. Ama, Rusya'da son kargaşalıklar, olaylar, hep baban gibi insanlar yüzünden çıktı. Averki Stepanoviç, devrimci ruha sahip bir adam. O da tıpkı senin gibi, Rus ruhuna yaraşan bir maya taşıyor.»

«Böylece babamı övmüş mü, yermiş mi oluyorsunuz?»

«Bir daha söylüyorum sana ; bu tartışmayı daha uygun bir zamana bırakalım. Sonra, şunu da söyleyeyim bak ; kokaini biraz fazlaca kaçırmaya başladın sen. Bana verilen ilâçlar arasından durmadan kokain

aşırıyorsun. Bunun bir zehir olduğunu, sonra senin sağlığından benim sorumlu olduğumu söylemeye bilmem gerek var mı?»

«Dün yine siyasi eğitim kursunda bulunmadınız siz. İçinizdeki sosyal içgüdü tıpkı cahil bir köylü, ya da nasırlaşmış bir burjuvadaki gibi kısırlaşmış. Halbuki siz doktorsunuz, kültürlü bir adamsınız, söylendiğine göre yazı da yazıyormuşsunuz. Bütün bunlar nasıl oluyor da bir arada yürüyor, anlatır mısınız bana?»

«Pek bilemiyorum. Belki de bir arada yürümüyor bunlar. Ama, ne yapayım? Bu bakımdan acınacak durumdayım herhalde...»

«Boyun eğmek, gururdan da beter şeydir bence. Yalnız, iğneli şakalar yapacak yerde, bizim eğitim kurslarının programlarına bir göz atsanız iyi edersiniz. O zaman gösterdiğiniz bu küçümsemenin yersiz olduğunu anlarsınız.»

«Sen ne diyorsun, Liveri Averkyeviç? Küçümsemeyi nereden çıkarıyorsun? Eğitim konusunda yaptığın çalışmalara saygı gösteriyorum. Sözettiğin konuların özeti günlük bildirilerde de çıkıyor. Okudum bunları. Askerlerin düşünce gelişimi bakımından ne tür düşünceler beslediğini biliyorum. Bunlardan memnunum da. Halk ordusu askerinin, arkadaşlarına, korumasız insanlara, kadınlara karşı ne tür bir tavır takınması gerektiği, temizlik ve namus hakkında ileri sürdüğü görüşler, tıpkı Duhobor mezhebinin ilkeleri gibi. Tolstoy'un düşüncelerine de uygun bunlar. Zaten ben bütün delikanlılık çağımda bu fikirlerle yetiştim. Nasıl olur da alay edebilirim bunlarla?»

«Yalnız, önce şunu söyleyeyim ki, Ekim Devriminden beri halkın aydınlatılması, düşüncesinin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar bende şevk, heyecan

uyandırmıyor. İkincisi, bütün bunlar henüz kuru lâftan ibaret, bu uğurda da oldukça kan döküldü. Bu sözler, bu kadar kan dökülmesine değmez. Üçüncü ve asıl önemli olan nokta da şu: Hayatın değiştirileceğinden sözedildiğini duyunca çileden çıkıyorum, dehşetli umutsuzluğa kapılıyorum.»

«Hayatı değiştirmek, ha? Böyle konuşanlar belki çok şey görmüşlerdir ama, hayatın ne olduğunu hiçbir zaman bilmemişlerdir, soluğunu hiçbir zaman hissetmemişlerdir. Onlar için hayat bir avuç ham maddeden ibaret. Akılları sıra bu ham maddeye dokununca onu soylulaştıracaklar, bildikleri gibi işleyecekler. Ama, hayat ne bir madde, ne de bir malzemedir. Hayatın değişmek, yeni yeni kalıplara girmek için bize gereksinimi yok ki. Hayat, senin, benim kendi hakkında ileri sürebileceğimiz yalınkat birtakım görüşlerin tamamen üstünde olan bir şeydir.»

«Ama, doktor, siz de bizim toplantılarımıza gelseniz, bizim o olağanüstü arkadaşlarımızla ilişki kursanız, umutsuzluktan kurtulursunuz mutlaka. Kendinizi kara düşüncelere kaptırmazsınız. Bunun nedenini biliyorum ben. Sizi üzen şu anda bizim hırpalanmakta olduğumuzdur. İşin bir çıkmazda olduğu düşüncesindesiniz bu yüzden. Ama, telâşa kapılmayın, azizim. Ben kendi hakkımda çok daha korkunç şeyler biliyorum — ki şimdilik gizli tutmak gerekli bunları — ama, yine de telâşa kapıldığım yok... Evet, başarısızlıklara uğruyoruz ama, geçici şeyler bunlar. Beyaz kuvvetlerin komutanı Amiral Kolçak eninde sonunda yenilgiye uğrayacak. Göreceksiniz bakın. Hiç üzülmeyin, zaferi biz kazanacağız.»

Yuri Andreyeviç içinden, «Olur şey değil, yahu!» diye düşünüyordu. «Ne çocukça lâflar bunlar! Ne dar görüşlülük bu! Ona durmadan, «Ben senin gibi düşün-

müyorum, tam tersini düşünüyorum,» diyorum da, beni zorla alıp götürdüğü yetmiyormuş gibi, zorla yanında alıkoyuyor. Sonra da, uğradığı başarısızlıklara üzülüyorum, beslediği umutlarla da cesaretleneceğim sanıyor. Ne kör çocuk bu Tanrım!»

Jivago fena kızmıştı. Liveri'ye hiçbir cevap vermedi, yalnızca omuzlarını silkmekle yetindi. Liveri'nin bu saflığının dayanılmaz bir şey olduğunu, sabrını taşırdığını, kendisini zor tuttuğunu gizlemedi. Liveri bunun farkına vardı.

«Kızıyorsunuz, doktor, ama haksızsınız,» dedi.

«Canım, bana ne bundan? Senin fikirlerini çok dinledim ama, hiçbirine aklım yatmıyor. Onun için, ne yaparsan yap, senin gibi düşünemem ben. Siz Rusya'nın meşalelerisiniz, kurtarıcılarısınız; siz olmasaydınız bu ülke sefaletin, cehaletin batağına saplanarak yok olup giderdi falan filân, hepsi kabul. Ama, yine de ilgi duymuyorum sizlere, söylediklerinizde bana vız geliyor. Size karşı hiçbir yakınlık duyduğum yok. Hepinizin şeytan görsün yüzünü!»

«Senin akıl hocaların, ustaların durmadan atasözleri söylemeye meraklıdırlar ama, en önemli atasözünü unutmuşlar, «Zorla güzellik olmaz!» Sürekli herkese — hele kendilerinden hiçbir şey istememiş olanlara — özgürlük, mutluluk getirdikleri iddiasındalar. Bu çete karargâhında, sürekli senin yanında olmaktan çok hoşlanıyorum sanıyorsun galiba. Beni esir ettiğin, ailemden uzaklaştırdığın, oğlumdan, evimden, işimden, kısacası sevdiğim ve hayatımı anlamlandıran her şeyden uzaklaştırdığın için üstelik sana minnet besleyip teşekkür mü edeyim istiyorsun yani?»

«Duyduğuma göre ne idüğü belirsiz bir yabancı birlik Varikino'yu basmış. Her yeri yıkıp her şeyi yağ-

ma etmiş. Kamenodvorski de yadsımıyor bunu. Benim ailemle seninkiler kaçabilmişler galiba. Çekik gözlü, kürklü, kocaman kalpaklı bir garip sürü, çok soğuk bir havada buzların üstünden aşarak Rinva ırmağını geçmiş, köyde sağ kalan kim varsa sorgusuz sualsiz kurşuna dizmiş, sonra, nasıl esrarlı bir biçimde geldiyse, yine öylece çekilip gitmiş. Bunlar hakkında bir şeyler biliyor musun? Gerçek mi bu söylenenler?»

«Yok canım, hepsi yalan, hepsi uydurma! Birtakım dedikoducular yayıyorlar bu söylentileri.»

«Peki, sen de askerlerin eğitimi için verdiğin söylevlerdeki kadar iyi, cömert bir insansan, bırak da gideyim. Ailem hayatta mı, nerede bilmiyorum. Gidip onu arayayım bari. Yoksa sus lütfen ve rahat bırak beni. Alt tarafı, zaten vız gelir bana. Sonunda ne yapacağımı kendim de bilmiyorum, bu bakımdan hiçbir sorumluluk da kabul etmiyorum. Canım uyumak istiyor, bu da hakkım herhalde, değil mi?»

Yuri Andreyeviç yatağına yüzükoyun yattı, yüzünü yastığına gömdü. Liveri onu yatıştırmak için durmadan bir şeyler söylüyordu ama, doktorun onu dinlediği yoktu.

Liveri sürekli konuşuyordu:

«Baharda Beyazları yeneceğiz, ötesi yok. İç savaş sona erecek. Rahatlıkla, barışla birlikte, özgürlük de gelecek. O zaman zaten sizi alıkoymak kimsenin haddine düşmez, doktor. Yalnız, o zamana kadar sabretmek gerek. Bütün bu fedakârlıklardan, bu çetin sınavlardan, bu kadar uzun bir bekleyişten sonra gecikemez bu.»

Yuri Andreyeviç öfke içindeydi. İçinden, «Allah belâsını versin!» diye düşünüyordu, «yıllardır aynı şeyi geveleyip duruyor da yine utanmıyor yahu! Kendi söyledikleriyle kendisi sarhoş oluyor. Bu mendebur

oğlanın yanında uyumak da, dinç kafa ile yaşamak da olanaksız. Nasıl nefret ediyorum ondan! Tanrı şahidim olsun ki bugünlerde geberteceğim onu.»

«Ah Tonya! Zavallı yavrum benim! Hayatta mısın acaba? Nerelerdesin? Aman Tanrım, sen doğuralı da ne çok zaman geçmiş olmalı! Doğumun nasıl geçti acaba? Yavrumuz kız mı, oğlan mı? Siz, bütün sevdiklerim, ne âlemdesiniz, ne yapıyorsunuz? Tonya, seni hatırladıkça günahımı da hatırlıyorum, sürekli vicdan azabı duyuyorum. Ya sen, Lara! Adını anmaktan bile korkuyorum. Adını söylerken içim paralanıyor. Sonra da bu hayvan hiç insaf, acıma bilmeden söylenip duruyor. Bir gün kendimi tutamayacağım artık, öldüreceğim onu. Evet, öldüreceğim!»

VI

Derken yaz bitti, sonbaharın ışıklı, yaldızlı ilk günleri geldi. Tilki Burnu'nun batıya bakan köşesinde, eski istihkâmların kalıntısı tahta bir kule yükselmekteydi. Yuri Andreyeviç, yardımcısı Dr. Lajos'la orada buluşacak, ikisi birtakım işlerden sözedeceklerdi. Belirledikleri saatte Yuri Andreyeviç oraya geldi. Arkadaşını beklerken, siperin çökmeye başlayan hendeği boyunca dolaşmaya başladı. Sonra kulenin içine tırmanarak, eskiden ağır makineli tüfeklerin yerleştirildiği mazgallardan ırmağın öbür kıyısında uzanıp gitmekte olan ormana baktı.

Sonbahar çamlarla yapraklı ağaçları birbirinden iyice ayırmıştı. Çamlar ormanın bittiği yerde, hemen hemen siyaha çalan koyu renk, girintili çıkıntılı bir duvar halinde yükselmekteydi. Yapraklı ağaçlar ise, kızılımtırak bir renge bürünmüşlerdi. Kalın kütükleriyle, ormanın ortasında kurulmuş kalesiyle, yaldızlı

kubbeleriyle bir ortaçağ kentini andırıyorlardı.

Doktorun ayakları dibindeki hendeğin içinde, sabahları her yanı kaplayan buz tabakası yüzünden sertleşmiş yolun çukurluklarında minik, kıvrık söğüt yapraklarından oluşan bir tabaka vardı. Sonbahar, bu koyu renk yaprakların kokusunu daha başka, biberli baharlı gibi kokularla birbirine karıştırmıştı. Jivago donmuş kozalaklardan, buruk bir kuraklıktan, şekerli gibi bir nemlilikten yükselip eylül sıcağıyla topraktan çıkmakta olan buğulara karışan bu keskin kokuyu doya doya ciğerlerine çekiyordu. Topraktan yükselmekte olan buğular tıpkı bir odun alevinden, ya da su dökülerek söndürülmüş bir yangından çıkan dumanlar gibi mavimsi ve sürekliydi.

O sırada Lajos da onun arkasında yürümekteydi, biraz sonra yanına geldi. Selâmlaştılar. Sonra kendi işlerinden sözetmeye başladılar.

Jivago, «Günaydın, Lajos,» dedi. «Üç konuyu gözden geçireceğiz, biliyorsun. Kaçak içki yapanlar, bir; gezici hastaneyle eczanenin yola konması, iki; bir de, asıl önemlisi, elimizdeki olanaklarla akıl hastalarına nasıl bir tedavi türü uygulayabileceğimiz konusu. Sen belki buna gerek görmezsin, azizim, Lajos, ama, hepimiz çıldırmaktayız. Sonra, bu zamanların deliliğinde tıpkı bulaşıcı bir hastalığın özellikleri var.»

«Gerçekten çok ilgi çekici bir konu bu. Sonradan duracağım bunun üzerinde. Şimdi söylemek istediğim şu asıl: Bütün ordugâh kaynaşma halinde. Kaçak içki yapanlara herkes acıyor. Sonra birçok kimseler, Beyazların yaklaşmasıyla köylerinden kaçmış olan ailelerini merak ediyorlar. Kadınları, çocukları, yaşlıları getirecek olan kafile buraya yaklaşmakta olduğundan, bazı çeteciler ordugâhtan ayrılmak istemiyorlar.»

«Evet, kafileyi beklemek gerek elbet.»

«Bütün bu işler de tam tek bir komutan seçmek için yapılacak seçimlerin arifesinde ortaya çıktı. Biliyorsun, bütün birliklerin, hattâ şimdiye kadar bize bağlı olmayanların bile şimdi bir tek komutanı olsun isteniyor. Bu iş için tek aday da Liveri Yoldaş galiba. Gençler grubu başka birini, Vdoviçenko'yu aday gösteriyor. Bu adayı çetecilerin komünist olmayan kesimi de tutmakta. Bu kesim aynı zamanda kaçak içki çıkaranlarla birlik olmuş. Bunlar zengin köylülerin, dükkâncıların oğulları. Çoğu, Kolçak ordusundan kaçmış. İşte asıl bunlar, en çok gürültü patırtı ediyorlar.»

«Kaçak ispirto yapıp satan erkek hastabakıcılara sence ne yapacaklar acaba?»

«Ölüme mahkûm edecekler galiba ama, kurşuna dizmeyecekler. Cezaları ertelenecek.»

«İyi ama, ikimiz de boşuna vakit kaybediyoruz. Kendi işimize bakalım. Önce şu gezici hastanenin yeniden örgütlenmesi işini inceleyelim.»

«Öyle olsun. Yalnız, şunu hemen söyleyeyim, Dr. Jivago: Siz akıl hastalıklarını önleyici bir tedaviye başvurmak istiyorsunuz. Ben de aynı fikirdeyim. Yalnızca zamanımıza özgü birtakım akıl hastalıkları ortaya çıkıp yayılıveriyor. Örneğin çeteciler arasında Pamfil Palih adında bir savaşçı var. Eskiden Çarlık ordusunda askermiş. Burada siyasi eğitim görmüş. Kendisinde doğuştan bir sınıf içgüdüsü var. İşte, onu çıldırtan da bu oldu. Sürekli ailesini düşünerek telâşlanıyor, «Ben ölürsem, ailem de Beyazların eline düşerse, yaptıklarımın cezasını ona çektirecekler,» diyor. Çok çapraşık bir ruhsal durum içinde zavallı. Ailesi de yakında bize katılacak olan mülteci kafilesi içindeymiş galiba. Ama, ben iyi Rusça bilmediğim için onu gereği gibi sorguya çekemiyorum. Siz Angeljar'dan, ya da Kamenodvorski'den açıklama isteseniz da-

ha iyi. Sonra, adamı bir muayene etmek de gerek.»

»Palih'i iyi tanırım ben. Ordu meclisinde de çatışmıştım hattâ onunla. Çok esmer, çok haşin, dar alınlı bir adam, değil mi? Onda ne gibi iyi bir taraf buluyorsun, anlayamıyorum. Hep aşırı önlemlere, sert cezalara, idama taraftardır. Neden bilmem, bir türlü ısınamadım ona. Ama önemi yok, ilgilenirim.»

VII

Güneşli, pırıl pırıl bir gündü. Tıpkı bir önceki sabah gibi hava kuru, yumuşaktı.

Ordugâhın derinliklerinden boğuk ve karışık bir uğultu gelmekteydi. Uzaklardan gelen deniz uğultusu gibi bir şeydi bu, büyük bir toplantının başlamak üzere olduğunu haber veriyordu. Zaman zaman ormanda dolaşanların ayak sesleri, konuşanların sesleri, balta, örs gürültüleri işitiliyordu. Bu arada atlar kişnemekte, köpekler havlamakta, horozlar ötmekteydi. Güneşten yanmış adamlar, beyaz dişlerini göstererek gülümsüyorlar, ormanın içinde kalabalık bir halde ilerliyorlardı. Kimisi doktoru tanıdığı için onu selâmlıyor, kimisi tanımadığından selâm vermeksizin geçiyordu.

Partizanlar, aileleri de yanlarına gelmedikçe, Tilki Burnu'ndan ayrılmak istemiyorlardı. Bunları getirmekte olan araba katarı pek uzaklarda değildi. Partizanlar da çarçabuk batıya doğru ilerlemek üzere ordugâhı bozmaya hazırlanıyorlardı. Herkes harıl harıl onarım, temizlik işleri yapıyordu. Öte yandan sandıklar çivileniyor, arabalar sayılıyor, bunların iyi durumda olup olmadıkları gözden geçiriliyordu.

Ormanın ortasında geniş bir açıklık vardı. Burası ayaklar altında çiğnene çiğnene dümdüz olmuştu.

Ortada büyücek bir tümsek görülmekteydi. Burası ya bir mezar, ya da tarih öncesinden kalma bir köy olmalıydı. Partizanlar ordusu, gerektiği zaman hep burada toplanıyordu. O gün de önemli haberler vermek üzere bütün partizanların orada toplanması kararlaştırılmıştı.

Ormandaki yaprakların çoğu henüz sararmamıştı. Hattâ uzaklardaki ağaç kümelerinin bazıları hâlâ taze, hâlâ yeşildi. Öğle sonu güneşi yaprakların arasından süzülmekteydi. Gün ışığının vurduğu yaprakların ters tarafları, tıpkı bir şişe kırığı gibi, yeşil bir alevle ışıldamaktaydı.

Ormanın ortasındaki geniş açıklıkta irtibat şefi Kamenodvorski elindeki kâğıtları ayırıyor, bundan sonra işe yaramayacak olan bir sürü kâğıdı da yakıyordu. Kâğıtlar arasında Kappel'in alaylarından birine ait bordrolarla, partizanlar hakkında yığınla dosya vardı.

Yuri Andreyeviç çocukluğundan beri ormanı severdi. O gün de çevresindeki güzelliğe hayran kaldı. O sırada gözlerini yarı yumarak, «Lara!» diye fısıldadı. Bu fısıltıyla bütün hayatına, bütün dünyaya, önünde serili duran her şeye, güneşin aydınlattığı bölgelere seslenmekteydi sanki.

Yalnız, acı gerçek ortadaydı ; Ekim Devrimi patlak vermişti, doktorsa, partizanların tutsağıydı. Farkında olmaksızın, kendisini Kamenodvorski'in yaktığı ateşin başına gelmiş buldu.

«Kâğıtları yakıyorsun ha? Bitmedi mi bu iş?» diye sordu.

«Ne gezer! Kolay kolay biteceği de yok.»

O sırada Kamenodvorski cebinden bir şey çıkarıp doktora vererek, «Buyurun,» dedi. «Ordugâhı kaldırdığımız takdirde sağlık ekibinin ne yapacağını gös-

teren bildiri işte burada. Partizanların ailelerini getirmekte olan araba kafilesi buraya çok yaklaştı. Ordugâhta ne kadar anlaşmazlık varsa bugün hallolacak. Ondan sonra her an yola çıkabiliriz.»

Doktor kâğıda bir göz attıktan sonra, «İyi ama, geçen seferkinden daha az araba vermişler,» dedi. «Aksi gibi, yaralı o kadar çok ki. Yürüyebilecek olanlarla yaraları pansman edilmiş bulunanlar yayan da gidebilirler. Ama, bu gibiler pek az. Ağır yaralıları nasıl taşıyacağım ben? Sonra, ilâçlar, yataklar, sağlık araçları ne olacak?»

«Artık, elinizden geldiği kadar yerleştirin bunları. Günün koşullarına uymamız gerek. Ha, bir şey daha var: Herkes adına bir ricada bulunacağım size; deneyimli, dâvaya bağlı bir arkadaşımız var. Güvenilir bir adamdır, mükemmel bir askerdir. Yalnız, bir derdi var zavallının.»

«Palih olmasın bu? Lajos da sözetmişti bana.»

«Ta kendisi. Şunu bir muayene ediverin, ne olur.»

«Aklından mı zoru var?»

«Öyle galiba. Geceleri mezarların, bataklıkların üzerinde birtakım esrarlı alevler görünür ya. O da öyle şeyler görür gibi oluyormuş. Evham herhalde. Uykusuzluktan mı, yarım başağrısından mı acaba?»

«Peki. Şimdi gidiyorum ona. Hazır işim de yok. Toplantı ne zaman?»

«Toplantı başladı bile galiba. Ama, gidip ne yapacağız? Bakın, ben gitmedim örneğin. Biz olmasak da olur.»

«Uykusuzluktan ayakta duracak halim yok ama, gidip şu Pamfil Palih'e bir bakayım bari. Şu Liveri Averkyeviç çok garip çocuk. Geceleri müthiş çenesi açılıyor. Bitmek bilmeyen tartışmalarla kafamı şişiriyor. Pamfil ne tarafta acaba?»

«Şu karşıdaki kayınağacı korusu var ya? Onun içindeki düzlükte şeflerin barakaları var. Ailesini beklediği için barakalardan birini Pamfil'e ayırdık. Karısıyla çocukları da kafileyle geliyorlar çünkü. Pamfil tabur komutanlarına ayrılan barakalardan birinde oturuyor. Devrime çok hizmet etti, biliyorsunuz.»

VIII

Yolda doktor, bir ara adım atmaya gücü kalmadığını hissetti. Uykusuz geçen gecelerden sonra, yorgunluktan bitkin bir haldeydi. Dönüp kulübede biraz uyusa iyi olacaktı ama, çekiniyordu. Çünkü Liveri her an gelebilir, onu rahatsız edebilirdi.

Ormanın içindeki bir açıklığa gelince, yaldızlı gibi duran kuru yaprakların üzerine uzandı. Kolunu başının altına koydu. Hemencecik de uykuya daldı.

Ama çok yorgun olduğu için, biraz sonra uyanıverdi. Evet, vücudu yorgundu ama, bilinci uyanıktı, bir türlü de sakinleşemiyordu. Kafasında binlerce kopuk düşünce kaynaşmaktaydı.

İçinden, «Alacağı olsun şu Liveri'nin!» diye düşündü. «Herif hem beni zorla alıkoyuyor, hem de arkadaşlık edip bitmez tükenmez gevezelikleriyle kafamı şişiriyor. Zorla deli edecek beni yahu! Ama, geberteceğim onu günün birinde.»

Benekli, kahverengi bir kelebek, güneşin olduğu yönden gelip önünden geçti. Doktor uykulu gözlerle kelebeği izledi. Kelebek kendi rengine en uygun yere bir çamın gövdesine kondu ve gözden kayboldu.

Doktorun aklından, sayısız meslek olaylarında karşılaştığı durumlarla ilgili kavramlar ve düşünceler geçiyordu.

Jivago'nun düşüncelerinde, Darvin Schelling'le,

kelebek çağdaş sanatla birleşiyordu. Yaratılışı, yaratıkları, sanat yapıtlarını, taklidi düşünüyordu.

Sonra yine uykuya daldı ama, çok geçmeden hemen yakınında boğuk bir fısıltı duyarak yine uyandı. Kulağına çalınan birkaç sözcükten, ortada gizli, kanunsuz bir iş dönmekte olduğunu anladı. Bu komployu hazırlayanlar onu görmemişlerdi, tam yakınlarında olduğunun da farkında değillerdi. Doktor ufacık bir hareket yapsa hayatına mal olabilirdi. Onun için, ölü gibi yatmaya devam etti. Öte yandan kulak kabartıp dinliyordu.

Bu seslerden bazılarını tanıyordu. Bunlar, partizanlara katılmış olan birtakım genç çocuklardı. Aralarında Sanka Pafnutkin, Goşka Riyabih, Koska Nehvalenih de vardı. Terenti Galuzin de bunların peşinden hiç ayrılmıyordu. Ordugâhta ne kadar dalavere, rezalet varsa hep bunların başı altından çıkıyordu. Sonra bir de Zahar Gorazdih vardı ki o, daha da tehlikeliydi. Kaçak ispirto yapma işine o da karışmıştı ama, başlıca suçluları ele vermiş olduğu için, hakkında soruşturma yapılmıyordu. Yuri Andreyeviç, konuşanlar arasında Sivoblyuy'un sesini duyarak şaşırdı. Bu partizan, «Gümüş Tugay» adlı birliktendi. Ayrıca şefin muhafızlarındandı da. Liveri pek güvenirdi ona. Demek ki o da komploya katılmış bulunmaktaydı.

Komplocular, düşman devriyeleri tarafından gönderilmiş olan habercilerle anlaşmaktaydılar. Düşman habercileri o kadar alçak sesle konuşuyorlardı ki, ne söyledikleri işitilmiyordu. Komplocuların fısıltıları arasıra kesilmekteydi. O zaman Jivago, söz sırasının düşman habercilerinde olduğunu bu sessizlikten anlıyordu.

İçlerinde en gevezeleri, gece gündüz içen Zahar Gorazdih'ti. Çatlak, kısık bir sesle ikide bir küfürler savuruyordu. Elebaşı o olmalıydı herhalde.

«Şimdi susun da dinleyin, arkadaşlar,» dedi. «İçimizden biri kalleşlik ederse, şu bıçak var ya, onunla karnını deşerim! Anlaşıldı, değil mi? Şimdi zaten ne yapsak boşuna. İşin ucunda nasıl olsa yağlı ipe gitmek var çünkü. İyisi mi, kendimizi affettirmeye bakalım. Öyle bir komplo kuralım ki, herkes parmak ısırsın buna. Onu eli kolu bağlı ama, canlı olarak istiyorlar. Söylediklerine göre şefleri Gulvoy da bizim ormana yaklaşmaktaymış.»

Şefin adı General Galeyev'di, birisi de bunu onun kulağına fısıldadı ama, o bunu iyi işitemedi, sözlerine devam etti.

«Şimdi tam sırası. Onların habercileri de burada işte. Gerisini onlar anlatsınlar size. 'Mutlaka canlı olarak ele geçirmek gerek onu, elini ayağını da bağlayın,' diyorlar. Hey, haberciler, arkadaşlardan siz kendiniz isteyin bunu. Siz de konuşun bakalım arkadaşlar, habercilere bir şey söyleyin.»

O sırada haberciler konuşmaya başladılar. Yuri Andreyeviç onların söylediklerinin tek kelimesini bile işitmedi. Sessizliğin uzun sürdüğüne bakılırsa, oldukça uzun konuşuyorlardı. Gorazdih yeniden konuşmaya başladı :

«İşittiniz ya, çocuklar? Şimdi anladınız değil mi o herifin ne mal olduğunu? Herifçioğlu insan değil, yılan sanki. Biz de onun uğrunda okkanın altına gideceğiz! Sonra, erkek bile denemez ona. Şımarık, aptal bir şey. Eksik doğan çocuklar vardır hani, tıpkı onlar gibi. Ne gülüyorsun orada öyle, Tereşka? Sırası mı şimdi yani? Senden sözetmiyorum, merak etme. Ne diyordum? Ha! Aptalın biri o. Dediğini yaparsak bizi de aptallaştıracak. Zaten söylediği lâflarda bile meymenet yok. Ne diyor, baksanıza! Konuşurken küfür etmemeliymiş, yok içki içmemeliymiş, kadınlara sa-

taşmamalıymış, daha neler de neler! İnsan dediğin küfür etmeden, içki içmeden, karıyla yatmadan yaşayabilir mi be?»

«Neyse, uzun sözün kısası; derede bir geçit var hani. Karşıdan karşıya geçmek için taş dizmiştik oraya. İşte bu gece ben Liveri'yi oradaki çamlığa doğru getiririm. Hep birden üstüne çullanırız. Çabucak alaşağı ediveririz onu. Kolay da olur bu iş. Neresi aksayacak ki? Dedim ya, canlı olarak istiyorlar onu. Elini ayağını bağlamak lâzım. Ama, baktım ki işler yolunda gitmiyor, o zaman onu kendi elimle haklarım.»

Gorazdih hazırladığı komplonun ayrıntılarını anlatmaya devam etti ama, ötekilerle beraber uzaklaşmaya başladığı için doktor konuşulanları işitemez oldu.

Liveri'ye kaç kez lânet okuduğunu, hattâ onu öldürmek bile istediğini unutuvermişti. Öfke, tiksinti içindeydi.

«Vay canına!» dedi, «Liveri'yi öldürmek istiyorlar ha? Vay namussuzlar vay! Yani, ya Beyazlara teslim edecekler onu, ya da öldürecekler. Nasıl önlemeli ki bunu? Acaba yine ateşin yanına şöyle bir yaklaşsam da Kamenodvorski'ye işi açsam mı? Sonra, Liveri'ye tehlikeyi haber vermenin de çaresini bulsam.»

Ama, Kamenodvorski artık ateşin başında değildi. Ateş de neredeyse sönmek üzereydi. Kamenodvorski'nin yardımcısı, ateş genişleyip ormanı yakmasın diye, onun başında bekliyordu.

Komplo da yapılmadı. Daha tasarı halindeyken bastırıldı. Çünkü böyle bir komplonun yapılacağı zaten bilinmekteydi. Hemen o gün, her şey ortaya çıktı. Komployu hazırlayanlar yakalandı. Sivoblyuy bu işte hem casus, hem de kışkırtıcı olarak çifte rol

oynamaktaydı. Doktor bu yüzden daha derin bir tiksinti duydu.

IX

Kadınlarla çocuklar kafilesinin ordugâha iki konak kalaya kadar yaklaştığı haberi gelmişti. Tilki Burnu'nda herkes bunları karşılamaya, sonra da ordugâhı kaldırmaya hazırlanıyordu. Yuri Andreyeviç kalkıp Pamfil Palih'in yanına gitti.

Onu barakasının önünde buldu. Önünde bir yığın kayın değneği vardı. Henüz yontulmuş değildi bunlar.

Pamfil açıklamak için, «Bizimkiler geliyor da, vakit geçirmek için kestim bunları,» dedi. «Karımla çocuklar gelince barakaya sığışamayacağız. Sonra, çatıdan yağmur da giriyor. Çatıyı kazıklarla destekleyeyim diyorum. İri kütükler de kestim bakın.»

«İyi ama, ailenin seninle barakada oturmasına izin verecekler mi bakalım? Kadın, çocuk gibi başı bozukların orduyla beraber oturdukları nerede görülmüş? Bence onları da arabalarla birlikte ordugâhın yakınında bir yere yerleştirecekler. Sen de boş vakitlerinde gidip görürsün elbet. Ama, bana kalırsa onları ordugâhın içine bırakmazlar. Neyse, mesele o değil. Sen zayıflıyormuşsun, dediler bana. Yemekten, içmekten kesilmişsin. Geceleri uyuyamıyormuşsun. Seni gören bunların hiçbirine inanmaz halbuki. Yalnız, biraz sakalın uzamış, o kadar.»

Pamfil Palih, sağlam yapılı, dağınık saçlı, kara sakallı bir köylüydü. Alnının kemiğiyle kaşları çıkıntılı olduğu için, şakaklarının çifte bir halka içinde sıkılmış gibi bir halleri vardı. Bu da ona kötü, korkunç bir görünüm veriyordu. Ayrıca sinsi bakışları vardı.

Devrim yeni başladığı sıralarda, tıpkı 1905'te ol-

duğu gibi bu seferkinin de yalnızca yüksek, kültürlü tabaka arasında kalacağı, aşağı sınıflara kadar inip kökleşemeyeceği, uzun sürmeyeceği sanılmıştı. Onun için, halkı devrime ısındırmak üzere geniş çapta propaganda yapılıyor, onu kışkırtıp altüst etmek, çileden çıkarmak için her çareye başvuruluyordu.

O sıralarda Pamfil Palih gibi, aydınlara, derebeylerine, subaylara karşı hayvanca bir kin besleyen insanlar, solcular için bulunmaz bir nimetti. Bunlar böylelerine büyük değer veriyorlardı. Bu gibi adamlarda insanlık duygusundan eser yoktu ama, solcu aydınlar bunu sınıf bilincinin bir mucizesi gibi gösteriyorlardı. Yaptıkları barbarlıklar da, devrim içgüdüsünün sertliğine bir örnek olarak gösterilmekteydi. İşte, Pamfil Palih bu tür bir şan ve şeref edinmişti. Partizanların reisleri olsun, partinin kodamanları olsun, kendisine karşı büyük bir sevgi besliyorlardı.

Yuri Andreyeviç'e göre bu asık suratlı, pehlivan yapılı yabani herif, soysuzlaşmış biriydi. Çok taş yürekliydi. Çok az sayıda ilgi, sevgi gösteriyordu ki, bu da onun akılca sapık bir kimse olduğunu açığa vurmaktaydı.

Pamfil, «Barakaya girelim isterseniz,» dedi.

«Yok, yok, istemez. Sonra, bu dal yığınlarının, kesilmiş ağaçların arasından nasıl geçeyim? Böyle dışarıda konuşalım, daha iyi.»

«Nasıl istersen, doktor. Gerçekten de in gibi bir yer burası. Gidip şu kesik ağaçların kütüklerine oturalım, ha?»

Bunun üzerine ikisi de kayın kütüklerinin üzerine oturdular. Kütükler onların ağırlıkları altında bel verip sallanıyordu.

Pamfil Palih, «Benim hikâyem uzundur,» dedi. «Üç yıl yetmez anlatmaya. Sözün neresinden başlaya-

cağımı bilemiyorum. Neyse. Karımla birlikte yaşayıp gidiyorduk. Gençtim o zaman. O ev işlerine bakıyordu, ben de rençberlik ediyordum. Bir şikâyetim yoktu çok şükür. Derken, çocuklarımız oldu, beni askere aldılar, cepheye yolladılar. Savaş dediğin, malûm; ne olduğunu anlatacak değilim sana. Sen de gördün bunun ne olduğunu, doktor yoldaş. Derken, devrim patlak verdi, askerlerin gözleri açıldı. Asıl düşman Almanlar değildi, asıl düşman bizim kendi içimizdeydi. Birtakım adamlar çıkıyor, «Dünya devriminin askerleri, süngüleri indirin, köylerimize dönüp burjuvaların hesabını görelim,» falan gibilerden lâflar ediyorlardı. Bunları da bilirsin sen, doktor yoldaş. Derken, iç savaş başladı. Ben de partizanlara katıldım. Şimdi de birçok şeyleri geçiyorum, sözün sonu gelmeyecek yoksa. Öteki, o sümsük herif var ya. Rus cephesinden birinci ve ikinci Stavropol alayı ile Orenburg birinci Kazak alayını geri çekti. Çocuk muyum ben, ki bunun ne olduğunu anlamayayım? Biz askerlik yapmamışız sanki! Başımızı belâya soktuk, doktor, hapı yuttuk biz. Peki, ya kerata ne istiyor, diyeceksin? İstediği elindeki o it sürüsüyle bizi kuşatmak, sonra da ezmek.»

«Şu anda evliyim ben, çoluk çocuk sahibiyim. O herif baskın çıkarsa nereye kaçacak bunlar? Çoluk çocuğun bu işe karışmadığını, bu işle bir ilgileri olmadığını anlamayacak mı dersin? Ne gezer! Benim yüzümden karıma işkence edecek, çocuklarına eziyet edecek, dayaktan canlarını çıkaracak. Ama, herifin yine de umurunda değil, mükemmel yiyip içiyor, uykusunu uyuyor. İnsan demirden olsa dayanamaz buna. Düşündükçe deli olur!»

«Tuhafsın, Pamfil, anlayamıyorum seni. Yıllar yılı çoluk çocuğunu bıraktın. Hiçbir haber alamıyordun

onlardan, bu yüzden fazla üzüldüğün de yoktu. Şimdi ailene kavuşmak üzeresin neredeyse. Sevinecek yerde, onlara ölüp gitti gözüyle bakıyorsun.»

«Evet ama, eskiden olup bitenlerle şimdi olanlar başka başka şeyler. Çok fark var arada. O omuzları apoletli herifler bizi sıkıştırmaya başladılar. Zaten önemli olan, ben değilim. Benim gideceğim yer mezar. Eninde sonunda oraya gideceğim. Ama, karımı, çocuklarımı da öbür dünyaya götüremem ki! Bunlar o imansız herifin eline düşecek. O da onların derisini yüzecek.»

«Demek bunun için geceleri birtakım alevler, ateşler görüyorsun, öyle mi? Bana söylediklerine göre, böyleymiş bu.»

«Evet, doktor, orası öyle. Ama, hepsini anlatmadım ki daha. Asıl en önemlisini anlatmadım hem. Bak, dinle işin aslını. Gerçek biraz acıdır ama, açıkça, yüzüne karşı söylüyorum diye kızma bana.»

«Sizinkilerden çoğunu geberttim ben. Çok derebeyi, çok subay öldürdüm ama, umurumda bile değil. O kadar çok ki bunlar, sayılarını da, adlarını da unuttum gitti. Yalnız bir tanesi var ki bir türlü aklımdan çıkmıyor. Ne diye öldürdüm sanki o delikanlıyı? Eğlenceli adamdı da, gülmekten gebertiyordu beni. Hiç sebep yokken, lâf olsun diye ateş ediverdim.»

«1917 şubatındaydı. Kerenski iktidardaydı o zaman. Biz de ayaklanmıştık. İstasyonda olmuştu bu iş. Üstümüze bir delikanlı yolladılar. Bizlere nutuk çekecekti de yeniden cepheye gitmemizi sağlayacaktı sözde. Gidip zaferi kazanıncaya kadar savaşacaktık. Bu delikanlı nutuk verip sağlayacaktı bu işi sözde. Durmadan, «Zaferi kazanıncaya kadar,» diyordu. İstasyonda, yangın söndürmek için su dolu duran fıçının üstüne sıçradı. Daha yüksek bir yere çıkıp bizi sa-

vaşa göndermek için daha rahat konuşmak istiyordu. Bir ara sendeledi. Ayaklarının altındaki kapak çöküverdi, herif de fıçının içindeki suya düştü. Öyle tuhaftı ki sorma. Gülmekten katılırdın görsen. Ölecektim neredeyse. Elimde tüfek vardı, ben de katıla katıla gülüyordum. Herif beni gıdıklamıştı sanki. İşte ne olduysa o sırada oldu. Tüfeği kaldırdığım gibi nişan aldım, «grav, grav!» Derken, herifi olduğu yere çiviledim. Ama, kendim de anlayamadım bu işin nasıl olup bittiğini. Birisi gelip kolumu dürtmüştü sanki.»

«İşte geceleri ateş, alev görmeme sebep bu. Karanlık bastırdı mı istasyon yine gözümün önüne geliyor. Eskiden gülünç buluyordum bunu ama, şimdi hatırladıkça üzülüyorum.»

«Melyuzeyev yakınlarında, Biryuçi istasyonunda mı oldu bu iş yoksa?»

«Doğrusunu istersen, unuttum gitti.»

«Siz de Zibuşino'dakilerle aynı anda ayaklanmıştınız, değil mi?»

«Onu da hatırlamıyorum.»

«Cephe hangisiydi? Batı cephesi mi?»

«Onun gibi bir şeydi galiba. Belki. Hatırlamıyorum.»

ON İKİNCİ BÖLÜM

KIRAĞI ALTINDA ÜVEZ AĞACI

I

Partizanların aileleri uzun zamandan beri ordunun ana kuvvetlerinin ardından geliyordu. Çocuklarını, eşyalarını yüklenip arabalarına binmişler, yola çıkmışlardı. Kafilenin en arkasından da hayvan sürüleri, daha çok inekler gelmekteydi. Birkaç bin tane kadar vardı bunlar.

Ailelerin gelmesiyle ortaya yeni biri daha çıkmıştı. Kubariha adında bir kadındı bu. Zlidariha da diyorlardı. Bir asker karısıydı. Mesleği baytarlıktı ama, gizli gizli büyücülük, üfürükçülük de yapıyordu.

Başına bir polis kasketini ters giymişti. Sırtında, İskoçya piyadelerinin giydikleri türden kısa bir haki kaput vardı. Bu kaput, Beyaz Ordunun komutanı Amiral Kolçak'a İngilizlerin vermiş oldukları malzemeden alınmaydı. Ama, kadın bunları vaktiyle giydiği mahkûm başlığıyla mahkûm üniformasını kesip biçerek yaptığını ileri sürüyordu. Söylediğine göre, Amiral Kolçak onu Kejma cezaevine atmıştı, Kızıllar gelince kurtulmuştu.

Partizanlar o sırada yeni bir ordugâh kurmuşlardı. Herkes bu durumun kısa süreceği düşüncesindeydi. Etrafta araştırmalar yapılıp daha uygun bir yer bulununca, asıl ordugâhlarını orada kurup kışlayacaklardı. Olaylar, bu hesabı boşa çıkardı, onları bütün kışı bulundukları yerde geçirmek zorunda bıraktı.

Bu yeni ordugâh yeri daha önce kalıp da bırakmış

oldukları Tilki Burnuna benzemiyordu. Burada orman daha sıktı, aşılmaz bir hali vardı. Yolun berisinde çam ormanları göz alabildiğine uzanıp gidiyordu.

İlk günlerde, partizanlar yeni ordugâhlarını kurarlarken Yuri Andreyeviç'in bazı boş vakitleri oldu. Ormanın içine dalıp dolaştı, insanın burada kaybolmasının işten bile olmadığını gördü. Yaptığı bu ilk keşif sırasında iki yer gözüne çarptı, belleğine çakıldı.

Ordugâhtan ayrılıp orman geçilince, insan tek başına orada yükselmekte olan, kızıl bir üvez ağacıyla karşılaşıyordu. Ormandaki bütün ağaçların yaprakları dökülmüştü ama, bu üvez ağacının yaprakları olduğu gibi duruyordu. Bataklık bir bölgeye hâkim bir tepeciğin üzerinde bulunmaktaydı. Kırmızı yemişleri göğe doğru yükseliyordu. Gözalıcı renklerde küçük küçük kuşlar, ağacın dallarına konup konup bu kırmızı yemişleri gagalıyorlardı.

Ağaçla kuşlar arasında dostluk kurulmuştu sanki. Tıpkı göğsünü açıp da çocuğuna meme veren bir anne gibiydi. «Aman! Bıktım sizden. Ama, yeyin yemişlerimi, ne yapayım,» der ve gülümser gibi bir hali vardı.

Öteki yer ise daha da şaşırtıcıydı. Bir yanı düz duvar gibi uçurumdu. İnsan bu dik yamacın altında başka bir manzara, bir dere, bir sel çukuru, ya da bol otlu bir çayırlık bulacağını sanıyordu ama, orada da tıpkı tepenin üstündeki türden bitkiler vardı. Yalnız, bunlar baş döndürücü bir derinlikteydiler. İnsan, ayaklarının altında, ağaçların doruklarını görüyordu. Belki de çok eskiden burada toprak çökmüştü.

Bu tepenin bir özelliği daha vardı. Üzerindeki düzlüğün kenarlarında sıra sıra, doğru aşağıya, dikine inen granit kütleleri görülüyordu. Tarih öncesi zamanlardan kalma dolmenlerin döşeme taşları gibiydi-

ler bunlar. Yuri Andreyeviç oraya ilk kez gelip de bu düz duvar gibi taşları gördüğü zaman doğa yapısı değil de, insan yapısı olduklarına yemin edecekti neredeyse.

İşte bulutlu, soğuk bir sabah, komployа katılmaktan suçlu on bir partizanla, kaçak içki yapan iki erkek hastabakıcıyı orada kurşuna dizdiler.

Devrime en bağlı partizanlar arasından seçilmiş yirmi kişiyle, kurmay heyetinin özel muhafız kıtasından bir birlik, bunların etrafını çevirmişti. Saflarını iyice sıklaştırarak mahkûmların çevresinde yarım daire oldular. Süngüleri takmışlar, mahkûmları hızlı hızlı önleri sıra yürütüyorlardı. Onları yolun uçuruma bakan tarafından ilerletmekteydiler. Yani kaçmak isteyenin kendini uçuruma atmaktan başka yapacağı şey yoktu.

Geçirdikleri sorgulardan, uzun zaman hapis yatmak, türlü acılara katlanmış olmak yüzünden, mahkûmlar insan kılığından çıkmış bir haldeydiler. Sakalları bir karış uzamış, yüzleri hem kararmış, hem sararmıştı. Hepsinin hayalet gibi, korkunç bir görünümü vardı.

Daha sorgu başlarken silâhları ellerinden alınmıştı. İdamdan hemen önce bir kere daha üstlerini aramak kimsenin aklından geçmemişti. Zaten herkes bunu mertliğe sığmayan gereksiz bir hareket, ölecek olan bu insanlara karşı bir hakaret sayıyordu.

Rjanitski adında yaşlı bir anarşist de yine kendisi gibi anarşist olan arkadaşı Vdoviçenko'nun yanı sıra yürümekteydi. Birdenbire, yanları sıra yürümekte olan askerlere üç el ateş etti ama, asıl Sivoblyuy'a nişan almıştı. Keskin nişancıydı ama heyecandan eli titrediği için hedefe isabet ettiremedi.

Müfrezedeki herkes, eski arkadaşlarına karşı ay-

nı acıma ve nezaket duygusunu beslemekteydi. Onun için, kimse Rjanitski'nin üstüne atılmak, emirden önce ateş etmek için davranmadı. Rjanitski üç el daha ateş edebilirdi ama, heyecanından bunu unutmuş olacaktı. Hedefe vuramadığı için pek kızmıştı. Elindeki tabancayı kaldırdığı gibi taşlara doğru attı. Çarpma sonunda silâh bir kere daha ateş aldı, mahkûmlardan Paçkolya ayağından yaralandı.

Paçkolya bir çığlık kopardı, bacağını yakaladı, yere yuvarlandı. Öte yandan da inleyip duruyordu. Mahkûmlardan Pafnutkin'le Gorazdih onun yanındaydılar. Adamcağızı koltuk altlarından tutup kaldırarak götürdüler. Çünkü o telâş sırasında arkadaşları Paçkolya'yı çiğneyip ezebilirlerdi.

Paçkolya biraz sonra mahkûmların idam edileceği kayalığa doğru güçlükle ilerliyordu. Yaralı ayağının üzerine basamadığı için topallamakta, beri yandan da durmadan bağırmaktaydı. Çığlıklarının bulaşıcı bir hali vardı sanki. Bir işaret almışlar gibi, ötekiler de bağırmaya başladılar. Ondan sonra delice bir olay oldu. Bir yandan ağız dolusu küfürler işitilirken öbür yandan bazıları dua ediyorlar, inliyorlar, ya da lânetler savuruyorlardı.

Genç Galuzin, hâlâ giymekte olduğu sarı şeritli kasketini çıkararak dize geldi. Mahkûmların ortasında ayağa kalkmaksızın böyle dizüstü geri geri gidiyor, korkunç kayalara doğru yol alıyordu. Müfrezenin karşısında ikide bir eğiliyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyor, ne söylediğini kendi de bilmeksizin, ağlamaklı bir sesle askerlere şöyle yalvarıyordu:

«Affedin, arkadaşlar, acıyın bana, bir daha yapmam! Öldürmeyin beni, canıma kıymayın! Çok gencim henüz, ölecek yaşta değilim. Anamı bir kere daha görmeden ölmek istemiyorum. Affedin beni, arkadaş-

lar, acıyın bana! Ayağınızın altını öpeyim, kulunuz kurbanınız olayım! Eyvahlar olsun, mahvoldum! Anne, anneciğim!»

Ötekiler de aynı şekilde sızlanmaktaydılar:

«Yiğit arkadaşlar, sevgili arkadaşlar! Olur mu hiç böyle şey? Aklınızı başınıza toplayın. İki savaşta da yan yana kan döktük biz, Aynı dâvâ uğrunda çarpıştık. Acıyın da salıverin bizi. İyiliğinizi hiç unutmayacağız, buna lâyık olmaya çalışacağız. Kanıtlayacağız size bunu. Sağır mısınız ki bize cevap vermiyorsunuz? İnsaf, acıma denen şey yok mu sizde?»

Birisi de Sivoblyuy'a şöyle bağırmaktaydı:

«Kalleş herif! Sen ele verdin bizi. Asıl hain, alçak sensin. Geber, e mi? Çara bağlılık yemini ettin. Çarı öldürdün. Bize bağlılık yemini ettin, bizi ele verdin. Leznih olacak o herifin boynuna sarıl, öp de sonra ona kalleşlik et, e mi? Ona da kalleşlik edeceksin mutlaka.»

Vdoviçenko ise ölünceye kadar hiç istifini bozmadı. Rüzgârın savurduğu kır saçlı başını kaldırmış, herkesin işitebileceği kadar yüksek sesle Rjanitski'ye, «Sakın yalvarmaya filân kalkıp da kendini küçük düşürme,» diyordu. «Ne kadar yalvarsan boşuna, hepsi taşyürekli bunların. Bu cellât heriflere derdini anlatamazsın. Ama, cesaretini de kaybetme. Tarih her şeyi aydınlatacak. Bu komiserler imparatorluğuyla onun polislerini tarih rezil edecek, lânetle anacak. Biz fikirlerimizin kurbanı olarak ölüp gidiyoruz.»

O sırada sessiz bir emir verildi. Bunu yalnız müfezede bulunanlar anladılar. Yirmi tüfek birden patladı. Mahkûmlardan yarısı yere yıkıldı. Hemen hepsi ölmüştü. İkinci bir salvo ile ötekiler de öldüler. En çok çırpınan, genç Tereşka Galuzin oldu ama, sonunda o da kaskatı kesiliverdi.

II

Partizanlar önceleri kışlaklarını daha güneyde kurmak istiyorlardı. Yolun öbür tarafında, Vitka ve Kejma ırmaklarının birleştiği hat boyunca uzun uzun keşifler yapıldı. Liveri çam ormanına gitmek için sık sık ordugâhtan ayrılıyor, doktor yalnız kalıyordu.

Yalnız, kışlak kurmaya uygun yer bir türlü bulunamıyordu. Ordugâhı kaldırmak için de vakit geçmişti artık. Partizanların çok ağır bozgunlara, kayıplara uğradıkları sıradaydı. Beyazlar nasıl olsa yenileceklerini anlamışlar, ormanlarda barınan başıbozuk kuvvetlerin işini bitirmeyi, onlara ağır bir darbe indirmeyi kararlaştırmışlardı. Bütün mevcutlarını bir araya toplayarak, bunları kuşattılar. Partizanlar her yandan hırpalanıyordu. Kuşatma çemberi daha dar olsa, durum korkunç olacaktı. Neyse ki, kuşatma hareketinin çok geniş bir alan üzerinde yapılması sayesinde kurtulabildiler. Tam kış başlıyacağı sırada bu uçsuz bucaksız, aşılmaz çam ormanlarında düşman köy milislerini sımsıkı kuşatacak durumda değildi.

Yalnız şu var ki, partizanlar artık kımıldayamayacak bir hale düşmüşlerdi. Durum uygun olsa, savaşa tutuşurlar, kuşatma çemberini yararlar, sonra yeni mevzilere yerleşirlerdi ama, bu şekilde bir plân da hazırlanmış değildi. Herkes bitkin durumdaydı. Canlarından bezmiş olan birlik komutanları, askerlere artık söz geçiremiyorlardı. Her akşam savaş meclisi halinde toplanıyorlar, herkes birbirine aykırı birtakım plânlar ileri sürüyordu.

Bunun üzerine, başka yerde kışlamaktan vazgeçip eldeki mevzileri kuvvetlendirerek yine orada, yani ormanın içinde kışlamaya karar verdiler. Orman

kalın bir kar tabakası altına gömülmüş olduğu için, kışın geçilemeyecek haldeydi. Düşmanın elindeyse kayak yoktu. Şu halde yapılacak iş siperlenmek, mümkün olduğu kadar çok miktarda yiyecek toplamaktı.

Levazımcı Bisyurin, unla patatesin kıtlaşmaya başladığını haber vermişti. Ama elde çok sayıda hayvan vardı. Onun için, bu kış askerlerin en çok etle, sütle beslenecekleri anlaşılıyordu.

Kışlık elbise de yoktu. Askerlerin yarısı çıplak gibiydi. Ordugâhtaki köpekler öldürülmüştü. Dericilikten anlayanlar, köpek postlarından kürk yapmaya çalışıyorlardı.

Doktora sargılık bez, ilâç verilmemekteydi. Arabalar da artık daha acele işler için kullanılıyordu. Son konakta, kırk kilometrelik bir yol boyunca, ağır yaralılar sedyelerle taşınmıştı.

İlâç namına Yuri Andreyeviç'in elinde kininle iyoddan, ingiliztuzundan başka şey yoktu. Ameliyatlar için, pansmanlar için kullanılacak olan iyod kristal halindeydi. Bunu alkolde eritmek gerekiyordu. Bunun üzerine herkes, «Ne diye kaçak ispirto yapılmasını yasak ettik?» diye hayıflanmaya başladı. Neyse ki vaktiyle bu işi yapmış olanlar affedilmişti. Bunlara eski imbiklerini onararak yenilerini de yapmak izni verildi. Yine ispirto yapılmaya başlandı ama, bu, yalnız tıbbî işlerde kullanılacaktı. Ordugâhta herkes işin iç yüzünü bilen tavırlarla birbirine göz kırpıp başını sallıyordu. İspirto yapımına izin verilince sarhoşluk aldı yürüdü. Bu durum, zaten artmakta olan kargaşalığı büsbütün arttırdı.

III

O günlerde doktor, Pamfil Palih'e rastladı. Bütün yaz boyunca, Palih'in karısıyla çocukları güneş

altında yollarda kaçıp durmuşlardı. Katlandıkları korkunç şeyler hepsini şaşkına çevirmişti. Başlarına daha da korkunç şeyler geleceğini biliyorlardı.

Pamfil'in iki kızıyla bir oğlu vardı. Çocuklar henüz olup bitenleri anlayacak yaşta değillerdi ama, anneleri bir sürü felâkete, tehlikeye göğüs gere gere, yüzünden her türlü hayat ifadesi silinmişti. Dudakları hep sımsıkı kapalıydı. Yüzünde çekingen bir anlatım vardı.

Pamfil, karısını da, çocuklarını da delicesine seviyordu. Hele çocuklarına bayılıyordu. Baltasının ağzını bıçak gibi kullanarak çocuklara tahtadan tavşan, ayı, horoz gibi oyuncaklar yapmaktaydı. Doktor, Pamfil'in bunları ne büyük bir ustalıkla yaptığını görerek hayran oluyordu.

Kışlayacakları yere ulaştıkları zaman Pamfil canlandı, neşelendi. Sağlığı da düzelmişti. Ama, o sırada bir emir çıktı. «Ailelerin ordugâhta bulunmaları havayı bozuyor, partizanlar için zararlı oluyor. Onun için, başıbozukların kamptan uzaklaştırılmaları gerek, bu gibileri başka bir kışlağa göndereceğiz, korunmaları için de yanlarına büyük bir ordu vereceğiz,» dendi.

Herkes bu ayrılıktan söz ediyordu ama, kimsenin gerçekten buna hazırlandığı yoktu. Doktor bu önlemin uygulanabileceğine pek inanmıyordu. Pamfil'in keyfi kaçtı, yine gözlerinin önünde alev gibi, ateş gibi hayaller dolaşmaya başladı.

IV

Kış başlarken ordugâhta birçok nedenlerle, birtakım kargaşalıklar, kararsızlıklar, kaygı yaratan karışık, garip saçma durumlar oldu.

Beyazlar isyancıları kuşatma tasarılarını iyiden iyiye gerçekleştirmişlerdi. Şimdi son harekâta başlamak üzereydiler. Bu harekâtı Vitzin Kvadri ve Basaligo adlı generaller yöneteceklerdi. Bunlar çok sert, zalim adamlardı. İsyancıların karıları daha bunların adlarını duyunca korkudan titremeye başlıyorlardı. Kuşatma çemberinin içinde kalan köylerdeki bütün halk da aynı şekilde korkmaktaydı.

Sonunda, Beyazların kuşatma çemberini kapatamayacakları anlaşıldı. Bu bakımdan telâşlanacak bir şey yoktu. Yalnız, bu kuşatmaya seyirci kalmak da olamazdı elbet. İşi oluruna bırakmak düşmanın moralinin yükselmesine yol açabilirdi. İçine düşülen tuzak tehlikesiz de olsa yalnızca kuvvet gösterisinde bulunmak için bundan kurtulmayı bir denemek gerekiyordu.

İşte bu amaçla, kuşatma cebinin batısına büyük sayıda çete kuvveti yığıldı. Bu kuvvet birkaç gün var gücüyle savaştıktan sonra, düşmanı yenip bir gedik açarak Beyaz kuvvetlerin hatlarını kuşatmak olanağı buldu.

Bu yarma hareketiyle ortaya çıkan gedik, çam ormanlarındaki çetecilere katılmak isteyen köylülere yolu açmış oluyordu. Bu yüzden bir sürü yeni kaçaklar çıkageldi. Bunlar arasında yalnız partizanların aileleri yoktu; Beyazların cezalarından korkan o yöredeki bütün köylüler de, yerlerini yurtlarını bırakıp, Orman Milislerine katılmaya çalışıyorlardı. Çünkü bu kuvvetleri kendilerine tek koruyucu olarak görmekteydiler.

Öte yandan da, ordugâhta asalaklardan kurtulmak için çalışılıyordu. Partizanların bu gibilerle uğraşmaktan başka yapacak işleri vardı. Onun için, daha yolda bu gibileri karşılıyorlar, Çilimka ırmağı

kıyısındaki Çilimsk ormanında bir değirmene yolluyorlardı. Bu değirmenin etrafında küçük küçük çiftlik binaları vardı. Mültecileri yanlarındaki yiyeceklerle birlikte buraya yerleştirmeyi tasarlamışlardı.

Bu kararlar verilirken, ortaya yeni yeni başka sorunlar da çıkıyordu. Bu yüzden ordugâh komutanının başını kaşıyacak vakti yoktu.

Düşmana karşı kazanılan zafer kötü sonuçlar doğurmuştu. Beyazlar kendilerini yenen partizanların ilerlemelerine göz yumarak, kuşatma çemberlerini tekrar kapadılar. Bu koşullarda da, düşman hatlarını yarıp çeviren partizanlar, ormana dönme olanağı bulamadılar.

Kadınlar da ortaya birtakım çapraşık işler çıkarmaktaydılar. Orman öylesine sıktı ki, insan aramakta olduğu kimselerin yanından geçip fark etmeyebilirdi. Mülteci kadınları yoldan çevirmek için gönderilen erkekler bunların izlerini bulamıyorlar, eli boş dönüyorlardı. Bir yandan da, kadınlar ormanın ta içerilerine kadar dalarak birtakım işler beceriyorlar, ağaçları kesip köprü, dallardan da su setleri kuruyorlar, yollar yapıyorlardı.

Bütün bunlar çetecilerin kurmayının niyetlerine aykırıydı. Liveri'nin tasarılarını altüst ediyordu.

V

Liveri, Svirid'le müthiş bir kavga etmişti. Anayol üzerinde olumuştu bu iş. Burada yol ormanın içinden geçiyordu. Liveri'nin adamları yolun üstünde durmuşlar, yol kenarındaki telgraf tellerini kesmek gerekir mi, gerekmez mi diye tartışıyorlardı. Reisin bu konuda vereceği kararı beklemekteydiler. Reis ise, o sırada rastladığı kaçak av avlayan bir adamla konuşmak-

taydı. Liveri adamlarına beklesinler diye bir işaret yaptı. «Birazdan geleceğim,» demek istiyordu.

Vdoviçenko'nun idam edilmesini Svirid uzun zaman hazmedememişti. Vdoviçenko'nun tek suçu, Liveri kadar saygınlık görmeye başlaması, ordugâhtakiler arasına fitne, ayrılık sokmasıydı. Svirid partizanlardan ayrılıp yalnız başına, canının istediği gibi bir hayat sürmek istiyordu ama, o kadar basit değildi bu iş. Sivirid serbest değildi artık, partizanlardan ayrılırsa o da kurşuna dizilen arkadaşlarının akıbetine uğrayacaktı.

Hava berbattı. Dehşetli bir rüzgâr vardı. Kar da yağmaya başlamıştı. Bir dakika içinde her yanı beyaz bir örtü kaplayıverdi. Kar tabakası biraz sonra eriyip kayboluveriyor, altından hemen kara toprak çıkıyordu. Simsiyah olan gökyüzünden şişkin bulutlar geçiyor, uzaklara eğrilemesine düşen damlalar halinde yağmur yağıyordu. Toprak suyla dolup taşmıştı. Telgraf tellerinin üzerinde boncuk boncuk yağmur damlaları görülmekteydi. Bunlar birbirlerine takılı oldukları halde, düşmeksizin, öylece duruyorlardı.

Sivrid de ormanın içlerine, mültecilere karşı gönderilen çeteciler arasındaydı. Gördüklerini reise anlatmak istiyordu. Birbirlerine aykırı, yerine getirilmesi olanaksız emirler yüzünden karmakarışık bir durum vardı. Sonra, bu yorgunluktan bitmiş, umutsuzluğa düşmüş kadınlar, aşırı birtakım hareketlerde bulunuyorlardı. Sırtlarında heybeleri, çuvalları, emziremedikleri çocukları, yayan yürümekte olan genç anneler, dermanları kesilince ne yaptıklarını bilemez hale geliyorlar, çocuklarını yolun kenarına bırakıp çuvallardaki unları yerlere döktükten sonra gerisin geriye dönüyorlardı. İnsanın böyle açlıktan uzun uzun can çekişecek yerde, hemen ölmesi daha iyiydi. Sonra, bu

kadınlar yırtıcı hayvanların pençesine düşmektense, düşman eline düşmeyi daha iyi buluyorlardı.

Daha güçlü olan kadınlarla erkeklerin bile gösteremeyecekleri bir dayanıklılık, yiğitlik göstermekteydiler. Sivrid daha başka haberler de getirmişti. Reise ordugâhı tehdit etmekte olan tehlikeler hakkında bilgi verecek durumdaydı. Şu anda bir öncekinden daha geniş bir ayaklanma beklenmekteydi. Yalnız, Liveri ikide bir, «Haydi, çabuk söyle, bitir artık!» diye onun iki ayağını bir pabuca soktuğu için, Svirid derdini anlatabilmek üzere sözcükleri kolay kolay bulamıyor, bu yüzden konuşamayacak hale geliyordu.

«Dur be reis yoldaş yahu!» dedi. «Sıkboğaz etmesene beni! Ne diyordum? Ha. Git de o mülteci kadınlar kafilesini bir gör bak. Bu Sibiryalı karılara bir ders vermek gerek. Öyle bir karışıklık içindeler ki sorma.»

«Ne söylemek istiyorsan asıl onu söyle, Svirid. Arkadaşlar beni çağırıyorlar bak. Sözü uzatma.»

«Ha, sonra Zlidariha denen o karı da var! Kimse kim olduğunu bilmiyor onun. O da, «Hayvanlar için baytar olarak alın beni,» diyor. Hasta hayvanlara bakacakmış sözde. Ama, asıl işi büyücülük, üfürükçülük. Birtakım garip âyinler yapıyor, sonra yeni gelen mülteci kadınları ayartıyor. «Nasıl!» diyor onlara, «etekleriniz zil çalarak kızıl bayrağın ardından koşarsınız değil mi? Vaktiyle kaçtığınız için şimdi göreceksiniz gününüzü!»

«Anlayamadım. Hangi mülteci kadınlardan söz ediyorsun sen? Bizimkilerden, yani partizanların karılarından mı?»

«Ötekilerden, canım, yenilerden. Başka yerlerden geliyor bunlar.»

«İyi ama, bunları Çilimka değirmenine yollasınlar

diye emir vermiştik ya. Burada ne işleri var?»

«Çilimka değirmeniyle etrafındaki binalar yanmış yıkılmış hep. Kadınlar Çilimka'ya gidince karşılarında çöl gibi ıssız bir yer bulmuşlar. Yarısı aklını oynatmış. Nasıl bağırışıp ağlaşıyorlardı bir görsen... Bunun üzerine kadınların bir kısmı Beyazların oraya gitti. Ötekiler de geri döndüler, şimdi kafile halinde buraya geliyorlar.»

«Ne! Bataklıkları, bütün o koca ormanı da aştıktan sonra mı?»

«Ellerinde baltalar, hızarlar var. Ne işe yarar bunlar? Bizim köylüleri onları korumak için yollamıştık. Onlar da yardım etmiş kadınlara. Söylendiğine göre, kadınlar baltalarla ağaçları devire devire tam otuz kilometrelik bir yol açmışlar. Köprüler de yapmışlar üstelik, kaltaklar! Gel de bundan sonra kadın de sen onlara artık. Üç gün içinde öyle işler yapmışlar ki, görsen inanamazsın!»

«Vay aptal vay! Bir de gülüyorsun ha? Otuz kilometre yol demek, Beyazların komutanları Vitzin'le Kvadri'nin ekmeğine yağ sürmek demek. O karılar böylelikle orman içinde bir gedik açmış oluyorlar. Beyazlar da hazır ellerinde yol varken topçuyu getirecekler, şimdi.»

«Canım, sen de yola nöbetçiler koyarsın, sorun kalmaz.»

«Çok parlak fikir doğrusu. Sağol!»

VI

Günler kısalmıştı. Saat beşte ortalık kararmaya başlıyordu. Akşam olurken Yuri Andreyeviç, Liveri'nin Svirid'le tartıştığı noktada yolun bir kenarından öbür kenarına geçti. Ordugâha doğru ilerliyordu.

Üvez ağacının bulunduğu açıklık yerle tepeciğin yanında, ordugâhın hemen yakınında büyücü Kubariha'nın arsız, kışkırtıcı sesini duydu. Kadın küçük küçük çığlıklar koparark tuhaf bir şeyler yapıyordu. Büyük bir kalabalık onu dinlemekteydi herhalde. Çünkü kadınlı erkekli bir topluluk ikide bir Kubariha'nın sözünü kesip kahkahalarla gülüyordu. Sonra birdenbire ses kesiliverdi. Kalabalık dağılınıştı herhalde.

O zaman Kubariha tamamen yalnız kaldığını görerek, alçak sesle, yalnızca kendisi için şarkı söylemeye başladı. Yuri Andreyeviç, oradaki su birikintisine düşmemek için dikkat ederek karanlıkta ağır ağır ilerledi. Tam üvez ağacının karşısına gelince olduğu yere mıhlanıp kaldı. Kubariha doktorun bilmediği eski bir Rus şarkısı söylemekteydi. Belki de uyduruyordu. Yanık, hazin bir şarkıydı bu. Doktorun tüyleri diken diken oldu.

VII

Kubariha, Pamfil'in karısı Agafya Fotyevna Palih' in, yani Fatyevna'nın ineğini büyüyle iyileştirmeye çalışıyordu. İneği sürüden ayırmışlar, çalıların arasındaki bir ağaca bağlamışlardı. Sahibi ön ayaklarının yakınında, büyücü kadın da arka ayaklarının yakınında oturuyordu.

Büyük sürünün geri kalan bölümü, büyük, karanlık çam ormanının ortasında bir açıklıkta bulunuyordu.

Sibirya'da, İsviçre'de yetiştirilen bir inek türü yetiştirilmeye çalışılmaktaydı. İneklerin hemen hepsi siyah renkte, kırmızı benekliydi. Onlar da yokluklardan, uzun yürüyüşlerden, sıkışıklıktan insanlar kadar bezmişlerdi. Birçoğu hastalanmıştı.

Açıklığın üzerindeki kış göğünde, minik beyaz bulutlar da aynı inekler gibi koşuşturuyor, çarpışıyor, birbirlerinin üzerine yığılıyorlardı.

Kalabalık meraklılar grubu büyücü kadını tedirgin ediyordu. Ama bunu söylemeyi onuruna yediremiyordu. Sanatçı ruhunun gereği, onları görmezlikten geliyordu. Kalabalığın gerisinde, doktor, kadın fark etmeden kendisini izliyordu.

Bu kadını ilk kez böyle inceliyordu. Üzerinde her zamanki giysileri vardı. Gözlerine, yüz çizgilerine bakınca, insan bu kadının giyimine metelik bile vermediğini anlıyordu.

Ama, Pamfil'in karısının görünüşü Yuri Andreyeviç'i çok şaşırtmıştı. Onu tanımakta güçlük çekmişti. Kadın birkaç gün içinde birkaç yaş almıştı sanki. Gözleri yuvalarından fırlayacakmış gibiydi. Boynunda bir damar sürekli atıyordu. Gizli acıları onu bu duruma getirmişti işte.

Agafya, «Süt vermiyor zavallı,» diyordu. «Bir süre bekledim ama, hiçbir değişiklik olmadı.»

«Nasıl olur? Sana birtakım şifalı otlar vereceğim. Elbette gerekli sihirli sözcükleri de söyleyeceğim.»

«Öteki derdim de, kocam.»

«Ona da bir büyü yaparım, hovardalık etmez. Göreceksin dizinin dibinden ayrılmayacak. Üçüncü derdini söyle bakalım.»

«Ama, hovardalık etmiyor ki. Keşke öyle olsaydı. Tersine, beni ve çocukları çok seviyor, bizim için çok üzülüyor. Ne düşündüğünü biliyorum. Bizi ayıracaklarını, bizim Basaligo'nun pençesine düşeceğimizi, onun da yanımızda olmayacağını düşünüyor. Bizi koruyacak kimse olmayacağını, işkence göreceğimizi düşünüp üzülüyor, biliyorum. Umarım bir delilik yapmaz.»

«Bunu bir düşüneyim. Üçüncü derdini anlat.»

«Yok ki başka derdim. Tek derdim inekle kocam.»

«Sen de pek dertliymişsin ha! Şuna bak, bir de yakınıyor! Senin gibi şanslı kaç kişi vardır sanıyorsun? Üstelik de kocanın çok iyi olmasından yakınıyorsun. İneğe ne vereceksin? Önce hesabı görelim.»

«Sen ne istiyorsun?»

«Bir somun ekmekle kocanı.»

Çevredekiler gülmekten katılıyordu.

«Benimle alay mı ediyorsun?»

«İyi canım! Pahalı geldiyse ekmekten vazgeçerim. Ne yapalım, kocanla yetiniriz. »

Gülüşmeler daha da arttı.

«Adı ne? Kocanın değil, ineğin?»

«Sarıkız!»

«Bu sürünün yarısının adı Sarıkız zaten. Her neyse. İşimize bakalım.»

İneğe büyü yapmaya başladı. Başlangıçta yalnızca hayvana sesleniyordu. Sonra, iyice kendini kaptırarak Agafya'ya kuramsal ve uygulamalı bir büyücülük dersi verdi. Yuri Andreyeviç, tıpkı bir zamanlar Avrupa Rusyasından Sibirya'ya geçerken arabacı Vakh'ın gevezeliklerini dinlediği gibi, büyülenmiş gibi dinliyordu kadını.

Dinlerken Lara'yı hatırladı. Onu canlıymış gibi, gerçekten karşısında görüyordu. Lara'nın sol omuzu çıplaktı. Kılıçla bir vuruşta kürek kemiğinin hizasını açmışlardı. İşte bu açıklıktan, Lara'nın ruhundaki gizlerin hepsi görünüyordu. Neler, neler görünmüyordu ki! Kentler, sokaklar, evler, boş alanlar! Bütün bunlar, şerit gibi gözlerinin önünden geçiyordu.

Nasıl da seviyordu Lara'yı! Ne güzel kadındı! Düşünceleri, düşleri, hep onunla doluyordu. Bir ad konabilir miydi buna, benliğinden ayrılabilir miydi bu?

Hayır hayır! Tanrı bu kadını öylece, taklidi olanaksız, emin bir tek çizgi halinde yaratmıştı. Bu çizgiyle oluşan resim Yuri Jivago'nun ruhuna işlemiş, onu her yanından sarıp alıvermişti. Hani küçük bir bebeği banyo ederler de sonra bir havluya sımsıkı sararlar? İşte Lara'nın aşkı da onu öylesine, her yanından sarmıştı.

Ama kendisi şimdi ne yapıyordu ki? Sibirya'da bir ormanda, partizanların arasındaydı... Partizanlar her yandan kuşatılmıştı. Doktor da ötekiler gibi aynı akıbete uğrayacaktı. Kaderin ne şeytanca bir oyunuydu bu! Gözlerinin bulandığını, başının döndüğünü hissetti. Etrafındaki her şey birbirine karıştı. O anda da beklenen kar yerine, incecikten, hafif bir yağmur yağmaya başladı. Hani bazen sokakta evden eve bezden, kocaman bayraklar gererler; tıpkı onun gibi, sevdiği kadının güzel yüzü, ormanın o açıklığını bir baştan öbür başa kapladı. Gittikçe artan yağmur, bu gözyaşlarına bürünmüş üzerine dökülüp onu öpüyordu sanki..

VIII

Çarpışmalar şimdi ormanlığın batı sınırlarına kaymıştı. Ama, orman öylesine genişti ki bu iş muazzam bir imparatorluğun ta öbür ucunda olup bitiyordu sanki. Sonra, ordugâhta o kadar büyük bir kalabalık vardı ki, cepheye kaç kişi giderse gitsin ormanın içi bir türlü boşalmıyordu.

Çarpışmanın gürültüsü bu kuytu yere hemen hemen hiç erişemiyordu. Bir gün, ormanın içlerinden acele acele patlayan silâh sesleri işitildi. Sesler birbirini kovaladı. Çok yakından geliyordu. Sonra birden daha da arttı. Gürültü, ardı arası kesilmeyen, karmakarışık bir tüfek ateşi halini aldı. Tüfek seslerini du-

yanlar dağılıverdiler. Yardımcı tugayların askerleri arabalarına koşuştular. Tehlike işareti verildi, herkes savaşa hazırlandı.

Çok geçmeden ortalık yatıştı. Tehlikenin aslı olmadığı anlaşıldı. Herkes yine silâh seslerinin geldiği tarafa koştu. Meraklı kalabalığı gittikçe büyüyordu.

Herkes yerde duran kanlı bir et yığınının etrafını çevirmişti. Belirsiz bir şekilde soluk alabiliyordu zavallı. Sağ koluyla sol bacağını kesmişlerdi. Tek kol, tek bacakla bu zavallının çeteciler ordugâhına kadar nasıl sürünmüş olabileceğini insanın aklı almıyordu. Kesilen bacakla kol, kanları akan korkunç birer et parçası halindeydi. Bunları adamın sırtına bağlamışlar, üstüne de bir pankart asmışlardı. Üstünde bu adamın, filân Kızıl birliğin yaptığı zulümlere misilleme olarak bu hale sokulduğu yazılıydı. Halbuki Orman Milislerinin bu birlikle hiçbir ilgisi yoktu. Pankartta ayrıca, teslim olmayan, silâhlarını belirli süre içinde Vitzin ordusunun temsilcilerine vermeyen partizanları da böyle bir akıbetin beklemekte olduğu belirtilmekteydi.

Bu korkunç işkenceyi görmüş olan adam sürekli kan kaybettiği için ikide bir bayılıyordu. Kesik kesik konuşarak, dili dolaşarak, Vitzin ordusu birlikleriyle askeri mahkemelerinin yaptıkları zulümleri anlattı.

«Beni ölüme mahkûm ettiler... asacaklardı...» dedi. «Hayatımı bağışladılar ama... bir kolumu... bir de bacağımı kesmeye karar verdiler... Sonra da çeteciler korkutmak için... beni bu halde... buraya yolladılar...»

Adamı ordugâhın yakınına kadar getirmişler, sonra yere bırakarak «Haydi, şimdi de sürüne sürüne kendin git bakalım,» demişlerdi.

Adamcağız canını dişine takmış, ilerlemeye çalı-

şıyordu. Yavaşlar gibi oldu mu, arkasından havaya kurşun sıkıyorlardı. İşkenceye uğrayan adam dudaklarını güçlükle kımıldatabiliyordu. Neler söylediğini anlayabilmek için, iyice yaklaşmak gerekiyordu.

«Dikkat edin, arkadaşlar...» diye fısıldadı, «gedik açıldı!..»

«Takviye yolladık oraya. Şiddetli çarpışmalar oluyor. Beyazları durduracağız.»

«Gedik... Gediğe dikkat edin... Baskın yapmak istiyor... Biliyorum ama, ay! Artık dayanamayacağım arkadaşlar... Görüyorsunuz nasıl kan kaybediyorum... Ağzımdan bile kan geliyor... Ölüyorum...»

«Dur da dinlen biraz, soluk al. Konuşma. Siz de konuşturmasanıza onu, hayvan herifler! Görüyorsunuz, adam acılar içinde kıvranıyor işte.»

«Namussuz, bir yerimi bile sağlam bırakmamış. Bana; «Kendi kanında yüzdüreceğim seni!» demişti. Sonra da adımı sormuştu. Nasıl söyleyebilirdim bunu ona? Kaçmıştım çünkü. Onu bırakıp size kaçıyordum.»

«O dediğin adam kim? Kim soktu seni bu hale?»

«Ay ay! ay!.. Aman!... Her yanım cayır cayır yanıyor sanki... Durun da soluk alayım biraz... Söyleyeyim size: Kazak atamanı Bekeşin'le Albay Streese var ya? İkisi de Vitzin'in adamıdır. Onlar işte. Siz burada, bu ormanda her şeyden habersizsiniz. İnsanları fırınlara atıp yakıyorlar, diri diri doğruyorlar. Şunu bunu boyunlarının derilerinden yakalayıp bir yere sürüklüyorlar. «Neresi burası?» diye etrafını yokluyorsun. Bakıyorsun ki bir vagondasın... İçeride ayaklarında yalnız donlarıyla belki kırktan fazla insan var... Derken, birisi vagonun kapısını açıyor, elini içeriye uzatıyor. Eline ilk geçeni «hart!» diye dışarıya çekiyor. Tıpkı tavuk boğazlar gibi hemen oracıkta kesiyor onu. Kimini alıp asıyorlar, kimini alıp kurşuna diziyorlar.

Kimini sorguya çekmek için götürüyorlar. İnsanları kıyma gibi doğruyorlar, yaralarının üstüne tuz ekiyorlar, başından aşağıya kaynar sular döküyorlar. İnsan kustu, ya da donuna kaçırdı mı, bunu zorla yediriyorlar ona. Kadınlara da, çocuklara da aynı şeyleri yapıyorlar... Ne korkunç şey, Tanrım.»

Can çekişiyordu zavallı. Sözlerini bitiremedi, bir çığlık koparırak ruhunu teslim etti. Orada bulunanların hepsi aynı anda, adamın öldüğünü anladı. Herkes papağını, başlığını çıkarıp haç çıkardı.

Akşamüstü daha korkunç bir haber bütün ordugâhta yıldırım hızıyla yayılıverdi.

Pamfil Palih de ölmekte olan adamın etrafındaki kalabalığın arasındaydı. Onu görmüş, söylediklerini işitmişti. Ayrıca adamın sırtına asılı pankarttaki tehditleri okumuştu.

Zaten, «Ölür de karımdan, çocuklarımdan ayrılırsam halleri ne olur?» diye kaygı, korku içinde yaşayıp duruyordu. O anda bu korkuyu daha derinden duydu. Onların da böyle işkenceye uğradıklarını, ıstırap içinde kıvranıp inlediklerini, yardım istediklerini duyar gibi oluyordu. O zaman onları bu ıstıraptan kutarmak, kendisi de kurtulmak için umutsuzluğun verdiği bir çılgınlık buhranı içinde, karısıyla üç çocuğunu kendi eliyle öldürdü. Bu iş için de, tıpkı ustura gibi bileyip çocuklarına tahtadan oyuncaklar yapmak için kullandığı o baltayı kullanmış, sevgili oğlu Flenuşka'yı bile kılı kıpırdamadan öldürmüştü.

İşin şaşılacak yanı şu ki, kendisini onları öldürdükten hemen sonra öldürmemişti. Ne düşünüyordu ki? Kafasında ne türlü tasarılar vardı? O anda zırdeli olduğu kesindi.

Liveri'yle doktor ve ordu meclisi ona ne yapılacağını düşünüp görüşürlerken Pamfil Palih de ordugâh-

ta elini kolunu sallaya sallaya dolaşıp duruyordu. Dalgın dalgın düşünüyordu, sinsi bakışlı, camlaşmış sarı gözleriyle hiçbir şey görmeksizin etrafına bakınıyordu. Yüzünde şaşkın, aptalca, insanlık dışı bir gülümseme vardı. Bu gülümseme hiçbir şeyin hiçbir zaman gideremeyeceği derin bir acıyı anlatmaktaydı.

Kimse ona acımıyor, herkes ondan uzaklaşıyordu. Bazıları, «Linç edelim şu herifi,» demişlerdi, ama taraftar bulamamışlardı.

Palih'in dünya yüzünde işi kalmamıştı artık. Bir sabah kudurmuş bir hayvan gibi, ordugâhtan kayboldu. Tıpkı kuduz bir köpek gibi sudan korkuyordu da, kendinden bile kaçar gibi bir hali vardı sanki.

IX

Kış başlayalı çok olmuştu. Her taraf takır takır buz tutmuştu. Buzlu sisin arasında parça parça şekiller, sesler duyulup görülüyor, duruyor, kımıldanıyor, kayboluyordu. Güneşin yerine, bir rüyadan, ya da bir peri masalından çıkmışı andıran kızıl bir toparlak vardı. Bu toparlak, ormanın üstünde asılı gibi duruyor, kehribar sarısı ışıklarını ağır ağır, güçlükle etrafa saçıyordu. Bu ışıklar da sanki donup ağaçların üzerlerinde kalakalmaktaydılar.

İnsanlar birer gölge gibi oradan oraya dolaşıyorlardı. Adım attıkça ayaklarının altındaki kar şiddetle çatırdıyor, kısa kürkler giymiş, başları kukuletalı gölgeler, gökyüzünde dolaşan gezegenler gibi havanın içinde dolaşıyorlardı.

Birbirlerini tanıyanlar durup yüzlerini yaklaştırarak konuşuyorlardı. Yüzleri, sanki hamamdan yeni çıkmış gibi kıpkırmızıydı. Sakallarının, bıyıklarının kılları buz tutmuştu. Ağızlarından koyu, yapış yapış,

buğu bulutları çıkıyordu. Bu bulutların kocamanlığı bu adamların söyledikleri sözlerin kısalığıyla terslik halindeydi. Bu sözler bile soğuktan donmuştu sanki.

Dar bir keçiyolunda Liveri doktorla karşılaştı:

«Vay, siz misiniz?» dedi. «Çoktandır görüşemedik... Bu akşam benim kulübeye gelsenize. Gece de kalırsınız. Eski günleri konuşuruz. Yeni haberler de var sonra.»

«Haberci geri geldi mi? Varikino'dan haber var mı?»

«Bizimkilerden de, sizinkilerden de hiçbir haber yok. Ama, ben böylesi daha iyi diyorum. Zamanında kaçmaya vakit bulabilmişler demek. Başka şey olsaydı söylerlerdi bize. Bu akşam da konuşuruz bunları. Bekliyorum ha.»

Liveri'nin kulübesine gidince doktor sorusunu tekrarladı.

«Kısaca söyle bakalım, bizimkilerden ne haber?»

«Siz yine burnunuzun ilerisini göremeyecek durumdasınız, doktor. Bana göre bizimkiler de, sizinkiler de hayattalar, emin yerdeler galiba. Ama, asıl mesele o değil. Dehşetli haberler aldık. Et buyurmaz mısınız? Sığır sövüşüdür.»

«Hayır, teşekkür ederim. Ama konuyu değiştirme lütfen.»

«Çok da güzel olmuş halbuki, sövüşten yemediğinize hatâ ettiniz. Ben yiyeceğim biraz. Ordugâhta iskarbüt hastalığı başladı. Ekmeği de, taze sebzeyi de unuttuk çünkü. Keşke geçen gün mültecilere yemiş, ceviz filân toplatsaydık. Neyse, asıl konuya gelelim; işlerimiz yolunda. Benim hep söylediğim iş gerçekleşti sonunda, bozgun başladı. Kolçak bütün cephelerde çekiliyor. Tam bir yenilgi bu, günden güne de genişliyor. Nasıl! söylemiştim bunu, değil mi? Ama, siz boyuna

sızlanıp duruyordunuz...»

«Ne zaman sızlandım ben?»

«Her zaman. Hele Vitzin'in bizi yakından sıkıştırdığı sıralarda.»

Doktor geçen güzü düşündü. İsyancılar idam edilmiş, Palih karısıyla çocuklarını öldürmüştü, yöredeki halk acımasızca doğranmış, asılıp kesilmişti. Sonu gelmeyecek gibiydi bunların. O sırada Beyazlarla Kızıllar gaddarlıktan yana yarış halindeydiler. Misilleme olsun diye birbirleriyle yarış ediyorlardı, zulümlerini arttırdıkça arttırıyorlardı. İnsanın kan görmekten midesi bulanıyordu. Kan insanın boğazını tıkıyor, başına vuruyor, gözlerini bürüyordu. Liveri de buna «sızlanmak» diyordu. Bambaşka bir şeydi bu, ama, gelgelelim, nasıl anlatmalıydı bunu ona?

Havada hoş bir duman kokusu vardı. Kulübenin içi, küçük bir saçayağa yerleştirilmiş çıralarla aydınlanmaktaydı. Çıraların yanıp kül olan uçları su dolu ufak bir tabağın içine dökülüyordu. O zaman Liveri bir çıra daha yakıp bunu saçayağın içine yerleştiriyordu.

«Görüyorsunuz ya, ne yakıyorum?» dedi. «Yağ kalmadı artık. İri bir kütüğü kurutup çıra çıkartıyoruz, kolayca yanıveriyor. Evet, ordugâhta iskorbüt var. Demek şu sövüşten yemeyeceksiniz? Evet, iskorbüt var. Ama, ne yapmak niyetindesiniz, doktor? Durumu aydınlatmak için bir meclis kurmaya olanak yok. Yöneticilere de hastalığın ne olduğunu anlatıp bununla savaşmak için alınması gerekli önlemleri öğütleyecek halde değiliz.»

«Canım, bekletmesene beni! Bizimkilerden ne haber var, söylesene?»

«Söyledim ya, belirli bir şey yok. Ama, son askeri tebliğlerden öğrendiklerimin hepsini anlatmadım size.

İç savaş sona erdi. Kolçak tam bir bozguna uğradı. Kızıl Ordu demiryolu boyunca, doğu yönünde onu kovalıyor. Sonunda denize dökecek. Kızıl Ordunun öteki kısmı da bizimle birleşmek için acele harekete girişti. Kuvvetlerimizi birleştirince Kolçak'ın artçılarını yok etmek olanağını bulabileceğiz. Bu kuvvetler oldukça kalabalık, her yana da yayılmış durumda. Rusya'nın güneyi temizlendi. Ne yani? Memnun değil misiniz bundan? Yetmiyor mu bu size?»

«Yo, seviniyorum elbet ama, ailelerimiz nerede?»

«Varikino'da değiller. Bu da şans. Geçen yaz Kamenodvorski'nin uydurduğu masalların aslı çıkmadı. Aptalca birtakım söylentilerdi bunlar, hatırlıyorsunuz, değil mi? Sözde esrarlı birtakım insanlar buzların üstünden ırmağı aşıp Varikino'ya baskın yapmışlar filân... Ama, köyde kimse kalmamış. Bir şeyler olmuş mutlaka. Onun için, ailelerimizin vaktinde kaçıp gitmeleri çok iyi oldu. Umarım canlarını kurtarmışlardır. Kalanlar da böyle diyorlarmış. Gönderdiğim adamlar böyle haber getirdiler bana.»

«Peki, Yuryatin'de ne var, ne yok? Kent kimlerin elinde şimdi?»

«Orası için de inanılmaz şeyler anlatıyorlar ama, aslı yok bunların mutlaka.»

«Ne gibi şeyler anlatıyorlar?»

«Sözde Beyazlar hâlâ oradaymışlar. Saçma şey, olanak yok buna. Bunun böyle olduğunu da hemen kanıtlayacağım size.»

Liveri saçayağa bir çıra daha yerleştirdi. Sonra buruşuk, eskimiş bir haritayı açıp kendisini ilgilendiren bölgeleri gösterecek şekilde yayarak eline bir kurşun kalem alıp anlatmaya başladı:

«Bakın, bütün bu kesimlerden Beyazlar püskür-

tüldü. İşte: Şuradan, şuradan, şuradan attık onları. Anladınız mı?»

«Evet.»

«Şu halde, Yuryatin dolaylarında Beyaz kuvvetler bulunamaz. Yoksa bağlantıları kesilir, tuzağa düşerler. İşte, generallerin bir türlü anlayamadığı da bu. Ne o? Kürkünüzü giydiniz? Çıkıyor musunuz?»

«Affedersiniz, bir dakika hava alacağım. Hemen gelirim. Sigara dumanıyla reçine kokusu başıma vurdu. Kendimi pek iyi hissetmiyorum. Gidip hava alayım biraz.»

Doktor kalkıp dışarıya çıktı. Yün eldivenleriyle bir ağaç kütüğünün üstündeki karları temizledi. Kütüğün üstüne oturup eğildi, başını ellerine dayayarak derin derin düşünmeye başladı. Kışın bu çam ormanının içinde, partizanlarla yan yana on sekiz ay geçirmemişti sanki. Bütün bunları unutmuştu. Şu anda aklında yalnız ailesi vardı. Düşündükçe de aklına kötü kötü şeyler geliyordu.

İşte Tonya ovada, kar fırtınası altında, kucağında Saşenka, yürümekteydi. Saşa'yı bir battaniyeye sarmıştı. Ayakları kara batıyordu. Çok büyük çabalar harcayarak yürümeye devam ediyordu ama, her adım atışında fırtına baskın çıkıyor, rüzgâr onu yere yıkıyordu. Yere düşüp tekrar doğruluyordu ama, titrek bacaklarının üzerinde duracak hali yoktu.

Doktor karısının şimdi iki çocuğu olduğunu hep unutmaktaydı! Tonya yeni doğanına da meme veriyordu. Tıpkı o Çilimka'daki mülteci kadınlar gibi, kendi karısının da her kolunda bir çocuk vardı. Büyük bir keder, aşırı bir sinir gerginliği yüzünden, o mülteci kadınlar akıllarını oynatmışlardı!

Evet, karısı iki kolunda birer çocuk taşıyordu ama, yanında kendisine yardım edecek kimse yoktu. Saşen-

ka'nın babası kimbilir neredeydi! Hep uzaklardaydı, daima onlardan uzaktaydı o. Hem zaten baba da denebilir miydi ona? Gerçek babalar onun gibi miydiler bakalım? Evet ama, Tonya'nın kendi babası, Aleksandr Aleksandroviç neredeydi? Hizmetçi Nyuşa ne olmuştu? Ötekiler neredeydiler? Yok, yok; en iyisi bu soruları hiç sormamak, düşünmemek, işin derinine dalmamaktı.

Doktor tekrar kulübeye girmek için ayağa kalktı. Sonra birdenbire düşünceleri başka bir yola döküldü, fikrini değiştirdi.

Kaçabilmek için uzun süre önce bir çift kayakla bir torba peksimet, daha başka şeyler hazırlamıştı. Bunların hepsini götürüp, nöbetçilerin gözünden uzak bir yerde, bir çam ağacının dibinde, karların içine gömmüş, ağacı arayınca bulabilmek için de üzerine bir çentik yapıp işaret koymuştu. Ağacın bulunduğu yere giden karlı keçiyolundan ilerlemeye başladı. Gece berraktı. Dolunay etrafı aydınlatıyordu. Doktor nöbetin hangi saatlerde değiştirildiğini biliyordu. Onun için, onlara rastlamamanın yolunu buldu.

Ormandaki açıklığa, üzeri kırağılarla, buzlarla kaplı üvez ağacının bulunduğu yere gelince, uzaktan bir nöbetçi seslendi. Sonra da, kayakları üzerinde dimdik, hızla onun yanına yaklaştı.

«Dur! Ateş ederim yoksa! Kimsin sen?»

«Ne oluyorsun yahu? Oynattın mı sen? Beni tanımadın galiba. Baksana, Doktor Jivago değil miyim ben?»

«Affedersin, kızma, doktor yoldaş. Tanıyamadım seni. Ama, yine de parolayı söylemeden bırakamam. Emir böyle çünkü.»

«Haydi öyle olsun. Parola: Kızıl Sibirya. Yanıt: Kahrolsun müdahaleciler.»

«Ha, şimdi iş değişti. Nereye istersen git. Yalnız, gece vakti ne diye dolaşıp duruyorsun böyle? Hasta filân mı var yoksa?»

«Bir türlü uyuyamadım. Sonra, susadım da. Susuzluğumu karla gidermek için çıkıp bir dolaşayım dedim. Derken şu karşıdaki üvez ağacıyla üstündeki donmuş yemişleri gördüm. Gidip birkaç üvez koparayım dedim.»

«Amma da fikir ha! Kış ortasında üvez toplanır mı hiç? Madem öyle, hadi git bakalım.»

Sonra nöbetçi ileriye doğru atıldı, uzun kayaklarının üstünde dimdik, hızla uzaklaşıp seyrek çalılıkların arkasında kayboldu. Doktor da öte yanda keçiyolundan ilerlemeye devam ederek üvez ağacının yanına geldi.

Ağaç hemen tamamen karla örtülüydü. Dallarıyla yemişleri yarı donmuş haldeydi. Doktor ağacın kendisine doğru uzanan kar kaplı iki dalını görünce Lara'nın uzun, beyaz kollarını, bu kolların tombul ve güzel biçimini hatırladı. Dallara yapışarak ağacı kendisine doğru çekti. Ağaç da, sanki ona karşılık vermek istermiş gibi, doktorun üzerine, başından ayaklarına kadar, karlarını serpiştirdi.

Yuri Andreyeviç, ne söylediğini kendisi de anlamaksızın: «Yine göreceğim seni, güzelim, sultanım, üvezim, kızıl incim, sevgilim benim...» diye kekeledi.

Gece berraktı, ay ışıl ışıldı. Doktor ormanın içinde ta o çam ağacına kadar ilerledi. Gömdüğü eşya ile kayakları karların altından çıkardı, ordugâhtan uzaklaştı.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HEYKELLİ EVİN KARŞISI

I

Tüccarlar Sokağı kıvrıla kıvrıla Kurtarıcı Sokağıyla Novosvaloçni Sokağına doğru ilerliyordu. Üst başta kentin yukarı mahallesinin evleriyle kiliseleri görülmekteydi.

Köşede heykellerle süslü, koyu kurşuni bir ev vardı. Yokuş yüzünden eğrilemesine yükselen, uzun, dörtköşe biçiminde kocaman kocaman taşların üzerinde, kara kara lekeler halinde, gazetelerin son sayılarıyla hükümet kararnamelerini, emirlerini bildiren ilânlar görülmekteydi. Oradan geçmekte olan yayalar duruyorlar, hiç ses çıkarmadan bunları okuyorlardı.

Buzlar son günlerde erimişti ama, hava yine ayaza çekmişti. Soğuklar geri gelmiş olduğundan, ısı saatten saate düşüyordu. Daha yakın günlerde bu saatte gece olurken, şimdi ortalık aydınlıktı. Kış henüz yeni geçmişti, bıraktığı boşluğu doldurmak için de gün ışığı her gün biraz daha geç gidiyordu. Bu ışık insanı heyecanlandırıyor, ta uzaklara götürüyor, korkutuyor, tetikte durmaya zorluyordu.

Beyazlar, kenti Kızıllara daha yeni bırakmışlardı. Tıpkı kışın geçip gidişi, baharla birlikte günlerin uzayışı gibi, bu sessizlik de insanı korkutuyor, onu tetikte durmaya sevkediyordu.

Yoldan gelip geçenlerin günün son ışıklarında okudukları ilânlarda şunlar yazılıydı:

«Sayın halka ilân. Hali vakti yerinde olan vatan-

daşların çalışma karneleri kendilerine 50 ruble karşılığında verilmektedir. İlgililerin Ekim Sokağı (eski Genel Vali Sokağı) 5 No. da Yuryatin Sovyeti Yardım Şubesine başvurmaları.»

«Çalışma karnesi olmayanlar ya da bunları usulsüz ve sahte olarak kullananlar savaş yasalarına göre şiddetle cezalandırılacaklardır. Bu çalışma karnelerinin nasıl kullanılacağı Yuryatin İcra Komitesinin 86/1013 sayılı bülteninde açıklanmış olup, adı geçen bültenler Yuryatin Sovyeti Yardım Şubesinin 137 sayılı kalem odasına da asılmış bulunmaktadır.»

Başka bir ilânda da şöyle denilmekteydi:

«Kentte herkese yetecek kadar yiyecek maddesi bulunmaktadır. Yalnız, burjuvalar dağıtım işlerini sekteleyip yardım örgütünü güç durumda bırakmak için ellerindeki yiyecekleri gizlemektedirler. Bu koşullarda, yiyecek istifçiliği yapan ve bu gibilere yataklık eden kimseler yakalandıkları yerde hemen kurşuna dizileceklerdir.»

Üçüncü bir ilânda ise halka şu talimat verilmekteydi:

«Yardım işlerinin aksamadan yürümesini sağlamak üzere, şimdiye kadar halkı sömürmüş olan sınıflara mensup olmayanlar tüketici sendikaları bünyesinde birleşebileceklerdir. Ayrıntılı bilgi almak için ilgililerin Ekim Sokağı (eski Genel Vali Sokağı) 5 No. da Yuryatin Sovyeti Yardım Şubesine başvurmaları.»

Askerler hakkında da şöyle bir ilân vardı:

«Ellerindeki silâhları henüz geri vermemiş olanlarla yeni ruhsat almaksızın silâhlarını ellerinde tutmaya devam edenler hakkında yasal işlem yapılacaktır. Silâh ruhsatları Ekim Sokağı (eski Genel Vali Sokağı) 5 No. daki 63 sayılı kalem odasında, Yuryatin Devrim Komitesi tarafından yenilenmektedir.»

II

Yabani kılıklı bir adam da ilânları okumakta olan bu kalabalığa yaklaştı. Yüzü solgundu. O kadar pisti ki esmer gibi görünüyordu. Elinde bir sopa, omuzunda bir çıkın vardı. Uzun saçları olduğu gibi kalmıştı ama, koyu kumral sakalında yer yer kırlar belirmeye başlamıştı.

Bu adam, Doktor Yuri Andreyeviç Jivago idi. Sırtında uzun zamandan beri kürk yoktu. Bunu ya yolda yitirmiş, ya da yiyecekle değiştokuş etmişti. Kolları çok kısa, eski püskü elbiseler giymişti. Bu elbiseler onu ısıtmıyordu.

Çıkınında bir dilim ekmekle bir dilim de domuz pastırması kalmıştı. Son uğradığı köyde sadaka diye vermişlerdi bunları ona. Kente demiryolu istasyonunun bulunduğu taraftan gireli bir saat kadar olmuştu. Son günlerde durmadan yol yürümekten o kadar yorgun, zayıf düşmüştü ki, bu kadarcık yolu tam bir saatte alabilmişti. Yolda gelirken sık sık durmuş, dize gelip bu kentin taşını, toprağını öpmemek için kendini zor tutmuştu. Burayı dünya gözüyle göreceğini hiç düşünmüyordu. Şimdi de bu kenti görmekten, sanki canlı bir yaratığı görmüş gibi, büyük bir sevinç duymaktaydı.

Uzun süre, aldığı yolun belki yarısı boyunca, demiryolundan ilerlemişti. Demiryolu bakımsız, terk edilmiş bir durumdaydı. Üzerini karlar kaplamıştı. Doktor, Beyaz Orduya ait katarların önünden geçmişti. Amiral Kolçak'ın bozguna uğraması, kömür kıtlığı, kar fırtınaları gibi nedenlerden, bu trenler, yük ve yolcu vagonlarıyla beraber, yollarda kalmışlardı. Karlara gömülmüş, hareketsizleşmiş olan bu katarlar ki-

lometreler boyunca devamlı diziler halinde uzayıp gidiyorlardı. Bunlar, yol kesen silâhlı yağmacılara kale, kaçak canilerle siyasî mültecilere sığınak görevi görmekteydiler ama, asıl, soğuktan ya da tifüsten ölenler için ortak bir mezardılar. Tifüs hastalığı demiryolu boyunca her tarafı kasıp kavuruyor, o yöredeki köyler halkını toptan öldürüyordu.

İnsanın en büyük düşmanı yine insandır. Bir yolcu başka bir yolcu gördü mü yolunu değiştiriyor, karşısına çıkan bir insanı, beni öldürmesin diye, önce o öldürüyordu. Bu arada yamyamlık olayları bile görülmüştü. Uygarlığın insanlık yasaları yok olmuştu artık. Yürürlükte olan yasalar yırtıcı hayvanlar âleminin yasalarıydı. İnsan tarihöncesine, mağara çağına geri dönmüştü.

Bazan yol boyunca tek tük gölgeler görülüyor, korkak bir tavırla yolun bir yanından öbür yanına geçiveriyorlardı. Yuri Andreyeviç, elinden geldiğince bunlarla karşılaşmamaya çalışmaktaydı. Bunlar arasında partizanların ordugâhında gördüğü kimseleri de tanır gibi oluyordu. Çoğu zaman aldanmaktaydı. Yalnız bir seferinde doğru görmüştü. Bir yataklı vagonun iskeletini örtmekte olan kar yığınının altından, emekleyerek yürüyen bir delikanlı çıkmış, doğal gereksinimini karşıladıktan sonra yine gidip saklandığı yere sığınmıştı. Doktor gerçekten onu ormanda görmüş olduğunu hatırlıyordu.

Terenti Galuzin'di bu. İdam günü, onu öldü sanıp orada bırakmışlardı. Galuzin uzun zaman baygın yatmış, sonra kendine gelerek sürüne sürüne ormanın içinde uzaklaşmıştı. Yaraları da kendiliğinden iyileşmişti. Şimdi tekrar Krestovozdvijensk'e dönüp ailesini bulmaya çalışıyordu. Sahte bir ad taşıyor, karlara gömülü trenlerin içinde saklanıyordu.

Doktor şimdi de Basın Merkez Dairesi'nin duvarlara asılı ilânlarının bulunduğu yere yaklaşmak üzereydi. Oradaki resmî ilânları yakından okumak istiyordu. Yalnız, gözleri her an karşıki eve takılıyor, orta katın birkaç penceresi üzerinde dolaşıyordu. Sokağa bakan bu pencereler eskiden kireçle badana edilmişti. Odalara da ev sahibinin eşyası yerleştirilmişti. Pencerelerin altlarını ince bir billûr tabakasını andıran buzlar kaplamıştı ama, camların şimdi saydam oldukları görülmekteydi, üzerlerindeki badana temizlenmişti. Ev sahipleri dönmüşler miydi, yoksa Lara başka yere mi taşınmıştı? Belki dairede şimdi başka kiracılar vardı da her şeyi onlar değiştirmişlerdi.

Doktor kararsızlık içinde bocalıyordu. Heyecanını yenemiyordu. Karşı kaldırıma geçti. Büyük kapıdan içeriye girdi. Kendisine o kadar tanıdık gelen, o kadar sevdiği merdiveni çıkmaya başladı. Çeteciler ordugâhındayken bu merdivenin dökme demirli basamaklarını kaç kez gözünün önünde canlanmıştı! İnsan merdivenin bir dönemecinden aşağıya doğru baktı mı, merdiven altına yığılmış bir sürü delik kova, leğen, kırık iskemle görürdü. Doktor bu kez bakınca da aynı şeyleri gördü. Hiçbir şey değişmemişti. Her şey eskisi gibiydi. Geçmişe bu kadar bağlı kaldığı için, doktor merdivene karşı minnet duydu.

Eskiden kapıda bir zil vardı ama, daha doktor çetecilere esir düşmeden bozulmuştu. Kapıya vurmak istedi, üzerinde kocaman bir asma kilit gördü.

Lara'nın da, Katenka'nın da evde, hattâ Yuryatin'de olmadıklarını anlamıştı. Kimbilir, ikisi de ölmüşlerdi belki. En korkunç hayal kırıklıklarına uğramaya kendini hazırlamıştı ama, içini rahat ettirmek için, bir zamanlar anahtarı sakladıkları deliği bir yoklamayı kararlaştırdı. Katenka da, kendisi de, bu delik-

ten fare çıkıverecek diye eskiden ne kadar korkardı! Elini sokarken bir fare çıkıp üstüne atılmasın diye, önce duvara bir iki tekme vurdu. Burada da bir şey bulacağını pek ummuyordu. Delik bir tuğla ile kapatılmıştı. Yuri Andreyeviç tuğlayı çıkarıp elini deliğe soktu.

Ne mutluluk! Anahtar delikteydi, bir mektup vardı. Mektup oldukça uzundu. Bir sayfayı baştan sona kadar kaplıyordu. Doktor merdiven sahanlığındaki küçük pencereye yaklaştı. İnanılmaz gibiydi ama, mektup kendisine yazılmıştı! Çabucak okumaya başladı:

«Ne mutluluk Tanrım! Hayatta olduğunu söylediler bana. Seni bu dolaylarda görmüşler, hemen koşup bana haber verdiler. Önce Varikino'ya gideceğini düşündüğümden, ben de seninle buluşmak için Katenka'yla birlikte oraya gidiyorum. Anahtarı yine her zamanki yerine bıraktım. Benim dönüşümü bekle, başka bir yere gitmeye kalkışma sakın. Ama doğru yı, senin haberin yok. Ben şimdi sokağa bakan odalarda oturuyorum. Zaten kendin de anlamışsındır bunu belki. Ev boş, yer bol, mal sahiplerinin eşyasından bir kısmını satmak gerekti. Sana biraz yiyecek de bıraktım. Çoğu haşlanmış patates bunların. Tencerenin kapağının üstüne ya ütüyü, ya da başka ağır bir şey koy ki, fareler yemesinler. Sevinçten deli gibiyim.»

Mektubun ilk sayfası burada sona eriyordu. Doktor, kâğıdın arkasında da bazı şeyler yazılı olduğunu fark etmedi. Katlarını açıp avucuna yerleştirdiği kâğıdı dudaklarına götürdü, sonra mektubun arkasına bakmaksızın yine katlayıp anahtarla birlikte cebine koydu.

Duymakta olduğu sevince derin bir acı da karışmıştı. Lara böyle hiç çekinmeden, hiçbir açıklamada

bulunmaksızın kalkıp Varikino'ya gittiğine göre bu, doktorun ailesinin artık orada bulunmadığı anlamına gelmekteydi. Bu düşüncenin kendisinde uyandırdığı kaygıya başka bir duygu da karışmaktaydı. Ailesini düşündükçe çok, ama pek çok üzülüyordu. O halde Lara niçin onlardan sözetmemiş, ne durumda olduklarına dair neden tek söz olsun yazmamıştı da, sanki onlar hiç yokmuş gibi davranmıştı?

Ama, o kadar uzun boylu düşünmeye vakti yoktu. Gece olmaya başlıyordu. Karanlık bastırmadan yapacağı daha bir sürü iş vardı. Örneğin hiç olmazsa gidip şu sokakta asılı olan kararnameleri okuyabilirdi. Bu işin de çok önemi vardı. Şimdi hiçbir şey şaka götürmüyordu. İnsan farkında olmadan yeni bir kararnameye aykırı hareket edebilirdi de sonra bunu canıyla öderdi!

Doktor artık yorgun omuzuna ağır gelmeye başlayan çıkınını bırakmak için eve bile dönmeksizin tekrar sokağa çıktı, duvara yaklaştı. Duvarın büyük bir kısmı, çeşit çeşit basılı kâğıtlarla kaplanmıştı.

III

Gazete makaleleri, müzakere zabıtları, kararname gibi şeylerdi bunlar. Jivago önce çabucak başlıklara bir göz attı:

«Zengin sınıfların mallarına el konması ve bunlara konan vergiler. İşçi sınıfının yapacağı denetim. Girişim komitelerinin ödevleri.»

Bu başlıklar, yeni iktidarın, kentten kovduğu Beyazların kurdukları düzenin yerine yenisini yerleştirmek için aldığı önlemleri anlatmaktaydı. Kent halkı bir müddet Beyazların hükmü altında kalmıştı ya, Kızıl yönetimin ilkelerini unutmuş olabilirdi. İşte yeni

yönetim, bu ilânlarla, şimdi iktidarın kendisinde olduğunu herkese hatırlatıyordu.

Yuri Andreyeviç hep aynı şekilde tekrarlanan bu yavan şeyleri okudukça başı döndü. Bu yazıların anlamı neydi? Ne zamandan kalmıştı bunlar? Bir yıllık mıydılar, yoksa iki yıllık mı? O sırada gözü bir müzakere zaptının bir kısmına ilişti:

«Yiyecek kıtlığı hakkında aldığımız haberler yerel örgütün inanılmaz derecede ihmalci davrandığını ortaya koymaktadır. Yolsuzluklar ortadadır, karaborsa korkunç bir biçimde almış yürümüştür. Yerel sendikalar örgütüyle kent ve dolayları girişim komiteleri buna çare bulmak için ne yapıyorlar? Yük garının ambarlarında, Yuryatin-Razvilye, Razvilye-Ribalka kesimlerinde büyük ölçüde araştırmalar yapmak, karaborsacıları yakaladıkça hemen kurşuna dizmek zorundayız. Bu gibi önlemleri almadıkça kıtlığı önlememize olanak yoktur.»

Doktor, «Gerçekleri görmüyorlar ama, yine de gıpta ediyorum onlara,» diye düşündü. «Yıllar var ki buğday ekilip biçilmiyor. Hangi buğdaydan söz ediyorlar bunlar? Daha önceki kararnameler zengin sınıfların, karaborsacıların yok edildiğinden sözederken, bu müzakere zabıtlarında hâlâ bunlardan sözediliyor. Hangi zengin sınıflar, hangi karaborsacılar bunlar? Ortada ne köy var, ne köylü! Bunlar hâlâ köyden, köylüden sözediyorlar. Her şeyi çoktan yok etmiş olan birtakım kararları kendileri verip önlemleri de kendileri aldılar. Şimdi bu kararları da, bu önlemleri de unutmuş görünüyorlar! Yıllardır bu konular yok oldu artık, bitip tükendi. Ama, nasıl oluyor da bu adamlar hep aynı ateşlilikle bunlar üzerinde hâlâ konuşup duruyorlar, öte yandan da etraflarında olup bitenleri bilmek, görmek istemiyorlar?»

Doktorun birden başı döndü. Bayılıp kaldırımın üstüne düştü.

Kendine gelip de ayağa kalksın diye yardımda bulunanlar, «Sizi evinize götürelim,» dediler.

«Zahmet etmeyin, teşekkür ederim, evim hemen şuracıkta,» diyerek reddetti.

IV

Merdiveni bir kez daha çıkıp Lara'nın dairesinin kapısını açtı. Sahanlıkta hemen biraz önceki kadar aydınlık vardı.

Anahtar kilidin deliğinde dönünce evin içinde de bir telâştır başladı. Apartman boştu ama, doktoru, devrilen teneke kutuların çıkardıkları tangırtı karşıladı. Fareler bütün ağırlıklarıyla kendilerini yüksekten döşemenin üstüne atıyorlar, sürü halinde kaçışıyorlardı. Apartmanın her yanında kaynaşmaktaydılar herhalde. Doktor bunlara karşı koymak için elinde hiçbir olanak olmadığını düşününce midesi bulandı.

Gece için herhangi bir hazırlığa girişmeden önce, kendisini bu felâketten korumak için önlem almayı tasarladı. Kapısı bacası iyice kapanan bir odaya sığınacak, bütün fare deliklerini cam kırıklarıyla, tenekelerle kapayacaktı.

Sokak kapısından içeriye girince, sola dönerek apartman dairesinin bilmediği tarafına doğru yöneldi. Aralık gibi, loş bir yerden geçtikten sonra, kendini pencereleri sokağa bakan, aydınlık bir odada buldu. Sokağın öbür yanında, tam karşıda, heykelli evin karanlık yığını görünüyordu. Yoldan geçenler doktora sırtlarını çevirmişler, duvarın alt kısmına asılmış gazeteleri okuyorlardı.

Odanın içinde de, sokakta da aynı derecede ışık vardı. Oda, sokağın bir parçası gibiydi. Çünkü buranın ışığı, tıpatıp dışarının ışığına benzemekteydi. Yalnız arada ufak bir fark vardı; Yuri Andreyeviç'in şimdi durmakta olduğu yer Lara'nın yatak odasıydı. Burası, Tüccarlar Sokağından biraz daha soğuktu.

Yuri Andreyeviç son konağı aşıp kente yaklaşırken, bir iki saat önce de kentin içinden geçerken duymakta olduğu halsizlik şimdi gittikçe artıyordu. Bundan da hasta olacağını anlıyor, bu yüzden dehşetli korkuyordu.

Odanın da sokaktan farksız olduğunu, aynı derecede aydınlık bulunduğunu sezince korkusu geçivermişti. Hastalanmak üzere olduğunu düşünmez oldu artık. Bu bahar akşamının her tarafa işleyen berrak ışığı, onun için uzak, cömert birtakım umutların belirtisi gibiydi. Ona öyle geliyordu ki, her şey yoluna girecek, hangi işi tutsa başaracak, herkesi bulup bütün insanları birbirleriyle barıştıracak, her şeyi düşünüp anlatma olanağını elde edebilecekti.

Deminki düşkün, güçsüz halinin yerini dehşetli bir heyecan, bir hareket alıverdi. Ama, bu hareketlilik, bu canlılık bir hastalığın başlamakta olduğunu demin geçirdiği halsizlikten daha çok haber vermekteydi. Yuri Andreyeviç yerinde duramaz olmuştu. Sokak onu tekrar çekiyordu. Nedeni de şuydu:

Eve yerleşmeden önce saçlarını kestirip sakalını traş ettirmek istiyordu. Daha kentin içinden geçerken düşünmüştü bunu. Eski berber dükkânlarının önünde de durmuştu. Ama, dükkânların bir kısmı ya boştu, ya da başka işlerde kullanılıyordu. Hâlâ berber tabelâsı taşıyanlar ise kilitliydi. Saç kestirmek, traş olmak olanaksızdı. Yuri Andreyeviç'in yanında ustura da yoktu. Lara'nın evinde bir makas bulabilse, bu da

işini görürdü ama, genç kadının tuvalet masası üzerinde bıraktığı şeyleri o kadar telâşlı bir aceleyle karıştırdı ki, makas filân bulamadı.

O sırada aklına bir şey geldi. Kurtarıcı Sokağında bir dikiş atölyesi vardı eskiden. Hâlâ açıksa, doktor da kapanmadan önce oraya yetişirse, işçilerin birinden makas isteyebilirdi. Bunun üzerine, hemen sokağa çıktı.

V

Belleği onu aldatmamıştı. Dikiş atölyesi yine eski yerindeydi, üstelik açıktı da. Kaldırım hizasında bir dükkândı burası. Geniş bir camekânı, sokağa açılan bir kapısı vardı. Camdan bakılınca dükkânın dibine kadar her yanı görülüyordu. İşçi kızlar yoldan gelip geçenlerin gözleri önünde çalışmaktaydılar.

Pek kalabalık, sıkışık bir haldeydiler. Meslekten işçilere, terziliğe heveslilerle, Yuryatin'deki kibar sınıfına mensup yaşlı hanımlar da katılmıştı. Amaçları heykelli evin duvarına asılı ilânda sözü edilen o çalışma karnesini elde etmekti.

Bunları, çok yavaş dikiş diktikleri için, öteki işçilerden hemen ayırdetmek mümkündü. Atölyede yalnız asker elbiseleri dikiliyordu. Bunlar arasında pamuklu pantalonlar, kısa kürk ceketler de vardı. Ayrıca, tıpkı çetecilerin ordugâhında olduğu gibi, ayrı ayrı renkte köpek pöstekilerinden rengârenk, alacalı bulacalı kürkler de dikilmekteydi.

Yuri Andreyeviç cama vurarak içeriye girmek istediğini işaretle anlatmaya çalıştı. Yine işaretle, dışarıdan sipariş almadıklarını anlattılar ona. Doktor ayak diredi, ille içeriye girip konuşmak istediğini anlattı. O zaman terzi kadınlar yine işaretle, «Şimdi işi-

miz acele, başımızı kaşıyacak halimiz yok, geç git işine,» dediler.

İşçi kadınlardan biriyse, meraklı, üzgün bir tavır takındı. Avucunu kayık biçimine sokup ileriye doğru uzatarak doktora baktı: «Nedir senin asıl istediğin?» diye sorar gibi bir hali vardı.

Bunun üzerine doktor işaret parmağıyla orta parmağını bitiştirip açarak bir makasa gereksinimi olduğunu anlatmak istedi. Terzi kadınlar bunu anlayamadılar. Doktor ayıp bir işaret yaparak kendileriyle eğleniyor sandılar. Zaten dokotorun hırpani kılığını, tuhaf tavırlarını gören, onu hasta, deli filân sanıyordu. İşçi kızlarla kadınlar gülüşerek birbirlerine baktılar, sonra da onu pencerenin önünden kovmak için elleriyle birtakım hareketler yaptılar. Sonunda doktorun aklına bir şey geldi. Binanın avlusuna girip atölyenin arka kapısını bulmayı akıl etti. Kapıya vurdu.

VI

Kapıyı yaşlıca bir terzi kadın açtı. Esmer bir yüzü, sert bir tavrı, koyu renk bir elbisesi vardı. Bu haliyle, buranın başı olmalıydı herhalde.

Doktoru görünce, «Amma da yapışkan şeymişsin sen ha!» dedi. «Ne istiyorsun, çabuk söyle, vaktimiz yok çünkü.»

«Belki şaşacaksınız ama, makas istiyorum, makas. Bir dakikalığına alıp hemen geri vereceğim, merak etmeyin. Hemen şuracıkta, gözünüzün önünde sakalımı keseceğim, sonra da teşekkür edip makası yine size vereceğim.»

Terzi kadının gözlerinde korkulu bir şaşkınlık belirdi. Karşısındaki adamın aklından zoru olduğunu sanıyordu mutlaka. Doktor devam etti:

«Çok uzaklardan geldim. Kente biraz önce ulaştım. Uzun zamandır traş olmadım. Sonra, saçımı da kestirmek istiyorum. Kentte bir tek berber kalmamış. Saçımı sakalımı kendim keseyim dedim ama, makasım yok. Onun için, sizden bir makas istemeye geldim.»

«Peki! Saçlarınızı ben keserim. Yalnız, dikkat edin. Kurnazlık olsun diye, ya da kılık değiştirmek için saç sakal kestiriyorsanız, işin içinde de siyasal bir taraf varsa, hemen haber vereyim bakın: Hiçbirimiz sizin uğrunuza kendimizi ateşe atmak niyetinde değiliz. Böyle bir şey oldu mu hemen ihbar ederiz sizi. Bu gibi şeylerle şaka etmenin hiç sırası değil şimdi çünkü.»

Terzi kadın doktoru içeriye alıp yandaki küçük bir odaya soktu. Onu tıpkı berber dükkânındaki gibi bir iskemleye oturttu. Boynuna beyaz bir bez bağlayıp sıkıca düğümledi.

Kadın sonra gidip, elinde bir makas, bir tarak, çeşitli numaralarda saç makineleri, bir ustura, bir kayış getirdi.

Doktorun şaşkın şaşkın elindeki bu âletlere baktığını görünce, «Hayatta her işi yaptım ben,» dedi. «Bu arada berberlik de yaptım. Savaş sırasında hastabakıcıyken saç kesmeyi, sakal traş etmeyi öğrendim. Önce sakalınızı makasla keselim. Sonra usturayla traş ederiz.»

«Saçlarımı mümkün olduğu kadar kısa kesin lütfen.»

«Kesmeye çalışırız. Okur yazar bir insana benziyorsunuz ama, olup bitenlerden habersizmiş gibi bir haliniz var. Şimdi artık ayların hesabını haftalarla değil de, onar gün, onar gün yapıyoruz. Bugün ayın 17 si. Bütün 7 li günlerde de berberler izinlidir. Bunu bil-

miyor musunuz yani?»

«Bilmiyorum gerçekten! Yalan söylemeye ne zorum var? Uzaktan geliyorum dedim ya size. Buralı değilim ben.»

«Neyse, kımıldamayın artık, yoksa bir yeriniz kesiliverir. Demek yeni geldiniz, öyle mi? Nasıl yolculuk yaptınız?»

«Yürüyerek.»

«Anayoldan mı geldiniz?»

«Anayolu da izledim, demiryolunu da. Bir sürü tren kara saplanmış! Lüks trenler, özel trenler, ne ararsanız hepsinden var...»

«Çok güzel! Durun bakayım, şurası da kaldı. Onu da kestik mi tamam olacak. Aile nedenleriyle mi yollara düştünüz böyle?»

«Ne gezer! Kredi kooperatifleri birliği hesabına dolaşıyordum. Gezici müfettişim de. Ta cehennemin dibine teftişe gönderdiler beni. Doğu Sibirya'da kalakaldım. Geri dönmeye olanak yoktu. Tren bulunmuyordu yani. Bunun üzerine, yürüyerek döndüm. Tam bir buçuk ay yol yürüdüm. Bir sürü şey gördüm. Ömrüm boyunca anlatsam yine bitiremem.»

«Anlatmasanız daha iyi edersiniz. Nedenini söylerim. Durun bakayım. Alın şu aynayı. Bezin altından elinizi çıkarıp tutun onu. Şöyle kendinizi bir seyredin. Nasıl buldunuz?»

«Saçlarımı daha kısa kesseniz de olur.»

«O zaman saçlarınız yatmaz ki. Ne diyordum? Ha, kimseye bir şey anlatmayın daha iyi. Bugünkü günde en iyi şey, çenesini tutmak. Kredi kooperatifleri, kara saplanmış lüks trenler, müfettişler, kontrollar filân... artık unutun bu sözleri. Başınızı derde sokarsınız yoksa. Sırası değil bunun. İyisi mi, «Doktorum, öğretmenim,» filân deyin. Hah, sakalın uzun kısmını kes-

tim. Şimdi de usturayla dipten traş edeyim bakayım. Şöyle biraz sabun sürüp usturayı gezdirdik mi, on yıl gençleşivereceksiniz. Gideyim de biraz su ısıtayım.»

Kadın dışarıya çıkınca doktor kendi kendine, «Kimdi bu kadın?» diye düşündü. «Onu bir yerden tanıyorum galiba. Bir yerde görmüş, dinlemiş olmalıyım mutlaka. Birisini hatırlatıyor bana ama, kimi?»

O sırada terzi kadın döndü.

«Şimdi de sakalınızı traş edelim bakalım,» dedi. «Evet, dediğim gibi, dilinizi sıkı tutun. «Söz gümüşse, sükût altındır,» diye bir söz vardır hani. Çok doğru. Özel trenlerden, kredi kooperatiflerinden filân bahsetmeyin. Başka bir şey uydurun, «Doktorum, öğretmenim,» filân deyin. Evet, çok şey görmüşsünüz mutlaka, ama, kimseye söylemeyin bunları. Hem zaten, bu zamanda böyle şeylere kimse şaşmaz ki artık. Ustura acıtıyor mu?»

«Eh, biraz.»

«Evet, biliyorum ama, çaresi yok. Acıya katlanacaksınız. Sakal fırça gibi çıkmış, deri de usturaya alışık değil. Evet, dediğim gibi, artık bu hikâyeler kimseyi şaşırtmıyor. Çok felâketler geldi başımıza. Beyazların döneminde birçok kimseyi öldürdüler, sürgün ettiler, herkesin malını yağma ettiler... İnsan avına çıktılar âdeta. Yakaladıklarını Razvilye'ye gönderiyorlardı. Bugünkü Çeka neyse, o zaman da Razvilye oydu. Giden geri gelmezdi. İdam yeriydi orası çünkü.»

«Neden başınızı salladınız? Acıdı mı? Biliyorum, biliyorum ama, ne yapayım? Burada kılları tersine traş etmek gerek. Sakal da fırça gibi sertleşmiş. Bakın burada bir olay oldu, onu anlatayım size. Burada bir vali bozuntusu vardı. Adam bir asteğmene düşman olmuş. Zagorod ormanının yanındaki Krapulskilerin

evine asker gönderip evi kuşattırdı. Askerler asteğmenin silâhlarını alıp onu Razvilye'ye gönderdiler. Asteğmenin karısı başlar bağırmaya «Kolya, zavallı Kolya'm!» diye ağlayıp sızlar. Doğruca şefi görmeye gider. Neyse, bir tanıdık bulur, şefin karşısına çıkar. Komşu sokaklardan birinde oturan bir kadın vardı. Şefin yanına istediği gibi girip çıkıyordu. Herkesi de koruyordu bu kadıncağız. Şef, çok insan, iyi kalpli bir adamdı. Hiç ötekilere benzemiyordu. Adı da General Galyulin'di. O sıralarda burası karmakarışık haldeydi. Sorgusuz sualsiz idamlar yapılıyor, her türlü zulüm işleniyordu. Birbirlerini çekemeyenler ihbarlarda bulunuyorlardı. İspanyol romanlarındaki gibi hani.»

Doktor o herkes iyilik eden kadını duyunca, «Lara'dan sözediyor!.» diye düşündü ama, hiçbir şey söylemedi. Hikâyenin alt tarafını da öğrenmeye kalkışmadı. «Hele bu, İspanyol romanlarındaki gibi, sözüyle de bana birisini hatırlattı bu kadın ama, neyse.»

Kadın devam etti:

«Ben de dahil, dört kızkardeştik biz, dördümüz de çalışıyorduk. Kardeşlerimden birisi öldü. Siyasi bir sürgünle evliydi o. Kocası bu bölgede bir fabrikanın yönetim müdürüydü. Oğlu, bizim ayaklanan köylülerin başına geçti. Şimdi de epeyce ün saldı hani.»

O zaman doktor işi anladı. İçinden, «Ha!» dedi, «tamam! Bu kadın Liveri'nin teyzesi, Mikulitzin'in de baldızı. Zaten bütün kent ondan sözederdi. Berberlik, terzilik, makasçılık yapan bir kadındı, her iş elinden geliyordu yani. Ama, kendimi ele vermemek için ses çıkarmayayım yine.»

Kadın devam etti:

«Benim yeğen daha çocukluğundan beri halka

yakınlık duyardı. Babasının yanında, fabrikada işçilerle birlikte büyüdü. Varikino'daki fabrikalardan sözedildiğini işitmişsinizdir belki. Ay! Ne yaptım ben yahu! Çenenizin yalnızca yarısını traş ettim. Gördünüz mü gevezeliğin sonunu? Ama, ne diye haber vermediniz bana? Sabun da kurudu aksi gibi. Su da soğumuş. Gideyim ısıtayım.»

Tuntsova döndüğünde Yuri Andreyeviç sordu:

«Varikino, ormanın içinde ücra bir yerdi galiba, hiçbir felâket görmemişti orası, değil mi?»

«Eh... Felâket görmedi denemez. O ufacık yerdekiler bizden çok acı çektiler belki. Silâhlı çeteler Varikino'yu bastılar. Kim oldukları pek belli değildi. Bizim bu taraflardaki dili konuşmuyorlardı çünkü. Ev ev dolaşıp içeridekileri sokaklara çıkarttılar, kurşuna dizdiler. Sonra, hiçbir şey söylemeden çekilip gittiler. Ölüler karlar içinde kaldı. Kimse gelip kaldırmadı. Kışın olmuştu bu. Ama, ne diye boyuna kımıldanıyorsunuz öyle? Az daha boğazınızı kesecektim.»

«Enişteniz Varikino'da oturuyor demiştiniz, değil mi? Bari o kurtulabildi mi bu felâketlerden?»

«Kurtuldu. Tanrı büyük. Eniştem de, karısı da vaktiyle kaçıp gittiler. İkinci karısıyla, yenisiyle gitti yani... Nerede oldukları belli değil ama, kurtuldukları kesin. Son zamanlarda yanlarında misafirleri de vardı. Moskova'dan gelen bir aileydi bu. Onlar daha da önce çıkıp gittiler. Ailenin iki erkeği vardı. Genci, ailenin reisiydi, bir doktordu. Adamcağız günün birinde ortadan kayboluverdi. Zaten birisini üzmemek istediler mi, şimdi «öldü» demiyorlar da «kayboldu» diyorlar. Ama, aslında ölmüş olmalı adamcağız. Herhalde onu öldürmüşlerdir. Boş yere arayıp durdular. Bu arada, erkeklerden daha yaşlı olanı Moskova'ya çağrıldı. Ziraat profesörüydü. İşittiğime göre hükü-

met çağırmış. Giderken Yuryatin'den de geçtiler. Beyazların ikinci kez gelişlerinden önceydi. Yine kımıldamaya başladınız, yoldaş. Böyle kıpır kıpır kıpırdanırsanız, boğazınızı keseceğim.»

«Demek Moskova'ya gittiler ha?»

VII

«Moskova'ya gitmişler! Moskova'ya gitmişler!»

Doktor dökme demir basamaklı merdiveni üçüncü kez tırmanırken, her adımda yüreğinde bu sözcükler atıyordu.

Boş eve girince, yine bir sürü fareyle karşılaştı. Bunlar sıçrıyorlar, kendilerini yerlere atıyorlar, her yana doğru kaçışıyorlardı. Yuri Andreyeviç yorgundu, bitkindi ama, bu pis hayvanlar yüzünden o gece uyku uyuyamayacağını anladı. Onun için, bütün fare deliklerini tıkamakla işe başladı. Neyse ki yatak odası, apartman dairesinin öteki odalarından daha az harap olduğundan, orada fazla fare deliği yoktu. Yalnız, çabuk davranmak gerekiyordu. Gece olmaktaydı.

Mutfaktaki masanın üstünde lâmba vardı. Belki kendisi gelecek diye konulmuştu oraya. İçinde yarıya kadar gaz vardı. Yanındaki kutuda on tane kibrit duruyordu. Yalnız, gazla kibritleri, şimdilik yedekte tutmak iyi olacaktı. Yatak odasında bir yağ kandili buldu ama, içinde yağ kalmamıştı. Fareler içmiş olacaklardı.

Yuri Andreyeviç duvarla döşemenin birleştiği yerdeki delikleri cam kırıklarıyla tıkadı. Camları yere yassılamasına, sivri uçları deliklerin içlerine gelecek biçimde koydu. Kapı döşemeye yapışık gibiydi. Kapıyı kapatınca, odanın dışarıyla ilgisini kes-

mek mümkündü. Yuri Andreyeviç her şeyi yoluna koymak için bir saat kadar uğraştı.

Odanın köşesinde bir soba, mutfakta on demet kadar çalı çırpı vardı. Bunlardan iki demetini Lara'dan aşırmaya karar verdi. Odaya odun getirdi. Yalnız, kapının kilidi bozuk olduğundan, bir türlü kapanmıyordu. Bir kâğıdı birkaç kez büküp iki kanadı arasına sıkıştırdıktan sonra sobayı yakmaya koyuldu.

Sobaya odun koyduğu sırada, odunlardan birinin hızarla kesilmiş tarafında «K» harfinin bir damgayla basılmış olduğunu gördü. Krüger'lerin zamanında fabrikaların ihtiyaç fazlası odunlar satışa çıkarılır, onun için üzerlerine bu damga vurulurdu.

Bu odunların Lara'nın evinde bulunuşu, genç kadının Samdevyatov'u tanıdığını, ondan yardım görmekte olduğunu anlatmaktaydı. Samdevyatov vaktiyle doktorun ve ailesinin de bütün gereksinimlerini karşılamıştı. Bunun böyle olduğunu anlayınca içi burkuldu. Anfim Efimoviç'ten yardım görmüş olmak zaten daha önce doktorun ağırına gidiyordu. Ama şimdi, ona karşı duymakta olduğu minnet borcunun ağırlığını başka birtakım duygular da arttırmaktaydı.

Anfim Efimoviç, sırf güzel gözlerinin hatırı için bu iyilikleri yapmış olmamalıydı. Yuri Andreyeviç onun nasıl çapkın, hovarda bir adam olduğunu, sonra Lara'nın kadınca ateşliliğini hatırladı. İkisi arasında bir şeyler olmamış olmasına olanak var mıydı?

Sobanın içinde odunlar keyifli çıtırtılarla yanıyordu. Onlar alev alırken. Yuri Andreyeviç'in tahminleri, kesin bir inanç haline gelmekteydi. Kıskançlıktan gözleri dünyayı görmüyordu sanki.

Ama, bütün benliği acı içindeydi. Aklında bir

acı varken, hemen bir başkasını hatırlıyordu. Onun için, duymakta olduğu bu şüpheleri zihninden uzaklaştırmaya gayret etmesine gerek kalmadı. Kendisi hiçbir şey yapmaksızın, kafasının içinde bir düşünce öbürünü kovalıyordu çünkü. Ailesinin başına neler gelmiş olabileceğini yeniden düşündü, bu düşünce duymakta olduğu kıskançlığı bir an için yatıştırdı.

«Demek Moskova'dasınız ha?» diye söylendi. Tuntsova kendisine onların Moskova'ya sağ salim vardıklarını söylemiş gibi geliyordu. «Demek ben yanınızda değilken bu uzun, zahmetli yolu yeni baştan aştınız, öyle mi? Nasıl ulaştınız oraya? Aleksandr Aleksandroviç'in yeni görevi ne? Niçin çağırdılar onu oraya? Yoksa Ziraat Fakültesi onun derslerine tekrar başlamasını mı istedi? Evi ne halde buldunuz? Ama, bu ev hâlâ var mı bakalım? Tanrım, ne acı şeyler bunlar! Düşünmesem çok iyi olacak ama, elimde değil ki! Kafamın içi darmadağın. Ne oluyor bana, Tonya? Hastalanıyorum galiba. Başıma neler gelecek? Tanrım, niçin yüz çevirdin benden? Niçin hep birbirimizden ayrıyız? Ama, yakında yine buluşacağız, birleşeceğiz, değil mi? Gerekirse yaya olarak yollara düşüp geleceğim yanınıza. Her şey de eskisi gibi olacak, değil mi?»

«Ama bak, unuttum, Tonya doğuracaktı hani? Hep unutuyorum bunu. Doğum nasıl geçti acaba? Yola çıkarken Yuryatin'den de geçmişlerdir elbet... Gerçi Lara onları tanımıyor ama, örneğin o terzi-berber kadın gibi yabancılar bile benimkilerin başına neler geldiğini biliyorlar. Lara mektubunda onlarla ilgili tek söz olsun etmiyor. Ne garip kayıtsızlık bu! Sonra, Samdevyatov'la olan ilişkileri hakkında da hiçbir şey söylememiş. Bu da garip.»

Yuri Andreyeviç odayı yeniden, hem daha dik-

katli bir biçimde inceledi. Odadaki eşyalardan hiçbirinin Lara'ya ait olmadığını biliyordu. Eski ev sahiplerinindi bu eşyalar. Onun için, hiçbiri Lara'nın zevkini gösteremezdi. Ama, yine de, duvara asılı kocaman erkek, kadın resimleri karşısında bir tuhaf oldu. Bu zevksiz mobilyalar onu düşmanca bir havayla sarıverdiler. Burada kendisini yabancı gibi hissetti.

Ah aptal, ah! Oysa bu evi kaç defa hatırlamıştı! Buraya gelmeye nasıl can atmıştı! Demin girdiği bu oda yalnızca bir konut değildi, Lara'ya karşı duyduğu derin özlemin de bir ifadesiydi. Onun göstermekte olduğu bu duyarlılık, dışarıdan bakılınca, kimbilir ne kadar gülünç görünüyordu! Örneğin Samdevyatov gibi kafalı, becerikli, yakışıklı bir erkek de doktorun kendisi gibi mi yaşar ve davranırdı acaba? Sonra, Lara'nın gevşek yaradılışını, sevgisini anlatmak için söylediği anlaşılmaz, bilmece gibi sözleri beğeniyor muydu bakalım? Doktorun sevgilisi olmaktan hoşlanıyor muydu acaba? Ha, gerçekten de, Lara doktorun nesiydi ki? Yuri Andreyeviç'in bu soruya, daima hazır bir cevabı vardı. Genç kadın onun her şeyiydi. Yurt, dünya, hayat. Lara bütün bunların canlı, konuşan bir simgesiydi. Ondan şüphe de etmişti biraz önce. Hayır, hayır, tam tersi. Lara'nın her şeyi kusursuzdu, mükemmeldi!

Heyecandan, vicdan azabından ileri gelen yaşlarla gözleri buğulandı. Sobanın kapağını açarak odunları yerleştirdi, yeniden odun attı. Sonra sobanın kapağını bir süre açık bıraktı. Sıcaklıkla ışığın yüzünde, ellerinde oynayışı, içinde zevkli bir duygu yaratıyordu. Alevin oynak ışıltısı doktoru iyiden iyiye kendine getirdi. Şu anda Lara'nın yokluğunu nasıl hissediyordu! Ondan kopmuş, ondan çıkmış, elle tutulur bir şeye nasıl ihtiyacı vardı!

Buruşuk mektubu cebinden tekrar çıkardı. Mektup tersine katlanmıştı. İşte ancak o zaman, doktor kâğıdın arkasında da bir şeyler yazılı olduğunu gördü. Buruşuk kâğıdı düzelterek sobanın oynak ışığında şunları okudu:

«Herhalde haber almışsındır. Ailen şimdi Moskova'da. Tonya bir kız doğurdu.» Biraz ileride birkaç satır çizilmişti. Sonra şunlar okunuyordu: «Yukarıdaki satırları çizdim. Çünkü bu mektupta pek saçma kaçıyordu bunlar. Bütün bunlardan sonra uzun uzun sözederiz. İşim acele, gidip bir at bulacağım. Bulamazsam ne yapacağım acaba? Katenka'yla da güç olacak doğrusu ama...» Cümlenin kalan kısmı silinmiş, okunmaz hale gelmişti.

Yuri Andreyeviç sakin bir tavırla kendine, «Gidip Anfim'den bir at istemiş olacak,» diye düşündü. «Yola çıkmış olduğuna göre, atı bulmuş herhalde. Vicdanı tamamen rahat olmasaydı, bu noktayı belirtmezdi.»

VIII

Ateş iyice yanmaya başladıktan sonra, doktor sobanın anahtarını kapadı, biraz bir şeyler yedi. Sonra, dayanılmaz bir uyku ihtiyacı duydu. Elbiselerini bile çıkarmadan, divanın üstüne uzanıp hemen derin bir uykuya daldı. Öte yanda odanın kapısına, duvarlarına hücum eden fareler dehşetli gürültü ediyorlardı ama, doktor bunu duymadı bile.

Ardarda iki kâbus gördü. Uyandığı zaman kan ter içindeydi. Aklı başına gelir gibi olunca, «Hastalanıyorum galiba,» diye söyleniyordu. «Yeniden tifüse mi tutuluyorum ne? Ama, çok garip bir tifüs bu. Ne kitaplarda okuduk, ne de fakültede gördük böy-

lesini. Biraz yemek pişirsem de karnımı doyursam. Açlıktan öleceğim yoksa.»

IX

Ama, dirseğine dayanıp doğrulmak istediği zaman, kımıldanacak hali olmadığını anlıyor; ya kendinden geçiyor, ya da yeniden uykuya dalıyordu.

Yine kendine gelir gibi olduğu bir an, «Ne zamandan beri böyle elbiselerim sırtımda yatıyorum acaba?» diye düşündü. «Kaç saatten, kaç günden beri sürüp gidiyor bu? Divanın üstüne kendimi attığım zaman ilkbahar başlamak üzereydi. Şimdiyse pencerenin camında öyle kirli bir buz tabakası var ki, oda bu yüzden karanlık olmuş.»

Mutfakta fareler tabakları deviriyor, duvarlara tırmanıyor, sonra «cıyk cıyk!» diye bağırarak, kendilerini bütün ağırlıklarıyla döşemenin üstüne atıyorlardı.

Doktor uyuyup uyuyup uyanıyor, pencerelerin gerisinde, tıpkı billûr bardaklarda duran şarabı andıran pembe bir renk görüyordu ama, bunun şafağın rengi mi, akşamın rengi mi olduğunu bir türlü anlayamıyordu.

Bir ara kulağının dibinde birtakım sesler işitti. «Eyvah! Deli oluyorum galiba,» diye düşündü, birden kendisine çok acıdı. Ağlamaya başladı. Kendisini terk etti diye Tanrı'ya bile öfkeleniyor, alçak sesle: «Ne diye yüz çevirdin benden, Tanrım!» diye söyleniyordu.

Birdenbire, rüya görmediğini anladı. Evet, gerçeğin ta kendisiydi bu. Soyunmuş, yıkanmış, temiz bir gecelik giyip bir divana değil de, bir yatağa yatmıştı. Çarşaflar, yorgan tertemizdi. Lara yatağın üs-

tüne oturmuş, kendisine doğru eğilmişti. Saçlarını doktorun saçlarına, yaşlarını onun yaşlarına karıştırarak hüngür hüngür ağlıyordu.

Doktor öylesine sevindi ki, yine kendinden geçti.

X

Demin sayıklarken Tanrı kendisinden yüz çevirdi diye üzülmüştü. Şimdi Tanrı sanki yatağının üstüne inmişti. Omuzlarına kadar bembeyaz, iki güzel kadın kolu kendisine doğru uzanıyordu. Sevinçten gözleri karardı. Tıpkı bayılırken olduğu gibi, bir mutluluk uçurumuna doğru yuvarlandı.

Bütün ömrü boyunca mutlaka bir iş görmüştü; ya evinde, ya hastalarının başucunda çalışmıştı. Ayrıca, düşünmüş, okumuş, ortaya eserler koymaya gayret etmişti. Şimdiyse böyle hiç çalışmadan, düşünmeden yatmak, Lara'nın sevecen, hoş, güzel elleri arasında benliğini tekrar bulmak, çocuk gibi avutulmak ne hoş şeydi!

Yuri Andreyeviç hızla iyileşiyordu. Lara tıpkı beyaz bir kuğuyu andıran o ışıklı güzelliğiyle, hafif kalın sesinin sorduğu sorularla, verdiği karşılıklarla onu yedirip içiriyor, iyileştiriyordu.

Alçak sesle yaptıkları konuşmaların en saçmaları bile anlamlıydı.

Ruhlarındaki birlikteliklerinden çok, ikisini de dünyanın geri kalan kısmından ayırmakta olan uçurum, onları birleştirmekteydi asıl. Aşkları çok büyüktü. Gerçi herkes sever ama, bu duygunun ne kadar tek, eşsiz olduğunu fark etmez.

Onlarsa, umutsuz hayatlarının üzerinde aşkın sıcak soluğunu hissettikleri zaman, kendileri hakkında, hayat hakkında yepyeni şeyler keşfedip öğreniyorlardı.

XI

Lara, «Mutlaka ailenin yanına dönmelisin,» diyordu. «Bir gün bile fazla tutamam seni burada. Yalnız, olup bitenleri görüyorsun elbet. Bizim bu bölge de Sovyetler Birliğine katılınca, onun çektiği sefaleti o da çekmeye başladı. Eksikleri Sibirya, Uzak Doğu sayesinde kapatıyorlar. Haberin yok senin. Hastalığın sırasında kentte o kadar çok değişiklikler oldu ki! Bizim ambarlarda ne kadar yedek yiyecek stoku varsa, bunu Moskova'ya gönderiyorlar ama, koca kent için bu, denizde damla sanki; ne gönderilse yutuveriyor, biz de burada yiyeceksiz kalıyoruz. Posta işlemiyor, tren işlemiyor, yalnız tahıl taşıyan trenler işliyor. Kentte söylendiğine göre, tıpkı Hayda ayaklanmasından önce olduğu gibi, Çeka yeniden kaynaşma halindeymiş.»

«Ama, bu halde nasıl gidebilirsin oraya? Bir deri bir kemik kaldın, bak. Sonra, yine yayan gitmezsin herhalde, değil mi? Sağ varamazsın oraya. Hele bir iyileş, gücün kuvvetin geri gelsin de sonra düşünürüz bakalım.»

«Bak, akıl öğretmek gibi olmasın ama, ben senin yerinde olsam bir işe girerdim. Doktor olarak elbet. Memnun da olurlar buna. Örneğin İl Sağlık Kurulu-na gidip iş isterdim. Kurul eski Sağlık Müfettişliği binasında.»

«Yoksa, ne olacağını düşün bir; Sibiryalı bir milyonerin oğlusun. Bu adam kendini öldürmüştü. Karın da buradaki soylu bir sanayicinin kızıydı. Partizanların yanında kaldın, sonra kaçtın... Sen buna ne dersen de ama, devrim ordusunun saflarından ayrılmak, askerden kaçmak demektir. Bence kesin-

likle işsiz kalmamalısın. Yurttaşlık haklarını da kaybedersin sonra. Benim durumum da pek sağlam değil hani. Ben de çalışmaya başlayacağım. Milli Eğitim Bölge Kurulu'na gidip soracağım. Bir yanardağın üstündeyim sanki.»

«Neden öyle? Strelinkov var ya?»

«Asıl Strelinkov'un yüzünden bu hale geldim ya. Onun bir sürü düşmanı var, daha önce de söylemiştim sana. Kızıl Ordu galip geldi ya, şimdi artık partiye yazılı olmayan, çok yüksek mevkilerde oldukları için, birçok şey bilen askerleri birer birer uzaklaştırıyorlar. Bu gibiler yine hallerine şükretsinler. Ordudan çıkaracak yerde, düpedüz yok da edebilirler onları. Paşa topun ağzında. Çok büyük tehlikelerle karşı karşıya bulunuyor. Bir ara Uzak Doğu'ya gitmişti. Sonra, işittiğime göre, kaçmış, saklanmış. Bu kez de peşine düşmüşler. Neyse, çok anlattım artık. Ağlamaktan hoşlanınam bilirsin ama, ona ilişkin bir söz daha söylersem, hüngür hüngür ağlamaya başlayacağım, hissediyorum bunu.»

«Onu sevdin mi, hâlâ çok mu seviyorsun?»

«Bak, Yuroçka, ben evlendim onunla, kocam nihayet. İyi yürekli, mert bir insandır. Ona karşı çok suçlu durumdayım. Hiçbir kötülük yapmadım ona, yaptım dersem yalan olur. Ama, o çok değerli, çok dürüst bir adamdır. Bense onun yanında çok değersizim, bir hiçim. İşte, büyük günahım bu. Neyse, yeteri kadar konuştuk ondan. Bir gün yine bu konuya döneriz, söz veriyorum sana. Sonra karın Tonya ne olağanüstü kadın! Botticelli'nin tablolarındaki Madonna'lar gibi tıpkı. Doğururken ben de yanındaydım. Yakın arkadaş olmuştuk onunla. Ama, bundan da başka zaman sözederiz, olmaz mı?»

«İşte böyle; ikimiz de çalışacağız. Her gün

birlikte işe gideriz. Her ay da milyarlarca para alırız. Son değişikliğe kadar Sibirya Bankası'nın banknotları geçiyordu. Geçenlerde bu paraları kaldırdılar. Sen hastayken ortalıkta hiçbir tür para yoktu. Belki inanmayacaksın ama, yine de herkes bir kolayını buldu, işin içinden sıyrıldı. Şimdi eski Maliye dairesine bir tren dolusu banknot geldi. Kırk vagon kadarmış galiba. İki renkli, mavi - kırmızı yapraklar halinde bunlar. Tıpkı posta pulları gibi, zımbalı, ufak ufak dikdörtgenlere bölünmüşler. Küçük mavi dikdörtgenlerin her biri beş milyon, kırmızıların her biri de on milyon ruble ediyor. Paralar hemen renklerini atıveriyorlar. Baskı kötü. Renkler çirkin.»

«Ha, evet. Ben bu banknotlardan Moskova'da da görmüştüm. Tam biz yola çıkmak üzereyken çıkarmışlardı bunları.»

XII

«Varikino'da niçin o kadar çok kaldın? Orada kimse yok şimdi, değil mi? Neydi seni orada alıkoyan?»

«Katenka'yla birlikte sizin evi yerleştirdim. Tek korktuğum şey, senin doğru oraya gitmendi. Evi o durumda bulmanı istemiyordum.»

«Hangi durumda? Ne olmuş yani? Ev harap mıydı, dağınık mıydı?»

«Darmadağındı. Her taraf pislik içindeydi. Ortalığı temizledim.»

«Ne diye böyle bilmece gibi konuşuyorsun canım? Benden bir şey gizliyorsun galiba. Ama, nasıl istersen öyle olsun. Konuşasın diye zorlamayacağım seni. Tonya'yı anlat bana. Küçük kızın adını ne koydular?»

«Maşa koydular, yani Marya. Senin annenin anısına.»

«Bana onu anlatsana.»

«Daha sonra sözedeyim bundan. Demin de söylemiştim ya, ağlamamak için zor tutuyorum kendimi.»

«Sana atı veren o Samdevyatov var ya, ilginç adamdır. Ne düşünüyorsun onun hakkında?»

«Gerçekten çok ilginç adam.»

«Biliyor musun, çok iyi tanırım ben onu. Aile dostumuzdu bizim. O bilmediğimiz yere geldiğimiz zaman da bize çok büyük yardımı dokunmuştu.»

«Biliyorum, anlattı bana.»

«Aranız çok iyi herhalde. Sana da iyilik etmeye çalışmıştır sanırım.»

«Çok yardım ediyor bana gerçekten. O olmasaydı halim ne olurdu bilmem.»

«Evet, evet. Anlıyorum. Arkadaş gibisiniz herhalde, aranızda yalın, içten bir ilişki var, değil mi? Ama, belki biraz kur yapmıştır sana.»

«Orası öyle! Hiç durmadan kur yaptı hem.»

«Sen ne yaptın, peki? Ama, affedersin, biraz aşırıya kaçtım galiba. Sana bu gibi şeyler sormaya ne hakkım var? Merakımı bağışla, olmaz mı?»

«Aman! Söylediğin şeye bak! Sen başka şeyi merak ediyorsun. Dostluğumuzun niteliğini öğrenmek istiyorsun, değil mi? Aramızdaki iyi ilişkilere bazı özel, kişisel şeyler de karıştı mı, onu öğrenmek istiyorsun galiba. Karışmadı elbet, olmadı böyle bir şey.»

«Anfim Efimoviç'e çok şey borçluyum ben. Evet, çok şey borçluyum ama, beni altınlara boğsa, uğrumda canını feda etse yine bir tek adım bile yaklaşmam ona. Ben bu tür soğuk adamlardan oldum olası

nefret ederim. Hayatta böyle becerikli, kendine güvenen, sözünü dinletmesini bilen erkekler çok değerlidir. Ama, gönül işlerinde mesele değişiveriyor. Bu gibi adamların kendilerine o erkekçe güvenişleri, o bıyık burarak göğüs kabartışları var ya, bundan nefret ediyorum işte. Ben hayatı, bir erkekle olan yakınlığı bambaşka anlıyorum. Ama, hepsi bu kadar da değil. Ahlâk bakımından Anfim Efimoviç bana başka birini, çok daha iğrenç bir erkeği hatırlatıyor ki, onun yüzünden bu duruma düştüm.»

«Anlamadım. Durumunda ne var ki? Ne demek istiyorsun? Anlatsana. Sen dünyadaki kadınların en iyisisin.»

«Ah Yuroçka! Nasıl söyleyebilirsin bunları? Ben seninle ciddi konuşuyorum. Sen de sanki bir salondaymışız gibi, bana kompliman yapmaya kalkışıyorsun. Nasılım ben diye soruyorsun, değil mi? İçimde bir şey kırıldı, ömrüm boyunca da bunu böylece hissedeceğim. Beni çok erken kadın yaptılar, acımasızca erken yaptılar bunu hem. Hayatı bana kötü tarafından öğrettiler. Onu yalancı bir kılığa koyarak, tıpkı açık saçık bir komedi şekline sokarak gösterdiler bana. Bu yüzden hayatı ben tıpkı bedava diye her davete koşan, her şeyden yararlanan, her şeyi yapmaya kendini yetkili sanan eski tip bir çapkının gözüyle gördüm.»

«Anlıyorum. Bir şeyler olduğunu sezmiştim zaten. İnsan senin acını çok iyi anlıyor. Bir çocuk için çok büyük bir acıydı bu. Sonra, çok erken yaşta örselenmiş toy bir kız olarak da derin bir korku duymaktaydın. Bütün bunlar geride kaldı artık. Yani, demek istiyorum ki, bu üzüntü konusu, senin için bir keder olmaktan çıktı da, örneğin benim gibi, seni sevenleri üzer oldu. Madem ki bu senin için bi:

keder kaynağıydı, niye geç kaldım, seni niçin bu darbeden korumadım diye saçımı başımı yolmak bana düşer.»

«Tuhaf değil mi? Öyle sanıyorum ki, ben ancak kendimden ahlâkça aşağı, bana tamamen yabancı birisini kuvvetle, ölesiye kıskanabilirim. Ahlâkça benden üstün biriyle rakip durumunda olmak, bende bambaşka bir duygu uyandırır. Örneğin düşünce bakımından bana yakın, üstelik benimle arkadaş olan bir erkek benim sevdiğim kadını sevse, o zaman onunla kavga etmeye kalkışmam da, sadece hüzünlü bir dostluk hissi duyarım. Sevdiğim kadını onunla paylaşmayı bir an bile düşünmem kuşkusuz. Ama bu işten de, kıskançlıktan bambaşka, kıskançlık gibi gururlu, kana susamış olmayan bir acıyla elimi çekerim.»

«Konudan biraz uzaklaştım galiba. Demek istediğim şu: Başından hiçbir şey geçmemiş olsaydı, esef uyandıracak hiçbir harekette bulunmasaydın seni nasıl seveceksem, şimdi de öyle seviyorum. Ben doğru yoldan hiç sapmamış olanları sevmem. Onlarda ölü, değersiz bir erdem var demektir. Bu gibiler hayatın güzelliğindeki sırra erişememişlerdir çünkü.»

«İşte ben de tam bu güzellikten sözediyorum. Bana öyle geliyor ki, hayatın bu güzelliğini sezebilmek için insanın hayali tertemiz, duyguları yepyeni olmalı. Daha gençliğimden itibaren hayatıma başka birisi aşağılatıcı bir damga vurmamış olsaydı, benim de kendime göre bir hayat görüşüm olurdu. Ama, hepsi bu kadar değil. Ahlâksız, aşağılık derecede kendinden emin bir erkek, ben daha çok gençken hayatıma girdi. Ben de onun yüzünden, üstün bir erkekle evlenmiş olmakla birlikte, bu evliliğimin tadını çıkaramadım. Hem bu erkek beni seviyordu, ben

de onu çok sevmekteyim.»

«Dur, kocandan sonra sözedersin bana. Ne demiştim sana? Benimle eşit olan bir kimse değil de, benden aşağı olan bir kimse kıskandırır beni, demiştim, değil mi? Nitekim kocanı da kıskandığım yok. Ama öteki?»

«Hangi öteki?»

«Seni baştan çıkaran o sefil herif. Kimdi bu adam?»

«Moskova'da oldukça tanınmış bir avukattı. Babamın arkadaşıydı. Babam öldükten sonra yoksul düştük, o da anneme maddi yardımlarda bulundu. Zengin bir bekârdı. Galiba ona ölçüsüz bir ilgi gösteriyorum, böyle yerden yere çalarak, gereğinden çok önem veriyorum. Hiçbir olağanüstü tarafı yoktu bu adamın. İstersen adını da söyleyebilirim sana.»

«Değmez. Gördüm onu bir kere.»

«Gerçekten mi?»

«Evet. Annen kendini zehirlemeye kalkışmıştı hani? Otelin odasında görmüştüm o adamı o zaman. Gece geç vakitti. Biz daha çocuktuk, liseye gidiyorduk.»

«Ha, evet, hatırlıyorum. Arabayla gelmiştiniz de odanın kapısı önünde, karanlıkta durmuştunuz. Bu sahneyi ben belki de hiç hatırlamazdım ama, daha önce de bunu hatırlatmıştın sen bana. Melyuzeyev' deyken hatırlatmıştın bunu bana galiba.»

«Komarovski de oradaydı.»

«Sahi mi? Olabilir. Beni onunla görmek mümkündü. Çoğu zaman birlikteydik çünkü.»

«Niçin kızardın?»

«Bu Komarovski adını senin ağzından duydum da ondan. Alışık değilim buna. Hiç beklemiyordum doğrusu.»

«Yanımda bir arkadaşım da vardı. Lisede onunla aynı sınıftaydık. O zaman bana o odada ne demişti biliyor musun? Arkadaşım Komarovski'yi daha önce bir defa, hiç beklenmedik şartlar altında görmüş. Bir yolculuk sırasında görmüş onu. Arkadaşımın adı Mihail Gordon'du. Bu yolculuk sırasında, milyonluk bir sanayici olan babamın kendini öldürüşünü görmüş. Babam yürümekte olan trenin kapısından kendini dışarıya atmış, yere düşüp ezilmiş. Yanında da, avukatı olan Komarovski varmış. Komarovski babama içki içiriyor, işlerini karmakarışık ediyordu. Sonunda onu iflâsa sürükleyerek mahvına neden oldu. Babamın canına kıymasından sorumlu olan, beni öksüz bırakan odur.»

«Yok canım! Gerçekten mi? Demek sana da kötülük etti o adam! Bu durum nasıl da bizi birbirimize yaklaştırıyor! Demek daha o zamandan kaderimiz birleşmiş bizim.»

«İşte ben asıl o adamı delicesine, kıskanıyorum.»

«Neler söylüyorsun! Ben o adamı yalnız sevmiyor değilim, ondan nefret de ediyorum üstelik.»

«Sen kendini iyice, adamakıllı tanıyor musun bakalım? İnsan ruhu, hele kadın ruhu çok çapraşıktır, çelişkilerle doludur. Belki ona beslediğin nefretin bir tarafından ona karşı beslemekte olduğun bir teslimiyet de gizlidir de böyle bir hissi kendin isteyerek, zorlamaksızın sevdiğin herhangi bir erkeğe karşı duymayabilirsin.»

«Söylediğin şey ne korkunç! Sonra, her zamanki gibi, tam da üstüne bastın. Doğaya aykırı gibi görünen bu tepki, bana da gerçekmiş gibi görünüyor. Ama, o zaman korkunç bir şey olur bu...»

«Neyse, sakin ol. Dinleme beni. Ben yalnızca sana karanlık, belirsiz bir şeyi kıskandığımı söylemek

istemiştim. Öyle bir şey ki, onunla tartışıp çekişemezsin, ne olduğunu bile tanımlayamazsın. Ben senin giyiminin ayrıntılarını, tenindeki ter damlacıklarını, havadaki mikropları, dolaşan, seni hasta düşürüp kanını zehirleyebilecek olan bulaşıcı hastalıkları bile kıskanıyorum. Hastalığı, bir gün seni benden ayıracak olan ölümü nasıl kıskanıyorsam, seni günün birinde benim elimden alacak olan Komarovski'yi de öylece kıskanıyorum. Biliyorum, senin için bir sürü bilmece gibi söz bunlar. Ne yazık ki derdimi daha derli toplu, daha anlaşılır biçimde anlatamıyorum. Seni çok, ama pek çok, delicesine, kendimi kaybedercesine seviyorum.»

XIII

«Kocandan sözet bana. Shakespeare'nin dediği gibi, «Kader'in kitabında, aynı satırda yazılıyız biz.»

«Nerede söylemiş Shakespeare bunu?»

«Romeo ve Juliet'te.»

«Melyuzeyev'deyken kocamı aradığım sırada ondan uzun uzun sözetmiştim sana. Sonra burada, Yuryatin'de ilk karşılaşmalarımız sırasında da konuşmuştuk onu. Hani sen, «Beni tevkif ettirmek istedi, vagonunda konuştuk onunla,» demiştin? Belki sana anlatmışımdır, ya da anlatmamışımdır da öyle sanıyorumdur, bir gün otomobile bindiği sırada uzaktan görmüştüm onu. Ama, yanında bir sürü muhafız vardı elbet! Hemen hemen hiç değişmemişti. Güzel yüzünde yine o aynı dürüst, kararlı ifade vardı. Dünyada gördüğüm yüzlerin en namuslusudur o yüz. Çehresinde yapmacıktan eser yoktu, poz filân takınmıyordu, erkekçe bir ifade vardı. Zaten hep böyle oldu o, böyle de kaldı.»

«Yalnız, yine de bir değişiklik gördüm onda, bu değişiklik de beni kaygılandırdı. Yüzüne gözle görülüp elle tutulmaz bir şey vurmuştu da, bu yüzden o çehrenin rengi değişmişti sanki. Bu yüzden de, canlı bir insan yüzünde bir ilke somutlaşmış, bir düşünce iz bırakmıştı. Bu durumu görünce içim buruldu. Artık kendisini bir kuvvetin eline bırakmış olduğunu anladım. Çok büyük bir kuvvetti bu elbet; ama, amansızca öldüren, günün birinde onu da esirgemeyecek olan bir kuvvet.»

«Bana öyle geldi ki, yüzünde ölüme mahkûm olduğunu gösteren bir damga vardı sanki. Ama, her şeyi karmakarışık ettim galiba. Onunla karşılaşmanı anlatırken bana birtakım sözler söylemiştin ya, belki onlar aklımda kaldı da şimdi tekrar ediyorum sana. Çünkü aramızdaki duygu oraklığının dışında senden o kadar çok şey kapıyorum ki!»

«Yok canım, ne ilgisi var! Devrimden önceki yaşantınızdan da sözet bana.»

«Daha çocukken, çok küçük yaşta temizliği, saflığı hayal etmeye başlamıştım. O da temizliğin canlı örneğiydi. Galyulin, o ve ben aynı mahallenin çocuklarıydık, aynı bahçede oynardık. Daha küçükken tutkundu bana. Beni gördüğü zaman yüreği buz kesilir, çarpmaz olurdu neredeyse. Bunu söylemem, bilmem doğru değil kuşkusuz ama, bilmez görünmem daha kötü olur. Dediğim gibi, çocukluk aşkıydım ben onun. İnsan böyle bir aşkı gizli tutar, çocukluk gururunu, açığa vurmasına engel olur. Ama, bunu sözle anlatmasına gerek yoktur. Bu aşk bir bakışta anlaşılıverir zaten. Arkadaştık onunla. Ama, seninle nasıl benzeşiyorsak, onunla da inadına hiç mi hiç benzeşmiyorduk. O sıralarda yalnızca kalbimin sesini dinleyerek seçmiştim onu. Elimiz ekmek

tutar tutmaz da, bu olağanüstü çocukla hayatlarımızı birleştirmeye karar vermiştim. Kafamın içinde zaten onunla nişanlanmış bulunuyordum.»

«Sonra, düşün, ne yetenekli çocuktu! Bir demiryolu makasçısının, ya da hat bekçisinin oğluydu. Çalıştı çabaladı, bugünkü üniversite eğitimi sırasında öğretilen matematik ve edebiyat bilgilerinin — düzeyine değil de — doruğuna erişti. Az iş değil bu değil mi?»

«Peki ama, madem bu kadar sevişiyordunuz, yuvanızın huzurunu kaçıran şey ne oldu?»

«Böyle bir soruyu yanıtlamak güç şey doğrusu. Anlatmaya çalışayım ama, tuhaf şey! Şu anda Rusya'da genel olarak yaşayış bakımından, insan hayatı bakımından olup bitenleri, aile yuvalarının — bu arada seninkiyle benimkinin — neden yıkıldığını sana anlatmak, benim gibi bir kadına mı düşer? Sen ne kadar zekisin oysa ki!»

«Yaradılışlar arasındaki benzerlik, ayrılık, sevgi nefret meselesi değil ki bu! Rusya'daki toplum altüst olup yerine bir yenisi kurulunca, şimdiye kadar alışılmış, geleneklerle, âdetlerle düzenlenmiş aile yuvası, dirlik düzenlik gibi ne varsa hepsi yok olup gitti. Bütün eski alışkanlıklar bırakıldı, kayboldu.»

«Şimdi ortada yalnızca her kayıttan sıyrılıp çıplak kalmış, alışılmadık bir sevişme gereksinimin görülmemiş kuvveti var. Bu sevişme gereksinimi için değişmiş bir şey yoktur. İşte bu yüzden seninle ben, tıpkı Âdem'le Havva gibiyiz. Dünya yaratıldığı sırada onların giyecekleri yoktu. Şimdiye dünyanın sonu geldi, bizim de ne giyecek elbisemiz, ne bir aile ocağımız var.»

«Biz dünya yüzünde binlerce yıldır olup bitmiş her şeyin, bütün o muazzam olayların son kalıntısı-

yız. Bütün o kaybolmuş güzelliklerin anısına yaşıyoruz, sevişiyoruz, ağlaşıyoruz; birbirimize sokulup kenetleniyoruz.»

XIV

Lara kısa bir süre durduktan sonra daha sakin bir tavırla devam etti:

«Bak söyleyeyim sana: Strelnikov yeniden Paşa Antipov olsaydı, delilikten, âsilikten vazgeçseydi, geçmiş günler geri gelseydi, ben de herhangi bir mucizeyle uzakta, evimizin penceresinde bir ışık yandığını, Paşa'nın kitaplarının da yazı masası üzerinde durduğunu görseydim, dünyanın öbür ucunda da olsa, dizlerim üstünde sürüne sürüne giderdim oraya. Geçmişin çağrısına, bağlılığın çağrısına dayanamazdım gibi geliyor bana. Her şeyi feda ederdim. Hattâ en çok sevdiğimi bile. Seni yani. Seninle olan bu çok rahat, çok hafif, çok doğal yakınlığımı bile hattâ. Ama, bağışla beni! Bunları söylemedim kabul et, hepsi yalan bunların.»

Sonra Yuri'nin boynuna sarılarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ama, kendini çabuk toparladı. Gözlerindeki yaşları silerek, «Nitekim seni de Tonya'ya doğru iten şey, görev duygusu değil mi?» dedi. «Tanrım, ne sefil insanlarız biz! Ne olacak bu halimiz? Ne yapmalıyız bilmem ki?»

Kendini toparlayınca devam etti.

«Bizim mutluluğumuzun neden aşağılaştığını, gölgelendiğini anlatmadım hâlâ sana. Sonradan bunu o kadar açıkça anladım ki! Dur da anlatayım bak. Ama, bu hikâyenin tek, başkalarına benzemez bir yanı yok. Bizim durumumuzda olan o kadar çok insan var ki!»

«Anlat bakalım, benim uslu kızım.»

«Savaştan az önce, yani savaş başlamadan iki yıl önce evlenmiştik biz. Şöyle biraz kendimize gelip evimize biraz çeki düzen verdiğimiz sırada, savaş başladı. Şimdi anlıyorum ki bütün suç savaşta. Yani olup biten, bizim kuşağımızın başına gelen felâket varsa, bunun sorumlusu, savaş.»

«Çocukluğumu çok iyi hatırlıyorum. Geçen yüzyıldaki barışçı fikirlerin hâlâ geçerli oldukları zamana da yetiştim. Herkes mantıklı davranmaya kendini zorunlu hissediyordu. Vicdanın çizdiği yolu herkes olağan, gerekli bulmaktaydı. Bir insanın başka bir insanı ölürmesi seyrek görülen, alışılmadık bir olaydı. Herkes öldürme olaylarına gündelik hayatta değil de, yalnız tiyatro piyeslerinde, polis romanlarında, aşk romanlarında rastlanır sanıyordu.»

«Derken, birdenbire bu sakin, zararsız durum sona eriverdi. Sel gibi kan akmaya, bütün insanlar ağlayıp inlemeye başladı. İnsanlar delirmiş, ilk çağların vahşiliğine dönüvermişti. Her gün, her saat, yığınlarla adam öldürülüyordu. Adam öldürmek yasal bir hal almıştı, destekleniyordu.»

«Ama böyle bir durum pahalıya mal olur kuşkusuz. Nasıl her şeyin birden çöküp yok olduğunu sen benden iyi hatırlarsın herhalde. Trenler işlemez, kentler beslenemez oldu. Ailenin temelleri sarsıldı; vicdan, ahlâk diye bir şey kalmadı.»

«Devam et, Lara. Ardından ne diyeceğini biliyorum. Ne kadar da güzel çözümlüyorsun bunları! Seni dinlemek ne zevkli şey!»

«Bunun üzerine, yalan, Rus toprağının üstüne bütün ağırlığıyla çöktü. Asıl felâket, gelecekteki kötülüklerin kaynağı da, kişisel görüşe olan inancın yok olması oldu. Herkes sandı ki, ahlâkın emirlerine

boyun eğilen zaman geçmiştir artık; şimdi herkesin birbirini taklit etmesi gerekir; herkese yabancı olan, ama herkesin kabul etmek için zorlandığı düşüncelerle yaşamak gereklidir.»

«Toplumun uğradığı bu sapıklık her şeyde görüldü, her şeye bulaştı. Her şey onun zararlı etkisi altına girdi. Aile ocağımız bile uzak kalmadı bundan. Yuvalarda bir şey sarsıldı. Eskiden ilişkilerimizde olduğumuz gibiydik. Şimdi konuşurken bile söylev verir gibi, aptalca tavırlar takınıyoruz; moda olan konular üzerinde, dünyanın gidişatı hakkında sırf gösteriş olsun diye filozofluk taslıyoruz. Paşa zeki, kendine karşı bile titiz bir insandır. Köklü şeyle üstünkörü şeyi birbirinden çok iyi ayırdeder. Bu koşullarda, yalan olan bir şeyi nasıl olur da görmezlikten gelebilirdi?»

«İşte, bütün geleceğini bağımlılık altına sokan o uğursuz hatâyı da bu noktada işledi. Dönemin belirtilerini, toplumun geçirmekte olduğu hastalığı o, ülkeye ilişkin saydı. Bunun ne kadar önemli olduğunu bilemezsin. Bu çocukça düşünce yüzünden Paşa'nın ne saçmalıklar yaptığını anlayamazsın.»

«Hiç kimse ondan bir şey istememişken, kalkıp cepheye gitti. Bunu da yalnızca bizleri kendi varlığından kurtarmak, sözde kurduğunu sandığı baskıdan bizi sıyırmak için yaptı. Toy bir delikanlıya yaraşan yersiz bir onur duygusuyla, insanın hayatta hiç de alınmayacağı bir şeyden alındı. Olayların, tarihin akışını görmezlikten gelmeye başladı. Tarihe küstü âdeta. Ama, bugün bile, hâlâ bazı hesapları temizlemeye uğraşıyor. İşte, insanı delirten tuhaflığı da bundan ileri geliyor. Bu budalaca emel, hırs yüzünden, eminim kendini mahvedecek. Ah! ne olurdu, kurtarabilseydim onu!»

«Ona karşı ne temiz, ne derin bir sevgi besliyorsun! Sev onu, sev. Onu kıskanmıyorum, onu sevmene de engel olacak değilim.»

XV

Yaz geldi, kimse farkında olmadan da geçip gitti. Doktor iyileşmişti. Sözde hep Moskova'ya gidecekti ya, yola çıkacağı günü beklerken, geçici olarak, üç yerde birden görev aldı. Paranın hızla değerden düşmesi yüzünden herkes böyle birkaç iş birden yapmak zorundaydı.

Sabahları horozlarla birlikte uyanıyor, Tüccarlar Sokağına çıkıp Büyük Sinema'yı geçtikten sonra, eskiden Ural Kazak ordusuna ait olup şimdi adı «Kızıl Basımevi»ne çevrilen basımevinin önüne kadar geliyordu. O zaman caddenin köşesinde, İşlemler Müdürlüğü'nün kapısı üzerinde, Şikâyet Dairesi'nin tabelâsını görüyordu. Alanı eğrilemesine geçip Buyanovka Sokağına ulaşıyor, Stanhope fabrikasını geçip hastanenin arka bahçesinde bir süre yürüdükten sonra askeri hastanenin dispanserine geliyordu ki, başlıca işi de buradaydı.

Dispanserin yanında eski Rus stiline göre yapılmış basık, garip bir ev vardı. Yuri Andreyeviç haftada iki, üç defa Yuryatin Bölge Sağlık Kurulu'nun toplandığı bu eve gitmekteydi.

Kentin çok uzak başka bir mahallesinde de, Anfim'in babası olan Efim Samdevyatov'un belediyeye bağışlamış olduğu bir ev vardı. Karısı Anfim'i doğururken öldüğü için, Efim Samdevyatov bu evi belediyeye bağışlamış, burası doğumevi haline sokulmuştu. Şimdi burada bir kurs açılmıştı. Öğrencilere kısa zamanda doktorluk, cerrahlık öğretiliyordu. Yuri

Andreyeviç burada da genel patoloji dersiyle konularını kendisinin seçtiği başka birtakım dersler veriyordu.

Bütün bu işleri gördükten sonra eve geceleyin, yorgun, aç olarak dönüyordu. O zaman da Lara'yı ya ocağın başında, ya da bir leğenin önünde harıl harıl ev işi yaparken buluyordu. Lara iş kılığındaydı. Saçı başı dağınık, kolları sıvalıydı. İş görürken ıslanmasın, kirlenmesin diye eteklerini toplamıştı ama, örneğin dekolte bir balo tuvaleti, boyunu uzatacak olan topuklu iskarpinler, hışırtılı ipek etekliler giymiş olsaydı insanda bu kadar derin bir etki yaratamazdı. Bu kılıktayken daha dokunaklı, daha soylu, insanda saygı uyandıran bir sevimliliği, bir güzelliği vardı.

Lara yemek pişirip bulaşık, çamaşır yıkıyor, sonra kalan sabunlu suyla tahtaları siliyordu. Ya da oturup kendisinin, doktorun, Katya'nın çamaşırlarını ütülüyor, söküklerini dikiyordu. Yemek, çamaşır, ortalık işleri bitti mi, kızını çalıştırıyordu. Bunu da yapmadığı zamanlar, yeni yönetimin gereklerine uymak için eline bir kitap alıp okuyarak kendi siyasal öğrenimini tamamlamaya çalışıyordu. Bunu yaptığı gün, yeni açılacak bir okula öğretmen olabilecekti.

Doktor, bu kadınla bu küçük kız kendisine yakınlaştıkça, kendi ailesine olan bağlılığına zarar gelmesin diye, onlardan uzak durmaya çalışıyordu. Ancak, onun bu tavrında ne Lara, ne de Katya için aşağılatıcı bir taraf yoktu. Tersine, bu ailevi olmayan sevgide çok saygılı bir yan vardı. Bu da bütün çapkınca tavırları, bütün aşırı lâubalilikleri önlüyordu.

Bu ikili davranış biçimi ıstırap verici bir şeydi. Ama, Yuri Andreyeviç tıpkı ikide bir açılan, iyileşmez bir yaraya alışıldığı gibi, buna da alışmıştı.

XVI

Böylece iki üç ay geçti. Ekim ayında bir gün Yuri Andreyeviç Larissa Fyodorovna'ya,

«İşimden ayrılmak zorunda kalacağım galiba,» dedi. «Çünkü her zaman aynı şey oluyor. Gayet iyi şartlar altında işe başlıyorum. Bana, «Biz dürüst işten hoşlanırız. Fikirler, hele yeni fikirler daha çok hoşumuza gider. Bunlara değer vermemek mümkün mü? Hoş geldiniz; çalışın, çabalayın, araştırmalar yapın,» diyorlar. Derken, bir de bakıyorsun ki, onların fikir dedikleri şey görünüşten ibaretmiş. Devrimi, iktidarda bulunan makamları bol bol övmekten ibaretmiş. Sıkıcı bir şey bu. Bana göre değil.»

«Onlara sorarsan, kendileri kahraman, aydınlık yanlısı, bense kendi halimde, miskin bir herifim. Karanlığa, insanların boyunduruk altında tutulmasına taraftarım sözde. İşte bu düşünceye bir türlü alıştıramıyorum kendimi. Nikolay Vedenyapin adında birinden sözedildiğini duymuş muydun hiç?»

«Duymuştum elbet. Seni tanımadan önce hattâ. Sonra sen de çok sözetmiştin bana. Sinoçka Tuntsova var ya, çok sözeder ondan. Hayrandır ona. Ama, utanarak söylüyorum bak, Vedenyapin'in kitaplarını okumadım. Yalnız felsefeden sözeder kitapları sevmem çünkü. Felsefe sanatın, hayatın tuzu biberi olmalıdır bence. İnsanın yalnız felsefeyle ilgilenmesi, oturup da yalnız hardal yemesi kadar gariptir. Ama affedersin, saçma sapan şeyler söyleyip seni asıl konudan uzaklaştırdım galiba.»

«Yo, tersine. Ben de tıpkı senin gibi düşünüyorum. Vedenyapin benim dayımdır, bilirsin. Belki de çok etkisi altında kalmışımdır onun. Örneğin bir

hastalığa teşhis koydum mu, hepsi birden, «Aman, ne dahiyane teşhis!» diye bağırışıyorlar. Ben de teşhis koyarken çok seyrek yanılırım gerçekten. Ama, gelgelelim, onların çekemedikleri işte bu. Bendeki seziş yeteneği var ya, kusurum bu. Çünkü kafam işliyor, herhangi bir olayı da bir bakışta kavrayabiliyorum.»

«Bu yüzden, beni çekemiyorlar. Kurslarımda ileri sürdüğüm fikirleri yanlış anlıyorlar. Ben de kararımı verdim Sağlık Kurulu'yla kurslardan istifa edeceğim. Ama, hastanede kovuluncaya kadar çalışmaya devam edeceğim. Sakın korkma ama, bugünlerde tutuklanacakmışım gibi geliyor bana.»

«Tanrı bizi korusun, Yuroçka! Ne olursa olsun sen haklısın; ama, çok tedbirli olmak da gerek. Benim anladığıma göre, bu yeni yönetim aşama aşama yerleşiyor. İlk aşamada mantık, eleştirel yaklaşım hâkim. İkinci aşamaya varıldığı zaman bakıyorsun, zihniyet değişivermiş. Bunun örneğini bulmak için uzaklara gitmeye gerek yok. Örneğin bak, şöyle bir olay oldu: Hodatskoye'den buraya, Devrim Mankemesine iki üye atadılar. Bunların ikisi de serbest bırakılmış siyasî mahkûmlardı. Birinin adı Tiverzin, ötekinin adı Antipov'du. İkisi de işçiydiler.»

«İkisi de beni çok iyi tanır. Antipov, kocamın babası, yani kaynatamdır. Belki inanmazsın, asıl onlar buraya geldikten sonra, ben kendi hayatım, Katenka'nın hayatı bakımından korkmaya başladım. İnsan bu gibilerden her şeyi umabilir. Örneğin bu Antipov benden hiç hoşlanmıyor. Günün birinde bakarsın ki, yüksek devrim adaleti adına beni de, Paşa'yı da ortadan yok etmeye karar vermişler.»

Bu konuşmaya birkaç gün sonra devam ettiler. O sıralarda, Buyanovka Sokağında 48 No.lı eve bir

gece baskını yapıldı. Evde bir tüccarın dul karısı olan Goreglyadova adlı bir kadın oturmaktaydı. Evde silâh bulundu. Bir de devrim aleyhtarı örgüt ortaya çıkarıldı. Birçok kimseler tevkif edildi. Boyuna araştırmalar, tevkifler yapılıyordu. Bu arada, şüphelilerden bir kısmının ırmağı aşıp ortadan yok oldukları da söyleniyordu. Yalnız, herkes, bu gibilerin ırmağı aşmakla yakayı kurtaramayacakları düşüncesindeydi.

Lara, «Hava gerginleşiyor,» dedi. «Güvenlikte olduğumuz zamanlar geçti artık. Mutlaka ikimizi de tevkif edecekler. Katya'nın hali ne olacak o zaman? Ben anayım nihayet. Bu felâketi önlemek için bir karar vermem gerek. Düşündükçe aklımı kaçıracağım inan.»

«Düşünelim bakalım, ne yapabiliriz? Başımıza böyle bir şey gelirse, bunu önleyebilecek durumda mıyız? Kader bu nihayet.»

«Kaçmak da olanaksız Yuri. Nereye kaçabiliriz ki? Ama, dur, Varikino'ya gider, orada saklanabiliriz örneğin. Buradan oldukça uzaktır, kimse de yok orada. Onun için, kimseyi de rahatsız etmiş olmayız. Kış geliyor. Kışı orada geçirmek için gerekli işleri yapmayı ben kendi üzerime alıyorum. Onlar gelip bizi yakalayıncaya kadar, bir yıllık ömür kazanmış oluruz, bu da kârdır nihayet. Samdevyatov da kentle bağlantıyı kaybetmememiz için yardım eder bize. Kimbilir, belki de bizi saklar bile. Ne dersin, ha? Ama, şu da var ki, orası bir çölden farksız şimdi, tek canlı yaratık yok. Ben martta oraya gittiğim zaman öyleydi yani. Sonra, kurt da varmış orada. Korkunç şey doğrusu. Ama, bugünkü günde insanlar, hele Antipov'la Tiverzin gibileri, kurttan daha tehlikeli.»

«Ne diyeyim bilmem ki, Lara? Sürekli Moskova'

ya döneyim diye zorluyorsun beni. Gidişimi geciktirmeyeyim istiyorsun. Şimdi daha da kolaylaştı bu iş. Gidip istasyona sordum. Yolculuk yapmak biraz kolaylaşmış. Yalnız, beni kaygılandıran bir şey var: Moskova'ya kaç mektup yazdımsa, hepsi karşılıksız kaldı. Oysa benim Moskova'ya dönmem, ailem ne oldu öğrenmem gerek. Sen kendin bile hep böyle diyorsun bana. Bu koşullarda da, Varikino'ya gitmek için söylediğin sözleri anlayamadım doğrusu. O korkunç, ıssız yere bensiz gitmeyi mi tasarlıyorsun yoksa?»

«Yo, sen olmasan gider miyim hiç?»

«İyi ama, Moskova'ya gitmemi isteyen de sen değil misin?»

«Gitmen gerek mutlaka.»

«Ama, dur, Lara, çok parlak bir şey geldi aklıma. Moskova'ya hep birlikte gidelim. Sen de Katya'yı al gel, ha?»

«Moskova'ya mı gideyim? Deli misin, sen? Gidip de ne yapayım orada? Yok, yok, gidemem. Burada kalmalıyım, daima da tetikte durmalıyım. Paşa'nın kaderi burada belli olacak. Gerekirse onun yanı başında olmak için işlerin sonunu beklemek zorundayım.»

«O halde Katya'nın durumu ne olacak, onu düşünelim.»

«Sima Tuntsova arasıra görmeye geliyor beni. Birkaç gün önce onunla Katya'yı konuştuk.»

«Biliyorum. Ben de gördüm onu birkaç kez burada.»

«Yok canım! Olur şey değil! Bu erkeklerin de etraflarını gördükleri yok bazan. Senin yerinde olsam, eminim abayı yakardım ona. O ne güzellik, o ne alım! Boyuna bosuna, şıklığına hiç diyecek yok doğrusu.

Aynı zamanda zeki, okumuş, iyi kalpli. Olayları öyle berrak bir şekilde yargılayışı var ki, şaşarsın!»

«Çetecilerin elinden kurtulup buraya döndüğüm gün, onun kızkardeşi terzi Glafira var ya, işte o traş etmişti beni.»

«Biliyorum. İki kızkardeş kütüphane memuru olan ablaları Avdotya'yla birlikte oturuyorlar. Üçü de namuslu, çalışkan insanlardır. Gerekirse, yani seni ve beni yakalarlarsa, Katya'ya baksınlar diye onlara rica edeyim diyorum. Ama, kararımı vermedim henüz.»

«Durum umutsuzlaşırsa yap bunu. Umarım yakında böyle bir şey olmaz.»

«Sima için biraz kafadan sakat diyorlar. Gerçekten de normal bir kadın denemez ona. O da çok okumuş ama, aydınlar gibi değil de, halktan birisi gibi okumuş yani. İkinizin düşünceleri şaşılacak derecede birbirine benziyor. Katya'yı eğitme işini ona bıraksam hiç de gözüm arkada kalmaz doğrusu.»

XVII

Doktor yine istasyona gitti ama, bir kere daha eli boş döndü. Her şey askıdaydı. Lara da, doktor da gelecek karşısında ne yapacaklarını bilemiyorlardı. O gün hava, ilk kar yağmadan önce olduğu gibi, soğuk, kapalıydı. Gökyüzü, kış günlerindeki manzarasına bürünmüştü.

Yuri Andreyeviç Lara'nın evine döndüğü zaman orada Simuşka'yla karşılaştı. İki kadın oturmuş konuşuyorlardı ama, sanki misafir ev sahibine konferans verir gibiydi. Yuri Andreyeviç onları rahatsız etmek istemedi. Sonra, biraz da yalnız kalmak istiyordu. İki genç kadın bitişik odada konuşmaktaydı-

lar. Kapı aralıktı. Yalnız, pervazın üstünden yere kadar bir kapı perdesi sarkmaktaydı. Bütün konuştukları işitilebiliyordu.

Lara, «Dikiş dikiyorum ama, sen anlat yine, Simuşka,» dedi. «Dinliyorum, merak etme. Vaktiyle fakültede tarih ve felsefe derslerine de devam etmiştim. Düşüncelerini çok beğeniyorum. Sonra, seni dinlerken öyle ferahlıyorum ki! Başımızda bir sürü dert var. Onun için son günlerde pek uyku uyuyamıyoruz. Ana olarak bana düşen iş, başımıza bir hal gelirse, Katenka'nın güvenlikte olmasını sağlamaktır. Onun için, durumuyla soğukkanlılıkla ilgilenmeliyim.»

«Gelgelelim, soğukkanlı değilimdir ben, üzülerek söylüyorum bunu. Yorgunluktan, uykusuzluktan neşem kaçıyor. Ama, seninle konuşunca yatışıyorum. Neredeyse kar yağmaya başlayacak. Karlı günlerde insanın akıllı birinden güzel fikirler dinlemesi o kadar hoş şey ki! Haydi Simuşka, anlat bakalım.»

«Geçen sefer nerede kalmıştık?»

Yuri Andreyeviç buna karşılık Lara'nın ne dediğini işitmedi, ama Sima'nın sözlerini dikkatle dinledi.

«Kültür ve çağ sözcükleri kullanılabilir ama, herkes için bu sözcüklerin anlamı o kadar farklı ki, belirgin bir anlamları kalmıyor. Bu yüzden başka terimler kullanacağız.»

«İnsan, iki bölümden oluşmuştur. Birincisi Tanrı, ikincisi çalışmadır. İnsan düşüncesinin gelişmesi, çok uzun bir süreye yayılmış tek tek çalışmalardan oluşur. Birbirini izleyen kuşaklar tamamlar bu çalışmaları. Buna örnek, Mısır, Eski Yunan ve peygamberlerdeki Tanrı düşüncesidir. Bu çalışmaların sonuncusu, henüz yerine başka bir şey konulmamış olanı, Hıristiyanlıktır.»

«Hıristiyanlığın getirdiği yenilikleri yalın, açık ve alışkın olduğunuz biçiminden farklı olarak açıklamak için, Kutsal Kitap'tan bazı bölümler seçeceğim.»

«İlâhilerin çoğu, Eski Ahit olaylarıyla Yeni Ahit olaylarını yan yana getirir. Eski dünyanın olayları, örneğin Tanrı'nın Musa'ya yanan bir çalılık olarak görünmesi, Mısır'dan kaçış, fırındaki gençler, Yunus'un balinanın karnındaki yolculuğu, yeni dünyadaki olaylarla, örneğin Meryem'in gebeliği ve İsa'nın dirilişiyle birlikte yer alır.»

«Bu birliktelikte, eskinin eskiliği ve yeninin yeniliği, ayrıca ikisi arasındaki fark, son derece açık bir biçimde belirir.»

«Birçok ilâhide, Meryem'in gebeliğiyle Kızıldeniz'in geçilmesi karşılaştırılır. Burada aralarında benzerlik bulunan olay nedir? Her ikisi de olağanüstü olaylardır, her ikisi de aynı mucize kabul edilirler. Birbirinden bu kadar farklı iki çağda mucize olarak kabul edilen nedir?»

«Birincisinde, kavmin başkanı olan Musa Peygamber'in bir emri ve asasının bir hareketi üzerine, deniz yarılır, yüz binlerce kişilik kavmin karşıya geçmesine izin verir ve sonuncu kişi geçtikten sonra, yeniden kapanır. Yahudileri kovalayan Mısırlılar karşıya geçemeyip boğulurlar. Bu olay, antik çağ düşüncesine ve ruhuna uygundur; doğanın bir sihirbaza boyun eğmesi, savaştaki Roma orduları gibi bir araya gelmiş büyük insan kalabalıkları, kavim ve kavmin başkanı, hep gözle görülür, elle tutulur şeylerdi.»

«İkincisinde, kahraman bir genç kızdır. Günlük, özelliği olmayan bir şeydir bu, eski dünyada önemsenmeyecek türden. Bu genç kız, herkese karşı gele-

rek, gizlice bir çocuk doğurur. Hayat mucizesini yaratır. Bu olay, yalnızca kanunsuz olduğu için değil, doğa yasalarına da aykırı olduğu için büyük yankı uyandırır.»

«Bu, korkunç bir değişikliktir. Eski çağda bir rezalet olarak kabul edilecek böyle bir olay, nasıl olup da, bir mucize gibi değerlendirilmiş ve koca bir kavmin göçüyle eşdeğer tutulmuştur?»

«Dünyada bir şeyler harekete geçmişti. Roma ölmüştü. Kalabalığın gücü, savaşın gereği olan toplu yaşama gerekliliği ölmüştü. Kavimler ve başkanlar artık geçmişe aitti.»

«Bunların yerini kişilik, özgürlüğün savunulması aldı. Bireylerin hayatı, Tanrı'nın tarihi oldu, evreni doldurdu. Bir ilâhide de söylendiği gibi, Adem Tanrı olmak isteyip yanılmış, olamamıştı. Şimdi, Tanrı ademoğlu olup Adem'i tanrılaştırıyordu.»

Sima sözlerine devam etti:

«Bu konuya yeniden döneceğim, ama şu anda konu dışına çıkacağım. Yaşadığımız devrimci çağ, işçilerle ilgilenmesi, anneleri koruması, sermayeye karşı savaşımı açısından, olağanüstü bir çağdır ve kazanılanlar kalıcıdır. Ancak, hayat anlayışı, kurulmaya çalışılan mutluluk felsefesi, öylesine geçmişe bağlıdır ki, ciddiye alınması bile güçtür. Eski çağdaki kavim ve başkan kavramları aynen geçerli kılınmaya çalışılmaktadır.»

XVIII

Yuri Andreyeviç istasyondan yorgun dönmüştü Herkes on günde bir izinliydi, o gün de onun izin günüydü. Öteden beri, izin gününde, bir haftalık uykusunu birden uyurdu. Divanın üstünde oturuyor,

bazan yarım bazan tamamen uzanıyordu. Yine uyku bastırmak üzereydi. Sima'nın sözlerini dinlerken uyukladığı da oluyordu ama, söylediklerinden hoşlanıyordu. «Bütün bunları Kolya Dayının kitaplarından öğrenmiş mutlaka ama, ne akıllı, ne zeki kız!» diye düşünüyordu.

Divandan kalkıp pencerenin önüne gitti. Bu pencere de, bitişik odanınki gibi avluya bakıyordu. Bitişik odada Lara'yla Sima fısıldaşarak konuşuyorlardı.

Hava bozuyordu. O sırada iki saksağan çıkageldi. Nereye konacaklarını bilemeden, bir süre avluda uçtular. Rüzgâr tüylerini hafifçe buruşturup şişiriyordu. Kuşlar gidip önce çöp tenekesinin kapağının üstüne kondular, sonra avlunun parmaklığının üzerinde uçtular, derken yere konup avluda dolaşmaya başladılar.

Doktor, «Saksağanlar göründü, kar yağacak demek,» diye düşündü. Tam o sırada, kapı perdesinın arkasında Sima'nın Lara'ya şöyle dediğini duydu:

«Saksağanlar haber getirir. Yakında ya size birileri gelecek, ya da bir yerden mektup alacaksınız.»

Biraz sonra kapının çıngırağı çaldı. Yuri Andreyeviç onarmıştı bunu. Larissa Fyodorovna bitişik odanın kapısındaki perdeyi aralayarak dışarıya çıktı, hızlı hızlı yürüyerek kapıyı açmaya gitti. Söylediği sözlerden, Yuri Andreyeviç, gelenin Sima'nın kızkardeşi Glafira Severinovna olduğunu anladı.

Larissa Fyodorovna, «Kardeşini almaya mı geldin yoksa? Simuşka bizde de,» dedi.

«Hayır, onu almaya gelmedim ama, haydi öyle olsun. Eve hemen dönecekse birlikte gideriz. Gelişimin nedeni başka. Senin arkadaşın doktor var ya, bir mektup getirdim ona. Şükretsin ki vaktiyle pos-

tanede de çalışmıştım. Kimbilir kaç elden geçmiş bu mektup! Sonunda bir arkadaşım onu bana verdi. Mektup Moskova'dan geliyor. Tam beş ayda ulaşmış buraya. Ama, kime olduğunu bir türlü bulamamışlar. Ben kimin olduğunu biliyordum oysa. Hattâ vaktiyle onu traş da etmiştim.»

Birkaç sayfalık bir mektuptu bu. Zarfı açıktı. Buruşmuş, yağlanmıştı. Tonya'dan geliyordu. Mektup doktorun eline kendisi de farkında olmaksızın geçti. Lara bunu onun eline sıkıştırıvermişti.

Doktor mektubu okumaya başladığı zaman nerede olduğunu unutmuştu âdeta. Sima bitişik odadan çıkarak onu selâmlamıştı. Doktor da hiç dikkat etmeksizin, makine gibi karşılık vermişti ona. Sima'nın gidişinin de farkında olmadı. Yavaş yavaş nerede bulunduğunu da, etrafındakileri de unuttu.

Antonina Aleksandrovna, mektubunda şöyle demekteydi:

«Yura, haberin var mı bilmem, bir kızımız oldu. Annenin anısına, Marya adını verdik ona, ama evde hep Maşa diye çağırıyoruz.»

«Şimdi de başka bir konudan sözedeyim: Birkaç ünlü siyaset adamı, yani K. D. Partisinden bazı profesörlerle sağcı sosyalistlerden Milyukov, Kiesewetter, Kuskova ve daha birkaç kişi, bu arada da amcam Nikolay Aleksandroviç Gromeko Rusya'dan sürüldü. Babamla ben ve çocuklar da onun akrabası olduğumuzdan sürgüne gönderiliyoruz.»

«Hele sen de burada olmadığından, felâket bir şey bu. Ama, yine de Tanrı'ya şükretmek lâzım. O kadar korkunç bir devirde yaşıyoruz ki, sorma. Başımıza çok daha kötü şeyler gelebilirdi. Burada olsaydın, sen de bizimle gelirdin. Ama, şimdi nerelerdesin kimbilir? Bu mektubu Antipova'nın adresine gön-

deriyorum. Seni bulursa mektubu da verir. Kendi kendime şöyle düşünüyorum hep: Seni bulurlarsa, sen de bizim aileden olduğuna göre, acaba bize olduğu gibi sana da Rusya'dan ayrılma izni verirler mi? Öyle sanıyorum ki hayattasın ve sonunda seni bulacaklar. Seni sevdiğim için içime öyle doğuyor, ben de içimden gelen bu sese inanıyorum. Kimbilir, sen ortaya çıktığın zaman Rusya'daki hayat koşulları belki yumuşar da sana da yabancı ülkelere gitmek için izin verirler. O zaman hepimiz bir araya gelme olanağını buluruz. Ama, bu o kadar inanılmaz bir mutluluk ki, yazarken kendim de inanmıyorum.»

«Bütün felâket şundan ileri geliyor: Ben seni seviyorum ama, sen beni sevmiyorsun. Bunun nedenini, anlamını anlamak için çok çalıştım, uğraştım, boşuna! Kendimi yokladım, bütün hayatımızı gözden geçirdim, bir türlü ilk nedenin ne olduğunu anlayamadım. Ben mi bir şey yaptım acaba, nasıl oldu da böyle bir felâketi başıma musallat ettim, bilemiyorum doğrusu. Hani insanı değiştiren, çirkinleştiren bazı aynalar vardır, sen de beni böyle bir aynanın içinden görür gibi, kötü görüyorsun mutlaka.»

«Oysa ben seni seviyorum. Nasıl seviyorum hem, bir bilsen! Sende iyi, kötü, ne varsa hepsini seviyorum. Dış görünüşünün olağan ayrıntılarını, iç dünyanın soylulaştırdığı yüzünü seviyorum. Neyse ki bilgili, zeki bir insansın da, bu iki meziyetin, iradesizliğini telâfi ediyor. Bunlar olmasa, çirkinleşirdin mutlaka. İşte, bütün bunları seviyorum ben, senden daha iyi bir erkek bulunacağını da aklım almıyor.»

«Ama, dinle bak, ne diyeceğim sana: Seni bu kadar sevmesem, hattâ senden soğumuş bile olsam, bu korkunç gerçeğin farkına varmaz da seni yine sevi-

yorum sanırdım. Sana karşı kayıtsız davranırsam, bunun er geç cezasını çekmekten korktuğum için, bu bile farkında olmaksızın seni sevmeye yöneltirdi beni. Çünkü bir insana karşı kayıtsız davranmak; onu öldürmek gibi bir şeydir. Bense kimseye böyle bir darbe indirmek cesaretini kendimde görmüyorum doğrusu.»

«Henüz hiçbir şeye karar vermiş değiliz ama, Paris'e gideceğiz galiba. Sonunda ben de dönüp dolaşıp senin çocukken gittiğin, babamla amcamın da eğitimlerini tamamladıkları bu uzak ülkeye gideceğim. Babam sana çok selâm söylüyor, gözlerinden öpüyor. Şura büyüdü, pek de yakışıklı bir şey oldu denemez ama, gürbüz bir oğlan oldu. Ne zaman senin sözün geçse teselli bulmaz bir şekilde, acı acı ağlıyor zavallı.»

«Artık devam edemeyeceğim. Yüreğim parçalanacak neredeyse. Elvedâ. Birbirimizden ayrı düştük. Sen birçok çetin sınavla, bilinmezle karşı karşıyasın. Önünde uzun, karanlık bir yol var. Onun için, seni Tanrı'ya emanet ediyorum. Merak etme, hiçbir şeyle suçlamıyorum seni, hiçbir sitemde bulunmuyorum. Hayatını nasıl istersen öyle düzenle, yeter ki sonunda mutlu ol.»

«Bu Ural korkunç bir yerdi, bize de uğursuz geldi doğrusu. Oradan ayrılmadan önce Larissa Fyodorovna'yı yakından tanımak fırsatını elde ettim. Başım her sıkıştığında bana yardıma koştu. Lohusalığımda da çok iyiliği oldu bana. Bunun için ona çok çok teşekkür ederim. İçtenlikle söylüyorum, kendisi çok iyi bir kadın; ama, vicdanıma karşı hile yoluna sapmadan şunu da söyleyeyim ki, ikimiz birbirimize hiç mi hiç benzemiyoruz. Ben dünyayı, hayatı sadeleştirmek, doğru yolu arayıp bulmak için gelmi-

şim. O da ise her şeyi karıştırmak, doğru yoldan sapmak için gelmiş sanki.»

«Mektubuma son vermem gerek. Mektubu gelip alacaklar; sonra eşyaları hazırlama zamanı da geldi. Ah Yura, sevgili Yura, aşkım, kocam, çocuklarımın babası Yura, nedir bu başımıza gelenler? Belki de artık hiçbir zaman birbirimizi göremeyeceğiz. Bak, bu sözleri böylece buraya yazıyorum işte; ama, bunun ne demek olduğunu kavrayabiliyor musun? Anlıyor musun bunu, anlıyor musun acaba? «Haydi bitir şu mektubu!» diyorlar, sanki böylece darağacına götürüyorlar beni. Yura! Yura sevgilim!»

Yuri Andreyeviç başını kaldırdı. Gözlerinde tek damla yaş yoktu, bir tarafa da bakmıyordu. Keder, göz pınarlarını kurutmuştu, acıysa bu gözlerde boş birer bakış yaratmıştı. Etrafındaki hiçbir şeyi görmüyordu, hiçbir şey hissetmiyordu.

Dışarıda kar yağmaya başlamıştı. Rüzgâr kar tanelerini önüne katmış, eğrilemesine itiyordu. Kar sanki bir şeyi kovalıyormuş gibi gittikçe hızlanıyor, gittikçe sıklaşıyordu.

Yuri Andreyeviç pencereden dışarıya bakarken, sanki karın yağışını seyretmiyordu da, kendisini hâlâ Tonya'nın mektubunu okumaya devam ediyor sanıyordu. Hızla yağmakta olan, kuru kuru kar tanecikleri değildi sanki de, beyaz kâğıdın, siyah harflerin arasında kalmış olan küçücük boşluklarıydı. Beyaz beyaz, sonsuz sonsuz boşluklardı bunlar.

Elinde olmaksızın inledi, elini göğsüne götürdü. Bayılmak üzere olduğunu hissetti, sendeleye sendeleye birkaç adım attı, kendinden geçerek divanın üstüne yığılıverdi.

VARİKİNO'YA DÖNÜŞ

I

Kara kış iyiden iyiye bastırmıştı. Lâpa lâpa kar yağıyordu. Yuri Andreyeviç hastaneden yeni dönmüştü. Lara onu karşılamaya gelirken kısık, alçak bir sesle, «Komarovski geldi,» dedi. İkisi de kapının önündeydiler. Lara'nın sanki dayak yemiş gibi, şaşkın bir hali vardı.

Yuri sordu

«Nereye, kime gelmiş? Burada mı yani?»

«Değil elbet. Bu sabah geldi, «Akşama yine uğrarım,» dedi. Neredeyse gelir. Seninle bazı şeyler konuşacakmış da.»

«Ne diye gelmiş?»

«Aslında, söylediklerini pek anlayamadım. Sözde Uzak Doğu'ya gidiyormuş da, geçerken Yuryatin'e de uğramak için, sırf bizi görmek üzere yolunu değiştirmiş. En çok Paşa için yapmış bunu. İkinizden de uzun uzun sözetti. Dediğine göre, Paşa, sen ve ben ölüm tehlikesiyle karşı karşıyaymışız. Söylediklerini yaparsak, bizi kurtarabilecek tek adam da oymuş.»

«Ben gidiyorum. Suratını görmek istemiyorum bu herifin.»

Lara ağlamaya başladı. Jivago'nun ayaklarına kapanmak, bacaklarına sarılmak, ona sokulmak istedi ama, doktor genç kadının bu hareketine zorla engel oldu.

«Beni şu kadarcık seviyorsan gitme, yalvarırım sana. Onunla başbaşa kalmaktan korkmama hiçbir neden yok ama, acı geliyor bu bana. Onunla yalnız konuşmama fırsat verme. Sonra, becerikli, deneyimli bir adamdır da o. Belki gerçekten iyi bir öğüt verir bize bakarsın. Ondan tiksinmeni doğal buluyorum ama, lütfen bu tiksintiyi altet de kal burada.»

«Nen var, güzelim? Sakin ol biraz. Ne yapıyorsun? Dize gelmeye kalkışma, kalk. Üzülme artık. Kafana saplanan bu düşünceyi kov gitsin. Bu adam ömrün boyunca korkutmuş seni. Yanıbaşındayım bak. Gerekirse, sen emredersen, öldürürüm de onu.»

Yarım saat sonra akşam olmaya başlamıştı. Derken, gece de bastırıverdi. Komarovski'nin gelmesini beklerlerken. Larissa Fyodorovna bayat vesika ekmeğinden birkaç dilim kesti. Masanın üstüne de bir tabağın içinde birkaç tane haşlanmış patates koydu.

Misafiri eski ev sahiplerinin yemek salonunda kabul etmeye karar vermişlerdi. Onlar da burasını yemek odası diye kullanıyorlardı zaten. Odada meşe tahtasından büyük bir masa ile kocaman bir büfe vardı. Masanın üstünde bir hintyağı şişesine batırılmış bir fitil yanmaktaydı. Doktorun portatif idare lâmbasıydı bu.

Komarovski, üstü başı kar içinde, karanlıklardan çıkageldi. Dışarıda çok kar yağıyordu. Komarovski sakal da bırakmıştı. Kalpağının, paltosunun, bıyığının, sakalının üstünde kar vardı. Bu da ona soytarı gibi gülünç bir görünüm veriyordu.

Ceketiyle yeleği yepyeniydi. Çizgili pantalonu ütülüydü. Daha selâm bile vermeden, tek söz etmeden, cebinden bir tarak çıkarıp saçlarını, bıyığını, sakalını uzun uzun taradı. Bunları mendiliyle kuruladı. Sonra anlamlı anlamlı susarak sol elini Larissa

Fyodorovna'ya, sağ elini Yuri Andreyeviç'e olmak üzere, iki elini birden uzattı.

Yuri Andreyeviç'e dönerek, «Sizinle tanışıyormuşuz farzedelim,» dedi. «Babanıza çok hizmetim dokunmuştu, işitmişsinizdir belki. Kucağımda öldü o benim. Ona benzer bir tarafınız var mı diye bakıyorum ama, hayır, babanıza çekmemişsiniz hiç. İyi adamdı. Canlıydı, ateşliydi. Dış görünüşünüze bakılırsa, daha çok annenize benziyorsunuz galiba. O da halim selim, hayal kurmaktan hoşlanan bir kadındı.»

«Larissa Fyodorovna sizi dinlememi istedi benden. Söylediğine göre, benimle bazı şeyler konuşacakmışsınız. Ben de onun sözünden çıkamadım. Olaylar bizi birbirimizle görüşmeye zorladı. Bana kalsa dünyada sizinle tanışmaya kalkışmazdım, onun için kendimi sizinle tanışıyor farzetmiyorum. Asıl konuya gelelim Söyleyin, ne istiyorsunuz?»

«Durun da önce bir «merhaba» diyeyim size, çocuklar. Anlıyorum, çok iyi anlıyorum hem. Cüretimi hoş görün ama, birbirinize pek yaraşmışsınız. Çok uygun, denk bir çiftsiniz doğrusu.»

«Sözünüzü kesmek zorundayım. Üstünüze vazife olmayan işlere karışmayın lütfen. Sizin sevginize, yakınlığınıza ihtiyacımız yok. Biraz aşırıya kaçıyorsunuz.»

«Ne var böyle kızacak, delikanlı? Yok, yok, yine de babanıza çekmişsiniz siz. Onun gibi hemen ateş alıveriyorsunuz. Evet, izninizle, sizi tebrik edeyim, çocuklar. Bu «çocuklar» sözünü de lâf olsun diye söylemiyorum. Gerçekten de her şeyden habersiz çocuklar gibisiniz siz, «Ne var?» diye sormuyorsunuz bile. Ben buraya geleli iki gün oldu henüz, ama hakkınızda sandığınızdan çok fazlasını öğrendim. Uçu-

ruma doğru gidiyorsunuz ama, farkında değilsiniz. Tehlikeyi önlemenin yollarını araştırmazsanız özgür olarak geçireceğiniz, hattâ belki yaşayacağınız günler bile sayılı.»

«Şimdi artık ülkemizde yeni bir gidiş var. Buna ayak uyduranlar pek az ama, hiç kimse bu yaşayış biçimine sizin kadar açıktan açığa cephe almış değil, Yuri Andreyeviç. Ateşle oynayıp da elinize ne geçecek, bilmem.»

«Bu yeni dünyaya meydan okur, onu hor görür gibi bir haliniz var. Bari gizliden gizliye yapsanız bunu. Ama, burada Moskova'dan gelme, sözü geçer bazı kodamanlar var. Bir bakışta insanın içinden geçenleri okuyuveriyorlar. Devrim mahkemesinin üyeleri sizden hoşlanmıyorlar. Antipov ve Tiverzin Yoldaşlar Larissa Fyodorovna'ya da, size de dehşetli diş biliyorlar.»

«Siz erkeksiniz, canınızın istediğini yaparsınız. İsterseniz çılgınlıklar yapar, hayatınızla oynarsınız, en kutsal hakkınızdır bu. Ama, Larissa Fyodorovna serbest değil. Bir ana o. Bir çocuğun hayatından, kaderinden sorumlu. Onun için, aklına eseni yapamaz, gerçekleri görmezlikten gelmeye hakkı yoktur.»

«Sabah öğleye kadar duruma ciddi olarak baksın diye yalvardım ona. Ama, beni dinlemek istemiyor. Bari Larissa Fyodorovna'ya siz sözünüzü geçirseniz. Katya'nın güvenliğiyle oynamaya, verdiğim öğütleri umursamamaya hakkı yok.»

«Hayatta kimseyi şunu bunu yapmaya zorlamış değilim ben. Hele yakınlarıma hiç yapmadım bunu. Larissa Fyodorovna sizi ya dinler, ya dinlemez, kendi bileceği iş. Ayrıca, neden sözettiğinizi kesinlikle bilmiyorum. Öğütlerinizden filân da haberim yok.»

«Babanızı gittikçe daha fazla hatırlatıyorsunuz bana. Siz de tıpkı onun gibi dikbaşlısınız. Neyse, asıl konuya gelelim. Bu iş oldukça çapraşık olduğundan, biraz sabırlı olmanız gerek. Dinleyin beni, ama sözümü kesmeden dinleyin.»

«Yukarıda büyük değişiklikler olacak. Evet, çok güvenilir bir kaynaktan öğrendim bunu, merak etmeyin. Daha demokratik bir yol tutmayı, kanunlara uymayı düşünüyorlar. Yakında da olacak bu.»

«Onun için, komünist aleyhtarlığıyla savaşmakta olan mahkeme gibi kurumlar ortadan kalkacak elbet. Bunlar da bazı kişisel hesapları görmekte acele edecekler, kısa bir süre için de olsa, daha zalim, daha amansız bir hale gelecekler. Bu bakımdan, listenin başında siz varsınız, Yuri Andreyeviç. Şaka etmiyorum inanın, kendi gözümle gördüm. Kurtulmanın çaresini düşünün, yoksa iş işten geçmiş olacak. Bütün bu sözlerim bir başlangıçtan ibaret. Şimdi asıl konuya geliyorum.»

«Büyük Okyanus kıyılarında şu anda geçici hükümete ve Kurucu Meclise bağlı kalmış siyasi kuvvetlerin birleştirilmesi için çalışılıyor. Bildiğiniz gibi, bunların ikisi de Bolşevik aleyhtarı kuruluşlar. Duma Meclisinin delegeleriyle Moskova'nın, Petersburg'un ve taşranın siyasi şahsiyetleri, iş adamları, sanayiciler hep o bölgede toplanıyorlar. Eski gönüllü tümenlerin generalleri de kıtalarından arta kalan kuvvetleri orada topluyorlar.»

«Sovyet makamları, Uzak Doğu'da bu cumhuriyetin ortaya çıkışına göz yumuyorlar. Sınırda kurulacak böyle bir devlet, Kızıl Sibirya ile dış dünya arasında tampon hizmeti gördükçe bu, onların işine geliyor çünkü. Bu yeni cumhuriyetin hükümetinde Kızıllar da bulunacak, Beyazlar da. Moskova kabine-

deki bakanlıklardan yarısının komünistlere verilmesini sağladı. Sırası gelince iktidarı ele almak için onların yardımına güveniyor. Amaçları gün gibi açık ama, bütün mesele, eldeki zamandan yararlanmayı bilmekte.»

«Eskiden, yani devrimden önce, ben Vladivostok'taki Arharov Kardeşlerin, Merkulov'un, daha başka bazı firmalarla bankaların işleriyle uğraşıyordum. Beni tanırlar orada. Kurulmakta olan hükûmetin yarı resmi bir habercisi kısmen gizli olarak, kısmen de Sovyet makamlarının resmen göz yummaları sayesinde gelip beni gördü, Uzak Doğu'daki yeni hükûmete adalet bakanı olarak girmemi teklif etti. Ben de kabul etim, oraya gidiyorum. Dediğim gibi, bütün bu işler Sovyetlerin onayıyla oluyor ama, açıktan açığa yapmıyorlar bunu. Onun için, bu işleri açıktan açığa herkese söylemek doğru olmaz.»

«Ben de sizi ve Larissa Fyodorovna'yı alıp oraya götüreyim diyorum. Oradan kolaycacık bir vapura biner, ailenizin yanına gidersiniz. Sürgüne yollandıklarını biliyorsunuz herhalde, değil mi? Oldukça gürültülü bir mesele oldu bu. Moskova'da herkes bu konuyu konuşuyor.»

«Pavel Pavloviç'in başında da tehlike dolaşıyor ama, bunu atlatmak için Lara'ya söz verdim ben. Bağımsız ve resmen tanınmış bir hükümetin üyesi olarak, Strelnikov'u Doğu Sibirya'da arattıracağım, onun bizim özerk bölgemize geçmesini kolaylaştıracağım. Strelnikov kaçmayı başaramazsa, o zaman da onu Müttefikler tarafından tutuklanan ve Moskova'nın az çok önem verdiği kimselerle değiş tokuş etmek önerisinde bulunacağım.»

Lara söylenenlerin anlamını kavrayamıyor, konuşmayı güçlükle izleyebiliyordu. Yalnız, doktorla

Strelnikov'un güvenlikleri hakkında Komarovski'nin söylediği bu son sözler üzerine dalgın, kayıtsız tavrını bırakarak kulak kabarttı, yüzü kızararak söze karıştı :

«Bu tasarılar sen ve Paşa için ne kadar önemli, anlıyorsun değil mi, Yura?» diye sordu.

«Pek safsın bakıyorum, yavrum. Bunlar henüz sözden ibaret. Olmuş bitmiş sayamayız ki bunları. Viktor İpolitoviç bizi bile bile aldatıyor demek istemiyorum! Ama, bütün bunlar buz üzerine yazı yazmak gibi bir şey. Şimdi de, Viktor İpolitoviç, kendi adıma bazı şeyler söyleyeceğim size. Durumuma gösterdiğiniz ilgi için çok teşekkür ederim ; ama, durumumu sizin düzene koymanızı kabul edeceğime, ciddi olarak inanıyor musunuz? Strelnikov hakkında beslediğiniz kaygılara gelince, bunu düşünmek Lara'ya düşen bir iştir.»

«Mesele ne? Bize yaptığı öneriyi kabul edip onunla birlikte yola çıkmak mı, yoksa burada kalmak mı? Çok iyi biliyorsun ki sen gelmezsen ben yola çıkmam.»

Komarovski ikide bir bir kadehe ispirto koyuyor, üzerine su kattıktan sonra içiyordu. Yuri Andreyeviç ispirtoyu hastaneden getirmişti. Komarovski her yudumdan sonra biraz patates yiyor, yavaş yavaş sarhoş oluyordu.

II

Oldukça geç olmuştu. Arada bir yukarıya çekilen küçük fitil, cızırdayarak alevleniyor, odayı şiddetle aydınlatıyordu. Sonra yine her taraf karanlığa gömülüveriyordu. Lara ile Yuri'nin uykuları gelmişti. Sonra, baş başa kalıp konuşmak da istiyorlardı. Ama, Komarovski bir türlü kalkıp gitmiyordu.

Onun hep orada oluşu yüzünden insanın içine sıkıntı basıyordu.

Komarovski Lara'yla Jivago'nun yüzlerine bakmıyordu da onların başları üzerindeki bir noktaya bakıyordu. Öte yandan, uykulu bir sesle sürekli aynı konuda can sıkıcı bir şekilde, uzun uzun konuşmaktaydı. Şimdi de Uzak Doğu'yu diline dolamıştı. Lara'nın da, Jivago'nun da, onu dinledikleri yoktu. Sözün baş tarafını dinlememiş oldukları için, geri tarafı onlara daha da sıkıcı gelmekteydi.

Komarovski şöyle diyordu

«Sibirya, yeni adıyla Yeni Amerika, çok zengin olanaklar sunuyor. Sibirya Rusya için büyük bir geleceğin beşiği, demokratikleşme sürecinin güvencesi. Uzak Doğu'daki komşumuz Moğolistan'ın geleceğiyse, daha da parlak görünüyor. Bu ülke hakkında ne biliyorsunuz? Beni dinleyeceğiniz yerde esneyip göz kırpmaya utanmıyor musunuz? Oysa iki milyon kilometre kareye yakın yüzölçümü olan bir ülke bu. Maden yatakları çok zengin. Bu bâkir ülkenin üzerinde hem Çin'in, hem Japonya'nın, hem de Amerika'nın gözü var.»

«Çin, Moğolistan'ın geri kalmışlığından, feodal ve teokratik yapısından yararlanıyor. Japonya ise, Moğolca **hoşun** adı verilen toprak sahibi prenslerden destek görüyor. Kızıl komünist Rusya hamcil denen devrimci çobanlar örgütüyle birleşmiş durumda. Bana gelince, ben, Moğolistan'ın seçimle başa gelen bir kurultay tarafından yönetilmesinden yanayım. Bizi ilgilendiren şudur: Moğolistan sınırının bir adım ötesine geçtiniz mi, dünya ayaklarınızın altındadır, kuşlar kadar özgürsünüzdür.»

Sonunda Larissa Fyodorovna dayanamadı. Kararlı bir tavırla elini Komarovski'ye uzattı. Öfkesini

gizlemeye çalışmadan, «Eh, güle güle artık,» dedi. «Çok geç oldu. Sizin de gitme zamanınız geldi. Benim de uykum var.»

«Böyle geç saatte beni kapı dışarı etmek gibi bir saygısızlıkta bulunmazsınız herhalde. Buranın yabancısıyım. Sokaklar karanlık. Geceleyin belki de sokaklarda kaybolurum.»

«Bunu daha önce düşünüp bu saate kadar oturmamanız gerekirdi. Sizi zorla alıkoyan yoktu ki.»

«Ne diye böyle konuşuyorsunuz benimle? Burada yatacak yerim var mı diye sormadınız bile bana.»

«Bize ne bundan? Hem siz işinizi bilirsiniz, açıkta kalmazsınız. Burada kalmayı düşünüyorsanız, bilin ki Katya'yla birlikte yattığımız odada yatıramam sizi. Öteki odalarda da fareler canınıza okur.»

«Farelerden korkmam ben.»

«Eh, siz bilirsiniz öyleyse.»

III

«Nen var, Lara sevgilim? Kaç gecedir uyku uyumuyorsun. Yemek yemiyorsun. Bütün gün deli gibisin. Sürekli kara kara düşünüyorsun... Nedir seni üzen şey? Kaptırma kendini böyle kara düşüncelere.»

«Hastanenin bekçisi İzot var ya, yine geldi. Evdeki çamaşırcıyla işi pişirmiş. Geçerken buraya da uğradı. Çok meraklandırdı beni doğrusu. «Dehşetli bir şey öğrendim,» dedi, «seninki hapisten kurtulamayacak. Bugün yarın tutuklayacaklar onu. Sonra da seni tutuklayacaklar.» Ben, «Nereden öğrendin bunu, İzot?» diye sordum. «Doğru söylüyorum, İcra Komitesinden birisi söyledi bunu bana,» dedi.»

Jivago, «İzot'un hakkı var,» dedi. «Tehlike kapı-

mızı çalıyor. Hemen ortadan kaybolmamız gerek ama, nereye gidelim? Bütün mesele burada işte. Moskova'ya desek, akıldan çıkarmalı bunu. Zaten böyle bir yolculuk için çok uzun hazırlıklara geerk var ki, dikkati çeker. Oysa biz kimseye sezdirmeden yola çıkmak zorundayız. Evet, ben de senin fikrindeyim. Bir ara ortadan kaybolmalıyız. En iyisi, Varikino'ya gitmek. İki haftalığına, bir aylığına oraya gidelim, ha?»

«Teşekkür ederim, canım, teşekkür ederim. Ne kadar memnunum bilsen! İçinden bu karara ne kadar karşı çıktığını biliyorum çünkü. Ama, senin oturduğun eve gitmeyelim. Sen orada oturamazsın çünkü. Boş odaları görünce aileni hatırlar, meraklanırsın. Ben anlamıyorum mu sanıyorsun? Kendi mutluluğunu başkasının felâketi üzerine kurmak, en sevgili, en kutsal şeyleri ayaklar altına almak... Senden hiçbir zaman böyle bir fedakârlık beklemem ama, sorun o değil. Sizin kaldığınız ev o kadar harap bir halde ki, oturulacak hale gelmesine olanak yok. Ben Mikulitzin'lerin boşalttıkları evde kalsak diyordum.»

«Söylediklerinin hepsi doğru. İnce düşüncelerin için de teşekkür ederim sana Lara. Ama, dur bakayım. Hep sorayım diyorum da unutuyorum. Komarovski nerede? Burada mı, gitti mi? Kavga edip sepetledikten sonra ondan hiçbir haber almadım.»

«Ben de öyle, hiçbir şey bildiğim yok. Ama, onunla kafanı yorma. Neye yarar ki hem bu?»

«Düşünüyorum da, onun bize yaptığı öneri karşısında başka türlü davranmalıydık diyorum. Seninle ben aynı durumda değiliz. Sen kızını yetiştirmek zorundasın. Benimle birlikte ölmek bile istesen, bunu yapmaya hakkın yok.»

«Ama, biz yine Varikino'ya gelelim. Tam kış or-

tasında yiyeceksiz, güçsüz, umutsuz, gidip o vahşi, ücra yere yerleşmek büyük bir delilik, şüphe yok buna. Ama, delilikten başka yapacak şeyimiz kalmadıysa, deli olalım, sevgilim. Bir kere daha yüzümüzü kızartalım, Anfim'den bir at isteyelim. Ya ondan, ya da emrindeki karaborsacılardan, ödünç unla patates de alalım. Sonra söyleyelim ona da hemen gelip unları, patatesleri, ya da bunların karşılığını istemesin. Biraz daha beklesin. Atı geri almaya geldiği zaman yapsın bunu örneğin. Biz de böylece biraz başbaşa kalmış olalım. Gidelim, sevgilim, gidelim. Ormandan ağaçları keser keser, sobada yakarız.»

«Epik kopuk konuşuyorum ama, bağışla beni. Ölüm kapımızı çalıyor. Günlerimiz sayılı. Biz de kendimize göre yararlanalım bundan. Bu günleri hayata veda etmek, ayrılmadan önce son kez buluşmak için kullanalım. Sevdiğimiz her şeyle, hoşlandığımız fikirlerle, ilerisi için beslediğimiz hayallerle, umutlarımızla vedalaşalım. Birbirimize de veda edelim hattâ. Geceleri birbirimize söylediğimiz o tatlı sözler var ya, başbaşa bir kere daha tekrarlayalım onları.»

«Tam hayatımın son anında benim yanımda olman bir rastlantı değil. Benim gizli meleğim, yasak meleğimsin sen. İkimiz de savaş ve ayaklanma dolu bir dünyada yaşıyoruz. Çok zaman önce, çocukluğumun sakin dünyasında da yine öylece belirivermiştin sen. O gece, sırtında okul formanla otel odasının bölmesi arkasında dururken yine tıpkı şimdiki gibiydin. O zaman da yine böyle baş döndürücü derecede güzeldin.»

«Sırtında okul formasıyla, tıpkı bir gölge gibi, bölmenin arkasından çıkıverdin. Sana dair hiçbir bilgisi olmayan ben toy delikanlı o anda hemen şunu anladım: Sen ince, narin bir kızdın ama, bütün var-

lığın kadınlıkla dolup taşmaktaydı. Birisi yaklaşıp parmağını değdirse bu küçük kızdan bir kıvılcım çıkar, bütün odayı aydınlatırdı. Bu kıvılcım insanı o anda öldürmese bile, içini arzuyla doldurur, bütün bir hayat boyunca mıknatıslardı onu. O sırada bütün benliğim gözyaşlarıyla doluydu. Hem gülüyor, hem ağlıyordu. Çocuk olduğum için kendime acıyor, küçük bir kız olduğun için de asıl sana acıyordum. Kendi kendime, şaşkınlıkla, hep şunu sormaktaydım: Sevmek, elektrikle çarpılmak bu kadar ıstıraplı bir şeyse, kadın olmak, elektriğin kendisi olmak, başkasına aşk ilham etmek kimbilir ne kadar daha ıstıraplıdır? İşte, söylemek istediğimi söyledim artık. Deli olmak işten bile değil. Ben de tam bu haldeyim.»

Larissa Fyodorovna soyunmaksızın yatağın kenarına uzanmıştı. Hasta gibiydi. Dertop olmuş, üstüne bir şal örtmüştü. Yuri Andreyeviç karyolanın yanında bir sandalyeye oturmuş, uzun uzun duraklayarak, yavaş sesle konuşuyordu... Bazan Larissa Fyodorovna dirseğinin üzerinde doğruluyor, çenesini avucuna dayıyor, ağzı açık, Yuri Andreyeviç'e bakıyordu. Bazan da omuzuna sokuluyor, kendisi de farkında olmaksızın sessiz sessiz, tatlı tatlı ağlıyordu.

Sonunda ona doğru uzandı, neşeli bir tavırla, «Yuri'ciğim,» diye fısıldadı, «sen akıllısın, her şeyi biliyorsun, her şeyi seziyorsun. Sen benim siperim, sığınağım, desteğimsin, Yuri. Ne kadar mutluyum bilsen! Gidelim buradan, sevgilim, gidelim. Oraya gidince de beni korkutan ne, söylerim sana, o zaman.»

Yuri, «Galiba gebe kaldığını sanıyor ama aslı olmasa gerek,» diye düşündü.

«Ne söyleyeceğini biliyorum,» dedi.

IV

Kasvetli bir kış sabahı kentten ayrıldılar. Tatil günü olmadığı için sokaklarda insanlar işlerine, güçlerine gidiyorlardı. Jivago ve Lara sık sık tanıdıklara rastlamaktaydılar.

Evlerinde kuyu olmayan birtakım kimseler yol kavşaklarındaki çeşmelerin önünde kuyruk olmuşlar, bekleşiyorlardı. Kovalarıyla, bunları taşımak için kullandıkları çengelli sırıkları yere koymuşlar, su doldurmak için sıra bekliyorlardı. Samdevyatov'un verdiği at çok hızlı gitmekte olduğu için doktor ikide bir dizginleri çekmekteydi. Bir yandan da sokaktaki kalabalığın içine dalmamaya, birisine çarpmamaya dikkat ediyordu. Bindikleri kızak hızla giderken ortası kabarık yolun üzerinde yanlamasına ilerliyor, yerler buz tutmuş olduğu için savrulup kaldırımlara çıkıyor, kenarları havagazı fenerlerinin direklerine, kaldırımların yanlarındaki taşlara çarpıyordu.

Yolda giderken sokakta yürümekte olan Samdevyatov'a yetiştiler, hızla yanından geçip gittiler, kendilerini tanıdı mı, arkalarından sesleniyor mu diye dönüp bakmadılar.

Daha ileride de Komarovski'nin yanından geçtiler ama ona «Merhaba» bile demediler. «Sonunda Yuryatin'de kalmış olacak,» diye düşündüler.

Glafira Tuntsova, sokağın öbür yanındaki kaldırımdan onları görünce, «Dün gitti dediler sizin için,» diye bağırdı. «Gelin de herkese inanın! Patates almaya mı gidiyorsunuz?»

Ne söylediklerini işitmediğini eliyle anlatarak, onlara iyi yolculuklar dilemek için bir işaret yaptı.

Sima'yı gördükleri zaman yavaşlamak istediler ama, durmak oldukça güçtü. Bir yokuşun üst başın-

daydılar çünkü. Sima baştan ayağa kadar şallara bürünmüştü. Bu yüzden yuvarlak bir kütük gibi, dimdik bir hali vardı. Bacaklarını gerip beceriksiz beceriksiz yürüyerek yolun ortasındaki kızağa yaklaştı, onlara iyi yolculuklar diledi.

«Döndüğünüz zaman sizinle konuşacaklarım var, Yuri Andreyeviç,» dedi.

Sonunda kentten çıktılar. Yuri Andreyeviç bu yoldan kışın da birçok defalar geçmişti ama, onun yazınki halini hatırlıyor, şimdiki halini ise tanıyamıyordu.

Yiyecek torbalarıyla eşyayı kızağın ön tarafındaki samanların içine gömdükten sonra sıkı sıkı bağlamışlardı. Yuri Andreyeviç geniş kızağın gerisinde çömelmiş, atı sürüyordu. Bazan da kızağın sandığının kenarına oturarak, Samdevyatov'un kendisine vermiş olduğu keçe çizmeli ayaklarını dışarıya sarkıtıyordu.

Öğleden sonra bir ara hava kararınca akşam oluyor sandılar. Yuri Andreyeviç atı acımasızca kamçılamaya başladı. Hayvan ok gibi ileriye fırladı. Kızak çukurlara dalıp çıktıkça, tıpkı bir sandal gibi kalkıp iniyordu. Katya'yla Lara kalın kürkler giymiş oldukları için hiçbir hareket yapamamaktaydılar. Kızak dönemeçleri alır, çukurlara dalıp çıkarken, bir yandan öbür yana fırlıyorlar, hantal birer çuval gibi samanların içine gömülüyorlar, beri yandan da bağırışıp katıla katıla gülüyorlardı.

Yola çıktıkları sırada doktor, «Partizanların beni yakalayıp kaçırdıkları yeri göstereceğim size,» demişti. Ama, sonra sözünü tutamadı. Çünkü kış yüzünden ormanlardaki ağaçların yaprakları dökülmüş, her yanı ölüm sessizliği kaplamıştı. Etraf bomboştu. Onun için doktor kaçırıldığı yeri hatırlayıp

bulamadı.

Üzerinde «Moreau ve Veçinkin. Her çeşit tarım aletleri» yazılı birinci tabelanın önüne geldikleri zaman, «İşte burası,» dedi ama, aslında orası değildi. İkinci tabelaysa buz tutmuştu, görmenin olanağı yoktu.

Gece olurken Varikino'ya ulaştılar, Jivago'ların eskiden oturdukları evin önünde durdular. Mikulitzin'lerin evi biraz daha uzaktaydı. Hırsız gibi eve girdiler. Gece bastırmak üzereydi. İçerisi kapkaranlıktı. Yuri Andreyeviç aceleden, her tarafın ne kadar pis, harap olduğunu farketmedi. Eşyanın bir kısmı sağlam kalmıştı. Daha çok yıpratmak için Varikino'da artık kimse yoktu çünkü. Yuri Andreyeviç evde eşyadan başka bir şey bulamadı. Ailesi giderken orada bulunmadığı için onların neyi götürüp neyi bıraktıklarından habersizdi.

Öte yandan Lara, «Çabuk olalım,» diyordu, «gece olacak nerdeyse. Düşünecek vaktimiz yok. Burada kalacaksak atı samanlığa, yiyecekleri de kapının aralığına bırakalım, bu odada barınalım. Ama, ben buna karşıyım. Önceden de konuşmuştuk bunu. Sen üzülürsen ben de üzülürüm. Burası eskiden sizin oda mıydı? Yok, hayır, çocukların odasıymış. Bak, oğlunun karyolası bu herhalde. Katya'ya küçük gelir bu karyola. Pencereler sağlam, duvarlarda çatlak falan yok. Bir de mükemmel soba var. Geçen gelişimde de çok beğenmiştim bunu. Aslında ben pek istemiyorum ama, sen burada kalalım istiyorsan kürkümü çıkarayım da işe başlayayım. Her şeyden önce sobayı yakalım. İlk zamanlar gece gündüz, sobayı hep yanık tutmak gerek. Ama nen var, şekerim, hiçbir şey söylemiyorsun sen?»

«Bir dakika, bir şeyim yok. Kusuruma bakma,

İstersen bir de Mikulitzin'lerin oraya bakalım, ha?»

Bunun üzerine öteki eve gittiler.

V

Mikulitzin'lerin kapısında bir asma kilit vardı. Yuri Andreyeviç uzun süre uğraştıktan sonra kilidi söktü. Bu eve de kürklerini, kalpaklarını, çizmelerini çıkarmadan, çarçabuk dalıverdiler.

Bütün eşyalar yerli yerindeydi. Görünüşe göre, yakın zamana kadar birisi burada oturmuştu ama, kimdi acaba? Ev sahipleri ya da onlardan biri oturduysa, şimdi neredeydi? Sonra, sokak kapısının üstünde niçin bir asma kilit vardı? Burada uzun zaman oturmuş olsalardı, evin içi derli toplu olurdu.

İçlerinden bir ses onlara, «Mikulitzin'ler değildi burada oturan,» diyordu.

Evde kim oturmuştu şu halde? Ama bu konuda uzun boylu kafa yormadılar. O sıralarda, terkedilip eşyasının bir kısmı yağma edilmiş o kadar çok ev vardı ki! Sonra, bir sürü insan yakalanmaktan korktuğu için şurada burada saklanıyordu.

Lara'yla Yuri, «Polisin kovaladığı Beyaz bir subay saklanmış olacak buraya,» diye düşündüler. «Gelirse birlikte otururuz, sonunda da anlaşırız onunla elbet.»

Yuri Andreyeviç ilk gelişinde olduğu gibi, yine gidip çalışma odasının kapısı önünde durdu, odanın ferahlığını, pencerenin önnüdeki geniş çalışma masasını hayran hayran seyretti. İçinden bir kere daha, «Böyle rahat bir yerde insan kimbilir ne iyi, ne verimli bir şekilde çalışır!» diye düşündü.

Avluda bir ahır vardı ama, Yuri Andreyeviç onun ne halde olduğunu bilemiyordu. Onun için, bir

geceliğine atı samanlığa bağlamayı kararlaştırdı. Hayvana suyla yem de verdi.

Geceyi soyunmaksızın, kürklerine sarınarak geçirdiler. Bütün gün koşup oynayarak yorulmuş çocuklar gibi derin, tatlı, rahat bir uyku çektiler.

VI

Ertesi sabah erkenden uyandıkları zaman Yuri Andreyeviç pencerenin önünde duran geniş masaya yine hayran hayran baktı. Elleri kaşınıyordu, gidip bir tabaka kâğıdın önüne oturmak isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Yalnız, bu işi geceleyin, Lara'yla Katya yattıktan sonra yapmaya karar verdi. Zaten akşama kadar daha yapılacak bir sürü iş vardı. Geceleyin görmek istediği işlerinse acelesi yoktu. Bir an önce kalemi eline alıp yazı yazmak arzusuyla çırpınıyordu.

«İşin mi var, Yuri? Ne yapıyorsun?»

«Sobayı yakıyorum. Bir şey mi var?»

«Bir tekne gerekli de bana.»

«Böyle giderse bütün odunları üç günde yakıp bitireceğiz. Bizim eski evin odunluğuna gidip bakayım bir. Odun varsa birkaç seferde buraya taşırım. Ama, yarın yaparım bunu. Tekne istemiştin benden, değil mi? Ben de bir tekne görmüştüm ama, nerede? Unuttum gitti şimdi.»

«Ben de gördüm ama, nerede olduğunu hatırlamıyorum. Her zamanki yerinde değildi de onun için unutuyor galiba insan. Neyse, zararı yok. Şimdi su ısıtıp evi temizleyeceğim. Kalan suyla Katya'nın, benim çamaşırlarımızı yıkayacağım. Kirli çamaşırın varsa ver de, o da çıksın aradan. Bu akşam işimizi bitirdikten sonra hepimiz yıkanır, öyle yatarız. Tek-

ne bulamadığımıza göre kovada su ısıtayım bari.»

«Dur da gidip çamaşırlarımı getireyim. Sana zahmet de olacak. Dediğini yaptım, dolaplarla ağır eşyaları duvarların kenarlarından çektim. Soba adamakıllı yanınca anahtarı kapatıp, çekmeceleri arayacağım. Her seferinde yeni yeni şeyler buluyorum. Bak, sabun, kibrit, kurşun kalem, kağıt da buldum. Sonra, masanın üstündeki lâmbada gaz var. Ama, bütün bunlar Mikulitzin'in değil, iyi biliyorum. Başka yerden gelmiş olacak.»

«Ne şans, değil mi? Bütün bunlar, burada oturmuş olan o esrarengiz adamın olsa gerek. İyi ama, biz durmadan gevezelik ediyoruz. Hiçbir iş gördüğümüz yok. Bak, su da kaynadı, taşmaya başladı.»

Sağa sola koşuşuyorlar, elleri kolları dolu, birbirlerine, bazan da Katya'ya çarpıyorlardı.

O sırada doktor, «Tekneyi buldum,» dedi. «Yerinde değilmiş de ondan görememişiz. Kapının yanında tavan akıyormuş, oraya koymuşlar. Sonbahardan beri de orada kalmış olacak.»

VII

Lara yanlarında getirdikleri yiyeceklerden bir kısmıyla üç gün gidecek kadar yemek pişirmişti. Öğleyin sofraya oturdukları zaman uzun zamandan beri unutmuş oldukları yemekler yediler. Patates çorbasıyla patatesli kuzu kızartması vardı. Katya bir türlü doymak bilmiyordu. Durmadan kahkahalar koparıyor, yaramazlık ediyordu. Karnı doyup sıcaktan gevşeyince, divana uzanıp annesinin battaniyesini üstüne örttü, mışıl mışıl uyumaya başladı.

Larissa Fyodorovna da yorgundu, terliydi ama pişirdiği yemek beğenildi diye pek sevindi. Onun da

kızı gibi uykusu gelmişti ama, sofrayı toplamak için acele etmiyordu. Kızının uyuduğundan emin olduktan sonra, «Çalışmaktan hiç yüksündüğüm yok,» dedi, «yeter ki bunların boşa gitmeyeceğini bileyim. Onun için, cesaret ver bana, kara kara düşünmeme fırsat verme. Çünkü, alt tarafı, ne yaptık biz? Kendimizin olmayan bir eve girdik, her şeyi babamızın malı gibi kullanıyoruz. Ama, burada iğretiyiz. Ev de sanki gerçek değil, bir tiyatro dekoru. Buraya oyun için geldik sanki.»

«İyi ama, yavrum, «gidelim» diye ayak direyen sen değil miydin? Ben uzun zaman karşı durdum bu işe, unutma. Ama, kararımızı değiştirebiliriz. «Komarovski'nin sözlerini yabana atma,» diyen ben değil miydim? Elimizin altında at var. İstersen yarın Yuryatin'e dönelim. Komarovski henüz gitmemiş. Yolda da gördük onu. Hemen tekrar buluruz kendisini.»

«Doğrusunu istersen, gerçi saklandık ama, hiç güvenlikte sayılmayız. Yuryatin'de kalarak da bu kadar saklanabilirdik. Kurtuluş çaresi arıyorsak bunu bilerek, bir plana göre yapalım. Komarovski sevimsiz adamdır ama, kulağı deliktir, mantıklıdır; nitekim o da aynı şeyi teklif etti bize. Asıl burada tehlikedeyiz. Issız bir yer burası, biz de yapayalnızız. Bir gece kar yağsa burada hapis kalır, dışarıya bile çıkamayız. Belki burada kalan adam bir hırsız, bir haydut filândır. Bizi keserse, kimsenin ruhu duymaz. Yanında silâh filân var mı? Yok, değil mi? Öyle kayıtsızsın ki beni korkutuyorsun, ne düşüneceğimi şaşırıyorum.»

«Ne istiyorsun öyleyse, ne yapayım diyorsun?»

«Ben de bilmiyorum ki. Gözü kapalı sana bağlıyım. Senin kölenim. Körü körüne peşinden geliyorum.» Lara burada Yura'nın boynuna sarıldı, göz-

yaşlarını tutmaya çalışarak sözlerini tamamladı. «Durumlarımız aynı değil. Senin kanatların var, bulutların ötesine uçup gidersin. Bense kadınım, kanatlarım olsa bile yerde kalmak, bunları açıp çocuğumu korumak zorundayım.»

«Bak ne düşünüyorum, Lara. Samdevyatov'la anlaşsak da bizi altı ay geçindirse. Para yerine de ona yazacağım bir eseri veririm. Bir tıp kitabı da olur bu, edebî bir eser de... Ya da dünyaca tanınmış bir başyapıtı çeviririm. Yabancı dilleri iyi bilirim. Geçenlerde Petersburg'daki bir yayınevinin ilânını görmüştüm gazetede. Yalnız çeviri eserler yayınlıyormuş. İyi para verirler buna herhalde. Bu tür bir iş yapmayı çok istiyorum.»

«Bugün ben de aynı şeyi düşündüm, Yuri. Ama, burada çok uzun zaman kalmayacağız galiba. İçime doğdu benim. Başka yerlere, uzaklara gideceğiz. Burada kaldığımız sürece her gece birkaç saat otur, şimdiye kadar ağızdan anlattığın şeyleri yaz. Yoksa, hepsini unutursun.»

VIII

Akşam olunca hepsi sıcak suyla yıkandılar. Yuri Andreyeviç kendisini temiz hissettiği için hayatından çok memnundu. Pencerenin önündeki masanın başına geçip oturdu. Lara da bornozunun içinde mis gibi kokuyordu. Bir havluyu ıslak saçlarına sarık biçimi dolamış, Katya'yı yatırıyor, yatakları hazırlıyordu.

Lara sabahın saat birine kadar uyur gibi yaptıktan sonra sonunda uykuya daldı. Onun da, Katenka'nın da çamaşırları, yorganları, çarşaflar, hepsi kar gibi beyaz, tertemizdi.

Yuri Andreyeviç'in etrafını derin bir sessizlik kaplamıştı. Mutlu bir sessizlikti bu. Lâmbanın ışığı etrafı tatlı tatlı aydınlatıyordu. Soğuk kış gecesi camların ardından mavi gibi görünüyordu. Yuri Andreyeviç bitişik odaya gitti. Burada soba ve lamba yanmıyordu. Karanlıktan bakınca dışarısı daha iyi görünmekteydi. Her taraf buz tutmuştu. Manzara tarif edilemeyecek kadar güzeldi. Tekrar aydınlık ve sıcak odaya döndü. Masanın başına geçerek yazı yazmaya başladı.

Arada bir dönerek, kar gibi beyaz yastığın üzerinde, uyumakta olan Lara'yla Katenka'nın başlarını görüyordu. Çamaşırların, odanın temizliği, anneyle kızının yüzlerindeki saflık, gecenin, karın, yıldızların, aynı saflığıyla karışıyor, bu yüzden yüreğini tatlı bir duygu dolduruyor, onu hem neşelendiriyor, hem ağlatıyordu.

Yuri Andreyeviç başını masadan, önündeki kâğıttan kaldırdığı zaman sabahın saat üçüydü. Zihnindeki gerginlik geçmiş, gevşemiş, Yuri kendine gelmeye başlamıştı. Kendisini mutlu, kuvvetli, rahat hissediyordu. Birdenbire, evin etrafındaki uçsuz bucaksız boşlukta uğursuz, korkunç bir ses işitti.

Yine bitişikteki karanlık odaya geçerek dışarıya bakmak istedi ama, pencereler buz tuttuğundan dışarısı görünmüyordu. Yuri Andreyeviç kürkünü omuzuna alarak kapının önüne çıktı.

Karlar, ayışığında göz kamaştırıcı bir şekilde parıldadığı için önce bir şey göremedi. Bir dakika sonra yine iniltiyi andırır bir uluma işitti. Dikkat edince yarın öbür tarafından birkaç tane kara nokta gördü.

Kurttu bunlar. Birbirlerine sokulmuş, duruyorlardı. Ağızlarını evden yana uzatmışlar, uluyorlardı.

Biraz sonra tıpkı köpekler gibi kuyruklarını bacaklarının arasına kıstırarak uzaklaşıp gittiler.

Doktor, «Kötü başlangıç,» diye düşündü. «Bir bunlar eksikti. İnleri yakında bir yerde galiba. Belki de sel çukurunun içindedir. Korkunç şey doğrusu. Aksiliğe bak ki, Samdevyatov'un atı da samanlıkta. Onun kokusunu almış olacaklar.»

Yeniden eve girip kapıları kapattıktan sonra, masanın başına geçti. Korkmasın diye Lara'ya bir şey söylemeyecekti. İçinde yazı yazmaya heves kalmamıştı. Bir türlü sakinleşemiyordu. Kurtlarla kendilerini sarmış olan daha bir sürü sıkıntılar aklından çıkmıyordu. Sonra yorgundu da.

O sırada Lara uyandı. Uykulu bir sesle yavaşça; «Sen yatmadın mı hâlâ, şekerim?» dedi. «Gel de yanıma otur biraz. Bir rüya gördüm, anlatayım sana bak.»

Doktor lâmbayı söndürdü.

IX

Gündüzü çılgınca bir neşe içinde geçirdiler. Evde bir çocuk kızağı bulmuşlardı. Katenka bahçede bununla uzun zaman kayarak oyalandı.

Bir gün önceki çamaşır, yıkanma faslı evin içini nemlendirmişti. Pencerelerde ince bir buz tabakası vardı. Duvar kağıtları nemden yer yer kabarmıştı. Yuri Andreyeviç bir yandan su, odun taşıyor, bir yandan da etrafı kolaçan ediyor, yeni yeni birtakım şeyler buluyordu. Ayrıca, evde aralıksız iş görmekte olan Lara'ya da yardım etmekteydi. Bazan ikisi de çalışırlarken birden işi bırakıp el ele tutuşuyorlar, sevgiyle birbirlerine bakıyorlardı. Böylece kendilerini unutuyorlar, saatler geçip gidiyordu. O sırada Ka-

tenka'yı bahçede yalnız bıraktıkları, ata yem, su vermedikleri akıllarına geliveriyordu. Bunun üzerine, hemen yeniden işe koyuluyorlar, boş geçirdikleri zamanı kapatmaya çalışıyorlardı.

Doktor gece iyi uyumadığı için başı ağrıyordu. Ayrıca kırıklığı da vardı. Yine işe koyulmak için gece olmasını beklemekteydi.

Yuri Andreyeviç, Varikino'ya daha esaslı şekilde yerleşemeyeceklerini anlamaktaydı. Lara'dan yakında ayrılacağı içine doğmuştu. Onu kaybedince yaşamasına neden kalmayacak, belki ölecekti. Bunu düşündükçe içi burkuluyordu. Bir gece önce görmüş olduğu kurtlar sanki kurt değildi de, onları şimdi her yandan sarmış olan o düşman kuvvetin simgesiydi. Bu kuvvet onların ölmelerini, ya da Varikino'dan gitmelerini istiyordu. Akşama doğru bu duygu, doktorun içinde daha kuvvetle yer etti. Birtakım tarih öncesinden kalma canavarlar Lara'yı parçalayacaklarmış sandı.

Gece oldu. Doktor yine masanın üzerindeki lâmbayı yaktı. Lara'yla Katenka bir önceki geceden daha erken yattılar. Yuri bir gece önce istekle, hattâ bazan gözleri yaşararak yazdığı şeyleri yeniden okuyunca hiçbirini beğenmedi. Daima sade, göze çarpmayan bir biçemi olsun istemişti. Oysa, bir gece önce yazdıklarına bakarak, henüz buna erişmiş olmaktan uzak bulunduğunu anlıyordu.

Tekrar yazı yazmaya koyulduğu zaman önce bir tutukluk hissetti. Bu, kısa sürdü. Yazdıkça açıldı. Düşünceler zihninden öyle kolay, öyle çabuk akıyordu ki, bunları kâğıt üzerine dökmeye vakit bulamıyordu neredeyse.

O sırada Lara'nın yataktan kalkıp masaya yaklaşmış olduğunu fark etmedi.

Ayaklarına kadar inen uzun geceliğinin içinde genç kadın, daha narin, daha uzun boylu görünüyordu. Yuri Andreyeviç onu birden yanıbaşında görüverince şaşırarak irkildi.

Lara solgundu, korkmuştu. Kolunu uzatıp alçak sesle, «İşitiyor musun, Yuri?» dedi. «Bir köpek uluyor. İki tane hattâ. Uğursuzluk belirtisi bu. Hele bir sabahı edelim, sonra hemen gidelim. Bir dakika daha kalamam burada.»

Bir saat sonra Larissa Fyodorovna sakinleşti, gidip yattı.

Yuri Andreyeviç yine kapının önüne çıktı. Kurtlar bir gece öncekinden daha yakına gelmişlerdi. Yuri Andreyeviç ne yana gittiklerini göremedi. Sürü halinde oldukları için sayamadı da. Fakat daha çok sayıdaymışlar gibi geldi ona.

X

On iki günden beri Varikino'daydılar. O gün de daha önceki günlerden farksızdı. Kurtlar gitti sanmışlardı ama, hayvanlar bir gün önce akşama doğru yine gelip ulumuşlardı. Larissa Fyodorovna onları yine köpek sanıp uluyuşlarını hayra yormamış, ertesi gün kalkıp gitmeye karar vermişti. Bazan telâşlanıyor, bazan sakinleşiyordu.

Günler hep birbirinin eşiydi. Öyle ki, Larissa Fyodorovna yine kalkıp gitmek istediği zaman, o on iki gün geçmemişti sanki.

Odaların içi yine nemliydi, hava kapalı olduğu için de karanlık, kasvetliydi. Soğuk azıcık şiddetini kaybetmişti. Gökyüzü kapalı, bulutlu olduğuna göre, kar neredeyse yağmaya başlayacaktı. Sinirleri gergin, kendisi de uykusuz olan Yuri Andreyeviç mad-

di, manevî yorgun olduğu için çok güçsüzdü. Zihni perişan, vücudu yıkıktı. Larissa Fyodorovna'nın neye karar vereceğini, kendisinin bu kararı nasıl karşılayacağını bilemeksizin, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıp duruyordu.

Lara da ne yapacağını bilememekteydi. Bu sözde özgürlükten kurtulup düzenli bir hayatı, işi gücü olsun, namuslu, mantıklı bir ömür sürebilsin istiyordu.

Sabahleyin her zamanki gibi yatakları topladı. Odaları düzeltip süpürdü. Katenka'yla doktora kahvaltılarını ettirdi. Sonra bavulları hazırlamaya başladı.

Doktora, «Haydi, sen de atı kızağa koş,» dedi.

Kesinlikle gitmeye karar vermişti.

Yuri Andreyeviç onu vazgeçirmeye kalkışmadı. Tam tutuklanacakları sırada kentten ayrılıp sonra yine geri dönmeleri delilikten başka şey değildi. Yalnız ve silâhsız olarak kış ortasında bu ıssız, ücra yerde kalmak da akıllılık sayılamazdı. Sonra, atın yemi de bitmek üzereydi.

Doktor, «Öyle olsun bakalım,» dedi, atı koşmak için dışarıya çıktı.

Oldukça güçlükle atı koştuktan sonra kapının önüne getirdi.

Her şeyin hazır olduğunu söylemek için Laranın yanına gitti ama, cnu pek şaşkın bir halde buldu. Anne kız yola çıkmak için giyinmişler, eşyalar da denklenmişti ama, Larissa Fyodorovna umutsuzluk içindeydi. Ağlamamak için kendini çok tutuyor, çabuk çabuk ipe sapa gelmez birtakım sözler söylüyor, koltuğa oturup sonra yine kalkıyor, her cümlesinin peşinden iniltiyi andıran, ahenkli bir sesle, «Değil mi?» diyordu

«Nasıl oldu bilmem, hazırlanıverdik işte. Ama, şimdi yola çıkmak doğru olur mu? Hava kararacak neredeyse, değil mi? Biz tam yarı yoldayken, tam o korkunç ormandan geçerken karanlık bastıracak, değil mi? Ne istersen yapmaya hazırım ama, kendiliğimden bu kararı veremem. Bir şey alıkoyuyor beni. Ama, sen nasıl istersen öyle yaparsın, değil mi? Niçin susuyorsun, bir şey söylemiyorsun? Bütün günü boş geçirdik ama, yarın dikkatli oluruz. Yirmi dört saat daha kalsak daha iyi olur, değil mi? Yarın sabah erkenden kalkar, şafak sökerken, yani saat altıda, yedide yola çıkarız. Ne dersin? Sobayı yakarsın, gece yine yazı yazarsın. Burada bir gece daha yatarız. Çok hoş olur, değil mi? Neden karşılık vermiyorsun? Anladım suç yine bende, değil mi? Ah! ne talihsiz başım varmış!»

«Biraz abartıyorsun Lara. Akşama daha çok vakit var. Saat erken. Ama, nasıl istersen öyle yap. Peki, kalalım. Yalnız, sakin ol, lütfen. Ne kadar sinirlisin bak! Haydi, kürklerimizi çıkaralım. Denkleri açalım. Bak, Katenka, «Karnım aç» diyor. Bir iki lokma bir şey yiyelim. Haklısın, bugün yola çıkarsak biraz aceleye gelmiş olacak. Ama, kendini üzme, ağlama da, Tanrı aşkına. Ben hemen sobayı yakayım. Yalnız, kızak koşulu olduğuna göre, gideyim de bizim eski odunluktan odunları buraya getireyim. Burada odun kalmadı çünkü. Ağlama artık. Ben şimdi gelirim.»

XI

Doktor odunluğa yaklaşırken etrafına bakındı. Hava açıktı. Ayaz artmıştı. Odunluğun damı üzerinde, ince bir hilâl görünüyordu. Birdenbire de-

rin bir keder duydu. Ayrılık belirtisi, yalnızlık işareti olan hilâl, hemen hemen yüzünün hizasında parıldıyordu.

Yorgunluktan dizleri kesilmişti. Her zamankinden daha az odun taşıyabiliyordu. Ayrıca, üşümekteydi de. Üzerleri buz, kar kaplı odunlar, eldiven giymiş olmasına rağmen, ellerini acıtıyordu. İçinde bir şey durmuş, yırtılmış gibiydi. Kaderine lânet okuyor; Lara'yı, bu çok güzel, çok mahzun, çok uysal, çok saf kadını korusun diye Tanrı'ya dualar ediyordu.

Öte yanda hilâl odunluğun damında ısıtmaksızın yanıyor, aydınlatmaksızın parıldıyordu.

Birdenbire at, az önce gelmiş oldukları yana dönerek başını kaldırıp kişnemeye başladı. Doktor şaşırdı.

«Tuhaf şey,» diye düşündü. «Korktuğu için kişnemiyor herhalde. Zaten atlar korkunca kişnemezler. Bu da kurtlara nerede olduğunu bildirecek kadar aptal değil. Ama, nasıl da keyifli keyifli kişniyor!»

Sonra doktor sobayı yakarken kullanmak için talaş, yonga, ağaç kabuğu da topladı. Odun yığınını hasırla örtüp iple bağladıktan sonra kızağın yanı sıra yürüyerek odunları Mikulitzin'in odunluğuna götürdü. O sırada at yine kişnedi. Doktor da uzaktan başka bir kişneyişin cevap verdiğini duydu.

Birden irkilerek, «Bu da ne demek?» diye söylendi. «Biz kendimizi burada yalnız sanıyorduk. Aldanmışız galiba.»

Yine acele etmeksizin odunları odunluğa bırakıp atı çözdü. Kızağı odunlukta bırakarak atı hemen oracıktaki samanlığa götürüp bağladı. Yemliğine de bir iki kucak ot koydu.

Yüreği kaygı dolu, eve doğru ilerledi.

Kapının önünde yağız, semiz bir at koşulu bir kızak gördü. Kızağın yanında genç bir köylü duruyordu.

Evden sesler gelmekteydi. Yuri Andreyeviç adımlarını yavaşlattı. Sonra olduğu yerde mıhlanmış gibi kalakaldı.

Ne konuşulduğunu anlayamıyordu ama, Komarovski'yle Lara'nın, Katenka'nın seslerini duyuyordu. Üçü de kapının yanındaki odadaydılar herhalde.

Komarovski Lara'yla tartışıyordu. Genç kadının karşılıklarındaki ses tonuna bakılırsa heyecanlıydı, ağlıyordu. Bazan ters ters karşılık veriyor, bazan karşısındakinin dediklerini kabul ediyordu.

Yuri Andreyeviç'e o anda Komarovski kendisinden sözediyormuş gibi geldi. Lara'ya, «İki karpuz bir koltuğa sığmaz, bir gönülde iki sevda olamaz,» gibilerden bir şeyler söylüyordu.

Yuri Andreyeviç evden içeriye girdi.

Gerçekten de Komarovski, kapının yanındaki odadaydı. Sırtındaki ayaklarına kadar inen kürkü çıkarmamıştı.

Lara Katenka'nın kürkünün yakasını iliklemeye çalışıyordu. Anne kız giyinmişler, yola çıkmaya hazırlanmışlardı.

Yuri Andreyeviç içeriye girer girmez Viktor İpolitoviç de, Lara da ona doğru koştular.

«Neredeydin, Yuri? Sana o kadar ihtiyacımız var ki!»

«Merhaba, Yuri Andreyeviç. Geçen sefer birbirimize oldukça acı şeyler söyledik ama, davet filân beklemeden yine geldim bakın.»

«Hoş geldiniz, Viktor İpolitoviç.»

«Nerede kaldın, Yuri? Dinle Bay Komarovski'nin söylediklerini de hemen kararını ver. Senin de, bə-

nim de işimiz acele. Vakit kalmadı çünkü. Hem, neden şaşırmadın? Bay Komarovski'yi kaçırdık diye üzülmüştük. Şimdiyse o bizim ayağımıza geldi ama, sen hiç şaşırmıyorsun bakıyorum. Çok garip birtakım haberler de getirdi. Haydi, anlatın, Viktor İpolitoviç.»

«Ben size yola çıkacağım dedim ama, karar veresiniz diye birkaç gün daha kaldım.»

«Daha fazla bekleyemeyiz, Yuri. Yola çıkmanın tam zamanı. Yarın sabah... Ama, Viktor İpolitoviç anlatsın sana bunu, daha iyi.»

«Bir dakika, Lara'cığım. Affedersiniz, Viktor İpolitoviç, niçin ayakta duruyoruz? Kürklerimizi çıkaralım da oturalım biraz. Ortada ciddî işler var. Bir anda karar verilemez ki buna. Yalnız, şu var ki, ben sizinle yola çıkmayı bir an bile düşünmedim. Ama, Larissa Fyodorovna için iş başka, elbette. Üstelik çocuğu da var onun. Buna göre, önerilerinizi onun daha büyük bir dikkatle dinlemesi gerek. Zaten başka şey yaptığı da yok. Dönüp dolaşıp sizin bulduğunuz çözüme geliyor.»

«Ama, bir koşulla, Yuri. Sen de geleceksin.»

«Birbirimizden ayrılmak Lara'ya da, bana da ağır gelecek. Ama, belki de bu fedakârlığa katlanmak zorundayız. Çünkü ben kendi hesabıma, gitmek niyetinde değilim.»

«İyi ama, işin iç yüzünü bilmiyorsun ki, Yuri. Dinle önce. Yarın sabah... Söylesenize, Viktor İpolitoviç!»

«Larissa Fyodorovna kendisine söylediğim haberlerden sözediyor galiba. Uzak Doğu hükümetinin özel bir treni Yuryatin garında istim üzerinde bekliyor. Dün Moskova'dan geldi. Yarın gidecek. Ben de bu trenle gideceğim. Kendi seçeceğim iş arkadaş-

larım için de yer ayırttım. Yataklı vagonlarda, gayet rahat yolculuk yapacağız. Böyle fırsat bir daha ele geçmez. Biliyorum, doktor, «gelmem,» dediniz bir kere. Bundan da caymazsınız. Ama, yine de değiştirin kararınızı. Larissa Fyodorovna'nın hatırı için yapın bunu. İşittiniz ya, siz gelmezseniz gitmek istemiyor. Siz de gelin bizimle. Vladivostok'a kadar değilse bile, Yuryatin'e kadar gelin. Orada ayrıca düşünürüz.»

«Yalnız, çabuk olmak gerek. Kaybedecek vaktimiz yok çünkü. Benim bir adamım da var. Beş kişi birden benim kızağa sığamayız. Samdevyatov bir at vermişti galiba size. Kızaktan çözdünüzse hemen yine koşun. Ama, durun. İkinci kızaktan vazgeçelim. Benimkine sığışmaya çalışırız. Yalnız, çabuk olun. En gerekli eşyanızı alın. Evi böylece bırakalım. Bir çocuğun hayatını kurtarmak zorundayız çünkü.»

«Anlayamıyorum, Viktor İpolitoviç, sanki ben de gidecekmişim gibi konuşuyorsunuz. Lara karar verdiyse siz gidin. Evle filân da ilgilenmeyin. Ben kalırım, siz yola çıktıktan sonra her şeyi yerleştirip evi kapatırım.»

«Ne diyorsun, Yura? Larissa Fyodorovna karar verdiyse gitsin, de ne demek yani? Sen gelmezsen gitmem, dedim ya. Ben eşyayı yerleştiririm, evi kapatırım, gibi sözler ne oluyor?»

«Demek kararınız kesin, Doktor? Öyleyse, Larissa Fyodorovna'nın izniyle size bazı şeyler söyleyeyim. Ama, yalnız olmalıyız bunun için.»

«Peki. Mutfağa gidelim isterseniz. Senin için bir sakıncası yok, değil mi, Lara?»

XII

«Dinleyin beni, doktor: Strelnikov yakalandı, mahkûm oldu, kurşuna dizildi.»

«Ne? Doğru mu söylüyorsunuz?»

«Öyle duydum. Doğru olduğuna da eminim.»

«Sakın Lara'ya bir şey söylemeyin! Deli olur sonra.»

«Söyler miyim hiç! Onun için yalnız konuşmak istedim ya sizinle. Kocasının idamından sonra Lara da, kızı da tehlikede. Yardım edin de kurtarayım onları. Gitmemekte ayak diretiyor musunuz?»

«Gitmeyeceğim dedim ya.»

«Gitmeyecekseniz bile bari bizimle gelir gibi yapın. Kızağı koşmaya başlayın. «Siz gidin de ben yetişirim,» filân deyin. Yoksa, Larissa Fyodorovna yola çıkmayacak. Acele karar vermelisiniz. Kızı da, kendisi de tehlikede.»

«Pavel Pavloviç'in idam haberi beni şaşkına çevirdi. Ama, hakkınız var. Strelnikov'un ölümünden sonra Larissa Fyodorovna da, Katya da tehlikede. İkimizden biri tutuklanacak mutlaka. O zaman yine ayrılmış olacağız. Öyleyse, bizi birbirimizden siz ayırın, daha iyi. Onları alıp mümkün olduğu kadar uzağa, dünyanın ta öbür ucuna götürün. Zaten şimdi siz hâkim durumdasınız. Belki de günün birinde gururu filân bir yana bırakır, Lara'yı bulmak, hayatta kalmak, aileme kavuşmak, kaçıp kurtulmak için ayaklarınıza kapanarak yalvarırım size.»

«Yalnız, bırakın da kendime geleyim. Verdiğiniz haber şaşkına çevirdi beni. Belki de size boyun eğerek uğursuz, dönüşü olmayan bir hatâ işliyorum. Ömrüm boyunca pişman olacağım belki. Ama, şimdi-

ki halde yapabileceğim tek şey elim kolum bağlı si ze boyun eğmek. Sırf Lara'nın iyiliği için yalan söyleyeceğim. «Atı kızağa koşayım, ben de size yetişirim,» diyeceğim ama burada kalacağım. Yalnız, bir sorun var: Gece bastırmak üzere. Nasıl gideceksiniz? Ormandan geçmek gerek. Etrafta kurtlar var, dikkat edin.»

«Biliyorum. Yanımda tüfekle tabanca var. Soğuğa karşı biraz da ispirto almıştım yanıma. Bana yeter de artar bile. Paylaşalım bunu, ha?»

XIII

«Ne yaptım? Ne yaptım ben, Tanrım! Kendi elimle verdim, ona teslim ettim Lara'yı! Hemen peşlerinden koşsam, yetişsem de Lara'yı geri getirsem. Lara!.. Lara!...»

«İşitmezler ki! Rüzgâr öbür yana doğru esiyor. Yüksek sesle konuşuyorlar. Ne kadar sevinseler yeri. Lara kapana girdi, aldanmış olduğunun farkında değil. Üstelik beni gelecek sanıyor. Şu anda beni kızağı koşmakla meşgul sanıyor. Nitekim vedalaşmadık bile, değil mi Lara?» Yuri Andreyeviç yalnızca eliyle şöyle bir işaret yapmıştı. «Gelecek o mutlaka. Daha biz ormana varmadan, o da bize yetişecek, diye düşünüyor olmalı.»

Doktor kapının önündeydi. Bütün dikkatiyle karşıda görünen yola bakıyordu. Şu sırada bir çukurlukta olan kızak, biraz sonra bu yolda ilerleyecekti. Batmak üzere olan güneş, yolu aydınlatmıştı. Doktor, kızağın görüneceği anı beklerken, «Gittiler, gittiler,» diye söyleniyordu. «Uçtu gitti sevgilim, bir daha dönmemecesine gitti hem.»

O sırada kızak çukurluktan çıkıp yokuşu tır-

manmaya başladı. Doktor kızağı görünce, «Hah! İşte göründüler!» dedi.

Vadiden ok gibi fırlamış olan kızak, yolun kenarındaki kayın ağaçlarını birer birer geride bırakıyordu. Derken yavaşladı, sonuncu ağacın hizasında da durdu.

Doktorun kalbi hızlı hızlı çarpıyordu. Dizlerinin bağı çözülmüştü. O kadar heyecanlıydı ki, kendini halsiz, dermansız hissediyordu :

«Tanrım, onu bana geri mi vereceksin yoksa? Ne oldu acaba? Batan güneşin aydınlattığı o yol üzerinde ne oldu? Neden durdular ki? Ama, hayır. Her şey mahvoldu. Yine gidiyorlar. Belki Lara son bir defa daha eve bakmak için dursunlar istedi. Ya da benim arkadan gelip gelmediğime bakmak istedi. Gittiler, yine gittiler. Güneş batmadan önce oraya yetişebilirlerse, geçen gün kurtların uludukları yerde onları bir kez daha göreceğim.»

O an da gelmiş geçmişti. Koyu kırmızı güneş çam ağaçlarının üstünde bir top gibi ışıldıyordu. O noktada yine görünmüşlerdi, hızla da geçip gitmişlerdi.

«Güle güle, Lara, öbür dünyada buluşuruz artık. Güle güle, sevgilim, güzelim, bir tanem.»

Gözden kaybolmuşlardı artık.

«Bir daha göremeyeceğim seni. Hiç göremeyeceğim. Ömrüm boyunca, asla göremeyeceğim.»

Karanlık artıyordu. Karların üzerindeki kızıl, tunç rengi lekeler çabucak solup kaybolmaktaydı. Doktor hâlâ kapının önündeydi. Sırtını dünyaya, yüzünü kapıya çevirmişti.

İçinde bir ses durmadan, «Benim güneşim de battı,» diye tekrarlıyordu.

Bu sözleri bir türlü yüksek sesle söylemeye dili varmıyordu.

Eve girdi.

Kendi kendine, «Şimdi hemen Moskova'ya dönmeliyim,» diye düşündü. «Her şeyden önce bu patırtıları atlatmak, yaşamak gerek. Kendimi uykusuzluğa kaptırmayayım. Hiç yatmayayım daha iyi. Bütün gece, yorgunluktan bitkin düşünceye kadar çalışmalıyım. Sonra, bu gece enayi gibi soğuktan donmamak için yatak odasında hemen sobayı yakmalıyım.»

Ardından da Lara'ya sesleniyordu:

«Güzelim, unutulmaz kızım benim! Kollarım seni hatırladığı sürece, başını hâlâ omuzlarımda, dudaklarını dudaklarımda hissettiğim sürece seninle birlikte olacağım. Bütün gözyaşlarını sana lâyık olacak, kalacak bir şeylere sindireceğim. Senin hayalini tatlı, çok tatlı, insanın içini ezecek kadar hüzünlü bir resim gibi saklayacağım. Bunlar olup bitinceye kadar burada kalacağım. Sonra ben de çıkıp gideceğim.»

Kapıyı kapattı, kürkünü çıkardı. Odadan içeriye girdi. Lara odayı daha o sabah çok güzel derleyip toplamıştı ama, çabucak yola çıkmak zorunda kaldığı için sonradan her taraf yine karma karışık olmuştu. Yorganı açılmış, bozuk yatağı, yerde, sandalyelerin üstünde darmadağın sürünmekte olan öteberiyi görünce diz çöktü, yatağın kenarına büzüldü, başını yere sarkmış olan yorganın bir köşesine gömerek tıpkı bir çocuk gibi acı acı, bol bol, içi yanarak ağladı.

Uzun sürmedi bu. Yuri Andreyeviç hemen ayağa kalktı, gözyaşlarını çabucak sildi, etrafına dalgın, şaşkın gözleriyle baktı. Komarovski'nin bırakmış olduğu ispirto şişesini alıp açtı. Bir kadehi yarıya kadar doldurup içine karlı su ekledi. Sonra, tıpkı de-

min ağlarken duyduğu zevki duyarak, suyla karışık ispirtoyu ağır ağır, yudum yudum içmeye başladı.

XIV

Tuhaf bir şeyler olmaktaydı; Yuri Andreyeviç yavaş yavaş çıldırıyordu. Şimdiye kadar hiç böyle garip bir hayat sürmemişti. Evi ihmal ediyor, kendine bakmıyor, geceleyin de gündüzleri olduğu gibi yaşıyor, Lara'nın gidişinden beri geçen zamanın kavramını kaybediyordu.

Bir yandan içiyor, bir yandan da Lara için şiirler yazıyordu. Ama şiirlerindeki Lara, giderek gerçek Lara'dan, kızı Katenka'yla birlikte giden Lara'dan uzaklaşıyordu.

Yuri Andreyeviç şiirlerini zaman zaman karalayıp düzeltiyordu. Bunun bir nedeni daha güçlü, daha kesin bir anlatım bulmaktı. Ama bir nedeni daha vardı; kişisel duygularını açığa vurmaktan, duygularını sorgulayıp incitmekten çekiniyordu. Bu nedenle şiirleri, bütün içtenliğini kaybediyordu. Taze duyguları, kanayan yaraları, yerini genelleştirmelere bırakıyordu. Aradığı bu değildi ama, kendiliğinden geliyordu, sanki Lara'nın uzaklardan gönderdiği bir teselli, bir selâm gibi, Lara'yla ilgili bir düş gibi, Lara'nın alnındaki eli gibi. Bu şiirleri bu yüzden seviyordu.

Şiirlerin yanısıra, çeşitli dönemlerde, değişik konularda yazdığı yazıları da düzeltiyor, derliyordu. Her zamanki gibi, çalışırken, insan hayatı, toplum hayatı üzerine düşüncelere dalıyordu.

Tarih, tarihin akışı denen şey üzerindeki düşüncelerinin herkesten farklı olduğunu düşünüyordu bir kez daha. Onu mevsimlerin birbirini izleyişi gibi

görüyordu. Kışın, karın altında çıplak dallar, zayıf ve korumasızdırlar. Baharda, orman birkaç günde değişir, bulutlara değecek kadar yükselir ve insan yapraklar arasında kendini kaybeder. Ormanın bu değişimi, hayvanların değişiminden çok daha hızlıdır. Orman hareket etmez, hep hareketsiz görürüz. Sürekli olarak büyüyen, sürekli olarak değişen tarihin, toplum hayatının değişimlerini farkedemeyiz.

Tolstoy da aynı düşüncedeydi, ama düşüncelerini tam olarak açıklamamıştı. Tarihi kimse yapmaz, onu göremeyiz, otların büyüyüşünü göremediğimiz gibi. Savaşlar, devrimler, çarlar, Roberspierre'ler, tarihin mayasıdır. Devrimler eylem adamları, çılgın dahiler yaratır. Bunlar birkaç saatte, birkaç günde, eski düzeni tamamen değiştirirler.

Lara'nın anısına ağlarken, aynı zamanda, Melyuzeyev'deki o geçmiş yaza da ağlıyordu. O zaman devrim gökten yere inmiş bir tanrıydı. Herkesin çılgın olduğu, herkesin kendi hayatının olduğu o yazın tanrısıydı.

Bütün bunları not ederken, yeniden, sanatın güzelliğe hizmet ettiğini, güzelliğin, bir biçem elde etmenin mutluluğu olduğunu, biçemin, var olmanın anahtarı olduğunu, her canlının, var olmak için bir biçemi olması gerektiğini ve bu yüzden, sanatın, var olma mutluluğu üzerine bir anlatı olduğunu düşündü.

Günün birinde Anfim Efimoviç, doktoru yoklamaya geldi. O da votka getirmişti. Antipova'yla kızının Komarovski'yle nasıl yola çıktıklarını anlattı. Anfim Efimoviç bir drezine binerek demiryolundan gelmişti. Giderken atı da alıp götürdü. Doktor hayvanı hiç olmazsa üç gün daha bıraksın diye rica etti ama, o dinlemedi.

«Üç güne kadar gelip seni alırım buradan,» dedi.

Bazan, Yuri Andreyeviç çalışırken gözlerinin önüne Lara geliyordu. O zaman içi sızlıyordu. Bazan bitişik odadan Lara'nın, «Yuroçka!» diye seslendiğini duyar gibi oluyordu.

Yine o hafta içinde, duyuları onu başka biçimde de aldattılar. Hafta sonuna doğru bir gece, korkunç, saçma bir rüya gördükten sonra birden uyanıverdi. Sözde evin içinde bir ejderha gizlenmişti. Gözlerini açtı. Tam o sırada, karşıdaki vadinin içi bir şimşekle aydınlandı, ardından bir silâh sesi etrafı çınlattı. Tuhafı şu ki, bu garip olaydan hemen sonra, doktor yine uyumaya başlamıştı.

Ertesi sabah bunları hatırladığı zaman, «Rüya görmüş olacağım,» dedi.

XV

Biraz sonra da bakın neler oldu:

Doktor artık akıllanmıştı. «Madem ne pahasına olursa olsun ölmek istiyorum, daha kestirme, daha çabuk yolları var bunun,» diye düşünmüştü.

Sonra da, Anfim Efimoviç gelir gelmez onunla birlikte gitmeye karar vermişti.

Güneş batmadan, ortalık henüz aydınlıkken, bahçedeki karın ayaklar altında gürültülü bir şekilde çatırdadığını işitti. Bir adam mağrur, kendinden emin bir tavırla, sakin sakin eve doğru ilerliyordu.

Tuhaf! Kim olabilirdi bu? Anfim Efimoviç olsa, atla gelecekti o. Varikino ıssız bir yerdi. Kimsenin yolu düşmezdi buraya.

Yuri Andreyeviç, «Beni arıyorlar galiba,» dedi. «Hemen kente döneyim diye bir celp, bir emir filân

getirdiler herhalde. Ya da tutuklamaya geldiler. Ama, nasıl götürecekler beni buradan? Sonra, iki kişi gelmesi gerekmez mi? Ama, dur, sakın Mikulitzin olmasın bu gelen?»

O zaman birden sevindi. Gelen adamı da gerçekten Mikulitzin'e benzetti.

Kim olduğu hâlâ belli olmayan adam, bahçe kapısından içeriye girdi. Evin içini bilen bir kimse tavrıyla, kendinden emin bir tavırla ilerleyerek, yolunun üstündeki kapıları açıp açıp, sanki ev sahibiymiş gibi yeniden özenle kapadı.

Yuri Andreyeviç yazı masasının başına oturmuş, arkasını kapıya dönmüştü. Kalkıp yabancıya doğru ilerlemeye vakit bulamadan, adam kapının önüne gelmişti bile. Kapının önünde de mıhlanmış gibi durdu.

Doktor, «Kimi istiyorsunuz?» diye sordu.

Adam iri yarıydı. Kuvvetli, güzel bir vücudu, hoş bir yüzü vardı. Sırtına kısa bir kürk ceket, ayağına da meşin bir pantalonla keçi derisinden, sıcak tutan çizmeler giymişti. Omuzunda, eğrilemesine, bir tüfek asılıydı.

Gerçi bu yabancı adam umulmadık bir anda çıkagelmişti ama, gelişi büsbütün beklenmez bir şey değildi. Doktorun evde bulduğu bazı şeylerle, rastladığı bazı belirtiler, onu böyle bir kimseyle karşılaşmaya hazırlamıştı. Evdeki yiyecekler de bu adamın olmalıydı.

Doktorun yabancıyı bir yerden gözü ısırıyordu. Misafirin de evin boş olmadığını bilirmiş gibi bir hali vardı. Evde birisinin bulunduğunu görmekle pek şaşmışa benzemiyordu. Belki önceden haberliydi, evde kimi bulacağını da biliyordu. Belki o da doktoru tanımaktaydı.

Yuri Andreyeviç, zihnini yokluyor, kendi kendine, «Kimdi bu adam? Kimdi bu adam, Tanrım?» diye soruyordu. «Nerede görmüştüm ben bu adamı? Sıcak bir mayıs sabahıydı ama, hangi yıldaydı? Dur bakayım. Razvilye istasyonu. Komiserin vagonu. Gergin bir durum. Berrak fikirler, katı yargılar, sert kurallar... Hah, buldum: Strelnikov bu adam!»

XVI

Onlar konuşmaya başlayalı birkaç saat geçmişti. Akşam olmuş, ortalık kararmaya başlamıştı. Strelnikov öteden beri çok konuşan bir adam değildi ama, durmadan konuşması için özel bir nedeni bulunduğu anlaşılmaktaydı. Yalnız kalmaktan korkuyordu sanki de, sürekli konuşuyordu. Kesin olan şu ki, Strelnikov önemli bir sır gizlemekteydi. Bu sırrın ağırlığı altında ezilmiş durumdaydı ama, buna karşılık, başka her şeyden uzun uzun sözediyordu.

«Evdeki dolapları, çekmeceleri dolduran garip şeyleri görünce şaştınız değil mi?» dedi. «Bütün bunlara, Doğu Sibirya Kızıl Ordu tarafından işgal edildiği sırada el koyduk. Mumları, kibriti, kahveyi, çayı, kâğıdı, mürekkebi, öteki şeyleri, Çeklerin, İngilizlerin, Japonların askeri stoklarından elde ettim. Altın gibi değerli şeyler bunlar, değil mi? Bu «değil mi?» sözünü karım pek sık söylerdi. Siz de dikkat etmişsinizdir. Doğrusunu söylemek gerekirse, karımla kızımı görmeye gelmiştim ben. Burada olduklarını çok geç öğrendim. Gördüğünüz gibi de yetişemedim, kaçırdım onları. Sizin onunla düşüp kalkmakta olduğunuzu öğrenip «Doktor Jivago» adını da ilk kez duyunca, nasıl oldu bilmem, binlerce çehre arasında yüzünüzü hatırlayıverdim. Sizi sorguya çekmiştim hani, hatırladınız mı?»

«Beni o zaman kurşuna dizdirmediğinize pişman olmuşsunuzdur mutlaka.»

Strelnikov karşılık vermedi. Belki bu sözü işitmemişti bile. Dalgın, düşünceli bir tavırla devam etti :

«Kıskandım elbet, şimdi de kıskanıyorum. Başka türlü de olamazdı ki zaten. Ben burada ancak birkaç aydan beri, yani Uzak Doğu'da dolaşamayacak hale geldikten beri gizleniyorum. Hakkımda birisi asılsız bir ihbarda bulundu. Askerî mahkemeye vereceklerdi beni. Sonucun ne olacağı belliydi. Hiçbir suçum, günahım yoktu. Koşullar düzelince, günün birinde kendimi temize çıkarıp şerefimi savunacağımı umuyordum. Tutuklanmamak için ortadan kaybolmaya karar verdim. Saklanacak, tek başıma yaşayacaktım. Belki paçayı kurtaracaktım ama, güvenimi kazanmış olan bir alçak sattı beni.»

«Kışın yaya olarak bütün Sibirya'yı bir baştan öbür başa aştım. Gizlendim, aç kaldım. Çam ormanlarında yattım, geceyi Sibirya demiryolunda, kara saplanmış trenler içinde geçirdim. O sırada genç bir serseriye rastladım. Vaktiyle partizanlar birçok kimselerle beraber onu da idam edeceklermiş ama, nasılsa kurtulmuş. Sonra o da benim gibi orada burada gizlenmeye başlamış. Serseri, aptal bir şeydi. Sürekli sınıfta kala kala, okuldan da kovulmuş vaktiyle.»

Strelnikov anlattıkça, doktor bu delikanlının kim olduğunu anlamaya başlıyordu.

«Adı Terenti Galuzin olmasın sakın?» diye sordu.

«Evet, tamam.»

«Öyleyse, partizanlarla idam meselesi hakkında anlattıkları doğru.»

«O oğlanın tek sevimli tarafı, annesini delice sevmesiydi. Babasını rehin olarak alıp götürmüşlerdi. Annesinin hapiste olduğunu, onun da rehine olarak alınıp götürüleceğini duymuştu. Annesini kurtarmak için her şeyi yapmaya hazırdı. İlçedeki Çeka'ya gelip teslim olmuş, «bir daha yapmayacağım» diyerek hizmet teklif etmişti. Onlar da şöyle önemlice bir adamı yakalatması koşuluyla onu affetmişlerdi. Bunun üzerine, benim gizlendiğim yeri söylemiş onlara. Neyse ki yaptığı kalleşliği zamanında öğrendim de hemen kaçıp kurtuldum.»

«Birçok zahmetler çektikten, türlü maceralar geçirdikten sonra, Sibirya'yı aşıp buraya geldim. Beni herkes tanır burada. Ama, kimse de buralara geleceğime ihtimal vermez. Gerçekten de, ben bu eve saklanmışken, onlar beni hâlâ Çita'da arayıp durmuşlar. Ama, bu işin sonu geldi artık. İzimi buldular çünkü. Bakın. Gece oluyor. Bu saati sevmem. Uzun zamandan beri uyku uyuyamaz oldum. Bunun ne işkence olduğunu bilirsiniz herhalde. Benim mumların hepsini yakıp bitirmedinizse biraz daha konuşalım.»

«Mumlar olduğu gibi duruyor. Yalnız bir desteden birkaç tane kullandım. Daha çok gaz yakıyordum.»

«Ekmeğiniz var mı?»

«Hayır.»

«Ne yediniz öyleyse? Ama, aptalca bir soru bu, değil mi? Patates yemişsinizdir herhalde.»

«Evet. Patates çok boldur burada. Ev sahipleri görgülü, ileriyi görür kimselerdi. Patatesleri nasıl toprağa gömüp saklamak gerektiğini biliyorlardı. Nitekim bodrumda hepsi olduğu gibi duruyor. Ne çürümüş, ne de donmuş.»

XVII

Bundan sonra Strelnikov, birdenbire devrimden sözetmeye başladı.

Çocukluk yıllarını, zengin sınıfın yoksulları nasıl ezdiğini, ona nasıl sefalet çektirdiğini uzun uzun anlattı.

Bir ara, «Ama, durun,» dedi. «Hayatta kalmak istiyorsanız, hemen buradan gitmeniz gerek. Beni saran çember gittikçe daralıyor, benimle konuştunuz ya, yakalarlarsa sizi de suçlu sayarlar. Sonra, bu dolaylarda çok da kurt vardır. Geçen gün kendimi bunlardan korumak için ateş etmek zorunda kaldım.»

«Ya? Ateş eden sizdiniz demek?»

«Evet. Duymuşsunuzdur elbet. Başka bir yerde gizlenmeye gidiyordum ama, bazı belirtilere bakarak orayı keşfetmiş olduklarını, orada oturanları da öldürdüklerini anladım. Burada çok kalmayacağım, merak etmeyin. Geceyi geçirip yarın sabah gideceğim.»

Derken, Lara'dan sözetmeye başladı:

«Küçükken, liseye gittiği sırada ne güzeldi, bilemezsiniz! Brestlitovsk demiryolunda çalışmakta olan bazı memurların oturdukları evde bir okul arkadaşı vardı. Onu görmek için sık sık gelirdi o eve. Ben de sık sık rastlardım ona. Küçük bir kızdı, çocuktu henüz.»

«Ben de görmüştüm onu o sıralarda. Bir otel odasındaydı. Gölgesi duvara vurmuştu.»

«Onu görmüştünüz, hatırlıyorsunuz da demek? Nasıl olmuştu bu?»

«Orası ayrı bir hikâye.»

«İşte ben sırf bu kız yüzünden üniversiteye gittim. Onun yüzünden öğretmen oldum. Yine onun yüzünden, bu hiç bilmediğim Yuryatin kentinde görev aldım. Sırf ona yararlı olmak, yardımıma gerek duyduğu anda onun yanında bulunmak için yığınlarla kitap okudum, bir sürü şey öğrendim.»

«Üç yıllık evliliklikten sonra onu yine fethedebilmek için orduya gönüllü yazıldım. Savaş bitip tutsaklıktan dönünce, herkes beni ölmüş sandığı için takma bir ad altında kendimi tamamen devrime verdim. Lara eski devrin zihniyetinden çok acı çekmişti. Onun öcünü almak için yaptım bunu.»

«O da, kızım da yakında, hemen şuracıktaydılar. Onlara koşmak, onları görmek arzusunu bastırabilmek için ne kadar uğraştım bilseniz! Ama her şeyden önce hayatımın amacını gerçekleştirmek istiyordum. Şimdiyse onları görebilmek için ne isteseler veririm! O bir odaya girdi mi, sanki pencere ardına kadar açılmış da oda havayla, ışıkla dolmuş gibi olurdu.»

«Onu çok sevdiğinizi biliyorum ama, affedersiniz, bir şey soracağım. Size karşı beslediği sevgi hakkında bir fikriniz var mıydı?»

«Ne dediniz? Anlayamadım.»

«Diyorum ki, sizi çok severdi o, dünyada en çok sizi severdi.»

«Bunu da nereden çıkardınız?»

«Kendisi söyledi.»

«O mu? Size mi?»

«Evet.»

«Affedin. İsteğim biraz yersiz ama, sizce sakıncası yoksa, sonra, bunu yapmaya kendinizde kuvvet görüyorsanız, şöyle bir belleğinizi yoklayın da bu konuda size söylediklerini tam tamına söyleyin bana, olmaz mı?»

«Neden olmasın? Şöyle demişti bakın: «Kocam eşsiz bir adamdır. Ona benzeyen başka birini daha görmedim ben. Eskiden onunla birlikte oturduğumuz evin, uzakta, bir fener gibi yükseldiğini görsem, dünyanın öbür ucundan bile olsa, dizlerim üstünde sürüne sürüne o eve doğru giderdim.»

«Yine özür dileyeceğim sizden. Eğer sizi inciten bir tarafı yoksa, bu sözleri ne zaman, hangi koşullarda söylediğini de anlatır mısınız bana?»

«Bu odayı topluyordu. Sonra halıyı silkmek için dışarıya çıktı.»

«Hangi halıyı? İki halı var bu evde.»

«Büyüğünü.»

«İyi ama, o halı ağırdır onun için. Siz de yardım ettiniz mi kendisine?»

«Evet.»

«Siz halının karşıki iki ucundan tutuyordunuz. O da arkaya eğiliyor, sanki salıncaktaymış gibi kollarını havaya kaldırıyordu. Öte yandan, tozdan korunmak için başını çeviriyor, gözlerini kırpıştırıyor, kahkahalarla da gülüyordu, değil mi? Onun alışkanlıklarını nasıl biliyorum, bakın! Sonra, birbirinize doğru ilerlediniz, halıyı önce ikiye, sonra dörde katladınız. O bu işi görürken aynı zamanda gülüyor, şakalar da yapıyordu, değil mi? Değil mi, ha?»

Ayağa kalktılar. İkisi de birer pencerenin önüne giderek bir yöne doğru bakmaya başladılar.

Kısa bir sessizlikten sonra Strelnikov Yuri Andreyeviç'e yaklaştı. İki elini tutup kalbi üzerinde sıkarak aynı aceleci tavırla ekledi:

«Affedersiniz. Değerli, özel ve gizli bir konuya dokunduğumu biliyorum ama, izin verirseniz başka şeyler de soracağım size. Gitmeyin, beni yalnız bırakmayın. Zaten birazdan ben kendim çıkıp gidece-

ğim. Düşünün bir, tam altı yıl ayrı kaldım ondan, altı yıl kendimi tutmaya çalıştım. O zaman özgürlük henüz elde edilmemiş gibi geliyordu bana. Kendi kendime, «Önce özgürlüğü elde edeyim, sonra tamamen onların olayım,» diyordum.»

«Şimdi bütün umutlarım yıkıldı. Yarın beni yakalayacaklar. Siz onu seviyorsunuz, o da sizi seviyor. Kimbilir, belki günün birinde görürsünüz onu. Ama yok, ne istiyorum ben sizden? Düpedüz delilik bu! Beni yakalayacaklar, savunmama da fırsat vermeyecekler, ağzımı tıkayacaklar. Bu işlerin nasıl olup bittiğini bilmez miyim sanki?»

XVIII

Yuri Andreyeviç, iyi bir uyku çekecekti. Uzun zamandan beri ilk defa olarak, kendi de farkında olmaksızın, yatar yatmaz uyudu.

Strelnikov yatmamıştı. Yuri Andreyeviç onu bitişik odaya yerleştirmişti.

Doktor yatakta dönerken, ya da yere düşen battaniyeyi alırken uyandığı kısa anlarda, iyi bir uykunun nasıl canlandırıcı bir şey olduğunu farkediyor, sonra yine tatlı tatlı uyumaya devam ediyordu. Gecenin ikinci yarısında küçük küçük, kısa kısa rüyalar gördü. Çocukluğuyla ilgiliydi bu rüyalar, insan bunları rahatça gerçek sanabilirdi.

Örneğin bu arada annesinin yaptığı suluboya bir resmi de gördü. İtalya'da bir kıyıyı gösteren bu resim duvarda asılı olduğu yerden ansızın yere düştü, kırılan camların gürültüsü doktoru uyandırdı. Gözlerini açtı. Hayır, başka şeydi bu. Yine Strelnikov, yani Lara'nın kocası Pavel Pavloviç Antipov, kurtları korkutmak için bir el ateş etmiş olacaktı. Ama, yok,

saçmaydı bu. Gerçekten de resim düşmüştü duvardan. Rüyasının devamını görmeye devam ederek, «İşte, cam kırıkları bile yerde duruyor,» dedi.

Uyandığı zaman çok uyumuş olduğu için başı ağrıyordu. Bir an için kim olduğunu, hangi dünyada bulunduğunu bilemedi.

Sonra, birden hatırladı:

«Strelnikov da dün gece burada kalmıştı,» diye düşündü. «Vakit oldukça geç. Şimdiye kadar kalkmıştır. Kalkmamışsa uyandırırım. Kahve pişiririm, birlikte içeriz.»

Sonra seslendi:

«Pavel Pavloviç!»

Karşılık alamayınca, «Daha uyuyor demek. Uykusu da ağır olsa gerek,» diye düşündü.

Acele etmeden giyinip, bitişik odaya girdi. Strelnikov'un kalpağı masanın üstündeydi ama, kendisi evde değildi.

Doktor, «Şöyle bir dolaşmaya çıkmış galiba,» diye düşündü. «Olup bitenlere kendini alıştırıyor olmalı. Bugün Varikino'dan ayrılıp kente gidecekti ya. Ama, saat de oldukça geç. Yine çok uyudum ben. Her sabah böyle oluyor.»

Sonra mutfakta ateş yaktı, kovayı alıp kuyudan su çekmeye gitti. Oradan birkaç adım ileride, Pavel Pavloviç'in ölüsü, bahçe yolu üzerinde verevine yatıyordu. Başı bir kar yığınına gömülüydü. Kendini öldürmüştü. Kanla kızıla boyanmış olan kar, sol şakağının altında kırmızı bir topak oluşturmuştu. Her yana fışkırmış olan damlacıklar da kara karışmışlar, tıpkı bir üvez ağacının yemişlerini andıran küçük küçük, kırmızı toparlacıklar oluşturmuşlardı.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

DÜŞÜŞ

I

Artık Yuri Andreyeviç'in çok basit olan hayat öyküsünü tamamlamaktan başka yapacak işimiz kalmıyor. Ömrünün bu son sekiz yılı boyunca, Yuri Andreyeviç basamak basamak inip düştü, kendini koyuverdi. Doktor olarak bildiklerini, yazar olarak edindiği alışkanlıkları kaybediyordu.

Zaman zaman bu bitkinlikten, bu alçalıştan kurtulup canlanıyor, biraz çalışmaya başlıyordu. Saman alevi gibi kısa süren bu durumdan sonra hem kendine, hem bütün dünyaya karşı derin bir aldırmazlığa düşüveriyordu. Bu yıllar boyunca, teşhisini kendisinin koyduğu, ama o kadar tehlikeli olmadığını sandığı o eski kalp hastalığı oldukça ilerlemişti.

Yuri Andreyeviç'in avurtları çökmüş, saçı sakalı birbirine karışmıştı. Bu haliyle, partizanların elinden kaçıp Yuryatin'e döndüğü günlerdekinden daha yabani bir kılığı vardı. Yol boyunca, ekmeğe karşılık, sırtındaki az çok değerli elbiselerin hepsini bir bir elden çıkarmıştı. Şimdi ancak çıplak kalmayacak kadar giyimli bulunuyordu. Sırtındaki kürklü paltoyla elbiseyi de böylece vermişti. Moskova sokaklarında göründüğü zaman, başında kurşuni bir Kazak kalpağı, ayağında dolaklar, sırtında da partal bir asker kaputu vardı. Bu kılıkta, onu Kızıl Ordu'nun sayısız askerlerinden ayırdetmek olanaksızdı. Zaten başkentin alanları, caddeleri, demiryolu istas-

yonları hep bunlarla doluydu.

Moskova'ya tek başına gelmemişti. Yanında yakışıklı bir köylü delikanlı da vardı. O da onun gibi asker kılığındaydı, peşinden bir an bile ayrılmıyordu. Moskova'da eski dönemden kalmış olan salonlara bu kılıkta gidiyorlardı. Yuri Andreyeviç'in çocukluğu buralarda geçmişti, kendisini hâlâ hatırlayanlar vardı.

O sırada tifüs hastalığı yine salgın halinde olduğu için, ev sahipleri Yuri Andreyeviç'le arkadaşını içeriye alırlarken, bin dereden su getirerek, hamama gidip gitmediklerini soruyorlardı. İşte Moskova'ya gelişinin ilk günlerinde, ailesinin hangi koşullarda Moskova'dan ayrılıp yabancı ülkelere gittiğini Yuri Andreyeviç o salonlarda öğrenmişti.

O da, yanındaki genç arkadaşı da, insanlardan bucak bucak kaçmaktaydılar. İkisi de çok utangaç olduklarından, ziyaretlere yalnız gitmekten kaçınıyorlardı. Çünkü yalnız giderlerse, susacak yerde konuşmak zorunda kalacaklardı. Salonlarda bir köşeye çekilip hiç ses çıkarmaksızın, konuşulanlara karışmaksızın bütün gece öylece duruyorlardı.

Uzun boyu, zayıf vücuduyla doktor, dere tepe dolaşıp gerçeği arayan dervişleri andırıyordu. Delikanlı da onun çömeziydi sanki. Üstadına körü körüne boyun eğen, sadık bir hali vardı. Bu genç yol arkadaşı kimdi acaba?

II

Moskova'ya yaklaştığı sırada, Yuri Andreyeviç yolculuğunun son kısmını trenle yapmıştı. Bunun dışında, hep yürümüştü. Uğradığı köyler tıpkı vaktiyle partizanların yanından kaçtığı sırada geçtiği

Ural ve Sibirya köyleri gibiydi. Yalnız, o zaman mevsim kıştı, şimdiyse yaz sona eriyordu. Sonbahar yumuşak, kuru geçtiği için yolculuk daha kolay olmuştu.

Doktorun uğradığı köylerin yarısı ıssızdı. Sanki buradan düşman geçmişti. Tarlalar yüzüstü bırakılmış, ürün kaldırılmamıştı. Gerçekten de bir savaşın izleriydi bunlar. Ülkede bir iç savaş, bir devrim olmuştu.

Eylül sonunda, doktorun yolu birkaç gün süreyle bir ırmağın sarp, yüksek kıyısından geçti. Irmak boyunca, suların akışının tersine ilerlemekteydi. Irmak sağına düşüyordu. Solda henüz biçilmemiş tarlalar göz alabildiğine uzanıp gidiyordu. Zaman zaman tarlaların yerini ormanlar almaktaydı.

Tarlalarda çavdar taneleri saplardan yerlere dökülmüştü. Yuri Andreyeviç bunları avuç avuç alıp ağzına atıyor, çiğneyip yutuyordu. Çoğu zaman bunları pişirecek durumda değildi çünkü. Yarım yamalak çiğneyip yuttuğu bu taneleri midesi güç sindiriyordu.

Bir yandan da, durmadan yürüyordu. Bulutlar da onunla aynı yönde ilerlemekteydiler. Tarlaların da hareketsiz durduğu yoktu. Onların üstünde de durup dinlenmek bilmeyen, insana öğürtü veren bir kaynaşma vardı.

Çünkü tarlalarda bir sürü fare üremişti. Bunlar, sayılamayacak kadar çoktular. Doktor geceyi tarlalarda geçirmek, oralarda uyumak zorunda kaldığı zaman, bu fareler elleri, yüzü üzerinde dolaşıyorlar, ceketinin kollarından, pantalonunun paçalarından içeriye giriyorlardı.

Gündüzleriyse, çavdar yiye yiye çatlayacak hale gelmiş semiz fareler sürü halinde ayakları altında

dolaşıp koşuşuyorlardı. İnsan yanlışlıkla basıp da birini ezdi mi, ayağının altında pelte gibi, kaygan, kanlı bir şey hissediyor, bu şey bir yandan «ciyk ciyk!» diye öterken, öte yandan da kımıldamaya devam ediyordu.

Ayrıca, doktorun ardından, ta uzaklarda, bir sürü çoban köpeği de gelmekteydi. Bu kıllı, yabani, korkunç köpekler suç ortağıymış gibi birbirlerine bakıyorlardı. Doktorun üzerine atılıp onu parçalamak için ne zaman harekete geçeceklerini kararlaştırırmış gibi bir halleri vardı.

Bu köpekler leş yiyerek karın doyuruyorlardı ama, tarla farelerinden çimlendikleri de oluyordu. Doktoru hiç gözden kaybetmeden, uzaktan uzağa izliyorlardı. Hep bir şey beklermiş gibi bir halleri vardı. Yalnız, ormana girmiyorlardı. Doktor ormana yaklaşınca da köpekler arkada kalıyorlar, sonra gerisin geriye dönüp gözden kayboluyorlardı.

III

İşte tam yolculuğunun o döneminde doktor, yanmış bir köye girdi.

Köy halkı burasını bırakıp gitmişti. Evlerin hepsi yolun bir kenarına yapılmıştı. Hepsinin de cepheleri ırmağa bakıyordu. Irmağın kıyısında birtakım hendekler vardı. Köy halkı böylece açtıkları bu ocaklardan değirmentaşı çıkarıyorlardı. Yangından önce bu iş, onların başlıca geçim kaynağıydı.

Bu değirmentaşlarından henüz yontulmamış üç tanesi, yolun kıyısındaki sonuncu evin önünde durmaktaydı. Bu ev tamamen yıklımış değildi ama, o da ötekiler gibi boştu.

Yuri Andreyeviç eve girdi. Rüzgâr da onunla

birlikte içeriye girmişti sanki. Her yanda saman çöpleri, bez parçaları uçuşmaya, duvar kâğıtlarının yırtık uçları sallanmaya başladı. Tarla fareleri de ciyaklayarak kaçışmaya başladılar. O yöredeki her ev gibi, burası da tarla fareleriyle doluydu.

Doktor dışarıya çıktı. Tarlaların ilerisinde, güneş, batmak üzereydi. Son ışıklarıyla ırmağın karşı kıyısını aydınlatıyordu. Yuri Andreyeviç, yolun karşısına geçti. Dinlenmek için de otlar arasında durmakta olan bir ekin demetinin üstüne oturdu.

O sırada ırmağın sarp kıyısından sarı saçlı bir baş, ardından bir çift omuzla bir çift kol belirdi. Ellerinde iki kova su, bir erkek,kıyıdan yola çıkmakta olan keçiyoluna tırmanmaktaydı. Doktoru görünce durdu. Belinden aşağısı, yolun seviyesinden altta kalıyordu. Doktora sordu :

«Su ister misin, hemşerim? Bana kötülük yapmazsan ben de sana dokunmam.»

«Ver bakalım suyunu, delikanlı, sağol. Çık ortaya, korkma. Neden kötülük yapacakmışım sana?»

Delikanlı yalınayaktı, hırpani kılıklıydı. Saçı başı darmadağındı.

Dostça sözler söylemişti ama, doktora kaygılı, keskin bakışlarla bakıyordu. Garip biçimde heyecanlı görünmekteydi. Elindeki kovaları yere bırakıp doktora doğru seğirtti, sonra yarı yolda birden durdu.

«Dur, yahu... Yo, olamaz bu...» diye söylendi. «Rüya görüyorum galiba. Ama, affedersiniz, Doktor Jivago değil misiniz siz?»

«Evet. Sen kimsin bakayım?»

«Tanımadınız mı? Trende Moskova'dan birlikte gelmiştik hani? Aynı vagondaydık. Beni çalıştırmak için götürüyorlardı.»

Delikanlı, Vasya Brikin'di. Doktorun ayaklarına kapandı, ağlayarak onun ellerini öpmeye başladı.

Bu yanık köy, Veretenniki'ydi, Vasya'nın doğduğu köydü yani. Annesi ölmüştü. Köy halkını yola getirmek için buraya asker gönderilmiş, asker de burasını yakmıştı.

Askerler köy halkını öldürür, evleri yakıp yıkarken Vasya, taşocaklarındaki bir mağarada saklanmıştı. Annesi onu askerlerin alıp götürdüklerini sanmış, kederinden çıldırmıştı. Bunun üzerine kendini Pelga ırmağına atıp canına kıymıştı.

Vasya'yla doktor da şimdi bu suların kıyısında oturmaktaydılar. Vasya'nın kızkardeşleri Alyona'yla Arişa, söylendiğine göre, başka bir ilçedeki çocuk bakımevinde bulunmaktaydılar. Doktor, delikanlıyı Moskova'ya götürdü. Yol boyunca da Vasya ona bir sürü korkunç şey anlattı.

IV

«Şu karşıki buğdayları görüyorsunuz ya, güzün ekmişlerdi onları. Buğdaylar ekilince felâketler başladı.»

«Tam o sıralarda da Pelageya Nikovna buradan ayrılmıştı. Onu hatırlarsınız elbet, değil mi, doktor? Bizim trendeydi hani? Güzel yüzlü, uzun boylu, akpak bir kadındı. Saçlarının örgülerini sürekli çözer çözer, yine örerdi.»

«Biz trenden kaçtıktan sonra, onu da alıp eve getirdim. Annem onu kardeşi gibi seviyordu. Palaşa kendi halinde, çalışkan bir kadındı. Becerikliydi de ha! Bizim evde kaldığı sürece bir şeyimiz eksik olmadı. Ama, kadıncağız hakkında öyle dedikodular yaptılar ki, sonunda çekti gitti.»

«Bizim burada Harlam Gniloy adında bir köylü vardı. Palaşa'nın etrafında fır dönüyordu. Aynı zamanda korkunç bir casustu da. Palaşa'ysa onun yüzüne bile bakmıyordu. Gniloy bu yüzden bana diş bilemekteydi. Onun için, ikimiz hakkında ağzına geleni söylüyordu. Bunun üzerine, Palaşa'nın sabrı tükendi, başını alıp gitti. İşte bu mesele de o zaman başladı.»

«Buraya yakın bir yerde korkunç bir cinayet işlenmiş, ormandaki bir çiftlik binasında tek başına oturan dul bir kadın öldürülmüştü. Kadının Gorlan adında bir köpeği vardı. Evini de, tarlasını da kendisi çekip çeviriyordu. Derken, kış birden bastırıverdi. Dul kadın patates ürününü kaldırmaya vakit bulamadan kar yağdı. Kadın Veretenniki'ye geldi, «Bana yardım edin de ürünü kaldırayım, size ya para, ya da patateslerden veririm,» dedi.»

«Bunun üzerine, «Patatesleri ben sökeyim,» dedim. Çiftliğe gittim, orada da Harlam'la karşılaştım. Meğer o da benimle gelmek istemiş ama, kadıncağız bunu bana söylememiş. Neyse, bu yüzden kavga edecek değildik ya, başladık çalışmaya.»

«Hava berbattı. Yağmur, sulu kar yağıyordu. Çamur diz boyuydu. Patateslerin kuru yapraklarını yakıp dumanında kendilerini kurutuyorduk. Ürünün hepsini kaldırdık, kadın da bize paramızı verdi. Harlam'ı savdı ama, bana durmadan göz kırpıyordu, «Sana diyeceğim var, ya git sonra gel, ya da gitme burada kal,» demek istiyor gibiydi.»

«Bunun üzerine, başka bir gün kalkıp kadının evine gittim. Bana, «Ürün fazlasını hükümete bildirmek istemiyorum; sen iyi bir çocuğa benziyorsun, beni ele vermezsin herhalde. Ricam şu Bir hendek kaz da toprağı kurutup ürünün fazlasını ora-

ya gömelim, saklayalım,» dedi.»

«İstediği gibi bir hendek kazıp içinde ateş yakarak toprağını kuruttum, fazla patatesleri oraya gömdüm. Sonra da bu işten kimseye söz etmedim.»

«Aradan bir ay geçmemişti ki, çiftlik yağma edildi. Buyskoye'den gelenlerin anlattıklarına göre, evin kapısı açık, içerisi boşmuş. Dul kadın ortada yokmuş. Gorlan adındaki köpek bile, zincirini koparıp kaçmış.»

«Aradan bir süre daha geçti. Yılbaşına doğru hava azıcık ısınınca karlar eridi, toprak ortaya çıktı. Derken, Gorlan, çıkageldi. Gidip ürünün fazlasını gömdüğümüz çukurun başında durarak havlamaya, ulumaya başladı. Toprağı kazınca ne görelim? Kadıncağızın ölüsü çukurun içinde değil mi?»

«Veretenniki'de herkes dul kadıncağızdan sözedip ona acıyordu ama, kimsenin Harlam'dan kuşkulandığı yoktu. Zaten akla gelmezdi ki. Bu işi o yapmış olsa, köyde böyle pervasızca dolaşabilir miydi? Tabanları kaldırdığı gibi uzaklara kaçardı mutlaka.»

«Bazıları cinayeti öğrenince sevindiler. Köyün içine fitne sokmaya çalıştılar, «Kenttekilerin marifetidir bu, sizi korkutmak, ders vermek için yapıyorlar. Köylü buğdayını, patatesini saklıyor ya, saklamasın diye yapıyorlar. Siz aptallar da, «Ormandan gelen haydutların işi olsa gerek bu,» deyip duruyorsunuz,» dediler. Sonra da köylülere şu öğütleri verdiler: «Kentten gelip de sizin alnınızın teriyle yetiştirdiğiniz ürünün fazlasına el koymak isterlerse «yok» dersiniz, vermezsiniz. İşler sarpa sarınca yabaları, baltaları kaptığınız gibi heriflerin üstlerine çullanırsınız.»

«Bunun üzerine köyün yaşlıları söylenenleri hak-

lı buldular, kendi aralarında toplanarak atıp tutmaya başladılar. O Harlam olacak casus herif de bu fırsatı kolluyordu zaten. Hemen kente koşmuş, «Veretenniki'deki köylüler hükümetin emrini dinlememeye karar verdiler. Hepsinin işleri tıkırında çünkü. Yoksul köylülerden bir kurul kurup benim emrime verirseniz, işleri bir çırpıda hallederim,» demiş, sonra ortadan yok olmuş.»

«Ondan sonra da her şey kendiliğinden olup bitiverdi. Köye Kızıl askerlerle bir de devrim mahkemesi yolladılar. Bunların ilk işi bana çullanmak oldu. Harlam onlara benim hakkımda ağzına geleni söylemiş çünkü. Vaktiyle zorunlu iş ordusundan da kaçmıştım ya, onu anlatmış, «Köylüleri kışkırtan odur,» demiş. Bunun üzerine beni hapsettiler. Baktım ki pabuç pahalı, hapishanenin duvarını deldiğim gibi savuştum. Gidip bir mağaraya sığındım. Tepemde köy yanmış ama, görmedim. Anam aklını oynatıp kendini ırmağa atmış, onu da görmedim.»

«Bütün askerleri bir kulübeye yerleştirmişler, içki ikram etmişlerdi. Hepsi körkütük sarhoş olmuştu. Geceleyin sarhoşlukla yangın çıkarmışlar. Bu yüzden bütün köy yandı. Yangın çıktığını gören köylüler kaçıp kurtuldular ama, askerler sarhoş olduklarından işi fark etmemişler, hepsi diri diri yandı. Bizimkileri köyden kovan filân olmadı. «Başımıza bir iş gelir belki,» diye kendiliklerinden kaçtılar. Zaten ağızdan ağıza da, «Her on kişide bir kişi bu yüzden kurşuna dizilecek,» diye lâflar dolaşmıştı. Köye geldiğimde baktım, kimsecikler kalmamış, herkes başını alıp gitmiş...»

V

Doktorla Vasya Moskova'ya N.E.P döneminin başladığı 1922 yılı baharında gelmişlerdi. Kent günlük güneşlikti.

Özel girişime izin vardı, ticaret, çok sıkı kurallara bağlanmış olmakla birlikte, yasak değildi. Alışveriş çok ufak bir ölçüde, değiş tokuş şeklinde yapılıyordu. Bu yüzden karaborsa almış yürümüştü. Bir mal bazan on el değiştiriyordu, bu yüzden birçok kimseler zengin oluveriyordu.

Evlerinde kitapları olanlar, bunları bir araya getiriyorlar, belediye meclisinden de bir kooperatif kütüphanesi açmak için izin istiyorlardı. Böylece, boş bir bina elde ediyorlar, şuradan buradan topladıkları kitapları satıyorlardı.

Öğretmenlerin eşleri, eskiden küçük küçük francalalar yapıp, başları sıkıştıkça gizli gizli satarlardı. Şimdiyse bu işi açıktan açığa yapıyorlardı.

İki arkadaş Moskova'ya ulaşınca Yuri Andreyeviç, «Sen bir şeyler yapmalısın, Vasya,» dedi.

«Evet. Ben de öyle düşünüyorum. Okuyup adam olayım diyorum.»

«Çok iyi edersin.»

«Sonra, aklımdan bir şey daha geçiriyorum. Annemin ezbere bir resmini yapayım diyorum.»

«Çok güzel ama, bunun için resim yapmasını bilmek gerek. Hiç denedin mi bunu?»

«Apraksin çarşısındaki dükkânda dayım farkında olmadığı zamanlar bir kömür parçasıyla resimler yapardım hep.»

«Belki yine yaparsın. Bir dene bakalım hele.»

Vasya resim yapmayı pek beceremiyordu ama,

süsleme işlerine eli yatıyordu. Yuri Andreyeviç, dostları sayesinde onu Stroganov okuluna yazdırdı. Vasya genel birtakım bilgiler edindikten sonra taş-baskısı, dizgicilik, ciltçilik öğrenmeye başladı.

Doktorla Vasya gayretlerini birleştirdiler. Doktor çeşitli konular üzerine küçük küçük birtakım broşürler yazıyor, Vasya da bunları okulda dizip basıyordu. Bu yaptığı çalışmalar, okulu bitirmek için sınav yerine de geçmekteydi. Sonra da bu kitaplar doktorun arkadaşlarının açtıkları kitapevlerinde satışa çıkarılıyordu.

Doktorla Vasya, uzun zaman arkadaşlık ettiler, birlikte yaşadılar. Durmadan oda değiştiriyorlar, yerleştikleri harap binalardan türlü nedenlerle ayrılıyorlardı.

Moskova'ya döner dönmez Yuri Andreyeviç Sventitskilerin eski evlerine gitmişti. Evde kimseyi bulamadı. Savaş dönüşü doktorun Moskova'ya uğrayışından sonra, ailesi bu eve dönmemişti. Doktorla ailesi için ayrılan odalarda şimdi başkaları oturuyordu. Bıraktıkları eşyadan da eser kalmamıştı. Zaten herkes Yuri Andreyeviç'ten, sanki tehlikeli bir adammış gibi, bucak bucak kaçmaktaydı.

Eski kapıcı Markel artık terfi etmişti. Sivtsev'de oturmuyordu. Şimdi Değirmenciler Mahallesindeki binalara yönetim müdürü olarak atanmış, eski müdürün evine yerleşmek hakkını kazanmıştı ama, yine eski kapıcı odasında oturuyordu. Burasının tabanı topraktı. İçinde bir muslukla bir de odanın kendisi kadar büyük bir soba vardı. Kışın mahalledeki bütün su ve kalorifer boruları patlıyordu. Yalnız kapıcının odasında ateş vardı, musluk da akıyordu.

O sıralarda doktorla Vasya'nın arası açıldı. Vasya kafaca oldukça gelişmişti. Devrim ilkelerini

benimsediği için doktorun dilinden anlamıyor, onu yanlış yola sapmış sayıyordu.

Doktor sürekli resmi daireleri dolaşıyordu. Bir yandan, ailesini siyasal bakımdan temize çıkararak Rusya'ya dönmesini sağlamaya çalışıyor, bir yandan da karısıyla çocuklarını Paris'ten alıp getirmek için bir pasaport elde etmeye uğraşıyordu.

Vasya doktorun bu girişimleri ne kadar ilgisiz, gevşek bir tavırla yaptığını görerek şaşmaktaydı. Yuri Andreyeviç en ufak güçlük karşısında yılıyor, âdeta sevinerek, kendinden emin bir tavırla, «Başka bir şey yapmak yararsız,» diye kesip atıveriyordu.

Vasya doktoru gittikçe daha fazla kınıyordu ama, onun, zaten haklı olan bu eleştirilere aldırış ettiği yoktu. Sonunda ayrıldılar.

Doktor, birlikte oturdukları odayı Vasya'ya bırakıp Değirmenciler Mahallesine taşındı. Markel'in burada borusu öttüğü için, doktora Sventitski'lerin oturdukları eski apartmanda bir yer sağladı. Bu bölümde bir banyoyla bir tek oda, bir de mutfak vardı.

Yuri Andreyeviç gelip orada oturmaya başladı. Çok geçmeden doktorluğu bıraktı, kendini koyvermeye başladı. Dostlarını ziyarete gitmez oldu. Yavaş yavaş sefalete düşmeye başladı.

VI

Kasvetli bir kış sabahıydı. Günlerden de pazar. Değirmenciler Mahallesinde oturanlar kir pas içindeydiler, yırtık pırtık elbiseler giymişlerdi. Her yanlarında çıbanlar vardı. Hepsi soğuktan üşüyor, hasta oluyorlardı.

Günlerden pazar olduğu için Markel Şçapov ai-

lesinin bütün bireyleri evdeydi.

Şçapov'ların yemek yediği masa, eskiden vesika ekmeği dağıtımı için kullanılmaktaydı. Ekmek vesikalarının kuponları burada toplanıp sayılarak fırına götürülüyor, sonra fırından ekmekler alınıp getirilince, bu masanın üzerinde sayılıp kesilerek vesika sahiplerine dağıtılıyordu. Bütün bunlar tarihe karışmıştı artık. Şimdi bütün aile bu uzun masanın etrafına toplanıp ağızlarını şapırdata şapırdata yemek yiyordu.

Büyük soba, odanın yarısını kaplamaktaydı. Kapının yanında bir yalak, bunun üzerinde de bir musluk vardı. Karşılıklı iki duvarın dibinde sedirler, bunların altında da içleri eşya dolu torbalarla bavullar vardı. Sol tarafta bir mutfak masası, üstünde de duvara çivilenmiş bir tabaklık duruyordu.

Soba yanıyordu. Odanın içi çok sıcaktı. Kapıcı Markel'in karısı Agafya Tihonovna, sobanın başında durmuş, yemek pişiriyordu. O sırada Yuri Andreyeviç iki elinde iki kova, içeriye girdi.

Ev halkının yemek yediğini görünce, «Afiyet olsun,» dedi.

«Hoşgeldin, doktor. Buyur otur da yemek ye.»

«Sağol. Yemek yedim ben.»

«Senin nasıl yemek yediğini bilirim ben. Haydi nazlanma da otur, bir iki lokma sıcak yemek ye.»

«Yok, yok, teşekkür ederim. Böyle ikide bir gelip odayı soğutuyorum, kusura bakma, Markel, olur mu? Sventiski'lerin çinko banyosunu iyice ovdum. Şimdi de içine su dolduracağım. Banyoyu doldurduktan sonra mesele kalmayacak. Şimdi beş, on defa geleceğim belki ama, uzun zaman seni rahatsız etmeyeceğim artık. Böyle hep geldiğim için kızma sakın bana, e mi? Başkalarına gidemiyorum, ne yapayım?»

«Ne kadar su istersen al, bedavadır bu. Şerbet istersen yok ama, su istersen çok. Suyu parayla satmıyoruz.»

Bu sözler üzerine masada gülüşmeler oldu.

Yuri Andreyeviç beşinci, altıncı kovaları doldurmak için üçüncü kez geldiği zaman hava değişmiş, konuşmalar başka konuya dökülmüştü.

Markel, «Bizim damatlar senin için, «Kim bu adam?» diye soruyorlar,» dedi, «kim olduğunu söyleyince de inanmıyorlar. Al, al, nekadar su istersen al. Yalnız, yerlere dökme bak. Kapının önünü ıslatmışsın bile. Birazdan sular buz tutacak. Gelip çekiçle buzları kıracak olan sen değilsin elbet! Sonra, kapıyı da iyice kapat yahu, buz gibi yaptın odanın içini. Ne diyordum? Ha! bizim damatlara senin kim olduğunu söylüyorum da inanmıyorlar. Bak düşün bir, senin için boş yere ne kadar para harcamışlar! Yıllarca okuyup kafa patlattın ama, alt tarafı fos çıktı.»

Yuri Jivago beşinci ya da altıncı kez içeriye girdiği zaman Markel'in suratı asıldı.

«Bana bak,» dedi, «bir kere daha gel ama, sonra gelme, yeter artık. Her işi tadında bırakmak gerek. Neyse ki benim küçük kız Marina hep senden yana çıkıyor. Yoksa efendiliğin filân vızgelir, kapıyı suratına kapayıveririm ha! Marina'yı hatırladın, değil mi? Masanın öbür başındaki esmer kız. «Doktoru o kadar itip kakma baba,» deyip duruyor hep. Oysa ki sana el bile sürdüğümüz yok. Marina şimdi merkez postanesinde telgrafçılık yapıyor. Gariplerin halinden anlar. «Bahtsızın biri o, baba,» diyor. O kadar iyiliğini istiyor ki, senin uğruna kendini ateşe atmaktan çekinmez.»

«İşlerin ters gittiyse bunda ne suçum var benim? Tam önemli bir anda aileni aldın, kalkıp Sibirya'ya

gittin. Demek suç sende. Bak bize, kıtlık zamanı da, Beyaz'ların kuşatmaları sırasında da burada kaldık, hepimiz sağ salimiz. Sen bütün suçu kendine bul. Karın Tonya'yı alıkoymayı beceremedin. Yabancı ülkelerde sürtüyor şimdi zavallı.»

«Neyse, neme gerek bu benim? Bu kadar suyu ne yapacaksın diye sorduğum için kızma sakın. Haydi git bakalım, haydi. Sana kızmak da insanın elinden gelmiyor ki!»

Sofradakiler yine kahkahayı bastılar. Marina bütün aileye ters ters baktı, kızardı, sonra onlara çıkışmaya başladı. Yuri Andreyeviç onun sesini işitti, şaşırdı ama bu işin iç yüzünü kavrayamadı:

«Evde temizlik yapmak gerek, Markel,» dedi. «Her taraf kir içinde. Ortalığı toplamak, tahtaları silmek gerek. Sonra, biraz da çamaşır yıkayayım diyorum.»

Sofradakiler şaşmaya başladılar.

Markel'in karısı Agafya, «Dur da benim kızı göndereyim sana,» dedi. «Hem çamaşırını yıkar, hem de ortalığı temizler. Yırtık, sökük filân diker. Bu baydan korkma sakın, kızım e mi? Çok naziktir, başkalarına benzemez. Karınca incitmeyen soyundandır.»

«Yok, yok, Agafya Tihonovna, zahmet olacak. Marina benim yüzümden üstünü başını ne diye kirletecek hem? Hizmetçim değil ki o benim! Kendi işimi kendim görürüm ben, merak etme.»

O sırada Marina da söze karıştı:

«Ben üstümü kirletirim de sen kirletmez misin yani?» dedi. «Ne var sanki «istemem» diyecek? Ben de kalkıp kendiliğimden geleceğim. Kovamazsın ya beni!»

Marina istese ses sanatçısı da olabilirdi. Temiz, ahenkli, yüksek, gür bir sesi vardı. Onun için, bağır-

masa bile yine yüksek sesle konuşuyordu.

İşte, Marina'yla doktor arasındaki arkadaşlık, o pazar günkü su taşıma faslından sonra başladı. Kız sık sık doktorun yanına giderek onun ev işlerini görüyordu. Bir seferinde doktorun evinde kaldı, bir daha babasının yanına dönmedi.

Böylece de, nikâh dairesine uğramaksızın, Marina Yuri Andreyeviç'in üçüncü karısı oldu. Oysa ki, doktor henüz ilk karısından bile ayrılmış değildi.

Çocukları da oldu. Markel'le karısı böbürlene böbürlene kızları için, «Bizim doktorun eşi» diyorlardı. Yalnız Markel, doktor kızıyla kilisede evlenmedi, sonra nüfusa bu evlenmeyi kaydettirmedi diye içerliyordu. O zaman karısı ona çıkışıyor, «Deli misin sen? İlk karısı Tonya ölmedi daha! Böyle yaparsa doktor iki karılı olmaz mı?» diyordu.

Markel, «Asıl deli sensin,» diyordu. «Tonya sayılmaz artık. Tonya diye bir şey yok. Sonra, kanun da Tonya'ya hiçbir hak vermiyor.»

Doktor birtakım garip huylar edinmişti ama, Marina bunların hepsini hoş görüyordu. Jivago düşmüş bir adamdı artık, kendisi de bunun farkındaydı. Kirli, dağınık bir insan olmuştu. Marina onun huysuzluklarına, aksiliklerine hiç ses çıkarmadan katlanıyordu.

Hattâ, fedakârlığı daha da ileriye vardırmaktaydı. Doktorun hatâsı yüzünden beş parasız kaldıkları zaman onu bu güç anlarda yalnız bırakmış olmamak için, işini bırakıp kocasına bir iş bulmak üzere onunla birlikte kapı kapı dolaşıyordu.

Neyse ki, Marina'nın âmirleri kendisini çok sevmekteydiler. Böyle arada bir işten çıkıp sonra geri geldiği zaman, onu yeniden işe alıyorlardı. Bazan karı kocanın bütün bir partmanın kiracılarının odun-

larını hızarla kestikleri oluyordu. Hükümete yakın çevrelerden olan yazarlar, sanatçılar, bilginler, hele N.E.P. döneminde ceplerini doldurmuş karaborsacılar artık yerleşmeye, ev eşyası edinmeye başlamışlardı.

Marina'yla Yuri Andreyeviç yine bir gün böyle odun kesmişlerdi. Yere talaş dökmemek için özenle ilerliyorlardı. Ev sahibi yazı masasının başına oturmuştu. Hızarcıyla karısına aldırdığı yoktu. Onları evin hanımı tutmuştu. Çalışmalarına o göz kulak oluyordu. Sonunda da paralarını o verecekti.

Bir ara doktor ev sahibinden yana bakarak içinden, «Bu herif ne okuyor böyle? Sonra ikide bir böyle hışımla neyin altını çiziyor?» diye düşündü.

Bir ara kucağında odunlarla masanın gerisinden dolaşıp adamın arkasından baktı. Ev sahibinin önünde, Yuri Andreyeviç'in yazdığı, Vasya'nın da sanat okuluna giderken dizip bastığı broşürler vardı.

VII

Marina'yla doktor Spiridonovka Sokağında oturuyorlardı. Gordon da oraya yakın bir yerde oturmaktaydı. Marina'yla doktorun iki kızı olmuştu. Kapitolina (ki buna Kapa diyorlardı) yedi yaşında kadardı. Küçük Klavdya (ki bunu da Klava diye çağırıyorlardı) altı aylıktı.

1929 yılı yazının başlangıcı çok sıcak oldu. İki arkadaş, doktorla Gordon, ceketsiz, şapkasız birbirlerine misafir gidiyorlardı. Jivago, Dudorov, Marina'yla çocuklar o gün Gordon'un odasına gitmişlerdi. Çok geçmeden Marina çocukları alıp üç erkeği yalnız bırakarak gitti.

Oturmuşlar, dereden tepeden konuşuyorlardı.

Dudorov'la Gordon, güzel, kolay konuşan insanlar değillerdi. Bu kusurlarını örtmek için durmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar, ellerindeki sigaradan bir nefes çektikten sonra, «Buna düpedüz namussuzluk derler, azizim, namussuzluk derler buna,» gibilerden kof, boş sözler söylüyorlardı.

İkisi de ömürleri boyunca iyi hocalardan ders almışlar, iyi kitaplar okumuşlar, iyi müzik dinlemişlerdi. Öyleyken, şimdi ne kadar bayağı, ne kadar kof insanlar olmuşlardı! Doktorla tek ortak yönleri, çocukluklarını birlikte geçirmiş olmaktan ibaretti. Doktor haklarında böyle düşündüğünü onlara söylese, ikisini de üzerdi mutlaka. Onun için, boynunu bükmüş, alçakgönüllü bir tavırla onları dinliyordu.

Dudorov ilk sürgününden yeni gelmiş, siyasal hakları da kendisine geri verilmişti. Ayrıca üniversitede derslerine, çalışmalarına devam etmek için izin de almıştı.

Şimdi de arkadaşlarına sürgündeyken başından geçenleri, o sırada geçirdiği ruh durumlarını anlatıyordu. İçten konuşmaktaydı. Sözlerinde korkaklığın da, herhangi bir dış etkinin de izi yoktu.

«Hakkımda ileri sürülen ithamlar, hapisteyken, hapisten çıktıktan sonra da bana karşı takınılan tavır, hele sorgu yargıcıyla başbaşa yaptığımız konuşmalar gözlerimin önündeki perdeyi sıyırdı,» diyordu. «Böylece siyasal bakımdan birçok şeyler öğrendim, görüşlerim değişti, birçok şeyi daha iyi görür oldum, insan olarak da olgunlaştım.»

Dudorov'un bu fikirlerini, Gordon'un da çok iyi anlarmış gibi bir tavrı vardı. Bu da, bu fikirlerin çok basmakalıp olmalarından ileri geliyordu. Gordon bu görüşlere katıldığını anlatmak için başını sallıyor, arkadaşının sözlerini doğru bulduğunu böy-

lece açığa vuruyordu. Dudorov'un hissedip söylediği basmakalıp sözler, Gordon'un ta içine işlemekteydi. Bütün bu yavan sözleri o, son derece olağanüstü şeyler gibi karşılıyordu.

İnnokenti Dudorov'un söylediği bu sözde erdemli sözler, zamana pek uygundu. İşte Yuri Andreyeviç'i öfkelendiren de, bu sözlerdeki ikiyüzlülüktü. Zincire vurulmuş bir insan, köleliğini yüce bir şey gibi göstermeye çalışır. Nitekim bu, Orta Çağ'da da böyleydi. Sonradan Cizvitler de buna dayanarak kendi işlerini yürütmüşlerdi. Yuri Andreyeviç ise Sovyet aydınlarında görülen bu siyasal mistikliğe dayanamıyordu ama, arkadaşlarıyla kavgaya tutuşmamak için bu düşüncelerini onlardan bucak bucak gizliyordu.

Asıl onun ilgisini uyandıran başka bir şey oldu. Dudorov hücre arkadaşı olan Bonifatsi Orletsov adında bir papazdan da sözetmişti. Bu papazın Hristina adında altı yaşında bir kızı vardı. Kız babasını çok sevdiği için, onun hapse atılmasına, başına gelenlere çok üzülmüştü. Belki de o kendi körpe gönlünde, babasının şerefine sürülen bu lekeyi günün birinde temizlemeye and içmişti. Uzak bir amaçtı bu ama, çocuk buna daha küçük yaşta karar vermişti. Kararı, içinde sönmez bir alev halinde yanıyordu. Bu yüzden de, kızıl ideolojide reddi olanaksız gibi gördüğü ne varsa hepsine daha şimdiden çocukça bir hırsla bağlanmıştı.

Yuri Andreyeviç, «İzninizle,» dedi. «Sakın gücenme, Mişa, ama, sıcaktan boğulacağım neredeyse. Dışarısı da çok sıcak. Havasızlıktan bunaldım.»

«Pencerenin üst camını da açtım baksana. Ama suç bizde oldu, çok sigara içtik çünkü. Senin yanında sigara içmemeliydik ama, hep unutuyoruz. Zaten

oda da biçimsiz; ama, elimden ne gelir ki. Başka bir oda bul bana bari.»

«İşte ben de bunun için gitmek istiyorum, Gordon, çok çene çaldık. Gösterdiğiniz yakınlık için de çok teşekkür ederim size. Evham filân sanmayın, kalbimden rahatsızım. Kalbimdeki kas yıpranmış, incelmiş. Günün birinde yırtılıp patlayabilir bunlar. Oysa daha kırkıma bile gelmedim. Sonra içki içmem, hovardalık etmem, hepiniz bilirsiniz.»

«Aman canım! Seni gören de neredeyse öleceksin sanır. Saçma şeyler bunlar. Daha çok zaman yaşayacaksın sen.»

«Bugünkü günde kalp kanamaları çok sık görülen bir şey oldu. Çok ufak çapta oluyor bunlar. Her zaman da öldürücü değiller. İnsan belki paçayı kurtarabilir. Yaşadığımız çağın hastalığı bu. Galiba nedenleri de daha çok manevi cinsten. İçimizden büyük bir çoğunluk sürekli ikiyüzlülük göstermek zorunda. Bir usul, düzen haline gelmiş bu âdeta. İnsan her gün, gerçekten hissettiğinin, düşündüğünün tam tersini söylemek, yapmak zorunda kalıyor. Sevmediği bir şeyi övmek, sevimsiz bir şey karşısında sevinmek zorunda kalıyor. Ama, öte yanda da sinir düzeni denen bir şey var ki boş sözden, uydurmadan ibaret değil. İnsan dediğim biçimde kendini zorladı mı, bunun er geç zararını görüyor.»

«Bak örneğin, İnnokenti, senin sürgündeyken başından geçenleri, nasıl olgunlaştığını, bu sürgünün seni nasıl yeni bir insan haline getirdiğini dinlerken çok üzüldüm. Ne hazin şey bu! Tıpkı bir atın, kendi kendini yetiştirdiğini anlatması gibi bir şey.»

O zaman Gordon da söze karıştı:

«Yo! Bırak Yuri de Dudorov'u ben savunayım,» dedi. «Sen insanlarla konuşmasını da unutmuşsun.

Söylenen sözler kulağına girmiyor artık.»

«Belki öyledir, Mişa, ama, beni hoş görün de bırakın, gideyim. Güçlükle soluk alabiliyorum. Yemin ederim ki abartmıyorum.»

«Dur, canım, hemen savuşmaya kalkma. Kesin, içten bir yanıt almadan yakanı bırakmayız, bilmiş ol. Değişmen, yaşayışına çeki düzen verinnen gerek, kabul ediyorsun, değil mi? Bu konuda ne yapmak niyetindesin? Tonya'yla, Marina'yla ilişkilerini daha açık bir hale sokmalısın. Onlar da insan nihayet, onlar da hissediyorlar, acı duyuyorlar. Sonra, senin çapında bir adam bilgisini kaldırıp rafa koymaktan utanmalı. Uyuşukluğu, tembelliği bırak, biraz silkinip kendine gel de olup bitenleri anlamaya çalış. Bu yersiz kibirden, bu saçma somurtkanlıktan vazgeç. Doktor olarak yine çalışmaya başla.»

«Durun da yanıtımı vereyim öyleyse. Son zamanlarda bu konuyu ben de kafamda epeyce evirip çevirdim. Onun için, yüzüm kızarmaksızın bazı sözlerde bulunabilirim size karşı. Bana öyle geliyor ki, her şey yoluna girecek, hem de çok yakında. Göreceksiniz bakın. Her şey yolunda gidiyor bence. İçimde yaşamak için hırslı, delice bir arzu var. Yaşamak, daima ileriye atılmak, yüksek bir şeye doğru gelişmeye doğru atılıp ona ulaşmaya çalışmak demektir.»

«Bak Gordon, sevinerek görüyorum ki sen Marina'yı savunuyorsun. Nitekim eskiden de hep Tonya'yı savunurdun. Yalnız, onlarla aramda hiçbir anlaşmazlık yok ki! Ne onlarla, ne de başka kimseyle savaş halindeyim ben.»

«Sonra, başka bir iyi haberim de var size. Paris'ten, bizimkilerden yine mektup almaya başladım. Çocuklar büyümüşler. Kendi yaşlarındaki Fransız çocukları arasında çok rahatmışlar. Saşa ilkokulu bi-

tirmek üzereymiş. Maşa da yakında okula başlayacakmış. Kızımı hiç mi hiç tanımıyorum. Gerçi şimdi Fransız yurttaşı oldular ama, bilmem neden, içime öyle doğuyor ki, yakında hepsi geri gelecekler, her şey de mucizevi bir biçimde yoluna girecek.»

«Öyle sanıyorum ki, kaynatamla Tonya benim Marina'yla yaşadığımı, ondan çocuklarım olduğunu biliyorlar. Gerçi ben bundan onlara sözetmemiştim ama, başka yollardan öğrenmiş olmalılar. Aleksandr Aleksandroviç'in babalık duyguları bu yüzden incinmiş olsa gerek. Tonya hesabına mutlaka üzülüyordur. İşte, mektuplaşmamızda beş yıllık bir kesinti olması bu yüzden. Çünkü ben Moskova'ya döndükten sonra bir ara mektuplaşmıştık. Sonra onlar birdenbire bana yazmaz oldular. Hiçbir haber alamaz oldum onlardan.»

«Ama, birkaç zamandan beri yine mektup almaya başladım. Dördü de, yani çocuklar bile bana mektup yazıyorlar. Duygulu, şefkatli mektuplar bunlar. Demek ki bir yumuşama olmuş. Belki de Tonya'nın hayatında bir yenilik var, belki kendine yeni bir erkek arkadaş buldu. Bunun böyle olmasını dilerim bile. Neyse, iç yüzünü bilmiyorum artık. Ben de arada sırada yazıyorum onlara. Ama, lütfen izin verin, dayanamıyorum, gidiyorum. Yoksa, boğulacağım. Haydi hoşça kalın.»

Ertesi gün Marina perişan bir halde Gordon'un evine koştu. Çocuklara göz kulak olacak birini bulamadığı için Klavdya'yı bir battaniyeye sarıp kucağına almıştı. Öbür eliyle de Kapa'yı elinden tutmuştu. Küçük kız hep geride kalıyor, bir türlü yürümek bilmiyordu.

Tanınamayacak kadar değişmiş bir sesle, «Yura burada mı, Mişa?» diye sordu.

«Gece eve gelmedi mi?»

«Hayır.»

«İnnokenti'ye gitmiş olmalı öyleyse.»

«İnnokenti'ye uğradım ben. Fakültedeymiş. Ama komşular Yuri'yi tanıyorlar. İçlerinden onu gören olmamış.»

«Nerede öyleyse peki?»

Marina battaniyeye sardığı Klava'yı divanın üstüne bıraktı. Sonra bir sinir buhranı geçirdi.

VIII

Tam iki gün Gordon'la Dudorov, Marina'nın yanından ayrılmadılar. Genç kadını yalnız bırakmaktan çekindikleri için başucunda sırayla nöbet tutuyorlardı. Ara yerde de sırayla gidip doktoru arıyorlardı. Jivago'nun uğraması mümkün olan her yere gittiler. Değirmenciler Mahallesine, Sivtsev'deki eve baktılar. Arada bir çalıştığı birtakım enstitülere, kurumlara uğradılar. Jivago'nun uzak yakın bütün dostlarına, arkadaşlarına giderek onu sordular. Bütün aramaları boşa çıktı.

Yalnız, doktorun kaybolduğunu polis karakoluna haber vermediler. Gerçi Jivago bir suç işlememişti, sabıkası yoktu ama, yeni düşünceler, yeni yönetim karşısında takındığı tavır bakımından da örnek bir yurttaş sayılamazdı. Onun için, karakola gidip böylelikle onu polise hatırlatmak istemediler. Ancak sıkışırlarsa işi polise yansıtmaya karar verdiler.

Kayboluşundan iki gün sonra Marina, Gordon ve Dudorov, birkaç saat arayla Yuri Andreyeviç'ten birer mektup aldılar.

«Benim yüzümden korkup kaygılandınız, özür

dilerim,» diyordu. «Çok rica ederim affedin, merak da etmeyin. Sonra, beni aramaya devam etmeyin. Nasıl olsa bulamayacaksınız çünkü.»

«Kaderime daha çabuk, daha tam bir şekilde çeki düzen verebilmek için bir süre yalnız kalmaya karar verdim. Böylelikle kendi işlerimle daha yakından ilgilenebileceğim. Yeni etkinliklerimde kendimi biraz daha güvende hisseder, ortaya çıkan buhrandan sonra geri dönmeyeceğime kendim de inanırsam sığındığım yerden çıkacağım, Marina ile çocukların yanına döneceğim.»

Gordon'a yazdığı mektupta, «Marina için sana para gönderiyorum.» diyordu. «Bir dadı tutun da Marina serbest kalsın, tekrar işine devam edebilsin. Parayı özellikle Marina'nın adresine göndermedim. Belki havalenin üzerindeki paranın miktarı birinin gözüne ilişir de, Marina'dan bu parayı çalmaya kalkışır, diye düşündüm.»

Para, çok geçmeden geldi, doktorun mali olanaklarının üstünde olan, hattâ arkadaşlarının bile kolay kolay bulamayacakları kadar bir paraydı bu.

Çocuklara bir dadı tutuldu. Marina da telgrafhanedeki işine tekrar başladı. Genç kadın kolay kolay sakinleşmedi ama, doktorun garipliklerine eskiden beri alışık olduğu için, bu son gariplığine de katlandı.

Yuri Andreyeviç, «Beni arayıp sormayın,» diye sıkı sıkı tembih etmişti ama Gordon, Dudorov ve Marina aramalarına devam ettiler. Ama doktorun söylediklerinin doğru olduğunu anladılar. Çünkü bütün çabalarına karşın, izini bir türlü bulamadılar.

IX

Oysa doktor onlardan birkaç adım ötede, burunlarının dibinde oturmaktaydı. Arama yaptıkları bölgenin hemen hemen tam ortasında.

Doktor ortadan kaybolduğu gün, akşama doğru, Gordon'un evinden çıkıp kendi evine gitmek üzere ilerlemeye başlamıştı. Daha yüz adım atmamıştı ki, karşıdan gelmekte olan üvey kardeşi Evgraf Jivago'ya rastladı.

Yuri Andreyeviç onu üç yılı aşkın bir zamandan beri görmemiş, hiçbir haber almamıştı. Evgraf'ın tesadüfen birkaç günlüğüne Moskova'da bulunduğunu öğrendi.

Her zaman olduğu gibi Evgraf yine hiç beklenmeyen bir anda çıkageliyor, kendisine sorulan sorulara hiçbir karşılık vermiyordu. Her soruyu duydukça sessiz sessiz gülümsemekte, işi şakaya vurmaktaydı. Buna karşılık günlük hayatın ayrıntılarına girmeksizin Yuri Andreyeviç'e iki üç soru sorunca onun ne tür felâketler, sıkıntılar içinde bocalamakta olduğunu hemen anlayıverdi. Hemen o anda da kardeşine yardım etmek, onu kurtarmak için bir çalışma planı hazırladı. Yuri Andreyeviç'in ortadan kaybolup gizli bir yere çekilmesi, Evgraf'ın buluşuydu, o akıl etmişti bunu.

Çarlığın çoktan yıkılmış olmasına karşın, adı hâlâ Mabeyinciler Sokağı olan sokakta Yuri Andreyeviç için bir oda tuttu. Ona para verdi. Sonra da doktorun bilimsel araştırmalarına devamına olanak sağlamak üzere, hastanelerden birinde bir iş de buldu ona. Ağabeysinin maddi durumunu düzeltmek için her yola başvuruyordu.

Sonra, doktorla ailesinin ayrılığına da son vermek için elinden geldiği kadar çalışmaya karar verdi. Ya Yuri Andreyeviç Paris'e gidecek, ya ailesi Rusya'ya, onun yanına döneeckti.

Evgraf bu işlerle kendi uğraşmaya, her şeyi yoluna koymaya azmetmişti. Kardeşinin kendisini böyle desteklemesi yüzünden, Yuri Andreyeviç kanatlanmıştı sanki. Her zaman olduğu gibi, Evgraf'ın nasıl olup da bu kadar nüfuzlu olduğu bir sır halinde kalmaktaydı. Zaten Yuri Andreyeviç bu işin iç yüzünü öğrenmek için en küçük bir çabada bile bulunmuyordu.

X

Oda güneye bakıyordu. Pencereden, Sanat Tiyatrosu'nun karşısındaki evlerin damları görünüyordu.

Yuri Andreyeviç için bu oda, çalışma odasından daha fazla bir şeydi. Masanın üstünde bir yığın not vardı. Doktor harıl harıl çalışmakla meşguldü.

Neyse ki, hastane yönetimiyle iş için yapılmakta olan görüşmeler uzayıp gidiyor, bu yüzden de doktorun çalışmaya başlayacağı tarih, durmadan erteleniyordu. Doktor da hiç ummadığı anda elde ettiği bu boş vakitlerden faydalanarak, bol bol yazı yazmak olanağına kavuşmuştu.

İlk olarak, bazı parçalarını hatırladığı ya da Evgraf'ın kimbilir nasıl bulup ona getirdiği eski eserlerini bir düzene koymaya başladı. Bunların bir kısmı kendi eliyle yazılmış müsveddeler, bir kısmı da bilinmeyen kimseler tarafından yapılmış kopyalardı. Sonunda iş o kadar dağınık bir hal aldı ki, doktor bu yarım kalmış eserleri tamamlamaya çalışmaktansa yenilerini yazmaya, bunun için de son zamanlar-

da yazdığı taslak niteliğindeki yazılardan yararlanmaya başladı.

Varikino'da ilk kaldığı zamanki kısa notlara uygun biçimde birtakım makaleler hazırlıyor, aklına gelen şiir parçalarını da bu arada kaydediyordu. Aklına o kadar çok şey birden geliyordu ki, kalemiyle bunları kâğıdın üzerine dökmeye vakit bulamıyordu neredeyse.

Dehşetli acele ediyordu. Zihni yorulup da çalışması yavaşladığı zaman, kendini harekete getirmek için sayfaların kenarlarına resimler yapıyordu. Orman manzaraları, birtakım kent görüntüleri çizmekteydi. Resimlerde bir reklâm tabelası da görülüyordu. Üzerinde şunlar okunmaktaydı: «Moreau ve Veçinki. Her tür tarım âletleri.»

Makalelerin de, şiirlerin de konuları aynıydı. Hepsi de kentten sözediyordu.

XI

Sonradan, kâğıtları arasında şu notları buldular:

«1922'de Moskova'ya döndüğümde kenti bomboş, yarı yarıya harap olmuş buldum. Kent devrimin ilk yıllarındaki sınavlardan nasıl çıkmışsa, bugüne kadar da öylece kaldı. Nüfusu azaldı. Artık yeni ev yapılmıyor, eskiler de onarılmıyor.»

«Ama bu halinde bile Moskova yine modern, büyük bir kent olarak kalmaktadır. Öyle bir kent ki, aynı zamanda o, gerçekten yeni, modern bir sanatın tek ve büyük ilhamcısıdır.»

«Ben kentin işlek bir alanında oturuyorum. Mevsim yaz. Asfalt ateş gibi kızgın. Güneşin ışıkları binaların üst katlarındaki camlara çarparak dağılıp parçalanıyor. Bulutlarla caddeler birer çiçek gibi

açılmış sanki. Güneşten gözleri kamaşan bütün Moskova etrafımda dönüyor, başımı döndürüyor; istiyor ki, onun ününü överek ben de başkalarının başlarını döndüreyim. Zaten kent beni bunun için yetiştirdi, sanatı bunun için ellerime bırakıverdi.

XII

Ağustos sonlarına doğru bir sabah, Yuri Andreyeviç Gazetni Sokağının köşesindeki duraktan bir tramvaya bindi. O gün ilk defa olarak — o sıralarda adı Soldatenko Hastanesi olan — Botkin Hastanesine gitmekteydi. İşi gereği ilk kez oraya gitmekteydi galiba.

Talihi yoktu. Bozuk bir arabaya binmişti. Arabanın başına durmadan olmayacak işler geliyordu. Bazan tekerlekleri rayların aralıklarına sıkışmış olan bir yük arabası yolu tıkayarak tramvayı durmak zorunda bırakıyor; bazan da arabanın döşemesinin altında, damının üstünde bulunan bir izolâtör bozuluyordu. Bunun üzerine bir elektrik kontağı oluyor, çatırdaya çatırdaya bir şeyler yanıyordu.

Vatman, elinde ingiliz anahtarı, ikide bir aşağıya iniyor, arabanın etrafında dolaşıyor, yüzükoyun yere yatıyor, tekerleklerin, arka sahanlığın altında gözden kaybolarak elektrik motorunun bir yerini düzeltmeye uğraşıyordu.

Zavallı tramvay bütün hat üzerinde gidip gelişin aksamasına da sebep olmuştu. Sokak, ilerleyemeyen, sayıları gittikçe artan tramvaylar yüzünden tıkanmış durumdaydı. Tramvay dizisi manej yerine kadar ulaşmış, hatta onu geçmişti bile. Gerideki tramvayların yolcuları bu tıkanıklığa sebep olan en baştaki bozuk tramvaya geçerek böylelikle vakit kazanmaya çalışıyorlardı.

Hava sıcaktı, tıklım tıklım dolu olan arabanın içinde insanın soluğu kesiliyordu. Bir tramvaydan ötekine koşuşmakta olan yolcu kalabalığının üzerinde, siyaha çalan mor renkte bir bulut Nikita Kapısı'ndan doğru ilerliyor, gökyüzünde gittikçe daha yükseklere çıkıyordu. Fırtına yaklaşmaktaydı.

Yuri Andreyeviç solda tek kişilik bir koltuğa oturmuş, pencereden tarafa doğru büzülmüştü. Nikitskaya Sokağının sol kaldırımını görmekteydi, Konservatuar da sokağın bu yanındaydı. Jivago, başka şeyler düşünen bir insanın o dalgın dikkatiyle, ister istemez, yolun bu yanından geçmekte olan yolcuları, yayaları seyrediyor, hiçbirini gözden kaçırmıyordu.

Yoldan geçenler arasında ak saçlı, yaşlı bir hanım görmüştü. Kadının başında yapma papatyalarla, menekşelerle süslü açık renk bir hasır şapka vardı. Sırtına modası geçmiş, daralmış leylâk rengi bir elbise giymişti. Sürekli ahlaya poflaya, tin tin yürüyor, elindeki yassı bir paketi sallayarak yelpazeleniyordu. Üstelik korse de giymiş, sıcaktan dermanı kesilmişti; kan ter içinde olduğu için elindeki dantelli bir mendille nemli kaşlarını, dudaklarını siliyordu.

O da tramvayın yanı sıra ilerlemekteydi. Tramvay onarılıp kadım geçtiği zaman Yuri Andreyeviç onu birkaç kez gözden kaybetmişti ama, tramvay yeniden bozulup kadın ona yine yetişince, bir daha doktorun gözleri önünde belirmişti. Birkaç kez yinelenmişti bu.

O sırada Yuri Andreyeviç'in aklına okuldayken yaptığı bir aritmetik problemi geldi, «Ayrı ayrı saatlerde kalkarak değişik hızlarda ilerleyen trenlerin şu kadar kilometrelik yolu ne kadar zamanda alacaklarını, gidecekleri yere hangi sırayla ulaşacaklarını

hesaplayınız,» gibilerden bir şey.

«Bu problemi nasıl çözüyorduk acaba?» diye düşündü ama bulamadı.

Derken, bu anıları bırakıp daha çapraşık, daha derin şeyler düşünmeye başladı.

Yan yana yaşayan birkaç insanın hayatı aklına geldi. Bu ömürler de tıpkı problemdeki trenler gibi yan yana, ama, ayrı ayrı hızlarla akıp gidiyorlardı.

«Acaba bu insanlardan hangisinin kaderi öbürünün kaderini ne zaman geride bırakır? Hangisi ötekinden daha çok yaşar?» diye düşündü.

Sonunda yine aklı karıştı. Bu türlü benzetmeler yapmaktan vazgeçti.

Derken, bir şimşek çaktı, gök gürledi. Tramvay Kudrinki Sokağından Hayvanat Bahçesine doğru inerken bir kere daha durdu. Leylâk rengi giyinmiş hanım biraz sonra pencerenin çerçevesi içinde yeniden göründü, tramvayı geçerek uzaklaşıp gitti. Yağmurun ilk iri damlaları kaldırımın, yolun, hanımın üstüne düşmeye başladı. Tozla dolu bir rüzgâr sağnağı ağaçların üstünde eserek yaprakları birbirine karıştırdı, hanımın şapkasını uçurmak, eteğinin altından içeriye girmek istedi ama, sonra duruldu.

Doktor birdenbire bir bulantı hissetti, eli ayağı kesiliverdi. Güçsüzlüğünü yenmeye çalışarak oturduğu koltuktan kalktı, pencerenin kayışlarını aşağıya, yukarıya çekerek camı açmaya çalıştı. Pencere bir türlü açılmak bilmiyordu.

Yolcular doktora, «Pencere açılmaz,» diye sesleniyorlardı ama o, geçirmekte olduğu nöbeti yenmek için yapmakta olduğu gayretlere dalmış, sonra içini derin bir kaygı da kaplamıştı. Onun için, bağıranların kendisine seslendiklerini fark edemiyor, söylenilenleri anlayamıyordu. Öte yandan, sürekli pen-

cereyi açmaya çalışmaktaydı. Çerçeveyi üç kere aşağıya, yukarıya, kendine doğru hızla çekti.

Birdenbire hiç bilmediği, amansız bir acı duydu, içinde bir şeylerin yırtılmış olduğunu, yersiz bir hareket yaptığını, her şeyin mahvolduğunu hissetti. O sırada tramvay yine sarsılıp yürüdü ama, biraz ileride, Presniya'da yine durdu.

Yuri Andreyeviç insanüstü bir çabayla, sendeleyerek ilerledi, sıraların ortasındaki geçidi kapamakta olan büyük kalabalık arasından kendine güçlükle yol açarak arka sahanlığa ulaştı. Yolcular onu geçirmek istemiyorlar, öfkeli öfkeli söyleniyorlardı. Açık havaya çıkınca serinler gibi oldu.

«Belki her şey bitmemiştir, daha iyice gibiyim galiba,» diye düşündü.

Arka sahanlıktaki kalabalığın arasından ilerlemeye başladı. Yine söylenenler, onu itip kakanlar, öfkelenenler oldu. O aldırmadı, kalabalık arasından yol açarak, durmakta olan tramvaydan yola indi, bir adım, bir adım daha, sonra üçüncü bir adım daha attı. Birden, kaldırım taşlarının üstüne yığıldı, bir daha da kalkamadı.

Bunun üzerine her kafadan bir ses çıkmaya başladı: Bazıları birbirleriyle tartışıyorlar, bazıları da herkese akıl öğretiyorlardı. Birkaç yolcu sahanlıktan aşağıya inip doktorun çevresine toplandı. Çok geçmeden, artık soluk almamakta, kalbinin çarpmamakta olduğunu fark ettiler.

Kaldırımdan geçenler de cesedin etrafındaki kalabalığa yaklaşıyorlardı. Yerde yatan adamı tramvayın çiğnemediğini, ölümünün tramvayla hiçbir ilgisi olmadığını anlayınca kimisi ferahlıyor, kimisi hayal kırıklığına uğruyordu.

Kalabalık gittikçe artmaktaydı. Leylâk rengi gi-

yinmiş hanım da yaklaştı, yerde yatan ölüye bir ara baktı, etrafta söylenenlere kulak kabarttı, sonra yoluna devam etti. Kadın yabancıydı ama, konuşulanlardan yine bazı şeyleri anlamıştı.

Kalabalıktakilerden bazıları, «Ölüyü yine tramvaya bindirelim de hastaneye kadar götürelim,» diyorlardı.

Bazıları ise, «En iyisi polis çağırmak,» diyorlardı.

Yaşlı hanım kalabalığın bir karara varmasını beklemeden yoluna gitti.

Leylâk rengi giyinmiş olan bu hanım Fransızdı, adı Mlle Fleury'ydi, Melyuzeyev'den gelmişti. Çok, pek çok yaşlıydı. On iki yıldan beri, ülkesine dönebilmek için dilekçe üstüne dilekçe veriyordu. İsteği sonunda kabul edilmişti. Şimdi de Mlle Fleury Moskova'ya çıkış vizesini almaya gelmişti.

O gün Fransa Elçiliğine giderek işte bu vizeyi alacaktı. Belgelerini bir kâğıda sarıp bir kurdeleyle bağlamıştı. Sıcak yüzünden bu peketi yelpaze gibi kullanıp serinlemeye çalışıyordu. Şimdi yine yoluna gitmekteydi. Tramvayı belki onuncu kez geçmişti.

Kendi de farkında olmaksızın, Jivago'yu — tıpkı problemdeki birbirini geçen trenler gibi — arkada bırakmış; o ölmüş, kendisi sağ kalmıştı.

XIII

Sofadan bakılınca, kapının aralığından, odanın köşesi görülüyordu. Bu köşede verevine yerleştirilmiş bir masa vardı. Masanın üstündeki tabutun dar ucu kapıdan yana dönüktü. Ölünün ayakları bu uca dayalıydı.

Masa, Yuri Andreyeviç'in yazı masasıydı. Odada başka masa da yoktu zaten. Yazı müsveddeleri çek-

mecelerden birine yerleştirilmiş, tabut da masanın üstüne konulmuştu. Tabutun başucundaki yastıklar çok yüksek olduklarından, ceset tabutta yatmıyordu da uzun oturuyordu; bir tepenin yamacına uzanmış gibiydi sanki.

Tabutun etrafında yığınla çiçek vardı. Çiçekler ölünün balmumu gibi sapsarı yüzüyle ellerini, tabutun içi kumaş döşeli tahtasını hafifçe aydınlatmakta olan ışığı süzüyorlardı. Masanın üstüne vuran gölgelerin sanki o anda hareketsizleşmiş gibi bir halleri vardı. Bunlar da hoş çizgilerle güzel bir süs oluşturmaktaydılar.

O sırada ölüleri yakmak âdeti oldukça yayılmıştı. Çocuklara aylık bağlatmak, okula gitmelerini sağlamak, Marina'nın iş durumunu bozmamak için dini cenaze töreninden vazgeçilmiş, sadece cesedin yakılmasıyla yetinilmesi kararlaştırılmıştı. Bunun üzerine de yetkili kurumlara başvurulmuştu. Şimdi bunların adamları gelsin diye bekleniyordu.

Henüz gelmemişlerdi. Oda boştu, eski kiracıları gitmiş de yenileri henüz gelmemiş gibi bir hali vardı. Sessizliği ancak saygılı bir biçimde ayaklarının ucuna basa basa yürüyen kimselerin adımlarıyla, ölüyü son kez görmeye gelenlerin beceriksizce ayak sesleri bozuyordu. Bunlar pek kalabalık değildiler ama, sanıldığından yine de fazla sayıdaydılar.

Adı hemen hemen duyulmamış bir adamın öldüğü haberi, bu adamların çevresinde mucizeli bir çabuklukla yayılıvermişti. Jivago'yu hayatının çeşitli dönemlerinde tanıyıp sonradan izini kaybetmiş, kendisini unutmuş olan birçok kimse gelmişti. Bilimsel fikirlerine, şiirlerine hayranlık besleyip gelen yabancı kimselerin sayısı daha çoktu. Bunlar, kendilerinde ilgi uyandıran bu adamı hiç görmemişlerdi. Şimdiy-

se ilk olarak onun ölüsünü görüyorlar, bu ölüye son bir kez bakıyorlardı.

Odaya çökmüş olan sessizlik, bu insanların uğramış oldukları kaybı hemen hemen elle tutulur bir hale getiriyordu. Öte yandan, hiçbir tören yapılmamakta, dua okunmamaktaydı ama, bu işi çiçeklerin yaparmış gibi bir halleri vardı. Yalnız açılıp kokularını saçmakla kalmıyorlardı da, kokularını tıpkı bir koro gibi etrafa yayıyorlar, böylece belki cesedin daha çabuk bozulmasına yol açıyorlardı.

XIV

Ölüyü, oturmakta olduğu Mabeyinciler Sokağındaki eve getirdikleri zaman, kara haberi alan arkadaşları, ardına kadar açık kapıdan eve girmişlerdi.

Onların arkasından gelen Marina'nın delirmiş gibi bir hali vardı. Bu hali uzun zaman sürdü. Kendini yerden yere atıyor, başını kapının yanındaki kanepe gibi kullanılan, arkalıklı uzun sandığa vuruyordu.

Tabut gelinceye kadar ölüyü bu sandığın üzerine uzatmışlardı. Bir yandan da bitişikteki odayı temizleyip topluyorlardı. Marina ağlıyor, mırıldanıyor, çığlıklar koparıyor, konuşurken boğulacakmış gibi oluyordu.

Bir evden cenaze çıkacağı zaman halk arasında âdet olduğu biçimde hiç çekinmeden, kimseyi gözü görmeden ah vah ediyor, durmadan konuşuyordu. Ölüye sımsıkı yapışmıştı, kimse onu cesetten ayıramıyordu. Ölüyü, sonunda temizlenip düzeltilen odaya götürmek lâzımdı. Odadaki gereksiz eşyalar dışarıya çıkarılmıştı. Ölü yıkanacak, tam o sırada gelmiş olan tabuta yerleştirilecekti artık.

Bütün bunlar, Jivago'nun öldüğü gün olup bitiyordu. Ertesi gün Marina'nın coşkunluğu geçmiş, bunun yerini sessiz, dalgın bir hal almıştı. Hâlâ öyle bilinçsiz gibiydi ama, hiçbir şey söylemiyordu.

Akşamüstü, bütün gece hiç kımıldamaksızın ölünün başucunda durmuştu. Yanına birkaç kez küçük kızı Klava'yı getirmişler, o da onu emzirmişti. Kapa da, yanında genç dadısı, annesinin yanına gelmişti.

Marina'nın etrafını dostları almıştı. Bunlar arasında Dudorov'la Gordon da vardı. Hepsi genç kadının acısına ortak oluyorlardı. Bir ara Marina'nın babası Markel de gelip kanepede kızının yanına oturdu. Hafif hafif hıçkırıyor, gürültülü bir şekilde burnunu siliyordu. Marina'nın annesiyle kızkardeşleri de ağlaşarak gelip onun yanına oturdular.

Bu insan kalabalığı arasında biri erkek, öteki kadın iki kişi göze çarpmaktaydı. Bunlar, ölüye ötekilerden daha yakın olduklarını ileri sürer gibi değillerdi. Duydukları acının da Marina'yla kızlarının kederiyle yarışmak ister gibi bir hali yoktu. Genç kadının kederi karşısında, onlarınki silinip yok olmuştu sanki.

Bu iki kişinin gerçi hiçbir iddiaları yoktu ama, ikisinin de ölü üzerinde tamamen kendilerine ait, özel birtakım hakları vardı. Bu anlaşılmaz, anlatılamaz geniş yetkilere kimse ne karışıyor, ne de karşı çıkıyordu. Galiba daha başından, cenazenin kaldırılması işini bunlar üzerlerine almışlardı. Her işle sakin sakin bunlar ilgileniyordu. Böyle yaparken az çok ferahlık duymaktaydılar sanki.

Bunlardaki ruh soyluluğu göze batıyor, insanda garip bir iz bırakıyordu. Görünüşe göre bunlar yalnız cenazenin gömülmesi işine değil, bu ölüm olayı-

nın kendisine de katılmış bulunmaktaydılar. Gerçi bu ölümden ne doğrudan doğruya, ne dolayısıyla onlar sorumlu değillerdi ama, sanki bu olaya razı olmuş, asıl önemli olan olayın bu olmadığına inandıkları için bunu kabul etmiş gibi bir halleri vardı.

Cenazeye gelen bazıları bu iki kişiyi tanıyorlar, bazıları da kim olduklarını seziyorlardı. Baka bazıları da — ki çoğunluk bunlardaydı — adamları hiç tanımıyorlardı.

Yalnız, keskin bakışlı, Kırgız gibi çekik gözlü olan bu adam, güzel olmakla birlikte süssüz olan bu kadın, tabutun bulunduğu odaya girdikleri zaman odada bulunan herkes, Marina da dahil, sanki aralarında anlaşmış gibi, hiç itirazsız dışarıya çıkıyorlardı. Bu kalabalık, duvarların kenarlarına yerleştirilmiş iskemlelerden kalkıp sofaya, apartmanın girişine çıktığı zaman erkekle kadın odada yalnız kalıyorlar, kapıyı kapatıyorlardı. İkisinin de, sessizlik içinde hüzünlü, ciddi bir cenaze töreni yapmakla görevli ermişleri andıran bir hali vardı.

Şimdi de duvarın yanındaki birer iskemleye oturmuşlar, başbaşa vermişlerdi.

«Söyleyin bakalım, Bay Evgraf, neler yaptınız?»

«Ceset bu akşam yakılacak. Yarım saate kadar Doktorlar Sendikası cesedi aldırıp Sendika Kulübüne gönderecek. Dini cenaze töreni yapılmayacak, biliyorsunuz. Sivil tören dörtte başlayacak. Belgelerin hiçbiri düzgün değildi. Çalışma karnesinin de, sendika kartının da süreleri geçmişti. Birkaç yıldan beri aidat vermemiş çünkü. Bunların hepsini yoluna koymak gerekti. İşin uzun sürmesi, gecikmesi de bu yüzden oldu. Cenaze kaldırılmadan önce — ki birazdan kaldırılacak, hazır olmak gerek — arzunu-

za uyarak sizi burada yalnız bırakacağım. Telefon çalıyor, bir dakika...»

Evgraf Jivago sofaya çıktı. Burası doktorun yabancı meslektaşlarıyla, sınıf arkadaşlarıyla, hastanede çalıştığı servisin personeliyle, basımevi işçileriyle hınca hınç dolmuştu. Marina da çocuklarıyla oradaydı. Bunları kucaklamış, mantosunun eteklerini ikisinin üzerine örtmüştü (Hava serindi, üstelik ordaa hava cereyanı da vardı). Kanepe gibi kullanılan sandığın kenarına oturmuş, kapıyı açsınlar diye bekliyordu. Kocası hapse girmiş bir kadın gibiydi. Gardiyan kendini cezaevinin konuşma odasına soksun diye beklemekteydi sanki.

Koridor çok kalabalıktı ama, ziyaretçilerin ancak bir kısmı buradaydı. Merdivene giden kapı açıktı. Birçokları, sigara içerek koridorda, merdiven sahanlığında geziniyorlardı. Merdivenden inmekte olanlar sokağa yaklaştıkça seslerini gitgide yükselterek konuşmaya başlıyorlardı.

Koridordaki boğuk uğultu yüzünden, Evgraf telefonda söylenenleri işitebilmek için kulak kabartıyordu. Duruma uygun bir biçimde, alçak sesle konuşmaktaydı. Gürültü karşı tarafa gitmesin diye elini âhizeye kapatıyordu. Cenaze töreni hakkında, doktorun hangi koşullarda öldüğü hakkında açıklama yapıyor olmalıydı.

Yeniden odaya döndü. Konuşmasına devam etti:

«Ceset yakıldıktan sonra sakın savuşup gitmeyin, Larissa Fyodorovna. Büyük bir iyilik isteyeceğim sizden. Nerede oturduğunuzu bilmiyorum. Arayınca bulabilmeliyim sizi. Mümkün olduğu kadar kısa zamanda, yarın, öbür gün, ağabeyimin kâğıtlarına bir çeki düzen vermek istiyorum. Sizin de yardımınıza muhtacım. Çok şeyler biliyorsunuz siz çün-

kü, belki herkesten çok hattâ. «İrkutsk'tan döneli iki gün oldu, Moskova'da çok kalmayacağım, bu eve tesadüfen geldim. Yuri'nin son aylarda burada oturduğundan, sonra da öldüğünden haberim yoktu,» demiştiniz bana, değil mi? Söylediklerinizin bazılarını pek kavrayamadım. Açıklama filân istediğim yok ama, sakın ortadan kaybolmayın, adresinizi bilmiyorum çünkü. En iyisi ne, biliyor musunuz? Şöyle birkaç gün başbaşa verelim de şu kâğıtları, müsveddeleri yola koyalım. Hattâ bu işi burada, öteki iki odada yapabiliriz. Binanın kapıcısını tanıdığım için bu işi kolaylıkla yoluna koyabilirim.»

«Bana, «Sözlerinizden bazılarını pek kavrayamadım,» diyorsunuz ama anlamayacak ne var ki? Moskova'ya geldim, denklerimi emanete bıraktım. Başladım Moskova'nın eski sokaklarında ilerlemeye; ama, yarısını tanımıyordum, unutmuştum çünkü. Kuznetski Sokağında giderken birdenbire karşıma bu sokak, Mabeyinciler Sokağı çıkıverdi. Korktum sanki. Şimdi kurşuna dizilmiş olan kocam Antipov üniversiteye giderken bu sokakta bir odada oturmuştu çünkü. Biz de tam şimdi bu odada bulunmaktayız.»

«Sokağı, binayı görünce, «Bir gireyim bakayım, belki eski ev sahipleri hâlâ hayattadırlar,» diye düşündüm. Onların çoktan ölmüş olduklarını, her şeyin değişmiş olduğunu sonradan, ertesi gün, bugün, şuna buna sorarak öğrendim. Ama, siz de oradaydınız, bütün bunları yeniden anlatmama gerek yok. Şaşkınlıktan donakaldım. Sokak kapısı ardına kadar açıktı. Odada insanlar, bir tabut, tabutun içinde de bir ölü vardı. «Kim acaba bu?» diye düşündüm. Odaya girip yaklaştım. Birden çıldırdığımı, kâbus gördüğümü sandım. Ama, halimi siz de gördünüz zaten,

değil mi? Ne gerek var bunları size yeni baştan anlatmaya!»

«Durun, Larissa Fyodorovna, bir dakika sözünüzü keseceğim. Daha önce de söylemiştim size, değil mi? Ağabeyim de, ben de bu odanın birçok şaşırtıcı anıyla dolu olduğunu bilmiyorduk. Kocanız Antipov'un burada oturmuş olduğundan da haberimiz yoktu örneğin. Yalnız, ben asıl söylediğiniz bir söze şaşıyorum. Bunun için de özür dilerim. Ülkede iç savaş başladığı zaman hemen her gün Antipov'un sözünün edildiğini işittim. Devrim sırasında asıl adını bırakıp Strelnikov takma adını kullanmaya başlamıştı. Kendisini bir iki kez gördüm ama, günün birinde ailevi nedenlerle kendisine bu kadar yakın olubereceğimi hiçbir zaman aklımdan geçirmedim elbet. Ama, affedersiniz, aldandım belki de. Demin onun için, «Kurşuna dizildi,» demiştiniz, değil mi? Kendini öldürdüğünden haberiniz yok şu halde?»

«Evet, kendini öldürdüğünü de söyleyenler var ama, ben inanmıyorum. Pavel Pavloviç kendini öldürecek adam değildi çünkü.»

«Evet ama, gerçeğin ta kendisi bu. Ağabeyimin bana anlattığına göre sizin Yuryatin'e, sonra da Vladivostok'a gitmek üzere ayrıldığınız Varikino'daki küçük ev var ya? İşte Pavel Pavloviç orada beynine bir kurşun sıkıp kendini öldürmüş. Siz yola çıktıktan sonra olmuş bu. Ağabeyim ölüsünü bulup gömmüş. Bu haberleri nasıl olur da almamış olabilirsiniz?»

«Bunları almadım ama, başka şeyler öğrendim. Gerçekten, başka türlü anlattılar bu işi bana. Canına kıydığı doğru demek, öyle mi? Çok kimseler söylemişlerdi ama inanmamıştım. Olanaksız bu! Söyledikleriniz o kadar garip ki! Affedersiniz ama, biliyor

musunuz acaba, Jivago'yla karşılaşmışlar mı, birbirleriyle konuşmuşlar mı?»

«Yuri'nin bana anlattığına göre, uzun uzun konuşmuşlar hem.»

«Gerçekten mi? Tanrıya çok şükür! Böyle olduğu daha iyi.» Antipova böyle söylerken yavaş yavaş haç çıkardı. «Ne garip rastlantı değil mi? Gerçekten Tanrı'nın işi bu. İzin verirseniz ileride yine bu konuya dönmek, size bazı şeyler daha sormak istiyorum. Bu olayda en küçük şeylere bile çok büyük ilgi duymaktayım çünkü. Ama, şimdi buna gücüm yok. Nedenini anlarsınız elbet, değil mi? Çok perişan bir haldeyim. Bir süre konuşmamam, azıcık dinlenmem, zihnimi toparlamam gerek, değil mi?»

«Elbette, elbette. Nasıl isterseniz öyle yapın.»

«Değil mi ama, hakkım yok mu?»

«Var elbet.»

«Ha, az daha unutuyordum, «Ceset yakıldıktan sonra gitme,» demiştiniz bana. Peki. Gitmem, söz veriyorum. Sizinle birlikte yine buraya döneceğim, göstereceğiniz yerde istediğiniz kadar kalacağım. Yura'nın müsveddelerini, kâğıtlarını derleyip toplarız. Ben de size yardım ederim. Yararım da dokunur belki. O kadar büyük bir avunma olacak ki bu bana! Onun elyazısının en ufak ayrıntılarını bile yüreğimin ta içinde, benliğimin bütün dokularında hisseder gibiyim.»

«Sonra, benim de size ihtiyacım olacak, değil mi ya? Siz hukukçusunuz galiba. Değilseniz bile eski, yeni bütün yasaları bilirsiniz herhalde. Bazı şeyler öğrenmek istiyorum da, hangi daireye başvurmam gerektiğini bilmem çok önemli benim için! Herkes çıkamaz böyle işlerin içinden. Çok acı bir iş için sizden akıl danışacağım. Ortada bir çocuk var da. Ney-

se, sonra, cenaze töreni bitince konuşuruz bunları.»

«Ömrüm boyunca hep birini aramak zorundayım, görüyorsunuz ya! Söyleyin bana, insan kaybolmuş bir çocuğun izini bulmak için ne yapmalı acaba? Baksınlar diye yabancılara bırakılmış bir çocuk yani. Örneğin bütün Sovyetler Birliği'ndeki çocuk bakımevlerinin arşivlerini bir tek cilt halinde, toplu olarak bulmak olası mıdır? Ama, hemen şimdi yanıt vermeyin bana, çok rica ederim. Sonra söylersiniz. Sonra. Tanrım! Ne korkunç şey! Şu hayat denen şey ne korkunç, değil mi?»

«Kızım geldiği zaman ne olacak, pek bilemiyorum ama, şimdilik bu apartmanda biraz kalabilirim. Katya'nın müziğe, tiyatroya çok büyük yeteneği var. Herkesin çok güzel taklidini yapıyor. Kendi uydurduğu birtakım piyesler oynuyor. Sonra, koskoca opera sahnelerini ezbere okuyabiliyor. Çok hayret verici bir çocuk, değil mi?»

«Tiyatro Okulunun, konservatuarın hazırlık sınıfına vereyim diyorum onu. Alırlarsa elbet; ama, yatılı olarak. İşte buraya bunun için geldim. Onu yanıma almadım. Her işi yoluna koyacağım, sonra yine gideceğim. Size her şeyi şimdi anlatamam elbet, değil mi? Sonra da konuşuruz bunları. Şimdi heyecanım biraz geçsin diye bekleyeceğim. Susup zihnimi toparlamaya, korkularımı dağıtmaya çalışacağım.»

«Sonra, Yuri'nin yakınlarını koridorda bıraktık. Bu da ayıp. İki kez kapıya vuruldu gibi geldi bana. Dışarıda ayak sesleri, gürültüler var. Cenaze törenini yönetecek olan memurlar mı geldiler acaba? Ben şöyle biraz düşünüp kendime gelmeye çalışırken siz de kapıları açın da herkes içeriye girsin. Vakit geldi artık, değil mi? Ama, durun, durun! Tabutun ya-

nına küçük bir sıra, bir iskemle filân koyalım. Yoksa kimse Yura'ya kadar uzanamayacak. Ben bile ayaklarının ucuna basarak denedim ama, çok güç doğrusu. Marina'yla çocuklar için de gerekli bu hem. İncil'de de yazar ya, «Son defa öpün beni,» diye. Belki buradakiler de onu son defa öpmek isteyeceklerdir. Dayanamayacağım artık, dayanamayacağım. Kederim çok büyük. Anlarsınız, değil mi?..»

«Şimdi herkesi içeriye alacağım. Yalnız, daha önce bir şey söylemek istiyorum. Bilmeceyi andıran birçok şey söylediniz, bir sürü konuya dokundunuz. Görünüşe göre de, bu yüzden o kadar çok üzülüyorsunuz ki, size cevap vermekten acı duyuyorum neredeyse. Yalnız bir şeyi bilmenizi istiyorum. Size her işte, canla başla yardım edeceğim.»

«Sonra şunu da unutmayın: Hangi durumda olursa olsun, insan hiçbir zaman umutsuzluğa kaptırmamalı kendini. Ummak ve harekete geçmek; felâket anlarında bize düşen, işte budur. İnsanın kendini umutsuzluğa kaptırıp boş oturması, görevden kaçması, görevi unutması demektir.»

«Yuri'yi son bir kez selâmlamak için gelenleri içeriye alacağım. Tabutun yanına konacak küçük sıra konusunda da haklısınız. Gidip böyle bir sıra, iskemle filân bulayım da getirip buraya koyayım.»

Antipova artık onu işitmiyordu bile. Evgraf'ın kapıyı açtığını, koridordan gelen kalabalığın içeriye dolduğunu, cenazeyi kaldırmakla görevli memurların davetlilerden başlıcalarıyla konuştuklarını da işitmedi. Ayak seslerini, Marina'nın hıçkırıklarını, erkeklerin arada bir öksürüşlerini, ağlayan kadınların kopardıkları çığlıkları da duyduğu yoktu.

Birbirine benzeyen bir sürü sesten oluşan bir kasırga ona sanki ninni söylüyor, aynı zamanda

gönlünü de bulandırıyordu. Bayılmamak için olanca kuvvetiyle kasılmaktaydı. Yüreği parçalanıyor, başı ağrıyordu. Başını önüne eğerek düşüncelerine, anılarına dalıp gitti. Sanki şu anın içinde değil de, gelecek bir çağda birkaç saatliğine yaşıyormuş gibi dalgındı. Yirmi, otuz yıl sonrasıydı bu, belki de o devreye hiç erişemeyecekti. Yaşlı bir kadın gibiydi sanki. Düşüncelerine, başına gelen felâketin ta içine gömülmüştü.

Artık kimsesi kalmamıştı. Biri ölmüş, öteki kendini öldürmüştü. Yalnız, asıl öldürülmesi gereken adam yaşıyordu. Vaktiyle de onu Lara öldürmeğe kalkışmıştı ama, becerememişti. Bu değersiz, bu gereksiz adam hayatını genç kadının kendisinin bile bilmediği bir cinayetler zinciri haline getirmişti. Sonra da bu ciğeri beş para etmez canavar herif Asya'nın — yalnız pul koleksiyoncularının bildikleri — ücra bölgelerinde elini kolunu sallaya sallaya dolaşıp duruyordu. Öte yanda kendisine yakın olan, kendisinin de muhtaç olduğu kimselerden hiçbiri kalmamıştı.

Bir Noel gecesi o mendebur herife ateş etmeden işte yine bu odada, karanlıkta oturup henüz çocuk denecek kadar genç olan Paşa'yla konuşmuştu. Bütün bu insanların şimdi son kez cenazesini görmeye geldikleri Yuri ise o zaman henüz hayatına girmiş değildi.

Noel gecesi Paşa'yla yaptığı o konuşmayı hatırlamak için belleğini zorladı. Aklına hiçbir şey gelmedi. Yalnız, pencerenin pervazı üzerinde yanan mumu, mumun alevi etrafında eriyen buzun camda küçük bir yuvarlak oluşturduğunu hatırlayabildi.

Şimdi şu tabutun içinde yatmakta olan ölünün sokaktan geçerken camdaki bu göz gibi yuvarlağı

gördüğünü, mumu farkettiğini Lara bilebilir miydi? Dışarıdan gördüğü bu mum aleviyle Yuri'nin kaderinin kendisininkine kenetlendiğini anlayabilir miydi?

Düşünceleri dağıldı. Bir ara şöyle düşündü:

«Dini tören yapmadıkları çok yazık oldu. Cenaze duaları, törende okunan ilâhiler ne muhteşem, ne heybetlidir halbuki! Ölenlerin çoğu buna lâyık değildir ama, Yuri'ciğim bunu hak etmişti... İncil de öyle demez mi zaten, «Okunan dualar, ölümün kederiyle koparılan hıçkırıkları bir şükran, bir Tanrı'ya hamd şarkısı haline getirir.» Dualardaki, ilâhilerdeki sözler onun ruhunu şadedecekti.»

Bunun üzerine, içinden dalga halinde bir gurur, bir ferahlık hissi yükseldi. Zaten Yuri'yi düşündüğü, kısa da olsa onunla birlikte yaşadığı zamanlar da böyle olurdu. Yuri'nin benliğinden saçılmakta olan o özgürlük, bağımsızlık soluğu şimdi Lara'yı da sarmıştı. Oturduğu iskemleden sabırsızlıkla kalktı. İçinde anlaşılmaz bir şeyler olup bitiyordu. Bir an için bile olsa, Yuri'nin yardımıyla özgürlüğe, saf, temiz havaya, kendisini sımsıkı saran acılar zincirinin dışına kaçınayı özlüyordu. Böyle yaparsa, tıpkı eskiden olduğu gibi, kurtulmanın insana verdiği mutluluk hissini yeniden tadacaktı. Ona öyle geliyordu ki, bu kurtuluş, bu mutluluk Yuri'ye son bir kez veda etmekten ibaretti; onun tabutu üzerine kapanıp hiç çekinmeden, kana kana ağlamaya olan hakkı, bunu yapmak için oraya çıkmış olan şu fırsat da, bu kurutuluş, bu mutluluk hissinin bir parçasıydı.

Sevginin verdiği sabırsızlıkla, kalabalığa görmeksizin baktı. Gözyaşlarına gömülü, ıstıraptan bitkin bir bakıştı bu; gözlerinin içine yakıcı bir ilâç damlatmışlar gibiydi.

Sonunda kalabalık kımıldadı, birkaç kişi burnunu, sildi, yavaş yavaş herkes uzaklaşıp odadan çıktı, kapanan kapının ardında Lara yalnız kaldı. Geçerken çabucak haç çıkararak masaya, tabuta yaklaştı. Evgraf'ın getirmiş olduğu küçük sıranın üstüne çıktı. Ölünün üzerine doğru geniş hareketlerle, üç kez ağır ağır haç çıkardı, sonra Yuri'nin alnını, ellerini öptü. Ölünün buz gibi alnının sanki ufalmış, sıkılı bir yumruk gibi küçülmüş olduğunu hissetmedi. İyi ki fark etmedi bunu.

Bir süre hiç konuşmadan, hiç düşünmeden, hiç ağlamadan, hareketsiz durdu. Tabutun orta kısmını, çiçekleri, ölüyü kendi vücuduyla, kendi başıyla, kendi göğsüyle, ruhu kadar büyük elleriyle örtmüştü.

XV

Tutmaya çalıştığı hıçkırıklarla durmadan sarsılmaktaydı. Elinde olduğu sürece karşı koydu ama, birdenbire gücü kesiliverdi. Gözlerinden dökülen yaşlar yanaklarından süzülüp elbisesini, ellerini, dayanmakta olduğu tabutu ıslatıyordu.

Hiçbir şey söylemiyor, hiçbir şey düşünmüyordu. Zincir gibi sıra sıra düşünceler, gerçekler, havada rasgele uçuşuyorlar, tıpkı gökteki bulutlar gibi, tıpkı bir zamanlar geceleri onunla yaptığı konuşmalarda olduğu gibi, içine işliyorlar, onu delip geçiyorlardı sanki. Eskiden de ona mutluluğu, o kurtuluş hissini veren buydu işte. Yakıcı bir tanıma hissiydi bu, kafadan, yürekten gelmiyordu. İkisi de bunu birbirlerine doğrudan doğruya, içgüdüleriyle aşılıyorlardı.

Şimdi de içi bu tanıma hissiyle doluydu. Karanlık, belirsiz bir «ölümü tanıma» hissiydi bu; hiç telâşsız ölmeye hazırdı. Sanki yirmi kez yaşamıştı da, Yuri

Jivago'yu birkaç kez kaybetmiş, bu yüzden bir sürü deneyim edinmişti. Öyle ki, bu yüzden şu anda, şu tabutun başında duyduğu her his, yaptığı her şey yerindeydi, ilişkiliydi.

Nasıl özgür, eşsiz, benzersiz bir aşk hayatı yaşamışlardı! Tıpkı başkalarının şarkı söyleyişi gibi, onlar da sevişmişlerdi!

Başka bir şey yapamayacakları için, aşkı yanlış bir biçimde tanımlarken söylendiği gibi «birbirlerine yanıp tutuştukları için» sevişmemişlerdi. Çevrelerindeki her şey sevişmelerini istediği için sevişmişlerdi. Ayaklarının altındaki toprak, başlarının üstündeki gök, bulutlar, ağaçlar istiyordu bunu çünkü. Sevgileri belki kendilerinden çok, çevrelerinde bulunanların hoşuna gidiyordu. Sokaktan geçen tanımadıkları insanlar, gezintiye çıktıkları zaman karşılarında açılarak kendilerine yol veren uzaklıklar, içlerinde yaşayıp buluştukları odalar bile hoşlanıyorlardı bundan.

Aslolan da buydu. Onları birbirlerine yaklaştıran, birleştiren buydu. Hiçbir zaman, hattâ mutluluklarının en koyu, en çılgınca anlarında bile en yüksek, en heyecan verici hislerini hiçbir zaman unutmamışlardı. Kendilerinin de dünyada güzellik denen şeyi yaratmaya yardım ettiklerini, kendilerinin de güzelliğin bütünüyle, tamamıyla, hattâ evrenin bütünüyle derin bir bağları olduğunu bilmekten doğan çok hoş bir histi bu. Aralarındaki bu anlaşma, bu uyum yaşamalarının tek nedeniydi.

XVI

Lara Yuri'yle sade, basit bir biçimde vedalaştı. Onunla hararetli, içten bir şekilde konuşuyordu san-

ki. Yalnız, bu konuşma, gerçeğin çevresinden taşıyordu. Trajedilerdeki şarkıların, tiradların, şiir ve müzik gibi başka şeylerin nasıl sırasına göre bir anlamı yoksa, bu sözlerin de bir anlamı yoktu. Öte yandan da Lara, söylediği şu her günkü sözleri gözyaşlarıyla ıslatmaktaydı:

«Yine buluştuk işte, Yuri'ciğim, sevgilim benim. Ama, Tanrı ne koşullarda birbirimize kavuşturdu bizi, değil mi? Ne korkunç şey, görüyorsun ya! Artık dayanamıyorum, Ulu Tanrı'm, acı bana!»

«Bir yandan da durmadan ağlıyorum. Ama, görüyorsun ya, yine bize benzeyen, bize yaraşan bir şey var ortada. Senin gidişin, benim kalışım! İşte yine zorlu, çaresi olmıyan bir şey daha! Hayatın sırrını, ölümün sırrını, dehanın güzelliğini, çıplaklığın güzelliğini, bütün bunları anlıyorduk. Küçük işlere, yani dünyanın yeni baştan kurulması gibi şeylere gelince, özür dileriz ama, ne yapalım, üstümüze vazife değildi bu bizim.»

«Son uykunu rahat uyu, benim büyük aşkım, sevgilim. Elveda benim tek gururum, hızlı akan derin ırmağım. Senin sularını kucaklamayı, dalgalarının serinliğine kendimi bırakıvermeyi ne kadar severdim!»

«Oradayken, karların içinde seninle nasıl vedalaşmıştım, hatırlıyorsun, değil mi? Nasıl da aldatmıştın beni. Sen olmadan yola çıkar mıydım hiç? Biliyorum, biliyorum, istemeksizin yaptın bunu, benim iyiliğime olacağını sanıyordun. İşte daha o zaman herşey yıkıldı. Tanrım, orada o adamdan neler çektim, neler hissettim bilsen. Ama, hiçbirini bilmiyorsun ki! Ne çılgınlıklar yaptım, ne büyük bir iş yaptım bilsen! Evet, cinayet işledim ben, hayal bile edemezsin bunu, değil mi? Ama suç bende değil. O sırada üç ay hasta-

nede yattım, bir ay da koma halinde kaldım. O zamandan beri yaşayacak halde değilim. Yuri. Pişmanlıklar, azaplar bana rahat, huzur vermiyor. Ama, asıl konuyu sana söylemiyorum, açıklamıyorum. Söylemem de, gücüm yok buna çünkü. Hayatımın bu dönemini düşündüğüm zaman dehşetten saçlarım, tüylerim diken diken oluyor. Hattâ, biliyor musun, tamamen aklımın başında olduğunu da söyleyemem. Ama, görüyorsun ya, başka birçokları gibi içkiye alışmadım, kendimi de koyvermiş değilim. Çünkü içkiye düşkün bir kadın mahvolmuş demektir, böyle bir şeye olanak yoktur, değil mi?»

Lara böyle daha birçok şeyler söylüyor, ağlıyor, ıstırap içinde kıvranıyordu.

Birdenbire başını kaldırdı, şaşkın şaşkın etrafına bakındı. Epeyce zamandır odaya insanlar girmişti, bazıları birtakım işler görüyorlardı, hareket halindeydiler. Küçük sıranın üstünden yere indi, sendeleye sendeleye tabuttan uzaklaştı. Sanki çıkmayıp içeride kalan yaşları sıkıp yere silkmek istiyormuş gibi, avuçlarını gözlerinin üstünden geçirdi.

Birkaç kişi tabuta yaklaşıp kaldırdılar. Cenazeyi götürdüler.

XVII

Larissa Fyodorovna Mabeyinciler Sokağındaki evde birkaç gün kaldı. Evgraf Andreyeviç'le birlikte doktorun kâğıtlarının, müsveddelerinin düzene konması işine yardım etti ama, bu işin sonuna kadar hazır bulunamadı. Evgraf Andreyeviç'le yapmak istediği konuşmayı yaptı. Evgaf da genç kadından çok önemli bir sır öğrendi.

Günün birinde Larissa Fyodorovna evden çıktı.

bir daha da geri dönmedi. Sokakta tevkif edildi herhalde. Ya öldü, ya da kimbilir nerede kayboldu. Kuzeydeki o sayısız toplama kamplarından birinde, bir liste üzerinde bilinmez bir numara halinde kalarak, unutulup gitti.

ON ALTINCI BÖLÜM

SON

I

1943 yılı yazındayız. Kursk'ta Alman cephesi yarılmış, Orel geri alınmıştı. Binbaşı Dudorov'la asteğmenliğe yükseltilmiş olan Gordon, birlikte görev yapmakta oldukları birliklerine ayrı ayrı katılmak üzere yola çıkmışlardı. İkisi de Moskova'dan dönmekteydiler. Dudorov üç günlük bir izinden, Gordon da bir görev yolculuğundan dönüyordu.

Dönüşte birbirlerine rastlamışlardı. Geceyi Çern'i' de geçiriyorlardı. Burası küçük bir kasabaydı. Gerçi yağma edilmişti ama, Almanların çekilirlerken yerle bir ettikleri o «çöl bölgesi»ndeki kasabalardan çoğunun uğradığı akıbete uğramamıştı.

Kırık tuğlalardan, toz haline gelmiş taşlardan oluşan yığınlar halindeki kasaba harabesinde, yıkıntıları arasında, nasılsa yıkılmamış bir samanlık bulmuşlar, gece olurken buraya yerleşmişlerdi.

Uykuları bir türlü gelmiyordu. Bütün gece çene çalmışlar, saat sabahın üçü olmuştu. Güneş yeni doğmaya başlamıştı ki, uyumağa başlayan Dudorov, Gordon'un yaptığı gürültülerle uyandı. Gordon, henüz yüzme öğrenmiş bir acemi gibi beceriksiz hareketlerle yumuşak kuru otların içine dalıp dalıp çıkıyor, eşyasını toparlayıp çıkın haline koymaya uğraşıyordu. Sonra yine aynı acemi hareketlerle ot yığınının üzerinden inip samanlığın kapısına doğru yöneldi.

Dudorov sordu:

«Nereye gidiyorsun yahu? Daha saat erken.»

«Dereye kadar ineceğim. Biraz çamaşır yıkayayım diyorum da.»

«Amma da yaptın ha! Bu akşam kıtamıza dönmüş olacağız. Çamaşırcı Tanya'dan temiz çamaşır istersin, olur biter. Acelen ne yani?»

«Çamaşırları hemen yıkasam iyi olacak. Terledim, çamaşırlarım çok kirlendi. Hava sıcak. Hepsini çabucak yıkayıp iyice bir sıktım mı, güneşte hemen kuruyuverir. Böylelikle yıkanıp çamaşır değişmek olanağını bulmuş olurum.»

«İyi ama, herkes ne der buna? Subaysın sen nihayet.»

«Adam sen de! Şimdi herkes uyuyor. Bir çalılığın arkasına giderim. Kimse beni görmez. Ama bana kalırsa, boşuna çene çalacak yerde uyu, daha iyi edersin. Uykun dağılacak yoksa.»

«Ama, artık uyuyamam ki. Dur ben de geleyim bari.»

Bunun üzerine birlikte dereye doğru ilerlediler. Yıkıntıların beyaz taşlarının yanı sıra ilerliyorlardı. Henüz yeni sabah olmuştu ama güneş bu taşları ısıtmaya başlamıştı bile. Eski sokakların ortasına güneş altında birtakım insanlar uzanmışlar, uyuyorlardı. Hepsi horlamaktaydı, yüzleri sıcaktan kızarmış, ter içinde kalmıştı. Çoğu, bu kasabada oturan ve evleri yıkılmış olan ihtiyarlarla kadınlar ve çocuklardı. Aralarında birkaç asker de vardı. Bunlar gecikip geride kalmışlar, şimdi kıtalarına gidiyorlardı. Gordon'la Dudorov uyuyanlardan birinin üstüne basmamak için aralarından dikkatle ilerliyorlardı.

«Yavaş konuş, kasaba halkını uyandıracağız yoksa, bizim çamaşır faslı da suya düşecek.»

Sonra bir gece önce başladıkları konuşmaya alçak sesle devam ettiler.

II

«Bu ırmağın adı ne ki acaba?»

«Bilmiyorum. Sormadım kimseye. Zuşa olsa gerek.»

«Yok canım, Zuşa olamaz.»

«Öyleyse bilmiyorum.»

«Hristina'nın yaptığı kahramanlık var ya, Zuşa ırmağı üzerinde olmuş bu.»

«Evet ama, daha aşağılara doğru bir yerde. Söylendiğine göre kilise makamları ermişler arasına sokmuşlar bu kızı.»

«Sonra orada taş bir bina varmış, adına «Ahır» deniyormuş. Bir devlet çiftliğinin ahırıymış orası, ama sonradan tarihî bir yer olmuş. Kalın duvarlı, eski bir ahırmış. Almanlar ahırı tahkim edip zaptedilmez bir kale haline sokmuşlar. Bütün o bölgeyi ateşleri altında tutuyorlarmış. Bu yüzden bizim saldırımız gelişemiyormuş. Bu ahırı zaptetmek gerekmekteymiş. Hristina kahramanlık, açıkgözlük mucizeleri yaratarak bu müstahkem mevkiin içine girip onu havaya uçurmuş. Fakat Almanlar kızcağızı yakalayıp idam etmişler.»

«Neden ona Hristina Orletsova diyorlar da Hristina Dudorova demiyorlar?»

«Onunla evlenmemiştim ki henüz. 1941 yazında, savaş bitince evlenelim diye sözleşmiştik. Sonra ben ordunun kalıntılarıyla oradan oraya dolaştım. Bizim birlik sürekli yer değiştiriyordu. Hristina'yı kaybettim, bir daha da göremedim. Yaptığı kahramanca işi, yiğitçe ölümünü ben de herkes gibi gazetelerden, or-

dunun günlük emirlerinden öğrendim. Buralarda onun adına bir anıt dikeceklermiş galiba. Yuri'nin kardeşi general Evgraf Jivago var ya, buralarda dolaşıp Hristina hakkında bilgi topluyormuş.»

«Seni ondan sözetmeye zorladığım için kusura bakma, bu yüzden üzülüyorsundur herhalde.»

«Yok canım, sorun o değil, asıl gereğinden çok konuşuyoruz biz. Haydi seni rahatsız etmeyeyim. Soyun, suya gir de işini gör. Ben de dişlerimin arasına bir ot parçası kıstırıp kıyıda şöyle bir uzanayım. Biraz dalga geçer, hafif tertip kestiririm belki.»

Biraz sonra konuşma yeniden başladı.

«Sen böyle güzel çamaşır yıkamayı nerede öğrendin yahu?»

«Başı sıkışınca insan her şeyi öğreniyor. Biz şanslı çıkmadık. Ceza kamplarının en korkuncuna düştük. Birçoğumuz öldü gitti. Daha gelişimizde ölenler oldu. Kafileyi vagondan çıkarıyorlardı. Etrafımızda karla örtülü bir çöl vardı sanki. Uzaklardan bir orman görünüyordu. Nöbetçiler tüfeklerini kollarının altına kıstırmışlardı. Polis köpekleri vardı. Tam o sırada yeni kafileler geldi. Hepimizi o geniş düzlükte sıraya dizdiler. Birbirimizi görmeyelim diye sırtımızı iç tarafa doğru döndürmüşlerdi. Hepimize diz çöktürdüler. «Kim başını çevirirse hemen öldürürüz,» dediler. Ondan sonra da bitmez tükenmez, aşağılatıcı yoklama işi başladı. Saatlerce sürdü bu. O arada biz hep öyle diz çökmüş durumdaydık. Sonra bizi ayağa kaldırdılar. Öteki kafileleri başka tarafa götürdüler. Bize de, «İşte, sizin kamp burası, nasıl isterseniz yerleşin, artık,» dediler. Kamp dedikleri şey, uçsuz bucaksız, karla örtülü bir düzlüktü. Ortada bir direk, bunun üstünde de bir tabela vardı. Levhada «Gulag 92. Ia. N. 90» yazılıydı. Bu «Gulag» sözü, «Kamplar Başmü-

dürlüğü» sözünün kısaltılmışıymış meğer. Hepsi bundan ibaretti işte.»

«Yok, yok, doğrusu bizim orada işler bu kadar berbat değildi. Şansımız da oldu ya, neyse. Ben ikinci kez cezamı çekmekteydim. Birincisi yüzünden çekiyordum bunu. Sonra benim iş başka bir yasanın başka bir maddesine dayanmaktaydı, şartlar aynı değildi. Tahliye edilince ilk seferindeki gibi bütün yurttaşlık haklarımı yeniden elde ettim. Derslerime tekrar başlayabildim. Savaş patlayınca beni yine eski binbaşı rütbemle silâh altına aldılar, senin gibi de cezalı bir kıtaya yollamadılar.»

«Evet. Dediğim gibi işte. Ortada bir tabela vardı. Üzerinde de «Gulag 92, Ia. N. 90» yazılıydı, hepsi bu kadar. İlkin, her taraf buz tutmuşken, kendimize barakalar yapmak için çıplak ellerimizle dalları kırıyorduk. Belki inanmazsın ama, azar azar her şeyi kendimiz başardık. Ağaçları kesip hücreler yaptık, kampın etrafına bir parmaklık çevirdik. Zindanlar, nöbetçi kuleleri yaptık. Hep kendi elimizle yaptık bunları. Sonra da başladık ormanı işletmeye. Ağaçları kesip sekizimiz birden at gibi kızağa koşuluyorduk. Belimize kadar karlar içinde, kütükleri kendimiz taşıyorduk. Savaşın başlamış olduğundan uzun zaman haberimiz olmadı. Bizden gizliyorlardı bunu. Derken günün birinde şöyle bir öneri yaptılar: «Cezalı kıtalara gönüllü gitmek isteyenler, çarpışmalardan sonra sağ kalırlarsa serbest bırakılacaklar,» dediler. Ondan sonra bitmez tükenmez saldırılar başladı. Elektrik akımı verilmiş kilometrelerce dikenli tel, kara mayınları, havan topları vardı. Bir ateş kasırgası içinde aylar, yıllar geçirdik. Bize boş yere «idam mahkûmları» demiyorlardı. Ölüm hepimizi biçiyordu. Nasıl oldu da ölmedim, sağ kaldım? Ama şunu da söyleyeyim bak:

Toplama kampının korkunçluğu yanında bu kanlı cehennem, cennet gibi kalıyordu inan. Koşulların ağırlığının rolü yoktu bunda. Hayır, neden başkaydı...»

«Evet dostum, oldukça çektirmişler size.»

«Onun için, güzel çamaşır yıkadığıma şaşma. İnsan bu koşullarda neler öğrenmez ki!»

«Ama, tuhaf şey, değil mi? Yalnız, sen hapse düşmeden önce değil de, daha 1930 sıralarında, serbest olup da üniversitede sakin sakin çalışırken bile, savaş bize ortalığı temizliyen bir fırtına, temiz bir havanın esişi, bir kurtuluş rüzgârı gibi gelmişti. Halbuki o zaman kitaplarımıza gömülmüştük, paramız vardı, rahatımız yerindeydi.»

«Bana sorarsan kolektifleştirme bir hatâ, bir başarısızlık oldu. Ama, kimse bunun böyle olduğunu itirafa yanaşmıyordu. Başarısızlığı örtbas edebilmek için her türlü yıldırma, sindirme çarelerine başvurmak gerekti. Amaçları herkesten yorum ve düşünme alışkanlığını yok etmek, herkesi var olmayan bir şeyi görmeye zorlamak ve apaçık gerçeğin tam tersini kanıtlamaya çalışmaktı. İşte Yejov'un[1] işlediği eşi görülmemiş zulümler, yarattığı terör bundan ileri geldi. Bir anayasa çıkarıldı ama uygulanmadı, halka seçme ve seçilme hakkı verildi ama bunlar, bildiğiniz seçim esaslarına, kurallarına dayanmıyorlardı.»

«Savaş başlayınca onun korkunçluğu, tehlikeleri, etrafa saçtığı ölüm tehdidi katlandığımız korkunç baskının yanında hiç kaldı. Ama zorbaların gücünü sınırladığı için savaş, bütün korkunçluğuna karşın bizi ferahlatmıştı.»

---

1. Yejov, içişleri halk komiseriydi. 1939'da tevkif edilince, 1937-38 arasındaki kanlı temizlik hareketi de son bulmuş oldu.

«Bu yüzden yalnız senin gibi mahkûmlar daha rahat nefes almakla kalmadılar. Cephe gerisinde olduğu gibi cephede de istisnasız herkes korkunç, öldürücü ve kurtarıcı boğuşmanın kucağına kendini bırakırken gerçek bir mutluluk hissetti.»

«Bence devrim yılları arasında savaşın apayrı bir yeri var. Savaşın yarattığı sonuçlar belirmeye başlıyor. Felâketler insanların kişiliklerini pekiştirdi. Gençlere dayanıklı, cesaretli olmak olanağı verdi.»

«Bu durumu gördükçe, Hristina'nın acıklı ölümüne, aldığım yaralara, uğradığımız felâketlere, savaşın bize mal olduğu kanlı fedakârlığa karşın yine de seviniyorum. Hristina'nın ölümünden duyduğum acıya katlanmak olanağını bana veren, onun tıpkı bir azize gibi başında bir fedakârlık hâlesiyle ölüşüdür. Bu hâle ölümünü olduğu kadar, bizim her birimizin hayatımızı da nurlandırıyor.»

«Sen zavallı, bütün o işkencelere katlandığın sırada beni serbest bıraktılar. Yine o günlerde Hristina Orletsova Tarih Fakültesine yazıldı. Onun seçtiği dalı ben yönetiyordum. Çocuk denecek kadar gençti, ama bambaşkaydı, hemen dikkatimi çekti. İlk hapse girişim sırasındaydı bu. Hatırlıyorsun belki, Yuri henüz hayattayken de ondan uzun uzun sözetmiştim size. Dediğim gibi, Hristina da öğrencilerim arasına girdi.»

«O dönemde öğrenciler profesörlere ot yoldurmak, onları yorup yıpratmak usulüne yeni yeni başvurmaya başlamışlardı. Hristina da var gücüyle bu işe girişti. Neden bu kadar şiddetli eleştiriler yapıyordu, Allah bilir. Öyle ısrarlı, öyle hınçlı, öyle haksızca saldırılar yapıyordu ki, öteki öğrencilerim bu durum karşısında isyan ediyorlar, bazan benden yana oluyorlardı. Hristina'da şaşırtıcı bir alaycılık yeteneği

vardı. Fakültenin duvar gazetesine yazdığı yazılarda bana takma bir ad vermişti ama, bunun ben olduğum yine de kolayca anlaşılıyordu. Durmadan birtakım yazılar yazarak beni rezil ediyor, gülünç duruma düşürüyordu. Birdenbire, tamamen tesadüfi olarak, bu düşmanlığın arkasında toy fakat derin, açığa vurulmamış eski bir sevginin gizli olduğunu seziverdim. Zaten ben de onu seviyordum.»

«Savaş başlayacağı sırada, 1941'de ve savaşın ilk aylarında çok hoş bir yaz mevsimi geçirdik. Kızlı erkekli öğrencilerden oluşan bir grup —aralarında Hristina da vardı— Moskova yakınında bir yerde tatili geçirmeğe gelmişti. Sonradan benim bulunduğum askerî birlik de karargâh kurmuştu burada. Gençlere askeri talim yaptırılıyordu. Moskova dolaylarından milisler toplanmıştı. Hristina'yla birlikte başka gençler dé paraşüt talimleri yapıyorlardı. Evlerin damları üzerinden de uçaklara karşı konuyordu. İşte, Hristina ile arkadaşlığımız böyle bir dekor içinde başladı. Daha önce de söylemiştim ya, nişanımızı orada kutladık, ben sık sık yokuluğa çıkınca da birbirimizden ayrıldık. O zamandan beri onu görmedim.»

«Durum bizim lehimize değişip Almanlar binlerce kişilik guruplar halinde teslim olmaya başladıkları zaman iki yara alıp iki gün hastanede yattım. Bunun üzerine beni uçaksavar kıtalarından alıp Kurmay Heyetinin yedinci şubesine verdiler. Burada yabancı dil bilen kimselere gereksinim varmış. Nitekim senin izini bulduktan sonra, seni de oraya tayin etsinler diye ayak diredim.»

«Çamaşırcı Tanya var ya, Orletsova'yı iyi tanırdı. Cephede tanışmışlar, arkadaş olmuşlardı. Hristina hakkında çok şeyler anlatıyor. Sonra, bu Tanya'nın ta gözlerinin içine kadar bir gülümseyişi var ki, tıpkı

Yuri'yi hatırlatıyor bana. Sen de dikkat ettin mi bilmem? İnsan bir an için onun ucu havaya kalkık burnunu, çıkık elmacık kemiklerini unutuveriyor da, yüzü hoş, sevimli bir hal alıyor. Tam Yuri'nin tipinde sanki. Bu tip de bizim oralarda pek yaygındır, bilirsin.»

«Ne demek istediğini biliyorum. Belki de öyledir ama, dikkat etmedim ben.»

«Sonra, zavallının ne korkunç bir adı var: Tanya Bezoçeredeva! Yani, sıra beklemeyen! Bir soyadı olamaz bu! Ya uydurma bir ad, ya da aslı başka da, çevrilip bu biçime sokulmuş. Ne dersin, ha?»

«Canım, kendisi de anlatmıştı bunu bize ya. Kimsesiz bir çocukmuş, anası babası belli değilmiş. Rusya'nın içlerinde bir yerde — ki buralarda dil henüz temizdir, saftır — ona «Bezoçaya» (Babasız) diye ad takmış olacaklar. Sonra bu ad söylene söylene «Bezoçeredeva» şekline girmiş.»

III

Birkaç gün sonra Gordon'la Dudorov ordunun ana kuvvetlerini izlemekte olan gerideki birliklere katılmışlardı. Birlikler baştan başa yanıp yıkılmış bir şehir olan Karaçevo'daydılar.

Sonbahar ılık geçiyordu. Bir aydan fazla zamandan beri hava bozmamıştı. Bulutsuz, mavi bir gökten dökülen sıcaklığa gömülmüş Brinçina bölgesinin —Orel ile Briansk arasında çok bereketli bir bölgedir— kara, verimli toprakları, kahverengi parıltılarla güneşin altında yanıyordu.

Kasabanın içinden düz bir çizgi halinde geçmekte olan anayol, aynı zamanda buranın anacaddesiydi. Yolun bir yanında mayınlarla yıkılmış evler, yemiş

bahçelerinin köklerinden sökülüp paramparça olmuş, yanmış ağaçları; öbür yanında da birtakım barakalar vardı. Bunlar yangınlardan, top mermilerinden daha az zarar görmüşlerdi. Nedeni de kent yıkıldıktan sonra yapılmış olmalarıydı.

Yıkılan evlerin sakinleri henüz sıcak olan küller arasında araştırmalar yapıyorlar, ele geçirebildikleri şeyleri bir kenara topluyorlardı. Başkaları da çabucak ve rasgele birtakım sığınaklar, barınaklar yapmakta, bunların üzerlerini örtmek için de toprağı kalıp halinde kesmekteydiler.

Karşıdaki boş düzlüklerde, çadırların beyaz lekeleri arasında bir sürü kamyonla arabanın kaynaştığı görülüyordu. Bunlar ikinci hattaki servislerin, kurmaylarından ayrılmış sahra hastanelerinin, levazım dairelerinin taşıt araçlarıydı. Birbirlerini kaybetmişler, şimdi bulmaya çalışıyorlardı.

Bu arada takviye bölüklerinin zayıf, solgun delikanlıları da görülmekteydi. Dizanteri yüzünden hepsinin benzi atıktı ve kül gibiydi. Başlarında kurşuni birer başlık, sırtlarında kalın birer asker kaputu vardı. Dinlenip yemek yemek, biraz da uyumak için burada mola vermişlerdi. Sonra yine batıya doğru yollarına devam edeceklerdi.

Uzakta yangınlar ve mayınların patlamalarıyla zaten yarı yarıya kül olmuş kent yine yıkılmaya devam ediyordu. Yıkıntılar arasında öteberi arayan kasabalıların ayakları altında yer her an yeni bir sarsıntıyla sallanıyor, bunları işlerini yarıda bırakmaya zorluyordu. O zaman hepsi doğruluyorlar, kazmalarının sapına dayanıyorlar, başlarını patlama sesinin geldiği yana çevirerek uzun uzun ufka bakıp dinleniyorlardı.

Gökyüzüne doğru önce sütunlar ve demetler, da-

ha sonra ağır ve tembel yığınlar halinde, toz bulutlarının yükseldiğini görmekteydiler. Bu bulutlar kurşuni, kara, tuğla kırmızısı, alev ve duman rengindeydiler. Sorguçlar halinde yayılıp açılıyorlar, dağılıyorlar, sonra tekrar yere düşüyorlardı. Çalışmakta olanlar o zaman yeniden işe koyuluyorlardı.

Boş düzlüklerin orada, kenarında çalılıklarla kocaman ağaçlar bitmiş bir çayırlık vardı. Bu ağaçlar bütün çayırlığı gölgelemekteydiler. Bu gölgeli çayırlık bu yıkılmış, çorak yer ortasında apayrı bir dünyaydı sanki. Senin gölgelere bürünmüş, üstü kapalı bir avluyu andırıyordu.

İşte çamaşırcı Tanya, kendisini ve yanındaki malzemeyi alıp götürecek olan kamyonu burada beklemekteydi. Kendi alayından iki üç kişiyle bu fırsattan yararlanmayı tasarlamış birkaç asker de onunla birlikte beklemekteydiler. Gordon'la Dudorov da orada bulunuyorlardı. Malzeme birkaç sandığa yerleştirilmiş, sandıklar da çayırın ortasına yığılmıştı. Tanya bunların yanından hiç ayrılmıyordu. «Belki bizi bırakıp gider,» diye korktuklarından, ötekiler de Tanya'nın yanından ayrılmamaktaydılar.

Beş saatten çok bir süredir bekliyorlardı. Hiçbir işleri yoktu. Durmadan gevezelik etmekten olan Tanya'yı dinliyorlardı. Tanya da gevezeydi ha, sonra başından bir sürü şey de geçmişti. Tuğgeneral Jivago'yla yaptığı görüşmeyi anlatıyordu.

«Dün oldu bu iş. Generalin yanına götürdüler beni. Adı Tuğgeneral Jivago imiş. Hristina meselesi için buraya da uğramış, bu meseleyi bilenleri sorguya çekiyordu. Hristina'yı şahsen tanıyan, yaptığı kahramanlığı gözleriyle görmüş olan kimselerle konuşmaktaydı. Ona benden de sözetmişler, «Tanya Hristina'nın çok iyi arkadaşıydı.» demişler. Bunun

üzerine beni çağırtmış. Alıp götürdüler. Korktum, çekindim sanırsınız, değil mi? Ne münasebet? O da herkes gibi bir insandı. Çekik, kapkara gözleri vardı. Ben de bütün bildiklerimi anlattım ona. Dinledi, dinledi, sonra teşekkür etti. Sonunda da, «Peki, sen kimsin, nerelisin bakayım?» diye sordu. Ben kem küm ettim tabii, konuşmak istemedim. Övünülecek bir tarafım da yoktu ki zaten! Terk edilmiş bir çocuktum nihayet! Bu ne demek, anlarsınız tabii, ıslâhevleri, başıboş dolaşmalar filân... Ama o ayak diredi, «Sıkılma, anlat hadi, utanacak ne var bunda?» dedi.»

«Ama ben yine utanıyordum. Bir iki şey söyledim, o da beni yüreklendirdi. Konuştukça açılmaya başladım. Anlatacak epeyce şeyim vardı ha. Duysaydınız inanmazdınız da, «Uyduruyor mutlaka,» derdiniz. O da öyleydi ya zaten. Ben başımdan geçenleri anlatıp bitirdikten sonra kalktı, kulübenin içinde dolaşmaya başladı. Sonra, «Çok olay geçmiş senin başından,» dedi, «dinle bak, şimdi vaktim yok, fakat ben seni yine bulup çağırtırım. Bunları senden duyacağımı hiç ummuyordum doğrusu! Neyse, yine görüşürüz elbet. Aydınlanacak birkaç şey, bazı ayrıntılar kaldı. Ondan sonra kimbilir, bir de bakarsın ki ağabeyimin kızını bulmuş olurum böylece, sen de bir generalin yeğeni olursun. Seni okutacağım, üniversiteye göndereceğim, ne istersen yapacağım.»

«Evet, böyle söyledi bana. Yemin ederim ki hepsi doğru. Tuhaf bir adamdı şu General Jivago doğrusu!»

Tam o sırada çayırlığa boş, uzun bir araba geldi. Kenarları kalkık olan bu arabalar tahıl ürününü taşımak için Polonya'da, Batı Rusya'da kullanılır. Arabaya koşulu iki atı bir asker sürüyordu. Arabasını çayırda durdurdu, yere inerek atları çözmeye

başladı. Tanya birkaç askerle yalnız kaldı. Ötekiler arabacının başına üşüşmüşler, atları çözmesin diye yalvarıyorlardı, «Bizi nereye götüreceğini söyleriz sana. Bir kahve parası da veririz, merak etme.»

Asker bu işe yanaşmıyor, «Arabayla atlar benim değil ki, ben de emir kuluyum nihayet,» diyordu. Sonunda, çözdüğü atları alıp gitti, bir daha da görünmedi. Yerde oturanların hepsi kalkıp çayırlıkta durmakta olan arabanın üstüne oturdular. Arabanın gelişi ve askerle yapılan konuşma Tanya'nın hikâyesini yarıda bıraktırmıştı. Genç kız yine anlatmaya devam etti.

Gordon, «Neler anlattın generale?» diye sordu, «bak, becerebilirsen bize de anlat bunları.»

«Anlatırım elbet.»

Başından geçen korkunç macerayı onlara da anlattı.

Başından geçen korkunç macerayı onlara da anlattı.

«Gerçekten de anlatacağım çok şey var benim! Söylendiğine göre, ayak takımından değilmişim. Ama başkaları mı söylediler bunu bana, yoksa hatırımda mı böyle kaldı, pek bilemiyorum. Söylendiğine göre annem Raysa Komarova, Beyaz Moğolistan'da gizlenmekte olan bir Rus bakanının karısıymış. Bu bakanın adı Komarov'muş. Galiba bu Komarov benim asıl babam değilmiş. Okula gitmedim elbet, anasız babasız, öksüz gibi büyüdüm. Belki saçma bulursunuz bunları ama, ben bildiklerimi söylüyorum.»

«Evet, size birazdan anlatacağım bütün şeyler Kruşitsi Dağlarının ardında, Sibirya'nın öbür ucunda olup bitiyordu. Kazakların ülkesini geçip Çin sınırına doğru ilerleyince ulaşırsınız buralara. Biz Kızıllar tarafındaydık. Beyaz'ların başkentlerine yaklaşınca Ko-

marov adlı o bakan annemi bütün ailesiyle birlikte özel bir trene koyup yola çıkartmış. Annem çok korkuyormuş çünkü, bu adam olmazsa tek adım atamıyormuş.»

«Komarov benim varlığımdan bile habersizdi. Annem beni ondan uzak bir yerde, gizlice dünyaya getirmiş. O öğrenecek diye de ödü patlıyormuş. O adam çocukları hiç sevmezmiş çünkü. Çocuk görünce ter ter tepinir, «çocuk dediğin nedir ki, evin içinde bir dert,» diye bağırıp dururmuş.»

«İşte Kızıllar yaklaşmaya başlayınca annem Nagornaya istasyonundan üç durak ilerideki demiryolu kavşağı makasçısının karısı Marfa'yı çağırtmış. Bakın anlatayım hemen. Trenle yola çıktınız mı önce Nizovaya istasyonu, sonra Nagornaya kavşağı, sonra da Samsonovo dağındaki geçit gelir. Belki de, «Annem makasçının karısını nereden tanıyor?» diye merak edersiniz. Galiba kadın kente sebze getirir, süt filân satarmış.»

«Ama bu arada, bilmediğim bazı şeyler de var. Galiba annemi kandırmışlar, başka şeyler söylemişler ona. Kadınla annem kısa bir süre için, galiba iki gün için anlaşmışlar. Öte yandan işlerin yatışmasını bekleyeceklermiş. Beni bütün bütün vermek istememiş o kadına. O da yabancıymış nihayet. Annem kendi öz kızını nasıl olur da ona verebilirdi, değil mi?»

«Çocukları nasıl terk ederler, bilirsiniz, «Haydi sen bu hanımla git, şeker de verecek sana. İyi kadındır, merak etme, korkma da,» derler. Sonradan ne kadar çok ağladım bilseniz! Yüreciğim kederden nasıl paramparça oldu, anlatamam! Neyse, sözetmeyeyim bundan, daha iyi. Daha bacak kadardım, ama bir ara kendimi asmayı düşündüm. Deli olacaktım az daha. Marfa teyzeye bana baksın diye para vermişler-

di galiba. Yüklü bir para vermişlerdi hem!»

«Makasçı hali vakti yerinde bir adamdı. Bir ineği, bir atı, kümes hayvanları filân vardı. Sonra toprağı da genişti. Ev de bedavaydı tabii. Demiryolunun hemen üzerindeydi bu ev. Doğduğum memleketten gelen trenler yokuşun altbaşına ulaşıyorlar, yokuşu çıkmak için oldukça uğraşıyorlardı. Sizin o taraftan, yani Rusya'dan gelenlerse yokuş aşağı hızla gidiyorlardı, onun için fren yapmak gerekiyordu. Altımızda, güzün ormanda yapraklar döküldü mü Nagornaya garı da tabak gibi görülmekteydi.»

«Makasçının adı Vasili'ydi. Köylerde âdettir ya, ben de «baba» diyordum ona. Neşeli, iyi kalpli, ama safça bir adamdı. İçtiği zaman çenesini tutamazdı. Önüne gelen herkese, her şeyini anlatırdı.»

«Makasçının karısına gelince, ona «ana» demeye bir türlü dilim varmadı. Belki asıl annemi unutamadığımdandı bu, belki de başka bir neden vardı... Zaten Marfa teyzeden de dehşetli korkuyordum. Evet, ben de bunun üzerine ona «Marfa teyze» demeye başladım.»

«Derken, yıllar geçti. Kaç yıl, pek bilemiyorum. Trenler geçerken artık işaretleri ben veriyordum. Ayrıca atı arabadan çözmeyi, gidip ineği çayırdan getirmeyi de beceriyordum. Marfa teyze yüz eğirmeyi de öğretmişti bana. Sonra ne bileyim, yemek pişirmek, hamur yuğurmak gibi işleri de oldukça iyi yapıyordum. Ha, söylemeyi unuttum, Petya'ya da ben bakıyordum. Petya kötürümdü, üç yaşındaydı, yürüyemediği için hep upuzun yatıyordu. Dediğim gibi, ben bakıyordum ona. Aradan bunca yıl geçti ama, Marfa teyzenin benim sağlam bacaklarıma nasıl baktığını hatırladıkça şimdi bile tüylerim diken diken oluyor Şöyle der gibi bir hali vardı sanki: «Ne diye bu kızın

bacakları kötürüm değil de Petya'nınkiler kötürüm?» Petya'ya benim nazarım değmişti, ya da ona büyü filân yapmışım. Bazan insanlar ne hain, ne kıskanç olurlar, değil mi?»

«Şimdi iyi dinleyin. Demin anlattıklarım işin önemsiz tarafıydı. Asıl meseleye geliyorum:»

«N.E.P. dönemi başlamıştı. Bin rublenin değeri bir kapike düşmüştü. Vasili Afanasyeviç köye inip ineğini satmış, tam iki çuval dolusu para almıştı. Dönüşte kasabada bir, iki kadeh de içmişti. Kasaba halkı onun zengin olduğunu öğrenmişti.»

«Dün gibi hatırlarım, bir güz akşamıydı, dehşetli rüzgâr vardı. Rüzgâr damdaki kiremitleri söküyor, insanı yere yıkıyordu. Lokomotifler bile ters yönden esen rüzgâr yüzünden yokuşu tırmanamıyorlardı. Birdenbire ufak tefek yaşlı bir kadın gördüm. Serseri bir şey olacaktı herhalde. Yukarıdan doğru geliyordu. Rüzgârdan başörtüsüyle etekleri uçuşmaktaydı.»

«Yaşlı kadın bir eliyle karnını tutuyor, öbür yandan da inleye inleye ilerliyordu. Evin önüne gelince içeriye girip dinlenmek istedi. Bir iskemleye oturttular, «Ay, dayanamıyorum artık, karnım ağrıyor, ölüyorum,» diye bağırdı. Sonra, «Tanrı aşkına, hastaneye götürün beni, kaç para isterseniz veririm,» dedi. Bunun üzerine Vasili baba arabayı koştu, ihtiyarı hastaneye götürdü. Hastane demiryolundan on beş kilometre kadar uzaktaydı.»

«Biraz sonra Marfa Teyze'yle ben yatmaya gittik. Tam o sırada da atın pencerenin önünde kişnediğini duyduk. Araba avluya giriyordu. «Amma da çabuk döndüler ha,» diye düşündük. Marfa Teyze ocaktaki ateşi canlandırdı, sırtına bir hırka giydi, daha Vasili baba kapıya vurmadan sürgüyü çekti.»

«Sürgüyü çekti ama, içeriye Vasili Baba yerine

kim girse iyi? Korkunç bir adam girdi. Kapkara bir suratı vardı. Yüzüne bakmaya korkuyordu insan. Marfa Teyzeye, «İneğin parası nerede, göster bakayım?» dedi. «Kocanı ormanda hakladım ama, sen kadınsın, para nerede, söylersen kötülük yapmam sana. Söylemezsen başına ne geleceğini biliyorsun tabii... Sonra darılmak, gücenmek yok bak. Beni oyalamaya filân da kalkışma, işim acele çünkü.»

«Nasıl korktuk, anlatamam! Kendinizi bizim yerimize koyun, anlarsınız elbet! İkimiz de ölü gibiydik, tir tir titriyorduk. Korkudan dilimiz tutulmuştu. Dedim ya, korkunç bir şeydi bu. Adam Vasili Baba'yı baltayla öldürmüştü. Bunu açıktan açığa söylüyordu. Sonra biz bu haydut herifle evde karşı karşıyaydık, yapayalnızdık. Eşkiyanın biriydi bu adam, açıkça görülüyordu.»

«İşte galiba Marfa Teyze o anda birdenbire aklını oynatıverdi. Kocasının ölümü yüzünden duyduğu kederle çıldırıvermişti zavallı. Ama adama bir şey belli etmemek de gerekiyordu.»

«Marfa Teyze önce adamın ayaklarına kapandı, «Acı bana, öldürme beni, bir şeyden haberim yok, paranın nerede olduğunu bilmiyorum, para lâfını da ilk senden duyuyorum,» dedi. Ama herifte bu sözlere inanacak göz yoktu. Derken herifi aldatmak için Marfa Teyzenin aklına bir yol geldi, «Peki,» dedi, «parayı vereceğim sana. Para çuvalları döşemenin altında. Kapağı kaldırayım, git kendin al onu oradan.»

«Herif, kurnaz! Yutar mı hiç? «Hayır,» dedi, «burası senin evin. Girdisini çıktısını bilirsin, git parayı kendin getir. İster damdan, ister döşemenin altından, nereden getirirsen getir. Ama, getir ha! Yalnız numara filân yapmağa kalkışma bak. Hiç şakam yoktur çünkü.»

«Bunun üzerine Marfa Teyze, «Neden korkuyorsun, canım?» dedi. «Ben de gidip getiririm parayı; ama, korkuyorum. İyisi mi merdivenin üst basamağından ışık tutayım sana. Korkma, istersen kızım da seninle aşağıya iner. Böylece korkacak taraf da kalmaz. Ha ben aşağıya inmişim, ha o.»

«Bu sözleri işitince ne oldum, anlatamam size. «Eh, ecelim geldi artık,» diye düşündüm. Etrafımı görecek halde değildim. Dizlerimin bağı çözülmüştü. Yere yıkılacaktım neredeyse.»

«Ama, herif kurnazdı. İkimize de şöyle bir baktıktan sonra göz kırptı, çarpık ağzıyla kötü kötü güldü, «Beni atlatmak istiyorsun ama avucunu yala,» demek ister gibi bir hali vardı. Marfa Teyzenin bana pek önem vermediğini görmüştü ya, benim onun öz kızı olmadığımı da anlamıştı. Bir eliyle Petya'yı, öbür eliyle de bodruma açılan kapağın halkasını kavradı, «Haydi, ışık tut bana bakalım,» dedi, sonra kucağında Petya ile aşağıya indi.»

«İşte Marfa Teyzenin çıldırmış olduğunu o sırada anladım. Aklı başında bir insan böyle şey yapmazdı çünkü. Haydut bodruma iner inmez Marfa Teyze «trak» diye kapağı kapattı. Sürgüsünü sürdü. İşaretle bana, «Yardım et,» diyerek, çok ağır bir sandığı da getirip kapağın üstüne yerleştirdi. Sonra da zavallı deli, gayet neşeli bir tavırla sandığın üstüne kurulup oturdu! Bunun üzerine haydut başladı aşağıdan bağırmaya, küt küt diye döşeme tahtalarına vurmaya, «Aç kapağı da çıkayım, yoksa Petya dediğin veledi şu anda temizlerim bak,» diye bağırıyordu. O böyle yabani bir hayvan gibi bağırdıkça biz yukarıda korkudan tir tir titremekteydik. Herif, «Hey, haberin olsun bak, senin Petya'nın ömrü çok kısaldı ha!» diyordu, ama Marfa Teyzenin bir şey anladığı yoktu. San-

dığın üstüne oturmuş kahkahalarla gülüyor, durmadan bana göz kırpıyordu, «Sen istediğin kadar konuş bakalım. Aşağıda kapana kısılıp kaldın, anahtarlar da bende, gel keyfim gel,» der gibi bir hali vardı.»

«Marfa Teyze'yi tutup silkeledim, kulağına eğilip avazım çıktığı kadar bağırdım, itip sandığın üstünden indirmek istedim, «Kapağı aç da Petya'yı kurtaralım,» dedim ama boşuna. Zaten elimden ne gelebilirdi ki!»

«Öte yandan haydut hâlâ döşemeye vuruyor, vakit geçiyor, Marfa Teyze ise etrafına bakınarak hep öyle sandığın üstünde oturuyordu. Hiçbir şey duymaz gibiydi.»

«Aradan biraz zaman geçti. Derken, aman Tanrım! Ne işiteyim? Çok şeyler gördüm hayatta, başıma her türlü iş geldi. Ama bundan daha korkuncunu işitmiş değilim. Aşağıdan Petya yürek paralayıcı bir şekilde cıyak cıyak bağırıyordu. Hâlâ bu sesi duyar gibiyim. Ömrüm oldukça da kulağımdan gitmeyecek bu. Zavallının sonra sesi kesildi. Haydut öldürmüştü onu.»

«Ama ben ne yapacaktım şimdi? Evde o deli kadınla, bodrumda o haydutla benim halim ne olacaktı? Beri yandan dakikalar birbirini kovalıyordu. Derken, aklıma bir şey geldi. Atın pencere önünde yine kişnediğini duydum... Bütün bunlar olup biterken at hep arabaya koşulu kalmıştı. Hayvancağızın kişneyerek, «Haydi Tanya, gel de seninle gidip birilerinden yardım isteyelim,» der gibi bir hali vardı. O sırada, sabah olmaya başladığını da fark ettim. Kendi kendime, «Atın hakkı var, gidip bu işi haber vermeli, yardım bulup getirmeli,» diye düşündüm. Aynı anda da bir lokomotif düdüğü işittim. Bu lokomotif hep Nagornaya'da yedekte, istim üzerinde beklerdi. Yokuşu

çıkamayan yük trenlerini de bu lokomotif arkadan iterdi. Her gece o saatte evimizin önünden bir katar geçerdi, hem yük, hem yolcu vagonları vardı bunda. İşte yine o lokomotifin düdük sesini duymuştum. Duyar duymaz da yüreğim küt küt atmaya başladı. Kendi kendime, «Ben de Marfa Teyze gibi aklımı mı oynattım yoksa?» diye düşünüyordum.»

«Neyse, baktım ki tren yaklaşıyor, feneri kaptığım gibi dışarıya fırladım. Etraf henüz iyice aydınlanmamıştı. Deli gibi koşup rayların arasında, demiryolunun tam ortasında durdum. Başladım elimdeki feneri sallamaya.»

«Tren hemencecik durdu. Zaten rüzgâr yüzünden çok ağır ilerlemekteydi. Makinist başını lokomotifin yuvarlak penceresinden çıkarıp bir şeyler söyledi, ama rüzgâr yüzünden ne dediğini anlayamadım, «Evde haydut var, birisini öldürdü, gelin de kurtarın beni!» diye bağırdım. Bunlar olup biterken vagonlardan da birer ikişer Kızıl askerler inmeye başlamışlardı. Tren asker taşımaktaymış meğer. Böyle yol ortasında durunca ne var diye merak etmişler, onun için inmişler.»

«Ben de onlara bütün olup bitenleri anlattım. Gidip haydudu bodrumdan çıkardılar. Petya'nınkinden daha ince bir sesle ağlayıp inliyor, «Acıyın bana, öldürmeyin beni, bir daha yapmam!» diye yalvarıyordu. Herifi götürüp traverslerin üstüne yatırdılar. Elleriyle ayaklarını raylara bağladılar, sonra da treni herifin üstünden geçirdiler. O zaman böyle sorgusuz sualsiz adam öldürmek âdetti.»

«Öyle korkmuştum ki, eve dönüp elbiselerimi bile almadım. «Ne olur, beni de alın trene!» diye yalvardım. Beni de alıp götürdüler. Sonra benim gibi terk edilmiş bir sürü çocukla ülkenin yarısını dolaş-

tım belki. Nerelere gitmedim ki? Çocukluğum çok felâketli geçmişti. Böyle başıboş, özgür olmak ne tatlı şeydi. Ama sefaletin de, çirkin şeylerin de her türlüsünü tanıdım. Başka sefere anlatırım bunu size.»

«Marfa Teyze'ye gelince, trenden bir memur indi, evdeki eşyaların bir listesini yaptı, sonra da Marfa Teyze için gerekli yardım önlemlerini aldı. Söylendiğine göre bir tımarhanede iyileşemeden ölmüş zavallı. Ama başkaları da, «İyileşti, hastaneden çıktı,» dediler.»

Tanya hikâyesini bitirmişti. Gordon'la Dudorov uzun zaman çayırlıkta sessiz sessiz dolaştılar. Sonunda kamyon çıkageldi. Yoldan ayrılıp hantal hantal çayırlığa doğru ilerledi. Sandıkları yüklemeye başladılar. Gordon, Dudorov'a: «Bu çamaşırcı Tanya kim, anladın elbet,» dedi.

«Evet, anladım.»

«Evgraf Jivago onunla ilgilenir.»

V

Belki beş, belki on yıl sonra sakin bir yaz akşamı Gordon'la Dudorov yine buluşmuşlardı. Açık bir pencerenin önünde oturmaktaydılar. Karşılarında koca Moskova kentinin akşam manzarası görünüyordu.

İki arkadaş, Evgraf'ın yayınlattığı bir kitabı inceliyorlardı. Kitapta Yuri Jivago'nun seçme eserleri vardı. İki arkadaş bu kitabı ilk kez okumuyorlardı. İçindekilerin belki yarısını ezbere bilmekteydiler. Arada sırada karşılıklı olarak bir düşüncelerini belirtmek, ya da kendi kendilerine düşünmek için duralıyorlardı. Derken karanlık iyiden iyiye bastırdı, kitabın harflerini seçemez oldular. Lâmbayı yakmak zorunda kaldılar.

Aşağıda, ta uzaklarda, yazarın doğup büyüdüğü kent olan Moskova uzanıp gitmekteydi. Moskova şu anda sanki bütün olayların geçtiği kent değildi de, bir romandaki başlıca kahramandı. İki arkadaş da bu akşam sanki bu romanın son sayfalarını okumaktaydılar.

Zafer, kendisinden bekledikleri ışığı, kurtuluşu getirmemişti. Yalnız, savaş sona ereli beri havada yine de özgürlüğün yakın olduğunu anlatan birtakım belirtiler vardı. Zaten savaştan sonraki bu yıllarda, bundan başka tarihi denecek bir taraf da yoktu.

Artık yaşlanmış olan iki arkadaş pencerenin önüne oturmuşlardı. Onlara öyle geliyordu ki, bu iç özgürlük artık gelmişti; gelecek de, aşağıda uzayıp giden sokaklara elle tutulur bir halde inmiş bulunmaktaydı. Artık onlar da bu geleceğe girmişlerdi, bundan böyle de onun için de bulunmaktaydılar. Bu kutsal kent için, bütün dünya için, bu hikâyenin o ana kadar yaşamış olan kişileriyle onların çocukları için besledikleri mutluluk, şefkat dolu bir güvenlik duygusu bütün benliklerini kaplamıştı.

Mutluluğun o sessiz müziği her yanlarını sarmış, çevrelerine, ta uzaklara dağılıp yayılmaya başlamıştı. Ellerinde tutmakta oldukları kitap da, bütün bunları bilir, onların duygularını destekleyip onaylar gibiydi.

PASTERNAK (NOBEL-1958)

Rus şair ve romancısı Pasternak, 1890'da Moskova'da doğdu. Babası ressam, annesi piyanistti, Moskova ve Morburg üniversitelerinde felsefe öğrenimi gördü. 1913'de "Zentrifuge" adlı gelecekçi (fütürist) gruba katıldı. Bir süre sonra bu gruptan ayrıldı. 1914'de ilk şiir kitabını yayımladı. Bazı Sovyet eleştirmenlerince övülürken, bazılarınca da politika dışı kalmakla suçlandı. Bu nedenle 1932-43 arasında yeni şiir yayımlamadı. Bu süre içinde Shakespeare, Goethe, Kleist, Rilke, Petüfi gibi yazarlardan çeviriler yaptı. 1948'den başlayarak özellikle *"Doktor Jivago"* adlı romanı üzerine çalıştı. 1956'da tamamladığı bu yapıtını yayınlamasına izin verilmedi. Romanın, 1957'de Milano'da İtalyanca baskısı çıktı, bunu öteki batı dillerindeki basımlar izledi.

1958'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Politik nedenlerle ödülü reddetmek zorunda kaldı. Ünlü romanı *"Doktor Jivago"* da, doktor ve şair olan bir Rus'un 1920'lerdeki yaşamını anlattı. Roman otobiyografik nitelikler taşır.

1960 yılında Moskova'da öldü. Öteki yapıtları arasında şunlar sayılabilir: *"Yıl 1905", "İkinci Doğuş", " Kızkardeşim Yaşam."*